

ISSN 2411-8753 (Print)
ISSN 2710-3633 (Online)

ISSN 2411-8753 (Print)
ISSN 2710-3633 (Online)

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ
ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

ХАБАРШЫСЫ

“ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ
АЙМАҚТАНУ” СЕРИЯСЫ

ИЗВЕСТИЯ

КАЗАХСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА

СЕРИЯ «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ И
РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»

BULLETIN

OF KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY OF
INTERNATIONAL RELATIONS AND
WORLD LANGUAGES

SERIES “INTERNATIONAL RELATIONS AND
REGIONAL STUDIES”

1 (63) 2026

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ
ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

КАЗАХСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА

KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY OF INTERNATIONAL RELATIONS AND
WORLD LANGUAGES

1 (63) 2026

ISSN 2411-8753 (Print)

ISSN 2710-3633 (Online)

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ

ХАБАРШЫСЫ

«ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
және АЙМАҚТАНУ»
сериясы

ИЗВЕСТИЯ

КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ И
РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»

BULLETIN

of Ablai Khan KazUIRandWL
series “INTERNATIONAL RELATIONS and
REGIONAL STUDIES”

Алматы

«Полилингва» баспасы 2026

© “Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті” Акционерлік қоғамының “Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы-Известия” ғылыми журналының “Халықаралық қатынастар және аймақтану” сериясы таралымы, Қазақстан Республикасының Инвестициялар мен даму жөніндегі министрліктің Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде тіркелген. Алғашқы есепке қою кезіндегі нөмірі мен мерзімі №674, 18.05.1999 ж. Тіркелу куәлігі 10.04.2015 жылғы № 15196-Ж

Бас редактор

Шайморданова З.Д., тарих ғылымдарының докторы, профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Жауапты редактор

Шукыжанова А.Н., PhD, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Редакция алқасы мүшелері

Аллез Г., PhD, Әлеуметтік ғылымдар жоғары мектебі, Париж, Франция

Антонио Алонсо Маркос, PhD, профессор, Католикалық Сан-Пабло Университеті, Мадрид, Испания

Байсұлтанова К.Ч., саясаттану ғылымдарының кандидаты, профессор, Абылай хан ат. ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Дронзина Т., саясаттану ғылымдары бойынша хабилизиттік доктор, Софиялық Әулие Климент Охридский университетінің профессоры, София, Болгария

Зиркер Д., PhD, Вайкато Университеті, Гамильтон, Жаңа Зеландия

МакКленнен С., PhD, Пенсильвания Университеті, Филадельфия, АҚШ

Райчев Я., PhD, София университеті ‘St. Климент Охридски, Қазіргі саяси оқигалардың талдаушысы, София, Болгария

Семедов С.А., философия ғылымдарының докторы, профессор, басқару және өңірлік даму институты, РФ Президенті жанындағы РАНХиГС, (Ресей халық шаруашылығы және мемлекеттік басқару академиясы) Мәскеу қ., Ресей

Кожирова С. Б., саясаттану ғылымдарының докторы, профессор, **Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, Алматы, Қазақстан**

Сиван Саид, PhD, Араб және Исламтану институты, Эксетер университеті, Ұлыбритания

Хорак С., PhD, Карлов Ун-ті, Прага, Чех Республикасы

Ермекбаев А. А., PhD, доцент м.а., ҚазҰУ. әл-Фараби, Алматы, Қазақстан

Шығарушы редактор

Райымбекова А.А., аға оқытушы, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

© Научный журнал “Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана”, серия “Международные отношения и регионоведение” Акционерного общества “КазУМОиМЯ имени Абылай хана” зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан. Номер и дата первичной постановки на учет №674, 18.05.1999 г. Регистрационное свидетельство № 15196-Ж от 10.04.2015 г.

Главный редактор

Шайморданова З.Д., доктор исторических наук, профессор,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Ответственный редактор

Шукьяжанова А.Н., PhD, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы,
Казахстан

Члены редакционной коллегии

Аллез Г., PhD, Высшая школа социальных наук, Париж, Франция

Антонио Алонсо Маркос, PhD, профессор, Католический университет
Сан-Пабло, Мадрид, Испания

Байсултанова К.Ч., кандидат политических наук, профессор,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Дронзина Т., хабилитированный доктор политологии, профессор
Софийского университета Святого Климента Охридского, София, Болгария

Зиркер Д., PhD, Университет Вайкато, Гамильтон, Новая Зеландия

Мак Кленнен С., PhD, Пенсильванский Университет, Филадельфия,
США

Райчев Я., PhD, Софийский университет «Святого Климента
Охридского», София, Болгария

Семедов С.А., доктор философских наук, профессор, Институт
управления и регионального развития, РАНХиГС (Российская академия
народного хозяйства и государственной службы) при Президенте РФ, Москва,
Россия

Кожирова С.Б., доктор политических наук, профессор, главный научный
сотрудник, Институт востоковедения им. Р.Б. Сулейменова, Алматы,
Казахстан

Сиван Саид, PhD, Институт арабских и исламских исследований,
Университет Эксетера, Великобритания

Хорак С., PhD, Карлов Университет, Прага, Чешская Республика

Ермекбаев А.А., PhD, и.о. доцента, КазНУ им. аль-Фараби, Алматы,
Казахстан

Выпускающий редактор

Райымбекова А.А., старший преподаватель, КазУМОиМЯ им. Абылай
хана, Алматы, Казахстан

© Scientific Journal “Bulletin” of Ablai khan KazUIR&WL. Series “International Relations and Regional Studies” of JSC “Ablai khan Kazakh University of International Relations and World Languages” is registered in Communication, Informatization and Information Committee of Ministry for Investment and Development, Republic of Kazakhstan. Number and date of first registration N674, from 18.05.1999. Certificate N15196 – G. 10.04.2015.

Chief Editor

Shaymordanova Z.D., *doctor historical sciences, professor, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan*

Executive Editor

Shukyghanova A., *PhD, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan*

Editorial team members

Hallez X., *PhD, High school of social sciences, Paris, France*

Antonio Alonso Marcos, *PhD, Professor, Universidad San Pablo CEU, Madrid, Spain*

Baysultanova K.Ch., *Candidate of political science, professor, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan*

Dronzina T., *habilitated doctor of political sciences, professor, Sofia University St. Kliment Ohridski, Sofia, Bulgaria*

Zirker D., *PhD, Waikato University, Hamilton, New Zealand*

McClennen S., *PhD, University of Pennsylvania, Philadelphia, USA*

Raychev Y., *PhD, Sofia University ‘St. Kliment Ohridski’, Sofia, Bulgaria*

Semedov S.A., *Doctor of philosophical science, Professor, Institute of Management and Regional Development, RANEPa under the President of the Russian Federation (Russian Academy of National Economy and Public Administration), Moscow, Russia*

Kojirova S. B., *Doctor of political sciences, Professor, R. B. Suleimenov Institute of Oriental Studies, Almaty, Kazakhstan*

Seevan Saeed, *PhD, Institute of Arab and Islamic Studies, University of Exeter, UK*

Horak S., *PhD, Charles University, Prague, Czech Republic*

Yermekbaev A.A., *PhD, Acting Associate Professor, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan*

Commissioning Editor

Raiymbekova A.A., *senior lecturer, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan*

bulletin-irr.ablaikhan.kz

**I БӨЛІМ. ДҮНИЕЖҰЗІЛІК САЯСАТ ЖӘНЕ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР**

**РАЗДЕЛ I. МИРОВАЯ ПОЛИТИКА И
МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ**

PART I. WORLD POLITICS AND INTERNATIONAL RELATIONS

- Shakirova M.Ye., Parpiyev S.M. Sultanmuratov N.N.** Goeconomic determinants of Kazakhstan's foreign policy towards the South Caucasus in the context of the development of the middle corridor.....12-34
- Шакирова М.Е., Парпиев С.М., Султанмуратов Н.Н.** Орта дәліздің дамуы жағдайындағы Қазақстанның Оңтүстік Кавказға қатысты сыртқы саясатының геэкономикалық детерминанттары12-34
- Шакирова М.Е., Парпиев С.М., Султанмуратов Н.Н.** Геэкономические детерминанты внешней политики Казахстана в отношении Южного Кавказа в контексте развития срединного коридора12-34
- Чиникеев Т.О., Макашева К.Н.** Policy transfer and institutional adaptation: the Singapore model in Kazakhstan's early state formation35-49
- Чиникеев Т.О., Макашева К.Н.** Қазақстанның бастапқы мемлекеттік қалыптасуындағы Сингапур тәжірибесі.....35-49
- Чиникеев Т.О., Макашева К.Н.** Сингапурский опыт в формировании ранней государственности Казахстана35-49
- Қобландин Қ.И., Сарбасов М.К., Сейлхан Б.** Қазақстанның тәуелсіздік жылдарындағы көші-қон үдерістері мен демографиялық құрылымының трансформациясы: факторлар, ауқымы, салдары50-66
- Қобландин Қ.И., Сарбасов М.К., Сейлхан Б.** Миграционные процессы и трансформация демографической структуры Казахстана в годы независимости: факторы, масштабы, последствия50-66
- Koblandin K.I., Sarbasov M.K., Seilkhan B.** Migration processes and the transformation of Kazakhstan's demographic structure during the years of independence: factors, scale, and consequences50-66

- Кошербаев Ж.Д., Махмадин А.Д., Мельдибекова З.А.**
Дезинформация как инструмент информационных войн и фактор угрозы национальной безопасности67-86
- Кошербаев Ж.Д., Махмадин А.Д., Мельдибекова З.А.**
Дезинформация ақпараттық соғыстардың құралы ретінде және ұлттық қауіпсіздікке төнетін қауіп факторы67-86
- Kosherbayev Zh.D., Makhmadin A.D., Meldibekova Z.A.**
Disinformation as a tool of information wars and a threat factor to national security67-86
- Нұран П.Д.** Қазіргі халықаралық қатынастардағы энергетикалық дипломатияның трансформациясы87-100
- Нұран П.Д.** Современная трансформация энергетической дипломатии в международных отношениях87-100
- Nuran P.D.** The transformation of energy diplomacy in contemporary international relations87-100
- Iskakov A.N.** The SCO as an alternative to Western military blocs: a comparative analysis with NATO101-116
- Искаков А.Н.** ШЫҰ Батыс әскери блоктарына балама ретінде: НАТО-мен салыстырмалы талдау101-116
- Искаков А.Н.** ШОС как альтернатива западным военным блокам: сравнительный анализ с НАТО101-116
- Ашимбаева А., Байдаров Е., Қағазбаева Э.** Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр инфрақұрылымының даму болашағы: экономикалық нысана және геосаяси тәуекел117-131
- Ашимбаева А., Байдаров Е., Қағазбаева Э.** Перспективы развития трубопроводной инфраструктуры между Казахстаном и Китаем: экономическая целесообразность и геополитические риски117-131
- Ashimbayeva A., Baydarov E., Kagazbaeva E.** Prospects for the development of pipeline infrastructure between Kazakhstan and China: economic feasibility and geopolitical risks117-131
- Kurpebayeva G.K.** Artificial intelligence and the transformation of strategic stability132-148
- Курпебаева Г.К.** Жасанды интеллект және стратегиялық тұрақтылықтың трансформациясы132-148
- Курпебаева Г.К.** Искусственный интеллект и трансформация стратегической стабильности132-148

Мармонтова Т.В., Абдалиева М.Р., Копишева А.А. Цифровая дипломатия на пространстве ШОС глазами молодого поколения.149-167

Мармонтова Т.В., Абдалиева М.Р., Копишева А.А. Жас ұрпақ көзқарасы тұрғысынан ШЫҰ кеңістігіндегі цифрлық дипломатия.149-167

Marmontova T.V., Abdaliyeva M.R., Kopisheva A.A. Digital diplomacy in the SCO region: the perspective of the younger generation.149-167

Садыханов И.Б., Кадыржанов Р.К. Обеспечение безопасности и международного сотрудничества, как факторы успешного проведения глобальных спортивных событий168-185

Садыханов И.Б., Кадыржанов Р.К. Қауіпсіздікті қамтамасыз ету мен халықаралық ынтымақтастық, жаһандық спорттық мегашараларды табысты өткізудің факторлары ретінде168-185

Sadykhanov I.B., Kadyrzhanov R.K. Ensuring security and international cooperation as factors in the successful organization of global sporting events168-185

Молдахмет Б., Токмурзаева А.Ж. Поляризация исламского сообщества и анализ государственной политики: кейс Кыргызстана.186-200

Молдахмет Б., Токмурзаева А.Ж. Ислам қауымдастығының поляризациясы және мемлекеттік саясатты талдау: Қырғызстан кейсі186-200

Moldakhmet B., Tokmurzaeva A.Zh. Polarization of the Islamic community and the analysis of public policy: the case of Kyrgyzstan.186-200

Смирнова В.А. Развитие приграничного сотрудничества между Казахстаном и Узбекистаном в сфере сельского хозяйства: участники, направления и условия201-226

Смирнова В.А. Қазақстан мен Өзбекстан арасындағы шаруашылық саласындағы шекара маңы ынтымақтастығының дамуы: қатысушылар, бағыттар және жағдайлар201-226

Smirnova V.A. Development of cross-border cooperation between Kazakhstan and Uzbekistan in the agricultural sector: participants, directions, and conditions201-226

- Chen Sh., Kuzembayeva A.B., Wu Y., Abuyeva N.A.** Cultural soft power and the civilizational state: the use of cultural heritage in China's foreign policy227-242
- Чэнь Ш., Кузембаева А.Б., У Я., Абуева Н.А.** Мәдени жұмсақ күш және өркениеттік мемлекет: Қытайдың сыртқы саясатында мәдени мұраны пайдалану218-233
- Чэнь Ш., Кузембаева А.Б., У Я., Абуева Н.А.** Культурная мягкая сила и цивилизационное государство: использование культурного наследия во внешней политике Китая218-233
- Дин Циньпин, Мұқан С.** Имидж Республики Казахстан в китайских СМИ как фактор внешнеполитического взаимодействия КНР и РК243-262
- Дин Циньпин, Мұқан С.** ҚХР мен ҚР сыртқы саяси өзара іс-қимылының факторы ретінде Қытай бұқаралық ақпарат құралдарындағы Қазақстан Республикасының имиджі243-262
- Ding Qiping, Mukan S.** The image of the Republic of Kazakhstan in Chinese media as a factor in foreign policy interaction between China and Kazakhstan243-262
- Бекенова А.М.** Оценка экономической стратегии Китая в аналитической дипломатии Европы263-278
- Бекенова А.М.** Еуропаның сараптамалық-талдамалық қауымдастығындағы Қытайдың экономикалық стратегиясын бағалау263-278
- Bekenova A.M.** Assessment of China's economic strategy in European expert-analytical community263-278
- Konysbayeva A.B., Assetkyzy Zh., Aliyeva S.K.** The development of diplomatic training and research centers in Kazakhstan: comparative analysis and prospects for modernization279-296
- Қонысбаева А.Б., Ассетқызы Ж., Алиева С.К.** Қазақстандағы дипломатиялық даярлау және зерттеу орталықтарының дамуы: салыстырмалы талдау және жаңғырту перспективалары279-296
- Қонысбаева А.Б., Ассетқызы Ж., Алиева С.К.** Развитие дипломатической подготовки и исследовательских центров в Казахстане: сравнительный анализ и перспективы модернизации.279-296
- Sekerbayeva D., De Martino M.** Comparative analysis of the scientific potential of the Republic of Kazakhstan and foreign countries297-318
- Секербаева Д., Де Мартино М.** Қазақстан Республикасы мен шет елдердің ғылыми әлеуетін салыстырмалы талдау.297-318
- Секербаева Д., Де Мартино М.** Сравнительный анализ научного потенциала Республики Казахстан и зарубежных стран297-318

- Дмитриева А.С., Нургалиева Б.Р., Оспанова А.Н., Мусина Г.С.** Образования в контексте межрегионального академического сотрудничества: институциональные практики и программы двойных дипломов319-335
- Дмитриева А.С., Нургалиева Б.Р., Оспанова А.Н., Мусина Г.С.** Жоғары білім беруді интернационалдандырудың еуропалық моделі өңіраралық академиялық ынтымақтастық контекстінде: институционалдық тәжірибелер және қос дипломды бағдарламалар319-335
- Dmitriyeva A.S., Nurgaliyeva B.R., Ospanova A.N., Musina G.S.** The European model of internationalization of higher education in the context of interregional academic cooperation: institutional practices and double degree programs319-335
- Almaz M., Malimova A.** Emerging Peacekeeping Contributors in UN Missions: A Comparative Analysis336-348
- Алмаз М., Малимова А.Е.** БҰҰ Бітімгершілік миссияларына қатысушы дамушы мемлекеттер: салыстырмалы талдау336-348
- Алмаз М., Малимова А.Е.** Развивающиеся участники миротворческих миссий ООН: сравнительный анализ336-348

II. БӨЛІМ. АЙМАҚТАНУ РАЗДЕЛ II. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ PART II. REGIONAL STUDIES

- Екибасова Ж.М., Ермекбаев А.А., Райымбекова А.А.** Стратегии регионального влияния Турции в Центральной Азии в условиях геополитической конкуренции349-381
- Екибасова Ж.М., Ермекбаев А.А., Райымбекова А.А.** Түркияның Орталық Азиядағы аймақтық ықпал стратегиялары геосаяси бәсекелестік жағдайында349-381
- Yekibassova Zh.M., Yermekbayev A.A., Raiymbekova A.A.** Strategies of Turkey's regional influence in Central Asia under conditions of geopolitical competition349-381
- Әбиденқызы А., Алмабекова А.М.** Орталық Азия елдері мен ҚХР қарым-қатынасы: даму беталысы мен келешегі382-403
- Әбиденқызы А., Алмабекова А.М.** Отношения между странами Центральной Азии и КНР: тенденции развития и перспективы..382-403
- Abidenkyzy A., Almabekova A.M.** Relations between the countries of Central Asia and the PRC: development trends and prospects..382-403

- Сакенова А.М., Борантаева Ф.Ж.** Экономическая дипломатия Республики Кореи в Центральной Азии в контексте стратегии «мягкой силы»404-428
- Сакенова А.М., Борантаева Ф.Ж.** Орталық Азиядағы Корея Республикасының экономикалық дипломатиясы «жұмсақ күш» стратегиясы контекстінде404-428
- Sakenova A.M., Borantaeva F.Zh.** Economic diplomacy of the Republic of Korea in Central Asia in the context of its soft power strategy404-428
- Seitkozha Y.Y.** Dependency, hierarchy, and institutional persistence: the political economy foundations of dual dependence in Central Asia...429-448
- Сейтқожа Е.Е.** Тәуелділік, иерархия және институционалдық тұрақтылық: Орталық Азиядағы қосарланған тәуелділіктің саяси-экономикалық негіздері429-448
- Сейтқожа Е.Е.** Зависимость, иерархия и институциональная устойчивость: политико-экономические основы двойной зависимости в Центральной Азии429-448
- Seitakhmetova N.L., Zhandosova Sh.M., Nurov M.M.** Transformation of socio-political processes in Central Asia and their impact on Kazakhstan...449-465
- Сейтахметова Н.Л., Жандосова Ш.М., Нуров М.М.** Орталық Азиядағы әлеуметтік-саяси процестердің трансформациясы және олардың Қазақстанға ықпалы449-465
- Сейтахметова Н.Л., Жандосова Ш.М., Нуров М.М.** Трансформация социально-политических процессов в Центральной Азии и их влияние на Казахстан449-456
- Таукебаева Э.С., Аширова Ж.У., Пернебай О.О.** Транспортные коридоры и вопросы геоэкономической конкуренции на Южном Кавказе466-481
- Таукебаева Э.С., Аширова Ж.У., Пернебай О.Ө.** Оңтүстік Кавказдағы көлік дәліздері және геоэкономикалық бәсекелестік мәселелері466-481
- Taukebaeva E.S., Ashirova Zh.U., Pernebay O.O.** Transport corridors and geoeconomic competition in the South Caucasus466-481
- Ахмеджанова М.Ж.** Влияние политики памяти и исторических нарративов на национальную идентичность: на примере Центральной Азии482-499
- Ахмеджанова М.Ж.** Жад саясаты мен тарихи нарративтердің ұлттық бірегейлікке ықпалы: Орталық Азия мысалында482-499
- Akhmejanova M. Zh.** The influence of memory policy and historical narratives on national identity: on the example of Central Asia482-499

III. БӨЛІМ. ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘСЕЛЕЛЕР
РАЗДЕЛ III. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАВОВЫЕ ВОПРОСЫ
PART III. THEORETICAL AND LEGAL ISSUES

Kazybekova U.M. Theoretical approaches to understanding the polycentric world order	500-515
Қазыбекова Ұ.М. Полицентрлі әлемдік тәртіпті түсінудің теориялық тәсілдері	500-515
Казыбекова У.М. Теоретические подходы к пониманию полицентричного порядка	500-515
Байсултанова К.Ч., Шайморданова З.Д. Нормативно-правовые основы экономической дипломатии: современное состояние и проблемы развития	516-533
Байсултанова К.Ч., Шайморданова З.Д. Экономикалық дипломатияның нормативтік-құқықтық негіздері: қазіргі жағдайы және даму мәселелері	516-533
Baysultanova K.Ch., Shaimordanova Z.D. Regulatory and legal bases of economic diplomacy: current state and problems of development..	516-533
Aitbayeva G.D., Kalganbayev N.A., Abeldanova A.B., Akhmejanova D.Zh. The role of policy and legislation in the development of accessible tourism in an international perspective: a legal analysis (Kazakhstan case)	534-548
Айтбаева Г.Д., Калганбаев Н.А., Абельданова А.Б., Ахмеджанова Д.Ж. Қолжетімді туризмді дамытудағы саясат пен заңнаманың рөлі халықаралық перспективада: құқықтық талдауы (Қазақстандық кейс)	534-548
Айтбаева Г.Д., Калганбаев Н.А., Абельданова А.Б., Ахмеджанова Д.Ж. Роль политики и законодательства в развитии доступного туризма в международной перспективе: правовой анализ (Казахстанский кейс)	534-548

UDC 327

IRSTI 11.25.40

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.001>

GEOECONOMIC DETERMINANTS OF KAZAKHSTAN'S FOREIGN POLICY TOWARDS THE SOUTH CAUCASUS IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF THE MIDDLE CORRIDOR

* Shakirova M.Ye.¹, Parpiyev S.M.² Sultanmuratov N.N.³

*^{1,2,3}Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article examines how geoeconomic factors associated with the development of the Middle Corridor have influenced Kazakhstan's foreign policy towards the South Caucasus between 2010 and 2025. Treating corridor-building as a structural shift in available connectivity options, the study conceptualises Kazakhstan's regional behaviour across two empirically traceable domains: connectivity diplomacy outputs (initiatives, agreements, and routinised consultations that enhance transit performance) and conflict positioning outputs (official narratives, legal framing, and diplomatic signalling regarding regional disputes). Using qualitative content analysis of secondary documentary sources, the article identifies key determinants shaping policy choice, including corridor efficiency and market access; infrastructure vulnerability and chokepoints; diversification and resilience objectives; stakeholder embedding across public-private and external partners; and institutional constraints that delimit feasible commitments. The findings show that corridor-driven interdependence intensifies Kazakhstan's engagement with transit nodes through pragmatic, performance-oriented diplomacy, while simultaneously encouraging cautious and legally framed positioning on Armenia-Azerbaijan tensions to avoid reputational and operational risks. These patterns are interpreted through multivector hedging and complex balancing, producing a domain-specific vector hierarchy in which corridor functionality is prioritised without implying wholesale political alignment. The study contributes an operationally grounded framework for linking geoeconomic connectivity to observable foreign-policy behaviour in a conflict-sensitive transit region.

Keywords: geoeconomics, geoeconomic determinants, Middle Corridor, Kazakhstan foreign policy, South Caucasus, connectivity diplomacy, conflict positioning, multivector foreign policy, hedging, complex balancing, vector hierarchy, transport corridors and connectivity

Funding: This research paper was supported by Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan under Grant "AP22788787 – Challenges and Opportunities in the Implementation of the International Trans-Caspian Route in the Context of Ensuring the National Interests of Kazakhstan".

Introduction

The South Caucasus has re-emerged as a strategic transit hinge between Central Asia and Europe. In this respect, the development of the Trans-Caspian route, commonly referred to as the Middle Corridor (Trans-Caspian International Transport Route), has materially altered the opportunity structure facing Kazakhstan. The corridor's capacity and utilisation have accelerated in recent years, with reported freight growth on the Middle Corridor and a parallel intensification of investment in "hard" infrastructure and "soft" facilitation measures such as customs harmonisation and the digitalisation of border procedures [1; 2; 3]. For Kazakhstan, connectivity is not a neutral technical matter. It is an enabling condition for diversified market access and a potential constraint when bottlenecks or political instability threaten continuity of flows. These dynamics make the South Caucasus region a key focus of Kazakhstan's external policy.

Contemporary scholarship on geoeconomics has emphasised that states increasingly pursue strategic objectives through economic and infrastructural instruments, including connectivity, market access, standards, and control over critical networks [4; 5].

Existing research on Kazakhstan's foreign policy has tended to prioritise great-power management, particularly Astana's balancing of relations with Russia, China, the United States, and the European Union, as well as its positioning within Eurasian regional institutions [6; 7; 8]. However, this literature leaves the ways in which corridor-centred interdependence shapes Kazakhstan's approach to smaller yet structurally important regions, such as the South Caucasus, under-specified.

Accordingly, the aim of this study is to explain the geoeconomic determinants of Kazakhstan's foreign policy towards the South Caucasus in the context of Middle Corridor development.

The study's scope is defined spatially and temporally. Geographically, it focuses on Kazakhstan's engagement with the South Caucasus, treating Azerbaijan and Armenia as a core dyad due to their centrality to corridor continuity and regional conflict dynamics, while Georgia and Turkey are incorporated as corridor nodes that materially condition Kazakh connectivity options. Temporally, the study focuses on 2010 - 2025, capturing the period in which trans-Caspian initiatives gained institutional form and later intensified amidst geopolitical disruptions and supply-chain reconfiguration.

Materials and Methods

Key concepts as analytic tools

Geoeconomics is used here in its mainstream analytical sense, referring to the strategic use of economic instruments, connectivity, infrastructure, market

access, and regulatory power to advance state interests, while recognising that such instruments often operate in the shadow of political competition [4; 5]. On this basis, geoeconomic determinants are defined as corridor-relevant economic and infrastructural drivers and constraints that shape Kazakhstan's foreign-policy preferences and trade-offs. The Middle Corridor is treated as a contextual structural change in connectivity options because it creates additional pathways to markets while simultaneously increasing reliance on specific nodes, routes, and governance arrangements [1; 2; 3].

Kazakhstan's foreign policy towards the South Caucasus is examined in two domains. The first is connectivity diplomacy, understood as the set of foreign-policy actions oriented towards building, upgrading, governing, and promoting transport, logistics, energy, and digital connectivity. This domain includes agreements, infrastructure investments, customs facilitation measures, and the creation of joint institutional routines [2; 3; 9]. The second is conflict positioning, which refers to Kazakhstan's public and diplomatic stance on regional disputes that affect corridor stability and risk. It includes neutrality, mediation offers, avoidance of blame, balanced engagement, and the framing of stability as a shared interest [8; 10].

Multivectorism and the adoption of conceptual lenses

The second pillar of the framework is multivectorism, Kazakhstan's long-standing foreign-policy orientation, originally associated with Nazarbayev's early post-independence doctrine and later reaffirmed as a pragmatic strategy for preserving autonomy in a complex regional environment [6; 7; 11].

To connect multivectorism to corridor-centred behaviour in the South Caucasus, the framework employs three conceptual lenses drawn from International Relations scholarship. First, hedging is used as a mechanism describing issue-splitting across domains and partners. It links determinants, such as vulnerability or institutional constraints, to outputs such as cautious conflict positioning and diversified connectivity diplomacy [6; 7]. Second, complex balancing is used to capture the broader logic of distributing engagement across multiple domains and actors without relying solely on military alignments. Third, vector hierarchy is treated not as a determinant but as a derived empirical outcome. Yuneman's study is instructive here because it shows that Kazakhstan's alignment behaviour can be traced through systematic indicators, suggesting that multivectorism may produce differentiated patterns across domains rather than uniform balancing across all directions [7]. In this study, hierarchy is therefore treated as an analytically modest claim: not as evidence of a wholesale foreign-policy realignment, but as evidence that some external directions may acquire greater functional priority within specific issue areas under changing geoeconomic conditions.

Analytical model: determinants, mechanisms, outputs, and outcomes

The framework distinguishes four analytical elements: determinants, mechanisms, outputs, and outcomes. To secure conceptual clarity, the study identifies five determinants that are explicitly geoeconomic and corridor-relevant. These determinants are designed to be traceable in documentary sources and to correspond closely to established constructs in the geoeconomics literature [4; 5], while remaining consistent with the autonomy-seeking logic of multivector foreign policy [6; 7; 11].

Determinant 1: market access and corridor efficiency. This captures how corridor development affects Kazakhstan's access to European and global markets by altering timing, cost, and reliability. It is grounded in the geoeconomic premise that connectivity structures trade opportunity and bargaining power [4]. In documentary material, it is traceable through emphasis on transit competitiveness, throughput growth, delivery times, and efforts to reduce border delays [2; 3].

Determinant 2: infrastructure dependence and chokepoint vulnerability. This captures exposure to disruption at specific nodes, including Caspian ports, ferry capacity, rail junctions, and border procedures. It corresponds to the geoeconomic claim that interdependence generates vulnerabilities that can become constraints or leverage points [4]. It appears through references to capacity bottlenecks, infrastructure reliability, and policy decisions allocating investment to critical nodes [3].

Determinant 3: diversification and corridor resilience as state objectives. This captures Kazakhstan's pursuit of redundancy and route diversification in order to reduce single-route vulnerability. It aligns with the multivector logic of avoiding dependence and the geoeconomic logic of resilience-building through multiple access pathways [4; 6]. It is reflected in infrastructure investments, agreements expanding alternative routes, and public framing of diversification as a strategic imperative [2; 9].

Determinant 4: stakeholder embedding and external investment. This captures the extent to which Kazakhstan's corridor policy is shaped by engagement with multiple external stakeholders, including the EU, Türkiye, China, and international financial institutions, whose involvement affects standards, financing, and political payoffs. It is grounded in the notion of enmeshment and in the logic of complex balancing, whereby embedding multiple actors can reduce coercion risks and expand strategic options [9; 12]. It appears through references to partnership platforms, joint projects, and multilateral support for corridor upgrades [9].

Determinant 5: institutional and compliance constraints in corridor governance. This captures how Kazakhstan's memberships, regulatory environment, and external obligations shape what it can credibly do, including in customs regimes, transport governance, and sanctions-related risk management.

It is grounded both in geoeconomic arguments that rules and standards are power-bearing structures and in multivector arguments that autonomy is pursued through careful management of constraints [4; 7; 8]. It is reflected in legalistic framing, emphasis on “technical” cooperation, and avoidance of escalatory language in public positioning.

Operationalisation and coding logic

The operationalisation strategy translates the above concepts into a set of coding rules suitable for qualitative content analysis of documentary sources. The analysis relies on a purposively selected documentary base consisting of official statements, selected state and policy documents, institutional reports, and factual materials used to contextualise corridor performance and diplomatic positioning [2; 3; 8; 9; 10; 14]. The purpose is not to construct an exhaustive archive of all relevant texts, but to assemble a focused body of material that makes it possible to compare recurring patterns of Kazakhstan’s behaviour across the two domains identified above.

The primary unit of analysis is the episode. An episode is defined here as a temporally bounded cluster of documents and policy actions linked either to a significant development in Middle Corridor governance and infrastructure or to a conflict-related event in the South Caucasus with implications for corridor stability. Episodes are selected through purposive sampling rather than exhaustive event collection. They are included when they generate observable corridor-relevant diplomatic or institutional activity by Kazakhstan, or when they require Kazakhstan to articulate a public position on a regional conflict affecting the corridor environment.

Coding proceeds in three stages. First, documents are coded for determinant signals. Second, each episode is coded separately for output behaviour in the two domains of connectivity diplomacy and conflict positioning. Third, cross-episode comparison is used to identify recurring combinations of determinants and outputs that are consistent with hedging or complex balancing. In this way, mechanisms are not inferred from isolated rhetorical cues, but from repeated co-occurrence across documents, episodes, and domains.

Determinant signals are coded when texts explicitly reference market access, transit competitiveness, route efficiency, bottlenecks, vulnerability, diversification, resilience, investment attraction, stakeholder platforms, standards, or compliance constraints [2; 3; 9]. Connectivity diplomacy outputs are coded when the documentary record contains agreements, joint projects, infrastructure investments, customs facilitation measures, and institutional routines focused on corridor development [2; 3]. Conflict positioning outputs are coded when statements display neutrality, mediation offers, avoidance of blame, balanced engagement cues, or explicit references to stability and peaceful settlement [8; 10].

Hedging is coded when evidence shows issue-splitting, such as simultaneous corridor deepening with a partner and rhetorical restraint in conflict discussions, or the pursuit of alternative routes to reduce dependence while maintaining formal cooperation with existing route providers [6; 7]. Complex balancing is coded when evidence indicates diversification across partners and institutions intended to prevent dominance by any single actor, for example simultaneous engagement with Turkic formats, Western connectivity agendas, and Chinese investment frameworks [6; 11; 12].

Finally, the framework specifies how vector hierarchy is assessed. It is not coded from a single document. Rather, it is inferred from repeated patterns across the documentary base, such as persistent prioritisation of corridor-node partners in connectivity diplomacy, sustained asymmetry in the density of agreements and high-level engagements, and recurrent preference for forms of functional cooperation that protect corridor interests under heightened conflict risk. Yuneman's approach to tracing prioritisation patterns through systematic evidence provides methodological support for treating hierarchy as an empirical outcome rather than a doctrinal claim [7].

At the same time, the study does not claim to reconstruct decision-making motives in a strict causal sense, nor does it treat official discourse as a transparent reflection of underlying preferences. Instead, it examines observable patterns of external behaviour and justificatory framing in order to assess whether corridor-related geoeconomic determinants are associated with differentiated foreign-policy outputs. The findings should therefore be read as evidence of domain-specific prioritisation rather than proof of a broader strategic reorientation of Kazakhstan's foreign policy.

Empirical Analysis

The empirical analysis proceeds from a simple but consequential premise: for Kazakhstan, the South Caucasus matters not primarily as a neighbourhood in the conventional sense, but as a functional hinge connecting Caspian transit to access to European markets. The Middle Corridor depends on a chain of interlocking nodes that lie outside Kazakhstan's territory yet have become increasingly important to Kazakhstan's economic statecraft. In practical terms, the route links rail and road infrastructure across Kazakhstan to Caspian maritime crossings, and from there to Azerbaijan's rail network and onward through Georgia and Türkiye into European logistics systems. This physical architecture turns the South Caucasus into a geopolitical and geoeconomic hinge: without predictable transit through Azerbaijan and Georgia, Kazakhstan's westward connectivity remains structurally exposed to pressure on alternative routes.

Empirically, the analysis is organised as a structured comparison of episodes rather than as a continuous narrative. The objective is not to provide a comprehensive chronology of Kazakhstan's relations with the South Caucasus,

but to examine whether recurring geoeconomic determinants are associated with stable patterns of behaviour across the two domains identified above. This makes it possible to compare corridor-related activism with conflict-related restraint within a common analytical framework.

Corridor salience appears in three recurrent forms: first, as an emphasis on throughput, speed, and reliability metrics used to justify investment and regulatory coordination; second, as a language of vulnerability that frames connectivity as a security-adjacent concern; and third, as an explicit policy rationale linking corridor development to autonomy, diversification, and strategic optionality. In 2024, for instance, the reported 62 per cent increase in freight traffic along the Middle Corridor to around 4.5 million tonnes, together with the sharp growth in containerised volumes, was repeatedly used by corridor stakeholders and observers as evidence that the route was becoming a more serious alternative within reconfigured Eurasian supply chains [13; 14].

The conflict environment of the South Caucasus is treated here as a corridor risk factor. Kazakhstan's relations with Armenia and Azerbaijan are therefore approached as a dual-domain policy space. On the one hand, Kazakhstan pursues connectivity diplomacy through agreements, coordination formats, and infrastructure investments. On the other hand, it articulates conflict positioning through carefully calibrated statements, avoidance of blame, and support for dialogue, often framed in legalistic language that enables balanced engagement.

OECD analysis of the Trans-Caspian corridor, for example, notes that volumes increased markedly while also underlining persistent capacity gaps and coordination bottlenecks that continue to limit reliability [14].

Results and Discussion

Geoeconomic determinants of Kazakhstan's policy towards the South Caucasus

Determinants are treated as empirically observable drivers and constraints that appear in documentary records and that can reasonably be linked to foreign-policy outputs. They are not “mechanisms” in themselves, but structured pressures and incentives that make certain policies more likely, and others more costly.

A first determinant is market access and corridor efficiency. OECD reporting frames this in terms of competitiveness and performance constraints: traffic growth is significant, but coordination failures and infrastructure bottlenecks prevent the corridor from reaching its potential [14]. Efficiency, therefore, drives Kazakhstan to prioritise policy tools that reduce dwell times and transaction costs, including tariff harmonisation, joint operators, and digitised corridor governance.

A second determinant is infrastructure dependence and chokepoint vulnerability. Vulnerability also appears in energy export diversification: Kazakhstan repeatedly reroutes additional volumes via BTC after CPC

infrastructure disruptions, but this rerouting is constrained by port capacity and operational limitations [15].

A third determinant is diversification and corridor resilience as state objectives. The effort to increase shipments via BTC, even if still modest in overall export shares, is repeatedly justified as route diversification and risk management [16; 17]. Resilience thus compels Kazakhstan to invest political capital in corridor governance and cultivate functional partnerships with transit states.

A fourth determinant is stakeholder embedding and external investment. For example, reporting in late 2025 describes expanded cooperation among Kazakhstan, Azerbaijan, and Georgia with Chinese railway container operators, pointing towards a deliberate effort to stabilise and scale corridor flows through multi-actor coordination [18].

A fifth determinant is institutional and compliance constraints in corridor governance. Reuters reporting on Kazakhstan's navigation of sanctions pressures and rerouting after disruptions illustrates how compliance and infrastructure vulnerability become mutually reinforcing determinants in practice [15].

Connectivity diplomacy outputs

Outputs are coded as formalised commitments and routinised practices: agreements, joint ventures, tariff and logistics coordination, regulatory harmonisation, investment decisions, and recurring high-level formats that institutionalise corridor cooperation.

A central output is the institutionalisation of corridor governance through joint logistics structures. The June 2023 decision by Kazakhstan, Azerbaijan, and Georgia to establish a joint logistics company designed to unify tariffs and streamline cargo handling is a particularly clear example. Joint operators and unified tariff policies translate corridor salience into administrative capacity and embed partners into a shared performance logic in which unilateral deviations become costlier and corridor governance more institutionally resilient.

A second output is the routine production of corridor performance narratives in official settings, which function as political justifications for policy intensification. Statements by Kazakhstan's leadership and government communications repeatedly reference traffic growth and target-setting, framing corridor development as a strategic programme rather than an ad hoc project [13; 19].

A third output is corridor-related investment and asset positioning in the South Caucasus. Kazakhstan's ownership and management of infrastructure assets in Georgia, particularly through KazTransOil's ownership of Batumi Oil Terminal, is a significant indicator of corridor-linked stakeholder embedding. By holding assets along the route, Kazakhstan reduces dependence on purely external operators and can better manage the risks of disruption or discriminatory access.

A fourth output concerns energy route diversification through Azerbaijan, notably via the BTC pipeline. Reporting across 2024-2025 indicates agreements to increase transit of Kazakh oil through Azerbaijan and via BTC, including phased expansion arrangements and stated targets to raise volumes [16; 17]. Reuters reporting links BTC shipments to disruptions affecting CPC and details the practical constraints that Kazakhstan is attempting to overcome through port upgrades and expanded terminals [15; 20].

Conflict positioning outputs

Conflict positioning outputs are coded as Kazakhstan's public statements, diplomatic behaviour, and recurrent rhetorical patterns related to Armenia-Azerbaijan tensions and regional security episodes that could affect corridor stability.

Kazakhstan's official statements during the escalation of the Armenia-Azerbaijan conflict in September 2020 illustrate a baseline pattern. The Ministry of Foreign Affairs (MFA) expressed concern, urged cessation of hostilities, and emphasised the importance of peaceful settlement through political and diplomatic means [21]. Later episodes show similar patterns: official statements and communications in subsequent escalations, and Kazakhstan's reactions to developments in peace negotiations, reproduce the same repertoire: support for constructive dialogue, emphasis on peaceful resolution, and endorsement of steps towards agreements [22]. When Kazakhstan welcomed announcements that Armenia and Azerbaijan had concluded negotiations on the draft peace agreement in March 2025, the language again stressed support for settlement and constructive dialogue rather than attributing blame [23]. The consistency of these outputs suggests that Kazakhstan seek to reduce the corridor's exposure to conflict risk not by intervening directly, but by maintaining equidistance and encouraging institutionalised settlement.

Conflict positioning is not a domain of complete neutrality in all respects. Kazakhstan's diplomatic practice shows a preference for principles that align with its sovereignty concerns, most notably territorial integrity. The South Caucasus conflict environment intersects with Kazakhstan's broader sensitivity to separatism and territorial revisionism, shaping how its statements are understood even when they remain formally balanced.

Conflict positioning is also evident in Kazakhstan's willingness to maintain bilateral relations with both Armenia and Azerbaijan, even when tensions are high. This includes continued diplomatic engagement, participation in multilateral settings where both parties are present, and avoidance of actions that would force binary choices. In a corridor context, such restraint is itself a policy output, reflecting a deliberate decision to prevent the South Caucasus relationship from becoming hostage to security polarisation.

Hedging

Within the conceptual framework established in Theoretical and Conceptual Framework of the Study part, hedging is treated as an observable pattern of issue-splitting and risk-spreading across domains. In the present case, hedging is expected to manifest as the combination of active connectivity diplomacy with cautious conflict positioning: Kazakhstan invests and coordinates intensely on corridor matters, while keeping its conflict language restrained and its diplomatic engagement balanced (See Table 1).

Table 1. Comparative analysis of Kazakhstan's foreign policy domains in the South Caucasus

Domain	Nature of actions and logic	Empirical examples (Outputs)
Connectivity Domain	Active and proactive: Investment in 'hard' infrastructure and creation of an institutional framework for corridor management.	<ul style="list-style-type: none"> - Creation of a joint logistics company by Kazakhstan, Azerbaijan and Georgia to unify tariffs. - Direct management of assets through the oil terminal in Batumi. - Expansion of port capacities in Aktau and Kuryk.
Conflict Domain	Cautious and procedural: Use of legal formalism and maintaining equidistance (equal distance) from the parties to the conflict.	<ul style="list-style-type: none"> - 2020 MFA statement: call for peaceful settlement without taking sides. - Support for the principle of territorial integrity while maintaining dialogue with both sides. - Approval of progress in peace talks in 2025 without attribution of blame.

Source: *Table 1 compiled by the authors.*

The empirical record is broadly consistent with this expectation. The outputs of connectivity diplomacy discussed above show increasing functional alignment with corridor nodes, especially Azerbaijan and Georgia, through joint logistics governance and expanded energy transit arrangements [16; 24]. At the same time, Kazakhstan's conflict positioning remains framed around restraint and dialogue, as illustrated by MFA statements in 2020 and later supportive reactions to peace process developments [21; 23].

Hedging is further reinforced by the way Kazakhstan narrates corridor development as diversification rather than confrontation. Official and policy-oriented sources repeatedly frame the Middle Corridor as an alternative route that enhances resilience, not as a hostile bypass designed to undermine any actor. OECD analysis and reporting on corridor performance emphasise competitiveness, bottlenecks, and capacity constraints rather than geopolitical signalling [14]. This framing supports hedging because it allows Kazakhstan to present corridor investment as a functional economic policy even when it has the practical effect of reducing reliance on northern routes.

A crucial empirical test of hedging is crisis behaviour under pressure. Reuters reporting on CPC disruptions and the subsequent rerouting of oil exports provides an instructive example: Kazakhstan increases BTC shipments as a practical diversification response, while continuing to manage relationships across multiple vectors and to navigate constraints on port capacity and market requirements [15]. Such episodes show hedging as operational risk management rather than mere rhetorical positioning. Kazakhstan does not abruptly abandon existing routes; instead, it incrementally strengthens alternatives and uses them as contingency capacity.

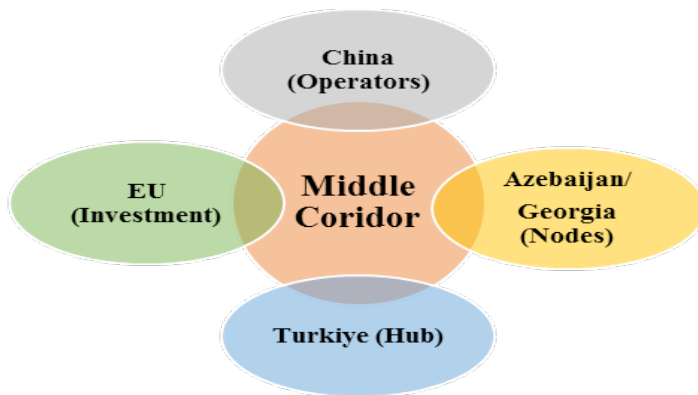
Complex balancing

Where hedging emphasises issue-splitting and insurance, complex balancing captures Kazakhstan's broader strategy of distributing influence and dependence across multiple partners and institutional settings. In the context of the Middle Corridor, this is visible in Kazakhstan's simultaneous cultivation of corridor partners such as Azerbaijan, Georgia, and Türkiye, engagement with external stakeholders including China and European actors, and continued participation in wider Eurasian institutional frameworks.

The Middle Corridor is not simply a bilateral Kazakh-Azerbaijani project. It operates as a broader ecosystem that links Chinese rail container transit, South Caucasus transit nodes, Turkish logistical integration, and European market demand. Reporting that Kazakhstan, Azerbaijan, and Georgia expanded cooperation with Chinese railway container transport actors in 2025 suggests an effort to stabilise corridor flows by embedding major external stakeholders into corridor development and governance [25]. At the same time, OECD analysis indicates growing European attention to the corridor's competitiveness, efficiency, and bottlenecks [26]. Taken together, these dynamics suggest that Kazakhstan is not relying on a single partnership model, but is instead widening the corridor's stakeholder base in ways that reduce the risk of domination by any one actor.

Figure 1 helps illustrate this shift from largely bilateral interaction to a more multilateral pattern of risk management. The corridor is becoming not only a transport route, but also a space of intersecting commercial, regulatory, and strategic interests. The involvement of actors such as China, through container transit, and the EU, through investment and standards-related influence, reflects a logic of omni-enmeshment. In practice, this broadens the number of stakeholders with an interest in corridor performance and makes monopoly control over the route more difficult.

Figure 1 – Stakeholder ecology and the mechanism of complex balancing in the Middle Corridor

Source: *Figure 1 compiled by the authors.*

Complex balancing is also visible in the use of political and institutional platforms that reinforce connectivity themes. Kazakhstan's participation in Turkic cooperation frameworks provides a symbolic and organisational setting in which cooperation with Azerbaijan and Türkiye can be presented as economically and regionally legitimate rather than overtly antagonistic [25]. At the same time, Kazakhstan's Foreign Policy Concept for 2020-2030 continues to emphasise balanced relations and diversified partnerships, providing a doctrinal anchor for interpreting corridor intensification as an adaptation within multivectorism rather than a departure from it [26]. In this sense, the coexistence of doctrinal balance and corridor activism suggests a pattern of complex balancing: Kazakhstan increases emphasis on new directions and capabilities without formally abandoning existing alignments.

A further dimension concerns asset control and infrastructural positioning. The case of the Batumi Oil Terminal is illustrative. By owning and managing terminal assets in Georgia, Kazakhstan strengthens its ability to operate within the corridor with a greater degree of autonomy from exclusively external operational control [27]. In geoeconomic terms, this can be read as a balancing move: it reduces exposure to external leverage and makes corridor access less dependent on political goodwill alone.

Vector hierarchy

The concept of vector hierarchy is analytically useful, but it requires careful handling in order to avoid treating temporary emphasis as evidence of durable alignment. In the context of the Middle Corridor, the available evidence suggests that the South Caucasus-Türkiye vector has gained greater functional weight in connectivity-related domains, particularly since 2022. This is visible in the intensification of agreements, the creation of joint operators, the articulation of

expansion targets, and the growth of energy transit via Azerbaijan [16; 25; 26]. Such outputs suggest that Kazakhstan is assigning greater importance to corridor-node relationships for specific practical purposes. At the same time, this does not by itself imply broader political alignment. Kazakhstan's conflict positioning remains cautious and balanced, while its policy language continues to emphasise autonomy and multivectorism as general principles [21; 26].

In this study, hierarchy is assessed through two observable dimensions. The first is resource and attention allocation in connectivity diplomacy. Increased high-level engagement, expanded corridor-governance formats, and repeated investment narratives indicate a pattern of functional prioritisation. The second is discursive prominence. Official speeches and policy documents increasingly present Trans-Caspian connectivity as central to Kazakhstan's economic strategy, especially in the context of uncertainty surrounding the northern route [14]. At the same time, this hierarchy remains constrained. Reuters reporting notes that, even as Kazakhstan increases BTC exports, the bulk of oil exports still moves through the CPC route, suggesting that diversification remains partial and that any reorientation is limited by infrastructure and market realities [20].

The main analytical conclusion, therefore, is that vector hierarchy in this case is best understood as domain-specific upgrading. The evidence indicates that Kazakhstan has elevated the South Caucasus-Türkiye vector within the connectivity domain, while preserving balanced engagement in the conflict domain and maintaining broader multivector commitments. Rather than signalling abandonment of multivectorism, this pattern is more plausibly interpreted as differentiated prioritisation across issue areas under changing.

Episode-based comparison

To bring together the analytical dimensions used in the empirical section, the study employs an episode-based comparison. The selected episodes are not intended to provide an exhaustive chronology of Kazakhstan's relations with the South Caucasus. Rather, they capture moments in which corridor-relevant geoeconomic determinants became especially visible in policy behaviour, either through intensified connectivity diplomacy or through conflict-related positioning. This makes it possible to compare how similar structural pressures generate different external-policy outputs across the two domains.

Episode 1: Corridor institutionalisation and functional anchoring (2010s-2017).

During this period, Kazakhstan's corridor orientation developed from strategic intent into more tangible assets and route capacity. The significance of the episode lies less in any single agreement than in the gradual construction of functional dependencies. The acquisition and management of assets such as the Batumi Oil Terminal, culminating in formalised ownership structures by 2017, suggests early recognition that corridor access required embedded infrastructural

positions rather than reliance on diplomatic goodwill alone [27]. This episode is best coded as stakeholder embedding and resilience-building, in that it created a material basis for later intensification. The regional conflict environment remained largely in the background, and Kazakhstan's multivector logic did not yet require visible recalibration.

Episode 2: The 2020 Nagorno-Karabakh war and the activation of conflict-positioning routines.

The September 2020 escalation tested Kazakhstan's balancing practice under conditions of regional instability. The MFA statement expressing concern, urging the cessation of hostilities, and emphasising peaceful settlement represents a typical conflict-positioning output aimed at preserving relations with both parties while signalling sensitivity to instability [21]. In coding terms, the relevant determinant is vulnerability: conflict is framed as destabilising, but Kazakhstan's response takes the form of rhetorical restraint rather than intervention. Hedging is visible in the separation between conflict language and corridor policy. Kazakhstan neither suspends corridor cooperation nor adopts a confrontational stance that might endanger longer-term functional partnerships.

Episode 3: Post-2022 acceleration of corridor salience and institutional deepening.

The post-2022 context functions as a structural accelerator. Corridor volumes increased substantially and became a prominent metric in official and analytical narratives [13; 14]. In response, Kazakhstan and its corridor partners intensified coordination, including the establishment of joint logistics structures designed to unify tariffs and streamline cargo handling [24]. This episode is best coded as a convergence of several determinants: market access, efficiency, vulnerability, and resilience all appear in documentary rationales for policy intensification. Complex balancing becomes more visible as Kazakhstan seeks to widen the corridor's stakeholder base, including through engagement with Chinese container transport actors [18]. The episode therefore illustrates not only intensified connectivity diplomacy, but also a broader effort to embed the corridor within multiple external relationships.

Episode 4: Energy diversification through BTC under infrastructure disruptions (2024-2025).

This episode shows how corridor logic extends into the energy domain and how vulnerability can induce practical diversification. Kazakhstan's phased agreements to increase oil transit through Azerbaijan and via BTC, together with official plans and targets for expanded volumes, demonstrate corridor diplomacy in a strategically important sector [16; 17]. Reuters reporting further indicates that disruptions affecting CPC can trigger short-term rerouting decisions and that Kazakhstan uses BTC as an alternative route, although this option remains constrained by port capacity and operational limits [15; 20]. The episode

highlights the determinant of chokepoint vulnerability and the output of route diversification. Hedging is visible in Kazakhstan's use of BTC as an incremental supplement rather than a wholesale replacement, thereby preserving flexibility across vectors.

Episode 5: Peace process developments and Kazakhstan's diplomatic reassurance (2025).

Kazakhstan's positive response to signs of progress on a draft peace agreement reflects a consistent conflict-positioning repertoire: support for constructive dialogue without polarising attribution [23]. This episode is coded primarily as a conflict-positioning output and is again consistent with hedging. Kazakhstan signals an interest in regional stability, which is favourable for corridor reliability, while maintaining balanced language. If increased corridor salience had produced overt political alignment, one might expect sharper rhetorical differentiation. Instead, Kazakhstan sustains procedural neutrality, which remains consistent with both multivectorism and hedging.

Across these episodes, the emerging pattern is one of node-driven asymmetry rather than political bandwagoning. Kazakhstan's connectivity diplomacy is most intense with corridor nodes, especially Azerbaijan and Georgia, because geoeconomic determinants make these relationships structurally important. At the same time, Kazakhstan's conflict positioning remains cautious and broadly even-handed, reflecting the need to preserve room for manoeuvre in a region where security crises can generate reputational, diplomatic, and institutional costs. The resulting vector hierarchy is therefore best understood as a functional hierarchy within connectivity diplomacy, anchored in efficiency, resilience, and vulnerability reduction, rather than as evidence of a broader reorientation of Kazakhstan's foreign policy.

Conclusion

This study set out to explain how geoeconomic determinants linked to the Middle Corridor shape Kazakhstan's foreign policy towards the South Caucasus and how these determinants interact with the logic of multivector diplomacy. The analysis suggests that corridor development does not merely add an economic layer to Kazakhstan's regional engagement. Rather, it changes the configuration of incentives and constraints within which foreign policy is formulated and implemented. As Kazakhstan's westward connectivity becomes increasingly mediated by external nodes in Azerbaijan, Georgia, and Türkiye, the South Caucasus emerges as a strategically important hinge where transport performance, investment security, and political stability become closely interconnected. In this context, corridor politics acquire a clearer foreign policy dimension. They require sustained diplomatic coordination, institutional adaptation, and calibrated signalling under conditions in which conflict risk cannot be treated as external to connectivity.

The analysis identified five determinants that are most consistently visible in the documentary record and most directly related to corridor development. These are market access and efficiency imperatives, infrastructural dependence and chokepoint vulnerability, diversification and resilience as explicit state objectives, stakeholder embedding as a means of widening options and reducing coercion risk, and institutional constraints that delimit manoeuvring space while also providing tools for functional autonomy. These determinants are useful analytically because they translate a general claim, namely that Kazakhstan pursues connectivity, into a set of more specific and traceable expectations about behaviour. Corridor dependence is not expressed mainly through declaratory geopolitics. It is more clearly visible in investments in capacity, efforts to harmonise procedures, the creation of joint governance arrangements, and the prioritisation of reliability as a strategic objective.

Against this determinant structure, Kazakhstan's regional behaviour is most plausibly captured through the dual domain approach used throughout the paper. First, the pattern of connectivity diplomacy shows clear intensification. Kazakhstan's engagement with corridor nodes has become more institutionalised through routinised formats, coordination initiatives, and tangible asset positioning along the route. The policy logic is broadly functional, namely to improve corridor performance and reduce the political and commercial costs of disruption. Second, Kazakhstan's conflict positioning remains consistently cautious. The dominant repertoire is legalistic and procedural, emphasising restraint, dialogue, and settlement while avoiding forms of attribution that could foreclose relationships or raise the reputational costs of corridor cooperation. This division is not accidental. It reflects the fact that corridor development increases the salience of regional stability without turning Kazakhstan into a security arbiter in the South Caucasus.

Interpreted through the lens of multivectorism, these findings are more consistent with hedging and complex balancing than with straightforward balancing or bandwagoning. Hedging appears in issue splitting across domains. Kazakhstan can pursue active corridor cooperation with key nodes while retaining discursive and diplomatic caution on conflict related matters. Complex balancing is visible in efforts to avoid single partner dependence by embedding multiple stakeholders and cultivating overlapping institutional pathways, thereby widening options and reducing exposure to leverage. At the same time, these patterns do not imply a linear or unidirectional alignment. The evidence is more consistent with a bounded, domain specific vector hierarchy. In connectivity and trade facilitation, the South Caucasus and Türkiye vector appears to have gained greater functional priority because it has become increasingly important for corridor performance. Yet this upgrading remains constrained and does not amount to a wholesale reordering of Kazakhstan's wider multivector posture.

The hierarchy observed here is therefore functional rather than ideological, since it reflects the distribution of material constraints and opportunities across issue areas.

The study also helps clarify the role of crisis pressure. Episodes of heightened uncertainty tend to sharpen the tradeoff between corridor continuity and political positioning. Under such conditions, Kazakhstan's response is not to abandon multivectorism, but to practise it more visibly, deepening functional cooperation where doing so strengthens resilience, while maintaining rhetorical restraint where polarisation would impose significant costs. This suggests that corridor development may increase interdependence with specific nodes without deterministically capturing foreign policy. Interdependence generates constraints, but it can also provide instruments for managing them, especially when institutionalised cooperation lowers coordination costs and reduces the risks of unilateral disruption.

Empirically, the findings suggest that Kazakhstan's South Caucasus policy is better understood as a corridor conditioned policy space rather than solely as an extension of great power management. Conceptually, the article shows the value of specifying geoeconomic determinants and linking them to observable policy outputs, thereby avoiding a reduction of connectivity to either pure economics or pure geopolitics. Methodologically, the study indicates that qualitative documentary analysis can identify meaningful regularities in policy behaviour when guided by explicit operational criteria and by a distinction between functional outputs and conflict positioning. At the same time, the conclusions should be read with appropriate caution. The analysis identifies patterned associations in documentary evidence rather than direct proof of decision-making motives. A productive direction for future research would be to expand the episode set and incorporate additional corridor stakeholders and sectoral domains, including digital trade facilitation and green logistics, in order to assess whether the observed vector hierarchy remains stable or becomes more pronounced as corridor capacity expands.

REFERENCES

- [1] Traffic via Trans-Caspian International Transport Route up in 2024 (news report). – 2025. – <https://interfax.com/newsroom/top-stories/110366/>
- [2] Kazakhstan Boosts Cargo Capacity on Transcaspian Corridor Sixfold // The Astana Times. – 05.09.2025. – <https://astanatimes.com/2025/09/kazakhstan-boosts-cargo-capacity-on-transcaspian-corridor-sixfold/>
- [3] Transport and Logistics in Kazakhstan. – Astana: AIFC, 2024.
- [4] Shahzad A. Geoeconomics: The New Geopolitics // Policy Perspectives. – 2022. – Vol. 19, No. 2. – P. 21–40.

[5] Kurecic P. Geoeconomic and Geopolitical Conflicts: Outcomes of the Geopolitical Economy in a Contemporary World // *World Review of Political Economy*. – 2015. – Vol. 6, No. 4. – P. 522–543.

[6] Vanderhill R., Joireman S.F., Tulepbayeva R. Between the bear and the dragon: multivectorism in Kazakhstan as a model strategy for secondary powers // *International Affairs*. – 2020. – Vol. 96, No. 4. – P. 975–993.

[7] Yuneman R.A. Kazakhstan's Multi-Vector Foreign Policy // *Russia in Global Affairs*. – 2023. – Vol. 21, No. 2. – P. 141–162.

[8] Cornell S.E. Kazakhstan's Foreign Policy: Managing the Major Powers. – 2023. – <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13733>

[9] Assylkhanov A. The Middle Corridor's Impact on Kazakhstan: Foreign Policy, Economic Development, and Regional Cooperation. – Bishkek: OSCE Academy, 2025.

[10] Official statements on calls for restraint and dialogue during escalations in the South Caucasus (official communications, compiled corpus). – 2010–2025.

[11] Diyarbakırlioğlu K., Yiğit S. Kazakh Multi-Vector Foreign Policy in Action // *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*. – 2014. – Vol. 13, No. 3. – P. 21–36.

[12] Goh E. Great Powers and Hierarchical Order in Southeast Asia: Analysing Regional Security Strategies // *International Security*. – 2007. – Vol. 32, No. 3. – P. 113–157.

[13] Traffic via Trans-Caspian International Transport Route up 62% in 2024 to 4.5 mln tonnes // *Interfax*. – 14.03.2025. – <https://interfax.com/newsroom/top-stories/110366/>

[14] Enhancing the Competitiveness of the Trans-Caspian Transport Corridor in Central Asia // *OECD*. – 24.11.2025. – https://www.oecd.org/en/publications/enhancing-the-competitiveness-of-the-trans-caspian-transport-corridor-in-central-asia_f261e7fa-en/full-report/

[15] Kazakhstan reroutes oil exports after drone attack cuts CPC pipeline capacity // *Reuters*. – 03.12.2025. – <https://www.reuters.com/business/energy/kazakhstan-reroutes-oil-exports-after-drone-attack-cuts-cpc-pipeline-capacity-2025-12-03/>

[16] Kazakh oil transit through Azerbaijan reaches 3 million tons // *Kazinform*. – 14.05.2025. – <https://qazinform.com/news/kazakh-oil-transit-through-azerbaijan-reaches-3-million-tons-5de8cc>

[17] Kazakhstan Aims to Increase Oil Exports via BTC Pipeline // *The Diplomat*. – 12.03.2025. – <https://thediplomat.com/2025/03/kazakhstan-aims-to-increase-oil-exports-via-btc-pipeline/>

[18] Kazakhstan, Azerbaijan, Georgia, and China Deepen Cooperation on Trans-Caspian Transport Corridor // *Times of Central Asia*. – 20.11.2025. – <https://>

timesca.com/kazakhstan-azerbaijan-georgia-and-china-deepen-cooperation-on-trans-caspian-transport-corridor/

[19] Kazakhstan Boosts Cargo Capacity on Transcaspian Corridor Sixfold // The Astana Times. – 05.09.2025. – <https://astanatimes.com/2025/09/kazakhstan-boosts-cargo-capacity-on-transcaspian-corridor-sixfold/>

[20] Kazakhstan's January–July oil exports to Germany jump 38% // Reuters. – 08.08.2025. – <https://www.reuters.com/business/energy/kazakhstans-january-july-oil-exports-germany-jump-38-2025-08-08/>

[21] Statement of the Ministry of Foreign Affairs of Kazakhstan over the escalation of the Armenian-Azerbaijani conflict // Gov.kz. – 27.09.2020. – <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/news/details/102821?lang=en>

[22] Prime Ministers of Kazakhstan and Georgia discuss cooperation along Trans-Caspian corridor (traffic up 62% to 4.5 mln tonnes) // Primeminister.kz. – 05.02.2025. – <https://primeminister.kz/en/news/prime-ministers-of-kazakhstan-olzhas-bektenov-and-georgia-irakli-kobakhidze-discuss-trade-and-economic-cooperation-issues-29644>

[23] Kazakhstan Welcomes Peace Agreement Between Azerbaijan and Armenia // The Astana Times. – 14.03.2025. – <https://astanatimes.com/2025/03/kazakhstan-welcomes-peace-agreement-between-azerbaijan-and-armenia/>

[24] Kazakhstan, Azerbaijan, Georgia to Set Up Joint Logistics Company to Facilitate Cargo Transportation Process // The Astana Times. – 23.06.2023. – <https://astanatimes.com/2023/06/kazakhstan-azerbaijan-georgia-to-set-up-joint-logistics-company-to-facilitate-cargo-transportation-process/>

[25] Declaration of the Tenth Summit of the Organization of Turkic States. – 03.11.2023. – <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents/tenth-summit-declaration-2023-21-en.pdf>

[26] On the Concept of the Foreign Policy of the Republic of Kazakhstan for 2020–2030 // Akorda. – 09.03.2020. – https://www.akorda.kz/en/legal_acts/decrees/on-the-concept-of-the-foreign-policy-of-the-republic-of-kazakhstan-for-2020-2030

[27] Batumi Oil Terminal: General information // KazTransOil. – https://kaztransoil.kz/en/about/subsidiaries_and_jvs/batumi_oil_terminal/

ОРТА ДӘЛІЗДІҢ ДАМУЫ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ОҢТҮСТІК КАВКАЗҒА ҚАТЫСТЫ СЫРТҚЫ САЯСАТЫНЫҢ ГЕОЭКОНОМИКАЛЫҚ ДЕТЕРМИНАНТТАРЫ

* Шакирова М.Е.¹, Парпиев С.М.² Султанмуратов Н.Н.³

*^{1,2,3} Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада Орта Дәліздің дамуына байланысты геоэкономикалық факторлардың Қазақстанның 2010–2025 жылдар

аралығындағы Оңтүстік Кавказға қатысты сыртқы саясатына қалай әсер еткені қарастырылады. Дәліз құрылысын қол жетімді қосылу мүмкіндіктерінің құрылымдық өзгерісі ретінде қарастыра отырып, зерттеу қазақстанның екі эмпирикалық бақыланатын саладағы аймақтық мінез-құлқын тұжырымдайды: байланыс саласындағы дипломатияның нәтижелері (бастамалар, келісімдер және транзиттің тиімділігін арттыратын жоспарлы консультациялар) және қақтығыстарды реттеудің нәтижелері (ресми баяндау, құқықтық негіздеу және аймақтық дауларға қатысты дипломатиялық сигналдар). Қосымша деректі дереккөздердің мазмұнын сапалы талдауды пайдалана отырып, мақалада дәліздердің тиімділігі мен нарықтарға қолжетімділікті қоса алғанда, саясатты таңдауды қалыптастыратын негізгі детерминанттар анықталған; инфрақұрылымның осалдығы мен кедергілері; әртараптандыру және өміршеңдік мақсаттары; мүдделі тараптарды мемлекеттік–жекеменшік және сыртқы серіктестерге енгізу; және мүмкін болатын міндеттемелерді шектейтін институционалдық шектеулер. Нәтижелер дәліздерге негізделген өзара тәуелділік Қазақстанның прагматикалық, тиімділікке бағытталған дипломатия арқылы транзиттік тараптармен өзара әрекеттесуін күшейтетінін көрсетеді, сонымен бірге беделді және операциялық тәуекелдерді болдырмау үшін Армян-Әзірбайжан шиеленістеріне қатысты сақтықпен және заңды түрде тұжырымдалған ұстанымдарды ынталандырады. Бұл заңдылықтар көпвекторлы хеджирлеу және күрделі тендестіру арқылы түсіндіріледі, бұл белгілі бір доменге тән векторлық иерархияны тудырады, онда дәліздің функционалдығы жалпы саяси келісімді білдірмей басымдыққа ие болады. Зерттеу геоэкономикалық байланыстарды қақтығыстарға сезімтал транзиттік аймақтағы бақыланатын сыртқы саяси мінез-құлқпен байланыстыру үшін операциялық негізделген негіз құруға ықпал етеді.

Тірек сөздер: геоэкономика, геоэкономикалық детерминанттар, Орта Дәліз, Қазақстанның сыртқы саясаты, Оңтүстік Кавказ, байланыс дипломатиясы, қақтығыстарды реттеу, көпвекторлы сыртқы саясат, хеджирлеу, кешенді теңгерімдеу, векторлық иерархия, көлік дәліздері және байланыс

Қаржыланжыру: ғылыми мақала Қазақстан Республикасының Ғылым және жоғары білім министрлігі тарапынан «AP22788787 – Қазақстанның ұлттық мүдделерін қамтамасыз ету жағдайында халықаралық Транскаспий бағытын іске асырудың сын-қатерлері мен мүмкіндіктері» гранты аясында қаржыландырылды.

ГЕОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ КАЗАХСТАНА В ОТНОШЕНИИ ЮЖНОГО КАВКАЗА В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ СРЕДИННОГО КОРИДОРА

* Шакирова М.Е.¹, Парпиев С.М.², Султанмуратов Н.Н.³

*^{1,2,3} Казахский национальный университет имени Аль-Фараби,
Алматы, Казахстан

Аннотация. В данной статье рассматривается, как геоэкономические факторы, связанные с развитием Среднего коридора, повлияли на внешнюю политику Казахстана в отношении Южного Кавказа в период с 2010 по 2025 год. Рассматривая создание коридоров как структурный сдвиг в доступных вариантах подключения, авторы исследования концептуализируют региональное поведение Казахстана в двух эмпирически прослеживаемых областях: результаты дипломатии подключения (инициативы, соглашения и регулярные консультации, которые повышают эффективность транзита) и результаты позиционирования в конфликтах (официальные заявления, правовое оформление и дипломатические сигналы в отношении региональных споров). Используя качественный контент-анализ вторичных документальных источников, в статье определены ключевые факторы, определяющие выбор политики, включая эффективность коридоров и доступ к рынкам; уязвимость инфраструктуры и узкие места; цели диверсификации и устойчивости; участие заинтересованных сторон в рамках государственно-частного партнерства и внешних партнеров; и институциональные ограничения, которые ограничивают выполнимые обязательства. Полученные результаты показывают, что взаимозависимость, обусловленная коридорами, усиливает взаимодействие Казахстана с транзитными узлами посредством прагматичной, ориентированной на результат дипломатии, одновременно поощряя осторожное и юридически оформленное позиционирование в отношении напряженности в отношениях между Арменией и Азербайджаном во избежание репутационных и операционных рисков. Эти закономерности интерпретируются с помощью многовекторного хеджирования и сложного балансирования, создавая векторную иерархию, специфичную для конкретной области, в которой функциональность коридора является приоритетной, не подразумевая общего политического согласования. Исследование представляет собой практическую основу для увязки геоэкономических связей с наблюдаемым внешнеполитическим поведением в чувствительном к конфликтам транзитном регионе.

Ключевые слова: геоэкономика, геоэкономические детерминанты, Средний коридор, внешняя политика Казахстана, Южный Кавказ, диплома-

тия взаимосвязанности, позиционирование в конфликтах, многовекторная внешняя политика, хеджирование, комплексное балансирование, векторная иерархия, транспортные коридоры и связность

Финансирование: Данная научная статья была поддержана Министерством науки и высшего образования Республики Казахстан в рамках гранта «AP22788787 – Вызовы и возможности реализации международного Транскаспийского маршрута в контексте обеспечения национальных интересов Казахстана».

Received / Мақала түсті / Статъя постуила: 04.02.2026.

Accepted / Жариялауга қабылданды / Принята к публикации: 27.03.2026.

Information about authors:

Shakirova Meruyet Erteleukyzy – 1-year PhD candidate. Department of International Relations and World Economy. Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, ORCID ID 0009-0005-8299-1075, e-mail: meruyert.shakirova@gmail.com.

Parpiyev Syrym Maratovich – PhD., Senior Lecturer. Department of International Relations and World Economy. Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, ORCID ID 0000-0002-6031-3522, e-mail: parpiyev.syrym@gmail.com.

Sultanmuratov Nuriddin Negmatovich – PhD., Senior Lecturer. Department of International Relations and World Economy. Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, ORCID ID 0000-0003-3711-4303, e-mail: nuriddin.sultanmuratov@gmail.com.

Авторлар туралы мәлімет:

Шакирова Мерует Ертеуқызы – 1-курс PhD докторанты. Халықаралық қатынастар және әлемдік экономика кафедрасы. Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан, ORCID ID 0009-0005-8299-1075, e-mail: meruyert.shakirova@gmail.com.

Парпиев Сырым Маратович – PhD, аға оқытушы. Халықаралық қатынастар және әлемдік экономика кафедрасы. Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан, ORCID ID 0000-0002-6031-3522, e-mail: parpiyev.syrym@gmail.com.

Сұлтанмуратов Нуриддин Негматович – PhD, аға оқытушы. Халықаралық қатынастар және әлемдік экономика кафедрасы. Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан, ORCID ID 0000-0003-3711-4303, e-mail: nuriddin.sultanmuratov@gmail.com.

Информация об авторах:

Шакирова Мерует Ертелеуқызы – PhD докторант 1 курса. Кафедра международных отношений и мировой экономики. Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, ORCID ID 0009-0005-8299-1075, e-mail: meruyert.shakirova@gmail.com.

Парпиев Сырым Маратович – PhD, старший преподаватель. Кафедра международных отношений и мировой экономики. Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, ORCID ID 0000-0002-6031-3522, e-mail: parpiyev.syrym@gmail.com.

Султанмуратов Нуриддин Негматович - PhD, старший преподаватель. Кафедра международных отношений и мировой экономики. Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, ORCID ID 0000-0003-3711-4303, e-mail: nuriddin.sultanmuratov@gmail.com.

UDC 327

IRSTI 11.25.15

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.002>

THE SINGAPORE MODEL IN KAZAKHSTAN'S EARLY STATE FORMATION

* Chinikeev T.O.¹, Makasheva K.N.²

*^{1,2}Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article examines the role of Singapore as a point of reference in the formulation of Kazakhstan's development strategy in the 1990s and early 2000s. Drawing on primary sources, including presidential addresses, diplomatic records, and policy documents, as well as secondary academic literature, the study analyzes the channels through which Singapore's experience influenced policy-making and institutional reforms in Kazakhstan.

The article demonstrates that, despite limited direct interaction between the two countries, Singapore acquired significance as an example of successful modernization. However, it did not function as a comprehensive model for replication; rather, it served as a source of selected governance practices and as a legitimizing narrative for reform. Key elements of this influence included meritocratic public administration, anti-corruption measures, investment promotion, and the prioritization of economic development.

At the same time, substantial differences in scale, economic structure, and institutional context constrained the direct transfer of policies. As a result, Kazakhstan adopted a selective and adaptive approach, incorporating specific elements of external experience while adjusting them to domestic conditions. The findings suggest that external models can operate both as practical policy tools and as guiding references in shaping long-term development strategies.

Keywords: Kazakhstan, Singapore, policy transfer, public administration, institutional reforms, modernization, development strategy, governance practices

Introduction

The fall of the Soviet Union in 1991 confronted Kazakhstan, a newly independent Central Asian country, with a strategic question: what kind of a development model should the country pursue? The government was well acquainted with its formerly socialist Eastern European states, but it observed limited progress there and it anticipated that Western economies would face additional pressures associated with German reunification. Most of the European population of Kazakhstan was already moving to Russia, Germany, Poland, and other countries [1]. Theoretically, setting these countries as perfect examples to emulate could potentially lead to more people leaving the country. It could be a

reason, therefore, that the Kazakh government turned its attention to East and Southeast Asia.

Neighboring China was already supplying Kazakhstan with many of its population's needs, including affordable technology and sufficiently warm winter clothes [2]. Anything that could replace the products of dysfunctional factories of the Soviet Union was important. Contemporary accounts and secondary sources indicate that, in the early 1990s, imported consumer goods from China were often perceived as low in quality, contributing to a degree of public skepticism toward Chinese products in Kazakhstan. Singapore, on the other hand, could not directly serve as an exporter of goods or even services in that pre-internet era. However, Singapore attracted particular attention as a notable example of rapid modernization, characterized by competent administration, openness to foreign investment, and a strong rule of law.

In September 1991, three months prior to the proclamation of independence of the Republic of Kazakhstan, Singapore's Prime Minister Lee Kuan Yew paid an official visit to the country at the invitation of President Nursultan Nazarbayev. The purpose of the visit was to familiarize the Kazakh leadership with Singapore's model of socio-economic development and public administration. This visit took place within the broader context of post-Soviet state transformation, a period marked by institutional uncertainty and an active search for viable development strategies.

According to later accounts and reported interactions, Lee Kuan Yew expressed positive impressions of his visit and signaled willingness to share governance experience with Kazakhstan's leadership. During these interactions, he was invited to serve as an advisor to the nascent government of Kazakhstan on issues related to the formulation and implementation of national development strategies. Lee Kuan Yew expressed his willingness to share his accumulated experience in governance and reform, indicating a potential mutual interest in institutional learning and policy transfer.

However, despite these preliminary understandings, following Kazakhstan's attainment of independence, this initiative was not translated into practical cooperation. This suggests the presence of political, institutional, or organizational constraints that hindered the development of sustained bilateral expert engagement.

Nevertheless, his visit was an early, but symbolic channel in elite learning. Leaders of the not-yet-independent states of the Soviet Union could for the first time receive firsthand exposure to governance approaches of a rapidly developing country with a respectable reputation in the world. It must have been then that Singapore began to enjoy a myth-like reputation in the country, sparking many conversations in the corridors of power. Given Kazakhstan's natural resources and human capital, the country was considered to have the potential for

successful development, and it is natural that many people were optimistic about the country's future, including, presumably, the President of Kazakhstan.

Although Lee Kuan Yew did not assume a formal advisory role to the Government of Kazakhstan following his 1991 visit, bilateral relations between Kazakhstan and Singapore were institutionalized relatively early: diplomatic relations were formally established on 30 March 1993. In the initial years of Kazakhstan's independence, the establishment of formal diplomatic ties carried primarily political and symbolic significance, as the newly independent state sought international recognition and aimed to expand its network of external partners. In this context, the formalization of diplomatic relations often preceded the development of substantive economic cooperation.

Political dialogue between the two countries evolved gradually. The first official visit of President Nursultan Nazarbayev to Singapore took place in 1996, while his subsequent visit in 2003 contributed to strengthening bilateral engagement and to the establishment of more sustained channels of intergovernmental cooperation [3]. Nevertheless, throughout the 1990s and the early 2000s, the practical substance of Kazakhstan–Singapore relations remained limited, particularly in the trade and economic domain.

At the same time, the divergence in the developmental trajectories of the two states became increasingly pronounced. By this period, Singapore had consolidated its position as a highly developed, export-oriented economy characterized by effective governance institutions, whereas Kazakhstan was undergoing a complex process of post-socialist transformation, involving structural economic adjustments and the formation of new state institutions. These structural differences objectively constrained the depth and intensity of bilateral interaction during the early phase of relations.

Nevertheless, Kazakhstan articulated a long-term development strategy aimed at improving public welfare and fostering societal demand for sustainable economic growth. A central policy document of this period was the Presidential Address “Kazakhstan-2030” (1997), which outlined national priorities and development trajectories, partly drawing on the experience of rapidly growing economies in East and Southeast Asia, commonly referred to in the academic literature as the “Asian Tigers.” Within the framework of symbolic nation-building, this imagery was adapted to the local context and transformed into the metaphor of the “snow leopard” (irbis), associated with Kazakhstan's natural and geographical features. This symbol subsequently gained prominence as an element of national branding and regional identity, including in the city of Almaty.

An important conceptual principle of socio-economic policy was encapsulated in N.Nazarbayev's formulation “economy first, then politics,” which emphasized the prioritization of economic modernization and improvements in living standards [4]. This approach, to some extent, paralleled reform

trajectories observed in several East Asian states, including Singapore, where particular emphasis was placed on the sequencing of institutional reforms and the maintenance of socio-economic stability.

In this context, a primary objective was the establishment of the foundations of a market economy and the adaptation of the population to the new socio-economic conditions associated with the transition period. Concurrently, efforts were undertaken to develop a national model of political organization that would take into account the country's historical, cultural, and institutional specificities.

Relations between Singapore and Kazakhstan exhibit distinctive features that do not fully conform to conventional models of bilateral cooperation, particularly when viewed from the perspective of Kazakhstan's development trajectory. Against this background, this article examines the extent and nature of the influence of Singapore's development model on early political decision-making and institutional transformations in Kazakhstan, while also identifying the constraints and contextual factors that limited its broader application.

This study is situated within the broader literature on policy transfer and institutional adaptation. Following Dolowitz and Marsh, policy transfer is understood as a process through which knowledge about policies, administrative arrangements, or institutions in one setting is used in another. At the same time, the concept of lesson-drawing highlights the selective nature of such processes, while institutionalist perspectives emphasize the role of domestic structures in shaping adaptation outcomes. These frameworks inform the analysis by conceptualizing Kazakhstan's engagement with the Singaporean experience as a case of selective and context-dependent policy transfer rather than direct institutional replication.

The article contributes to several strands of scholarship, including post-Soviet transformation studies, comparative political economy, and public administration, by providing an empirically grounded case of selective policy transfer between structurally dissimilar states.

Materials and Methods

This study employs a multidisciplinary qualitative methodology. Historical-analytical review of presidential addresses, laws, and official communiqués concerning bilateral contacts and domestic reforms (1991-2005) constitutes main body of this research. The materials include *Kazakhstan 2030* [4] and *Kazakhstan 2050* [5], which are important presidential addresses that have been considered national strategies affecting practically every aspect of the country's bureaucratic decision-making. They are coupled with documentary analysis of Singapore-Kazakhstan diplomatic records (1991-2003) and public statements by Singapore's Ministry of Foreign Affairs that verify high-level visits and the early advisory role of Singapore leaders.

Further, the study ventures on a thematic literature review of policy-transfer scholarship and focused case studies on civil service professionalization and the emergence of Samruk-Kazyna as a Temasek-style holding fund. Temasek is one of Singapore's state-owned institutional investment arms that allows the country to invest in important projects worldwide. Even though Samruk Kazyna was founded in 2008, its genesis and conceptual roots date back to much earlier attempts of state-asset consolidation. It is crucial to keep in mind that earlier failed efforts of Kazakhstan's privatization resulted before the adoption and implementation of Kazakhstan's long-term strategies.

In addition, contextual economic indicators from World Bank and International Monetary Fund are used to situate reforms against output performance in the early transition and by the turn of the century. While some coincidence is apparent, it is not within the scope of this paper to argue that the causality can be attributed to Singapore-Kazakhstan relationship.

It is important to emphasize that this study does not seek to establish direct causal relationships between Singapore's experience and Kazakhstan's policy outcomes. Rather, it identifies patterns of influence, reference, and selective borrowing, acknowledging the complexity of post-Soviet transformation and the multiplicity of internal and external factors shaping reform trajectories.

Results

Elite learning and early diplomatic relations (1991-2003)

It can be argued that pre-independence engagement (1991) between Singapore and Kazakhstan was essential in forming Nazarbayev's vision for his country [6]. Based on the texts that he produced later, it is apparent that Nazarbayev was strongly influenced by Lee Kuan Yew. The Singapore leader's visit to Kazakhstan at Nazarbayev's invitation, therefore, established not only an advisory relationship centred on development strategy, but also a leadership strategy that focused on taking the country to the next level.

This meeting, however, was not immediately followed by leadership experience exchanges on government levels. Rather, this meeting may have served as a starting point that helped Kazakhstan to establish a role model for itself and shape it according to its own desires and imagination. True diplomatic relations were only established in 1993, when formal ties on 30 March 1993 institutionalized channels for government-to-government cooperation [6]. It is hard to establish without conducting interviews with former government officials if unofficial bureaucratic apparatus exchanges had taken place between 1993 and 1996, but the President of Kazakhstan took his official trip to Singapore only in 1996 and then once again in 2003.

Nazarbayev's two visits to Singapore have been documented by Singapore's Ministry of Foreign Affairs press statements and archival photographs. In these

visits, he combined investment promotion with policy learning. He spoke to Singapore's industry leaders at Raffles Hotel in 1996, using the platform to pitch Kazakhstan's business environment amid early privatization [7]. These interactions framed Singapore not as a template but as an exemplar of disciplined state capacity and investor-friendly governance, the very attributes that Kazakhstan sought to internalize during volatile transition years and that Nazarbayev, presumably, hoped his government officials would like to emulate.

Strategic narratives: the "Asian Snow Leopard" and reforms

In the 1997 *Kazakhstan 2030* address, N.Nazarbayev explicitly compared Kazakhstan's trajectory to that of the "Asian Tigers," translating the metaphor into the "Asian Snow Leopard" to fit national geography and identity. Irbis, the symbol used to advertise Strategy 2030 throughout the country, was a tiger (or a panther) with wings, not entirely a land animal in line with Singapore's symbolic Merlion, which is a mythical animal with the head of a lion and the body of a fish. The same strategic document, and later the 2012 "Kazakhstan 2050" Strategy reiterated the maxim "economy first, then politics". They provided rhetorical cover for prioritizing macroeconomic stabilization and administrative capacity before expansive political reform [4]. This maxim, too, echoed Lee Kuan Yew's "Asian democracy" approach, which favored economy and order over democracy and politics [8].

To be exact, Lee Kuan Yew received strong criticism from other governments and from academic circles for his unusual approach to democracy in Asia. He was suspected to be pursuing ulterior motives trying to justify paternalistic and illiberal culture that he was building in his country. Some could argue, therefore, that it is not surprising that such an approach would suit the needs of a former Soviet leader. However, it is difficult to make such value judgments, especially in retrospective. Nevertheless, it is clear that Nursultan Nazarbayev got significant inspiration from Lee Luan Yew and he did want his country to be as successful and well-known as Singapore on a world stage.

It is also possible to argue that Nazarbayev borrowed selectively from East and Southeast Asian experiences not only in his words, but also in his deeds. Throughout the 1990s Kazakhstan was attracting multinational corporations from all over the world to invest in its hydrocarbon and mining resources, but it was virtually holding no elections. Almost intentionally, the banking sector was lending money to corporations, but very few individuals were in debt, making them both economically and politically less aggressive. Therefore, when the Asian crisis hit Kazakhstan in 1998, households were affected less severely than enterprises. It is interesting that Singapore too engineered its economic system in such a way that people do not get overly stressed from mortgages and loans by heavily subsidizing social home ownership programs [9].

Once the narrative set and took hold, Singaporean practices gradually influenced Kazakhstan's government bureaucracy. In particular, Singapore's strict anti-corruption measures and professional civil service served as models for selective policy transfers in public administration. These reforms have taken place gradually, however, and may not have achieved the desired impact when it was necessary. For example, salaries of state employees in Kazakhstan remain low and competitive salaries have been offered only through designing special elite government service tracks, such as Korpus A. [10]. In Singapore, on the other hand, the government employees continued to enjoy high salaries and are nowadays considered among the most skilled in the world.

Selective policy transfer in public administration (1998-2001)

Even though there is no clear indication that Kazakhstan started its famous Bolashak Scholarship program following Singapore's example, it became one of the first programs that Nazarbayev supported in the country in order to train Kazakhstani students at the world's best universities. It was quite expensive by the standards of the 1990s economic indicators to afford education for the students abroad. Nevertheless, the scholarship proved to be quite popular in Kazakhstan and continues to train students throughout the world.

Influenced by international best practices in public administration, including those associated with Singapore's professional civil service, Kazakhstan established the Agency for Civil Service Affairs (ACSA) in 1998 as part of broader efforts to modernize its state apparatus. This institutional development was complemented by the creation of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Kazakhstan, which subsequently developed partnerships with a range of international institutions, including counterparts in Singapore. Such cooperation has been sustained over time and continues to contribute to capacity-building initiatives within the civil service.

Similarly, the establishment of Nazarbayev University in 2010 marked a further step toward the development of internationally oriented higher education in Kazakhstan. In collaboration with the Lee Kuan Yew School of Public Policy, the university founded the Graduate School of Public Policy, which introduced internationally informed curricula and training programs. The institution aims to prepare highly qualified specialists not only for public administration but also for the private sector, with an emphasis on ethical standards, policy analysis, and effective interaction with government institutions.

Available data indicate that a significant proportion of graduates from these programs pursue careers in the public sector, while others contribute to the private and non-governmental sectors, reflecting the broader objective of strengthening governance capacity and professional expertise across different spheres.

In 1999, the Government adopted the Law on Civil Service, instituting competitive recruitment and clearer distinctions between political and

administrative posts. These steps paralleled, in spirit, Singapore's emphasis on a merit-based corps with continuous training, albeit adapted to Kazakhstan's scale and legal context. In practice, however, language served to be somewhat of a barrier because full understanding of the Singaporean civil service training required the knowledge of English. Therefore, some civil service employees continued to be trained in Russian and it became popular to study on distance-learning programs at Russian Academy of Civil Service under the President of the Russian Federation. In fact, it became prestigious to study there and, based on empirical evidence, we can argue that nowadays a number of people in the government hold diplomas from the aforementioned institution.

Based on unforeseen corruption issues that arose in 1990s, Kazakhstan adopted a dedicated Law "On Combating Corruption" on 2 July 1998, one of the first such comprehensive statutes among post-Soviet states. While Singapore's Corrupt Practices Investigation Bureau model was not transplanted, the law embodied a strong normative signal and aligned with the government's state-capacity narrative [11]. The government did not, however, simply take preventive measures. Rather, from the late 1990s, and more systematically in the 2010s, in addition to their studies in educational institutions set up with Singapore programs in mind, Kazakh officials engaged in executive programs. Managed with Singapore's Civil Service College and the Lee Kuan Yew School of Public Policy (LKYSPP), these programs reinforced administrative norms associated with Singapore's governance model [12]. After the Government's adoption of such norms, state-owned companies followed Singapore's model as well. Many employees at state-owned companies have an opportunity to spend some time in Singapore and pass trainings if they request to do so.

Institutional borrowing in state asset management

By the mid-2000s, Kazakhstan consolidated major state enterprises into a holding vehicle that became Samruk Kazyna (2008), frequently compared with Singapore's Temasek for its activist portfolio management of national champions. Officials and analysts have acknowledged Temasek's influence on Kazakhstan's approach, even as differences in mandate and governance remained substantial [13]. Research and market commentary note, however, that unlike Temasek's commercially disciplined posture, Samruk Kazyna retained heavier policy functions and faced challenges with transparency and politicization, reflecting Kazakhstan's broader political economy [14].

Samruk Kazyna consolidated all important state assets under one umbrella and helped the government centralize its authority and power over the main drivers of Kazakhstan's economy. One disadvantage of such a structure is that government and management interests could be misaligned, since the government relies on public service professionals to represent their interests in a market economy. In addition, companies affiliated with Samruk Kazyna became donors to a lot of social commitments of the government. In a way, copying the structure of Temasek, but not being able to imitate

its efficiency could be one consequence of implementing Singaporean model in Kazakhstan.

Discussion

In the scholarly literature, it is widely noted that for Kazakhstan in the 1990s, “Singapore” functioned less as a coherent and fully transferable development model than as a set of selected policy practices, governance principles, and reform narratives [15-16]. Among the most salient elements were the emphasis on a meritocratic civil service, a strong commitment to anti-corruption measures, the active promotion of foreign investment, and the professionalization of state asset management [17,18]. These components were perceived as relatively adaptable instruments of governance that could be selectively incorporated without replicating Singapore’s broader institutional configuration. In this context, the principle “economy first, then politics,” articulated in Kazakhstan’s official policy discourse, contributed to legitimizing the prioritization of economic and administrative reforms. At the same time, this approach partially resonated with the sequencing of reforms observed in Singapore, thereby providing an external point of reference for domestic policy choices [4, 19].

At the same time, structural differences between Kazakhstan and Singapore were substantial. Kazakhstan is a large, landlocked country with a relatively low population density, a significant reliance on natural resources, and a legacy of Soviet industrial organization. In contrast, Singapore is a small, highly urbanized, and globally integrated economy with a strong emphasis on trade and services [20]. These differences imposed clear constraints on the direct transfer of policy instruments, particularly in areas such as the governance of state-owned enterprises and the implementation of meritocratic bureaucratic systems. Comparative research on policy transfer underscores that successful adaptation depends on institutional compatibility and contextualization, rather than on the mechanical replication of external models [21, 22].

Despite these limitations, engagement with the Singaporean experience contributed to the development of institutional capacity and to the consolidation of a reform-oriented policy discourse in Kazakhstan. Concepts such as “efficiency,” “meritocracy,” and “investment attractiveness” became embedded in official rhetoric and strategic documents and continued to shape policy discussions in subsequent periods.

Importantly, Singapore’s influence extended beyond the domain of economic interaction, which remained relatively limited, and assumed a symbolic dimension. In this regard, the concept of symbolic forms developed by Ernst Cassirer (1944) is instructive, as it suggests that certain states or models may acquire an expressive symbolic significance within collective imagination. From this perspective, Singapore functioned, to some extent, as an idealized reference

point for modernization in Kazakhstan, particularly in the formulation of long-term strategic visions such as the “Kazakhstan–2030” strategy. This symbolic role did not imply a neglect of contextual differences, but rather reflected an attempt to draw selectively on perceived best practices.

Given that Singapore played a relatively modest role in Kazakhstan's early economic relations, its prominence as a referential model is particularly noteworthy. Interest in Singapore's experience has persisted over time, including in the field of education. For instance, elements of so-called “Singapore Mathematics” have been introduced in some private educational institutions in Kazakhstan through cooperation with international educational providers. This suggests that the transfer of ideas and practices has extended beyond the sphere of public policy into broader social and institutional domains.

Conclusion

This article has examined the role of Singapore as a referential model in the early stages of Kazakhstan's state formation, focusing on the 1990s and early 2000s. Drawing on primary policy documents, diplomatic records, and secondary literature, the study has demonstrated that Singapore did not serve as a blueprint for direct institutional replication. Instead, it functioned as a source of selectively interpreted policy ideas, administrative practices, and strategic narratives that informed Kazakhstan's reform trajectory.

The analysis shows that the influence of Singapore was mediated through processes commonly described in the policy transfer literature as lesson-drawing and institutional adaptation. Rather than importing institutional arrangements wholesale, Kazakhstan engaged in a process of context-sensitive borrowing, incorporating selected elements - such as meritocratic civil service principles, anti-corruption measures, and approaches to state-led economic management - while adapting them to its own political, economic, and administrative environment. This finding is consistent with theoretical perspectives emphasizing that policy transfer is inherently constrained by institutional compatibility and domestic conditions.

At the same time, the study highlights the importance of symbolic and discursive dimensions of policy transfer. Singapore's role extended beyond the practical adoption of governance mechanisms and contributed to the formation of a reform-oriented policy discourse in Kazakhstan. Concepts such as efficiency, meritocracy, and investment attractiveness became embedded in official rhetoric and strategic planning documents, reinforcing the legitimacy of prioritizing economic development and administrative capacity. In this regard, Singapore functioned not only as a practical reference but also as a symbolic benchmark of successful modernization.

Importantly, the article does not claim a direct causal relationship between Singapore's experience and Kazakhstan's reform outcomes. Instead, it identifies patterns of influence, association, and selective emulation within a broader context of post-Soviet transformation. Kazakhstan's development trajectory was shaped by a complex interaction of internal dynamics and multiple external influences, of which Singapore constituted only one - albeit significant - reference point.

The case of Kazakhstan contributes to the broader literature on comparative political economy and policy transfer by illustrating how states undergoing systemic transformation engage with external models in a pragmatic and non-linear manner. It demonstrates that policy transfer should be understood not as replication, but as a process of translation, reinterpretation, and adaptation, in which imported ideas are reshaped to fit local institutional realities.

More broadly, the findings suggest that the most enduring impact of external models lies not in the direct transplantation of institutions, but in their ability to shape policy paradigms, inform strategic thinking, and legitimize reform agendas. In this sense, Singapore's influence on Kazakhstan represents a case of indirect and ideational transfer, where the power of example operates through perception, narrative, and selective appropriation rather than formal institutional convergence.

Future research may further explore the long-term evolution of these transferred ideas, particularly in the context of subsequent reforms in public administration, state capitalism, and education policy. Comparative studies with other post-Soviet or resource-rich states could also help to clarify the conditions under which external models exert meaningful influence on domestic institutional development.

REFERENCES

[1] Iglicka K. Are they fellow countrymen or not? The migration of ethnic Poles from Kazakhstan to Poland // *International Migration Review*. - 1998. - Vol. 32, № 4. - P. 995–1014.

[2] Munro R. H. The Asian interior: China's waxing spheres of influence // *Orbis*. - 1994. - Vol. 38, № 4. - P. 585-606.

[3] Press Statement: Photo exhibition and reception to celebrate the 20th Anniversary of the establishment of diplomatic relations between Singapore and Kazakhstan, 16 May 2013 / Ministry of Foreign Affairs of Singapore. — URL: <https://www.mfa.gov.sg/Newsroom/Press-Statements-Transcripts-and-Photos/2013/05/MFA-Press-Statement-Photo-exhibition-and-reception-to-celebrate-the-20th-Anniversary-of-the-establis>

[4] Казахстан-2030: Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев: Послание Президента Республики Казахстан народу Казахстана. - 1997. - URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K970002030>

[5] Стратегия «Казakhstan–2050»: новый политический курс состоявшегося государства. - URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1200002050>

[6] Press Statement: Visit of President Nursultan Nazarbayev of the Republic of Kazakhstan, 6–10 November 2003 / Ministry of Foreign Affairs of Singapore. - URL: <https://www.mfa.gov.sg/Newsroom/Press-Statements-Transcripts-and-Photos/2003/11/MFA-Press-Statement--Visit-of-President-Nursultan-Nazarbayev-of-the-Republic-of-Kazakhstan-6--10-Nov>

[7] Singapore, Kazakhstan leaders exchange letters to mark 25 years of diplomatic relations // The Straits Times. - URL: <https://www.straitstimes.com/singapore/singapore-kazakhstan-leaders-exchange-letters-to-mark-25-years-of-diplomatic-relations>

[8] Barr M. D. Lee Kuan Yew and the “Asian values” debate // Asian Studies Review. - 2000. - Vol. 24, № 3. - P. 309–334.

[9] Lee S. Y., Y- 2012. -Vol. 32, № 1. - P. 52–64.

[10] Asylbayeva A. S. Novaya model gosudarstvennoi sluzhby // Vestnik Instituta zakonodatelstva i pravovoi informatsii Respubliki Kazakhstan. -2013. - № 3 (31). - P. 209–214.

[11] Legislation of 11 countries members of Commonwealth of Independent States. - URL: <https://cis-legislation.com/index.fwx>

[12] The unusual partnership of Singapore, Kazakhstan // The Straits Times. - URL: <https://mahubani.net/the-unusual-partnership-of-singapore-kazakhstan-opinion-news-top-stories-the-straits-times/>

[13] The Unusual Partnership of Singapore and Kazakhstan // The Astana Times. - 2015. - URL: <https://astanatimes.com/2015/08/the-unusual-partnership-of-singapore-and-kazakhstan/>

[14] Amanbekov T. The Implementation of the Singaporean Model in Kazakhstan: Applying or Appealing? - URL: <https://nur.nu.edu.kz/server/api/core/bitstreams/3936c4fb-bb35-4fb3-8bda-9bd465d7b005/content>

[15] Carroll T. Delusions of Development: The World Bank and the Post-Washington Consensus in Southeast Asia. - Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2009.

[16] Stone D. Understanding the transfer of policy failure: bricolage, experimentalism and translation // Policy & Politics. - 2017. - Vol. 45, № 1. - P. 55–70.

[17] Quah J. S. T. Curbing Corruption in Asian Countries: An Impossible Dream? - Bingley: Emerald, 2010.

[18] Huff W. G. The developmental state, government, and Singapore's economic development since 1960 // World Development. - 1995. - Vol. 23, № 8. - P. 1421–1438.

[19] Rodan G. Transparency and Authoritarian Rule in Southeast Asia: Singapore and Malaysia. - London: Routledge, 2004.

[20] Kazakhstan: Country Economic Memorandum. - Washington, DC: World Bank, 2000.

[21] Dolowitz D. P., Marsh D. Learning from abroad: The role of policy transfer in contemporary policy-making // Governance. - 2000. - Vol. 13, № 1. - P. 5–24.

[22] Evans M. Policy transfer in critical perspective // Policy Studies. - 2009. - Vol. 30, № 3. - P. 243–268.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ БАСТАПҚЫ МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ СИНГАПУР ТӘЖІРИБЕСІ

*Чиникеев Т.О.¹, Макашева К.Н.²

*^{1,2} Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада Сингапурдың 1990-жылдар мен 2000-жылдардың басында Қазақстанның даму стратегиясын қалыптастырудағы бағдар ретінде атқарған рөлі қарастырылады. Президенттік жолдаулар, дипломатиялық құжаттар және бағдарламалық материалдар сияқты бастапқы дереккөздерге, сондай-ақ академиялық әдебиеттерге сүйене отырып, зерттеу Сингапур тәжірибесінің Қазақстандағы мемлекеттік саясатты қалыптастыруға және институционалдық реформаларға ықпал ету арналарына талдау жасайды.

Мақалада екі ел арасындағы тікелей өзара іс-қимылдың шектеулі болғанына қарамастан, Сингапурдың табысты жаңғырту үлгісі ретінде маңызды орын алғаны көрсетіледі. Алайда ол толықтай көшірілетін модель ретінде емес, жекелеген басқару тәжірибелерінің көзі және реформаларды негіздеуші дискурстық құрал ретінде қызмет атқарды. Бұл ықпалдың негізгі элементтеріне меритократиялық мемлекеттік басқару, сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясат, инвестицияларды тарту және экономикалық дамудың басымдығын айқындау жатады.

Сонымен қатар, елдердің ауқымы, экономикалық құрылымы және институционалдық ортасы арасындағы елеулі айырмашылықтар саясаттарды тікелей көшіру мүмкіндіктерін шектеді. Осыған байланысты Қазақстан сыртқы тәжірибенің жекелеген элементтерін ұлттық жағдайларға бейімдей отырып, селективті және икемді тәсілді қолданды. Зерттеу нәтижелері сыртқы үлгілердің ұзақ мерзімді даму стратегияларын қалыптастыруда әрі практикалық құрал, әрі бағдар ретінде қызмет ете алатынын көрсетеді.

Тірек сөздер: Қазақстан, Сингапур, саясат трансфері, мемлекеттік басқару, институционалдық реформалар, жаңғырту, даму стратегиясы, мемлекеттік басқару тәжірибелері

СИНГАПУРСКИЙ ОПЫТ В ФОРМИРОВАНИИ РАННЕЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ КАЗАХСТАНА

* Чиникеев Т.О.¹, Макашева К.Н.²

^{*1,2} Казахский национальный университет имени Аль-Фараби,
Алматы, Казахстан

Аннотация. Данная статья рассматривает роль Сингапура как ориентира в процессе формирования стратегии развития Казахстана в 1990-е годы и начале 2000-х годов. На основе анализа первичных источников, включая президентские послания, дипломатические материалы и программные документы, а также академической литературы, исследуются каналы, через которые сингапурский опыт повлиял на формирование государственной политики и институциональных преобразований в Казахстане.

В статье показано, что, несмотря на ограниченный уровень прямого взаимодействия между двумя странами, Сингапур приобрёл значимое значение как пример успешной модернизации. При этом он выступал не столько в качестве целостной модели для воспроизведения, сколько как источник отдельных управленческих практик и легитимизирующий нарратив реформ. К числу таких элементов относятся меритократическое государственное управление, антикоррупционная политика, привлечение инвестиций и приоритет экономического развития.

В то же время существенные различия в масштабах, экономической структуре и институциональной среде ограничивали возможности прямого заимствования. В результате Казахстан реализовал селективный и адаптивный подход, интегрируя отдельные элементы внешнего опыта с учётом национального контекста. Полученные результаты демонстрируют, что внешние модели могут одновременно выступать как практические инструменты и ориентиры, влияющие на формирование долгосрочных стратегий развития.

Ключевые слова: Казахстан, Сингапур, модель развития, государственное управление, институциональные реформы, модернизация, стратегия развития, практики государственного управления

Received / Мақала түсті / Статъя постуила: 14.02.2026.

Accepted / Жариялауға қабылданды / Принята к публикации: 27.03.2026.

Information about the authors:

Chinikeev T.O. – PhD student, Educational program “International Relations”, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, <https://orcid.org/0009-0000-7849-0191>, e-mail: talgatch@gmail.com

Makasheva K.N. – Professor of the Department of International Relations and World Economy, Faculty of International Relations, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, <https://orcid.org/0000-0003-1856-1888>, e-mail: klara.makasheva55@gmail.com

Авторлар туралы мәлімет:

Чиникеев Т.О. – PhD докторант, «Халықаралық қатынастар» білім беру бағдарламасы, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан, <https://orcid.org/0009-0000-7849-0191>, e-mail: talgatch@gmail.com

Макашева К.Н. – Халықаралық қатынастар және әлемдік экономика кафедрасының профессоры, Халықаралық қатынастар факультеті, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан, <https://orcid.org/0000-0003-1856-1888>, e-mail: klara.makasheva55@gmail.com

Информация об авторах:

Чиникеев Т.О. – PhD докторант, образовательная программа «Международные отношения», Казахский национальный университет имени Аль-Фараби, Алматы, Казахстан, <https://orcid.org/0009-0000-7849-0191>, e-mail: talgatch@gmail.com

Макашева К.Н. – профессор кафедры международных отношений и мировой экономики, факультет международных отношений, Казахский национальный университет имени Аль-Фараби, Алматы, Казахстан, <https://orcid.org/0000-0003-1856-1888>, e-mail: klara.makasheva55@gmail.com

ӘОЖ 325.1

ҒТАМР 11.01.39

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.003>

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТӘУЕЛСІЗДІК ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ КӨШІ-ҚОН ҮДЕРІСТЕРІ МЕН ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ҚҰРЫЛЫМЫНЫҢ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ: ФАКТОРЛАР, АУҚЫМЫ, САЛДАРЫ

Қобландин Қ.И.¹, Сарбасов М.К.², *Сейлхан Б.³

^{1,2,*3} Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университеті,
Астана, Қазақстан

Аңдатпа. Жұмыстың мақсаты 1991–2024 жылдар аралығында көші-қонның Қазақстанның демографиялық құрылымындағы өзгерістерге ықпалын анықтап, халықтың жас ерекшелігіне, этникалық құрамына және аумақтық орналасуына әсер ететін негізгі факторлар мен олардың ауқымын айқындау. Мақаланың міндеттері: Статистикалық деректер мен ғылыми әдебиеттерді талдау негізінде тәуелсіздік жылдарындағы Қазақстандағы ішкі және халықаралық көші-қонның негізгі үрдістерін сипаттау; Көші-қонның халықтың жас және этнодемографиялық құрылымының трансформациясына, сондай-ақ урбандалу үдерістеріне қосқан үлесін бағалау.

Зерттеуде Ұлттық статистика бюросының деректері (1999, 2009, 2021 жылдардағы халық санақтары, жылдық тіркелімдер), тұруға рұқсат беру мен репатриацияға (оралман/қандас) қатысты әкімшілік деректер, сондай-ақ БҰҰ-ның Экономикалық және әлеуметтік мәселелер жөніндегі департаментінің (UN DESA) халықаралық көші-қон бойынша деректері қолданылады. Әдістемелік тұрғыдан зерттеуде бірнеше тәсіл біріктіріледі: табиғи өсім мен көші-қон өсімінің үлесін ажыратуға арналған когортты-компоненттік декомпозиция; аймақаралық көші-қон ағындарының әсерін бағалау үшін shift-share әдісі; көші-қон саясатының өзгерістеріне (репатриация бағдарламалары, кіру ережелерін жеңілдету немесе қатаңдату) байланысты әсерді анықтау үшін event-study және DID тәсілдері; сондай-ақ урбандалу деңгейі мен жыныс-жас құрылымы бойынша айырмашылықтарды талдау үшін Оахаса–Blinder әдісі қолданылады. Эмпирикалық талдау үш негізгі бағытқа шоғырланған: (i) халықтың жас құрылымы және демографиялық жүктеме коэффициенттері; (ii) этнодемографиялық құрамдағы өзгерістер; (iii) адами капиталдың өңірлер арасында қайта бөлінуі. Зерттеу нәтижесінде көші-қонның урбанизациялануының қарқыны мен халықтың қартаю үдерісіне қосқан сандық үлесін анықтау, сондай-ақ көші-қонның кетуі мен келуіне ең сезімтал өңірлерді айқындау күтіледі. Практикалық нәтижеретінде карталар мен дашбордтар жиынтығы әзірленіп, донор және реципиент

аймақтар үшін тұрғын үй, еңбек нарығы және білім беру салаларындағы шараларды мақсатты түрде жоспарлауға арналған ұсыныстар беріледі.

Тірек сөздер: Қазақстан, миграция, ішкі миграция, халықаралық миграция, демографиялық құрылым, урбанизация, этнодемография, халықтың қартаюуы

Қаржыландыру: Ғылыми мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі тарапынан 2025–2027 жылдарға арналған іргелі және қолданбалы ғылыми зерттеулерді гранттық қаржыландыру бағдарламасы аясында қаржыландырылатын № AR26198891 «Моңғолия мен Өзбекстаннан келген қандастардың Қазақстандағы әлеуметтік-мәдени дамуына салыстырмалы талдау жасау» ғылыми-зерттеу жобасы шеңберінде дайындалды.

Кіріспе

Қазақстан тәуелсіздік алған сәттен бастап терең әлеуметтік-экономикалық және демографиялық өзгерістерді бастан өткеріп келеді. Бұл трансформациялардың маңызды құрамдас бөлігі көші-қон үдерістері болып табылады, олар халық санының динамикасына ғана емес, сонымен қатар оның жас құрылымына, этникалық құрамына және аумақтық орналасуына тікелей әсер етті. Кеңестік жүйе ыдырағаннан кейінгі алғашқы онжылдықтарда Қазақстан үшін көші-қон демографиялық тұрақсыздықтың негізгі факторларының бірі ретінде көрінді, ал кейінгі кезеңдерде ол демографиялық өсімді қолдаушы және урбандалу үдерістерін жеделдетуші тетікке айналды.

1990-жылдардың басында елде еуропалық этностардың жаппай көші-қондық кетуі байқалып, бұл халық санының қысқаруына және жас құрылымының тез қартаюуына алып келді. Ал 2000-жылдардың ортасынан бастап әлеуметтік-экономикалық жағдайдың салыстырмалы тұрақтануы, еңбек нарығының кеңеюі және этникалық қазақтарды репатриациялау бағдарламалары көші-қон балансының оң бағытта өзгеруіне ықпал етті. Нәтижесінде көші-қон Қазақстандағы демографиялық дамудың пассивті салдары емес, оны белсенді түрде қалыптастыратын фактор ретінде көріне бастады.

Сонымен қатар көші-қон үдерістері өңірлік деңгейде біркелкі емес сипатқа ие. Ішкі көші-қон халықтың ірі қалалар мен экономикалық тұрғыдан тартымды өңірлерге шоғырлануын күшейтіп, урбандалу қарқынын арттырды. Бұл бір жағынан еңбек ресурстарының тиімді қайта бөлінуіне жағдай жасаса, екінші жағынан өңірлер арасындағы әлеуметтік-экономикалық теңсіздікті тереңдетте түсті. Әсіресе солтүстік және ауылдық аумақтардан жастардың кетуі демографиялық қартаюуды жеделдетіп, ұзақ мерзімді даму тәуекелдерін күшейтуде.

Осыған қарамастан, Қазақстандағы көші-қонның демографиялық құрылымға ықпалын сандық тұрғыдан кешенді бағалайтын зерттеулер әлі де жеткіліксіз. Көптеген жұмыстар көші-қонды сипаттамалық деңгейде талдаумен шектеліп, оның жас құрылымы, этнодемографиялық баланс және урбандалу үдерістеріне қосқан нақты үлесін ажыратуға мүмкіндік бермейді. Осы мақала аталған олқылықты толтыруды мақсат етіп, 1991–2024 жылдар аралығындағы көші-қонның Қазақстанның демографиялық құрылымын трансформациялаудағы рөлін кешенді әрі әдіснамалық тұрғыдан негізделген талдау арқылы қарастырады.

Материалдар мен әдістер сипаттамасы

Зерттеуді жүргізу барысында ресми статистикалық және әкімшілік дереккөздер, сондай-ақ халықаралық ұйымдардың мәліметтері пайдаланылды. Негізгі ақпараттық база ретінде Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросының материалдары қолданылды: 1999, 2009 және 2021 жылдардағы халық санағының қорытындылары, өңірлер, жыныс және жас топтары бойынша халық саны мен көші-қон жөніндегі жылдық тіркелімдер.

Қосымша дереккөз ретінде Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің этникалық қазақтарды (оралман/қандас) репатриациялау және тұруға рұқсат беру жөніндегі әкімшілік деректері тартылды. Халықаралық көші-қон ағындарын талдау үшін Біріккен Ұлттар Ұйымының (UN DESA, *World Population Prospects*) және Дүниежүзілік банктің көші-қон мен демография бойынша деректер қатарлары пайдаланылды.

Әдіснамалық база табиғи өсім мен көші-қон өсімін декомпозициялауға арналған когорттық-компоненттік әдісті қамтыды, бұл көші-қонның халық саны мен жас құрылымының динамикасына қосқан үлесін айқындауға мүмкіндік берді. Өңірлер арасындағы халықтың қайта бөлінуін бағалау үшін жалпы өсімді құрылымдық және өңірлік компоненттерге бөлуге мүмкіндік беретін shift-share талдауы қолданылды. Мемлекеттік көші-қон бағдарламалары мен саяси өзгерістердің әсері difference-in-differences және event-study тәсілдері арқылы бағаланып, себеп-салдарлық байланыстарды анықтауға жол ашты. Өңірлер мен этникалық топтар арасындағы демографиялық көрсеткіштердегі айырмашылықтарды ажырату үшін Оахаса–Blinder әдісі пайдаланылды.

Деректерді статистикалық өңдеу үшін стандартты талдау пакеттері (Stata, R) пайдаланылды, ал көші-қон ағындары мен өңірлік теңгерімсіздіктерді картографиялық визуализациялау үшін геоақпараттық жүйелердің құралдары (ArcGIS, QGIS) қолданылды. Әдістердің кешенді жиынтығын қолдану алынған нәтижелердің салыстырмалылығын қамтамасыз етсе, ресми және халықаралық дереккөздерді пайдалану талдаудың репрезентативтілігі мен сенімділігін кепілдендірді.

Әдеби шолу

Қайта құрудан кейінгі және посткеңестік кезеңдерде Қазақстан елеулі демографиялық трансформацияларды бастан өткерді, олардың негізінде көші-қон үдерістері, атап айтқанда сыртқы көші-қон, соның ішінде этникалық қазақтардың репатриациясы, сондай-ақ аймақтар арасындағы ішкі көші-қон қозғалыстары жатыр. Ғылыми әдебиетте көші-қон тек сандық ағын ретінде ғана емес, халықтың жас құрылымына, этникалық құрамына, урбандалу үдерістеріне және адами капиталдың аумақтық бөлінісіне ықпал ететін негізгі факторлардың бірі ретінде қарастырылады. Қазақстан тәуелсіздік алған сәттен бастап көші-қон этнодемографиялық өзгерістердің негізгі қозғаушы күштерінің біріне айналған[1]. Авторлардың пікірінше, еуропалық этностардың елден кетуі және шетелден қазақтардың қоныс аударуы ел халқының ұлттық құрамының елеулі түрде өзгеруіне алып келді. Осы тұрғыдан алғанда, көші-қон тек демографиялық қысымды жеңілдетіп қана қоймай, сонымен қатар жаңа этнодемографиялық конфигурацияны қалыптастырды. Бірқатар зерттеушілердің еңбектерінде[2]. Қазақстан Республикасындағы көші-қон ағындарының заңдылықтары, өзекті мәселелері және саясаттың негізгі бағыттары талданады. Авторлар көші-қон үдерістерінің қоғамға, экономикаға және мемлекеттік басқару жүйесіне елеулі ықпал ететінін атап көрсетеді. Сонымен қатар авторлар құрылымдық кедергілер мен статистикалық тіркелімдердегі кемшіліктерге назар аударады.

Ішкі көші-қон халықты ел аумағында қайта бөлудің маңызды тетігі ретінде көптеген зерттеулерде кеңінен қарастырылады. Зерттеуде [3] 2021 жылғы халық санағының деректері талданып, халықтың шамамен 28,2 %-ы өз туған өңірінен өзге аумақта қоныстанғаны көрсетіледі. Сонымен қатар Астана, Алматы және Шымкент сияқты ірі қалалар ішкі көші-қонның негізгі тартылу орталықтары болып табылатыны анықталған: мысалы, Астана қаласы тұрғындарының шамамен 38 %-ы басқа өңірлерден келгендер. Бұл үрдіс ғылыми әдебиетте де орныққан тұжырым ретінде көрініс табады: зерттеулерге сәйкес, тек Алматы мен Астана қалалары жыл сайын 20–30 мың ішкі мигрантты тұрақты түрде қабылдайды, ал елдің басқа өңірлерінде, керісінше, халықтың кету үрдісі басым болып отыр[4]. Бірқатар авторлар [5] ішкі көші-қон үдерістерін еңбек ресурстарын қайта бөлу және өңірлік теңсіздіктің күшеюі тұрғысынан талдайды. Зерттеуде миграциялық ағындардың даму орталықтарында адами капиталдың шоғырлануын арттырып, ал донор-аймақтардың инфрақұрылымына және әлеуметтік-экономикалық әлеуетіне қосымша қысым түсіретінін атап көрсетіледі.

Миграцияның экономикалық интерпретациясы бірқатар зерттеулерде қарастырылып, ол бір жағынан даму факторы, ал екінші жағынан еңбек нарығындағы шиеленістердің көзі ретінде түсіндіріледі.

Авторлар жұмыста [6] ішкі көші-қон мен өңірлік жалпы өнім (GRP) арасындағы өзара байланысты анықтайды. Зерттеу нәтижелері бойынша мигранттар көптеп ағылатын өңірлер экономикалық өсімнің қосымша қозғаушы күшіне ие болса, ал донор-аймақтарда экономикалық өсімнің бәсеңдеуі (EJEBS) байқалады. 2000–2022 жылдар аралығындағы көші-қонның елдің экономикалық белсенділігіне әсерін зерттеген еңбекте [7] көші-қон, экономикалық белсенділік және еңбек нарығы арасындағы өзара байланыстар талданады. Авторлар көші-қонның бірқатар өңірлерде жұмыспен қамтылу деңгейіне және нақты жалақыға елеулі теріс әсер ететінін анықтайды, алайда бұл әсер уақыт кезеңдері мен өңірлерге қарай біркелкі емес екені көрсетіледі. Алайда келесі бір шолуда [8] сыртқы еңбек көші-қоны еңбек нарығындағы кадр тапшылығын толықтырудың бір құралы ретінде қарастырылатыны атап көрсетіледі. Сонымен қатар авторлар мұндай көші-қон үдерістері мигранттардың әлеуметтік қорғалуына қатысты тәуекелдермен қатар жүретінін көрсетеді.

Этнографиялық және социологиялық зерттеулерде мигранттардың бейімделу үдерістеріне, трансұлттық тәжірибелерге және отбасылық байланыстардың рөліне ерекше назар аударылады. Зерттеулерде [9] Моңғолия мен Қытайдан Қазақстанға қоныс аударған этникалық қазақтар зерттеліп, отбасылық байланыстардың олардың қоғамға кірігуіне, әлеуметтік қолдау деңгейіне және трансұлттық тәжірибелердің тұрақтылығына елеулі ықпал ететіні анықталады. Сонымен қатар білім алу мақсатында шетелге кететін қазақстандық жастардың миграциясы талданып, халықаралық білім беру көші-қоны білім сапасына деген үмітпен, мансаптық мүмкіндіктермен және студенттік ағымдардың жаһандануымен тығыз байланысты екені көрсетіледі [10]. Бұл үрдіс, өз кезегінде, елдегі адами капиталды ұстап қалу әлеуетінің төмендеуіне ықпал етеді. Бұдан бөлек, «Serpin-2050» бағдарламасына арналған зерттеуде аталған білім беру бастамасының ішкі көші-қонға әсері бағаланып, бағдарламаның миграциялық ағындарға елеулі ықпал етпегені анықталған (ERIC, Education as an Economic Instrument).

Аймақтық ерекшеліктерге арналған зерттеулерде шекаралас аумақтар мен солтүстік өңірлердегі көші-қон үдерістерінің өзіндік сипаттары қарастырылады. Авдашкин А. А.-ның мақаласында [11] Қазақстанның солтүстік облыстарынан көршілес Ресей өңірлеріне қоныс аударған орыс тілді халықтың миграциясы талданып, бұл үрдіске мәдени және тілдік жақындық, сондай-ақ институционалдық байланыстардың ықпал еткені негізделеді. Ауылдық депопуляция мәселесіне арналған зерттеулерде, соның ішінде Амирова Г. К.-ның еңбегінде [12], туу деңгейінің төмендеуі, ауылдық аумақтардың экономикалық әлсіздігі, инфрақұрылымның жеткіліксіз дамуы және қалаға бағытталған көші-қон ағындары сияқты факторлар анықталады. Бұл үрдістер әсіресе аграрлық перспективалары қолайсыз өңірлерде

айқын байқалады. Бокаев Б. пен Ахметова Г. сынды авторлар [13] «Еңбек» сияқты ішкі көші-қон саясаты бағдарламалары талдап, оларды іске асыру барысында халықтың хабардарлығының төмендігі, жергілікті деңгейдегі үйлестірудің әлсіздігі және қаржылық ынталандырудың жеткіліксіздігі сияқты мәселелерді анықтаған. Авторлар отандық ғылыми әдебиетте мұндай кешенді бағалаулардың аз екенін атап өтіп, өз еңбектерінің осы олқылықтың орнын толтыратынын көрсетеді. Сондай-ақ басқа зерттеулерде Алматы, Астана және Шымкент сияқты республикалық маңызы бар қалалардың инфрақұрылымдық артықшылықтары мен жұмыспен қамту мүмкіндіктерінің арқасында мигранттарды тұрақты түрде өзіне тартатыны, ал донор-аймақтардың созылмалы көші-қондық кету үдерісіне ұшырап отырғаны көрсетіледі [14].

Көші-қонды болжамдық талдау тұрғысынан алғанда, бірқатар жұмыстарда уақыттық қатарлар модельдері (ARIMA) қолданылып, Қазақстандағы халықаралық көші-қон 2060 жылға дейін болжанған [15]. Бұл қазіргі зерттеулердің әдістемелік тұрғыдан жетілгендігін және демографиялық жоспарлау үшін көші-қон динамикасын алдын ала болжаудың маңыздылығын көрсетеді. Аталған тәсіл көші-қон ағындарын халық санының макроболжамдарына кіріктіруге және болашақтағы демографиялық жүктемелерді бағалау үшін пайдалануға болатынын дәлелдейді.

Осылайша, ғылыми әдебиетте бірнеше негізгі бағыт айқындалады: (1) Қазақстандағы ішкі және халықаралық көші-қонның жан-жақты сипаттамасы, (2) көші-қонның өңірлер үшін экономикалық және әлеуметтік салдары, (3) мигранттардың бейімделуінің этнографиялық және социомәдени аспектілері, (4) көші-қон саясатын бағалау және сын тұрғысынан талдау, сондай-ақ (5) әдіснамалық инновациялар (болжамдау, квазипанельдік әдістер). Алайда әдеби шолуда бірқатар елеулі олқылықтар анықталады.

Біріншіден, зерттеулердің басым бөлігі сипаттамалық сипатта қалып отыр және көші-қонның демографиялық әрі әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштерге себеп-салдарлық әсерін анықтау үшін квазиэксперименттік әдістерді (DID, event-study) қолданатын еңбектер салыстырмалы түрде аз.

Екіншіден, көші-қонның салдары, атап айтқанда оның халықтың қартаюына, демографиялық жүктемеге және урбандалу үдерістеріне қосатын үлесі когорттық-компоненттік талдау немесе сандық декомпозиция әдістері (мысалы, Оахаса–Blinder) аясында сирек түрде сандық тұрғыдан ажыратылып зерттеледі.

Үшіншіден, өңірлер арасындағы көші-қонның spillover-әсерлері және олардың ішкі теңсіздіктерге қосатын үлесі жеткілікті деңгейде зерттелмеген, әсіресе адами капитал мен білім беру қатынастары тұрғысынан.

Төртіншіден, репатрианттар мен ішкі мигранттардың бейімделу мәселелері гендерлік ерекшеліктер, білім деңгейі және мобильділік тұрғысынан,

әсіресе өңірлік кесіндіде, назардан тыс қалып отыр.

Бесіншіден, деректер базасы жиі шектеулерге ұшырайды: өңірлік тіркелімдер толық емес, халық санағының микродеректері әрдайым қолжетімді бола бермейді, ал репатриацияға қатысты әкімшілік деректер жеткілікті деңгейде үйлестірілмеген және стандартталмаған.

Болашақ зерттеудің негізгі үлесі микро- және макродеңгейлерді интеграциялауда болуы мүмкін: өңірлердің панельдік деректеріне квазиэксперименттік әдістерді қолдану, демографиялық өзгерістерді көші-қондық және табиғи компоненттерге бөліп талдау, көші-қон ағындарын картографиялау және кеңістіктік әсерлерді визуализациялау, сондай-ақ саяси интервенцияларды жүйелі түрде бағалау.

Сонымен қатар пәнаралық тәсілді күшейтудің маңызы зор: мигранттарды талдау үшін этнографиялық әдістерді енгізу, геоақпараттық талдау мен жасанды интеллект құралдарын пайдалану, сондай-ақ климаттық көші-қон және цифрлық мобильділік сияқты жаңа факторларды ескеру қажет.

Жалпы алғанда, қазіргі ғылыми әдебиет берік теориялық және эмпирикалық негіз қалыптастырғанымен, Қазақстандағы көші-қонның демографиялық құрылымның трансформациясына тигізетін ықпалының бүкіл күрделілігін ашу үшін әдістемені тереңдету мен сапалық қамтуды кеңейтуді талап етеді.

Нәтижелер

Статистикалық деректерді, әкімшілік көздерді талдау және сипатталған әдістемелерді қолдану нәтижесінде келесі негізгі нәтижелер алынды. Көші-қон ағындарының уақыттық қатарларын талдау негізінде ішкі және халықаралық көші-қонның басты үрдістері анықталды. 1991–2000 жылдар аралығында Қазақстаннан, негізінен еуропалық этностардың, көші-қондық кетуі байқалды; ал 2000-жылдардың ортасынан бастап таза көші-қон сальдосы оң мәнге ие бола бастады.

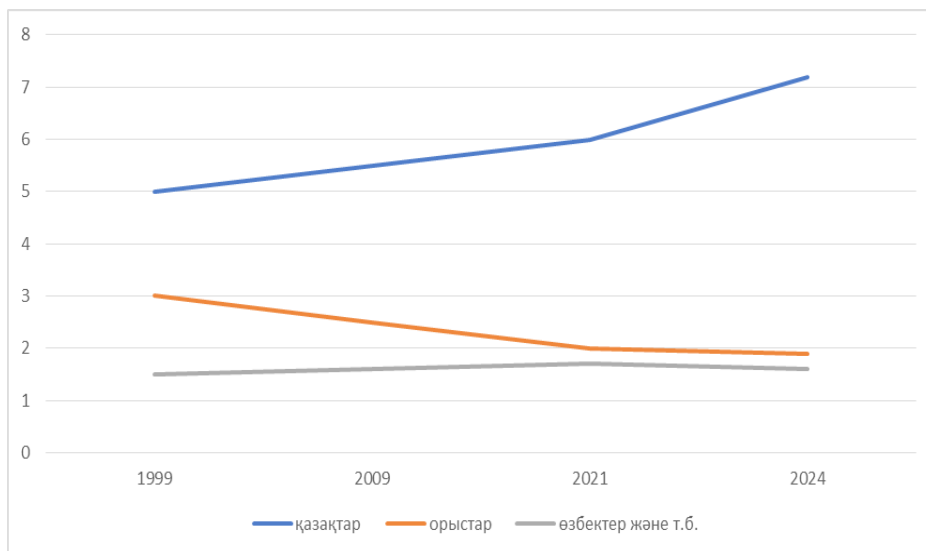
2010–2024 жылдары таза көші-қон сальдосының орташа жылдық көрсеткіші шамамен 15–20 мың адамды құрады. Ішкі көші-қон ірі қалалар - Алматы, Астана және Шымкент бағытында тұрақты үрдіс көрсетті: бұл қалалар ауылдық аумақтар мен әлеуметтік-экономикалық тұрғыдан әлсіз өңірлерден келетін миграциялық ағындар есебінен жүйелі түрде халық санын арттырып отыр. Бұл ретте 25–34 жас аралығындағы топтар мигранттардың ең мобильді бөлігін құрап, барлық көші-қон қозғалыстарының шамамен 30–35 %-ын құрайды.

Когорттық-компоненттік әдіс арқылы халық санының жалпы өсімін декомпозициялау нәтижесінде 1991–2024 жылдар аралығында көші-қонның (ішкі және сыртқы) жалпы өсім қарқынына қосқан үлесі орта есеппен 20–30 % екені анықталды. Белсенді репатриация кезеңдерінде (мысалы, 2004–2008 жылдары) бұл көрсеткіш 35–40 %-ға дейін жеткен. Жас құрылымы деңгейінде көші-қон қабылдаушы өңірлерде халықтың орташа жасын көші-қон болмаған

сценариймен салыстырғанда 0,5–1,2 жылға төмендетіп, демографиялық жүктеме коэффициенттерін (балалар мен қарттар санының еңбекке қабілетті халыққа қатынасы) орта есеппен 2–4 пайыздық тармаққа азайтатыны анықталды.

Этнодемографиялық динамикада көші-қон қазақ этносының үлесінің артуына тұрақтандырушы әрі сызықты түрде күшейтуші әсер етеді. 1999–2021 жылдар аралығында халық санағы деректері бойынша қазақтардың үлесі шамамен 53 %-дан – 70 %-ға дейін өсті, оның 15–20 %-ын көші-қондық компонентке (ішкі көші-қон және репатриация) жатқызуға болады. Сонымен қатар орыстар мен басқа да еуропалық этностардың үлесі қысқарды: еуропалық этностардың көші-қондық кетуі олардың салыстырмалы азаюының шамамен 40–50 %-ын қамтамасыз етсе, қалған пайыздық тармақтар табиғи демографиялық өзгерістермен (өлім-жітім мен туу деңгейі) түсіндіріледі.

Одан әрі, Қазақстандағы этнодемографиялық құрылымның динамикасы көрсеткендей, 2021–2024 жылдар аралығында қазақ этносының үлесі сәл де болса ұлғайған (шамамен 70.4 %-дан 71.3 %-ға дейін). Бұл өсім ішкі көші-қон мен репатриацияның әсеріне және табиғи демографиялық үрдістерге байланысты. Төменде 1-суретте көрсетілгендей, 1999–2024 жылдар аралығында Қазақстандағы этнодемографиялық құрылым біртіндеп трансформацияланып, қазақ этносының үлесі тұрақты түрде артқан, ал орыстардың үлесі төмендеген, өзбектердің үлесі салыстырмалы тұрақтылық сақтаған[16]. Мұндай динамика Қазақстан халқының этникалық құрамының біртіндеп өзгеріп жатқанын көрсетеді.

1 сурет. Қазақстандағы этнодемографиялық құрылымның динамикасы (1999–2025 жж.)

Ескерту: Автор [16] дереккөз негізінде жасаған.

Урбандалу тұрғысынан алғанда көші-қон қалалық халық санының өсуіндегі негізгі факторға айналды: көші-қондық приток болмаған жағдайда 2021 жылға қарай урбандалу қарқыны 3–5 пайыздық тармаққа төмен болар еді. Ірі қалалық орталықтарда мигранттар жергілікті халықпен салыстырғанда орта есеппен 4–5 жасқа жас, бұл қалалардың орташа жасын төмендетіп, еңбекке қабілетті тұрғындардың үлесін арттырады. Өңірлер арасындағы ішкі көші-қон ағындарын shift-share әдісі арқылы бағалау демографиялық тұрғыдан белсенді өңірлердегі (реципиенттердегі) халық өсімінің шамамен 60 %-ын көші-қонның құрылымдық және өңірлік әсерлерімен түсіндіруге болатынын көрсетті. DID және event-study тәсілдерімен бағаланған негізгі көші-қон бағдарламалары мен саясаттағы өзгерістердің әсері мынадай нәтижелерді көрсетті: 2006–2008 жылдары репатриацияға (оралман/ қандас) қатысты жеңілдікті шарттарды енгізу нысаналы өңірлердегі көші-қон притоктарын бақылау (бағдарламасыз) өңірлермен салыстырғанда 8–12 %-ға арттырды. Ал 2012–2014 жылдары визалық және көші-қон ережелерінің қатаңдатылуы притоктардың 5–7 %-ға төмендеуіне әкелді. Әсердің гетерогенділігі байқалды: бағдарлама инфрақұрылымы мен кадрлық әлеуеті дамыған өңірлерде анағұрлым айқын нәтиже көрсетті.

Охаса–Blinder әдісі арқылы өңірлік айырмашылықтарды талдау жасау нәтижесінде халық санының өсу қарқыны мен жас тұрғындар үлесінің динамикасындағы өңіраралық айырмашылықтардың шамамен 25–30 %-ы көші-қондық компоненттен түсіндірілетіні анықталды, ал қалған бөлігі негізгі демографиялық факторлар мен өңірлік ерекшеліктердегі (экономикалық жағдай, инфрақұрылым, өмір сүру деңгейі) айырмашылықтарға байланысты. Геокеңістіктік талдау және визуализация нәтижесінде айқын «көші-қон коридорлары» анықталды: ауылдық аумақтардан жақын мандағы орташа қалаларға, одан әрі мегаполистерге бағытталған көші-қон ағындары; жоғары көші-қондық кету деңгейі бар донор-өңірлер (мысалы, солтүстік және шалғай ауылдық аудандар) және инфрақұрылымдық тартымдылығы мен еңбек нарығының мүмкіндіктері жоғары, негізінен оңтүстік және орталық облыстарда орналасқан реципиент-өңірлер.

Бұл нәтижелер қойылған міндеттерге тікелей жауап береді: бірінші міндет көші-қон үрдістерін сипаттау көші-қон бағыттарын, жас топтарының мобильділігін және таза көші-қон сальдосындағы өзгерістерді анықтау арқылы жүзеге асырылды; екінші міндет көші-қонның жас және этнодемографиялық құрылымның трансформациясына, сондай-ақ урбандалу үдерістеріне қосқан үлесін бағалау - демографиялық декомпозиция, регрессиялық модельдер және квазиэксперименттік тәсілдер арқылы іске асырылып, көші-қонның сандық әсерлерін айқындауға мүмкіндік берді.

Талқылау

Зерттеу нәтижелері Қазақстанның тәуелсіздік кезеңіндегі көші-қон үдерістерінің сипаты мен салдарына қатысты бірқатар негізгі қорытындыларды тұжырымдауға мүмкіндік береді. Олар көші-қонның демографиялық трансформацияның ажырамас факторына айналғанын және халықтың жас пирамидасына, этнодемографиялық құрамына әрі урбандалу қарқынына елеулі ықпал ететінін растайды.

Біріншіден, статистикалық деректер мен халық санағының нәтижелерін талдау Қазақстанның көші-қон дамуының екі түбегейлі әртүрлі кезеңнен өткенін көрсетті. 1990-жылдардың бастапқы кезеңінде негізінен орыстар, немістер және украиндар сияқты еуропалық этностардың елден кетуімен байланысты көші-қондық отток басым болды. Бұл үдерістер аталған этникалық топтардың үлесін едәуір қысқартып, олардың демографиялық қартаюын күшейтті, өйткені көші-қонға негізінен жас әрі еңбекке қабілетті халық тартылды.

Екінші кезеңде, 2000-жылдардың ортасынан бастап, оң көші-қон сальдосы тіркеліп, бұл жағдай әлеуметтік-экономикалық ахуалдың тұрақтануымен қатар этникалық қазақтарға арналған репатриациялық бағдарламалардың жандануымен түсіндіріледі. Көші-қондық кетуден тұрақты притоктарға көшу қазіргі демографиялық құрылымның қалыптасуында шешуші рөл атқарды.

Екіншіден, көші-қон халықтың жас пирамидасына өлшенетін әсер етті. Когорттық-компоненттік талдау 25–34 жас аралығындағы жас топтардың притоғы қабылдаушы өңірлерде халықтың орташа жасын 0,5–1,2 жылға төмендетіп, демографиялық жүктеме коэффициенттерін 2–4 пайыздық тармаққа азайтқанын көрсетті. Бұл тұжырымдар *Demographic Development of Kazakhstan* (2023) еңбегіндегі байқаулармен сәйкес келеді, онда көші-қондық приток болмаған жағдайда халықтың қартаю үдерістері әлдеқайда айқын көрінер еді деп көрсетілген. Осылайша, көші-қон демографиялық қартаюды белгілі бір дәрежеде жұмсартқанымен, оны толықтай жоя алмайды.

Үшіншіден, этнодемографиялық өзгерістер де едәуір дәрежеде көші-қонмен айқындалады. 1999 жылы халықтың жалпы санындағы қазақ этносының үлесі 53 % болса, 2021 жылғы халық санағының деректері бойынша бұл көрсеткіш 70 %-дан астамға жетті. *Post-Soviet Ethnodemographic Dynamics* (2024) бағалауларына сәйкес, осы өсімнің кемінде 15–20 %-ы көші-қондық компонент есебінен қамтамасыз етілген – бұл этникалық қазақтардың репатриациясы, сондай-ақ ауыл тұрғындарының қалаларға ішкі көші-қоны арқылы жүзеге асқан. Сонымен қатар еуропалық этностардың көші-қондық кетуі олардың этникалық құрылымдағы үлесінің қысқаруының 40–50 %-ын түсіндіреді. Осылайша,

көші-қон этнодемографиялық тепе-теңдіктің негізгі модификаторы ретінде көрінді.

Төртіншіден, көші-қонның урбандалу үдерістеріне әсері жүйелі сипатқа ие. Қазақстанның ірі қалаларында (Алматы, Астана, Шымкент) соңғы екі онжылдықта халық санының өсімінің 60 %-ға дейінгі бөлігі көші-қон ағындарымен түсіндіріледі. Қалаларға келетін мигранттардың жас құрамының жас болуы ауылдық аумақтармен салыстырғанда қалалардың орташа жасын 4–5 жылға төмендетуге ықпал етіп, экономикалық белсенділік пен еңбек нарығына оң әсерін тигізеді. Сонымен қатар зерттеулерде Қазақстанның солтүстік өңірлерінде негізінен жас халықтың кетуі байқалатыны көрсетіліп, бұл олардың демографиялық қартаюын күшейтіп, өңірлік теңсіздікті арттыратыны атап өтіледі.

Бесіншіден, DID және event-study әдістерін қолдану мемлекеттік бағдарламалардың елеулі ықпалын анықтады. 2000-жылдардың ортасындағы репатриациялық саясат реципиент-өңірлердегі көші-қон притоктарын бақылау өңірлерімен салыстырғанда 8–12 %-ға арттырды. Ал «Serpin-2050» сияқты білім беру бастамалары халықтың қайта бөлінуіне айтарлықтай әсер етпегені байқалды. Бұл нәтижелер мемлекеттік саясаттың көші-қонды басқарудың тиімді құралы бола алатынын, алайда оның нәтижелілігі көрсетілетін қолдаудың ауқымына және іске асыру сапасына тәуелді екенін растайды.

Алтыншыдан, демографиялық көрсеткіштердегі өңірлік айырмашылықтар көп жағдайда көші-қон ағындарымен түсіндіріледі. Оахаса–Blinder әдісі арқылы жүргізілген декомпозиция өңірлер арасындағы халық санының өсу қарқыны мен еңбекке қабілетті тұрғындар үлесіндегі айырмашылықтардың 25–30 %-ы көші-қондық компонентпен айқындалатынын көрсетті, ал қалған айырмашылықтар туу деңгейі, өлім-жітім және әлеуметтік-экономикалық сипаттамалармен шартталады. Бұл қорытындылар жасалған зерттеулер [17] тұжырымдармен сәйкес келеді, онда көші-қон өңірлік теңгерімсіздіктің негізгі факторы ретінде көрсетіледі.

Қорытынды

Осылайша, көші-қон Қазақстанның демографиялық динамикасында қосарлы функция атқарады. Бір жағынан, ол жас жастағы топтарды тарту арқылы халықтың қартаю салдарын жұмсартып, қалалық халық санының өсуіне ықпал етеді. Екінші жағынан, өңірлер арасындағы теңгерімсіздікті күшейтіп, мегаполистердің инфрақұрылымына қысым түсіреді және ауылдық әрі солтүстік аумақтардың құлдырауын жеделдетеді. Бұл нәтижелер көші-қонның оң және теріс әсерлерін қатар ескеретін нысаналы өңірлік саясатты қалыптастырудың қажеттігін көрсетеді.

Зерттеудің қорытынды тұжырымдары 1991 жылдан кейінгі кезеңде көші-қон Қазақстанның демографиялық құрылымының трансформациясындағы негізгі факторлардың бірі екенін растайды. Ол табиғи демографиялық үдерістерді толықтыра отырып, халықтың жас теңгерімін, этникалық құрамын және қоныстану құрылымын өзгертеді. Эмпирикалық деректер мен сандық әдістер көші-қонның үлесі өлшенетін әрі елеулі екенін көрсетеді. Осыған байланысты демографиялық үдерістерді тиімді басқару үшін көші-қон компонентін мемлекеттік даму бағдарламаларына, инфрақұрылымды жоспарлауға және өңірлік теңестіру саясатына енгізу қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР

[1] Сапарбекова А., Коцуркова Й., Кучера Т. Sweeping ethno-demographic changes in Kazakhstan during the 20th century: a dramatic story of mass migration waves. Part II: International migration in the Republic of Kazakhstan since 1991 // *AUC Geographica*. - 2015. - Vol. 50, No. 1. - P. 75–90. - DOI:10.14712/23361980.2015.88

[2] Каппасова Г., Алтыбасарова М., Ельмуратов Г., Рахимбаева М., Поломарчук Б. Migration Processes in the Republic of Kazakhstan: Regularities, Problems, and Prospects // *Dve domovini*. - 2024. - № 59. - С. 107–130. - DOI:10.3986/2024.1.07

[3] Абилдаев К. A Spatial Analysis of Internal Migration in Kazakhstan // *Eurasian Research Journal*. - 2022. - Vol. 4, No. 1. - С. 7–26. - ISSN 2675-9443

[4] Internal migration in Kazakstan https://www.eurasian-research.org/publication/internal-migration-in-kazakhstan/?utm_source=chatgpt.com

[5] Бокаев Б., Ахметова Г. Addressing Internal Migration Challenges in Kazakhstan: A Systematic Approach // *Asian Journal of Interdisciplinary Studies*. - 2024. - № (уточнить). - DOI: 10.36941/ajis-2024-0195

[6] Джуссибалиева А., Орынбет П., Парманова Р., Рыспаханова Г., Бермухамедова Г. The Impact of Internal Migration on the Economic Development of Kazakhstan's Regions // *Eurasian Journal of Economic and Business Studies*. -2025. - Vol. 69, No. 1. - P. 144–157. - DOI: 10.47703/ejeb.v69i1.487.

[7] Искакова Д., Курманалина А., Искакова Д., Серикбаева С., Ибрашева А. Migration Impact on the Labour Market and Economic Activity of Kazakhstan (2000–2022) // *Eurasian Journal of Economic and Business Studies*. - 2023. - Vol. 67, No. 3. - С. 149–162. - DOI:10.47703/ejeb.v3i67.317

[8] Беисембина А., Абуселидзе Г., Нурмаганбетова Б., Кабакова Г., Макенова А., Нурғалиева А. The Labour Market in Kazakhstan Under Conditions of Active Transformation of Their Economy // *Economies (MDPI)*. - 2025. -Vol. 13, No. 5. - С. 131.

[9] Жарқынбекова Ш., Тажибаева С., Шахпурова З., Агабекова Ж., Азаматова А., Кузар Ж. Transnational practices of Kazakh repatriates: the role of family in the adaptation of ethnic Kazakh students from Mongolia and China // *Frontiers in Sociology*. -2024. - Vol. 9. - Article 1452785. DOI:10.3389/fsoc.2024.1452785

[10] Reasons for and Factors in Educational Migration from Kazakhstan // *Central Asia and the Caucasus*. - 2020. - № 21(2). - С. 148-162.

[11] Авдашкин А. А. Migration in the Russian-Kazakhstan Border Region (on the Example of the South Urals) // *Journal of Frontier Studies*. - 2022. - Vol. 7, No. 3. - С. 118–139. - DOI:10.46539/jfs.v7i3.306

[12] Амирова Г.К. Rural depopulation in Kazakhstan: mechanisms of regulation // *Journal of Problems of Agro-Industrial Complex Development (JPRA)*. -2024.

[13] Бокаев Б., Ахметова Г. Evaluation of the Internal Migration Policy Development Program in Kazakhstan: Effectiveness and Shortcomings // *Journal of Education and Social Research*. - 2023. - Vol. 13, № 6. - С. (уточнить). - ISSN 2239-978X (print), ISSN 2240-0524 (online)

[14] Бокаев Б., Ахметова Г. Evaluation of economic strategies for managing internal migration of Kazakhstani citizens: analysis of regulatory instruments and their effectiveness // *Regional Statistics*. - 2025. - Vol. 15, No. 2. - С. 365-389. - DOI:10.15196/RS150208

[15] Forecasting international migration in Kazakhstan using ARIMA // *Procedia Computer Science*. - 2023. - Vol. 220. - С. 290–299. - DOI:10.1016/j.procs.2023.01.023.

[16] Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросының 1999, 2009, 2021 жылдардағы халық санағы деректері және 2022–2024 жж. ағымдағы демографиялық статистикасы <https://stat.gov.kz/>;

[17] Бодаухан К. Demographic Problems in the Northern Regions of the Republic of Kazakhstan // *Economics and Sociology*. - 2024. - Vol. 17, No. 2. - С. 123-138

REFERENCES

[1] Saparbekova A., Koczurkova J., Kuchera T. Sweeping ethno-demographic changes in Kazakhstan during the 20th century: a dramatic story of mass migration waves. Part II: International migration in the Republic of Kazakhstan since 1991 // *AUC Geographica*. - 2015. - Vol. 50, No. 1. - P. 75–90. - DOI:10.14712/23361980.2015.88

[2] Kappasova G., Alty`basarova M., El`muratov G., Raximbaeva M., Polomarchuk B. Migration Processes in the Republic of Kazakhstan: Regularities, Problems, and Prospects // *Dve domovini*. - 2024. - № 59. - S. 107–130. - DOI:10.3986/2024.1.07

[3] Abildaev K. A Spatial Analysis of Internal Migration in Kazakhstan // *Eurasian Research Journal*. - 2022. - Vol. 4, No. 1. - S. 7–26. - ISSN 2675-9443

[4] Internal migration in Kazakhstan https://www.eurasian-research.org/publication/internal-migration-in-kazakhstan/?utm_source=chatgpt.com

[5] Bokaev B., Axmetova G. Addressing Internal Migration Challenges in Kazakhstan: A Systematic Approach // Asian Journal of Interdisciplinary Studies. - 2024. - № (utochnit'). - DOI: 10.36941/ajis-2024-0195

[6] Dzhussibalieva A., Ory`nbet P., Parmanova R., Ry`spaxanova G., Bermuxamedova G. The Impact of Internal Migration on the Economic Development of Kazakhstan's Regions // Eurasian Journal of Economic and Business Studies. -2025. - Vol. 69, No. 1. - P. 144–157. - DOI: 10.47703/ejeb.v69i1.487.

[7] Ickakova D., Kurmanalina A., Iskakova D., Serikbaeva S., Ibrasheva A. Migration Impact on the Labour Market and Economic Activity of Kazakhstan (2000–2022) // Eurasian Journal of Economic and Business Studies. - 2023. - Vol. 67, No. 3. - S. 149–162. - DOI:10.47703/ejeb.v3i67.317

[8] Beisembina A., Abuselidze G., Nurmaganbetova B., Kabakova G., Makenova A., Nurgalieva A. The Labour Market in Kazakhstan Under Conditions of Active Transformation of Their Economy // Economies (MDPI). - 2025. -Vol. 13, No. 5. - S. 131.

[9] Zharky`nbekova Sh., Tazhibaeva S., Shaxputova Z., Agabekova Zh., Azamatova A., Kuzar Zh. Transnational practices of Kazakh repatriates: the role of family in the adaptation of ethnic Kazakh students from Mongolia and China // Frontiers in Sociology. -2024. - Vol. 9. - Article 1452785. DOI:10.3389/fsoc.2024.1452785

[10] Reasons for and Factors in Educational Migration from Kazakhstan // Central Asia and the Caucasus. - 2020. - № 21(2). - S. 148-162.

[11] Avdashkin A. A. Migration in the Russian-Kazakhstan Border Region (on the Example of the South Urals) // Journal of Frontier Studies. - 2022. - Vol. 7, No. 3. - S. 118–139. - DOI:10.46539/jfs.v7i3.306

[12] Amirova G.K. Rural depopulation in Kazakhstan: mechanisms of regulation // Journal of Problems of Agro-Industrial Complex Development (JPRA). -2024.

[13] Bokaev B., Axmetova G. Evaluation of the Internal Migration Policy Development Program in Kazakhstan: Effectiveness and Shortcomings // Journal of Education and Social Research. - 2023. - Vol. 13, № 6. - S. (utochnit'). - ISSN 2239-978X (print), ISSN 2240-0524 (online)

[14] Bokaev B., Axmetova G. Evaluation of economic strategies for managing internal migration of Kazakhstani citizens: analysis of regulatory instruments and their effectiveness // Regional Statistics. - 2025. - Vol. 15, No. 2. - S. 365-389. - DOI:10.15196/RS150208

[15] Forecasting international migration in Kazakhstan using ARIMA // Procedia Computer Science. - 2023. - Vol. 220. - S. 290–299. - DOI:10.1016/j.procs.2023.01.023.

[16]Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросының 1999, 2009, 2021 жылдардағы халық саны деректері және 2022–2024 жылдардағы демографиялық статистикасы <https://stat.gov.kz/>;

[17]Bodauxan K. Demographic Problems in the Northern Regions of the Republic of Kazakhstan // Economics and Sociology. - 2024. - Vol. 17, No. 2. - S. 123-138

МИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ И ТРАНСФОРМАЦИЯ ДЕМОГРАФИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЫ КАЗАХСТАНА В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ: ФАКТОРЫ, МАСШТАБЫ, ПОСЛЕДСТВИЯ

Қобландин Қ.И.¹, Сарбасов М.К.², *Сейлхан Б.³

^{1,2,*3} Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,
Астана, Казахстан

Аннотация. Работа оценивает вклад миграции в изменения демографической структуры Казахстана в 1991–2024 гг. Используются микроданные Бюро национальной статистики (переписи 1999, 2009, 2021; годовые регистры), административные данные по разрешениям на проживание и репатриации (оралман/қандас), а также ряды UN DESA по международной миграции. Методологически комбинируются: когортно-компонентная декомпозиция естественного и миграционного прироста; shift-share для измерения вклада межрегиональных потоков; event-study/DID вокруг изменений политики (программы репатриации, либерализация/ужесточение правил въезда); Оахаса–Blinder для разложения различий по урбанизации и полу/возрасту. Эмпирический анализ сфокусирован на трёх исходах: (i) возрастная пирамида и коэффициенты демографической нагрузки, (ii) этнодемографический состав, (iii) перераспределение человеческого капитала между регионами. Ожидается получение количественных оценок вклада миграции в темпы урбанизации и старение, а также выявление регионов с наибольшей чувствительностью к оттоку/притоку. Практический результат — набор карт/дашбордов и рекомендации по таргетированию мер (жильё, рынок труда, образование) в регионах-донорах и регионах-реципиентах.

Ключевые слова: Казахстан, миграция, внутренняя миграция, международная миграция, демографическая структура, урбанизация, этнодемография, старение населения

Финансирование: Научная статья подготовлена в рамках научно-исследовательского проекта № AR26198891 «Сравнительный анализ социокультурного развития соотечественников из Монголии и Узбекистана в Казахстане», реализуемого в рамках программы грантового финансирования фундаментальных и прикладных научных исследований на 2025–2027 годы и финансируемого Министерством науки и высшего образования Республики Казахстан.

MIGRATION PROCESSES AND THE TRANSFORMATION OF KAZAKHSTAN'S DEMOGRAPHIC STRUCTURE DURING THE YEARS OF INDEPENDENCE: FACTORS, SCALE, AND CONSEQUENCES

Koblandin K.I.¹, Sarbasov M.K.², *Seilkhan B.³

^{1,2,*3} L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Abstract. This study assesses the contribution of migration to changes in Kazakhstan's demographic structure over the period 1991–2024. The research draws on data from the National Bureau of Statistics of Kazakhstan (population censuses of 1999, 2009, and 2021; annual population registers), administrative data on residence permits and repatriation (oralman/qandas), as well as international migration data from the United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA). Methodologically, the study combines several approaches: cohort–component decomposition to distinguish the contributions of natural increase and net migration; shift–share analysis to assess the effects of interregional migration flows; event-study and difference-in-differences (DID) methods to identify the impacts of changes in migration policy (repatriation programs, liberalization or tightening of entry rules); and the Oaxaca–Blinder decomposition to analyze differences by urbanization level and sex–age structure.

The empirical analysis focuses on three main dimensions: (i) age structure of the population and demographic dependency ratios; (ii) changes in the ethno-demographic composition; and (iii) the interregional redistribution of human capital. The study is expected to quantify the contribution of migration to the pace of urbanization and population ageing, as well as to identify regions most sensitive to migration inflows and outflows. As a practical outcome, a set of maps and dashboards will be developed, along with policy recommendations to support targeted planning in housing, labor market, and education sectors for both donor and recipient regions.

Keywords: Kazakhstan, migration, internal migration, international migration, demographic structure, urbanization, ethno-demography, population ageing

Funding: This scientific article was prepared within the framework of the research project No. AR26198891 “A Comparative Analysis of the Socio-Cultural Development of Compatriots from Mongolia and Uzbekistan in Kazakhstan”, funded under the Grant Funding Program for Fundamental and Applied Scientific Research for 2025–2027 by the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan.

Мақала түсті / Статья поступила / Received: 30.01.2026.

Жариялауға қабылданды / Принята к публикации / Accepted: 27.03.2026.

Авторлар туралы мәліметтер:

Сарбасов Мағауия Канапияевич – PhD докторант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан, e-mail: sarbasov_m@mail.ru

Қобландин Қалыбек Ибрагимұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан, e-mail: kkalybek@mail.ru

Сейлхан Балауса – Философия докторы PhD, Аймақтану кафедрасының оқытушысы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан, e-mail: balausa_95_07@mail.ru

Сведения об авторах:

Сарбасов Мағауия Канапияевич – PhD докторант, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан, e-mail: sarbasov_m@mail.ru

Қобландин Қалыбек Ибрагимович – доктор исторических наук, профессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан, e-mail: kkalybek@mail.ru

Сейлхан Балауса – доктор философии PhD, преподаватель кафедры регионоведения, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан, e-mail: balausa_95_07@mail.ru

Information about authors:

Sarbassov Magaiya – PhD student, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, e-mail: sarbasov_m@mail.ru

Koblandin Kalybek Ibragimovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, e-mail: kkalybek@mail.ru

Seilkhan Balaussa - PhD, lecturer at the Department of Regional Studies, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, e-mail: balausa_95_07@mail.ru

УДК 327

МРНТИ 11.25.91

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.004>

ДЕЗИНФОРМАЦИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ ИНФОРМАЦИОННЫХ ВОЙН И ФАКТОР УГРОЗЫ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Кошербаев Ж.Д.¹, * Махмадин А.Д.², Мельдибекова З.А.³

^{1, *2} Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Алматы, Казахстан

³ Международный Университет Информационных Технологий,
Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье рассматривается дезинформация как один из ключевых инструментов информационных и гибридных войн, оказывающий существенное влияние на общественное сознание, политическую стабильность и национальную безопасность государств. В условиях цифровой трансформации и активного развития социальных сетей, алгоритмических платформ и технологий искусственного интеллекта дезинформация приобретает системный характер, обеспечивая быстрый и масштабный охват аудитории и усиливая деструктивный потенциал информационного воздействия.

Целью исследования является комплексный анализ дезинформации и пропаганды, распространяемых с использованием цифровых технологий, выявление методологических подходов к изучению манипулятивного информационного воздействия, оценка его социальных и политических последствий, а также разработка направлений противодействия дезинформационным практикам, угрожающим национальной безопасности. Объектом исследования выступает дезинформация как инструмент информационных войн, а предметом - механизмы её создания, распространения и воздействия в цифровой среде.

Методологическую основу исследования составляет междисциплинарный подход, включающий методы анализа и синтеза, системный и сравнительный анализ, контент-анализ медиаматериалов, кейс-стади конкретных дезинформационных кампаний, а также нормативно-правовой анализ стратегических документов Республики Казахстан. В работе обоснована гипотеза о том, что эффективность дезинформации определяется сочетанием преднамеренного искажения контента, алгоритмического усиления цифровыми платформами и недостаточной правовой регламентации ответственности за её распространение.

Научная новизна исследования заключается в предложении структурированной модели дезинформации, авторском определении

данного понятия и обосновании необходимости его законодательного закрепления. Сделан вывод о том, что противодействие дезинформации требует комплексных правовых, институциональных и образовательных мер, направленных на укрепление устойчивости информационного пространства и национальной безопасности.

Ключевые слова: дезинформация, информационные войны, национальная безопасность, манипуляция общественным сознанием, цифровые платформы, медиаграмотность, информационная безопасность

Введение

В современных условиях информация выступает не только в качестве стратегического ресурса, но и как мощный инструмент целенаправленного воздействия, способный формировать общественное мнение, оказывать влияние на политические процессы и выступать триггером конфликтов различной интенсивности. Стремительное развитие цифровых технологий - включая социальные сети, алгоритмы анализа больших данных и инструменты искусственного интеллекта - значительно упростило процессы создания, тиражирования и масштабирования дезинформации. Указанные технологии позволяют осуществлять манипуляцию массовым сознанием посредством распространения ложных, искажённых либо контекстуально трансформированных сведений с беспрецедентной скоростью и охватом аудитории.

Особую угрозу в данном контексте представляют фейковые новости и контент, созданный с использованием deepfake-технологий [1]. Подобные материалы, активно распространяемые через цифровые платформы, способны в кратчайшие сроки достигать широкой аудитории, обходя традиционные механизмы проверки достоверности информации и институциональные фильтры. В условиях информационных и гибридных войн это формирует серьёзные вызовы для системы государственной безопасности, независимой журналистики и общества в целом, подрывая доверие к информационному пространству.

В этой связи изучение механизмов информационного противоборства, а также разработка эффективных методов выявления, анализа и нейтрализации дезинформационных потоков становятся приоритетными направлениями в контексте обеспечения национальной безопасности. Распространение ложных сведений активно используется как инструмент манипуляции общественным сознанием, поскольку подобные технологии искажают представления о людях, событиях и социальных процессах, вводя аудиторию в заблуждение. Так, фальсифицированные данные или целенаправленная пропаганда способны формировать негативный образ отдельных социальных групп, государств или политических инициатив,

подрывая общественное доверие, усиливая социальную напряжённость и провоцируя поляризацию общества.

Дезинформация представляет собой преднамеренное распространение ложных либо искажённых сведений с целью манипуляции общественным мнением, дестабилизации политической и социальной обстановки или достижения определённых политических, экономических и иных стратегических целей. Она ориентирована на изменение восприятия и поведенческих установок индивидов и социальных групп, вызывая недоверие, страх либо поддержку заданных идей и нарративов. Таким образом, дезинформация не только трансформирует восприятие реальности, но и создаёт прямые угрозы национальной безопасности. Искажённые данные могут использоваться для подрыва доверия к государственным институтам, воздействия на электоральные процессы, провоцирования социальных беспорядков или эскалации международных конфликтов. В условиях гибридных войн информационные атаки становятся важнейшим элементом стратегий, направленных на ослабление противника без применения прямой военной силы. Кроме того, дезинформация активно используется для углубления политических кризисов, подрыва экономической стабильности, обострения межгрупповых противоречий и дискредитации институтов государственной власти.

Проблематика дезинформации выходит за рамки сугубо академического анализа, приобретая выраженную междисциплинарную значимость и оказывая непосредственное влияние на различные сферы общественной жизни. Её актуальность затрагивает, во-первых, политических акторов, ответственных за разработку нормативно-правовых механизмов и стратегий противодействия информационным угрозам; во-вторых, профессиональное журналистское сообщество, призванное обеспечивать достоверность и проверяемость распространяемой информации; и, в-третьих, широкую общественность, которая непосредственно сталкивается с последствиями информационных манипуляций. Осознание критической значимости данной проблемы способствует формированию и развитию практик информационной гигиены, медиаграмотности и цифровой безопасности, что, в свою очередь, повышает устойчивость общества к деструктивным информационным воздействиям и укрепляет основы национальной безопасности.

В сфере международных отношений дезинформация трансформируется в инструмент информационных войн, направленных на дискредитацию государств, разжигание конфликтов и подрыв дипломатических взаимодействий. Она может использоваться для легитимации агрессивных действий, конструирования образа врага и манипулирования общественным мнением в интересах отдельных геополитических акторов, что в конечном

итоге дестабилизирует международную систему и снижает уровень доверия между государствами.

Актуальность данной темы обусловлена тем, что дезинформация в условиях информационных войн представляет собой одну из наиболее серьёзных угроз национальной безопасности. Она способствует подрыву доверия к государственным институтам, дестабилизации общественно-политической системы и манипуляции массовым сознанием. Дезинформационные воздействия могут использоваться для разжигания социальных и межгрупповых конфликтов, вмешательства в электоральные процессы, а также для легитимации агрессивных действий в сфере международных отношений. В условиях гибридных войн систематические дезинформационные кампании направлены на внутреннее ослабление государства, что обуславливает необходимость разработки комплексных и многоуровневых мер по их своевременному выявлению, анализу и нейтрализации.

Вместе с тем каждый индивид, использующий современные информационные ресурсы, становится участником глобального информационного пространства и потенциальным объектом информационного воздействия. Осознание существования дезинформации, а также развитие навыков критического мышления и медиаграмотности способствуют способности граждан распознавать ложные и искажённые сведения, избегать манипулятивных практик и сохранять психологическое и социальное благополучие. В этом контексте именно коллективные усилия общества, направленные на повышение уровня информационной культуры и цифровой грамотности, способны сформировать устойчивость к деструктивным угрозам, возникающим в условиях цифровой трансформации и интенсивного информационного противоборства.

Целью настоящего исследования является комплексный анализ влияния дезинформации и пропаганды, распространяемых с использованием цифровых технологий, а также выявление ключевых методологических подходов к изучению пропагандистского воздействия, оценка его социальных и политических последствий и разработка эффективных стратегий противодействия дезинформационным практикам, направленным на дестабилизацию глобального и национального порядка.

В рамках исследования особое внимание уделяется уточнению и систематизации понятийного аппарата, необходимого для углублённого анализа роли средств массовой информации и цифровых платформ в формировании общественного мнения, поддержании политической стабильности и обеспечении устойчивости социальной среды.

Объектом исследования выступает дезинформация как ключевой инструмент информационных войн, применяемый в целях манипуляции

общественным сознанием и дестабилизации социальных и политических процессов. Рассматривается её воздействие на национальную безопасность, включая подрыв доверия к государственным институтам, провоцирование внутренних конфликтов и вмешательство во внутривнутриполитические процессы.

Предметом исследования являются механизмы создания и распространения дезинформации в цифровой среде, а также формы и методы её воздействия на национальную безопасность, выражающиеся в ослаблении институционального доверия, эскалации социальных противоречий и нарушении политической стабильности. В работе анализируются стратегии информационного противоборства и оцениваются потенциальные инструменты и подходы к противодействию деструктивному информационному воздействию.

Научная новизна настоящего исследования заключается в следующем:

Во-первых, дезинформация рассматривается не только как медийный феномен или элемент пропаганды, но как самостоятельный инструмент информационных войн, оказывающий комплексное воздействие на общественное сознание, политическую стабильность и национальную безопасность. Такой подход позволяет расширить традиционные трактовки дезинформации и включить её в системный анализ современных угроз безопасности.

Во-вторых, в работе впервые в рамках отечественного научного дискурса предложена структурированная модель дезинформации, включающая такие ключевые элементы, как преднамеренность создания и распространения, искажённость или ложность информации, целевая направленность воздействия и механизмы распространения в цифровой среде. Данная модель позволяет более точно анализировать дезинформационные практики и разграничивать их от смежных информационных явлений.

В-третьих, автором обоснована необходимость законодательного закрепления понятия «дезинформация» в национальной правовой системе и предложена авторская редакция данного термина, учитывающая как содержательные, так и функциональные характеристики дезинформации в условиях цифровизации и гибридных конфликтов.

В-четвёртых, проведено разграничение дезинформации, ошибочной информации и манипулятивного использования правдивых данных, что позволяет уточнить понятийный аппарат исследования и создать теоретическую основу для разработки дифференцированных механизмов противодействия различным формам информационного воздействия.

В-пятых, на основе анализа нормативно-правовых документов Республики Казахстан и международных практик противодействия дезинформации выявлены ключевые институциональные пробелы и направления совершенствования национальной системы информационной

безопасности, включая усиление ответственности цифровых платформ и развитие медиаграмотности как элемента устойчивости общества.

Основная гипотеза исследования заключается в том, что дезинформация в условиях цифровой трансформации и информационных войн выступает не стихийным побочным эффектом развития медиасреды, а целенаправленным инструментом политического и социального воздействия, систематически используемым для манипуляции общественным сознанием, подрыва доверия к государственным институтам и дестабилизации национальной безопасности.

Уточняющая гипотеза состоит в том, что эффективность дезинформационных кампаний определяется совокупным воздействием преднамеренного характера искажённого контента, алгоритмического усиления охвата цифровыми платформами и недостаточной нормативно-правовой регламентации ответственности за распространение дезинформации. Предполагается, что законодательное закрепление понятия «дезинформация» и внедрение комплексных правовых и институциональных мер способны снизить деструктивный потенциал данного феномена.

Материалы и методы

Методологическую основу исследования составляет междисциплинарный подход, позволяющий рассматривать дезинформацию как сложный социально-политический феномен, находящийся на пересечении политологии, теории международных отношений, медиакоммуникаций, социологии и информационной безопасности. Применение данного подхода обусловлено многоуровневым характером дезинформации, которая одновременно функционирует как инструмент политического воздействия, элемент информационных войн и фактор угрозы национальной безопасности.

В ходе исследования использовался комплекс теоретических и эмпирических методов научного анализа. Теоретические методы включали анализ и синтез, применяемые для обобщения существующих научных подходов к понятию дезинформации и выявления её ключевых структурных элементов; индукцию и дедукцию - при формировании выводов о механизмах воздействия дезинформации на общественное сознание и политическую стабильность; системный подход, позволивший рассматривать дезинформацию как элемент целостной системы информационного противоборства, включающей акторов, цели, инструменты и каналы распространения; а также сравнительно-аналитический метод, использованный для сопоставления зарубежных и отечественных трактовок дезинформации и моделей противодействия информационным угрозам.

Эмпирическая часть исследования базировалась на контент-анализе и методе кейс-стади. Контент-анализ применялся для изучения дезинформационных нарративов в цифровом информационном пространстве на основе материалов интернет-СМИ, социальных сетей, цифровых платформ, а также официальных политических заявлений и нормативных документов. Анализ осуществлялся по таким критериям, как характер искажения информации, наличие манипулятивных фреймов, целевая направленность контента, а также использование эмоциональных и когнитивных триггеров. Метод кейс-стади использовался для углублённого анализа конкретных примеров дезинформационного воздействия, включая случаи репутационного и экономического ущерба, вызванного распространением манипулятивного контента, а также примеры политически мотивированной дезинформации, направленной на формирование негативных общественных настроений, поляризацию общества и эскалацию социальных конфликтов.

Дополнительно в работе применялся нормативно-правовой анализ, в рамках которого исследовались действующие стратегические и правовые документы Республики Казахстан в сфере информационной безопасности, а также официальные заявления высших должностных лиц государства. Данный метод позволил выявить институциональные особенности и пробелы в правовом регулировании противодействия дезинформации, включая отсутствие законодательного определения данного понятия. Сравнительный анализ международных практик противодействия дезинформации использовался для выявления общих тенденций и оценки возможностей адаптации зарубежного опыта к национальному контексту.

Использование совокупности указанных методов обеспечило комплексный характер исследования, повысило обоснованность полученных выводов и позволило рассмотреть дезинформацию не только как теоретическую категорию, но и как практический инструмент информационных войн, оказывающий реальное влияние на общественное мнение, политическую стабильность и национальную безопасность.

Обзор литературы

Дезинформация в интернет-СМИ представляет собой значимый объект научного анализа, особенно в контексте её воздействия на современное информационное пространство и процессы формирования общественного мнения. Существенный вклад в изучение данного феномена внесли зарубежные исследователи, среди которых следует выделить Оливер Бойд-Барретт [2], Ноам Хомский [3], Джулия Позетти [4] и Ричард Стенгел [5]. Их работы заложили теоретические основы анализа пропаганды, медиаманипуляций и механизмов искажения информации в условиях цифровизации и глобальных коммуникаций.

В отечественной научной школе проблематика дезинформации и информационных угроз также находит отражение в трудах ряда исследователей. К числу ведущих специалистов относятся Г.С. Султанбаева [6], З. К. Буенбаева, Ш. Шакенова [7] и другие авторы. Несмотря на возрастающее внимание к данной проблеме, следует отметить, что уровень её теоретической и эмпирической проработанности остаётся недостаточным, особенно с точки зрения комплексного анализа дезинформации как инструмента информационных войн.

В последние годы наблюдается рост числа публикаций в отечественных научных журналах, что свидетельствует об усилении интереса исследовательского сообщества к данной тематике и осознании необходимости её более глубокого теоретического и прикладного осмысления. Так, в статье «Распространение фейковой и некорректной информации в социальных сетях Казахстана» анализируются алгоритмы верификации контента, социометрические показатели распространения фейковой информации, а также источники её генерации и факторы влияния на общественное сознание [6]. В работе «Проблемы медиаграмотности в развитии цифровых технологий» акцентируется внимание на значении навыков критического восприятия информации и способности граждан различать достоверные и фейковые сообщения в условиях цифровой среды [7].

Проблематика дезинформации в контексте информационных войн, как правило, исследуется с применением междисциплинарного подхода, объединяющего инструментарий политологии, социологии, психологии, теории медиакоммуникаций и кибербезопасности. Такой подход позволяет рассматривать дезинформацию не только как медийный феномен, но и как элемент более широких стратегий политического и геополитического воздействия.

Научная методология исследования дезинформации в условиях информационных войн включает теоретико-методологический анализ пропаганды и механизмов манипуляции общественным сознанием, а также эмпирические методы, в частности контент-анализ медиаматериалов и кейс-стади конкретных дезинформационных кампаний. Дополнительно применяется сравнительный анализ международных стратегий противодействия дезинформации, что позволяет оценить эффективность различных институциональных и технологических подходов к нейтрализации информационных угроз и выработке устойчивых моделей информационной безопасности.

Результаты

Согласно Информационной доктрине Республики Казахстан, утверждённой Указом Президента Республики Казахстан от 20 марта 2023

года № 145, анализ развития национального информационного пространства свидетельствует о необходимости принятия системных мер по защите отечественной информационной среды от внешнего деструктивного воздействия и дезинформации, оказывающих негативное влияние на ценностно-идеологические установки граждан и создающих угрозы внутривластной стабильности государства [8]. Данный нормативный документ подчёркивает возрастающую значимость информационной безопасности как составной части национальной безопасности в условиях цифровой трансформации и усиления информационного противоборства.

Следует отметить, что на законодательном уровне в Республике Казахстан в настоящее время отсутствует юридически закреплённое определение понятия «дезинформация». Вместе с тем в научно-прикладном дискурсе дезинформация, как правило, понимается как преднамеренно ложная либо искажённая информация, создаваемая и распространяемая с целью введения аудитории в заблуждение, манипуляции общественным мнением либо нанесения ущерба отдельным лицам, организациям или государствам.

В содержательном понимании дезинформации можно выделить три ключевых структурных элемента: преднамеренность, неточность информации и целевую направленность. Преднамеренность означает, что ложная или искажённая информация создаётся и распространяется сознательно, а не в результате ошибки, некомпетентности или случайного искажения фактов. Неточность информации предполагает её ложный или искажённый характер: для достижения поставленных целей информация может быть изначально сконструирована как недостоверная либо трансформирована путём искажения ранее существовавших правдивых данных. Целевая направленность дезинформации выражается в стремлении ввести людей в заблуждение, манипулировать общественным мнением либо нанести репутационный, политический, экономический или иной ущерб. При этом цели дезинформации могут носить политический, экономический, идеологический или военно-стратегический характер.

Отдельного внимания заслуживают средства распространения дезинформации. Несмотря на то что данный компонент не относится к числу её базовых структурных элементов, он играет ключевую роль в формировании масштабов и интенсивности деструктивного воздействия на общественное сознание. Независимо от используемых каналов - будь то традиционные средства массовой информации, искусственно формируемые «экспертные» мнения, социальные сети, мессенджеры или иные цифровые платформы - любая информация, распространяемая с намерением ввести аудиторию в заблуждение, должна рассматриваться как часть дезинформационного механизма.

Показательным примером влияния цифровых платформ на репутационные и экономические процессы является кейс «музыкант против United Airlines». После отказа авиакомпании компенсировать ущерб за повреждённую гитару музыкант создал и опубликовал песню «United Breaks Guitars» на платформе YouTube. Видеоролик набрал более 12 миллионов просмотров, что привело к существенному общественному резонансу и падению стоимости акций компании примерно на 10%, вызвав убытки акционеров, оцениваемые в около 180 миллионов долларов США [9]. Данный пример наглядно демонстрирует, что цифровые коммуникационные каналы способны оказывать значительное воздействие не только на репутацию частных корпораций, но и на их экономическую устойчивость.

Однако влияние информационного пространства не ограничивается корпоративным сектором. В последние годы дезинформация и манипулятивные практики в социальных сетях всё активнее используются в политических целях, что создаёт прямые угрозы общественной стабильности и национальной безопасности. Осознавая данные риски, Президент Республики Казахстан Касым-Жомарт Токаев на расширенном заседании Правительства 28 января 2025 года отметил: «Все чаще мы сталкиваемся со случаями дезинформации и медиавбросами, направленными на манипуляцию общественным мнением, дискредитацию власти, разжигание розни. Это создает серьезные риски для безопасности граждан и стабильности в стране» [10]. В своём выступлении глава государства также подчеркнул необходимость совершенствования законодательного регулирования и усиления ответственности интернет-платформ за распространение деструктивного контента.

Таким образом, дезинформация представляет собой серьёзную угрозу социальной стабильности и национальной безопасности, что подтверждается как результатами научных исследований, так и официальными заявлениями государственных лидеров. Рассмотрение дезинформации как сложного социально-политического феномена позволяет выделить её ключевые структурные элементы, к которым относятся преднамеренность создания и распространения, искажённость или ложность информации, целевая направленность воздействия, а также механизмы и каналы распространения. Особое значение при этом приобретает роль средств массовой информации и цифровых платформ, обеспечивающих быстрый и масштабный охват аудитории и тем самым усиливающих деструктивный потенциал дезинформационных сообщений.

В этой связи регулирование каналов распространения информации выступает неотъемлемым элементом комплексной стратегии противодействия дезинформации и необходимым условием обеспечения устойчивости государства и общества. С учётом указанных факторов

становится очевидной необходимость законодательного закрепления понятия дезинформации, а также внедрения чётких правовых механизмов, направленных на предупреждение, выявление и пресечение её распространения. Принятие нормативно закреплённого определения дезинформации и установление ответственности за её создание и распространение позволит повысить эффективность противодействия угрозам, связанным с манипуляцией информацией, и обеспечить защиту интересов государства, общества и отдельных граждан в условиях динамично трансформирующегося информационного пространства.

В этой связи представляется целесообразным введение на законодательном уровне определения термина «дезинформация», учитывающего её ключевые характеристики, включая преднамеренность, неточность или искажённость информации, цели её распространения, а также механизмы, посредством которых она достигает широкой аудитории. В качестве возможной редакции предлагается следующее определение:

дезинформация - это преднамеренное распространение посредством различных средств коммуникации ложной и (или) искажённой информации с целью манипуляции общественным мнением, искажения фактов, а также нанесения ущерба отдельным лицам, организациям или государствам.

Кроме того, чёткое и однозначное определение дезинформации в контексте информационных войн необходимо для её разграничения со смежными понятиями, такими как пропаганда, фейковые новости и манипулятивные информационные практики. Это, в свою очередь, создаёт основу для разработки более эффективных правовых, институциональных и технологических механизмов противодействия деструктивному информационному воздействию. Наличие точного понятийного аппарата способствует повышению эффективности деятельности государственных органов, средств массовой информации и научного сообщества в сфере обеспечения информационной безопасности, а также содействует формированию устойчивых навыков медиаграмотности и критического мышления в обществе.

Обсуждения

В современном информационном пространстве целесообразно выделять три ключевых типа информационного контента, оказывающего влияние на общественное восприятие: ошибочную информацию, распространяемую без умысла; дезинформацию, характеризующуюся преднамеренным искажающим воздействием; а также правдивую информацию, используемую в различных целях. Каждый из указанных видов способен оказывать существенное воздействие на интерпретацию событий, формирование общественного мнения и, в конечном итоге,

на политические, социальные и экономические процессы. Ошибочная информация распространяется без намерения обмануть, зачастую из-за недосмотра или ошибок, например, в журналистике. В отличие от нее, дезинформация создается с целью манипуляции, распространения ложных и/или искаженных сведений, направленных на нанесение ущерба или продвижение определенных интересов. Дезинформация часто базируется на полуправде, где ложные элементы сливаются с правдивыми, что делает ее особенно опасной, поскольку вызывает доверие и более эффективно воздействует на аудиторию. В свою очередь, распространение правдивой частной информации с целью разрушения репутации акцентирует внимание на личных данных и фактах, которые могут быть использованы против конкретных лиц или организаций.

Продолжая анализ проблемы ответственности за манипуляцию информацией, следует подчеркнуть, что в современных условиях развитие информационных технологий и социальных сетей существенно усиливает деструктивный эффект дезинформации. Высокая скорость распространения сообщений, алгоритмическое продвижение контента и возможность анонимного участия в цифровых коммуникациях значительно усложняют идентификацию источников недостоверной информации и своевременное пресечение её распространения. В этих условиях ответственность за манипуляции в информационном пространстве требует комплексного и многоуровневого подхода, включающего не только правовое регулирование, но и активное участие общественных институтов, профессионального медиасообщества и технологических платформ.

Юридическая ответственность за манипуляцию информацией может реализовываться в форме административных штрафов, гражданско-правовых санкций или уголовного преследования, особенно в случаях, когда дезинформационные действия связаны с клеветой, нарушением авторских прав, незаконным использованием персональных данных либо утечкой конфиденциальной информации. Существенное значение приобретает также наличие институциональных механизмов противодействия распространению фейковых новостей и регулирования обработки персональных данных, направленных на минимизацию рисков их использования в манипулятивных целях.

Вместе с тем исключительно правовые меры не всегда способны обеспечить эффективное решение данной проблемы, поскольку манипулятивные информационные практики зачастую не поддаются однозначной юридической квалификации. В этой связи особую роль приобретает этическая ответственность всех участников информационного процесса. Журналисты, блогеры, общественные деятели и рядовые пользователи социальных сетей должны осознавать степень своего влияния

на информационное пространство и придерживаться профессиональных и моральных стандартов распространения информации. Одновременно возрастает значимость развития медиаграмотности и критического мышления среди населения, что позволяет снижать уязвимость общества к манипулятивным воздействиям и дезинформационным кампаниям.

Таким образом, ответственность за распространение манипулятивного контента представляет собой многомерный процесс, требующий согласованных усилий законодателей, медиаиндустрии, технологических компаний и институтов гражданского общества, направленных на защиту общественных интересов и сохранение доверия к информации в условиях цифровой трансформации.

Одним из наиболее распространённых методов дезинформации является распространение ложных и (или) искажённых новостей, при котором недостоверная или сфальсифицированная информация целенаправленно используется в средствах массовой информации и цифровых платформах. Применение технологий искусственного интеллекта, получивших широкое распространение в последние годы, значительно ускоряет процессы генерации и тиражирования подобного контента, усиливая его воздействие на коллективное сознание.

Манипулятивная информация нередко становится элементом недобросовестной журналистской практики, что проявляется, в частности, в использовании кликбейтных заголовков, искажении фактов либо их намеренном вырывании из контекста. Показательным примером является так называемое «дело Лизы» в Германии, когда сообщения о пропаже несовершеннолетней сопровождалась информацией о росте числа сирийских мигрантов в соответствующем районе. Несмотря на формальную достоверность отдельных фактов, их контекстуальное сочетание формировало у аудитории ложное представление о причастности мигрантов к инциденту, что способствовало росту ксенофобских настроений и социальной напряжённости [11].

Отдельного внимания заслуживает использование дезинформации в качестве инструмента провокации конфликтов и целенаправленного формирования агрессии в отношении определённых социальных групп, этнических сообществ или идеологических концептов. Одним из методов подобного воздействия выступает выборочная цензура и селективная подача информации, направленная на управление эмоциональной реакцией аудитории. В этом случае факты могут представляться в преднамеренно искажённом или фрагментированном виде с целью вызова заданных эмоций и формирования определённых общественных настроений.

Применение дезинформации в цифровом пространстве носит массовый характер, при этом её инициаторами могут выступать как государственные,

так и негосударственные акторы. В интересах государства дезинформация нередко используется для манипуляции общественным сознанием, воздействия на электоральные процессы, а также влияния на политическую и экономическую обстановку в стране. В качестве примера можно привести предвыборную кампанию 2016 года в США, в ходе которой кандидат в президенты Дональд Трамп активно использовал социальную сеть Twitter в качестве инструмента прямого коммуникационного воздействия на электорат.

Негосударственные акторы, в свою очередь, применяют дезинформационные практики преимущественно для достижения собственных целей, включая коммерческую выгоду, политическое влияние или продвижение идеологических установок.

Таким образом, дезинформация в цифровую эпоху представляет собой серьёзную угрозу как национальной, так и международной безопасности, оказывая существенное влияние на общественное мнение, политическую стабильность и динамику социальных процессов. Эффективное противодействие данным угрозам требует комплексного сочетания правовых, этических, институциональных и образовательных мер.

Заключение

В условиях цифровой эпохи дезинформация трансформируется в один из наиболее действенных инструментов информационного воздействия, активно используемый в информационных и гибридных войнах для манипуляции общественным сознанием, дестабилизации государств и подрыва доверия к ключевым политическим и социальным институтам. Её масштабное распространение через социальные сети, новостные ресурсы и цифровые платформы формирует прямые угрозы национальной безопасности, способствуя росту социальной напряжённости, политической поляризации и эскалации международных конфликтов. В этой связи эффективное противодействие данным вызовам требует не только развития механизмов информационной защиты, но и чёткого правового осмысления и нормативного закрепления самого понятия дезинформации.

Законодательное определение дезинформации с учётом её ключевых характеристик - преднамеренности, искажённости информации, целевой направленности и механизмов распространения - позволит повысить результативность мер противодействия информационным угрозам и сформировать правовую основу для защиты общества от манипулятивного воздействия. Чёткое разграничение дезинформации от смежных явлений, таких как пропаганда, ошибочная информация и иные формы информационного влияния, создаёт предпосылки для разработки адресных и эффективных стратегий регулирования и пресечения её распространения. В

конечном итоге это способствует укреплению национальной безопасности, защите демократических институтов и формированию устойчивой и доверительной информационной среды.

В современном мире информация перестала быть исключительно средством передачи знаний и приобрела статус стратегического ресурса, способного оказывать существенное влияние на общественное сознание, политические процессы и экономическую динамику. В этом контексте дезинформация как форма целенаправленной манипуляции представляет собой серьёзную угрозу социальной стабильности, общественному доверию и функционированию государственных институтов.

Противодействие распространению ложных и искажённых сведений требует комплексного подхода, объединяющего правовые, технологические и образовательные меры. Законодательные инициативы должны обеспечивать нормативное закрепление понятия дезинформации, её разграничение с другими формами информационного воздействия, а также разработку механизмов ответственности за манипуляцию общественным мнением. Технологические компании и медиаструктуры, в свою очередь, обязаны внедрять эффективные инструменты проверки информации, ограничивать распространение заведомо недостоверного контента и повышать прозрачность алгоритмов формирования информационной повестки.

Особую роль в обеспечении устойчивости информационного пространства играет повышение уровня медиаграмотности населения, позволяющее гражданам критически оценивать источники информации, выявлять манипулятивные практики и снижать собственную уязвимость к дезинформационным воздействиям. Ответственность за состояние информационной среды лежит не только на государственных институтах, но и на самих пользователях, осознающих необходимость проверки информации перед её распространением.

Эффективное противодействие дезинформации предполагает реализацию комплекса взаимосвязанных мер, включающих совершенствование законодательства, усиление ответственности интернет-платформ, развитие медиаграмотности, поддержку независимых фактчекинговых инициатив, а также создание специализированных государственных структур по противодействию фейковой информации. Существенное значение приобретает и международное сотрудничество в сфере информационной безопасности, направленное на противодействие трансграничным дезинформационным кампаниям и киберугрозам. Одновременно необходимо формирование культуры информационной ответственности среди журналистов, блогеров и пользователей цифровых платформ, поскольку только согласованные действия государства, гражданского

общества, научного сообщества и медиасферы способны обеспечить устойчивость информационного пространства.

Таким образом, противодействие дезинформации требует консолидации усилий общества, медиа, науки и государства. Лишь всесторонний и системный подход позволяет минимизировать деструктивное воздействие информационных войн и обеспечить устойчивость общества перед вызовами цифровой эпохи.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Скурлатова С. Deepfake: как искусственный интеллект размывает границы между фейком и реальностью [Электронный ресурс]. – URL: <https://ipquorum.ru/news/109-deepfake-kak-iskusstvennyj-intellekt-razmyvaet-granicy-mezdu-fejkom-i-realnostu> (дата обращения: 18.12.2025).

[2] Boyd-Barrett J. Media Imperialism / J. Boyd-Barrett. – Bowling Green State University, 2015. – Электронный ресурс. – URL: https://www.researchgate.net/publication/348444219_Media_Imperialism (дата обращения: 22.12.2025).

[3] Chomsky N. 10 strategies of manipulation by the media [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.abovetopsecret.com/forum/thread633151/pg1/> (дата обращения: 27.12.2025).

[4] Журналистика, «фейковые новости» и дезинформация: руководство для академической и профессиональной подготовки журналистов / Серия ЮНЕСКО по журналистскому образованию. – Париж : UNESCO, 2018. – Электронный ресурс. – URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000371785> (дата обращения: 15.12.2025).

[5] Stengel P. Информационные войны. Как мы проиграли глобальную битву против дезинформации [Электронный ресурс]. – URL: <https://adamashek.livejournal.com/1510918.html> (дата обращения: 29.12.2025).

[6] Султанбаева Г., Толеген Б., Ложникова О., Буенбаева З., Тюлепбердинова Г. Распространение фейковой и некорректной информации в социальных сетях // *Вестник КазНУ. Серия журналистики*. – 2024. – Т. 72, № 2. – Электронный ресурс. – URL: <https://bulletin-journalism.kaznu.kz/index.php/1-journal/article/view/1849> (дата обращения: 20.12.2025).

[7] Шакенова Ш. Проблемы медиаграмотности в развитии цифровых технологий // *Вестник КазНУ. Серия журналистики*. – 2024. – Т. 74, № 4. – Электронный ресурс. – URL: <https://bulletin-journalism.kaznu.kz/index.php/1-journal/article/view/1920> (дата обращения: 24.12.2025).

[8] Об утверждении Информационной доктрины Республики Казахстан: Указ Президента Республики Казахстан от 20 марта 2023 г. № 145 [Электронный ресурс]. – URL: <https://adilet.zan.kz> (дата обращения: 30.12.2025).

[9] Howell L. Global Risks 2013. Eighth Edition. – Geneva : World Economic Forum, 2013. – 25 p. – Электронный ресурс. – URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalRisks_Report_2013.pdf (дата обращения: 16.12.2025).

[10] Токаев К.-Ж. Выступление Главы государства на расширенном заседании Правительства Республики Казахстан от 28 января 2025 г. [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.akorda.kz/ru/vystuplenie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-na-rasshirennom-zasedanii-pravitelstva-2801458> (дата обращения: 19.12.2025).

[11] Жапарова Ж. Манипуляция в СМИ и соцсетях: как распознать скрытые механизмы влияния [Электронный ресурс]. – URL: <https://liter.kz/manipuliatsiia-v-smi-i-sotssetiakh-kak-raspoznat-skrytye-mekhanizmy-vlianiia-1734072626/> (дата обращения: 26.12.2025).

ДЕЗИНФОРМАЦИЯ ИНФОРМАЦИЯЛЫҚ СОҒЫСТАРДЫҢ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІККЕ ТӨНЕТІН ҚАУІП ФАКТОРЫ

Кошербаев Ж.Д.¹, * Махмадин А.Д.², Мельдибекова З.А.³

^{1, *2} Өл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

³ Халықаралық ақпараттық технологиялар университеті,
Алматы, Қазақстан

Андатпа. Мақалада дезинформация ақпараттық және гибридік соғыстардың негізгі құралдарының бірі ретінде қарастырылып, оның қоғамдық санаға, саяси тұрақтылыққа және мемлекеттердің ұлттық қауіпсіздігіне тигізетін ықпалы талданады. Цифрлық трансформация жағдайында, әлеуметтік желілердің, алгоритмдік платформалардың және жасанды интеллект технологияларының қарқынды дамуы нәтижесінде дезинформация жүйелі сипатқа ие болып, аудиторияны жылдам әрі ауқымды қамту мүмкіндігі арқылы ақпараттық ықпалдың деструктивті әлеуетін күшейтеді.

Зерттеудің мақсаты – цифрлық технологиялар арқылы таралатын дезинформация мен пропаганданы кешенді талдау, манипулятивтік ақпараттық ықпал етуді зерттеудің әдіснамалық тәсілдерін айқындау, оның әлеуметтік және саяси салдарын бағалау, сондай-ақ ұлттық қауіпсіздікке қауіп төндіретін дезинформациялық тәжірибелерге қарсы іс-қимыл бағыттарын әзірлеу. Зерттеу нысаны ретінде ақпараттық соғыстардың құралы ретіндегі дезинформация алынса, зерттеу пәні – оның цифрлық ортада қалыптасу, таралу және ықпал ету тетіктері болып табылады.

Зерттеудің әдіснамалық негізін пәнаралық тәсіл құрайды. Зерттеу барысында талдау мен синтез, жүйелік және салыстырмалы талдау әдістері,

медиамаериалдарға контент-талдау, нақты дезинформациялық науқандарды кейс-стади әдісімен зерттеу, сондай-ақ Қазақстан Республикасының стратегиялық нормативтік-құқықтық құжаттарына құқықтық талдау жүргізілді. Жұмыста дезинформацияның тиімділігі әдейі бұрмаланған контенттің қолданылуы, цифрлық платформалар арқылы алгоритмдік күшейту және оны таратуға қатысты құқықтық реттеудің жеткіліксіздігімен айқындалатыны туралы гипотеза негізделді.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы дезинформацияның құрылымданған моделін ұсынуымен, осы ұғымның авторлық анықтамасын беруімен және оны заңнамалық деңгейде бекіту қажеттігін негіздеуімен сипатталады. Зерттеу нәтижесінде дезинформацияға қарсы іс-қимыл ұлттық қауіпсіздік пен ақпараттық кеңістіктің тұрақтылығын нығайтуға бағытталған кешенді құқықтық, институционалды және білім беру шараларын талап ететіні туралы қорытынды жасалды.

Тірек сөздер: дезинформация, ақпараттық соғыстар, ұлттық қауіпсіздік, қоғамдық сананы манипуляциялау, цифрлық платформалар, медиасауаттылық, ақпараттық қауіпсіздік

DISINFORMATION AS A TOOL OF INFORMATION WARS AND A THREAT FACTOR TO NATIONAL SECURITY

Kosherbayev Zh.D.¹, *Makhmadin A.D.², Meldibekova Z.A.³

^{1, *2} Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

³ International University of Information Technology, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article examines disinformation as one of the key instruments of information and hybrid warfare, exerting a significant influence on public consciousness, political stability, and the national security of states. In the context of digital transformation and the rapid development of social media, algorithm-driven platforms, and artificial intelligence technologies, disinformation has acquired a systemic character, enabling fast and large-scale audience reach and amplifying the destructive potential of informational influence.

The aim of the study is to provide a comprehensive analysis of disinformation and propaganda disseminated through digital technologies, to identify methodological approaches to the study of manipulative informational influence, to assess its social and political consequences, and to develop directions for countering disinformation practices that pose threats to national security. The object of the research is disinformation as a tool of information warfare, while the subject of the research includes the mechanisms of its creation, dissemination, and impact in the digital environment.

The methodological framework of the study is based on an interdisciplinary approach that integrates methods of analysis and synthesis, systemic and

comparative analysis, content analysis of media materials, case studies of specific disinformation campaigns, and normative-legal analysis of strategic documents of the Republic of Kazakhstan. The study substantiates the hypothesis that the effectiveness of disinformation is determined by the combination of deliberate content distortion, algorithmic amplification by digital platforms, and insufficient legal regulation of responsibility for its dissemination.

The scientific novelty of the research lies in the proposal of a structured model of disinformation, the formulation of an author's definition of the concept, and the substantiation of the necessity of its legislative consolidation. The study concludes that effective counteraction to disinformation requires комплексные legal, institutional, and educational measures aimed at strengthening the resilience of the information space and national security.

Keywords: disinformation, information warfare, national security, manipulation of public consciousness, digital platforms, media literacy, information security

Статья поступила / Мақала түсті / Received: 27.01.2026.

Принята к публикации / Жариялауға қабылданды / Accepted: 27.03.2026.

Сведения об авторах:

Кошербаев Жан Дүйсенбекович - кандидат исторических наук, доцент Казахского национального университета имени аль-Фараби, г. Алматы, Республика Казахстан. e-mail: Koshervaev.zhan@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1187-9837>

Махмадин Алима Даулеткелдіқызы - магистрант 2 курса образовательной программы «Международные отношения» Казахского национального университета имени аль-Фараби, г. Алматы, Республика Казахстан. e-mail: alima.makhmadin@mail.ru ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-2637-9821> (*корреспондирующий автор)

Мельдибекова Зульфия Абдихалыковна - кандидат исторических наук, доцент Международного университета информационных технологий, г. Алматы, Республика Казахстан. E-mail: z.meldibekova@iitu.edu.kz ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2042-5316>

Авторлар туралы мәліметтер:

Кошербаев Жан Дүйсенбекұлы - тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан Республикасы. e-mail: Koshervaev.zhan@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1187-9837>

Махмадин Әлима Даулеткелдіқызы - «Халықаралық қатынастар» білім беру бағдарламасының 2-курс магистранты, Әл-Фараби атындағы

Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан Республикасы. e-mail: alima.makhmadin@mail.ru ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-2637-9821> (автор-корреспондент)

Мельдибекова Зульфия Әбдіхалыққызы - тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, Халықаралық ақпараттық технологиялар университеті, Алматы қ., Қазақстан Республикасы. e-mail: z.meldibekova@iitu.edu.kz ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2042-5316>

Information about the Authors:

Zhan Duisenbekovich Kosherbayev - Candidate of Historical Sciences, Associate Professor at Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Republic of Kazakhstan. e-mail: Kosherbaev.zhan@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1187-9837>

Alima Dauletkeldikyzy Makhmadin - 2nd-year Master's student in International Relations, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Republic of Kazakhstan. e-mail: alima.makhmadin@mail.ru ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-2637-9821> (* Corresponding author)

Zulfiya Abdikhalykovna Meldibekova - Candidate of Historical Sciences, Associate Professor at the International University of Information Technology, Almaty, Republic of Kazakhstan. e-mail: z.meldibekova@iitu.edu.kz ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2042-5316>

ЭОЖ 327.1

FTAMP 11.25.15

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.005>

ҚАЗІРГІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДАҒЫ ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ ДИПЛОМАТИЯНЫҢ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ

* Нұран П.Д.¹

*¹ Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақала Қазіргі халықаралық қатынастардағы энергетикалық дипломатияның трансформациясын талдауға арналған. Энергетикалық дипломатия бұрын негізінен энергия ресурстарының қауіпсіздігі мен елдердің геосаяси мүдделерін қамтамасыз етуге бағытталса, бүгінгі күнде ол жаһандық саясаттағы әлеуметтік-экономикалық және экологиялық өзгерістер жағдайында жаңа мазмұнға ие болуда. Энергетикалық дипломатия теориясы мен практикасының өзгеру үрдістері халықаралық ынтымақтастық, климат саясаты және тұрақты даму контекстінде қайта қарастырылуда, бұл оның маңыздылығын арттырады.

Зерттеудің мақсаты - энергетикалық дипломатияның тарихи қалыптасуы мен қазіргі трансформациясын салыстыру арқылы оның сыртқы саясаттағы жаңа функцияларын айқындау. Осыған дейінгі зерттеулер өте кең талқыласа да, энергетикалық дипломатияның қазіргі кезеңдегі өзгерістерінің жүйелі түрде теориялық және прагматикалық негізін көрсету бағытында жеткілікті түрде толықтырылмаған.

Зерттеу өзектілігі қазіргі әлемдік энергетикалық саясаттағы динамиканың күшеюімен түсіндіріледі: климат және экологиялық міндеттер, технологиялық өзгерістер мен көпвекторлы ынтымақтастық дипломатиялық практикаларды қайта құруда маңызды факторға айналуға.

Мақаланың ғылыми жаңалығы - энергетикалық дипломатияның жаңа кезеңдегі трансформациясын көпқырлы түрде сипаттау, дәстүрлі қауіпсіздік компонентінен тыс жаһандық даму мәселелеріне интеграциясын көрсету.

Эмпирикалық негіз ретінде соңғы жылдардағы халықаралық келісімдер, дипломатиялық бастамалар мен трансшекаралық энергетикалық жобалар талданады.

Зерттеуде мета-талдау, салыстырмалы шолу және концептуалды синтез әдістері қолданылды, бұл энергетикалық дипломатияның қазіргі жағдайын жан-жақты бағалауға мүмкіндік береді. Нәтижесінде, автор энергетикалық дипломатияның халықаралық қатынастардағы рөлінің кеңейгенін, оның стратегиялық тәсілдердің құрамдас бөлігін қалыптастыратынын дәлелдейді.

Тірек сөздер: энергетикалық дипломатия, халықаралық қатынастар, энергетикалық өтпелі кезең, климаттық саясат, энергетикалық қауіпсіздік, жасыл трансформация, геосаясат, технологиялық ынтымақтастық, тұрақты даму

Кіріспе

Энергетикалық дипломатия - бұл халықаралық қатынастар саласында мемлекеттердің энергия ресурстарымен қамтамасыз ету мен сыртқы саясатты теңестіру үшін қолданатын дипломатиялық құралдары мен тәсілдерінің жиынтығы деген кең мағынаға ие ұғым. Бұл сала дәстүрлі түрде энергетикалық қауіпсіздік пен энергетикалық ресурстарға қол жеткізу мәселелеріне бағытталған, ал халықаралық қатынастарда энергетикалық дипломатия мемлекеттердің сыртқы саясат мақсаттарына жету үшін энергияны маңызды компонент ретінде пайдаланатын негізгі механизмдердің біріне айналып отыр. Энергетикалық дипломатияның халықаралық қатынастар жүйесіндегі маңыздылығы ғасырлар бойы қалыптасқан, алайда қазіргі жаһандық өзгерістер оның рөлін бұрынғыдан да кеңейтіп, заманауи халықаралық саясаттың өзгермелі контекстінде жаңа сипатқа ие болғанын көрсетеді.

Энергетикалық дипломатияның түпкі бастамасы ХХ ғасырдың екінші жартысындағы мұнай дағдарыстары кезінде пайда болды, сол уақытта мемлекеттер энергия қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін саяси келісімдер мен стратегиялық ынтымақтастықтарды белсенді қолдана бастады [1]. Алайда соңғы он жылдықтар бойы энергетикалық жүйеде жаһандық энергетикалық транзиттің күшеюі, климаттық өзгерістер және жаңартылатын энергия көздеріне көшудің жеделдеуі сияқты факторлар энергетикалық дипломатияның мазмұнын түбегейлі өзгертті [2]. Алғашында энергетикалық дипломатия көбіне фоссилді отындар мен қауіпсіздікке байланысты былғары мәселелерді шешуге бағытталса, қазір оның мәні кеңейіп, экологиялық тұрақтылық, халықаралық климаттық міндеттемелер мен көпжақты ынтымақтастық сияқты жаңалықтарды қамтуға көшті. Бұл үрдіс халықаралық қатынастардағы дипломатиялық практикаларды қайта қарауға мәжбүр етті және энергетикалық саясатты пысықтайтын жаңа дипломатиялық механизмдердің пайда болуына алып келді [3].

Бүгінгі таңда энергетикалық дипломатия тек энергетикалық ресурстарды қамтамасыз етудің құралы ғана емес, сонымен қатар тұрақты даму, климаттық өзгерістерді шектеу және халықаралық ынтымақтастықты нығайту секілді жаһандық мәселелерді шешудің маңызды элементіне айналды. Осы себепті халықаралық қатынастар теориясы мен практикасы саласындағы осы өзгерістерді жүйелі түрде зерттеуді талап етеді, себебі энергетикалық дипломатия ендігі жерде мемлекеттік мүдделердің кең ауқымды халықаралық контексті үйлестіруіне бағытталған кешенді процесс ретінде қарастырылуда.

Ғылыми әдебиеттерде энергетикалық дипломатияға қатысты зерттеулер көп болғанымен, олардың көбісі дәстүрлі қауіпсіздік пен ресурстарға қол жеткізуге назар аударады, ал жаһандық энергетикалық трансформацияның

динамикасын, климаттық мәселелер мен жаңа ынтымақтастық формаларын кешенді талдау бағытында жүйелі зерттеу әлі жеткіліксіз [4]. Осы тұрғыдан қарағанда, энергетикалық дипломатияның өзгеру үрдісі, оның халықаралық қатынастардағы жаңа рөлдері мен механизмдері толық зерттелмеген ғылыми мәселе болып қалып отыр.

Осы зерттеу жұмысы энергетикалық дипломатияның трансформациялық сипатын, оның құрылымы мен мазмұнының қазіргі кезеңдегі өзгерістерін талдайды. Зерттеу жаңа дипломатиялық механизмдердің пайда болуын, олардың халықаралық саяси шешімдерге әсерін және энергетикалық саясат пен тұрақты даму мақсаттарын үйлестіру жолдарын қарастырады, бұл тақырып халықаралық қатынастар ғылымында бұрын толық жүйеленіп зерттелмеген, әрі практикалық және теориялық маңызы зор сала ретінде маңызды болып табылады.

Материалдар мен әдістер сипаттамасы

Бұл зерттеу Қазіргі халықаралық қатынастардағы энергетикалық дипломатияның трансформациясын талдауға арналған. Жұмыстың материалдық негізі ретінде кең ауқымды ғылыми деректер, халықаралық келісімдер, энергетикалық саясатқа қатысты статистикалық мәліметтер мен зерттеу мақалалары пайдаланылды. Атап айтқанда, Халықаралық энергетикалық агенттік, Біріккен Ұлттар Ұйымының климаттық бағдарламасы, Дүниежүзілік банктің энергетикалық статистикасы, сондай-ақ шетелдік және отандық зерттеушілердің еңбектері материал ретінде қарастырылды.

Энергетикалық дипломатияның теориялық-әдіснамалық негіздерін зерделеу барысында халықаралық және отандық ғалымдардың еңбектеріне кешенді талдау жасау маңызды. Атап айтқанда, белгілі американдық энергетикалық сарапшы Д.Ергин энергетикалық дипломатияның тарихи қалыптасуын және геосаяси рөлін зерттеген, оның зерттеулері халықаралық қатынастардағы энергия қауіпсіздігі мен дипломатиялық стратегияларды түсінуге мүмкіндік береді [5]. Сонымен қатар, В.Смил энергетикалық саясаттың экономика мен климатқа әсерін талдаған зерттеуші, өз зерттеулерінде энергетикалық дипломатияны тек саяси емес, сонымен қатар әлеуметтік-экономикалық аспектілермен байланыстырған [6]. Отандық ғылыми дискурста Қазақстанның энергетикалық дипломатиясының қалыптасу ерекшеліктеріне баға беріп, энергетикалық дипломатияның Қазақстан контекстіндегі өзгерістерін зерттеген, алайда аталған еңбектерде қазіргі жаһандық трансформациялар мен инновациялық дипломатиялық механизмдердің әсері әлі де тереңдетілген зерттеуді талап етеді [7,8]. Бұл осы мақаланың зерттеу нысанын айқындауға және оның ғылыми өзектілігін негіздеуге мүмкіндік береді.

Материалдардың бұл жиынтығы зерттеуге энергетикалық дипломатияның халықаралық қатынастардағы өзгерісін кешенді бағалауға мүмкіндік береді, оның ішінде трансшекаралық энергетикалық жобалар мен жаңа дипломатиялық тәсілдерді талдау қарастырылған. Сонымен қатар, әр автордың пікірі бір-біріне кейде қарама-қайшы келеді: мысалы, Д.Ергин энергетикалық дипломатияны негізінен қауіпсіздікке бағытталған деп қарастырса, В.Смил климаттық аспектілер мен тұрақты дамуды басты назарда ұстайды, бұл біздің зерттеуімізге жақсы зерттеу алаңы болып табылады.

Жұмыстың әдіснамалық негізі халықаралық қатынастар саласындағы салыстырмалы талдау, мета-талдау, контент-анализ және синтетикалық әдістер болып табылады.

Салыстырмалы талдау энергетикалық дипломатияның тарихи және қазіргі кезеңін салыстыруға, әр елдің энергетикалық саясатындағы ерекшеліктерді анықтауға мүмкіндік береді. Мысалы, Ресей мен Қытайдың халықаралық энергетикалық жобаларды жүргізу тәжірибесі салыстырылды [5].

Мета-талдау шетелдік және отандық зерттеулердің нәтижелерін жүйелендіруге, ғылыми жаңалықтарды жинақтап көрсетуге көмектесті. Бұл әдіс арқылы бұрын зерттелмеген аспектілер, мысалы жаңартылатын энергия көздеріне бағытталған дипломатиялық механизмдер анықталды [6].

Контент-анализ халықаралық энергетикалық келісімдердің мәтіндерін, меморандумдарды, дипломатиялық келіссөздер хаттамаларын талдауға мүмкіндік берді. Әдіс халықаралық қатынастардағы дипломатиялық стратегияларды нақты түсінуге мүмкіндік береді [9].

Синтетикалық әдіс барлық алынған деректерді біріктіріп, энергетикалық дипломатияның трансформациясының жалпы бейнесін жасауға қолданылды. Бұл әдіс зерттеу мақсатына, яғни энергетикалық дипломатияның жаңа функцияларын сипаттау және ғылыми жаңалықтарды көрсетуге жетуге мүмкіндік береді.

Ең маңызды әдіс ретінде салыстырмалы талдау мен контент-анализ біріктірілді: бұл әдістер арқылы зерттеу барысында энергетикалық дипломатияның тарихи дамуы мен қазіргі замандағы трансформациясын нақты салыстыру, жаңа дипломатиялық механизмдердің тиімділігін бағалау мүмкін болды. Бұл тәсіл зерттеу жұмысының ғылыми жаңалығын ашады және практикалық тұрғыдан халықаралық қатынастар саласындағы саясаткерлер мен сарапшылар үшін пайдалы нәтижелер береді.

Жұмыстың материалдары мен әдістері энергетикалық дипломатияның трансформациясын толық және кешенді талдауға, әрбір дипломатиялық механизм мен халықаралық тәжірибенің тиімділігін бағалауға мүмкіндік берді. Әдіснамалық тәсілдердің үйлесуі ғылыми жаңалықты көрсетіп,

энергетикалық дипломатияның қазіргі рөлін, жаңа функцияларын және халықаралық қатынастардағы маңызын нақты анықтауға жол ашты.

Нәтижелер мен талқылау

Жүргізілген салыстырмалы талдау, контент-анализ және мета-талдау нәтижелері энергетикалық дипломатияның қазіргі халықаралық қатынастар жүйесінде түбегейлі өзгеріске ұшырағанын және оның мазмұны мен функцияларының кеңейгенін көрсетеді. Бұл өзгерістер энергетикалық дипломатияны тек энергия ресурстарын бөлу құралы ретінде ғана емес, сонымен қатар халықаралық ынтымақтастықты, технологиялық алмасуды және тұрақты дамуды қамтамасыз ететін кешенді дипломатиялық механизм ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Зерттеу нәтижелері энергетикалық дипломатияның трансформациясы халықаралық қатынастардағы мемлекетаралық өзара тәуелділіктің жаңа формаларын қалыптастырғанын дәлелдейді. Мысалы, XX ғасырдың соңында Еуропа елдері табиғи газдың негізгі бөлігін Ресейден импорттауға тәуелді болды. Ресей Украинадағы әскери әрекеттерге дейін Еуропалық Одақтың табиғи газ импортының шамамен 45%-ын қамтамасыз еткен, ал 2023 жылға қарай бұл көрсеткіш 15%-ға дейін төмендеді, бұл Еуропаның энергетикалық дипломатиясын қайта бағдарлауға мәжбүр еткен маңызды фактор болды [10]. Бұл жағдай энергетикалық дипломатияның қауіпсіздік аспектісінің халықаралық саясаттағы негізгі құралдардың бірі болғанын көрсетеді.

Сонымен қатар, энергетикалық дипломатия мемлекеттер арасындағы жаңа серіктестік формаларын қалыптастыруда маңызды рөл атқара бастады. Мысалы, Еуропалық Одақ пен Қытай арасындағы энергетикалық ынтымақтастық жаңартылатын энергия көздерін дамытуға бағытталған стратегиялық дипломатиялық қатынастардың нақты үлгісі болып табылады. 2012 жылы құрылған Еуропалық Одақ-Қытай энергетикалық диалогы аясында тараптар жел энергетикасы, күн энергетикасы және электр желілерін интеграциялау саласында бірлескен зерттеу жобаларын іске асыруда [11]. Бұл ынтымақтастық энергетикалық дипломатияның дәстүрлі ресурстық сипаттан технологиялық және инновациялық сипатқа көшуін көрсетеді.

Зерттеу барысында энергетикалық дипломатияның тағы бір маңызды бағыты ретінде жаңа энергетикалық инфрақұрылым жобалары анықталды. Мысалы, Алжир мен Еуропа елдері арасындағы энергетикалық дипломатия Medgaz және TransMed құбырлары арқылы жүзеге асырылып келеді. TransMed құбыры арқылы жылына шамамен 30 млрд текше метр табиғи газ Италияға жеткізіледі, бұл Еуропаның энергетикалық қауіпсіздігін қамтамасыз етудегі маңызды құрал болып табылады [12]. Бұл жобалар

энергетикалық дипломатияның мемлекеттер арасындағы стратегиялық серіктестікті қалыптастырудағы маңызды рөлін көрсетеді.

Сонымен қатар, энергетикалық дипломатияның жаңа формалары технологиялық ынтымақтастық арқылы да жүзеге асырылуда. Мысалы, Норвегия мен Польша көмірқышқыл газын сақтау технологияларын дамыту бойынша ынтымақтастық орнатқан. Бұл жобаның мақсаты өнеркәсіптік шығарындыларды азайту және көміртегі бейтараптығына қол жеткізу болып табылады [13]. Бұл мысал энергетикалық дипломатияның экологиялық және технологиялық бағытқа ауысқанын дәлелдейді.

Жүргізілген талдау энергетикалық дипломатияның мемлекеттердің сыртқы саясатының маңызды элементіне айналғанын көрсетеді. Бұл жағдай энергетикалық дипломатияның халықаралық қатынастардағы стратегиялық құрал ретінде қолданылатынын және оның мемлекеттердің ұлттық қауіпсіздігі мен экономикалық тұрақтылығын қамтамасыз етуде маңызды рөл атқаратынын дәлелдейді. Зерттеу нәтижелері энергетикалық дипломатияның қазіргі кезеңде бірнеше негізгі бағыт бойынша трансформацияланғанын көрсетті:

- ресурстық дипломатиядан технологиялық дипломатияға көшу;
- екіжақты келісімдерден көпжақты ынтымақтастыққа көшу;
- энергетикалық қауіпсіздік мәселесінен климаттық қауіпсіздік мәселесіне көшу;
- энергетикалық ресурстарды бақылаудан энергетикалық жүйелерді басқаруға көшу.

Бұл нәтижелер энергетикалық дипломатияның халықаралық қатынастардағы жаңа стратегиялық құралға айналғанын көрсетеді.

Энергетикалық дипломатияның трансформациясы халықаралық қатынастар жүйесіндегі құрылымдық өзгерістердің нәтижесі болып табылады. Бұл трансформация әлемнің мұнай-газ дәуірінен біртіндеп жасыл энергия мен технологиялар дәуіріне көшуінің саяси көрінісі ретінде сипатталады.

XX ғасырда энергетикалық дипломатия негізінен мұнай мен газ ресурстарын бақылауға бағытталды. Бұл кезеңде энергетикалық ресурстар мемлекеттердің экономикалық және әскери қуатын анықтайтын негізгі факторлардың бірі болды. Мұнай экспорттаушы мемлекеттер, әсіресе Таяу Шығыс елдері, халықаралық саясатта маңызды стратегиялық рөл атқарды. Мысалы, Сауд Арабиясы мен АҚШ арасындағы энергетикалық ынтымақтастық XX ғасырдың екінші жартысында халықаралық қатынастардағы негізгі стратегиялық альянстардың бірі болды. Бұл ынтымақтастық АҚШ-тың энергетикалық қауіпсіздігін қамтамасыз етуге мүмкіндік берді, ал Сауд Арабиясы халықаралық саясатта маңызды серіктеске айналды. Сонымен қатар, Ресейдің Еуропаға табиғи газ

экспорттауы энергетикалық дипломатияның классикалық үлгісі болып табылады. Бұл экспорт Ресейдің халықаралық саясаттағы ықпалын күшейтті және энергетикалық ресурстардың геосаяси құрал ретінде қолданылатынын көрсетті. Бұл кезеңде энергетикалық дипломатия реалистік теория қағидаларына сәйкес мемлекеттердің ұлттық мүдделерін қорғау құралы ретінде қолданылды.

Зерттеу нәтижелері энергетикалық дипломатияның трансформациясына әсер еткен бірнеше негізгі факторларды анықтады.

Бірінші фактор - климаттық өзгерістер. Париж келісімінен кейін көптеген мемлекеттер көміртегі шығарындыларын азайту міндеттемелерін қабылдады. Бұл жағдай мемлекеттерді жаңартылатын энергия көздеріне көшуге мәжбүр етті.

Екінші фактор - технологиялық өзгерістер. Қазіргі уақытта Германия, Қытай және АҚШ жаңартылатын энергия технологияларын дамыту бойынша жетекші мемлекеттер болып табылады. Бұл мемлекеттер энергетикалық дипломатияны технологиялық ынтымақтастық құралы ретінде қолдануда [11].

Үшінші фактор - геосаяси өзгерістер. Ресей мен Еуропа арасындағы энергетикалық қатынастардың өзгеруі жаңа энергетикалық альянстардың қалыптасуына алып келді. Еуропа елдері Алжир, Норвегия және АҚШ-пен жаңа энергетикалық келісімдер жасады [12].

Сонымен қатар, жүргізілген зерттеу халықаралық қатынастар жүйесінде энергетикалық дипломатияның жаңа мазмұнға ие болғанын және оның жүзеге асу механизмдерінің айтарлықтай кеңейгенін көрсетті. Қазіргі кезеңде мемлекеттер арасындағы энергетикалық өзара әрекеттестік тек ресурстар алмасумен шектелмей, технологиялық ынтымақтастық пен инновациялық шешімдерді енгізу арқылы жүзеге асырылуда. Мысалы, Еуропалық Одақ пен Қытай арасындағы энергетикалық әріптестік жаңартылатын энергия технологияларын дамыту, жасыл энергетикаға көшу және энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында жүйелі түрде жүргізілуде [14]. Бұл ынтымақтастық шеңберінде күн және жел энергетикасы саласындағы бірлескен жобалар, технология алмасу және энергетикалық диалог платформалары қалыптасқан, бұл энергетикалық дипломатияның технологиялық бағыттағы жаңа формасының пайда болғанын дәлелдейді.

Сонымен қатар, қазіргі халықаралық тәжірибе мемлекеттердің жаңартылатын энергия көздерін дамыту үшін халықаралық инвестицияларды тартуға бағытталған дипломатиялық құралдарды белсенді қолдана бастағанын көрсетеді. Атап айтқанда, Еуропалық Одақтың Жасыл келісімшарт аясында Қытаймен және басқа мемлекеттермен жүзеге асырылып жатқан күн энергетикасы жобалары энергетикалық дипломатияның инвестициялық аспектісінің күшейгенін дәлелдейді.

Мысалы, Испания аумағында іске қосылған ірі күн электр станциясында Қытайда өндірілген шамамен 1,5 миллион күн панелі пайдаланылып, 334 мыңнан астам үйді электр энергиясымен қамтамасыз ету мүмкіндігі пайда болды [15]. Бұл жағдай мемлекеттердің энергетикалық дипломатия арқылы тек ресурстарға қол жеткізуді ғана емес, сонымен қатар инвестиция мен технология тартуды да негізгі мақсат ретінде қарастыра бастағанын көрсетеді .

Сонымен бірге, қазіргі халықаралық қатынастар тәжірибесі энергетикалық дипломатияның саяси қысым жасау құралы ретінде де қолданылатынын айқын дәлелдейді. Ресейге қарсы енгізілген энергетикалық санкциялар нәтижесінде Еуропалық Одақтың Ресей мұнай импортының үлесі 2021 жылғы 24,8%-дан 2023 жылы 3,5%-ға дейін төмендеген, ал газ импортының үлесі 48%-дан 12,7%-ға дейін қысқарған [16]. Бұл өзгерістер энергетикалық тәуелділіктің халықаралық қатынастардағы стратегиялық маңыздылығын көрсетіп қана қоймай, энергетикалық ресурстардың дипломатиялық ықпал ету құралы ретінде пайдаланылатынын дәлелдейді. Оған қоса, санкциялар салдарынан Ресейдің мұнай экспортынан түсетін табысы 2022-2024 жылдар аралығында шамамен 78,5 миллиард АҚШ долларына қысқарған, бұл энергетикалық дипломатияның экономикалық және саяси құрал ретінде тиімді қолданылып отырғанын көрсетеді [17].

Зерттеу барысында қарастырылған халықаралық кейстер мен эмпирикалық мәліметтер энергетикалық дипломатияның трансформациясын нақты дәлелдейді. Жаһандық энергетикалық транзит жағдайында дипломатиялық механизмдер фосилдік отыннан жасыл технологиялар мен критикалық шикізатқа ауысуда. Халықаралық энергетикалық агенттіктің деректеріне сәйкес, таза энергияға салынған жаһандық инвестиция көлемі 1,7 триллион долларға жетіп, алғаш рет мұнай мен газ секторына салынған инвестициядан асып түсті [18]. Бұл үрдіс мемлекеттер арасындағы дипломатиялық басымдықтарды өзгертті. Мәселен, Еуропалық Одақ пен Қазақстан арасындағы 2022 жылы қол қойылған «Стратегиялық серіктестік туралы меморандум» бұрынғы мұнай-газ бағытындағы қатынастардың технологиялық жаңғыруын көрсетеді. Маңғыстау облысындағы «Svevind Energy» компаниясының 50 миллиард долларлық жасыл сутегі жобасы дипломатияның жаңа технологиялық-инвестициялық моделінің нақты мысалы болып табылады [19]. Энергетикалық дипломатиядағы Қытай Халық Республикасының рөлін талдау нәтижесінде ресурстық тәуелділіктің формасы өзгергенін байқаймыз. Д.Ергин атап өткендей, жаңа энергетикалық картада шикізатты иеленуден көрі, оны өңдеу технологияларына иелік ету маңыздырақ болып отыр [5]. Қазіргі таңда Қытай әлемдік күн панельдері нарығының 80%-ын және электромобиль батареяларына қажетті литийді өңдеудің 60%-дан астамын бақылайды [20]. Дәстүрлі энергетикалық

ойыншылардың рөлі геосаяси тұрақсыздық жағдайында жаңа сипатқа ие болды. 2023-2024 жылдардағы Мұнай экспорттаушы елдер ұйымы (ОПЕК) шешімдері мен АҚШ-тың мұнай өндірісін тәулігіне рекордтық 13,3 млн баррельге жеткізуі арасындағы қарама-қайшылық дипломатияның нарықтық бағаны реттеудегі негізгі құралы болып қала беретінін дәлелдейді [13]. В.Смилдің пайымдауынша, мұндай энергетикалық ауысулар ондаған жылдарға созылатын күрделі процесс болып табылады, сондықтан дипломатиялық механизмдер бір мезетте ескі және жаңа жүйелерді үйлестіруге мәжбүр [6].

Жалпы алғанда, талданған эмпирикалық мәліметтер энергетикалық дипломатияның қазіргі халықаралық қатынастар жүйесінде жаңа бағыттарға ие болғанын және оның дәстүрлі энергетикалық қауіпсіздік мәселелерінен тыс, технологиялық даму, инвестициялық ынтымақтастық және геосаяси ықпал ету құралдары ретінде қалыптасқанын дәлелдейді. Бұл үрдіс энергетикалық дипломатияның халықаралық саясаттағы стратегиялық маңыздылығының артып келе жатқанын және оның мемлекеттердің сыртқы саясатындағы негізгі құралдардың біріне айналғанын көрсетеді.

Қорытынды

Жүргізілген кешенді талдау қазіргі халықаралық қатынастар жүйесіндегі энергетикалық дипломатия трансформациясының терең әрі көпқырлы сипатқа ие екенін көрсетті. Зерттеу нәтижелері қазіргі кезеңде энергетикалық дипломатия алдында тұрған бірқатар нақты және өзекті проблемалардың бар екенін анықтайды. Біріншіден, жаһандық энергетикалық өтпелі кезең жағдайында мемлекеттер бір мезгілде дәстүрлі энергетикалық қауіпсіздік пен жасыл энергетикалық трансформация арасындағы теңгерімді сақтауға мәжбүр. Екіншіден, технологиялық тәуелділік факторы күшейіп, энергия ресурстарына емес, энергия технологияларына тәуелділік қалыптасуда. Үшіншіден, геосаяси тұрақсыздық энергетикалық нарықтардың құбылмалылығын күшейтіп, энергетикалық дипломатияны саяси қысым құралы ретінде қолдану тәуекелдерін арттыруда. Төртіншіден, климаттық міндеттемелер мен экономикалық даму мүдделерін үйлестіру мәселесі мемлекеттер үшін күрделі стратегиялық міндет болып қалып отыр. Бұл қиындықтар қазіргі кезеңдегі энергетикалық дипломатияның тек теориялық емес, нақты практикалық маңызы бар жаһандық проблема екенін дәлелдейді.

Осылайша, жүргізілген зерттеу энергетикалық дипломатияны тек ресурстарға қол жеткізу құралы ретінде қарастыру жеткіліксіз екенін көрсетті. Зерттеу нәтижесінде энергетикалық дипломатияның технологиялық, инвестициялық, экологиялық және геосаяси өлшемдері өзара тығыз байланыста дамып жатқаны анықталды. Атап айтқанда,

Халықаралық энергетикалық агенттік деректері көрсеткен инвестициялық өзгерістер, Еуропалық Одақ жүргізіп отырған жасыл энергетикалық саясат, Қытай технологиялық өңдеу секторындағы үстемдігі, сондай-ақ ОПЕС шешімдерінің жаһандық нарыққа ықпалы энергетикалық дипломатияның жаңа мазмұнын айқындады. Жүргізілген зерттеу энергетикалық дипломатияны халықаралық қатынастар жүйесіндегі құрылымдық өзгерістерді түсіндірудің тиімді аналитикалық құралы ретінде қолдануға мүмкіндік беретінін көрсетті. Бұл жұмыс тақырып аясында энергетикалық дипломатияның жаңа функцияларын, атап айтқанда технологиялық әріптестік құру, климаттық саясатты үйлестіру, энергетикалық инфрақұрылымды дамыту және геосаяси тұрақтылықты қамтамасыз ету бағыттарын анықтауға мүмкіндік берді.

Зерттеу нәтижелері энергетикалық дипломатия трансформациясының кездейсоқ немесе қысқа мерзімді құбылыс емес екенін дәлелдеді. Керісінше, бұл үдеріс халықаралық қатынастар жүйесінің құрылымдық эволюциясының ажырамас бөлігі болып табылады. Энергетикалық дипломатияның қазіргі кезеңдегі рөлінің кеңеюі оның халықаралық саясаттағы стратегиялық маңыздылығының артып келе жатқанын және мемлекеттердің сыртқы саясатындағы негізгі құралдардың біріне айналғанын көрсетті.

Анықталған үрдістер энергетикалық дипломатияның тек энергетикалық сектор шеңберінде ғана емес, жаһандық экономикалық даму, технологиялық бәсекелестік және климаттық қауіпсіздік салаларында да маңызды екенін дәлелдеді. Бұл трансформация Америка Құрама Штаттары, Жаңартылатын энергия көздері жөніндегі халықаралық агенттік сияқты халықаралық акторлардың саясаты арқылы да айқын көрінеді. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, энергетикалық дипломатияның дамуы болашақта халықаралық ынтымақтастықтың жаңа модельдерін қалыптастыруға ықпал етеді. Бұл әсіресе жасыл энергетика, сутегі энергетикасы, критикалық минералдар нарығы және трансшекаралық технологиялық жобалар саласында маңызды перспективаға ие.

Ұсынылған ғылыми нәтижелер энергетикалық дипломатия саласындағы болашақ зерттеулерге теориялық және әдіснамалық негіз бола алады. Сонымен қатар, бұл нәтижелер халықаралық қатынастар саласындағы практикалық саясат қалыптастыруда, энергетикалық стратегия әзірлеуде және халықаралық энергетикалық ынтымақтастықты дамытуда қолданылуы мүмкін. Энергетикалық дипломатия тақырыбын зерттеу халықаралық қатынастар ғылымында пәнаралық байланысты кеңейтуге мүмкіндік береді. Бұл бағыт саясаттану, экономика, экология, технологиялық зерттеулер және қауіпсіздік зерттеулері арасындағы ғылыми синтезді күшейтеді. Бұрын энергетикалық дипломатия негізінен ресурстық қауіпсіздік мәселелерімен шектелген болса, қазіргі кезеңде

оның мазмұны айтарлықтай кеңейді. Қазіргі жағдайда энергетикалық дипломатия халықаралық қатынастар жүйесіндегі жаңа жаһандық тәртіпті қалыптастырудың маңызды элементіне айналып отыр.

Жалпы алғанда, зерттеу нәтижелері энергетикалық дипломатия трансформациясының халықаралық қатынастардағы жаңа стратегиялық парадигманың қалыптасуына жол ашқанын көрсетеді. Бұл бағыттағы зерттеулер болашақта халықаралық саясаттағы энергетикалық фактордың рөлін тереңірек түсінуге және тиімді дипломатиялық механизмдерді қалыптастыруға мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТТЕР

[1] Abelson P. H. Energy Diplomacy // Science. – 1976. – Vol. 192, №4238. – P. 429.

[2] Obanor E. I., Mogbolu N. I., Olumide G. E. et al. Energy diplomacy and its influence on renewable energy adoption and global energy transition // Discover Energy. – 2026. – Vol. 6. – Article 16.

[3] Sadykova A., Sheyazdanova K., Barnashov O. Energy diplomacy in the context of the global energy transition // Public Administration and Civil Service. – 2025. – №4(95). – P. 160–168.

[4] Huda M. S. Renewable energy diplomacy and transitions: An environmental peacebuilding approach // Environmental Innovation and Societal Transitions. – 2024. – Vol. 50. – Article 100815.

[5] Yergin D. The New Map: Energy, Climate, and the Clash of Nations. – New York: Penguin Press, 2020. – 544 p.

[6] Smil V. Energy and Civilization: A History. – Cambridge: MIT Press, 2017. – 360 p.

[7] Sheryazdanova K., Bulzhanova A. Transit problems of the energy diplomacy of the Republic of Kazakhstan and the modern ways of solutions / K. Sheryazdanova, A. Bulzhanova // Public Administration and Civil Service. — 2016. — № 1. — P. 100–105. — <https://journal.apa.kz/index.php/path/article/view/305>

[8] Hor K.W.C., Kukeyeva F.T., Augan M.A., Kydyrbek F.A. Trends and challenges of energy diplomacy: a case study on Kazakhstan // Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University. Political Science. Regional Studies. Oriental Studies. Turkology Series. – 2023. – Vol. 142, №1. – P. 104–119. –

DOI: 10.32523/2616-6887/2023-142-1-104-119. – <https://bulpolit.enu.kz/index.php/main/article/view/107>

[9] United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). – URL: <https://unfccc.int/> (қаралған күні 28.12.2025).

[10] International Energy Agency. World Energy Outlook. – URL: <https://www.iea.org> (қаралған күні 08.01.2026).

[11] European Commission. EU-China Energy Cooperation Platform Report. – URL: <https://energy.ec.europa.eu> (қаралған күні 25.12.2025).

[12] U.S. Department of Energy. Algeria-Europe Gas Pipeline Data. – URL: <https://www.energy.gov> (қаралған күні 10.01.2026).

[13] Norway-Poland CCS cooperation report. – URL: <https://arxiv.org/abs/2501.05539> (дата обращения: 14.02.2026).

[14] European External Action Service. Green Transition. – URL: <https://www.eeas.europa.eu> (қаралған күні 10.01.2026).

[15] China-EU green energy partnership drives sustainable development across borders. – URL: (қаралған күні 10.01.2026).

[16] Oil, gas, and war: The effect of sanctions on the Russian energy industry // Atlantic Council. – URL: (қаралған күні 10.01.2026).

[17] Energy Sanctions Impact Summary // KSE Institute. – URL: (қаралған күні 10.01.2026).

[18] World Energy Investment 2023 // International Energy Agency. – 2023. – URL: <https://www.iea.org/reports/world-energy-investment-2023> (қаралған күні 10.01.2026).

[19] Strategic Partnership between the EU and Kazakhstan on raw materials, batteries and renewable hydrogen // European Commission. – 2022. – URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_6585 (қаралған күні 10.01.2026).

[20] The Role of Critical Minerals in Clean Energy Transitions // International Energy Agency. – 2022. – URL: <https://www.iea.org/reports/the-role-of-critical-minerals-in-clean-energy-transitions> (қаралған күні 10.01.2026).

СОВРЕМЕННАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ДИПЛОМАТИИ В МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ

*Нұран П.Д.¹

*¹ Университет международных отношений и мировых языков имени
Абылай хана, Алматы, Казахстан

Аннотация. Данная статья посвящена анализу трансформации энергетической дипломатии в современных международных отношениях. Если ранее энергетическая дипломатия в основном была направлена на обеспечение энергетической безопасности и геополитических интересов государств, то сегодня она приобретает новое содержание в условиях глобальных социальных, экономических и экологических изменений. Процессы изменения теории и практики энергетической дипломатии пересматриваются в контексте международного сотрудничества, климатической политики и устойчивого развития, что усиливает её значимость.

Цель исследования - выявить новые функции энергетической дипломатии во внешней политике через сравнение её исторического становления и современной трансформации. Несмотря на широкое освещение в предыдущих исследованиях, систематическое теоретическое и прагматическое обоснование изменений энергетической дипломатии в современный период остаётся недостаточно разработанным.

Актуальность исследования объясняется усилением динамики мировой энергетической политики: климатические и экологические обязательства, технологические изменения и многовекторное сотрудничество становятся важными факторами перестройки дипломатических практик.

Научная новизна статьи заключается в многогранном описании трансформации энергетической дипломатии в новый период, а также в показе её интеграции в вопросы глобального развития, выходящие за рамки традиционной безопасности.

Эмпирической основой служат анализ международных соглашений последних лет, дипломатических инициатив и трансграничных энергетических проектов.

В исследовании использованы методы мета-анализа, сравнительного обзора и концептуального синтеза, что позволяет всесторонне оценить современное состояние энергетической дипломатии. В результате автор доказывает расширение роли энергетической дипломатии в международных отношениях и её формирование как составной части стратегических подходов.

Ключевые слова: энергетическая дипломатия, международные отношения, переходный энергетический период, климатическая политика, энергетическая безопасность, зелёная трансформация, геополитика, технологическое сотрудничество, устойчивое развитие

THE TRANSFORMATION OF ENERGY DIPLOMACY IN CONTEMPORARY INTERNATIONAL RELATIONS

*Nuran P.D.¹

*¹ Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World
Languages, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article analyzes the transformation of energy diplomacy in contemporary international relations. While energy diplomacy was previously primarily focused on ensuring energy security and protecting states' geopolitical interests, today it assumes a new meaning in the context of global social, economic, and environmental changes. Trends in the theory and practice of energy diplomacy are being reconsidered within the frameworks of international cooperation, climate policy, and sustainable development, enhancing its significance.

The aim of the study is to identify the new functions of energy diplomacy in foreign policy by comparing its historical development with its contemporary transformation. Although previous studies have addressed this topic extensively, there remains a lack of systematic theoretical and practical grounding of energy diplomacy's changes in the current period.

The relevance of the research is explained by the intensifying dynamics of global energy policy: climate and environmental obligations, technological changes, and multi-vector cooperation are key factors reshaping diplomatic practices.

The scientific novelty of the article lies in a multidimensional description of the transformation of energy diplomacy in the new era, demonstrating its integration into global development issues beyond traditional security.

The empirical basis includes the analysis of recent international agreements, diplomatic initiatives, and cross-border energy projects.

The study employs meta-analysis, comparative review, and conceptual synthesis, enabling a comprehensive assessment of the current state of energy diplomacy. As a result, the author demonstrates the expanding role of energy diplomacy in international relations and its formation as a component of strategic approaches.

Keywords: energy diplomacy, international relations, transitional energy period, climate policy, energy security, green transformation, geopolitics, technological cooperation, sustainable development

Мақала түсті / Статья поступила / Received: 16.01.2026.

Жариялауға қабылданды / Принята к публикации / Accepted: 27.03.2026.

Автор туралы мәлімет:

Нұран Перизат Дулатханқызы – PhD докторанты, әлеуметтік ғылымдар магистрі, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, e-mail: p.dulatkankyzy@gmail.com

Информация об авторе:

Нұран Перизат Дулатханқызы – PhD докторант, магистр социальных наук, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: p.dulatkankyzy@gmail.com

Information about the author:

Nuran Perizat Dulatkankyzy – PhD student, Master of Social Sciences, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: p.dulatkankyzy@gmail.com

UDC 327.3

IRSTI 11.25.47

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.006>

THE SCO AS AN ALTERNATIVE TO WESTERN MILITARY BLOCS: A COMPARATIVE ANALYSIS WITH NATO

*Iskakov A.N.¹

^{*1} Kazakh Ablai Khan University of International Relations
and World Languages, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article examines the potential of the Shanghai Cooperation Organization (SCO) to function as an alternative to Western military-political blocs and provides a comparative analysis with the North Atlantic Treaty Organization (NATO). The study is conducted within the broader context of the transformation of the global order, the rise of multipolarity, and the diversification of regional security architectures. It compares NATO as a highly institutionalized military alliance based on legally binding collective defense commitments with the SCO as a coordination-based security platform grounded in the principles of sovereignty, consensus, and non-interference.

The analysis covers the degree of military institutionalization, strategic orientation, enlargement policies, and normative foundations of both organizations. It is argued that the absence of a binding collective defense clause within the SCO framework limits its transformation into a traditional military alliance; however, this structural flexibility allows member states to preserve strategic autonomy and avoid rigid bloc confrontation.

The findings suggest that the SCO should not be viewed as a direct structural analogue of NATO but rather as an alternative regional security model that reflects the dynamics of the emerging multipolar world order and the evolving geopolitical landscape of Eurasia.

Keywords: SCO, NATO, military alliance, multipolarity, security architecture, collective defense, Eurasia, geopolitics

Introduction

In the 21st century, the global security environment is characterized by profound geopolitical transformations and the reconfiguration of the international system. The emergence of new centers of power, the erosion of the unipolar order, and the intensification of regional conflicts have led to a reassessment of traditional models of collective security. Military-political alliances and regional organizations are increasingly compelled to adapt to the evolving balance of power and to redefine their strategic roles in the context of a shifting world order.

Within this changing geopolitical landscape, established Western military alliances, particularly the North Atlantic Treaty Organization (NATO), continue to play a central role in shaping the Euro-Atlantic security architecture. At the same time, alternative regional institutions have gained prominence, reflecting the growing influence of non-Western actors. One of the most significant among them is the Shanghai Cooperation Organization (SCO), which unites Belarus, China, India, Iran, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Pakistan, Russia, Tajikistan, and Uzbekistan. The SCO serves as an important platform for political, economic, and security cooperation across Eurasia.

Against the backdrop of intensifying strategic competition and the transformation of the global order toward multipolarity, the question arises whether the SCO can be regarded as an alternative model to Western military blocs. Unlike NATO, which is based on legally binding collective defense obligations and an integrated military command structure, the SCO operates on the principles of consensus, sovereignty, and non-interference. Nevertheless, its expanding membership, growing geopolitical influence, and increasing military cooperation activities raise important questions regarding its long-term strategic trajectory.

The relevance of this article is determined by the ongoing restructuring of the international security system and the search for new formats of interstate military cooperation. As global power dynamics shift, comparative analysis of different security models becomes essential for understanding the future of international stability.

This article examines the institutional foundations, strategic objectives, and mechanisms of military cooperation within the SCO and compares them with those of NATO. It analyzes whether the SCO represents a competing military bloc, a complementary security platform, or a fundamentally different model of regional security governance in the emerging multipolar world order.

Materials and Methods

A growing body of scholarly literature emphasizes the increasing role of regional security institutions in the context of a transforming global order. In particular, the shift toward multipolarity has led to the emergence of new regional organizations that complement or challenge traditional Western-led security structures.

This transformation reflects deeper changes in the distribution of power, where regional actors are gaining greater autonomy in addressing security challenges within their respective areas.

According to B.Buzan, international security is increasingly organized around regional security complexes, where threats are geographically clustered and interdependent, making regional institutions essential for managing security

dynamics [1, p.6]. In such contexts, regional organizations are not merely cooperative platforms but become key mechanisms for stabilizing security environments and responding to transnational threats such as terrorism and extremism.

Furthermore, A. Acharya argues that the contemporary international system is evolving toward a “multiplex world order,” characterized by multiple centers of power and diverse institutional frameworks, including non-Western organizations such as the SCO. This perspective highlights the growing importance of pluralism in global governance, where different regions develop their own models of cooperation and security management [2, p.24].

From an institutionalist perspective, international organizations play a crucial role in facilitating cooperation, reducing uncertainty, and creating norms that structure state behavior, even in an anarchic system.

These institutions help states overcome collective action problems and build trust through repeated interactions, which is particularly important in regions facing persistent security threats.

At the same time, recent studies indicate that rising powers increasingly rely on regional institutions as instruments of influence, using them to promote their strategic interests and shape regional security agendas. This trend reflects a broader reconfiguration of global governance, where authority is no longer concentrated in a single center but distributed across multiple actors and institutional frameworks [3, p.16].

Overall, the regional security organizations such as the SCO and NATO should be understood not only as mechanisms of cooperation, but also as instruments through which states - particularly emerging powers - contribute to the construction of a multipolar security order. Their roles extend beyond traditional security functions, encompassing political coordination, norm development, and the management of complex regional security challenges.

The analysis of the role of the Shanghai Cooperation Organization (SCO) as a potential alternative or complementary framework to Western military alliances was conducted through a comprehensive methodological framework combining qualitative analytical approaches widely applied in contemporary studies of international relations and security governance.

At the conceptual level, the research is grounded in institutional and systemic approaches to international security analysis, which allow international organizations to be examined as dynamic political structures operating within a changing global order. The study focuses on understanding how institutional design, strategic culture, and geopolitical context influence the functioning and effectiveness of collective security mechanisms.

First, systems analysis was employed to examine both the SCO and the North Atlantic Treaty Organization (NATO) as complex institutional entities

characterized by interconnected political, military, and strategic components. This approach enabled the assessment of organizational hierarchies, decision-making procedures, coordination mechanisms, and operational capabilities within each organization. Particular attention was paid to the degree of institutionalization, distribution of authority among member states, and adaptability of institutional structures to emerging security challenges.

Second, a comparative analytical method was applied in order to identify similarities and differences between the Euro-Atlantic and Eurasian models of security cooperation. The comparison covered legal foundations, strategic objectives, organizational architecture, military coordination mechanisms, enlargement policies, and approaches to collective defense and regional stability. Such comparison made it possible to evaluate whether the SCO can be interpreted as an institutional alternative to NATO or rather as a fundamentally different model of multilateral security interaction.

To identify core principles, dominant narratives, and strategic priorities guiding both organizations, qualitative content analysis of official documents was conducted. The analyzed materials included founding charters, summit declarations, strategic concepts, joint communiqués, policy statements, and security cooperation agreements adopted within the SCO and NATO frameworks. Content analysis allowed for the identification of recurring concepts such as collective defense, sovereignty, non-interference, multipolarity, and cooperative security.

Inductive and deductive reasoning methods were applied throughout the research process. Inductive reasoning enabled the formulation of broader theoretical conclusions based on empirical observations derived from institutional practices and policy documents, while deductive analysis was used to test the hypothesis that the SCO represents not a classical military alliance but an alternative form of security cooperation emerging within the context of an evolving multipolar international system.

In this regard, NATO was used as a comparative reference model representing a traditional military alliance structure, which allowed for a clearer conceptual distinction between alliance-based security and alternative forms of regional cooperation.

This analytical approach is further complemented by engagement with key theoretical perspectives in international relations. From a realist standpoint, the SCO can be understood as a mechanism through which states respond to shared security threats while preserving sovereignty and balancing regional power dynamics. At the same time, an institutionalist perspective highlights the role of the organization in facilitating cooperation, reducing uncertainty, and creating stable patterns of interaction among member states.

Additionally, the regional dimension of security is reflected in the recognition that threats such as terrorism and extremism are inherently transnational and geographically interconnected. This makes regional cooperation frameworks particularly relevant, as security challenges in one part of the region tend to affect neighboring states, thereby necessitating coordinated responses.

The combination of these approaches allows for a more comprehensive interpretation of the SCO as both a pragmatic security arrangement and a reflection of broader structural transformations in the international system.

The empirical base of the study includes both primary and secondary sources. At the initial stage, primary materials consisting of official SCO regulatory and strategic documents were examined, including summit declarations, regional security agreements, and counterterrorism cooperation frameworks. Subsequently, NATO strategic concepts, official communiqués, and institutional policy documents were analyzed in order to assess the alliance's collective defense commitments, integrated command structure, and operational doctrine.

In addition, analytical reports and assessments produced by international organizations such as the United Nations and the Organization for Security and Co-operation in Europe were reviewed to situate both institutions within the broader framework of international law, regional stability mechanisms, and global security governance processes.

Finally, peer-reviewed academic articles, analytical reports, and scholarly monographs in the fields of geopolitics, military integration, regionalism, and international security studies were examined to ensure theoretical grounding and analytical balance. The combination of multiple methodological approaches and diverse source categories ensured the reliability, consistency, and analytical validity of the research findings.

At the same time, the study primarily relies on qualitative institutional analysis and therefore does not aim to provide quantitative measurement of military capabilities or operational effectiveness, which constitutes a potential limitation but remains consistent with the research objective focused on comparative institutional and strategic evaluation.

Results

The conducted analysis demonstrates that the Shanghai Cooperation Organization (SCO) and the North Atlantic Treaty Organization (NATO) represent fundamentally different institutional models of security governance, shaped by distinct historical trajectories, geopolitical contexts, and normative foundations.

While both organizations operate within the broader framework of collective security and military cooperation, their structural design, legal commitments, operational mechanisms, and strategic orientations diverge significantly [4, p.14].

Institutionalization of Military Cooperation. NATO functions as a highly institutionalized military alliance with a centralized and permanent command structure. Its institutional framework includes the North Atlantic Council, the Military Committee, Allied Command Operations (ACO), and Allied Command Transformation (ACT). The Alliance maintains standing forces, joint operational planning mechanisms, unified military standards, and well-developed interoperability among member states. These features enable rapid collective response and coordinated military action under unified leadership.

For comparison, NATO conducts regular large-scale military exercises aimed at improving interoperability, readiness, and collective defense capabilities. One of the most recent examples is the “Steadfast Defender 2025” exercise, which involved approximately 90,000 troops and became the largest NATO exercise since the Cold War.

These exercises are designed to test rapid deployment, coordination among allied forces, and responses to complex security threats, including terrorism and hybrid warfare. In addition, NATO regularly conducts multinational exercises such as “Joint Warrior,” involving thousands of personnel and focusing on joint maritime, air, and land operations

NATO’s counterterrorism efforts are also supported by operational experience, including missions such as Operation Active Endeavour in the Mediterranean, which aimed to deter terrorist activity and enhance maritime security.

Overall, NATO emphasizes expeditionary capabilities, large-scale force projection, and collective defense, which contrasts with the SCO’s focus on regional stability, sovereignty, and internal counterterrorism coordination [5].

In contrast, the SCO does not establish supranational military authority or integrated command structures. Military cooperation within the SCO is organized primarily through periodic joint exercises, coordination meetings of defense ministers, and cooperation under the Regional Anti-Terrorist Structure (RATS). Decision-making is based on consensus, and no binding collective defense clause comparable to Article 5 exists within the SCO framework.

For instance, SCO joint counterterrorism exercises “Sahand-2025,” conducted under the framework of the SCO Regional Anti-Terrorist Structure (RATS), took place in December 2025 in Iran and involved military and security forces from multiple SCO member states.

The drills focused on coordinated counterterrorism operations, including the neutralization of simulated terrorist groups, joint command coordination, and the use of modern military and special equipment. The exercise lasted several days and included both planning and live operational phases [6].

Moreover, “Sahand-2025” was part of a broader pattern of SCO counterterrorism cooperation, following earlier joint drills such as

“Interaction-2024,” and reflects the organization’s continued emphasis on combating the so-called “three evils” - terrorism, extremism, and separatism.

Finally, these exercises serve as an important platform for strengthening practical cooperation, exchanging operational experience, and improving interoperability among member states in the fight against terrorism and extremism [7, p.18].

As a result, this distinction indicates that NATO represents a model of deep military integration, whereas the SCO demonstrates a lower degree of institutionalization in strictly military terms, but retains flexibility and respect for national sovereignty

Strategic Orientation and Security Doctrine. NATO’s strategic doctrine historically evolved from Cold War deterrence to crisis management, cooperative security, and more recently, renewed emphasis on collective defense and strategic competition. The Alliance has engaged in operations beyond its traditional geographical scope, including in the Balkans, Afghanistan, and Libya. This demonstrates NATO’s capacity for power projection and expeditionary operations.

The SCO, by contrast, was initially formed to address regional security challenges, particularly terrorism, separatism, and extremism within the Eurasian space. Its security agenda emphasizes internal stability, border security, counterterrorism cooperation, and prevention of destabilization [8, pp.1249-1267].

The organization’s official documents stress non-interference in domestic affairs and rejection of unilateral military interventions.

Therefore, NATO operates within a deterrence-based and, at times, intervention-capable framework, while the SCO adheres to a sovereignty-centered and regionally focused security paradigm.

Expansion Policy and Geopolitical Implications. NATO enlargement has historically entailed deep institutional integration. New member states are required to align defense policies, modernize armed forces according to NATO standards, and integrate into the Alliance’s command structure. Enlargement thus reinforces NATO’s military cohesion and extends its collective defense perimeter.

The SCO’s expansion, in contrast, primarily enhances geopolitical representation rather than military integration. The inclusion of major regional powers such as India and Iran increases the organization’s demographic, economic, and strategic weight. However, enlargement does not automatically result in harmonization of defense doctrines or integration of armed forces. Given the diverse geopolitical interests of its members, the SCO prioritizes political dialogue and coordination rather than structural military unification [9, pp.7-28].

This difference highlights NATO’s identity as a consolidated military bloc, whereas the SCO functions as a broad security platform with heterogeneous actors.

Normative and Ideological Foundations. NATO’s normative framework is explicitly linked to Euro-Atlantic values, including liberal democracy, rule of

law, and political solidarity among member states. Political compatibility and shared strategic outlook are considered prerequisites for membership.

The SCO promotes principles of sovereignty, territorial integrity, non-interference, equality among states, and respect for different political systems. Its normative orientation reflects a pluralistic and multipolar vision of international relations, where diversity of governance models is acknowledged rather than standardized.

Thus, while NATO's cohesion is reinforced by shared ideological foundations, the SCO's cohesion derives from pragmatic cooperation and mutual strategic interests rather than value-based alignment [10, p. 45].

Degree of Collective Commitment. A central distinction lies in the nature of collective obligations. NATO's Article 5 establishes a legally binding commitment to collective defense, forming the core of its deterrence credibility. The presence of such a clause significantly enhances strategic predictability and alliance solidarity.

The SCO does not contain an equivalent collective defense provision. Security cooperation remains primarily consultative and coordinated, without automatic military assistance obligations. This limits the SCO's transformation into a formal military bloc but simultaneously reduces the risk of entrapment in interstate conflicts [11, p.312].

General Findings. Overall, the findings of the study indicate that the Shanghai Cooperation Organization (SCO) represents not a structural analogue of the North Atlantic Treaty Organization (NATO), but rather an alternative model of regional security governance shaped by distinct geopolitical, institutional, and strategic conditions. While NATO functions as a highly integrated military alliance based on legally binding collective defense obligations, centralized command structures, and operational interoperability, the SCO operates as a flexible, sovereignty-oriented, and regionally focused framework of multilateral security cooperation.

The comparative analysis demonstrates that the fundamental differences between the two organizations stem from divergent historical experiences, security perceptions, and strategic cultures of their member states. NATO emerged within the context of bipolar confrontation and institutionalized deterrence, whereas the SCO developed in response to post-Cold War regional challenges, including terrorism, separatism, extremism, and the need for stability across Eurasia. Consequently, the SCO prioritizes political coordination, confidence-building, and cooperative security mechanisms rather than formalized military integration.

The results further reveal that the effectiveness of the SCO should not be evaluated through the criteria traditionally applied to Western military alliances. Its institutional strength lies in adaptability, consensus-based decision-making, and the ability to accommodate states with diverse political systems and strategic

interests. This flexibility enables member states to maintain strategic autonomy while engaging in coordinated responses to shared regional threats.

Moreover, the research indicates that the SCO contributes to the gradual transformation of the international security environment by promoting principles associated with multipolarity and non-bloc cooperation. Instead of reinforcing rigid alliance divisions, the organization facilitates dialogue, regional stabilization efforts, and pragmatic security interaction among major and middle powers. In this sense, the SCO reflects broader shifts in global governance toward pluralistic and decentralized security arrangements.

At the same time, the findings highlight existing structural limitations within the organization, including uneven levels of military capability among member states, differing geopolitical priorities, and the absence of binding collective defense mechanisms. These factors constrain the SCO's capacity to function as a unified military actor but simultaneously preserve its role as an inclusive platform for political and strategic coordination.

Thus, the study confirms that the SCO's significance lies not in competing directly with NATO, but in representing a distinct institutional pathway for managing regional security challenges. The organization illustrates how cooperative security frameworks can evolve outside traditional alliance models, contributing to stability within Eurasia while reflecting the broader transition toward a more complex and multipolar international order.

Discussion

The analysis revealed that in the context of a transforming global order, there is a clear and measurable shift toward multipolarity and diversification of global and regional security architectures. The relative decline of unipolar dominance and the simultaneous rise of emerging powers have stimulated the formation of alternative institutional platforms capable of reflecting new distributions of power and influence. In this environment, security governance is no longer monopolized by Western-led institutions but increasingly shaped by regional arrangements with distinct normative and strategic orientations.

A number of scholars argue that the strengthening of non-Western institutions such as the Shanghai Cooperation Organization reflects structural changes in the international system. From a realist perspective, the SCO can be interpreted as a balancing mechanism within Eurasia, facilitating coordination among major regional actors in response to perceived Western dominance. According to balance-of-power theory, the emergence of parallel institutional structures often accompanies systemic transitions, particularly when rising powers seek to secure their interests without integrating into existing Western frameworks [12, p.84].

From a constructivist viewpoint, the SCO represents not merely a geopolitical counterweight but an expression of alternative normative principles.

Its emphasis on sovereignty, non-interference, and pluralism of political systems challenges the value-based conditionality embedded in Western alliances such as the North Atlantic Treaty Organization (NATO). In this sense, the SCO may be viewed as contributing to the institutionalization of a multipolar normative order.

Some researchers suggest that the SCO could gradually evolve into a core element of a Eurasian security architecture, particularly given the growing strategic coordination between China and Russia and the organization's expanding membership. The inclusion of major regional actors such as India and Iran significantly increases the organization's geopolitical weight, economic potential, and strategic reach. In theory, this accumulation of capabilities could form the foundation for deeper institutionalization [13, p.56].

However, the SCO's potential transformation into a formal military alliance remains constrained by several structural limitations. Most notably, the absence of binding collective defense commitments distinguishes it fundamentally from NATO. Without a legally codified mutual defense clause comparable to Article 5, the credibility of collective deterrence within the SCO framework remains limited. This institutional design reflects deliberate political choices by member states, which seek to preserve strategic autonomy and avoid automatic entanglement in interstate conflicts.

Other scholars emphasize that this flexible and non-bloc character may constitute a strategic advantage rather than a structural weakness. Unlike NATO's rigid alliance commitments, the SCO's consensus-based model allows for pragmatic cooperation without imposing uniform strategic obligations. This reduces the risk of internal fragmentation and provides space for maneuvering among states with diverse geopolitical alignments. In a multipolar system characterized by fluid partnerships, such flexibility may enhance resilience [14, pp.22-34].

From a military cooperation perspective, regular joint exercises among SCO member states often conducted under counterterrorism scenarios demonstrate increasing operational coordination and confidence-building. These exercises enhance interoperability at a tactical level and foster mutual trust among armed forces. Nevertheless, the absence of unified command structures, standardized military doctrines, permanent joint forces, and harmonized procurement systems limits the depth of military integration. As a result, the SCO remains a coordination platform rather than a fully institutionalized military alliance.

Another significant factor shaping the SCO's trajectory is the diversity of political systems, security priorities, and strategic cultures among its member states. While NATO members share relatively homogeneous political models and institutional standards, the SCO encompasses states with differing governance systems and foreign policy orientations. India's strategic autonomy, China's global ambitions, Russia's security posture, and Central Asian states' regional

concerns do not always fully converge [15, p.70]. This heterogeneity complicates the development of a unified defense doctrine and long-term military integration.

Moreover, internal geopolitical dynamics such as Sino-Indian rivalry or varying threat perceptions among members further constrain deeper institutional consolidation. These divergences highlight the structural challenge of transforming a broad geopolitical coalition into a cohesive military bloc.

Thus, the central debate concerns whether the SCO should pursue deeper institutionalization similar to NATO or whether its strategic value lies precisely in its alternative, sovereignty-centered model of cooperation. The former path would require significant political will, doctrinal harmonization, and partial delegation of sovereign authority steps that may contradict the organization's foundational principles. The latter path preserves flexibility and strategic autonomy but limits the organization's deterrence credibility and global military influence [16, p.18].

Ultimately, the discussion reflects a broader theoretical dilemma in international relations: whether emerging powers seek to replicate existing Western institutional models or to construct alternative frameworks better aligned with their strategic preferences. The SCO appears, at least for now, to embody the second approach favoring coordination over integration and multipolar coexistence over bloc confrontation.

Conclusion

In conclusion of the article, I would like to note that the Shanghai Cooperation Organization does not represent a direct structural analogue of the North Atlantic Treaty Organization and does not seek to replicate the Western model of a highly institutionalized military alliance founded upon legally binding collective defense obligations. Rather than functioning as a traditional military bloc, the SCO has developed a distinctive security paradigm grounded in the principles of multipolarity, consensus-based decision-making, sovereign equality of states, and strict non-interference in domestic affairs.

This institutional configuration reflects the geopolitical realities of Eurasia, where historical sensitivities, strategic diversity, and differing threat perceptions encourage flexible cooperation mechanisms instead of rigid alliance commitments. The SCO's approach allows its member states to pursue collective stability while simultaneously preserving national autonomy and strategic maneuverability – factors that remain particularly important for middle powers pursuing multivector foreign policies.

In the contemporary international environment characterized by redistribution of global power, intensifying strategic competition, and the gradual fragmentation of the liberal international order, the SCO is increasingly positioned as an important platform for coordinating regional security responses across Eurasia. Its growing agenda, which includes counterterrorism cooperation,

regional stability initiatives, economic connectivity, and dialogue on emerging security challenges, demonstrates the organization's evolution beyond a narrowly defined security forum toward a broader mechanism of regional governance.

Nevertheless, the long-term effectiveness and international credibility of the SCO will depend on its ability to move from predominantly declarative cooperation toward deeper practical coordination. This includes strengthening mechanisms of military and strategic planning, enhancing intelligence and information exchange, improving interoperability through regular and technologically advanced joint exercises, and fostering higher levels of political trust among its heterogeneous membership. Addressing internal asymmetries of power and differing strategic priorities among member states will also remain a critical challenge for institutional consolidation.

At the same time, expanding constructive engagement with external actors and regional organizations – including dialogue mechanisms with Euro-Atlantic and Asia-Pacific institutions – could contribute to greater transparency, confidence-building, and systemic stability within the broader international security architecture. Such interaction does not imply institutional convergence with Western alliances but rather reflects the increasing necessity of cooperative security management in an interdependent world.

Ultimately, the SCO's future relevance will depend on its capacity for gradual institutional adaptation, strategic coherence, and balanced cooperation among major and middle powers. By maintaining its consensus-driven character while incrementally enhancing operational effectiveness, the organization may reinforce its role as a stable and meaningful actor within the emerging multipolar world order, offering an alternative model of regional security cooperation that complements rather than directly competes with existing alliance systems.

In this regard, the findings of the study have direct implications for the future configuration of the Eurasian security architecture. Rather than evolving toward a single, unified security system, Eurasia is likely to develop as a pluralistic and multilayered security space characterized by the coexistence of multiple institutional frameworks with overlapping functions and flexible interaction mechanisms.

Within this emerging architecture, the SCO may serve as one of the central regional platforms for coordinating security policies, particularly in addressing transnational threats such as terrorism, extremism, and instability in neighboring regions. Its emphasis on sovereignty, non-alignment, and consensus-based cooperation suggests that future Eurasian security arrangements will prioritize adaptability and political inclusiveness over rigid alliance structures.

At the same time, the evolution of Eurasian security will depend on the ability of regional actors to balance competition and cooperation, prevent

fragmentation into isolated security blocs, and maintain channels of dialogue across different institutional systems. In this context, the SCO's role may extend beyond internal coordination toward acting as a bridge between regional and global security processes.

REFERENCES

- [1] Buzan B. *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 564 p. [in Eng.].
- [2] Acharya A., Buzan B. *The Making of Global International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019. 400 p. [in Eng.].
- [3] Shah S. A. Re-examining Multipolarity as a Concept. 2024. Available at: <https://zenodo.org/records/15016024/files/10%2BRe-examining%2BMultipolarity%2B-%2BSyed%2BAizaz%2BAli%2BShah.pdf> [in Eng.].
- [4] NATO. *NATO 2022 Strategic Concept*. Madrid: North Atlantic Treaty Organization, 2022. 14 p. [in Eng.].
- [5] NATO. *NATO operations and missions*. Brussels: North Atlantic Treaty Organization, 2025. Available at: <https://www.nato.int/en/what-we-do/operations-and-missions/nato-operations-and-missions> [in Eng.].
- [6] Shanghai Cooperation Organization. Joint anti-terrorism exercises "Sahand-2025". SCO Secretariat, 2025. Available at: <https://eng.sectSCO.org/20251205/2093981.html> [in Eng.].
- [7] Shanghai Cooperation Organization. *Samarkand Declaration of the Council of Heads of State of the SCO*. Samarkand: SCO Secretariat, 2022. 18 p. [in Eng.].
- [8] Allison R. China, Russia and the Post-Western World Order // *International Affairs*. – 2018. – Vol. 94, No. 6. – P. 1249–1267. [in Eng.].
- [9] Charap S., Shapiro J. The New Eurasian Security Architecture: Prospects and Limits // *Survival*. – 2021. – Vol. 63, No. 2. – P. 7–28. [in Eng.].
- [10] Rumer E., Sokolsky R. *NATO in a Multipolar World*. Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, 2020. 45 p. [in Eng.].
- [11] Cooley A. *Great Games, Local Rules: The New Great Power Contest in Central Asia*. Oxford: Oxford University Press, 2021. 312 p. [in Eng.].
- [12] Laumulin M. *Kazakhstan between NATO and the SCO: Strategic Balancing in Eurasia*. Astana: Kazakhstan Institute for Strategic Studies (KISI), 2019. 84 p. [in Eng.].
- [13] Kassenova T. *Kazakhstan and the Changing Euro-Atlantic Security Environment*. Astana: Nazarbayev University Graduate School of Public Policy, 2021. 56 p. [in Eng.].
- [14] Nurgaliyev B. The SCO and NATO: Competing or Complementary Security Models? Central Asia's Perspective // *Central Asia and the Caucasus*. – 2022. – Vol. 23, No. 4. – P. 22–34. [in Eng.].

[15] Kazakhstan Institute for Strategic Studies (KISI). NATO–Russia Confrontation and Its Implications for Central Asia: Analytical Review. Astana, 2023. 70 p. [in Eng.].

[16] Umbetaliyeva T. Kazakhstan’s Multivector Policy between the SCO and NATO Partnerships // International Security Conference. Astana, 2022. 18 p. [in Eng.].

ШЫҰ БАТЫС ӘСКЕРИ БЛОКТАРЫНА БАЛАМА РЕТІНДЕ: НАТО-МЕН САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ

*Искаков А.Н.¹

*¹ Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада жаһандық тәртіптің трансформациясы жағдайында Шанхай ынтымақтастық ұйымының (ШЫҰ) Батыс әскери-саяси блоктарына балама ретінде қалыптасу мүмкіндігі және оның Солтүстік Атлантикалық Шарт Ұйымымен (НАТО) салыстырмалы талдауы қарастырылады. Зерттеу көпполярлы әлемдік жүйенің қалыптасуы, күштердің қайта бөлінуі және аймақтық қауіпсіздік архитектурасының әртараптандырылуы жағдайында жүргізіледі. НАТО-ның ұжымдық қорғанысқа негізделген жоғары институционалданған әскери альянс ретіндегі моделі мен ШЫҰ-ның егемендік, консенсус және ішкі істерге араласпау қағидағтарына сүйенетін үйлестіруші қауіпсіздік платформасы ретіндегі ерекшеліктері салыстырылады.

Талдау әскери ынтымақтастықтың институционалдану деңгейін, стратегиялық бағдарларын, кеңею саясатын және нормативтік негіздерін қамтиды. ШЫҰ-ның ұжымдық қорғаныс туралы міндетті ережелерінің болмауы оның әскери блокқа айналу мүмкіндігін шектейтіні, алайда бұл икемділік мүше мемлекеттердің стратегиялық дербестігін сақтауға мүмкіндік беретіні анықталды.

Зерттеу нәтижелері ШЫҰ-ның НАТО құрылымдық баламасы емес, қауіпсіздіктің баламалы үлгісі екенін көрсетеді. Бұл модель Еуразиядағы тұрақтылықты қамтамасыз етуге бағытталған және қалыптасып келе жатқан көпполярлы әлем тәртібінде маңызды рөл атқарады.

Тірек сөздер: ШЫҰ, НАТО, әскери альянс, көпполярлық, қауіпсіздік архитектурасы, ұжымдық қорғаныс, Еуразия, геосаясат

ШОС КАК АЛЬТЕРНАТИВА ЗАПАДНЫМ ВОЕННЫМ БЛОКАМ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ С НАТО

*Искаков А.Н.¹

*¹ Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье рассматривается возможность формирования Шанхайской организации сотрудничества (ШОС) в качестве альтернативы западным военно-политическим блокам и проводится сравнительный анализ с Организацией Североатлантического договора (НАТО). Исследование осуществляется в контексте трансформации мирового порядка, усиления многополярности и диверсификации региональных архитектур безопасности. Сопоставляются институциональные особенности НАТО как высоко интегрированного военного союза, основанного на обязательствах коллективной обороны, и ШОС как координационной платформы, функционирующей на принципах консенсуса, суверенитета и невмешательства во внутренние дела государств.

Анализ охватывает уровень институционализации военного сотрудничества, стратегические ориентиры, политику расширения и нормативные основания обеих организаций. Установлено, что отсутствие у ШОС юридически закреплённого механизма коллективной обороны ограничивает её трансформацию в классический военный блок, однако одновременно обеспечивает гибкость и сохранение стратегической автономии государств-участников.

Сделан вывод о том, что ШОС не является прямым аналогом НАТО, а формирует альтернативную модель региональной безопасности, ориентированную на принципы многополярности и баланс интересов в Евразии.

Ключевые слова: ШОС, НАТО, военный альянс, многополярность, архитектура безопасности, коллективная оборона, Евразия, геополитика

Received / Мақала түсті / Статья поступила: 17.01.2026.

Accepted / Жариялауға қабылданды / Принята к публикации: 27.03.2026.

Информация об авторе:

Искаков Аян Нурланович – докторант 2-курса ОП 8D03121 «Международные отношения», Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, ORCID 0009-0008-5173-1942, e-mail: a.n.iskakov@gmail.com

Автор туралы мәлімет:

Искаков Аян Нурланович – Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті 8D03121 «Халықаралық қатынастар» мамандығының 2-курс докторанты, Алматы, Қазақстан, ORCID 0009-0008-5173-1942, e-mail: a.n.iskakov@gmail.com

Information about the author:

Iskakov Ayan N. – 2-nd year PhD student of the EP 8D03121 “International Relations”, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, ORCID 0009-0008-5173-1942, e-mail: a.n.iskakov@gmail.com

ӘОЖ 327.5:620.9

FTAMP 11.25.67

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.007>

**ҚАЗАҚСТАН МЕН ҚЫТАЙ АРАСЫНДАҒЫ ҚҰБЫР
ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫНЫҢ ДАМУ БОЛАШАҒЫ:
ЭКОНОМИКАЛЫҚ НЫСАНА ЖӘНЕ ГЕОСАЯСИ ТӘУЕКЕЛ**

*Ашимбаева А.¹, Байдаров Е.², Кагазбаева Ә.³

*^{1,3} Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан

² Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, ҚР ҒЖБМ Ғылым комитеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Әлемдік энергетикалық конъюнктураның күрделенуі мен көлік дәліздері үшін жаһандық бәсекелестіктің артуы Қазақстан мен Қытай арасындағы құбырлық ынтымақтастықты талдаудың ғылыми өзектілігін айқындай түседі. Энергетикалық ресурстарды сенімді және үздіксіз тасымалдау мәселесі қазіргі халықаралық қатынастар жүйесінде стратегиялық маңызға ие болып отыр. Осы зерттеудің мақсаты – екі мемлекет арасындағы магистралдық инфрақұрылымның даму перспективасына әсер ететін негізгі детерминанттарды негіздеу, сондай-ақ энергетикалық өзара іс-қимылдың тұрақтылығын айқындайтын ішкі және сыртқы факторларды анықтау. Зерттеу аясында салыстырмалы-талдамалық және құрылымдық талдау әдістері, статистикалық материалдарды, халықаралық келісімдерді және нормативтік-құқықтық құжаттарды зерделеу тәсілдері қолданылды, бұл алынған нәтижелердің кешенді әрі жүйелі сипатын қамтамасыз етеді. Жұмыстың ғылыми құндылығы трансшекаралық энергетикалық маршруттардың тиімділігін бағалау өлшемдерін нақтылаудан және инфрақұрылымдық жобалардың ұзақ мерзімді орнықтылығын арттыру үшін қажетті алғышарттарды айқындаудан көрініс табады.

Зерттеу нәтижелері құбыр жүйесін одан әрі кеңейтудің айқын экономикалық негізге ие екенін көрсетеді, өйткені бұл мемлекеттердің көлік-энергетикалық байланыстарын нығайтуға, экспорттық бағыттарды әртараптандыруға және транзиттік әлеуетті тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мұндай жобаларды іске асыру өңірдегі күштер тепе-теңдігінің өзгеруімен, сыртқы акторлардың ықпалымен және қосымша институционалдық әрі инвестициялық шешімдерді талап ететін технологиялық шектеулермен байланысты геосаяси қатерлерді де қамтиды. Жұмыстың ғылыми жаңашылдығы энергетикалық саясаттың орнықтылығын арттыруға, стратегиялық басымдықтарды халықаралық жағдайдың өзгеруіне бейімдеуге және туындайтын тәуекелдерді азайту

тетіктерін қалыптастыруға бағытталған тәсілдерді ұсынудан байқалады. Зерттеудің практикалық маңызы транзиттік инфрақұрылымды дамыту бағдарламаларын әзірлеуде, жаңа инвестициялық жобаларды бағалауда және Еуразия кеңістігіндегі энергетикалық ынтымақтастықтың даму сценарийлерін модельдеуде алынған нәтижелерді қолдану мүмкіндігімен айқындалады.

Тірек сөздер: құбыр инфрақұрылымы, Қазақстан, Қытай, энергетикалық ынтымақтастық, геосаяси тәуекелдер, экономикалық нысаналық, транзиттік әлеует, өңірлік интеграция

Кіріспе

Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр инфрақұрылымын дамыту болашағы энергетика нарығындағы ғаламдық өзгерістер мен Еуразиядағы геосаяси жағдайдың эволюциясы тұрғысынан ерекше маңызға ие болуда. Қазақстан көмірсутектердің маңызды жеткізушісі, ал Қытай энергияның ең ірі тұтынушысы болып табылады, бұл олардың ынтымақтастығын екі тарап үшін де стратегиялық түрде маңызды етеді. Тұрақты жұмыс істеуі және құбыр жолдарының кеңеюі экономиканың өсуіне ғана емес, сонымен қатар аймақтың энергетикалық қауіпсіздігіне де ықпал етеді.

Зерттеудің өзектілігі бірнеше фактормен анықталады: біріншіден, Қытайдың энергетикалық ресурстарға сұранысының өсуі. Қытай мұнай мен газ көздерін әртараптандыруды жалғастыруда, бұл Қазақстанды маңызды серіктеске айналдырады. Екіншіден, Қазақстанның экспортты әртараптандыру қажеттілігі. Мүмкін болатын санкциялық қауіптер мен ғаламдық энергетикалық саясаттағы өзгерістер жағдайында елге батыс пен Ресей маршруттарына тәуелділікті азайтуы маңызды. Үшіншіден, геосаяси тұрақсыздық. Ресейге санкциялық қысым, мұнай мен газ жеткізу логистикасындағы өзгерістер және Орталық Азиядағы энергетикалық ресурстарға бәсекелестіктің күшеюі құбыр инфрақұрылымы мәселесін халықаралық назардың тақырыбына айналдырады. Қытай көлік өткелі, соның ішінде құбыр желілерін белсенді түрде инвестициялауда, бұл Қазақстан үшін жаңа мүмкіндіктер ашатынын айта кету керек. Шетелдік зерттеушілердің пікірінше: «Қытай энергетика саласында әлемдік көшбасшы рөлін атқарады. Қытай Орталық Азияда халықаралық энергетикалық желіні құруда. Жақсы дамыған инфрақұрылымның, инвестициялардың және саяси ерік-жігердің арқасында Қытай Қазақстанның тұрақты энергетикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін өте қолайлы» [1, 10743 б.]. Атап айтқанда, 2006 жылы пайдалануға берілген Қазақстан-Қытай мұнай құбырының құрылысы басқа елдердің аумағын айналып өтіп, қазақстандық мұнайды Қытайға экспорттауға мүмкіндік берді, бұл жеткізу сенімділігі мен тиімділігін арттырды [2]. Сонымен қатар, 2009 жылы Түркменстан

– Өзбекстан – Қазақстан – Қытай газ құбырының іске қосылуы Орталық Азиядан Қытайға газ экспортын жүзеге асыру үшін жаңа мүмкіндіктер аша отырып, бұл аймақтағы энергетикалық серіктестікті нығайтты [2]. Қытайдың экономикасының қарқынды дамуы мұнай мен газдың тұрақты жеткізілімін қамтамасыз ету үшін құбыр инфрақұрылымын кеңейтуге инвестицияларды ынталандыратын энергетикалық ресурстарға сұраныстың артуымен қатар жүреді [4]. Қытай компаниялары Қазақстанның мұнай-газ секторына белсенді инвестиция салып, мұнай мен газ өндіруде елеулі үлес алуда, бұл бірлескен жобалардың дамуына және екіжақты ынтымақтастықтың нығаюына ықпал етеді. Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр инфрақұрылымын дамыту перспективаларын зерттеу жаңа жобалардың экономикалық негізділігін бағалау, тәуекелдерді анықтау және оларды азайту стратегияларын әзірлеу үшін қажет. Қазақстандық сарапшылардың пікірінше, мұнай-газ транзитін кеңейтудің негізгі тәуекелдері – геосаяси тұрақсыздық және басқа экспорттық бағыттармен қақтығыстар жиі болатын аймақтарға жақын орналасу құбырлар мен инвестициялар қауіпсіздігіне қатер төндіруі мүмкін [4]. Энергетикалық ресурстардың баламалы экспорттық жолдарының, мысалы, Ресей және Иран маршруттарының болуы Қазақстан арқылы транзит көлемдеріне әсер етуі мүмкін және жобалардың экономикалық тиімділігін төмендетуі ықтимал [2]. Осылайша, Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр инфрақұрылымын дамыту екі елдің энергетикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету және экономикалық өсуін қолдау тұрғысынан стратегиялық маңызды болып табылады. Дегенмен, қазіргі тәуекелдерді ескере отырып олардың азаюын қамтамасыз ету үшін маңызды. Зерттеудің мақсаты: экономикалық және геосаяси факторларды ескеріп, құбыр желілерінің даму болашақтарын талдау. Зерттеу әдістері: статистикалық деректерді, халықаралық келісімдер мен экономикалық болжамдарды талдау.

Материалдар мен әдістер сипаттамасы

Бұл зерттеуді жүргізу үшін мазмұнды талдау әдісі, тарихи-хронологиялық, әлеуметтік-аналитикалық, статистикалық әдістер қолданылды. Ынтымақтастықтың әлсіз және күшті жақтарын анықтау үшін әлеуметтік-аналитикалық әдіс қолданылды. Қытайлық және қазақстандық компаниялардың ресми сайттарынан алынған мәліметтер түсіндіріліп, статистикалық әдісті қолдана отырып талдау жүргізілді. Жұмыста мемлекеттік статистика мен интернет-ресурстар, заңнамалық актілері, БАҚ мәтіндері, ғылыми мақалалар пайдаланылды.

Мақалада саяси, экономикалық және инфрақұрылымдық талдау әдістерін ұштастыратын кешенді пәнаралық тәсіл қолданылды. Зерттеудің әдіснамалық негізі жүйелік және құрылымдық-функционалдық талдау

қағидаттарына сүйенеді, бұл құбыржол инфрақұрылымның кеңірек энергетикалық, сыртқы саяси және экономикалық жүйенің құрамдас бөлігі ретінде қарастыруға мүмкіндік берді. Зерттеудің эмпирикалық базасын халықаралық және ұлттық ұйымдардың ресми статистикалық деректері, сондай-ақ стратегиялық құжаттардың, энергетика секторын дамыту бағдарламаларының, мемлекетаралық келісімдердің және салалық есептердің мәтіндері құрады. Сонымен қатар салалық зерттеу орталықтары мен сараптамалық платформалардың аналитикалық материалдары пайдаланылды.

Зерттеу аясында қолданыстағы және перспективалы құбыржол жеткізу бағыттарын салыстыруға, сондай-ақ олардың экономикалық тиімділігін, геосаяси тәуекелдерін және институционалдық шектеулерін бағалауға мүмкіндік берген салыстырмалы әдіс қолданылды. Құбыржолдардың өткізу қабілеті, экспорт көлемдері, инвестициялар және халықаралық нарықтардағы энергетикалық ресурстарға сұраныс динамикасы жөніндегі деректерді өңдеу үшін экономикалық-статистикалық талдау пайдаланылды.

Құбыржол инфрақұрылымының дамуына әсер ететін факторларды анықтау мақсатында геоэкономикалық жағдайларды, көлік-логистикалық параметрлерді, экологиялық талаптарды және халықаралық энергетикалық нарықтардың конъюнктурасын бағалауды қамтитын факторлық талдау жүргізілді.

Нәтижелер

Қытай жалпы ішкі өндірістің тұрақты өсуін және адам дамуы индексінің жоғары деңгейін көрсетеді. Тұрақты экономикалық өсуге қол жеткізу үшін Қытайға тұрақты энергиямен қамтамасыз ету қажет. Ирандық зерттеушілер А.Могани мен А. Малеканың пікірінше: «Каспий бассейнінің энергетикалық ресурстары Қытайды энергиямен қамтамасыз ету үшін өте маңызды» [5, 2279 б.]. Каспий бассейніндегі Қытайдың энергетикалық дипломатиясы «Бір белдеу, бір жол» бастамасына, Шанхай Ынтымақтастық Ұйымы шеңберіндегі ынтымақтастыққа және Каспий өңірі елдерімен екіжақты ынтымақтастыққа негізделеді. Каспий өңірінің мемлекеттері арасында Қазақстан Қытай үшін маңызды орын алады. Қытай Қазақстанның энергетикалық секторына орасан зор қаражат салуда. Sinopec, China National сияқты бірнеше қытайлық компаниялар мұнай корпорациясы (CNPC) және Қытай ұлттық оффшорлық мұнай корпорациясы (CNOOC) Қазақстанның мұнай-газ саласына 20 миллиард доллардан астам инвестиция салды [5, 2285 б.]. Жоғарыда атап өтілгендей, екі ел арасындағы мұнай мен газды тиімді тасымалдауды қамтамасыз ететін Қазақстан мен Қытайдың энергетикалық ынтымақтастығында құбыр инфрақұрылымы басты рөл атқарады. Қолданыстағы мұнай және газ құбырларын қарастырайық.

Атасу-Алашанькоу мұнай құбыры: Бұл магистральдық мұнай құбыры Қазақстаннан Қытайға мұнай тасымалдауға арналған. Бастапқы нүкте – Ұлытау өңіріндегі Атасу қабылдау пункті, ал соңғы нүкте – Қытайдағы Алашанькоу. Мұнай құбырының ұзындығы 965,1 км, жобалық қуаты жылына 20 млн. Бұл құбыр арқылы 2022 жылы 11,2 миллион тонна мұнай тасымалданса, 2023 жылдың бірінші жартыжылдығында 10,9 миллион тонна мұнай тасымалданған [6].

Кеңқияқ-Құмкөл мұнай құбыры Қазақстанның батыс облыстарынан мұнай тасымалдауға арналған. Бастапқы нүкте – «Кеңқияқ» қабылдау пункті, соңғы нүктесі – «Құмкөл». Мұнай құбырының ұзындығы 794,263 шақырымды құрайды. Максималды қуаттылығы жылына 10 млн тоннаға жетеді, қосымша мұнай айдау станцияларын салу арқылы 20 млн тоннаға дейін арттыру мүмкіндігі бар. 2022 жылы 8,5 млн тонна мұнай тасымалданса, 2023 жылдың бірінші жартыжылдығында – 6,7 тонна мұнай [6]. 2023 жылы Қазақстаннан мұнай экспортының жалпы көлемі 70,5 млн тоннаны құрады, бұл өткен жылмен салыстырғанда 9,6%-ға артық [7].

Сонымен қатар, Қазақстан мен Қытай арасында инфрақұрылымды кеңейту бойынша жоспарлар әзірленуде. Мысалы, 2023 жылдың мамырында «ҚазМұнайГаз» мен CNPC Кеңқияқ-Атырау және Кеңқияқ-Құмкөл мұнай құбырларын кеңейту бойынша алдын ала зерттеу жүргізу туралы келісім жасалды. Осылайша, олардың өткізу қабілетін жылына 15 млн тонна және 20 млн тоннаға дейін арттыру жоспарлануда [8]. Демек, Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр инфрақұрылымы белсенді түрде дамып келеді, бұл екі ел арасындағы энергетикалық ынтымақтастықты нығайтуға ықпал етеді.

Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр желісін кеңейту Қытайдың өсіп келе жатқан энергия қажеттіліктерін және Қазақстан экономикасы үшін әлеуетті пайданы ескере отырып, айтарлықтай экономикалық мағына береді. Елдің энергетикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында Қытай бай табиғи энергетикалық ресурстарды игеруге белсенді түрде қатысады және Қазақстанның мұнай мен газ ресурстарының: барлаудан өндіруге дейін және өндеуден тасымалдауға дейінгі кең желісін қолдайды. Қытай трансұлттық компанияларының 98%-ы энергетикалық секторға – мұнай мен табиғи газ өндіру және тасымалдаумен байланысты инвестициялармен айналысады [9].

Соңғы 20 жылда Қытай Қазақстан экономикасына 36,7 млрд доллар инвестиция салды. Қытайлық инвесторлар әртүрлі газ жобаларына 6 миллиард доллардан астам инвестиция салды. Қытайдың ірі компанияларының инвестициялық мәмілелері 1-кестеде келтірілген.

Кесте 1. Қытай компанияларының Қазақстан Республикасының энергетика секторындағы ірі инвестициялық мәмілелері [10].

Шартқа қол қойылған жылы	ҚХР инвестор компаниясы	Инвестициялар көлемі (\$ млрд.)	Мәмілеге қатысқан Қазақстан тарапынан компаниялар
2005	China National Petroleum Corp. (CNPC)	4.2	PetroKazakhstan
2006	China International Trust and Investment (CITIC)	1.9	Nations Energy
2007	China National Petroleum Corp. (CNPC)	1.3	
2008	Xinjiang Guanghui	0.3	Tarbagatay Munay
2009	China National Petroleum Corp. (CNPC)	2.6	Central Asia Petroleum
2009	China Investment Corporation (CIC)	0.9	JSC, KazMunaiGas, E&P
2010	Gezhouba, Xinjiang International Cooperation Corp	0.7	Kazakhstan Natural Gas
2011	China Petroleum and Chemical (Sinopec)	0.9	Marubeni
2012	Three Gorges	0.4	
2012 - 2013	China National Petroleum Corp. (CNPC)	6.7	KazMunaiGas
2014	Geo-Jade Petroleum	0.5	Maten Petroleum
2014	China National Petroleum Corp. (CNPC)	1.6	
2014	Sinopec	1.1	Lukoil
2015	Geo-Jade Petroleum	0.5	KoZhan Gold Invetment
2021	China General Nuclear	0.4	Ulba-TVS Kazatomprom
2022	China National Chemical Engineering	0.3	

1-кестеде көрсетілгендей China National Petroleum Corp ұлттық корпорациясы. (CNPC) Қашағанның 8% акциясын және Қазақстанның батысында бірнеше кен орындарын игеріп жатқан «PetroKazakhstan» компаниясының 67% акциясын сатып алды. Екі мәміленің жалпы сомасы 9,2 млрд-тан асты.

Қытай әлемдегі ең ірі энергия тұтынушыларының бірі болып табылады және оның мұнай мен газға деген қажеттілігі арта түспек. 2022 жылғы мәліметтер бойынша, Қытай үлкен көлемде мұнай мен газ импорттады, бұл оның энергетикалық ресурстарды сыртқы көздерден алуына тәуелділігін көрсетеді. Бұл Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр инфрақұрылымын

кеңейту мәселесін стратегиялық маңызды етеді, өйткені ол энергия ресурстарының тұрақты жеткізілімін қамтамасыз етуге ықпал етеді. Қазақстан экономикасына жаңа құбыр желілерінің әсеріне келер болсақ, бірінші кезекте бұл экономикаға инвестициялардың өсуін қамтамасыз етеді. Мысалы, құбырлар құрылысы мен кеңейту маңызды капитал салымдарын талап етеді. Мысалы, Атасу – Алашанькоу мұнай құбырының құрылысы 700 миллион АҚШ долларына бағаланған [6]. Осындай жобалар шетелдік инвестицияларды тартуға және инфрақұрылымды дамытуға ықпал етеді. Екіншіден, бұл транзиттен түсетін кірістер. Мұнай мен газды құбырлар арқылы экспорттау Қазақстанға транзиттік алымдар мен салықтардан тұрақты кірістер әкеледі. 2022 жылы Атасу-Алашанькоу мұнай құбыры арқылы Қытайға қазақстандық мұнай экспортының 30%-ға артуы сияқты жеткізілім көлемін ұлғайту бұл кірістерді арттыруға ықпал етеді [6]. Үшіншіден, ірі инфрақұрылымдық жобаларды іске асыру құрылыс сатысында да, құбырларды пайдалану кезінде де жұмыс орындарын құруға ықпал етеді, бұл халықты жұмыспен қамтамасыз ету деңгейіне және өңірлердің әлеуметтік-экономикалық дамуына оң әсер етеді. Жоғарыда айтылғандарға байланысты, 2025 жылғы 1 наурызда Астанада ҚР Энергетика вице-министрі Ерлан Ақкенженов пен Қытай ұлттық мұнай корпорациясы (CNPC) өкілдері арасында жұмыс кездесуі өтті. Талқылауға қойылған маңызды инфрақұрылымдық жобалардың бірі Бейнеу-Бозой-Шымкент газ құбырының екінші желісінің құрылысы болды. Бұл жобаны іске асыру газбен жабдықтау жүйесінің қуаттылығын айтарлықтай арттырады, бұл ішкі нарықты да, экспортқа да тұрақты газ жеткізуді қамтамасыз етеді. Бұл Қазақстанның энергетикалық қауіпсіздігін арттыру және аймақтық энергетикалық сектордағы позициясын нығайтудағы маңызды қадам болмақ. Кездесу барысында «МаңғыстауМұнайГаз» және «Өріктау» кен орындары бойынша келісімдерді ұзарту мәселелері, сондай-ақ табиғи газды тасымалдау мен сатуға қатысты аспектілер де талқыланды. Қазақстан мен Қытай ынтымақтастықтың қазіргі деңгейін сақтап қана қоймай, оны әлемдік энергетикалық нарықтағы заманауи сын-қатерлер мен үрдістерге бейімдеуге ниетті [11].

Талқылау

Ресей, Иран және Әзірбайжан арқылы мұнай экспортының балама жолдарын қарастыратын болсақ, дәстүрлі түрде Қазақстан мұнайының едәуір бөлігін ресейлік құбыр жүйесі арқылы экспорттайды. Алайда бір транзиттік бағытқа тәуелділік елдегі саяси және экономикалық жағдайға байланысты тәуекелдерді тудыруы мүмкін. Иран арқылы мұнай экспорттау қаупі де бар. Ең алдымен, осы ел арқылы өтетін экспорт геосаяси қиындықтарға, соның ішінде халықаралық санкциялар мен аймақтағы тұрақсыздыққа тап

болып, бұл бағыттың тартымдылығын шектейді. Ақырында, Транскаспий бағыты мұнай мен газды Каспий теңізі арқылы Әзірбайжанға және одан әрі Еуропаға тасымалдауды қамтиды. Ол қолданыстағы маршруттарға балама бергенімен, техникалық және экологиялық қиындықтар, сондай-ақ халықаралық ынтымақтастық қажеттілігі оны жүзеге асыруды қиындатады. Осылайша, осы баламалармен салыстырғанда, Қытайдың энергетикалық ресурстарға тұрақты сұранысын, географиялық жақындығын және қолданыстағы инфрақұрылымын ескере отырып, Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр желісін кеңейту экономикалық тұрғыдан тиімді болып көрінеді. Осыдан шығатын қорытынды, Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр желісін кеңейту екі елдің стратегиялық мүдделеріне сай келеді, себебі ол Қытайға энергия ресурстарын сенімді түрде жеткізуді қамтамасыз етіп, Қазақстан экономикасының дамуын инвестициялар, транзиттен түсетін кірістер және жұмыс орындарын құру арқылы ынталандырады.

Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр инфрақұрылымын кеңейту бірқатар геосаяси тәуекелдер мен қиындықтармен байланысты, олар жаһандық және аймақтық саясаттың ықпалымен, сондай-ақ басқа энергетикалық ойыншылардың әрекеттерімен туындауы мүмкіндігін айта кету керек. Сонымен қатар, Қытай Орталық Азияны, оның ішінде Қазақстанды, өзінің энергетикалық қажеттіліктерін қамтамасыз ету үшін стратегиялық маңызды аймақ ретінде қарастырады. Бұл, ең алдымен, энергия ресурстарының көздерін әртараптандыруға және басқа державалар бақылауындағы теңіз жолдарынан тәуелділікті азайтуға деген ұмтылысымен байланысты. Дегенмен, Қытайдың аймақтағы белсенді қатысуы Ресей мен АҚШ сияқты басқа да ірі ойыншылардың алаңдаушылығын тудыруы мүмкін, бұл белгілі бір геосаяси тәуекелдерді тудырады [5, 2288 б.]. Келесі геосаяси тәуекел – басқа энергетикалық ойыншылардың қысымы. Мысалы, Ресей Орталық Азия аймағын өзінің стратегиялық мүдделер аймағы ретінде қарастырады. Сондықтан Қытайдың Қазақстанның энергетикалық секторындағы қатысуын кеңейту Ресей тарапынан бәсекелестік ретінде қабылдануы мүмкін, бұл геосаяси шиеленіске алып келуі ықтимал [12, 150 б.]. Сонымен қатар, АҚШ пен ЕО Қазақстанға Қытаймен энергетика саласындағы ынтымақтастығын шектеу үшін қысым көрсетуі мүмкін. Оның үстіне Батыстың Ресейге қарсы санкциялары оның энергетика саласында Ресеймен тығыз байланысын ескере отырып, Қазақстанға жанама әсер етуі мүмкін [13, 328 б.]. Ақырында, маңызды энергетикалық ойыншы - маңызды мұнай мен газ қорына ие Иран. Оның аймақтық энергетикалық саясатқа қатысуы халықаралық санкциялар мен саяси оқшауланумен шектелген. Дегенмен, Иранға қарсы санкцияларды алып тастау ықтималдығы аймақтағы күштер балансын өзгертіп, Қазақстан мен Қытай арасындағы энергетикалық ынтымақтастығына әсер етуі мүмкін.

Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр инфрақұрылымын дамытуға арналған ықтимал көлік және логистикалық қауіптерді қарастырайық. Біріншіден, оларға аймақтағы негізгі ойыншыларға қарсы бағытталған халықаралық санкциялар жатады, бұл бірлескен энергетикалық жобаларды жүзеге асыруды қиындатуы мүмкін. Мысалы, Ресейге қарсы санкциялар технологиялар мен қаржыландыруға қол жеткізуді шектейді, бұл энергетика саласындағы ынтымақтастықты қиындатуы мүмкін [14, 308 б.]. Екіншіден, қазіргі инфрақұрылым мұнай мен газды тасымалдаудың өсуі үшін жеткілікті дамымаған болуы мүмкін. Құбыр желісін жаңарту және кеңейту қажеттілігі үлкен инвестициялар мен елдер арасындағы келісімдерді талап етеді, бұл геосаяси факторлармен қиындауы мүмкін. Сонымен қатар, кейбір мұнай кен орындарындағы қорлардың таусылуы, өндіру тиімділігін арттыру және пайдалану мерзімін ұзарту үшін заманауи технологияларды белсенді енгізуді қажет етеді. Бұл өндіріс деңгейін сақтап қана қоймай, экономикалық тәуекелдерді азайтуға мүмкіндік береді. Үшіншіден, құбырлардың құрылысы мен пайдаланылуы экологиялық тәуекелдермен байланысты, оның ішінде мұнай мен газдың ағуы, бұл қоршаған ортаға зиян келтіруі мүмкін. Бұл экологиялық ұйымдар мен жергілікті тұрғындардың наразылығын тудырып, жобалардың кешігуіне немесе тоқтатылуына әкелуі мүмкін. Осылайша, Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр инфрақұрылымын кеңейту жаһандық және аймақтық ойыншылардың ықпалымен, сондай-ақ көлік және экологиялық қауіптермен байланысты кешенді геосаяси тәуекелдер мен қиындықтарды қамтиды. Мұндай жобалардың табысты жүзеге асырылуы осы факторларды ескере отырып, оларды азайту стратегияларын әзірлеуді талап етеді.

Қорытынды

Қорытындылай келе, біз Қазақстанның инфрақұрылымдық жобаларының тәуекелдерін азайту және экономикалық тиімділігін арттыру үшін келесі ұсыныстарды ұсынамыз. Экспорттық бағыттарды әртараптандыру үшін мұнай мен газ экспортының баламалы бағыттарын әзірлеу қажет. Бұл бір бағытқа тәуелділікті азайтып, геосаяси тәуекелдерді азайтады. Әрі қарай : көршілес елдермен белсенді ынтымақтастық және көпжақты бастамаларға қатысу аймақтағы тұрақтылық пен болжамдылыққа ықпал етуі мүмкін. Сонымен қатар, халықаралық компаниялармен және ұйымдармен ынтымақтастық арқылы инвестициялар мен технологияларды тарту маңызды. Экологиялық нормалар мен стандарттарды қатаң сақтау қоршаған ортаға теріс әсерлерді болдырмауға және жобаларға қоғамдық сенімділікті арттыруға көмектеседі. Ақырында, әлемдік энергетикалық нарықтардағы ықтимал өзгерістерді ескеретін стратегияларды әзірлеу жаңа жағдайларға бейімделуге және бәсекеге қабілеттілікті сақтауға мүмкіндік

береді. Біздің ойымызша, осы ұсыныстарды жүзеге асыру Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр инфрақұрылымының сәтті дамуына ықпал етіп, энергетика саласындағы тұрақты және өзара пайдалы ынтымақтастықты қамтамасыз етеді. Жүргізілген зерттеу Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр инфрақұрылымын кеңейту энергетикалық ынтымақтастықтың стратегиялық маңызды бағыты екенін көрсетті. Қытайдың өсіп келе жатқан энергия тұтынуы, Қазақстанның экспорттық бағыттарды әртараптандыруға ұмтылысы, қалыптасқан экономикалық өзара тәуелділік мұнай мен газ транзитін одан әрі дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасайды. Қазақстан мен Қытай арасындағы құбыр желісін кеңейтудің болашағы зор. Біріншіден, мұнай мен газды тасымалдау көлемін ұлғайту Қазақстанға экспорт пен транзиттен қосымша кіріс алуға, инвестиция тартуға және жаңа жұмыс орындарын ашуға мүмкіндік береді. Қытай өз кезегінде энергия импортын әртараптандыру арқылы энергетикалық қауіпсіздікті арттыра алады. Екіншіден, құбыр желісінің дамуы басқа энергетикалық ойыншылардың (Ресей, АҚШ, ЕО, Иран) бәсекелестігін, санкциялық шектеулерді және инфрақұрылымдық проблемаларды қоса алғанда, бірқатар тәуекелдерге тап болады. Алайда, Қазақстан мен Қытай арасындағы мүдделер тепе-теңдігі және олардың тұрақты ынтымақтастыққа деген ұмтылысы осы тәуекелдерді азайтуға ықпал етеді. Үшіншіден, инфрақұрылымды әрі қарай дамыту үшін қазіргі құбырлар жүйесін жаңғырту, жаңа технологияларды енгізу және қоршаған ортаға теріс әсерді азайту мақсатында экологиялық стандарттарды қатаң сақтауды қажет етеді.

ӘДЕБИЕТ

[1] Darke W., Karatayev M., Lisiakiewicz R. Sustainable energy security for Central Asia: Exploring the role of China and the United Nations // *Energy Reports*. – 2022. - № 8. – P.10741–10750. URL: <https://doi.org/10.1016/j.egy.2022.08.213>

[2] Жильцов С. Трубопроводы в Центральной Азии и каспийском регионе: новый этап борьбы. URL: https://ca-c.org.ru/journal/2014/journal_rus/cac-03/11.shtml?

[3] Энергетическое сотрудничество Казахстана и Китая. URL: <https://ameglobal.kz/energeticheskoe-sotrudnichestvo-kazakhstan-i-kitaya/>

[4] Каукенов А. Энергетическое сотрудничество Казахстана и Китая. URL: <https://powerexpo.kz/ru/press-tsentr/novosti/novosti-blog/1397-energeticheskoe-sotrudnichestvo-kazakhstan-i-kitaya?>

[5] Moghani A., Maleki A. China's energy diplomacy in the Caspian Basin and its impact on the energy security of Europe // *Energy Reports*. – 2024. - № 11. – P. 2279–2294. URL: <https://doi.org/10.1016/j.egy.2024.01.070>

[6] ТОО «Қазақстанско-Китайский Трубопровод». URL: <https://www.kcp.kz/company/about?>

[7] Казахстан экспортировал в Китай 1,2 млн тонн нефти в 2023 году. URL: <https://nangs.org/news/markets/oil/kazakhstan-eksportiroval-v-kitaj-1-2-mln-tonn-nefti-v-2023-godu>

[8] Транспортировка нефти. URL: <https://ar2023.kmg.kz/ru/strategic-report/operating-review/oil-transportation?>

[9] Платежный баланс и внешний долг Республики Казахстан за первую полугодия 2022. Национальный Банк Казахстана. URL: <https://nationalbank.kz/ru/news/vneshniy-dolg>

[10] China Global Investment Tracker. URL: <https://www.aei.org/china-global-investment-tracker/>

[11] Бейсембаев Д. Казахстан и Китай расширяют стратегическое партнерство в нефтегазовой сфере. URL: https://el.kz/ru/kazahstan-i-kitay-rasshiryayut-strategicheskoe-partnerstvo-v-neftegazovoy-sfere_400015068

[12] Хунцзян Ч. Перспективы развития казахстано-китайских отношений в новых геополитических реалиях // Известия Восточного института. - 2023. - № 1. - С. 147–155.

[13] Мигел А.А., Мамедова Н.Х., Неведомская Ю.Л., Кузнецова А.А. Влияние санкций на нефтяные доходы и таможенные платежи в бюджет РФ: выводы и решения // Вестник Академии знаний. – 2024. - № 3 (62). – С. 327-331.

[14] Решетников С.Б., Чернышев А.К. Влияние санкционных ограничений на отдельные отрасли экономики Российской Федерации // Вестник Академии знаний. – 2024. - № 4 (63). - С. 306-310.

REFERENCES

[1] Darke W., Karatayev M., Lisiakiewicz R. Sustainable energy security for Central Asia: Exploring the role of China and the United Nations // Energy Reports. – 2022. - № 8. – P.10741–10750. URL: <https://doi.org/10.1016/j.egy.2022.08.213>

[2] Zhil'cov S. Truboprovody v Central'noj Azii i kaspiskom regione: novyj jetap bor'by. [Pipelines in Central Asia and the Caspian region: a new stage of the struggle] URL: https://ca-c.org.ru/journal/2014/journal_rus/cac-03/11.shtml? [in Russ.]

[3] Jenergeticheskoe sotrudnichestvo Kazahstana i Kitaja. [Energy cooperation between Kazakhstan and China] URL: <https://ame-global.kz/energeticheskoe-sotrudnichestvo-kazahstana-i-kitaya/> [in Russ.]

[4] Kaukenov A. Jenergeticheskoe sotrudnichestvo Kazahstana i Kitaja. [Energy cooperation between Kazakhstan and China] URL: <https://powerexpo.kz/ru/press-tsentr/novosti/novosti-blog/1397-energeticheskoe-sotrudnichestvo-kazahstana-i-kitaya?> [in Russ.]

[5] Moghani A., Maleki A. China's energy diplomacy in the Caspian Basin and its impact on the energy security of Europe // Energy Reports. – 2024. - № 11. – P. 2279–2294. URL: <https://doi.org/10.1016/j.egy.2024.01.070>

[6] TOO «Kazhastansko-Kitajskij Truboprovod». [Kazakhstan-China Pipeline LLP.] URL: <https://www.kcp.kz/company/about?> [in Russ.]

[7] Kazahstan jeksportiroval v Kitaj 1,2 mln tonn nefti v 2023 godu. [Kazakhstan exported 1.2 million tons of oil to China in 2023.] URL: <https://nangs.org/news/markets/oil/kazahstan-eksportiroval-v-kitaj-1-2-mln-tonn-nefti-v-2023-godu> [in Russ.]

[8] Transportirovka nefti. [Oil transportation] URL: <https://ar2023.kmg.kz/ru/strategic-report/operating-review/oil-transportation?> [in Russ.]

[9] Platezhnyj balans i vneshnij dolg Respubliki Kazahstan za pervuju polugoda 2022. Nacional'nyj Bank Kazahstana. (sajt). [Balance of payments and external debt of the Republic of Kazakhstan for the first half of 2022. National Bank of Kazakhstan.] URL: <https://nationalbank.kz/ru/news/vneshnij-dolg> [in Russ.]

[10] China Global Investment Tracker. URL: <https://www.aei.org/china-global-investment-tracker/>

[11] Bejsembaev D. Kazahstan i Kitaj rasshirjajut strategicheskoe partnerstvo v neftegazovoj sfere. [Kazakhstan and China are expanding their strategic partnership in the oil and gas sector.] URL: https://el.kz/ru/kazahstan-i-kitaj-rasshiryayut-strategicheskoe-partnerstvo-v-neftegazovoy-sfere_400015068/ [in Russ.]

[12] Hunczjan Ch. Perspektivy razvitija kazahstano-kitajskih otnoshenij v novyh geopoliticheskikh realijah [Prospects for the development of Kazakh-Chinese relations in the new geopolitical realities] // Izvestija Vostochnogo instituta [Izvestia of the Oriental Institute]. – 2023. - №1. - S. 147–155. [in Russ.]

[13] Migel A.A., Mamedova N.H., Nevedomskaja Ju.L., Kuznecova A.A. Vlijanie sankcij na neftjanye dohody i tamozhennye platezhi v bjudzhet rf: vyvody i reshenija [The impact of sanctions on oil revenues and customs payments to the budget of the Russian Federation: conclusions and solutions] // Vestnik Akademii znaniy [Bulletin of the Academy of Knowledge]. – 2024. - № 3(62). – S. 327-331. [in Russ.]

[14] Reshetnikov S.B., Chernyshev A.K. Vlijanie sankcionnyh ogranichenij na otдел'nye otrasli jekonomiki Rossijskoj Federacii [The impact of sanctions restrictions on certain sectors of the Russian economy] // Vestnik Akademii znaniy [Bulletin of the Academy of Knowledge]. – 2024. -№ 4(63). – S. 306-310. [in Russ.]

**PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF PIPELINE
INFRASTRUCTURE BETWEEN KAZAKHSTAN AND CHINA:
ECONOMIC FEASIBILITY AND GEOPOLITICAL RISKS**

*Ashimbayeva A.¹, Baydarov E.², Kagazbaeva E.³

^{*1,3} Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World
Languages, Almaty, Kazakhstan

² R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies of the Science Committee of
the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan,
Almaty, Kazakhstan

Abstract. The increasing complexity of the global energy environment and the intensification of competition for transport corridors significantly enhance the scholarly relevance of analyzing pipeline cooperation between Kazakhstan and China. Ensuring reliable and uninterrupted transportation of energy resources has become a matter of strategic importance within the contemporary system of international relations. The purpose of this study is to substantiate the key determinants influencing the prospects for the development of major infrastructure between the two states, as well as to identify internal and external factors shaping the sustainability of energy interaction. The research employs comparative-analytical and structural methods, along with the analysis of statistical data, international agreements, and regulatory documents, which ensures a comprehensive and systematic character of the findings. The scientific value of the study lies in clarifying the criteria for assessing the effectiveness of transboundary energy routes and identifying the prerequisites necessary to enhance the long-term resilience of infrastructure projects.

The results demonstrate that further expansion of the pipeline system is economically justified, as it contributes to strengthening transport and energy linkages between the states, diversifying export routes, and ensuring more efficient utilization of transit potential. At the same time, the implementation of such projects is associated with geopolitical risks stemming from shifts in the regional balance of power, the influence of external actors, and technological constraints that require additional institutional and investment solutions. The scientific novelty of the research is reflected in the proposed approaches aimed at enhancing the sustainability of energy policy, adapting strategic priorities to changes in the international environment, and developing mechanisms to mitigate emerging risks. The practical significance of the study lies in the applicability of its results to the development of transit infrastructure programs, the assessment of new investment projects, and the modelling of scenarios for energy cooperation in the Eurasian region.

Keywords: pipeline infrastructure, Kazakhstan, China, energy cooperation, geopolitical risks, economic feasibility, transit potential, regional integration

**ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ТРУБОПРОВОДНОЙ
ИНФРАСТРУКТУРЫ МЕЖДУ КАЗАХСТАНОМ И КИТАЕМ:
ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТЬ
И ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЕ РИСКИ**

*Ашимбаева А.¹, Байдаров Е.², Кагазбаева Э.³

^{*1,3} Казахский университет международных отношений и мировых языков
имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

² Институт востоковедения им. Р.Б. Сулейменова Комитета науки МНВО
РК, Алматы, Казахстан

Аннотация. Усложнение мировой энергетической конъюнктуры и усиление глобальной конкуренции за транспортные коридоры значительно повышают научную актуальность анализа трубопроводного сотрудничества между Казахстаном и Китаем. Вопрос надежной и бесперебойной транспортировки энергетических ресурсов приобретает стратегическое значение в современной системе международных отношений. Целью настоящего исследования является обоснование ключевых детерминант, влияющих на перспективы развития магистральной инфраструктуры между двумя государствами, а также выявление внутренних и внешних факторов, определяющих устойчивость энергетического взаимодействия. В рамках исследования применялись сравнительно-аналитический и структурный методы, анализ статистических материалов, международных соглашений и нормативно-правовых документов, что обеспечило комплексный и системный характер полученных результатов. Научная ценность работы заключается в уточнении критериев оценки эффективности трансграничных энергетических маршрутов и выявлении предпосылок, необходимых для повышения долгосрочной устойчивости инфраструктурных проектов.

Результаты исследования показывают, что дальнейшее расширение трубопроводной системы обладает выраженной экономической обоснованностью, поскольку способствует укреплению транспортно-энергетических связей государств, диверсификации экспортных направлений и более эффективному использованию транзитного потенциала. Вместе с тем реализация подобных проектов сопряжена с геополитическими рисками, обусловленными изменением регионального баланса сил, влиянием внешних акторов и технологическими ограничениями, требующими дополнительных институциональных и инвестиционных решений. Научная новизна работы проявляется в предложении подходов, направленных на повышение устойчивости энергетической политики, адаптацию стратегических приоритетов к изменениям международной обстановки и формирование механизмов минимизации возникающих рисков. Практическая значимость исследования определяется возможностью применения полученных результатов при разработке программ

развития транзитной инфраструктуры, оценке новых инвестиционных проектов и моделировании сценариев развития энергетического сотрудничества в Евразийском пространстве.

Ключевые слова: трубопроводная инфраструктура, Казахстан, Китай, энергетическое сотрудничество, геополитические риски, экономическая целесообразность, транзитный потенциал, региональная интеграция

Мақала түсті / Статья поступила / Received: 12.12.2025.

Жариялауға қабылданды / Принята к публикации / Accepted: 27.03.2026.

Авторлар туралы мәлімет:

Ашимбаева Асем Қуатбекқызы – PhD докторант, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: meili8787@mail.ru

Байдаров Еркін Ұланұлы – жетекші ғылыми қызметкер, философия ғылымдарының докторы (PhD), профессор, Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, Алматы, Қазақстан, e-mail: erkin_u.68@mail.ru

Кагазбаева Эльмира Маратовна – шығыстану факультетінің деканы, Абылай атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: kagazbaeva.e@gmail.com

Сведения об авторах:

Ашимбаева Асем Куатбековна – PhD-докторант, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: meili8787@mail.ru

Байдаров Еркін Уланович – ведущий научный сотрудник, доктор философских наук (PhD), профессор, Институт востоковедения имени Р.Б. Сулейменова Комитета науки МНВО РК, Алматы, Казахстан, e-mail: erkin_u.68@mail.ru

Кагазбаева Эльмира Маратовна – декан факультета востоковедения, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: kagazbaeva.e@gmail.com

Information about the Authors

Ashimbayeva Asem Kuatbekovna – PhD Doctoral Student, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: meili8787@mail.ru

Baydarov Yerkin Ulanovich – Leading Research Fellow, Doctor of Philosophy (PhD), Professor, R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies, Almaty, Kazakhstan, e-mail: erkin_u.68@mail.ru

Kagazbaeva Elmira Maratovna – Dean of the Faculty of Oriental Studies, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: kagazbaeva.e@gmail.com

UDC 327:004.8

IRSTI 11.25.40

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.008>

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND THE TRANSFORMATION OF STRATEGIC STABILITY

* Kurpebayeva G.¹

*¹ Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article examines the impact of artificial intelligence on the transformation of strategic stability in contemporary international relations. Rapid technological development has significantly expanded the role of artificial intelligence in military planning, intelligence analysis, and decision-support systems, thereby influencing the dynamics of global security competition. The purpose of the study is to analyze how the integration of artificial intelligence technologies affects traditional mechanisms of deterrence and strategic interaction among major powers.

The research is based on a comparative and analytical approach and examines policy frameworks and strategic documents adopted by the United States, China, and the European Union. The study also draws upon theoretical perspectives from realism, institutionalism, and constructivism in order to interpret the implications of technological change for the international security system.

The results demonstrate that artificial intelligence is transforming strategic stability in several key ways. First, the acceleration of data processing and decision-making cycles alters the temporal dynamics of crisis management. Second, technological competition increasingly centers on intangible capabilities such as data access, computing infrastructure, and algorithmic development, which complicates traditional verification mechanisms. Third, differences in national regulatory approaches create obstacles to the formation of global governance frameworks for military applications of artificial intelligence.

The study concludes that artificial intelligence represents a structural factor reshaping the foundations of strategic stability. Its influence extends beyond technological innovation to include changes in power distribution, institutional regulation, and strategic interaction among states.

Keywords: artificial intelligence, strategic stability, international security, technological competition, military innovation, global governance, great power rivalry

Introduction

The rapid development of digital technologies has become one of the most significant factors shaping the evolution of international relations in the twenty-

first century. Among these technologies, artificial intelligence has emerged as a particularly influential driver of transformation in the fields of economics, governance, and national security. The growing integration of artificial intelligence into military planning, intelligence analysis, cyber operations, and decision-support systems is increasingly influencing the dynamics of strategic competition among states. As a result, scholars and policymakers have begun to reconsider the implications of artificial intelligence for global security and the stability of the international system.

Historically, strategic stability has been closely associated with the balance of military capabilities among major powers and the ability of states to maintain credible deterrence. During the Cold War, the concept of strategic stability was largely defined in the context of nuclear deterrence and the maintenance of mutual vulnerability between rival powers. The existence of second-strike capabilities and the predictability of strategic behavior played a central role in preventing direct military confrontation between nuclear-armed states. Classical theories of international relations, particularly structural realism, emphasized that stability within an anarchic international system depends on the distribution of power and the rational behavior of states seeking to ensure their survival [1].

However, technological innovation has always played a crucial role in reshaping the nature of military competition and the mechanisms through which power is exercised. From the introduction of nuclear weapons to the development of precision-guided munitions and cyber capabilities, new technologies have repeatedly altered strategic calculations and forced policymakers to adapt existing security frameworks. In recent years, artificial intelligence has been widely recognized as a transformative technology with the potential to influence not only military capabilities but also the broader architecture of global power relations.

A growing body of academic research has begun to examine the security implications of artificial intelligence. Some scholars argue that the diffusion of advanced technologies may alter the balance of power and affect the distribution of military capabilities among states [2]. Others emphasize that artificial intelligence can significantly enhance the effectiveness of intelligence collection, target identification, and operational planning, thereby increasing the speed and precision of military decision-making. At the same time, concerns have been raised regarding the potential risks associated with autonomous systems, algorithmic bias, and the delegation of critical decisions to machine-learning processes [3].

In addition to military considerations, artificial intelligence is also becoming a central element of geopolitical competition. Major powers are investing heavily in research and development in order to secure technological leadership in fields such as machine learning, data analytics, and advanced computing infrastructure.

According to international security assessments, the strategic importance of artificial intelligence has increased significantly as states seek to integrate digital technologies into their national defense strategies and long-term development plans [4]. This technological competition is often interpreted as a new dimension of great power rivalry in which control over data, algorithms, and computing resources becomes a key source of national power.

At the same time, the rapid pace of technological development has raised important questions regarding the adequacy of existing international governance mechanisms. Unlike nuclear weapons or conventional arms, artificial intelligence technologies are deeply embedded in civilian research ecosystems and commercial industries. This dual-use character complicates efforts to regulate their military applications through traditional arms control mechanisms. International organizations and policy forums have begun to address the potential implications of autonomous weapons systems and military artificial intelligence, yet consensus on regulatory frameworks remains limited [5].

The strategic approaches adopted by major actors further illustrate the diversity of perspectives on the role of artificial intelligence in global security. The United States has emphasized technological innovation and military modernization as key components of its national defense strategy [6]. China has identified artificial intelligence as a strategic priority within its long-term development planning and national technological strategy [7]. The European Union, in contrast, has focused primarily on the development of regulatory frameworks designed to ensure the ethical and responsible use of artificial intelligence technologies [8]. These differing approaches reflect broader variations in political institutions, economic structures, and normative priorities.

Despite the growing attention to the role of artificial intelligence in international security, important analytical gaps remain in the existing literature. Much of the current research focuses either on technological aspects of military innovation or on the ethical implications of autonomous weapons systems. Comparatively less attention has been devoted to examining how artificial intelligence influences the broader concept of strategic stability within the international system. Understanding this relationship is particularly important in the context of intensifying geopolitical competition and the increasing integration of digital technologies into military decision-making processes.

Against this background, the present study aims to analyze how the development and integration of artificial intelligence technologies contribute to the transformation of strategic stability in contemporary international relations. The research focuses on the comparative analysis of strategic approaches adopted by the United States, China, and the European Union, which represent key actors shaping global technological and security dynamics.

By examining policy documents, strategic frameworks, and academic research, the article seeks to identify the main mechanisms through which

artificial intelligence influences deterrence dynamics, technological competition, and the institutional governance of emerging military technologies. The study contributes to the broader scholarly debate on the relationship between technological innovation and international security by highlighting the structural implications of artificial intelligence for the evolving architecture of global strategic stability.

Materials and Methods

The methodological framework of this study is based on an interdisciplinary approach that combines theoretical perspectives from international relations with qualitative analysis of strategic policy documents. The research integrates elements of comparative analysis, document analysis, and conceptual interpretation in order to examine how artificial intelligence influences the transformation of strategic stability in contemporary international security.

The theoretical foundation of the study draws primarily on the analytical traditions of realism, institutionalism, and constructivism within the field of international relations. Realist theory provides an important conceptual framework for understanding how technological innovation influences the distribution of power and the dynamics of strategic competition among states. According to structural realism, changes in the balance of capabilities within the international system inevitably affect the behavior of states seeking to ensure their security under conditions of anarchy [1]. In this context, emerging technologies such as artificial intelligence can be interpreted as factors that reshape the material foundations of military power and influence the strategic calculations of major powers.

In addition to realism, the study incorporates insights from institutionalist approaches that emphasize the role of international institutions and cooperative mechanisms in mitigating security dilemmas and managing technological competition. Institutional theory suggests that international regimes can contribute to the stabilization of interstate relations by providing mechanisms for transparency, information exchange, and rule-based governance [9]. This perspective is particularly relevant for examining current debates surrounding the regulation of military applications of artificial intelligence and the development of international norms governing autonomous systems.

Constructivist scholarship also contributes to the analytical framework by highlighting the role of norms, political values, and institutional identities in shaping national approaches to emerging technologies. From this perspective, differences in national regulatory strategies and technological governance models may reflect broader political and cultural factors rather than purely material considerations [10]. These theoretical perspectives collectively provide a multidimensional framework for interpreting the relationship between artificial intelligence and strategic stability.

Methodologically, the study relies primarily on qualitative research methods. A comparative analytical approach is employed to examine the strategic policies of three key actors shaping global technological and security dynamics: the United States, the People's Republic of China, and the European Union. These actors were selected because of their significant influence on global technological development, their substantial investments in artificial intelligence research and military innovation, and their active participation in international discussions on the governance of emerging technologies.

The United States remains one of the leading actors in the development of advanced military technologies and has integrated artificial intelligence into its national defense planning and modernization programs [6]. China has identified artificial intelligence as a strategic priority within its national development strategy and has significantly expanded investments in AI-related research and industrial capabilities [7]. The European Union represents an important regulatory actor that has sought to establish comprehensive governance frameworks for artificial intelligence, emphasizing ethical standards, human oversight, and technological accountability [8].

The empirical basis of the research consists of the analysis of official strategic documents, policy reports, and international security assessments related to artificial intelligence and military innovation. These materials include national defense strategies, technological development plans, and reports issued by international organizations. In addition, the study draws on analytical reports addressing global military expenditures and technological competition in the field of artificial intelligence [4]. Discussions within international forums on autonomous weapons systems and emerging technologies are also considered in order to assess the current state of global governance initiatives [5].

Document analysis was conducted through qualitative interpretation of policy priorities, strategic objectives, and institutional frameworks outlined in the selected materials. Particular attention was given to how artificial intelligence is conceptualized within national security strategies and how these conceptualizations reflect broader geopolitical interests. By comparing the strategic approaches of the United States, China, and the European Union, the study seeks to identify both convergences and divergences in their understanding of artificial intelligence as a factor influencing international security.

The comparative approach allows for the identification of structural patterns in technological competition and governance strategies. Rather than focusing exclusively on technological capabilities, the research examines the broader political and institutional context within which artificial intelligence is being integrated into national security strategies. This methodological perspective makes it possible to analyze not only the technological dimensions of artificial intelligence but also its implications for strategic stability and international governance.

Overall, the combination of theoretical interpretation, comparative analysis, and document-based research provides a comprehensive methodological framework for examining the evolving relationship between artificial intelligence and strategic stability in contemporary international relations.

Results

The integration of artificial intelligence into national security strategies has become an increasingly visible element of contemporary geopolitical competition. The analysis of policy documents and strategic frameworks demonstrates that leading international actors are actively incorporating artificial intelligence technologies into their defense planning, military modernization programs, and broader technological development strategies. At the same time, the approaches adopted by different actors vary significantly in terms of institutional priorities, regulatory frameworks, and strategic objectives.

In the case of the United States, artificial intelligence is framed primarily as a technological instrument capable of enhancing military effectiveness and maintaining strategic superiority in an increasingly competitive international environment. Official defense documents emphasize the importance of integrating advanced digital technologies into command-and-control systems, intelligence analysis, and operational planning. According to the National Defense Strategy, technological innovation plays a critical role in preserving the United States' ability to deter potential adversaries and respond to emerging security challenges [6]. Artificial intelligence is therefore treated not only as a technical capability but also as a central component of long-term military modernization.

The American strategic approach also highlights the importance of cooperation between the defense sector, private technology companies, and academic research institutions. The development of artificial intelligence systems is closely connected to the broader innovation ecosystem, which includes leading technology firms, universities, and research laboratories. This networked model of innovation enables rapid technological development but also creates new challenges related to the protection of sensitive technologies and the regulation of dual-use applications. As artificial intelligence technologies are increasingly embedded within civilian industries, maintaining technological leadership requires not only military investment but also sustained support for research and development across the entire technological sector.

China's approach to artificial intelligence development reflects a different institutional model in which technological advancement is closely integrated with long-term national development strategies. The government has identified artificial intelligence as a key driver of economic modernization, industrial transformation, and national power. Strategic planning documents emphasize the goal of achieving global leadership in artificial intelligence technologies through

sustained investment in research, infrastructure, and talent development [7]. Within the security domain, artificial intelligence is viewed as a tool capable of enhancing military capabilities, improving information processing, and strengthening the integration of digital technologies into defense systems.

An important characteristic of the Chinese approach is the strong role of the state in coordinating technological development across multiple sectors. Government agencies play a central role in directing investments, supporting national technology champions, and integrating civilian technological achievements into military modernization efforts. This model reflects a broader strategy of civil-military integration, in which technological innovation within the private sector can be rapidly adapted for defense purposes. As a result, the boundary between civilian and military technological development becomes increasingly blurred, contributing to the complexity of international technological competition.

The European Union represents a different model of engagement with artificial intelligence, emphasizing regulatory governance and ethical standards rather than direct geopolitical competition. European institutions have focused on establishing comprehensive legal frameworks aimed at ensuring the responsible and transparent use of artificial intelligence technologies. The development of regulatory initiatives such as the Artificial Intelligence Act illustrates the EU's effort to shape global norms regarding algorithmic accountability, human oversight, and risk management in AI systems [8].

While the European Union also recognizes the strategic importance of technological innovation, its approach is characterized by a stronger emphasis on governance mechanisms and institutional regulation. The EU seeks to balance technological development with the protection of fundamental rights and democratic principles. This regulatory orientation reflects broader political and institutional traditions within European governance structures. However, it also raises questions about how regulatory frameworks can coexist with the increasing militarization of artificial intelligence technologies within the global security environment.

Table 1. Strategic approaches to artificial intelligence in the United States, China, and the European Union

Actor	Strategic Priorities	Institutional Model	Key Security Implications
United States	Technological leadership and military modernization	Cooperation between government, private technology companies, and research institutions	Integration of AI into command systems, intelligence analysis, and defense innovation

China	Technological sovereignty and global leadership in AI	Strong state coordination and civil–military integration	Rapid adaptation of civilian AI innovations for defense purposes
European Union	Regulatory governance and ethical AI development	Institutional regulation and legal frameworks	Emphasis on transparency, human oversight, and responsible AI use

Table 1 illustrates the main strategic priorities and institutional approaches adopted by the United States, China, and the European Union in the field of artificial intelligence. The comparison demonstrates that while all actors recognize the strategic importance of AI, their governance models and policy priorities differ significantly.

Despite these differences in institutional approaches, several common trends can be identified across the strategies of major actors. First, artificial intelligence is widely recognized as a critical technological resource that may significantly influence the future distribution of power in the international system. Investments in data infrastructure, high-performance computing, and machine-learning capabilities are increasingly viewed as strategic priorities for national governments. As a result, competition for technological leadership in artificial intelligence has become closely intertwined with broader geopolitical rivalries.

Second, the integration of artificial intelligence into military planning is gradually transforming the operational environment of modern warfare. AI-supported systems are being developed to improve intelligence analysis, automate data processing, enhance surveillance capabilities, and support decision-making processes within complex operational contexts. These developments have the potential to increase the speed and efficiency of military operations, but they may also introduce new risks associated with automation and algorithmic decision-making.

Third, the diffusion of artificial intelligence technologies across civilian industries contributes to the growing complexity of technological competition. Unlike traditional military technologies, AI systems are often developed within commercial research environments and later adapted for security applications. This dual-use character makes it difficult to establish clear boundaries between civilian innovation and military capability development. Consequently, technological competition in artificial intelligence extends beyond defense institutions and increasingly involves private companies, research laboratories, and global supply chains.

Another important finding concerns the implications of artificial intelligence for strategic stability. The increasing reliance on algorithmic systems in intelligence and early-warning processes may alter how states interpret signals

and assess potential threats. Artificial intelligence can improve situational awareness by processing large volumes of data and identifying patterns that might be difficult for human analysts to detect. At the same time, the complexity of machine-learning models may reduce transparency in decision-support systems, potentially complicating the interpretation of strategic signals during periods of crisis.

Furthermore, the speed at which artificial intelligence systems can process information and generate recommendations may compress decision-making timelines in security environments. Traditional crisis management mechanisms often rely on the availability of time for diplomatic communication, political deliberation, and strategic reassessment. If technological systems accelerate operational responses, political leaders may face increasing pressure to make decisions under conditions of heightened uncertainty.

Finally, the analysis of strategic policy documents indicates that international governance mechanisms addressing the military applications of artificial intelligence remain underdeveloped. Although discussions on autonomous weapons systems and emerging military technologies have taken place within international forums, significant differences persist regarding the scope and form of potential regulatory frameworks [5]. As technological development continues to accelerate, the absence of clearly defined governance structures may contribute to growing uncertainty in the global security environment.

Overall, the comparative analysis demonstrates that artificial intelligence is becoming an increasingly significant factor in shaping contemporary strategic competition. While different actors pursue distinct institutional approaches to technological development and governance, the integration of artificial intelligence into national security strategies reflects a broader transformation in the relationship between technological innovation and international security. These developments suggest that artificial intelligence will play an increasingly important role in shaping the future dynamics of strategic stability within the international system.

Discussion

The findings presented in this study require a broader theoretical reconsideration of strategic stability under conditions of rapid technological transformation. Artificial intelligence does not merely introduce new operational tools into military systems; it alters the structural parameters within which deterrence, signaling, and crisis management function. Consequently, traditional interpretations of strategic stability, largely developed during the nuclear era, must be reassessed in light of the growing role of advanced digital technologies.

Within the theoretical framework of structural realism, stability in the international system is closely associated with the distribution of capabilities

among major powers and the predictability of state behavior under conditions of anarchy [1]. During the Cold War, strategic stability was largely based on the principle of mutual vulnerability and the existence of credible second-strike capabilities. Despite ideological confrontation, the material characteristics of nuclear arsenals allowed states to estimate the balance of power with a relatively high degree of confidence. Artificial intelligence challenges this logic by shifting the focus of competition from visible military assets to less transparent technological infrastructures. Capabilities related to algorithmic development, access to large datasets, and advanced computing power are difficult to measure or verify, which complicates traditional assessments of relative power.

The acceleration of decision-making processes represents another important transformation associated with the integration of artificial intelligence into security environments. Classical deterrence theory implicitly assumes that political leaders have sufficient time to interpret signals, assess potential threats, and respond proportionally to adversary actions. However, AI-supported systems for intelligence analysis, early warning, and operational planning significantly increase the speed at which information can be processed. While such systems may improve situational awareness, they also compress decision-making timelines and may reduce opportunities for diplomatic communication and crisis management.

Recent academic research increasingly emphasizes that artificial intelligence has the potential to reshape the dynamics of strategic competition among major powers. Scholars note that AI technologies may alter not only operational military capabilities but also the broader balance of power within the international system. The diffusion of advanced digital technologies can create new forms of technological asymmetry, enabling states with strong innovation ecosystems to obtain strategic advantages in areas such as cyber operations, surveillance systems, and autonomous platforms [11].

At the same time, the growing reliance on algorithmic systems raises important questions regarding the stability of deterrence mechanisms. Some analysts argue that AI-enhanced analytical tools may reduce uncertainty by allowing governments to process large volumes of data and detect potential threats more efficiently. However, other researchers warn that complex machine-learning systems may introduce new risks related to algorithmic bias, technical malfunction, or excessive reliance on automated decision-support mechanisms [12]. If political leaders increasingly depend on algorithmic assessments when evaluating potential threats, errors or misinterpretations embedded within technological systems could influence strategic decision-making during crises.

From the perspective of offensive realism, technological innovation tends to intensify competition for relative advantages among states [13]. The comparative analysis conducted in this study demonstrates that artificial

intelligence is increasingly viewed as a key determinant of future geopolitical influence. Both the United States and China consider technological leadership in artificial intelligence to be a strategic priority, investing significant resources in research infrastructure, computing capabilities, and talent development. Under such conditions, technological progress becomes closely intertwined with broader geopolitical rivalry.

Another important dimension concerns the geopolitical implications of technological competition in artificial intelligence. Scholars increasingly argue that control over digital infrastructures - such as semiconductor production, cloud computing systems, and large-scale data resources - may become one of the defining factors of power in the twenty-first century. As a result, technological competition extends beyond the military sphere and increasingly encompasses industrial policy, supply chains, and global standards for digital governance [14]. These developments contribute to the emergence of a new technological dimension within the traditional security dilemma.

Constructivist approaches provide additional insight into the diversity of national strategies regarding artificial intelligence governance. Differences in political institutions, regulatory traditions, and normative priorities influence how states conceptualize the acceptable use of emerging technologies [10]. For example, the European Union has emphasized the importance of ethical standards, transparency, and human oversight in the development of AI systems. In contrast, Chinese policy frameworks emphasize technological sovereignty and state-led coordination of innovation, while the United States relies more heavily on cooperation between government institutions, private technology companies, and academic research centers. These differing approaches reflect broader political values and institutional structures, which in turn complicate efforts to establish universal regulatory frameworks.

The institutional dimension of artificial intelligence governance also deserves careful attention. Liberal institutionalist theory suggests that international regimes can help mitigate security dilemmas by promoting transparency, information exchange, and rule-based cooperation [9]. However, the regulation of artificial intelligence presents significant challenges for existing international institutions. Unlike nuclear weapons or conventional arms, artificial intelligence technologies are embedded within global research networks and commercial industries. This dual-use character complicates efforts to separate civilian innovation from military applications.

Discussions within international organizations illustrate the difficulties associated with developing common regulatory standards. Although debates regarding autonomous weapons systems and military AI have taken place within various multilateral forums, states continue to disagree on key issues such as definitions, acceptable levels of autonomy, and verification mechanisms [5].

Without a shared understanding of these fundamental concepts, progress toward comprehensive international regulation remains limited.

Another important implication concerns the relationship between technological innovation and strategic transparency. During the Cold War, arms control agreements relied heavily on the ability of states to monitor each other's capabilities through observable indicators such as missile deployments and nuclear warhead inventories. Artificial intelligence does not produce comparable physical indicators, making verification significantly more difficult. Software development, algorithmic improvements, and data access are largely intangible factors that are difficult to observe from outside national technological ecosystems.

Taken together, these developments suggest that strategic stability in the age of artificial intelligence is characterized by increased uncertainty. The rapid pace of technological innovation, combined with the opacity of algorithmic capabilities and the absence of effective international governance mechanisms, creates new risks for the stability of the global security environment. At the same time, artificial intelligence also offers potential benefits, including improved situational awareness, enhanced analytical capabilities, and more effective monitoring of complex security environments.

Ultimately, the transformation of strategic stability should not be interpreted as a complete departure from traditional theories of international relations. The fundamental dynamics of competition, deterrence, and power balancing remain central features of the international system. However, artificial intelligence is altering the technological foundations upon which these dynamics operate. As emerging technologies continue to evolve, the ability of states and international institutions to adapt governance frameworks and maintain meaningful channels of communication will become increasingly important for preserving stability in the international system.

Conclusion

The rapid development of artificial intelligence technologies is increasingly reshaping the structural foundations of international security and strategic interaction among major powers. The purpose of this study was to examine how the integration of artificial intelligence into military and strategic domains influences the traditional understanding of strategic stability in contemporary international relations. By employing a comparative analysis of the strategic approaches adopted by the United States, China, and the European Union, the research has explored the ways in which technological innovation is transforming the dynamics of geopolitical competition and security governance.

The analysis demonstrates that artificial intelligence introduces several important structural changes to the mechanisms that historically supported strategic stability. One of the most significant transformations concerns the

acceleration of information processing and decision-making cycles in military and security environments. AI-supported analytical systems are capable of processing vast quantities of data and generating operational recommendations at speeds far beyond human capacity. While these capabilities may enhance situational awareness and improve the efficiency of military planning, they may also compress the time available for political deliberation and crisis management, thereby increasing the risks associated with misinterpretation and unintended escalation.

Another important finding of the study relates to the transformation of technological competition within the international system. Unlike traditional military capabilities, artificial intelligence relies heavily on intangible technological resources such as advanced algorithms, large-scale data infrastructures, and high-performance computing systems. These capabilities are often embedded within complex networks of civilian research institutions, technology companies, and industrial supply chains. As a result, strategic competition increasingly extends beyond the military sphere and involves broader technological ecosystems that are difficult to monitor through conventional security frameworks.

The comparative analysis of national strategies also reveals significant differences in how leading actors approach the development and governance of artificial intelligence technologies. The United States places strong emphasis on innovation-driven technological leadership and the integration of artificial intelligence into military modernization programs. China views artificial intelligence as a strategic pillar of national development and seeks to strengthen its technological capabilities through coordinated state-led initiatives and civil–military integration. The European Union, in contrast, prioritizes regulatory governance and the establishment of normative frameworks designed to ensure the ethical and responsible development of artificial intelligence systems. These differences illustrate the diversity of institutional approaches that currently characterize the global governance landscape of emerging technologies.

At the same time, the study highlights the limitations of existing international institutions in addressing the security implications of artificial intelligence. Although discussions on autonomous weapons systems and military applications of artificial intelligence have emerged within several international forums, the development of comprehensive regulatory mechanisms remains limited. Disagreements regarding definitions, verification procedures, and acceptable levels of technological autonomy continue to complicate efforts to establish effective governance frameworks at the international level.

From a theoretical perspective, the findings of this research suggest that artificial intelligence should be understood as a structural factor influencing the evolution of strategic stability in the international system. While traditional realist assumptions regarding competition and power balancing remain relevant, the

mechanisms through which power is accumulated and exercised are increasingly shaped by technological innovation. Artificial intelligence therefore contributes to the emergence of a more complex strategic environment in which technological capabilities, digital infrastructures, and regulatory institutions play a growing role in shaping the balance of power.

Despite the potential risks associated with the rapid diffusion of artificial intelligence technologies, the study also indicates that technological innovation does not inevitably lead to instability. Under appropriate institutional conditions, artificial intelligence may also contribute to improved monitoring capabilities, enhanced transparency, and more effective crisis management mechanisms. The development of international dialogue, confidence-building measures, and cooperative governance frameworks may therefore play an important role in mitigating emerging risks associated with military applications of artificial intelligence.

Finally, the findings of this study highlight several important directions for future research. Further investigation is required to better understand the long-term implications of autonomous military systems, the role of private technology companies in shaping national security capabilities, and the potential interaction between artificial intelligence and other emerging technologies such as quantum computing and advanced cyber systems. Expanding interdisciplinary research that combines insights from international relations, security studies, and technology policy will be essential for developing a more comprehensive understanding of the evolving relationship between artificial intelligence and global strategic stability.

In conclusion, artificial intelligence is becoming an increasingly influential factor in the transformation of contemporary international security. As technological innovation continues to accelerate, the ability of states and international institutions to adapt governance mechanisms and maintain stable channels of communication will play a decisive role in shaping the future trajectory of strategic stability in the international system.

REFERENCES

- [1] Waltz K.N. Theory of International Politics. - Reading: Addison-Wesley, 1979.- 251 p.
- [2] Horowitz M. C. The Diffusion of Military Power: Causes and Consequences for International Politics.- Princeton: Princeton University Press, 2010.- 264p.
- [3] Crotoof R. The Killer Robots Are Here: Legal and Policy Implications // *Cardozo Law Review*, 2015. - Vol. 36. - P.1837-1915.
- [4] SIPRI. SIPRI Yearbook 2025: Armaments, Disarmament and International Security.-Stockholm: SIPRI, 2025. – 552 p.
- [5] United Nations Office for Disarmament Affairs. Autonomous Weapons Systems and International Security.- New York, 2024. - 82 p.

[6] U.S. Department of Defense. National Defense Strategy of the United States of America.-Washington DC, 2022. - 80 p.

[7] State Council of the People's Republic of China. New Generation Artificial Intelligence Development Plan.- Beijing, 2017.- 28p.

[8] European Commission. Artificial Intelligence Act. - Brussels, 2023.-144p.

[9] Keohane R.O. After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy.-Princeton: Princeton University Press, 1984.- 312p.

[10] Wendt A. Social Theory of International Politics. - Cambridge: Cambridge University Press, 1999.- 429 p.

[11] Horowitz M.C. Artificial Intelligence, International Competition, and the Balance of Power. // Texas National Security Review, 2019. - P.36-57.

[12] Johnson J. Artificial Intelligence and the Future of Warfare // Journal of Strategic Studies, 2021.- P.147-171.

[13] Mearsheimer J.J. The Tragedy of Great Power Politics. - New York: W.W. Norton, 2001.-555 p.

[14] Kania E.B. AI and Great Power Competition. - Washington DC: Brookings Institution, 2023. - 46 p.

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ЖӘНЕ СТРАТЕГИЯЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҚТЫҢ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ

* Курпебаева Г.К.¹

*¹ Абылай хан атындағы қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада қазіргі халықаралық қатынастар жүйесіндегі стратегиялық тұрақтылықтың трансформациясына жасанды интеллект технологияларының ықпалы қарастырылады. Соңғы жылдары технологиялық прогрестің жеделдеуі жасанды интеллекттің әскери жоспарлау, барлау ақпаратын талдау және шешім қабылдауды қолдау жүйелеріндегі рөлін айтарлықтай арттырды. Бұл үдерістер халықаралық қауіпсіздік саласындағы бәсекелестіктің сипатына және стратегиялық өзара іс-қимыл тетіктеріне ықпал етуде.

Зерттеудің мақсаты – жасанды интеллект технологияларын қауіпсіздік және қорғаныс саласына енгізудің стратегиялық тұрақтылықтың дәстүрлі механизмдеріне әсерін талдау. Зерттеу барысында салыстырмалы-талдамалық әдіс қолданылып, АҚШ, Қытай және Еуропалық Одақтың стратегиялық құжаттары мен саясаттық бастамалары қарастырылды. Сонымен қатар технологиялық өзгерістердің халықаралық қауіпсіздік жүйесіне ықпалын түсіндіру үшін халықаралық қатынастар теориясының негізгі бағыттары – реализм, институционализм және конструктивизм тұжырымдамалары пайдаланылды.

Зерттеу нәтижелері жасанды интеллект стратегиялық тұрақтылықтың қалыптасу логикасына бірнеше бағытта әсер ететінін көрсетеді. Біріншіден, деректерді өңдеу және шешім қабылдау үдерістерінің жеделдеуі қауіпсіздік саласындағы дағдарыстарды басқарудың уақыттық параметрлерін өзгертеді. Екіншіден, технологиялық бәсекелестік барған сайын деректерге қолжетімділік, есептеу инфрақұрылымы және алгоритмдік әзірлемелер сияқты материалдық емес ресурстарға негізделуде, бұл дәстүрлі бақылау және верификация тетіктерін күрделендіреді. Үшіншіден, жасанды интеллектті реттеу саласындағы ұлттық тәсілдердің айырмашылығы оның әскери қолданылуын халықаралық деңгейде басқару мәселесін күрделендіреді.

Қорытындылай келе, жасанды интеллект қазіргі халықаралық жүйеде стратегиялық тұрақтылықтың эволюциясына ықпал ететін маңызды құрылымдық фактор ретінде қарастырылады. Оның әсері тек технологиялық инновациялармен шектелмей, мемлекеттер арасындағы күштердің арақатынасына, институционалдық реттеу тетіктеріне және стратегиялық өзара әрекеттестікке де ықпал етеді.

Тірек сөздер: жасанды интеллект, стратегиялық тұрақтылық, халықаралық қауіпсіздік, технологиялық бәсекелестік, әскери инновациялар, жаһандық басқару, ірі державалар арасындағы бәсекелестік

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ И ТРАНСФОРМАЦИЯ СТРАТЕГИЧЕСКОЙ СТАБИЛЬНОСТИ

* Курпебаева Г.К.¹

* ¹ Казахский университет международных отношений
и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье анализируется влияние технологий искусственного интеллекта на трансформацию стратегической стабильности в системе современных международных отношений. Ускоренное развитие цифровых технологий существенно расширило применение искусственного интеллекта в сфере военного планирования, анализа разведывательной информации и систем поддержки принятия решений. Данные процессы оказывают значительное влияние на характер глобальной конкуренции в области безопасности и на механизмы стратегического взаимодействия государств.

Цель исследования состоит в выявлении особенностей влияния интеграции технологий искусственного интеллекта на традиционные механизмы стратегического сдерживания и поддержания стратегической стабильности. Методологическую основу исследования составляет сравнительно-аналитический подход, в рамках которого рассматриваются

стратегические документы и политические инициативы Соединённых Штатов Америки, Китая и Европейского союза. Теоретическую основу работы составляют положения основных школ теории международных отношений – реализма, институционализма и конструктивизма.

Результаты исследования показывают, что развитие искусственного интеллекта оказывает комплексное влияние на механизмы стратегической стабильности. Во-первых, ускорение процессов обработки информации и принятия решений изменяет временные параметры управления международными кризисами. Во-вторых, технологическая конкуренция всё в большей степени концентрируется вокруг нематериальных ресурсов – доступа к данным, вычислительных мощностей и разработки алгоритмов, что усложняет традиционные механизмы контроля и верификации. В-третьих, различия в национальных подходах к регулированию искусственного интеллекта затрудняют формирование международных механизмов управления его военными применениями.

В заключение отмечается, что искусственный интеллект становится одним из значимых структурных факторов трансформации стратегической стабильности. Его влияние проявляется не только в сфере технологических инноваций, но и в изменении распределения сил, институциональных механизмов регулирования и характера стратегического взаимодействия государств..

Ключевые слова: искусственный интеллект, стратегическая стабильность, международная безопасность, технологическая конкуренция, военные инновации, глобальное управление, соперничество великих держав

Received / Мақала түсті / Статья постуила: 07.02.2026.

Accepted / Жариялауға қабылданды / Принята к публикации: 27.03.2026.

Information about the author:

Kurpebayeva G. – PhD, associate professor, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: gaziza-k@mail.ru

Автор туралы мәлімет:

Курпебаева Г.К. – PhD, қауымдастырылған профессор, Абылай хан атындағы қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: gaziza-k@mail.ru

Информация об авторе:

Курпебаева Г.К. – PhD, ассоциированный профессор, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: gaziza-k@mail.ru

УДК 327:004.738.5(100):341.123.043

МРНТИ 11.25.91; 11.15.89

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.009>

ЦИФРОВАЯ ДИПЛОМАТИЯ НА ПРОСТРАНСТВЕ ШОС ГЛАЗАМИ МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ

*Мармонтова Т.В.¹, Абдалиева М.Р.², Копишева А.А.³,

^{*1}Международного университета «Астана», Астана, Казахстан

²Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева

³ОФ «Институт исследований региональной интеграции»

Аннотация. В условиях ускоренной цифровизации международных отношений цифровая дипломатия становится важным инструментом внешнеполитического взаимодействия и формирования доверия между государствами. В статье через призму восприятия молодого поколения рассматривается отношение к цифровой дипломатии в рамках Шанхайской организации сотрудничества. Актуальность исследования обусловлена возрастающей ролью информационно-коммуникационных технологий в дипломатической практике, а также необходимостью выработки собственных цифровых стандартов и механизмов сотрудничества в условиях глобальной технологической конкуренции.

Целью статьи является попытка проанализировать цифровую дипломатию на пространстве Шанхайской организации сотрудничества как многомерный инструмент международного взаимодействия, выявить её коммуникационные и структурные компоненты, а также определить роль молодого поколения в формировании цифровой повестки, укреплении доверия и развитии регионального сотрудничества в рамках ШОС.

Научная и практическая значимость исследования заключается в активном продвижении в экспертном поле инновационных концептов международного взаимодействия с целью выявления перспектив их институционального развития.

Методологическую основу исследования составляет структурно-функциональный подход. Эмпирической базой для анализа стали результаты социологического опроса, проведенного среди молодежи стран ШОС в 2025 году.

В результате исследования установлено, что большинство молодых граждан стран ШОС положительно оценивают влияние цифровых технологий на дипломатические отношения и рассматривают цифровую дипломатию как инструмент укрепления доверия и предотвращения конфликтов. Сделан вывод о том, что цифровая дипломатия ШОС обладает значительным потенциалом как фактор формирования устойчивого,

безопасного и суверенного цифрового пространства. Практическое значение работы заключается в возможности использования полученных выводов при разработке молодежных, образовательных и цифровых стратегий в рамках ШОС.

Ключевые слова: цифровая дипломатия, Шанхайская организация сотрудничества, цифровой суверенитет, молодежь, международные отношения, информационно-коммуникационные технологии, публичная дипломатия, цифровая безопасность, региональное сотрудничество, социальные сети

Введение

Понятия «цифровая дипломатия», «дипломатия социальных сетей», «интернет-дипломатия» впервые фиксируются в рамках внешнеполитических взаимоотношений США, когда ее инструменты для роста информационного влияния стали применять в первый срок экс-государственного секретаря США Х. Клинтон. Цифровая дипломатия предполагают открытое и широкое использование разных информационно-коммуникационных технологий в Интернете для установления контакта с целевой аудиторией согласно проблемам, связанным с внешней политикой государства [1].

Окружающая действительность быстро меняется, процесс цифровизации оказывает влияние на все сферы социальной реальности. ШОС как молодая, но быстро набирающая влияние международная организация оказывается вовлечена и в процесс активной цифровизации. Систематизация подходов к цифровой составляющей дипломатии, оценка влияния на процесс международного взаимодействия требует эмпирических данных, анализ которых и лег в основу данной статьи.

Исходя из описанной выше актуальности цель исследования можно сформулировать как анализ цифровой дипломатии на пространстве Шанхайской организации сотрудничества как многомерного инструмента международного взаимодействия. Соответственно задачи состоят в выявлении коммуникационных и структурных компонентов и определении роли молодого поколения в формировании цифровой повестки, укреплении доверия и развитии регионального сотрудничества в рамках ШОС.

Описание материалов и методов

Выводы, сделанные в тексте статьи, основываются на результатах социологического опроса молодежи в рамках подготовки и проведения научно-образовательного семинара «ШОС в эпоху цифровой дипломатии: научные инициативы для глобального равновесия» (27–28 июня 2025 г.) при участии Центра аналитических исследований «Евразийский

мониторинг». Опрос был проведен среди представителей молодого поколения 8 государств-членов ШОС (Казахстан, Узбекистан, Кыргызстан, Таджикистан, РФ, Иран, КНР, Беларусь). При проведении опроса была использована техника «снежного кома», позволяющая эффективно выйти на целевые группы с высокой вовлечённостью в цифровую повестку, а выборка в 505 респондентов, несмотря на её ограниченный объём обеспечивает достаточную эмпирическую основу для выявления устойчивых тенденций, доминирующих установок и сравнительных различий между группами, при этом результаты требуют осторожной интерпретации и не претендуют на полную экстраполяцию на всё население стран ШОС.

Структурно-функциональный подход позволяет рассматривать понятие «цифровой дипломатии» как систему с целым рядом взаимосвязанных структурных элементов, каждый из которых выполняет определённую функцию в обеспечении устойчивости и согласованности системы [2]. Проведенное социологическое исследование дало возможность говорить о том, какое понимание структуры цифровой дипломатии ШОС сложилось у представителей опрошенной группы. Структурно можно выделить коммуникационную подсистему (сети, мессенджеры, публичная дипломатия, digital-форумы) и институциональную часть (цифровые стандарты, eGov, ИИ-платформы, цифровой суверенитет, соглашения). Социальным элементом системы выступает молодёжь стран ШОС как носитель, пользователь и будущий архитектор цифровой дипломатии. Это и есть классическая логика структурно-функционального анализа, где вектор исследования состоит в анализе структур, изучении функции и оценки эффектов для системы в целом.

Специфика данного исследования состоит в использовании большого массива эмпирических данных. Вместе с тем, для получения релевантных выводов важно обратить внимание на то, как изучаемая проблематика освещается в публикациях других авторов. В частности, в статье Ю. В. Синчука, Б. Е. Власова и А. Е. Огурцова [1] цифровая дипломатия рассматривается как самостоятельный инструмент внешней политики, трансформирующий традиционные дипломатические практики. М. М. Лебедева и Е. С. Зиновьева [2] анализируют влияние цифровизации на международные переговоры, подчёркивая изменение форматов коммуникации и механизмов принятия решений. Практическое измерение цифровой дипломатии на пространстве ШОС отражено в материалах о форуме Digital Bridge 2025 [3], демонстрирующих роль государств в формировании региональной цифровой повестки. Особенности китайской модели цифрового взаимодействия и логика цифрового суверенитета раскрываются через анализ национальных социальных платформ [4]. Значение молодёжи как стратегического ресурса развития ШОС

акцентируется в официальных заявлениях руководства организации, что обосновывает включение молодёжного измерения в анализ цифровой дипломатии [5].

Результаты

Цифровая модель дипломатии весьма динамичная, и это отличает ее от классической дипломатии, где встречи и переписка выбирались как основной канал коммуникации. Если говорить подробнее, цифровая дипломатия сегодня имеет как минимум две ключевые формы — коммуникационную и структурную, сравнение которых представлено в таблице 1, ниже.

Таблица 1 - Типы цифровой дипломатии в рамках ШОС

Тип цифровой дипломатии	Содержание	Инструменты	Цель	Примеры в ШОС
Коммуникационная цифровая дипломатия	Представление позиции государства и взаимодействие с внешней аудиторией через цифровые каналы	Официальные аккаунты МИД и посольств, соцсети, онлайн-кампании и публичная дипломатия	Формирование доверия, позитивного имиджа, поддержка диалога с обществами других стран	Аккаунты МИД стран ШОС и посольств в соцсетях; информационные кампании о проектах
Структурная цифровая дипломатия	Согласование норм, правил и инфраструктуры цифрового взаимодействия между государствами	Соглашения об обмене данными, стандарты ИКТ, дата-центры и облачные платформы	Обеспечение цифрового суверенитета, совместимость технологий, защита данных, устойчивость и безопасность цифровой среды	Цифровой Форум ШОС (Алматы, 2023); подготовка соглашений по цифровой логистике и eGov в рамках ШОС

Сейчас ШОС постепенно переходит от первой формы к укреплению второй, формируя собственную региональную цифровую архитектуру. Цель состоит в долгосрочном закреплении суверенитета и безопасности. Рассмотрим, как происходит становление цифровой дипломатии в Казахстане и КНР, участниках и значимых игроках в рамках ШОС. Показательным примером того, как Казахстан выстраивает цифровую дипломатию в региональном и глобальном контексте, стал международный технологический форум Digital Bridge 2025, прошедший в Астане. Ключевым событием Digital Bridge 2025 стало открытие *alem.ai* - Международного центра искусственного интеллекта, крупнейшего в Центральной Азии. Digital Bridge - 2025 показал партнерам по ШОС, что Казахстан не только потребляет технологии, но и формирует собственную инфраструктуру

производства знаний и цифровых решений. Digital Bridge 2025 можно рассматривать как элемент цифровой дипломатии Казахстана, инструмент укрепления регионального сотрудничества и продвижения Казахстана как технологического центра в пространстве ШОС [3].

Китайская Народная Республика коррелирует свою информационную политику со стремительным развитием и распространением телекоммуникационных средств и информационных технологий. Китай активно изучает опыт применения социальных медиа как внутри государства, так и зарубежный. Основная цель применения цифровой дипломатии, как важного инструмента мягкой силы, для Китая, в первую очередь, обеспечение внутренней стабильности и безопасности, а также продвижение собственного внешнеполитического курса. Китай уже несколько лет является лидером по темпу роста числа интернет-пользователей, так и по их общему количеству. Китайские государственные СМИ, члены Коммунистической партии Китая, представители Министерства иностранных дел также являются активными пользователями социальных сетей, используя их для мгновенного распространения общественно-политической информации. Стоит отметить, цифровая дипломатия Китая, направленная во вне, носит оборонительный характер. Одна из приоритетных задач состоит в создании, продвижении положительного образа Китая и китайского народа, разъяснение внешнеполитической позиции страны по наиболее чувствительным вопросам международной повестки. Именно этой логикой во многом обусловлено формирование в КНР собственной замкнутой цифровой экосистемы, что наглядно проявляется в структуре и функционале ведущих национальных социальных платформ. Анализ топ-соцсетей Китая показывает, что такие платформы, как WeChat, Weibo, Douyin, Kuaishou и Bilibili, выполняют не только коммуникационную, но и стратегическую функцию, формируя внутреннее информационное пространство, устойчивое к внешнему влиянию. Отказ от прямой зависимости от глобальных платформ и развитие собственных цифровых сервисов позволяют Китаю сочетать инструменты публичной дипломатии с задачами цифрового суверенитета, контроля нарративов и защиты национальных интересов. Эта модель демонстрирует, что цифровая дипломатия в современном мире тесно связана с управлением цифровой инфраструктурой и становится важным элементом государственной стратегии, что имеет принципиальное значение и для формирования цифровой повестки ШОС [4]. Китайский подход демонстрирует, что цифровая сфера перестала быть просто инструментом коммуникации, это пространство суверенитета, контроля и стратегического развития государства. Для стран ШОС это особенно важно, поскольку все государства Организации находятся в зоне информационной уязвимости, внешние цифровые платформы могут формировать общественное мнение,

вмешиваться в политические процессы и создавать зависимость от чужих технологий. Опыт Китая показывает ШОС два ключевых ориентира, которые состоят в том, что нужно не просто использовать цифровые платформы, важно владеть ими, так как цифровой суверенитет является важной составляющей безопасности.

Казахстан находится в особом положении, страна открыта, интегрирована в глобальный цифровой мир, но при этом стремится избежать зависимости от внешних цифровых игроков. Именно поэтому Казахстан развивает собственное eGov и экспортирует его как продукт, создаёт обучающие центры ИИ, формирует международные технологические платформы, продвигает идею регионального цифрового хаба ШОС. Республика Казахстан идет по модели «от потребителя технологий - к производителю и экспортёру решений».

Если государства ШОС договорятся о совместных цифровых стандартах, они смогут создать альтернативное, безопасное и взаимно выгодное цифровое пространство без зависимости от внешних платформ. Цифровая дипломатия — это не дополнение к классической дипломатии, а её логичное развитие в условиях, когда политические процессы, общественные настроения и глобальные нарративы формируются в цифровой среде. Государства, способные работать в этом пространстве эффективно, получают новые инструменты влияния, укрепления доверия и продвижения своих национальных интересов.

Когда речь идет о цифровой дипломатии в рамках Шанхайской организации сотрудничества, важно понимать, что здесь сталкиваются две логики цифровизации: цифровизация политики и политика цифровизации, в таблице 2 приведены основные параметры, определяющие разницу между ними.

Таблица 2 - Разница между цифровизацией политики и политикой цифровизации в контексте ШОС

Параметр	Цифровизация политики	Политика цифровизации
Сущность	Внедрение цифровых технологий в существующие процессы	Определение правил, норм и принципов цифровой среды
Цель	Повышение эффективности и удобства сервисов	Обеспечение цифрового суверенитета и стратегического контроля
Ключевые области в ШОС	eGov, цифровая торговля, телеком, агротех, промышленные платформы	Стандартизация данных, регулирование ИИ, управление инфопространством

Инструменты	Платформы госуслуг, онлайн-сервисы, интеграция систем	Политики управления данными, правовые нормы и соглашения
Фокус	Практические сервисы и взаимная совместимость	Контроль правил игры и распределение ответственности
Результат	Удобные и доступные цифровые услуги для граждан и бизнеса	Формирование общей архитектуры цифрового пространства ШОС
Роль ШОС	Координация технических решений	Площадка согласования цифрового суверенитета государств

Ключевые инициативы цифровой повестки ШОС, реализуемые с 2023 года, отражают поэтапный переход организации от декларативного обсуждения цифровизации к формированию собственной региональной цифровой архитектуры. Выдвижение идеи цифрового форума ШОС и его проведение в Алматы в 2023 году заложили общее видение цифрового взаимодействия и запустили институциональный диалог по вопросам eGov и ИКТ. Последующие мероприятия свидетельствуют о расширении практического сотрудничества в экономической сфере. Особое значение приобретает акцент на молодёжное измерение цифровой дипломатии, что проявляется в предложении о проведении Молодёжного цифрового форума ШОС и формировании кадрового резерва для цифровой экономики региона. Планируемая встреча министров ИКТ в 2026 году указывают на стремление организации перейти от разрозненных проектов к системной модели цифрового сотрудничества, основанной на согласовании стандартов, укреплении цифрового суверенитета и долгосрочной институционализации цифровой дипломатии. На пространстве ШОС идет формирование собственной модели цифрового сотрудничества, основанной на доверии, взаимной выгоде и технологическом развитии региона.

Значение развития молодежного сотрудничества очевидно, среди 1,8 млрд молодых людей Земли почти половина проживают на пространстве ШОС, это более 800 млн человек [5]. Для молодых людей цифровое сотрудничество может стать мостом будущего так как взаимодействие посредством ИКТ делает пространство ШОС взаимосвязанным. Но для этого нужно развивать единые стандарты данных, поддерживать цифровой суверенитет, не закрываясь друг от друга, инвестировать в цифровое образование молодых специалистов. Если ШОС сможет сделать это, то она станет одной из ведущих архитектур глобального цифрового мира. А то, что процесс развития цифровой дипломатии зависит от молодого поколения, показывают результаты опроса, аналитическая обработка которого легла в основу данной статьи.

Выборка была ориентирована преимущественно на молодёжь с высоким уровнем образования и значительным интересом к вопросам цифровой дипломатии. Почти 80 % участников опроса составили молодые

люди до 30 лет. Особенностью выборки стало преобладание студентов (59,8%) и представителей академической и государственной сферы, что свидетельствует о значительном интересе к теме цифровой дипломатии в экспертной и образовательной среде. Женщины составляют небольшое большинство (53,5 %). По месту проживания наиболее представлены оказались респонденты из Казахстана, России и Беларуси. Профессионально опрошенные чаще всего связаны с государственным управлением (24,8 %) и сферой образования (17,0 %), что подчёркивает вовлечённость в публичные и исследовательские процессы. Это создаёт благоприятную почву для формирования кадрового резерва цифровой дипломатии в регионе ШОС. Обобщение социальных и демографических характеристик опрошенных, с учетом специфики методики «снежного кома» позволяет говорить о том, что респондентов можно рассматривать не только как объект анализа, но и как потенциальный кадровый и интеллектуальный ресурс развития цифровой повестки организации.

С учетом того, что молодежь вскоре станет основным драйвером продвижения идей цифрового управления важно понимать, знают ли они о том, что такое цифровая дипломатия. На рисунке 1 показаны распределения ответов на данный вопрос.

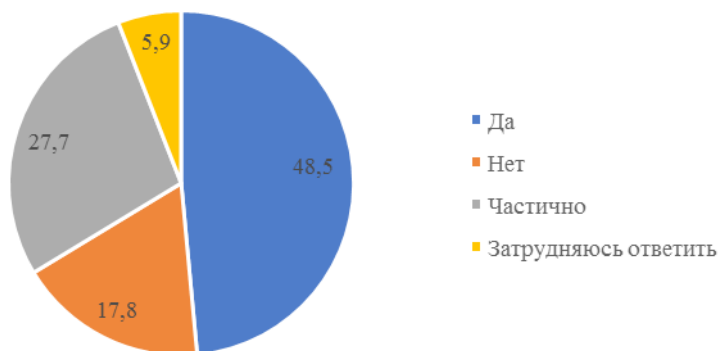

Рисунок 1 -Знаете ли вы, что такое цифровая дипломатия?

Анализ данных позволяет зафиксировать в целом высокий уровень знакомства с данной тематикой. Почти половина опрошенных (48,5%) заявили о полном понимании термина, ещё 27,7% отметили частичную осведомлённость, что в совокупности формирует более 75% респондентов, имеющих представление о цифровой дипломатии. Одновременно наличие группы участников, не знакомых с данным понятием (17,8%), а также затруднившихся с ответом (5,9%), указывает на сохраняющиеся разрывы

в уровне информированности. Полученные данные свидетельствует о необходимости целенаправленного расширения образовательных и информационно-коммуникационных инициатив в рамках цифровой повестки ШОС.

С учетом построения траектории представлений о цифровой дипломатии на пространстве ШОС глазами молодого поколения показательно продемонстрировать распределение ответов на вопрос о том, что такое цифровая дипломатия в разрезе возраста опрошенных (рис.2)

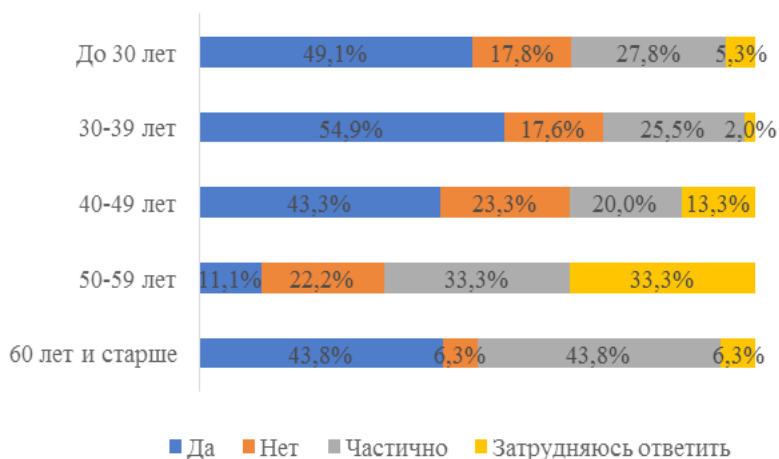

Рисунок 2 -Знаете ли вы, что такое цифровая дипломатия?
(в разрезе возраста)

Данные фиксируют различия в уровне осведомлённости о цифровой дипломатии в разрезе возрастных групп респондентов стран ШОС. Наиболее высокий уровень знания имеет место среди респондентов в возрасте 30–39 лет, доля полностью осведомлённых превышает половину выборки, в группе до 30 лет преобладает сочетание полного и частичного знания. С увеличением возраста наблюдается тенденция к снижению доли респондентов, уверенно знающих, что такое цифровая дипломатия, и росту доли затруднившихся с ответом, особенно в группе 50–59 лет. Понимание цифровой дипломатии сконцентрировано преимущественно в молодом и среднем трудоспособном возрасте, что подчёркивает значимость возрастного фактора при формировании цифровых коммуникационных и образовательных стратегий ШОС.

Как было показано, коммуникации важны в процессе формирования модели цифровой дипломатии, при изучении общественного мнения у респондентов поинтересовались оценкой влияния влияния цифровых технологий на дипломатические отношения в рамках ШОС (рис 3.)

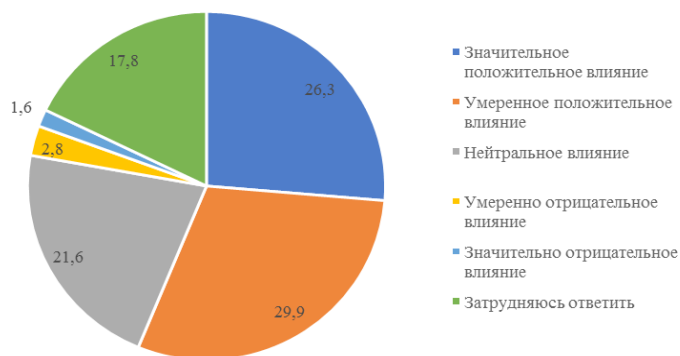

Рисунок 3 - Как вы оцениваете влияние цифровых технологий на дипломатические отношения между странами ШОС?

Большинство респондентов видят в цифровых технологиях преимущественно позитивный фактор для дипломатических отношений внутри ШОС, большая часть выборки (56,2%) уверены, что цифровые инструменты уже способствуют улучшению взаимопонимания и координации между государствами-членами. При этом 21,6 % придерживаются нейтрального взгляда, полагая, что новые технологии скорее дополняют существующие форматы, чем радикально их трансформируют. Скептиков немного, 2,8 % усматривают «умеренно отрицательное» влияние, а лишь 1,6 % говорят о «значительно отрицательном» эффекте, указывая, вероятно, на кибер-риски и информационные угрозы. Отдельно стоит отметить, что 17,8 % затруднились дать однозначную оценку, что отражает либо недостаточную осведомлённость, либо сложность самого вопроса.

В текущей логике необходимо посмотреть отношение к текущим цифровым инициативам и проектам на пространстве ШОС (рис.4)

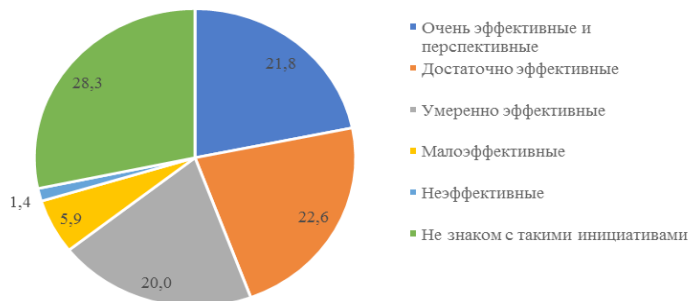

Рисунок 4 - Как вы оцениваете текущие цифровые инициативы и проекты ШОС?

Оценка цифровых инициатив и проектов ШОС участниками опроса демонстрирует сдержанно позитивное восприятие. Так, 21,8 % респондентов оценивают их как очень эффективные и перспективные, ещё 22,6 % как достаточно эффективные, что в совокупности составляет почти 45 % положительных оценок; дополнительно 20,0 % выбрали вариант «умеренно эффективные», указывая на наличие потенциала развития. В то же время 5,9 % считают инициативы малоэффективными, а 1,4 % неэффективными, что отражает ограниченный уровень критического восприятия. Вместе с тем 28,3 % опрошенных не знакомы с цифровыми инициативами ШОС, что указывает на недостаточную публичную коммуникацию и необходимость повышения узнаваемости цифровой повестки организации.

Социальные сети и коммуникационные платформы (рис 5.) составляют важный коммуникационный инструмент и рычаг влияния.

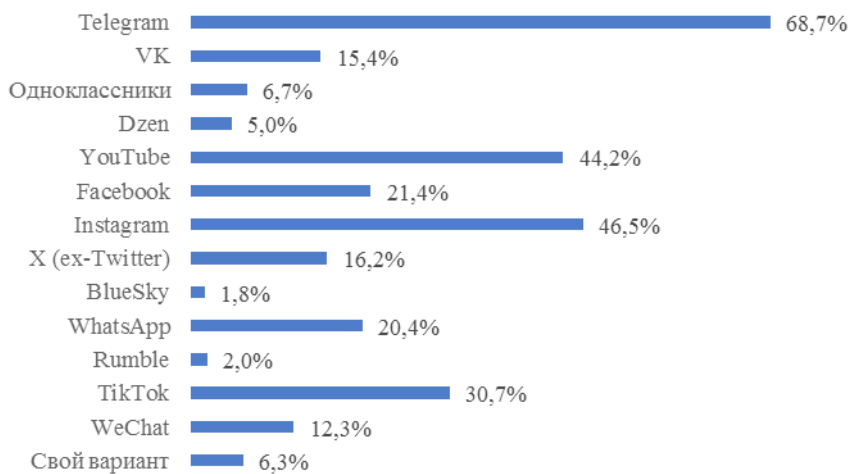

Рисунок 5¹ - Какую (-ие) цифровую (-ые) платформу (-ы) вы видите наиболее эффективными для развития международного сотрудничества между странами-членами ШОС

Согласно результатам опроса подавляющее большинство респондентов (68,7 %) считают Telegram наиболее эффективной цифровой платформой для развития международного сотрудничества между странами-членами ШОС. Это подчёркивает устойчивую популярность мессенджера как канала трансграничной коммуникации и информационного обмена. На втором месте - Instagram (46,5 %), что указывает на высокую вовлечённость визуальных платформ и потенциал для использования визуального контента

¹ Участники могли выбрать более одного ответа соответственно сумма ответов более 100%

в целях публичной дипломатии. Далее следуют YouTube (44,2 %) и TikTok (30,7 %) — видеоплатформы, ориентированные на молодую аудиторию и формирующие тренды в сфере цифрового сторителлинга. Facebook (21,4 %), WhatsApp (20,4 %) и X (ex-Twitter) (16,2 %) сохраняют определённую актуальность, но уже уступают новым форматам. Относительно низкие показатели у таких платформ, как VK (15,4 %), WeChat (12,3 %), Одноклассники (6,7 %) и Dzen (5,0 %), а также Rumble и BlueSky (2,0 % и 1,8 % соответственно), свидетельствуют о фрагментированности и локализованности их аудитории. Интерес представляет и доля ответов «свой вариант» (6,3 %), что может указывать на запрос на альтернативные или более специализированные платформы, которые респонденты сочли релевантными для ШОС. Уточним, что аудитория опроса из КНР была в пределах статистической погрешности, а также учитывая специфику цифровой дипломатии КНР, понятно почему из китайских мессенджеров и социальных сетей был назван только WeChat, и число выборов было незначительным. Выбор респондентов отражает доминирование платформ, ориентированных на мгновенную коммуникацию, визуальный контент и неформальное взаимодействие, при этом подчёркивается важность ориентирования цифровых инициатив ШОС на молодёжную аудиторию и гибкие, быстро адаптирующиеся каналы связи.

Важно выяснить позицию молодежи по поводу того может ли цифровая дипломатия ШОС способствовать укреплению доверия между странами ШОС (рис.6)

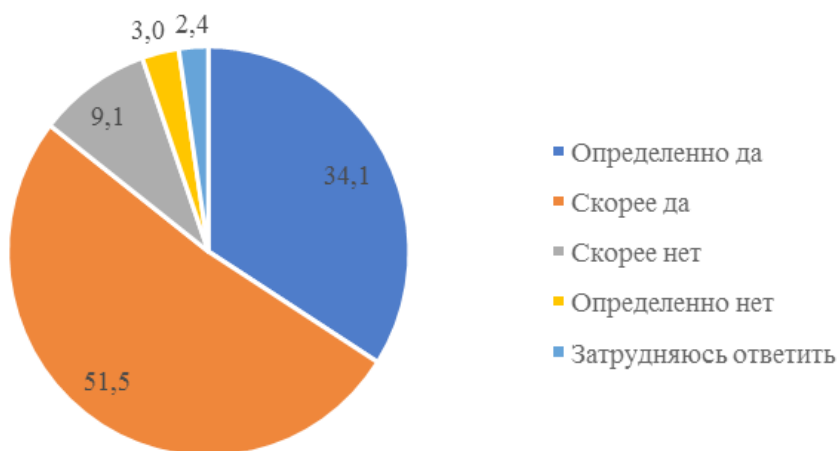

Рисунок 6 - Считаете ли вы, что цифровая дипломатия способствует укреплению доверия между странами ШОС?

Большинство респондентов положительно оценивают потенциал цифровой дипломатии в укреплении доверия внутри ШОС (85,6 %) выбрали варианты «скорее да» и «определённо да». Доля скептически настроенных участников остаётся минимальной, а незначительное число затруднившихся с ответом указывает скорее на нейтральное отношение или недостаточную информированность.

Важной составляющей процесса цифровизации является борьба с рисками и угрозами. В связи с этим актуально проанализировать какие угрозы несёт использование цифровых платформ в международной дипломатии (рис. 7)

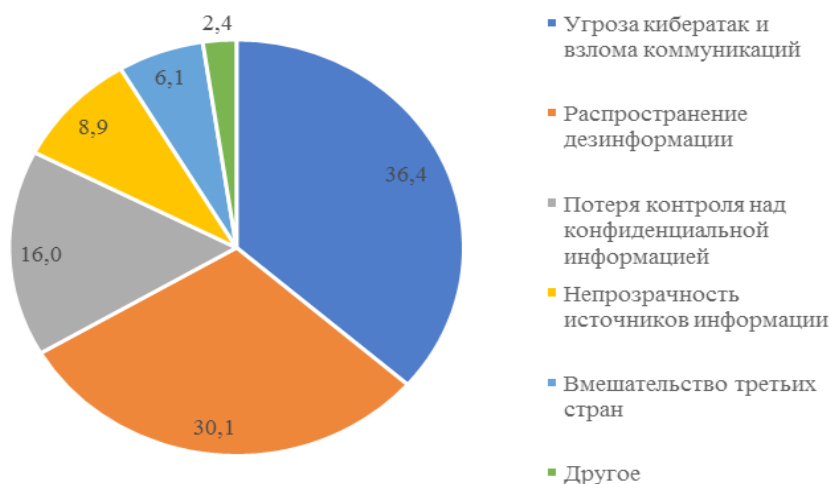

Рисунок 7 - Какие угрозы несёт использование цифровых платформ в международной дипломатии?

Наибольшие опасения у респондентов вызывают кибератаки и взломы коммуникаций (36,4%), а также распространение дезинформации (30,1%), что отражает высокий уровень тревожности по поводу уязвимости цифровой дипломатии. Существенной остаётся и обеспокоенность утратой контроля над конфиденциальными данными (16,0%). В меньшей степени, но всё же заметно, участников волнуют непрозрачность источников информации и возможное вмешательство третьих стран, что в совокупности подчёркивает восприятие цифрового пространства как зоны повышенных рисков, требующей согласованных мер защиты.

С учетом того, что ШОС сегодня представляет собой реальный пример удачной стратегии противодействия росту международной напряженности интересно понять, мнение молодежи о роли цифровой дипломатии в предотвращении международных конфликтов (рис.8)

Рисунок 9 - Какую роль может играть цифровая дипломатия в предотвращении международных конфликтов?

Наиболее распространённым ответом на вопрос о роли цифровой дипломатии в предотвращении международных конфликтов стало обеспечение быстрого обмена информацией между государствами, так считают 62,2% респондентов. Значимыми также считаются её функции по разъяснению позиций сторон, повышению прозрачности действий и укреплению доверия, что в совокупности формирует восприятие цифровой дипломатии как эффективного инструмента снижения рисков эскалации и поддержания стабильности в рамках ШОС. В целом цифровая дипломатия воспринимается как оперативный и прозрачный механизм поддержки стабильности, что делает её особенно значимой для многосторонних площадок вроде ШОС.

Обсуждение

В странах ШОС цифровая среда понимается не только как инфраструктура, но и как пространство стратегической безопасности. Для ШОС в целом развитие цифровой дипломатии становится возможностью избежать технологической зависимости от внешних центров силы и вместе выстраивать свои стандарты. В странах ШОС последовательно развивается структурная цифровая дипломатия, как один из инновационных треков развития.

Цифровая дипломатия позволяет работать с общественным мнением в режиме реального времени через использование цифровых площадок. Модель цифровой дипломатии практически не зависит от международных нормативно-правовых документов, в том числе и от Венской конвенции дипломатических взаимоотношений. Огромные возможности для дипломатии заключаются в формировании многостороннего партнерства, взаимодействия, извлечения данных и их обмена.

Социологические данные свидетельствуют об устойчивой заинтересованности молодёжи стран ШОС в цифровой дипломатии, наиболее высоком уровне информированности в группе 30–39 лет и одновременно подчёркивают необходимость возрастнo-дифференцированных стратегий информирования при общем высоком доверии к потенциалу цифровой дипломатии как инструмента укрепления межгосударственного доверия.

Заключение

Цифровая дипломатия в ШОС – это шаг к будущему, где сотрудничество строится не на идеологии, а на взаимовыгодных цифровых проектах; безопасность обеспечивается совместными правилами игры; где молодёжь не адаптируется к решениям взрослых, а становится их соавтором. ШОС создаёт пространство, где взаимное уважение, многообразие культур и общий цифровой прогресс становятся основой нового международного порядка -инклюзивного, устойчивого и ориентированного на будущее.

Цифровая дипломатия в рамках ШОС представляет собой не только современный канал внешнеполитической коммуникации, но и инструмент формирования устойчивого, безопасного и технологически суверенного цифрового пространства. Казахстан и Китай демонстрируют два стратегически сопряжённых подхода – развитие открытых международных цифровых взаимодействий и создание автономных цифровых экосистем. Участие молодёжи в цифровой дипломатии приобретает характер активного субъектного влияния: молодое поколение рассматривает цифровые инструменты как средства укрепления доверия, предотвращения конфликтов и расширения кооперации. Дальнейшее развитие цифровой дипломатии ШОС зависит от согласованности стандартов, сохранения цифрового суверенитета и системной поддержки формирования цифровых компетенций.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Синчук Ю. В., Власов Б. Е., Огурцов А. Е. Цифровая дипломатия как инструмент внешней политики // Вестник Московского государственного лингвистического университета. Общественные науки. – 2022. - № 4 (849). – с.52-61

[2] Лебедева М. М., Зиновьева Е. С. Специфика международных переговоров в эпоху цифровизации // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Международные отношения. – 2023. – Т. 23. – № 1. – с. 144–156

[3] Digital Bridge 2025: итоги технологического форума подвели в Астане. 08.10.2025. <https://kazpravda.kz/n/digital-bridge-2025-itogi-tehnologicheskogo-foruma-podveli-v-astane/>

[4] Топ-10 самых популярных китайских социальных сетей. 05.05.2022. https://raspp.ru/business_news/top-chinese-social-media/

[5] Генсек В. Норов: молодёжь является важной опорой на пути дальнейшего развития ШОС. 10.08.2020. <https://kabar.kg/news/gensek-v.norov-molodezh-iavliaetsia-vazhnoi-oporoi-na-puti-dal-neishego-razvitiia-shos/>

REFERENCES

[1] Sinchuk Yu. V., Vlasov B. E., Ogurtsov A. E. Tsifrovaya diplomatiya kak instrument vneshnei politiki [Digital Diplomacy as an Instrument of Foreign Policy] // Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo lingvisticheskogo universiteta. Obshchestvennye nauki, - 2022, - № 4 (849). – pp.52-61. [in Russ.].

[2] Lebedeva M. M., Zinovieva E. S. Spetsifika mezhdunarodnykh peregovorov v epokhu tsifrovizatsii [Specifics of International Negotiations in the Era of Digitalization]. // Vestnik Rossiiskogo universiteta druzhby narodov. Seriya: Mezhdunarodnye otnosheniya, - 2023 - vol. 23 - no. 1. - pp. 144–156. [in Russ.].

[3] Digital Bridge 2025: itogi tekhnologicheskogo foruma podveli v Astane [Digital Bridge 2025: Results of the Technology Forum Summed Up in Astana]. 08.10.2025. <https://kazpravda.kz/n/digital-bridge-2025-itogi-tehnologicheskogo-foruma-podveli-v-astane/> [in Russ.].

[4] Top-10 samykh populyarnykh kitaiskikh sotsial'nykh setei [Top 10 Most Popular Chinese Social Networks]. 05.05.2022. https://raspp.ru/business_news/top-chinese-social-media/ [in Russ.].

[5] Gensek V. Norov: molodezh' yavlyaetsya vazhnoi oporoi na puti dal'neishego razvitiya ShOS [Secretary General V. Norov: Youth Is an Important Pillar on the Path of Further SCO Development]., 10. 08. 2020. <https://kabar.kg/news/gensek-v.norov-molodezh-iavliaetsia-vazhnoi-oporoi-na-puti-dal-neishego-razvitiia-shos/> [in Russ.].

ЖАС ҰРПАҚ КӨЗҚАРАСЫ ТҮРҒЫСЫНАН ШЫҰ КЕҢІСТІГІНДЕГІ ЦИФРЛЫҚ ДИПЛОМАТИЯ

*Мармонтава Т.В.¹, Абдалиева М. Р.², Копишева А.А.³

^{*1} Астана халықаралық университеті, Астана, Қазақстан

² Л.Н. Гумилева атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана, Қазақстан

³ “Аймақтық интеграцияны зерттеу институты” ҚҚ, Астана, Қазақстан

Аңдатпа. Халықаралық қатынастардың жедел цифрлануы жағдайында цифрлық дипломатия мемлекеттер арасындағы сыртқы саяси өзара іс-қимыл мен сенімді қалыптастырудың маңызды құралына айналууда. Мақалада Шанхай ынтымақтастық ұйымы (ШЫҰ) аясындағы цифрлық дипломатияға жас ұрпақтың көзқарасы талданады. Зерттеудің өзектілігі дипломатиялық тәжірибеде ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың рөлінің

артуымен, сондай-ақ жаһандық технологиялық бәсекелестік жағдайында өз цифрлық стандарттары мен ынтымақтастық тетіктерін қалыптастыру қажеттілігімен айқындалады.

Зерттеудің мақсаты — коммуникациялық және құрылымдық компоненттерді қамтитын көпөлшемді құбылыс ретінде ШЫҰ-ның цифрлық дипломатиясын талдау, сондай-ақ ұйымның цифрлық күн тәртібін қалыптастырудағы жастардың рөлін айқындау. Жұмыста цифрлық дипломатияның негізгі бағыттары, оның ішінде жария коммуникация, цифрлық егемендік, өңірлік цифрлық инфрақұрылымды дамыту және жастар ынтымақтастығы қарастырылады. Зерттеудің ғылыми және практикалық маңызы ШЫҰ кеңістігіндегі цифрлық дипломатияға қатысты тәсілдерді жүйелеу және оның институционалдық дамуының перспективаларын айқындауымен сипатталады.

Зерттеудің әдіснамалық негізін салыстырмалы талдау, құрылымдық-функционалдық тәсіл, сондай-ақ 2025 жылы ШЫҰ елдерінің жастары арасында жүргізілген социологиялық сауалнама нәтижелері құрайды. Эмпирикалық база 505 респонденттің сауалнама деректерін қамтиды, олар цифрлық дипломатия туралы хабардарлық деңгейін, цифрлық бастамаларды бағалауды және цифрлық дипломатия тәуекелдерін қабылдауды көрсетеді.

Зерттеу нәтижелері ШЫҰ елдерінің жастары цифрлық технологиялардың дипломатиялық қатынастарға әсерін негізінен оң бағалайтынын және цифрлық дипломатияны сенімді нығайту мен қақтығыстардың алдын алу құралы ретінде қарастыратынын көрсетті. ШЫҰ-ның цифрлық дипломатиясы орнықты, қауіпсіз және егеменді цифрлық кеңістікті қалыптастыру факторы ретінде елеулі әлеуетке ие деген қорытынды жасалды. Жұмыстың практикалық маңызы алынған нәтижелерді ШЫҰ аясында жастар, білім беру және цифрлық стратегияларды әзірлеу барысында қолдану мүмкіндігімен айқындалады.

Тірек сөздер: цифрлық дипломатия, Шанхай ынтымақтастық ұйымы, цифрлық егемендік, жастар, халықаралық қатынастар, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, жария дипломатия, цифрлық қауіпсіздік, өңірлік ынтымақтастық, әлеуметтік желілер

DIGITAL DIPLOMACY IN THE SCO REGION: THE PERSPECTIVE OF THE YOUNGER GENERATION

*Marmontova T.V.¹, Abdaliyeva M.R.², Kopisheva A.A.³

¹Astana International University, Astana, Kazakhstan

²Eurasian National University named after L. N. Gumileva, Astana, Kazakhstan

³PF “Institute for research of regional integration”, Astana, Kazakhstan

Abstract. In the context of the accelerated digitalization of international relations, digital diplomacy is becoming an important instrument of foreign policy
серия «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ И РЕГИОНОВЕДЕНИЕ» №1 (63) 2026 165

interaction and trust-building among states. This article analyzes the attitudes of the younger generation toward digital diplomacy within the framework of the Shanghai Cooperation Organization (SCO). The relevance of the study is determined by the growing role of information and communication technologies in diplomatic practice, as well as by the need to develop indigenous digital standards and cooperation mechanisms amid global technological competition.

The purpose of the study is to analyze SCO digital diplomacy as a multidimensional phenomenon encompassing communication and structural components, as well as to identify the role of youth in shaping the organization's digital agenda. The article examines key areas of digital diplomacy, including public communication, digital sovereignty, the development of regional digital infrastructure, and youth cooperation. The scientific and practical significance of the study lies in systematizing approaches to digital diplomacy within the SCO and identifying prospects for its institutional development.

The methodological framework of the study includes comparative analysis, a structural-functional approach, and the results of a sociological survey conducted among youth from SCO member states in 2025. The empirical base comprises survey data from 505 respondents, reflecting levels of awareness, assessments of digital initiatives, and perceptions of risks associated with digital diplomacy.

The findings show that the majority of young citizens in SCO countries positively assess the impact of digital technologies on diplomatic relations and view digital diplomacy as a tool for strengthening trust and preventing conflicts. It is concluded that SCO digital diplomacy has significant potential as a factor in forming a sustainable, secure, and sovereign digital space. The practical significance of the study lies in the applicability of its findings to the development of youth, educational, and digital strategies within the SCO.

Keywords: digital diplomacy, Shanghai Cooperation Organization, digital sovereignty, youth, international relations, information and communication technologies, public diplomacy, digital security, regional cooperation, social networks

Статья поступила / Мақала түсті / Received: 10.02.2026.

Принята к публикации / Жариялауға қабылданды / Accepted: 27.03.2026.

Информация об авторах

Мармونتова Таисия Викторовна – кандидат исторических наук, ассоциированный профессор Международного университета «Астана», Астана, Казахстан, e-mail: marmotova@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-9162-297X>

Абдалиева Мақпал Рахматуллақызы – магистрант I курс специальности «Международные отношения», Евразийский национальный университет

им. Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан, e-mail: makpalabdaliyeva6@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-9818-7006>

Копишева Айгерим Амангельдиевна – исследователь-стажер ОФ «Институт исследований региональной интеграции», Астана, Казахстан, e-mail: kopishevaaigerim03@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-0134-756X>

Авторлар туралы мәлімет:

Мармонтова Таисия Викторовна - Тарих ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессоры, «Астана» халықаралық университеті, Астана, Қазақстан Республикасы, e-mail: marmotova@mail.ru <https://orcid.org/0000-0001-9162-297X>

Абдалиева Мақпал Рахматуллақызы – «Халықаралық қатынастар» мамандығының 1 курс магистранты, Л.Н.Гумилева атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан Республикасы, e-mail: makpalabdaliyeva6@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-9818-7006>

Копишева Айгерим Амангельдиевна – «Аймақтық интеграцияны зерттеу институты» ҚҚ стажер-зерттеушісі, Астана, Қазақстан Республикасы, e-mail: kopishevaaigerim03@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-0134-756X>

Information about the authors:

Marmontova Taissiya Viktorovna-candidate of Historical Sciences, Associate Professor, «Astana» International University, Astana, Republic of Kazakhstan, e-mail: marmotova@mail.ru

Abdaliyeva Makpal Rakhmatullakzy-1st year master's student of the specialty «International Relations», Eurasian National University named after L. N. Gumileva, Astana, Republic of Kazakhstan, e-mail: makpalabdaliyeva6@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-9818-7006>

Kopisheva Aigerim Amangeldiyevna - trainee researcher of the PF “Institute for research of regional integration”, Astana, Republic of Kazakhstan, e-mail: kopishevaaigerim03@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-0134-756X>

УДК 327

МРНТИ 11.25.15

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.010>

ОБЕСПЕЧЕНИЕ БЕЗОПАСНОСТИ И МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА, КАК ФАКТОРЫ УСПЕШНОГО ПРОВЕДЕНИЯ ГЛОБАЛЬНЫХ СПОРТИВНЫХ СОБЫТИЙ

*Садыханов И.Б.¹, Кадыржанов Р.К.²

*^{1,2} Казахский университет международных отношений и мировых языков
имени Абылай хана, Алматы, Республика Казахстан

Аннотация. В условиях возрастающей турбулентности современной системы международных отношений обеспечение безопасности глобальных спортивных событий приобретает особую актуальность. Крупные спортивные мероприятия выступают не только ареной спортивного соперничества, но и важной платформой международного взаимодействия, дипломатии и демонстрации государствами своего политического, экономического и имиджевого потенциала. Масштаб вовлеченности участников, присутствие иностранных делегаций, политических лидеров и представителей международных организаций превращают подобные события в потенциальные точки концентрации различных рисков и угроз.

Целью исследования является выявление и систематизация ключевых измерений комплексной системы обеспечения безопасности международных спортивных мегасобытий, а также анализ их значения в контексте науки международных отношений. Научная новизна работы заключается в рассмотрении безопасности мегасобытий как многоуровневого феномена, объединяющего политические, дипломатические, технологические и социальные аспекты.

Методологическую основу исследования составляют междисциплинарный подход, причинно-следственный анализ, метод кейс-стади и анализ научных трудов в рамках реалистической и либеральной парадигм международных отношений. В качестве эмпирических примеров рассматриваются теракт на Олимпийских играх 1972 года в Мюнхене, кибератака на Олимпиаду 2018 года в Пхенчхане и меры санитарной безопасности во время Олимпийских игр 2020 года в Токио.

В результате исследования были выделены пять ключевых измерений комплексной системы безопасности: общественная и физическая, международная и дипломатическая, политическая и репутационная, кибербезопасность, а также биологическая и санитарная безопасность. Научная ценность работы заключается в систематизации

подходов к обеспечению безопасности мегасобытий, а практическая значимость состоит в возможности применения предложенной модели при планировании и организации международных спортивных мероприятий.

Ключевые слова: международные спортивные события, мегасобытия, обеспечение безопасности, международные отношения, комплексная система безопасности, кибербезопасность, Олимпийские игры, управление рисками

Введение

Непрерывный процесс развития человечества и его сознания создают уникальные условия, в которых зародились и формируются современные международные отношения. Существующая нарастающая турбулентность в глобальном пространстве вынуждает вести наблюдение и изучение множества международных взаимодействий в комплексном и междисциплинарном порядке. В актуальной действительности государства сталкиваются с широким спектром реальных и вероятных угроз и риском, исчисляемыми политическими, социальными, экономическими и другими факторами, вплоть до биологических.

На фоне этой реальности международные спортивные события или мегасобытия, трансформируются в масштабную площадку для демонстрации государствами и другими акторами международной арены своих ценностей и приоритетов, в числе которых укрепление международного сотрудничества, развитие своего имиджа и бренда, так и возможно, разного рода, деструктивные цели. Высокая степень публичности, масштаб вовлеченности населения, присутствие иностранных делегаций, политических лидеров, дипломатического корпуса, транснациональных медиа и развитие инфраструктуры превращают мегасобытия в уязвимые точки глобального пространства.

Особую значимость данная тема приобретает в контексте науки международных отношений. Безопасность международных спортивных событий напрямую связана с вопросами суверенитета, международного сотрудничества, восприятия государств на мировой арене, механизмов координации между национальными и иностранными структурами, а также с проблематикой мягкой силы и внешнеполитического позиционирования. Организация мегасобытия становится своеобразным тестом на институциональную зрелость государства, его способность управлять кризисами и обеспечивать баланс между открытостью, международным взаимодействием и защитой национальных интересов. Следовательно, анализ обеспечения безопасности спортивных мероприятий позволяет глубже раскрыть взаимосвязь между внутренними механизмами устойчивости и внешнеполитическими стратегиями современных государств.

Описание материалов и методов

В сложной структуре системы международных отношений, полной неравенств и тождеств, исследования требуют многогранности подходов. В настоящей работе были разобраны труды авторов, концентрирующие в себе как реалистические, так и либералистические точки зрения. Именно комплексный и мультивекторный подход раскрывает сущность эффективности обеспечения безопасности. Применение причинно-следственного анализа в тесной связи с методами кейс-стади позволило окунуться в глубь международного опыта построения систем безопасности. Совокупность исторических фактов и современных вызовов, а также соответственно усвоенных уроков и ответов на них способствовали выявлению наиболее значимых измерений обеспечения сохранности и безопасности мегасобытий. Широкий спектр вероятностей рисков и угроз, наряду с принципами постоянного перехода от общего частному и в обратном порядке, позволили предать очертания, изучаемой, многогранной фигуре, что выражается в результатах данного исследования.

Методологическую основу исследования также составляют системный и междисциплинарный подходы, позволяющие рассматривать безопасность международных спортивных мегасобытий как сложное многоуровневое явление, находящееся на пересечении политических, социальных, технологических и институциональных процессов. В рамках теоретического анализа был применен метод изучения и обобщения научной литературы, направленный на выявление существующих научных подходов к проблеме обеспечения безопасности крупных международных мероприятий. Данный метод позволил проанализировать труды исследователей в области международных отношений, управления рисками, кибербезопасности и глобального здравоохранения.

Особое значение в работе занимает сравнительно-аналитический метод, позволивший сопоставить различные типы угроз и механизмов реагирования на них в рамках проведения международных спортивных событий. В качестве эмпирической базы исследования использовался метод кейс-стади, посредством которого были рассмотрены конкретные примеры из международной практики, включая террористическую атаку на Олимпийских играх 1972 года в Мюнхене, кибератаку на Олимпийские игры 2018 года в Пхенчхане и санитарно-эпидемиологические меры безопасности во время Олимпийских игр 2020 года в Токио.

Дополнительно был использован метод систематизации и типологизации, позволивший на основе изученного материала выделить ключевые измерения комплексной системы безопасности международных спортивных мегасобытий. Применение данных методов в совокупности позволило сформировать целостное представление о механизмах обеспечения безопасности и определить основные структурные элементы рассматриваемой системы.

Результаты

В данной статье Авторы выделяют пять наиболее важных элементов обеспечения безопасности, которые в свою очередь находят выражение в следующих измерениях: общественная и физическая безопасность, международная и дипломатическая безопасность, политическая и репутационная безопасность, кибербезопасность, биологическая и санитарная безопасность. Комплексное обеспечение безопасности в разрезе всех ранее упомянутых измерении приводит к структуризации сбалансированной и многоуровневой системы, являющейся фактором успешной организации международных спортивных событий.

Общественная и физическая безопасность.

В 1966 году, в период «Холодной войны», разразившейся между двумя сверхдержавами XX-го века – США и СССР, на 64-й сессии в Риме Международным олимпийским комитетом (МОК), по итогам голосования, было принято решение о проведении XX летних Олимпийских игр в городе Мюнхен, ФРГ. Это глобальное событие отпечаталось в памяти мирового сообщества трагическими происшествиями 5 сентября 1972 года, когда делегация израильских спортсменов была захвачена террористической организацией «Черный сентябрь» [1]. В ходе теракта и некорректно спланированной операции по освобождению заложников погибли все 11 захваченных представителей израильской олимпийской сборной, а также 5 из 8 террористов и 1 полицейский [2]. Грубой ошибкой при подготовке к данному масштабному мероприятию стало пренебрежение обеспечением социальной и физической безопасности иностранных делегаций, гостей-туристов, и местного населения. Немецкие власти в большей степени стремились показать Германию в новом демократичном свете, свободном от нацистского прошлого, где всем было предоставлено беспрепятственное передвижение с послаблениями в контроле, так называемые «беззаботные игры» [1]. В результате трагедии, усвоив один из несоизмеримых уроков истории, старший помощник министра внутренних дел, на тот момент полковник Ульрих Вегенер станет основателем немецкого контртеррористического подразделения полиции, а именно спецназа GSG-9 [3]. В будущем именно данное подразделение будет участвовать в антитеррористических операциях как внутри, так и за границами ФРГ, включая операцию «Огненная магия» в октябре 1977 года, в результате которой были спасены 86 пассажиров и 5 членов экипажа, захваченного террористами, самолета Boeing 737 «Landshut» авиакомпании Lufthansa, что по сей день считается одним из наиболее успешных примеров международной антитеррористической операции [4].

Данный кейс подчеркивает значимость построения грамотной системы общественной и физической безопасности с учетом максимально

возможных сценариев развития событий в период проведения мероприятий глобального уровня, в частности Олимпийских игр.

Международная и дипломатическая безопасность в корреляции с политической и репутационной безопасностью.

Прибытие представителей дипломатического корпуса в сопровождении соответствующих силовых структур и специализированных агентств иностранных государств в составе национальных делегаций, является вполне естественной процедурой, в полной мере, коррелирующей с реалистическими подходами в международных отношениях. В этом плане необходимо отметить общественный резонанс, произошедший на XXV зимних Олимпийских играх в Милане и Кортина-д'Ампеццо, Италия. Согласно новостному portalу 24KZ «итальянская оппозиция и жители Милана выразили недовольство» присутствию агентов иммиграционной и таможенной службы США – «United States Immigration and Customs Enforcement (ICE)», ввиду жестких антиэмиграционных мер, применяемых данным агентством, крайние из которых повлекли гибель гражданских лиц в Миннеаполисе [5]. На примере данного кейса мы реализуем плавный переход от измерения международной и дипломатической безопасности к политической и репутационной безопасности.

Каждое государство стремится к полноценному обеспечению безопасности для собственных граждан, в том числе за рубежом и в рамках крупных международных событий. Соединенные Штаты не являются исключением, учитывая развитую систему обеспечения национальной безопасности. На зимних Олимпийских играх 2026 года американская делегация была представлена во главе с вице-президентом США Джей Ди Вэнсом и государственным секретарем Марко Рубио, что требовало соответствующей подготовки. Согласно сообщению Министерства внутренней безопасности Соединенных Штатов – сопровождение высокопоставленных чиновников американской делегации было возложено на сотрудников из числа ICE. «Отмечалось, что роль агентов ICE будет заключаться в «проверке и снижении рисков, связанных с транснациональными преступными организациями», а «все операции по обеспечению безопасности останутся под контролем Италии» [6].

С точки зрения реализма, меры, принятые Соединенными Штатами, позволили продемонстрировать способность государства обеспечивать безопасность своих граждан, а также реализовать деятельность в рамках внешней разведки, сбора данных и информации, и борьбе с организованной преступностью, связанной с покушением на официальную делегацию США. Но негативный резонанс вокруг ICE, в частности гибель гражданских лиц в Миннеаполисе, приводит к тому, что внутренняя политика Соединенных Штатов становится объектом международного восприятия. Это в свою

очередь подрывает политический имидж США и доверие принимающей страны, а именно итальянского общества, что отрицательно сказывается на политической и репутационной безопасности Олимпийских игр и соответственно на физической и социальной безопасности.

Кибербезопасность.

Эпоха цифровых и кибертехнологий оказала колоссальное влияние на современную систему международных отношений, формируя уникальное пространство для дестабилизации международного сотрудничества. Очередное мегасобытие 2018 года, в частности XXIII зимние Олимпийские игры, проводившиеся в городе Пхенчхан, Южная Корея, стало одной из первых жертв мирового характера, потерпевших кибератаку. Согласно официальному сообщению новостного агентства «YONHAP NEWS» 9 февраля 2018 года в ходе проведения церемонии открытия Олимпийских игр, хакеры атаковали серверы организационного комитета игр, что повлекло за собой серьезные последствия [7].

Во-первых, организаторами были полностью отключены все доступные серверы, с целью минимизации дальнейшего ущерба, вследствие чего был закрыт официальный сайт PyeongChang 2018. Во-вторых, закрытие сайта привело к полному отсутствию доступа к ранее забронированным билетам зрителей олимпиады [7].

Данный кейс влечет за собой серьезные риски, которые находят свое выражение в финансовой плоскости, воздействуя на социальную безопасность, и в репутационной плоскости, отражаясь на имидже мегасобытия. В современной реальности, итоговой целью большинства кибератак злоумышленников – является незаконное финансовое обогащение, по средствам кражи информации о платежных данных клиентов у онлайн дистрибьютеров билетов на масштабные мероприятия. Хакеры способны не только ограничиться взломом официальных сайтов, но и разработать поддельные аналоги спортивных интернет-страниц, со встроенными элементами и ссылками для оплаты через распространенные платежные системы, включая банковские карты и смс оповещения, не требующих использования стационарных кассовых аппаратов [8].

В отношении репутационных рисков необходимо отметить, что современные спортивные ивенты, транслируются по всему глобальному пространству сквозь все возможные социальные сети и телевизионные каналы. Согласно исследованиям «Центра долгосрочной кибербезопасности», цифровой и технологический прорыв позволяет «хакерам нанести значительный вред репутации крупного международного мероприятия, даже не причиняя прямого физического или финансового ущерба» [8]. Важной деталью является факт того, что средства массовой информации и разного рода платформы, транслирующие видео и

телевизионный контент, обязаны соблюдать национальное и международное право, где в свою очередь выставление человека в непристойном либо униженном характере является недопустимым нарушением. С точки зрения науки о международных отношениях, кибератаки, направленные на подрыв репутации спортивных мегасобытий, способны отпечататься в истории принимающей страны, что в последствии приведет к недоверию со стороны мирового сообщества.

Биологическая и санитарная безопасность.

Пандемия коронавируса, повлекшая за собой чрезвычайную ситуацию в области здравоохранения с 2020 по 2023 годы, фундаментальным образом повлияла на систему обеспечения безопасности в период проведения масштабных мероприятий. Одним из успешных кейсов сдерживания распространения вируса стали XXXII летние Олимпийские игры 2020 в Токио, Япония, фактически проведенные в 2021 году, ввиду превентивных мер, связанных с пандемией коронавируса. Одной из отличительных особенностей данных соревнований было практически полное отсутствие зрителей на трибунах стадионов и спортивных комплексов. Согласно официальным данным, опубликованным МОК, в период проведения Олимпийских игр было выявлено «всего 33 случая заражения среди 11300 спортсменов и 464 случая среди десятков тысяч аккредитованных участников в целом, что доказывает безопасность Олимпийских игр как для участников, так и для населения Японии» [9]. Организаторами была развернута масштабная инициатива, направленная на противодействие распространения коронавируса. Во-первых, многоуровневая система скрининга, включающая в себя тесты и анализы до вылета в Японию, в главных аэропортах Токио, а также в период пребывания в олимпийской деревне. Во-вторых, организация отдельных номеров для изолирования участников, заразившихся коронавирусом непосредственно во время нахождения на Олимпийских играх. В-третьих, социальные меры по максимальному дистанцированию, ношению масок и соблюдению гигиены. Все вышеперечисленные условия позволили создать грамотно выстроенные алгоритмы и механизмы по управлению биологическими угрозами, которые в свою очередь будут применены МОК в организации последующих зимних Олимпийских игр 2022 года в Пекине и не только. Таким образом данный кейс становится важным примером взаимодействия международного спорта, глобальной медицины и политики обеспечения безопасности [10].

На основе проведенного анализа авторы выделяют пять ключевых измерений комплексной системы обеспечения безопасности международных спортивных мегасобытий. Каждое из них отражает отдельный тип угроз и требует специализированных механизмов управления рисками. Систематизация данных измерений представлена в таблице 1.

Таблица 1. Ключевые измерения комплексной системы безопасности международных спортивных мегасобытий

Измерение безопасности	Основные угрозы и риски	Эмпирический кейс	Последствия для международного спортивного события	Институциональные выводы и меры
Общественная и физическая безопасность	Террористические акты, угрозы жизни спортсменов и делегаций, массовые беспорядки	Теракт на Олимпийских играх 1972 года в Мюнхене (захват израильской делегации организацией «Черный сентябрь»)	Гибель спортсменов, международный резонанс, подрыв доверия к системе безопасности принимающей страны	Формирование специализированных антитеррористических подразделений (GSG-9), усиление охраны олимпийских объектов, внедрение сценарного планирования угроз
Международная и дипломатическая безопасность	Деятельность иностранных силовых структур, дипломатические трения	Присутствие агентов ICE США на Олимпийских играх 2026 года в Милане–Кортина-д'Ампеццо	Общественные протесты, политический резонанс, напряжение между обществом принимающей страны и иностранными делегациями	Необходимость дипломатической координации между принимающим государством и странами-участниками, согласование протоколов безопасности
Политическая и репутационная безопасность	Негативное международное восприятие, политические скандалы, подрыв имиджа государства-организатора	Общественная критика деятельности ICE на Олимпиаде-2026, связанная с внутренней политикой США	Репутационные потери для международного события и государств-участников, снижение доверия международного сообщества	Управление стратегическими коммуникациями, прозрачность мер безопасности, баланс между национальными интересами и международным имиджем
Кибер-безопасность	Хакерские атаки на цифровую инфраструктуру, утечка персональных и финансовых данных, информационные диверсии	Кибератака на серверы Олимпийских игр 2018 года в Пхенчхане	Отключение серверов, недоступность официального сайта и системы билетов, финансовые и репутационные риски	Развитие цифровой защиты инфраструктуры, мониторинг угроз, создание центров кибербезопасности для спортивных мегасобытий
Биологическая и санитарная безопасность	Пандемии, эпидемиологические риски, массовое распространение инфекций	Олимпийские игры 2020 года в Токио (проведены в 2021 году) в условиях пандемии COVID-19	Ограничение присутствия зрителей, строгие санитарные меры, минимальное количество заражений	Внедрение многоуровневой системы медицинского контроля, тестирование, изоляционные меры и международное сотрудничество в сфере здравоохранения

Представленная структура демонстрирует, что безопасность международных спортивных мегасобытий носит комплексный и многоуровневый характер, объединяя физические, политические, дипломатические, кибернетические и биологические аспекты. Их интеграция

формирует устойчивую систему управления рисками, необходимую для успешной организации мероприятий глобального уровня.

Обсуждение

Комплексное обеспечение безопасности международных спортивных событий трансформируется в объект фундаментальных исследований в области противодействия рискам и угрозам в современном мире. В данной главе авторы погружаются в сферу специализированных аспектов исследования, сформированную уникальным рядом трудов и научных работ, тем самым раскрывая саму сущность необходимости изучения вопроса безопасности мегасобытий.

Ключевым в данном направлении является формулировка «комплексное обеспечение», поскольку большинство научных трудов рассматривают многоуровневую систему обеспечения безопасности, в рамках которой каждый структурный уровень либо логически вытекает из предыдущего, либо коррелируют с остальными, слагаясь в единое функциональное целое. В свою очередь в исследовании Я. С. Аванесова, эксперта в области проектирования систем безопасности, акцентируется важность глубокой интеграции трех типов безопасности, выражающихся в таких составляющих как: физическая, информационная и психологическая. Согласно результатам его исследований, грамотный синтез ранее указанных типов безопасности, на основе анализа международного опыта способствует формированию соответствующих, а именно «гибких и адаптируемых систем безопасности, способных быстро реагировать на меняющиеся угрозы» [11, с. 7]. Также в данной работе особое ударение падает на 5 «наиболее значимых угроз, с которыми сталкиваются организаторы крупных спортивных мероприятий, а именно: террористические угрозы, массовые беспорядки, заболевания и эпидемии, несчастные случаи и травмы, природные катастрофы и экстремальные погодные условия» [11, с. 8].

На ряду с этим Я. С. Аванесов рекомендует следовать ключевым принципам с целью достижения эффективности в процессе обеспечения безопасности, среди которых он упоминает: массовую информационную работу с участниками и зрителями, оснащенность технической инфраструктурой, включающую средства защиты и наблюдения, а также грамотную скоординированность действий всех ведомств и спецслужб, как иностранных, так и национальных [11].

В 2024 году директор Лаборатории защитной безопасности в Ковентрийском университете Профессор Дэвид МакИлхаттон и сотрудники лаборатории Александр Родде, Джон Каддихи, Рэйчел Монаган опубликовали статью, посвященную защите крупных спортивных мероприятий от терроризма, в рамках грядущих на тот момент XXXIII летних

Олимпийских игр в Париже, Франция [12]. В работе был проанализирован крупный блок масштабных спортивных событий глобального уровня, которые столкнулись с различным родом террористических атак и угроз, начиная от Олимпийских игр 1972 года в Мюнхене вплоть до футбольного матча, проходившего на стадионе «Стад-де-Франс», в 2015 году между сборными Франции и Германии. Изучение множества кейсов, связанных с теоретическими атаками, позволило дать оценку популярности, привлекательности и уязвимости спортивных мероприятий глобального уровня.

Авторы выделяют 3 базовых источника, из которых могут исходить террористические угрозы во Франции: «джихадизм», «крайне левый экстремизм» и «крайне правый экстремизм» [12, с. 27]. В отношении «джихадизма» отмечаются до 54 терактов начиная с 2012 года, где в общей численности погибло более 270 человек. При упоминании «крайне левого экстремизма» акцентируется их приверженность к различным стратегиям саботажа, нацеленным на подрыв «логистической, энергетической и технологической инфраструктуры» [12, с. 28]. Что же касается «крайне правого экстремизма», то по выводам Авторы оно «не обладает оперативными возможностями крайне левых сил и не особенно активно во Франции» [12, с. 28], а также рост их деятельности в большей степени обзревается в рамках хулиганства в отношении футбольных матчей.

Данное исследование концентрируется на фундаментальных соображениях при обеспечении безопасности, которые в свою очередь выражаются следующих элементах:

- сотрудники безопасности, задействованные в масштабных спортивных ивентах, должны осознавать важность обеспечения безопасности и поставленных задач;
- определить и понять, кто и что нуждается в обеспечении защиты;
- эффективная коммуникация является стратегически важным аспектом реализации безопасности проведения международных спортивных событий [12].

Изучение рисков в киберпространстве остается невспаханным полем, поскольку особенность данной среды характеризуется постоянным и непрерывным техническим прогрессом. Согласно результатам исследований, которые опубликовали Петр Йорданов и другие, были спрогнозированы 8 основных направлений, в рамках которых хакеры способны вести подрывные инициативы [13]. За исключением кражи финансовых данных зрителей, существуют высокие вероятности вмешательства в рейтингово-бальную систему подсчета результатов; манипуляции спортсменами, аккредитованными участниками и посетителями; манипуляции над изображениями и каналами трансляций;

и большое множество других рисков и угроз, о которых в реальности простые обыватели не имеют даже представления [13, с. 317]. Авторы приводят весомый анализ, широкого охвата, типа SWOT, на основании которого базируются 2 фундаментальных вывода: во-первых, рекрутинг и привлечение компаний, специализирующихся на мониторинге и контроле деятельности в киберпространстве – является одним из эффективных методов повышения безопасности; во-вторых, необходимо соблюдать превентивные меры и базовые принципы кибергигиены, работать на опережение и заблаговременно планировать ход действий [13, с. 320].

В работе Габриэлли А.Ф. и других, организация и проведение международных спортивных событий рассматривается в контексте оценки рисков. Риски и угрозы в данном труде, представлены воздействием пандемии коронавируса на глобальный мир. Констатируется факт того, что «риск-ориентированный подход к COVID-19» может быть универсально адаптирован под мероприятие любого масштаба или типа, в том числе к различным родам развития сценариев распространения инфекции [14, с. 609]. Согласно авторам, ранее упомянутый подход реализуется в 3 этапа: первое – выявление и оценка базовых рисков, второе – снижение базовых рисков посредством рядом необходимых мер, третье – коммуникация и информирование о базовых рисках и мерах предосторожности [14, с. 609]. Также авторами отмечается успех применения «риск-ориентированный подхода к COVID-19» в период проведения Олимпийских игр в Токио-2020 и в Пекине-2022, с логически вытекающими уроками и последствиями из данных глобальных мероприятий. [14]

Вышеизложенные исследования сводятся к неоспоримому факту необходимости изучения процесса обеспечения безопасности в комплексном многоуровневом формате, что в свою очередь отражается в результатах настоящей работы.

Заключение

Проведенное исследование позволяет сделать вывод о том, что обеспечение безопасности международных спортивных событий представляет собой сложный, комплексный и многоуровневый процесс, выходящий далеко за рамки традиционного понимания охраны общественного порядка. В условиях глобальной взаимозависимости, цифровизации, роста транснациональных угроз и высокой политической символичности мегасобытий безопасность спортивных мероприятий становится важным направлением как практической государственной деятельности, так и научного анализа в области международных отношений. Международные спортивные события более не могут рассматриваться исключительно как сфера спорта: сегодня они являются пространством пересечения

дипломатии, политики, технологий, глобального здравоохранения, общественной стабильности и международного имиджа государств.

С точки зрения международных отношений особую важность имеет тот факт, что безопасность спортивных мегасобытий становится индикатором государственного потенциала и качества международного взаимодействия. Способность принимающей стороны обеспечить безопасность в следующих измерениях: общественная и физическая, международная и дипломатическая, политическая и репутационная, кибербезопасность, биологическая и санитарная безопасность, напрямую влияет на международный престиж государства, уровень доверия со стороны мирового сообщества и перспективы дальнейшего сотрудничества. Следовательно, обеспечение безопасности выступает не только как техническая или административная задача, но и как значимый внешнеполитический ресурс.

Таким образом, главная идея статьи заключается в том, что комплексная система обеспечения безопасности является одним из фундаментальных факторов успешного проведения международных спортивных событий. В современных условиях именно многоуровневый, междисциплинарный и риск-ориентированный подход позволяет государствам и международным институтам адекватно отвечать на вызовы времени. Перспективы дальнейших исследований в данном направлении могут быть связаны с более углубленным изучением механизмов международной координации в сфере безопасности мегасобытий, сравнительным анализом национальных моделей реагирования на кризисы, а также исследованием влияния новых технологий и искусственного интеллекта на управление рисками в рамках международных спортивных мероприятий.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Wolff A., When The Terror Began – Режим доступа: URL: <https://time.com/archive/6893253/when-the-terror-began/> – (дата обращения 02.03.2026).

[2] Теракт на Олимпийских играх в Мюнхене – Режим доступа: URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82_%D0%BD%D0%B0_%D0%9E%D0%BB%D0%B8%D0%BC%D0%BF%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%85_%D0%B8%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%85_%D0%B2_%D0%9C%D1%8E%D0%BD%D1%85%D0%B5%D0%BD%D0%B5 – (дата обращения 02.03.2026).

[3] Sullivan C. GSG 9. // Encyclopedia Britannica. – December 2023. – Режим доступа: URL: <https://www.britannica.com/topic/GSG-9> – (дата обращения 02.03.2026).

[4] Bundesarchiv. Befreiung der „Landshut“ – Режим доступа: URL: <https://www.bundesarchiv.de/themen-entdecken/online-entdecken/dokumente-zur-zeitgeschichte/befreiung-der-landshut> – (дата обращения 02.03.2026).

[5] Олимпиада-2026: Италия усиливает меры безопасности – Режим доступа: URL: <https://24.kz/ru/news/in-the-world/752069-olimpiada-2026-italiya-usilivaet-mery-bezopasnosti> – (дата обращения 02.03.2026).

[6] Эрдниева К. В Милане прошла акция протеста против присутствия сотрудников ICE на Олимпиаде // Редакция Forbes. – Февраль, 2026. – Режим доступа: URL: <https://www.forbes.ru/sport/555001-v-milane-prosla-akcia-protesta-protiv-prisutstvia-sotrudnikov-ice-na-olimpiade> – (дата обращения 03.03.2026).

[7] (LEAD) (Olympics) PyeongChang organizers cyber-attacked during opening ceremony // Yonhap News Agency. – February 2018. – Режим доступа: URL: <https://en.yna.co.kr/view/AEN20180210000551320?section=search> – (дата обращения 03.03.2026).

[8] Cooper B., Chen K., Feist Z., Kapelke C., The Cybersecurity of Olympic Sports: New Opportunities, New Risks // Berkeley: Center for Long-Term Cybersecurity. – University of California. – Berkeley, 2017. – P. 37. – Режим доступа: URL: https://cltc.berkeley.edu/wp-content/uploads/2017/10/Cybersecurity_of_Olympics_CLTC.pdf – (дата обращения 03.03.2026).

[9] New data shows no COVID-19 spread between Tokyo 2020 participants and local population // IOC News. – December 2021. – Режим доступа: URL: <https://www.olympics.com/ioc/news/new-data-shows-no-covid-19-spread-between-tokyo-2020-participants-and-local-population> – (дата обращения 03.03.2026).

[10] Tokyo 2020, a global health effort that’s given hope to the world // IOC News. – August 2021. – Режим доступа: URL: <https://www.olympics.com/ioc/news/tokyo-2020-a-global-health-effort-that-s-given-hope-to-the-world> – (дата обращения 03.03.2026).

[11] Аванесов Я.С. Международный опыт организации безопасности на крупных спортивных событиях // Актуальные исследования. – 2025. – №4-1 (239). – С. 7-12. – <https://doi.org/10.5281/zenodo.14743934>.

[12] Rodde Alexandre, Mcilhatton David, Cuddihy John, Monaghan Rachel. Protecting Major Sporting Events from Terrorism: Considerations for the Paris Olympics and Beyond // CTC SENTINEL. – 2024. – №17-6. – pp. 25-30.

[13] Yordanov P., Petkov K., Yordanov S., Klenovska N. & Terziiski I. Research on the risks in cyberspace during sporting events // International scientific congress “Applied sports sciences”. – 2022. – Sofia, Bulgaria. – Scientific Publishing House NSA Press. – pp. 316-320. - DOI:10.37393/ICASS2022/56.

[14] Gabrielli A. F., Glaria A. A., Borodina M., Mullen L., Watson C. R., Kobokovich A., & Wang N. Risk-based management of international sporting events during the COVID-19 pandemic // Bulletin of the World Health Organization. – 2024. – 102(8). – pp. 608-614. – <https://doi.org/10.2471/BLT.23.290034>.

REFERENCES

[1] Wolff A. When The Terror Began – Rezhim dostupa: URL: <https://time.com/archive/6893253/when-the-terror-began/> – (data obrashhenija 02.03.2026).

[2] Terakt na Olimpijskih igrah v Mjunhene (The terrorist attack at the Munich Olympic Games) – Rezhim dostupa: URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82_%D0%BD%D0%B0_%D0%9E%D0%BB%D0%B8%D0%BC%D0%BF%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%85_%D0%B8%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%85_%D0%B2_%D0%9C%D1%8E%D0%BD%D1%85%D0%B5%D0%BD%D0%B5 – (data obrashhenija 02.03.2026).

[3] Sullivan C. GSG 9. // Encyclopedia Britannica. – December 2023. – Rezhim dostupa: URL: <https://www.britannica.com/topic/GSG-9> – (data obrashhenija 02.03.2026).

[4] Bundesarchiv. Befreiung der „Landshut“ – Rezhim dostupa: URL: <https://www.bundesarchiv.de/themen-entdecken/online-entdecken/dokumentenzur-zeitgeschichte/befreiung-der-landshut> – (data obrashhenija 02.03.2026).

[5] Olimpiada-2026: Italija usilivaet mery bezopasnosti (Olympics 2026: Italy strengthens security measures) – Rezhim dostupa: URL: <https://24.kz/ru/news/in-the-world/752069-olimpiada-2026-italiya-usilivaet-mery-bezopasnosti> – (data obrashhenija 02.03.2026).

[6] Jerdnieva K. V Milane proshla akcija protesta protiv prisutstvija sotrudnikov ICE na Olimpiade (A protest took place in Milan against the presence of ICE officers at the Olympic Games) // Redakcija Forbes. – Fevral', 2026. – Rezhim dostupa: URL: <https://www.forbes.ru/sport/555001-v-milane-prosla-akcia-protesta-protiv-prisutstvia-sotrudnikov-ice-na-olimpiade> – (data obrashhenija 03.03.2026).

[7] (LEAD) (Olympics) PyeongChang organizers cyber-attacked during opening ceremony // Yonhap News Agency. – February 2018. – Rezhim dostupa: URL: <https://en.yna.co.kr/view/AEN20180210000551320?section=search> – (data obrashhenija 03.03.2026).

[8] Cooper B., Chen K., Feist Z., Kapelke C., The Cybersecurity of Olympic Sports: New Opportunities, New Risks // Berkeley: Center for Long-Term Cybersecurity. – University of California. – Berkeley, 2017. – P. 37. – Rezhim dostupa: URL: https://cltc.berkeley.edu/wp-content/uploads/2017/10/Cybersecurity_of_Olympics_CLTC.pdf – (data obrashhenija 03.03.2026).

[9] New data shows no COVID-19 spread between Tokyo 2020 participants and local population // IOC News. – December 2021. – Rezhim dostupa: URL: <https://www.olympics.com/ioc/news/new-data-shows-no-covid-19-spread-between-tokyo-2020-participants-and-local-population> – (data obrashhenija 03.03.2026).

[10] Tokyo 2020, a global health effort that's given hope to the world // IOC News. – August 2021. – Rezhim dostupa: URL: <https://www.olympics.com/ioc/news/tokyo-2020-a-global-health-effort-that-s-given-hope-to-the-world> – (data obrashhenija 03.03.2026).

[11] Avanesov Ja.S. Mezhdunarodnyj opyt organizacii bezopasnosti na krupnyh sportivnyh sobytijah (International experience in organizing security at major sporting events) // Aktual'nye issledovaniya. – 2025. – №4-1 (239). – pp. 7-12. – <https://doi.org/10.5281/zenodo.14743934>.

[12] Rodde Alexandre, Mcilhatton David, Cuddihy John, Monaghan Rachel. Protecting Major Sporting Events from Terrorism: Considerations for the Paris Olympics and Beyond // CTC SENTINEL. – 2024. – №17-6. – pp. 25-30.

[13] Yordanov P., Petkov K., Yordanov S., Klenovska N.& Terziiski I. Research on the risks in cyberspace during sporting events // International scientific congress “Applied sports sciences”. – 2022. – Sofia, Bulgaria. – Scientific Publishing House NSA Press. – pp. 316-320. - DOI:10.37393/ICASS2022/56.

[14] Gabrielli A. F., Gllaria A. A., Borodina M., Mullen L., Watson C. R., Kobokovich A., & Wang N. Risk-based management of international sporting events during the COVID-19 pandemic // Bulletin of the World Health Organization. – 2024. – 102(8). – pp. 608-614. – <https://doi.org/10.2471/BLT.23.290034>.

ҚАУПСІЗДІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ МЕН ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ, ЖАҒАНДЫҚ СПОРТТЫҚ МЕГШАРАЛАРДЫ ТАБЫСТЫ ӨТКІЗУДІҢ ФАКТОРЛАРЫ РЕТІНДЕ

*Садыханов И.Б.¹, Кадыржанов Р.К.²

*^{1,2} Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем
тілдері университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Қазіргі халықаралық қатынастар жүйесіндегі турбуленттіліктің күшеюі жағдайында халықаралық спорттық мегашаралардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселесі ерекше өзектілікке ие болуда. Ірі спорттық іс-шаралар тек спорттық бәсекелестік алаңы ғана емес, сонымен қатар мемлекеттердің саяси, экономикалық және имидждік әлеуетін көрсетуге мүмкіндік беретін халықаралық өзара әрекеттесу мен дипломатияның маңызды платформасы болып табылады. Қатысушылар санының ауқымдылығы, шетелдік делегациялар, саяси көшбасшылар және халықаралық ұйымдар өкілдерінің қатысуы мұндай іс-шараларды әртүрлі қауіптер мен тәуекелдердің шоғырлану нүктесіне айналдырады.

Зерттеудің мақсаты – халықаралық спорттық мегашаралардың қауіпсіздігін кешенді қамтамасыз ету жүйесінің негізгі өлшемдерін анықтау

және жүйелеу, сондай-ақ олардың халықаралық қатынастар ғылымы контексіндегі маңызын талдау. Зерттеудің ғылыми жаңалығы мегашаралар қауіпсіздігін саяси, дипломатиялық, технологиялық және әлеуметтік аспектілерді біріктіретін көпдеңгейлі құбылыс ретінде қарастырудан көрінеді.

Зерттеудің әдіснамалық негізін пәнаралық тәсіл, себеп-салдарлық талдау, кейс-стади әдісі және халықаралық қатынастар теориясындағы реалистік және либералдық парадигмалар аясындағы ғылыми еңбектерді талдау құрайды. Эмпирикалық мысал ретінде 1972 жылғы Мюнхен Олимпиадасындағы террорлық шабуыл, 2018 жылғы Пхёнчхан Олимпиадасына жасалған кибершабуыл және 2020 жылғы Токио Олимпиадасы кезіндегі санитарлық қауіпсіздік шаралары қарастырылады.

Зерттеу нәтижесінде халықаралық спорттық мегашаралар қауіпсіздігінің бес негізгі өлшемі анықталды: қоғамдық және физикалық қауіпсіздік, халықаралық және дипломатиялық қауіпсіздік, саяси және беделдік қауіпсіздік, киберқауіпсіздік, сондай-ақ биологиялық және санитарлық қауіпсіздік. Зерттеудің ғылыми құндылығы халықаралық спорттық іс-шаралардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге қатысты ғылыми тәсілдерді жүйелеуде көрініс табады. Жұмыстың практикалық маңызы ұсынылған қауіпсіздік моделін халықаралық спорттық іс-шараларды жоспарлау және ұйымдастыру барысында қолдану мүмкіндігімен айқындалады.

Тірек сөздер: халықаралық спорттық іс-шаралар, мегашаралар, қауіпсіздікті қамтамасыз ету, халықаралық қатынастар, кешенді қауіпсіздік жүйесі, киберқауіпсіздік, Олимпиада ойындары, тәуекелдерді басқару

ENSURING SECURITY AND INTERNATIONAL COOPERATION AS FACTORS IN THE SUCCESSFUL ORGANIZATION OF GLOBAL SPORTING EVENTS

* Sadykhanov I.¹, Kadyrzhanov R.²

*^{1,2} Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World
Languages, Almaty, Kazakhstan

Abstract. In the context of increasing turbulence in the contemporary system of international relations, the issue of ensuring security at international sporting mega-events has become particularly relevant. Large-scale sporting events represent not only arenas of athletic competition but also important platforms for international interaction, diplomacy, and the demonstration of states' political, economic, and reputational potential. The large number of participants, the presence of foreign delegations, political leaders, and representatives of

international organizations transform such events into potential focal points of various risks and threats.

The aim of this study is to identify and systematize the key dimensions of a comprehensive security system for international sporting mega-events and to analyze their significance within the framework of international relations scholarship. The scientific novelty of the study lies in considering mega-event security as a multidimensional phenomenon that integrates political, diplomatic, technological, and social aspects.

The methodological framework of the research is based on an interdisciplinary approach, causal analysis, the case-study method, and the analysis of academic works within the realist and liberal paradigms of international relations theory. The empirical cases examined include the terrorist attack during the 1972 Munich Olympic Games, the cyberattack on the 2018 PyeongChang Olympic Games, and the sanitary security measures implemented during the Tokyo 2020 Olympic Games.

The results of the study identify five key dimensions of a comprehensive security system for international sporting events: public and physical security, international and diplomatic security, political and reputational security, cybersecurity, and biological and sanitary security. The scientific value of the research lies in the systematization of existing approaches to the security of mega-events within the field of international relations. The practical significance of the study is reflected in the potential application of the proposed security model in the planning and organization of major international sporting events.

Keywords: international sporting events, mega-events, security provision, international relations, comprehensive security system, cybersecurity, Olympic Games, risk management

Статья поступила / Мақала түсті / Received: 09.02.2026.

Принята к публикации / Жариялауға қабылданды / Accepted: 27.03.2026.

Информация об авторах:

Садыханов Ильяс Бауыржанұлы – магистр социальных наук, докторант PhD образовательной программы «8D03121 – Международные отношения», Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Республика Казахстан, e-mail: sadyhanov.i@ablaikhan.kz

Кадыржанов Рустем Казахбаевич – доктор философских наук, профессор, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Республика Казахстан, e-mail: rustem_kadyrzhan@mail.ru

Авторлар туралы мәлімет:

Садыханов Ильяс Бауыржанұлы – әлеуметтік ғылымдар магистрі, «8D03121 – Халықаралық қатынастар» білім беру бағдарламасының PhD докторанты, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан Республикасы, e-mail: sadyhanov.i@ablaikhan.kz

Кадыржанов Рустем Казахбаевич – философия ғылымдарының докторы, профессор, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан Республикасы, e-mail:rustem_kadyrzhan@mail.ru

Information about the authors:

Ilyas Sadykhanov – Master of Social Sciences, PhD candidate of the educational program “8D03121 – International Relations”, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Republic of Kazakhstan, e-mail: sadyhanov.i@ablaikhan.kz

Rustem Kadyrzhanov – Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Republic of Kazakhstan, e-mail: rustem_kadyrzhan@mail.ru

УДК 321.7(575.2)

МРНТИ 60.01.23

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.011>

ПОЛЯРИЗАЦИЯ ИСЛАМСКОГО СООБЩЕСТВА И АНАЛИЗ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ: КЕЙС КЫРГЫЗСТАНА

*Молдахмет Б.¹, Токмурзаева А.²

^{*1} Египетский университет исламской культуры Нур-Мубарак,
Алматы, Казахстан

² Казахский национальный женский педагогический университет,
Алматы, Казахстан

Аннотация. Кыргызстан после своего постсоветского перехода пережил политическую нестабильность и переход к парламентской системе. Этот уникальный контекст обеспечивает фон для изучения динамики между государственной политикой и развивающимися религиозными идентичностями внутри страны. Традиционные нарративы безопасности, часто находящиеся под влиянием евро-американских перспектив, могут не полностью отражать местные условия и внутренние политические сложности, которые формируют религиозный ландшафт в Кыргызстане.

Динамика государственной политики в сфере религии изменилась в период активной внутри кыргызстанской повестки. Постреволюционное состояние страны, как изменения в Конституции, сосредоточение власти в руках централизованной власти, приграничные конфликты с Таджикистаном, факты преследования оппозиционных субъектов, активистов, журналистов и политиков в стране все это стало немаловажным импульсом изменениям в сфере религиозной свободы и религиозной идентификации граждан в стране.

Выводы подчёркивают, что идеологическая борьба и репрессивные меры внутри кыргызского общества вполне могут стать причиной глубокой поляризации религиозной среды.

Данное исследование углубляется в сложную динамику поляризации исламского сообщества в Кыргызстане и критически оценивает государственную политику, реализуемую для решения этой многогранной проблемы. Анализ выходит за рамки внешне ориентированных нарративов безопасности, чтобы рассмотреть местные условия. Государственная политика анализируется в контексте управления потенциальными угрозами национальной безопасности и социальной стабильности.

Исследование подчеркивает важность понимания сложной сети региональных, клановых, племенных, этнических и даже криминальных связей, которые часто определяют внутреннюю политику, подчеркивая

необходимость нюансированных подходов к государственной политике. Дальнейшие исследования в области религиозной политики могли бы сравнить кейс Кыргызстана с другими странами региона в целях выявления региональных паттернов.

Ключевые слова: поляризация, исламское сообщество, государственная религиозная политика, Кыргызстан, салафизм, ханафизм, хизбу-тахрир, религиозный плюрализм, радикализация, Центральная Азия

Финансирование: Исследование выполнено при финансовой поддержке Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан (грант № BR24993035).

Введение

Сложное взаимодействие между государственной политикой и поляризацией исламского сообщества в Кыргызстане представляет собой убедительный пример для понимания динамики религиозной свободы и национальной безопасности в Центральной Азии.

Уилкинсон К. утверждает, что постсоветская траектория развития Кыргызстана была отмечена стремлением к демократическому управлению и экономическим реформам, однако эти стремления были осложнены внутренней политической борьбой и социально-экономической стагнацией. Он отмечает, что понимание этой динамики требует всестороннего изучения исторических, политических и социальных факторов, формирующих религиозный ландшафт Кыргызстана. Рост разнообразных исламских движений в сочетании с реакцией государства на предполагаемые угрозы религиозного экстремизма способствовали сложной и развивающейся динамике. Изучение таких примеров, как «революция тюльпанов», где теория секьюритизации пересекается с вестфальскими предположениями, дает представление о практическом применении мер безопасности в Кыргызстане. Эти меры иногда приводят к упрощенным, вестернизированным восприятиям, которые не в полной мере отражают местный социально-политический контекст. [1]

Теория секьюритизации, в первую очередь разработанная Копенгагенской школой, предоставляет ценную основу для анализа того, как определенные вопросы выходят за рамки обычной политики и формулируются как экзистенциальные угрозы, требующие чрезвычайных мер. Эта основа помогает понять динамику внутри исламского сообщества в Кыргызстане, в частности факторы, способствующие его поляризации. Применение теории секьюритизации в контексте Кыргызстана требует тонкого подхода, который учитывает социально-политические сложности региона. Теория секьюритизации утверждает, что безопасность — это не объективное состояние, а социальная конструкция, достигаемая посредством

«речевого акта», где проблема представляется как экзистенциальная угроза, тем самым легитимируя исключительные меры для ее решения [2].

Традиционный государственно-центричный взгляд на безопасность равнозначен военным вопросам, что может ограничить более широкое влияние на исследования безопасности, однако его можно применять к широкому кругу вопросов [3].

Применение теории секьюритизации к изучению исламского сообщества в Кыргызстане включает изучение того, как конкретные субъекты, такие как правительственные чиновники, религиозные лидеры или средства массовой информации, представляют определенные аспекты исламской практики или идентичности как угрозы национальной безопасности или общественному порядку. Эти субъекты секьюритизации могут создавать нарративы, которые изображают определенные исламские группы или движения как экстремистские или радикальные, тем самым оправдывая усиление слежки, ограничения религиозных свобод или даже принудительные меры. Успех секьюритизирующего шага зависит от принятия аудиторией нарратива об угрозе, что приводит к санкционированию чрезвычайных мер [4]. В Кыргызстане этот процесс еще больше усложняется разнообразным этническим и религиозным ландшафтом, где историческая напряженность и социально-экономическое неравенство могут усугубить восприятие угрозы и способствовать поляризации исламского сообщества. Исследования секьюритизации могут быть полезны для объяснения появления новых тем.

Рассмотрение контекста Кыргызстана требует выхода за рамки узкого фокуса на речевых актах и изучения более широкого спектра дискурсивных и недискурсивных практик, которые способствуют секьюритизации исламской идентичности. Эти практики могут включать государственную политику, правовые рамки, медиа-представления и повседневные взаимодействия, которые усиливают или бросают вызов доминирующим нарративам безопасности. Секьюритизация может использоваться для создания разделений, которые строятся через социальную структуру и воспроизводятся с ней. Например, законы, ограничивающие религиозную одежду или деятельность, хотя и направлены на предотвращение экстремизма, могут непреднамеренно стигматизировать и маргинализировать определенные сегменты исламского сообщества, способствуя чувству отчуждения и подпитывая дальнейшую поляризацию. Изучение этих практик позволяет более полно понять, как безопасность строится и оспаривается в контексте Кыргызстана, а также глубже понять, как исламское сообщество становится объектом беспокойства по поводу безопасности [5].

Кроме того, секьюритизация ислама в Кыргызстане тесно переплетена с процессом строительства нации и переговорами о национальной

идентичности [6]. После распада Советского Союза Кыргызстан, как и другие государства Центральной Азии, приступил к поиску определения своей национальной идентичности, часто опираясь на свое культурное и историческое наследие, включая ислам [7].

Однако роль ислама в национальной идентичности является спорным вопросом, некоторые выступают за светскую модель государства, в то время как другие продвигают большую роль ислама в общественной жизни. Эта напряженность создает благодатную почву для секьюритизации, поскольку различные субъекты пытаются определить границы приемлемой исламской практики и идентичности, часто выставляя альтернативные интерпретации как угрозы национальному единству или стабильности. Утверждается, что после распада Советского Союза сама система образования разрушалась и влияла на молодежную культуру таким образом, что способность к критическому мышлению была просто утрачена [8].

Более того, внешние факторы, такие как рост транснациональных экстремистских групп и влияние иностранных религиозных идеологий, также играют значительную роль в секьюритизации ислама в Кыргызстане. Деятельность иностранных исламских центров и отдельных лиц из соседних стран способствовала религиозному и идеологическому разделению [9].

Описание материалов и методов

Для исследования поляризации исламского сообщества и анализа государственной политики в отношении ислама в Кыргызской Республике была применена качественная исследовательская стратегия, опирающаяся на кейс-стади подход. Кыргызстан выбран в качестве исследуемого кейса по следующим причинам: во-первых, страна характеризуется плюралистичным религиозным полем с различными течениями ислама (традиционный ислам, таблиги-джамагаты, салафизм, суфизм и др.); во-вторых, государственная политика в религиозной сфере демонстрирует элементы как либерализации, так и усиления контроля, что делает кейс репрезентативным для анализа процессов поляризации.

Исследование охватывает существующие литературы по исламу в Центральной Азии, с упором на уникальный социально-политический контекст Кыргызстана. Этот обзор будет охватывать академические исследования в целях установления основополагающего понимания исторических, культурных и политических факторов, влияющих на отношения между государством и исламским сообществом. Исследование опирается на политологический подход, с акцентом на институциональный анализ, дискурсивный анализ и теории секьюритизации религиозного пространства.

Результаты

Переход страны от советской республики к независимому государству также оказал глубокое влияние на религиозную жизнь. После распада Советского Союза в Кыргызстане наблюдался всплеск религиозной активности, строительство новых мечетей и создание исламских мадраса (*школы, где преподаются религиозные знания*) Это возрождение религиозной активности сопровождалось растущей конкуренцией за влияние и конкуренцией между различными исламскими группами, что привело к усилению поляризации, фрагментации и росту напряженности внутри мусульманской общины.

Тем не менее, исторический и социально-культурный контекст Кыргызстана играет решающую роль в преодолении динамики религиозной поляризации. Исторически ислам в Кыргызстане находился под влиянием суфизма, мистического движения ислама, который делал упор на личный опыт и преданность. Однако в последние годы наблюдается рост более консервативных интерпретаций ислама, особенно среди молодого поколения. Этот переход может объяснить окружающие факторы, включая усиление влияния иностранных идеологий, социально-экономических проблем и упадков традиционных культурных ценностей. Эти элементы могут усугубить существующую напряженность и разногласие внутри мусульманского сообщества. Таким образом, некоторые авторы считают, что Кыргызстан может столкнуться с угрозами безопасности и проблемами, последствиями, вызванными опасностями технологии двойного назначения, терроризмом, религиозным экстремизмом и уязвимостями в своей системе внешнего контроля (10). Кыргызстан отличался от своих региональных коллег тем, что пережил существенные политические переходы после распада Советского Союза в 1991 году. Страна свергла своих лидеров посредством насильственных восстаний в 2005 и 2010 годах, что ознаменовало значительный отход от укоренившихся режимов соседних стран Центральной Азии. Этот период политических потрясений и смены режимов подчеркнул приверженность Кыргызстана демократическим реформам и более открытому, плюралистическому обществу, в отличие от авторитарных тенденций его соседей [11].

Авторитарные режимы могут служить цели поддержания межэтнического мира, однако демократический опыт может усугубить радикальный национализм. Страна провела множество реформ, направленных на то, чтобы сделать институты государственного сектора, а также политическую систему и процессы более демократичными, эффективными и действенными [12]. Этот сдвиг представлял собой преднамеренный отход от политики гомогенизации советской эпохи, которая была направлена на подавление местных культурных практик и традиций

в пользу стандартизированной централизованной системы. Принимая свои национальные культурные традиции, народ Кыргызстана утверждал свое право на самоопределение и сохранение своей особой идентичности, которая долгое время находилась под угрозой во время советской оккупации [13]. Эти инициативы обещают культивирование более инклюзивного и сплоченного общества, в котором уважаются различные религиозные и культурные традиции. Принимая плюрализм и поощряя открытый диалог, Кыргызстан может укрепить свою социальную структуру, содействовать взаимопониманию и создать основу для устойчивой стабильности и процветания. Такой подход имеет решающее значение для сохранения светского характера страны и защиты прав всех ее граждан, независимо от их религиозной принадлежности. Благодаря тонкому и инклюзивному подходу к религиозному выражению Кыргызстан может преодолеть сложности религиозного многообразия и стать образцом религиозной толерантности и социальной равенства.

Государственная политика в отношении религии в Кыргызстане характеризуется тонким балансированием между продвижением религиозной свободы и поддержанием национальной безопасности. Правительство стремилось регулировать религиозную деятельность посредством законов и положений, направленных на предотвращение экстремизма и обеспечение светского характера государства [14]. Однако эта политика также подвергалась критике за ущемление религиозной свободы и создание атмосферы страха и подозрения в исламской общине. Подход правительства к религиозному образованию, регистрация религиозных организаций и мониторинг религиозной деятельности были особенно спорными вопросами. Наследие советской эпохи продолжает формировать образовательный ландшафт, а программы подготовки учителей и стили руководства в школах по-прежнему отражают систему бывшего строя [15].

Вовлеченность внешних субъектов, включая иностранные правительства, международные организации и религиозные учреждения, добавляет еще один уровень сложности к динамике религиозной поляризации в Кыргызстане. Эти субъекты часто оказывают финансовую и идеологическую поддержку различным исламским группам, тем самым влияя на религиозное пространство, способствуя конкуренции между различными религиозными направлениями. Понимание мотивов и планов этих внешних игроков имеет важное значение для понимания более широкого геополитического контекста религиозной поляризации в Кыргызстане. Следовательно, эти группы могут обратиться к альтернативным источникам религиозного авторитета и власти, часто находящимся за пределами контролируемых государством или традиционных религиозных институтов. Этот поиск альтернативного подтверждения усиливает процесс поляризации, поскольку

он бросает вызов устоявшимся религиозным нормам и структурам власти, способствуя дальнейшему разделению и конфликту внутри исламского сообщества. Это может привести к негативной реакции против государства и большей готовности принять более радикальные подходы как форму сопротивления. Кроме того, такие действия могут также создать атмосферу недоверия и подозрения, затрудняя возможность услышать «умеренные голоса» и вести конструктивный диалог. Поэтому необходим более тонкий и всеобъемлющий подход, который будет рассматривать коренные причины радикализации, уважая при этом основные права и свободы человека.

Обсуждение

Государственная политика в Кыргызстане в отношении исламского сообщества претерпела значительные изменения с момента обретения страной независимости в 1991 году. Первоначально правительство придерживалось относительно либерального подхода, допуская свободное выражение религиозных убеждений и создание религиозных организаций. Однако после роста экстремизма в регионе правительство ужесточило контроль над религиозными делами, введя законы и положения, направленные на предотвращение распространения радикальных идеологий. Опыт Кыргызстана в преодолении сложностей религиозного многообразия и государственной политики дает ценные уроки для других стран, сталкивающихся с аналогичными проблемами. Акцент на религиозной терпимости, продвижение инклюзивного управления и решение социально-экономических проблем обеспечивают дорожную карту для укрепления социальной сплоченности и предотвращения конфликтов.

Поляризация исламского сообщества в Кыргызстане. Противоречия часто усугубляются социально-экономическим неравенством, политическим неучастием общества в жизни страны и воспринимаемой маргинализацией определенных слоев населения. Понимание того, как эти элементы влияют на социально-политическую среду, имеет решающее значение для концептуализацию динамики секьюритизации в этой области. Действия правительства, такие как отключение СМИ во время критических событий, непреднамеренно усилили определенные нарративы. Структура секьюритизации предоставляет полезную линзу, через которую можно проанализировать «революцию тюлпанов» в Кыргызстане. Эта структура помогает выявить ключевых участников секьюритизации и в конечном итоге успешную политику обеспечения безопасности.

Хотя структура секьюритизации дает весомую информацию, ее следует применять осторожно, чтобы уловить нюансы местного социально-политического контекста в Кыргызстане, изучение конкретных случаев поляризации и реакции государства дает ценную информацию

о практических последствиях государственной политики и ее влиянии на исламское сообщество. Такие случаи, как реакция правительства на деятельность Хизб ут-Тахрир, регулирование религиозного образования в частных медресе и споры вокруг строительства новых мечетей, предлагают конкретные примеры проблем и сложностей, связанных с управлением религиозным многообразием и поддержанием национальной безопасности. Возрождение националистических проектов подчеркивает напряженность между натиском глобализации и стремлением к этнической специфике, особенно в постсоветских государствах. Этот баланс имеет решающее значение для поддержания социальной сплоченности и предотвращения дальнейшей поляризации.

Усилия правительства по борьбе с инакомыслием, особенно после масштабных протестов, иллюстрируют трудности в содействии подлинному участию гражданского общества и предотвращении маргинализации инакомыслящих. Изучение того, как правительство взаимодействует с организациями гражданского общества и решает проблемы, может выявить степень его приверженности инклюзивному управлению и социальной гармонии. Эффективная коммуникация и прозрачность имеют решающее значение для укрепления доверия и предотвращения недопонимания, которое может усугубить социальные разногласия в кыргызстанском обществе.

Анализ государственной политики в Кыргызстане через призму религиозной свободы и ковенантного плюрализма выявляет как прогресс, так и сохраняющиеся проблемы. Ковенантный плюрализм (*Covenantal Pluralism*) подчеркивает важность взаимного уважения, диалога и сотрудничества между различными религиозными общинами, а также между религиозными общинами и государством. Он признает право людей свободно исповедовать свою веру, а также признает ответственность религиозных общин за вклад в общее благо и поддержание верховенства закона. Фрагментированная природа кыргызского общества, характеризующаяся разрозненными переходами между пространственными масштабами, затрудняет применение западных концепций общества без оговорок. Правительство также продвигает умеренную форму ислама через спонсируемые государством институты, такие как Государственная комиссия по делам религий и Духовное управление мусульман Кыргызстана. Эти институты нацелены на содействие религиозной грамотности, противодействие экстремистским нарративам и содействие межконфессиональному диалогу. Однако некоторые критики утверждают, что государственная поддержка умеренного ислама может также рассматриваться как форма контроля над религиозным самовыражением и способ подавления инакомыслия. Правительство сталкивается с проблемой баланса между проблемами безопасности

и необходимостью уважать свободу вероисповедания и содействовать инклюзивности. Некоторые ученые утверждают, что политика правительства была контрпродуктивной, что привело к дальнейшему отчуждению и радикализации среди определенных сегментов исламского сообщества. Акцент на безопасности и подавление оппозиции может создать порочный круг недоверия и негодования, что затрудняет устранение коренных причин религиозного экстремизма. Секьюритизация социальных проблем, таких как религиозное выражение или этническая идентичность, может привести к непропорциональному сосредоточению на мерах безопасности за счет решения основных социальных и экономических проблем. Например, реакция правительства на протесты часто включает в себя представление протестующих как угрозы национальной безопасности, что может еще больше оттолкнуть их и подорвать доверие к государству.

Рост религиозного экстремизма в регионе обусловлен рядом факторов, включая социально-экономические недовольства, политическую маргинализацию и распространение радикальных идеологий через Интернет и социальные сети. Некоторые утверждают, что сосредоточение исключительно на мерах безопасности без решения этих базовых факторов вряд ли будет эффективным в долгосрочной перспективе. Поэтому государственная политика требует тонкого подхода, который сочетает меры безопасности с усилиями по содействию инклюзивному управлению, решению социально-экономического неравенства и содействию межконфессиональному диалогу и взаимопониманию.

В борьбе с радикализмом и поляризацией населения высшее образование играет стратегическую роль в оказании правительству помощи. Система высшего образования служит платформой для диалога между различными социальными и конфессиональными группами, что делает её важным инструментом в профилактике радикализации и укреплении социальной сплоченности.

Решение проблемы религиозного экстремизма требует многогранного подхода, который включает международное сотрудничество, обмен разведанными и разработку эффективных контрнарративов. Благодаря совместным усилиям через границы страны могут объединять ресурсы, обмениваться информацией и координировать стратегии для пресечения распространения радикальных идеологий. В то же время создание убедительных контрнарративов, которые бросают вызов и делегитимируют экстремистские нарративы, имеет решающее значение для подрыва их привлекательности и влияния, особенно среди уязвимых слоев населения. Это может включать усиление умеренных и инклюзивных голосов в религиозных общинах, инвестирование в образовательные инициативы и использование цифровых платформ для охвата более широкой аудитории.

Многогранный и совместный подход, охватывающий как меры безопасности, так и усилия по устранению основных движущих сил экстремизма, имеет решающее значение для эффективного решения этой сложной и динамичной проблемы.

Геополитическое положение Кыргызстана и его близость к Афганистану также играют роль в формировании среды безопасности страны. Проницаемые границы и наличие транснациональных преступных сетей облегчают перемещение боевиков и оружия по всему региону. Ферганская долина, которую разделяют Кыргызстан, Узбекистан и Таджикистан, долгое время была рассадником религиозного экстремизма, и в регионе действовали различные группы боевиков. Эти группы несут ответственность за ряд террористических атак в регионе, направленных как на государственные, так и на гражданские объекты.

Заключение

Делая вывод следует отметить, что данное исследование пролило свет на многогранную динамику религиозной поляризации и соответствующую государственную политику в Кыргызстане, выявив сложное взаимодействие исторического наследия, социально-политических течений и геополитических влияний. Исследование подчеркивает сложный балансирующий акт, который кыргызское государство предпринимает при навигации по разнообразному религиозному ландшафту, стремясь поддерживать социальную сплоченность, уважая при этом индивидуальные религиозные свободы. Этот балансирующий акт часто включает в себя сложные переговоры между конкурирующими интересами, где роль государства как патерналистского субъекта, унаследованная от советской эпохи, продолжает формировать его подход к религиозным делам.

Первое, растущая важность понимания нюансов межконфессиональных отношений, потенциальности конфликта, и сотрудничества в многоэтническом обществе Кыргызстана, возникает из минимизации причин, способствующих проявлению нетерпимых отношений. Политика государства, хотя и направлена на содействие стабильности, может непреднамеренно обострять существующую напряженность или создавать новые линии разлома внутри религиозного сообщества.

Второе, нарративы, окружающие отношения между религией и государством, как это наблюдается и в других контекстах, также актуальны в Кыргызстане, где конкурирующие точки зрения борются за доминирование в политической и академической сферах страны.

Третье, результаты показывают, что участие государства в религиозных вопросах является не просто административным, но и глубоко политическим, отражая более широкую динамику власти и идеологическую борьбу внутри кыргызского общества.

Четвертое, существование необходимости детального понимания концепции секуляризма в кыргызстанском контексте, признавая, что разделение религии и государства не является абсолютным, а скорее согласованным пространством, где религиозные и политические субъекты постоянно взаимодействуют и влияют друг на друга. Это требует выхода за рамки упрощенных бинарностей светского и религиозного и более детального изучения различных способов, которыми религия и государство переплетаются в повседневной жизни.

Пятое, статья подчеркивает значимость исторического контекста в формировании современной религиозной динамики в Кыргызстане, признавая, что советское наследие государственного контроля над религией продолжает оказывать глубокое влияние на настоящее. Это требует критического понимания глобализационных тенденций, которые формируют религиозную идентичность и практику, признавая, что местные проявления веры все больше подвержены влиянию транснациональных потоков идей, людей и ресурсов.

Будущие исследования могут выиграть от продольных исследований, которые отслеживают изменения религиозных взглядов и поведения с течением времени, а также экспериментальных проектов, которые позволяют делать причинно-следственные выводы области религиозной сферы Кыргызстана и государственной политики.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Wilkinson C. The Copenhagen School on Tour in Kyrgyzstan: Is Securitization Theory Useable Outside Europe? // *Security Dialogue*. - 2007. - Vol. 38, № 1. - P. 5.

[2] Balzacq T., Léonard S., Ruzicka J. ‘Securitization’ revisited: theory and cases // *International Relations*. - 2015. - Vol. 30, № 4. - P. 494.

[3] Sjöstedt R. Securitization Theory and Foreign Policy Analysis / In: *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. - 2016.

[4] Rothschild E. What is Security // *Daedalus*. - 1995. - Vol. 124, № 3. - URL: <http://connections-qj.org/article/what-security> (дата обращения: 04.09.2025).

[5] Koca B. T. Syrian refugees in Turkey: from “guests” to “enemies”? // *New Perspectives on Turkey*. - 2016. - № 54. - P. 55.

[6] Toktogulova M. Islam in the Context of Nation-Building in Kyrgyzstan: Reproduced Practices and Contested Discourses // *The Muslim World*. - 2019. - Vol. 110, № 1. - P. 51.

[7] Akbarzadeh S. Political Islam in Kyrgyzstan and Turkmenistan // Central Asian Survey. - 2001. - Vol. 20, № 4. - P. 451.

[8] Kumar Y. A. De-radicalizing the youth in Kyrgyzstan via social media and its implications for Central Asia // Central Asian Journal of Social Sciences and Humanities. - 2021. - Vol. 7, № 2.

[9] Pulatov A. The impact of religious tolerance on social stability. - 2021.

[10] <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814066269?via%3Dihub> (дата обращения: 15.09.2025).

[11] Central Asian Economies: Thirty Years After Dissolution of the Soviet Union // Comparative Economic Studies. - 2021. - Vol. 63, № 4. - P. 537.

[12] Kubiček P. Authoritarianism in Central Asia: Curse or cure? // Third World Quarterly. - 1998. - Vol. 19, № 1. - P. 29.

[13] Khairi A. Linguistic Revivalism and National Identity in Uzbekistan // International Studies. - 2016. - Vol. 53. - P. 258.

[14] Brown B. Authoritarianism in the new states of Central Asia: an overview of post-independence politics. - 1996. - URL: <https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/4268> (дата обращения: 21.09.2025).

[15] Kabylov T. B. What is needed to improve teacher in-service education in Kyrgyzstan? // Journal of In-Service Education. - 2006. - Vol. 32, № 1. - P. 123.

ИСЛАМ ҚАУЫМДАСТЫҒЫНЫҢ ПОЛЯРИЗАЦИЯСЫ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТТІК САЯСАТТЫ ТАЛДАУ: ҚЫРҒЫЗСТАН КЕЙСИ

*Молдахмет Б.¹ Токмырзаева А.²

*¹ Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университеті,
Алматы, Қазақстан

² Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Қырғызстан кеңестік кезеңнен кейінгі өтпелі кезеңде саяси тұрақсыздықты бастан кешіріп, парламенттік жүйеге көшті. Бұл бірегей контекст ел ішіндегі мемлекеттік саясат пен дамып келе жатқан діни бірігейлік арасындағы динамиканы зерттеу үшін негіз болады. Еуропа-америкалық көзқарастардың әсерінде қалыптасқан дәстүрлі қауіпсіздік нарративтері көбінесе жергілікті жағдайларды және Қырғызстандағы діни ландшафтты қалыптастыратын ішкі күрделі саяси аспектілерді толық көрсете алмайды.

Дін саласындағы мемлекеттік саясаттың динамикасы Қырғызстанның ішкі күн тәртібінің өзгерісімен тұспа-тұс келді. Елдің біршама төңкерістерден кейінгі жағдайы Конституциядағы өзгерістер, биліктің орталықтандырылуы, Тәжікстанмен шекаралық қақтығыстар, оппозициялық субъектілердің, белсенділердің, журналистердің және саясаткерлердің қудалануы, қамалуы — мұның бәрі елдегі діни еркіндік пен азаматтардың діни идентификациясы саласындағы өзгерістерге айтарлықтай әсер етті.

Зерттеу қорытындылары Қырғыз қоғамындағы идеологиялық күрес пен авторитарлық шаралардың діни ортаның поляризациялануына себебі бола алатынын көрсетеді.

Бұл зерттеу Қырғызстандағы ислам қауымдастығының поляризациясының күрделі динамикасына терең үңіліп, осы көп қырлы мәселені шешу үшін жүзеге асырылып жатқан мемлекеттік саясатты сыни тұрғыдан сараптайды. Талдау сыртқы қауіпсіздік нарративтерінен бөлек, жергілікті қырғызстандық жағдайларды қарастырады. Мемлекеттік саясат ұлттық қауіпсіздік пен әлеуметтік тұрақтылыққа төнетін ықтимал қауіп-қатерлерді басқару тұрғысынан талданады.

Зерттеу ішкі саясатты жиі анықтайтын аймақтық, рулық, тайпалық, этникалық және тіпті қылмыстық байланыстардың күрделі желісін түсінудің маңыздылығын атап өтеді және мемлекеттік саясатқа нюансты тәсілдердің қажеттілігін баса айтады. ҚР дін саясаты саласындағы болашақ зерттеулер Қырғызстан кейсін аймақтың басқа да елдерімен салыстырып, аймақтық паттерндерді анықтау мақсатында жүргізілуі мүмкін.

Тірек сөздер: поляризация, ислам қауымдастығы, мемлекеттік дін саясаты, Қырғызстан, салафизм, ханафизм, хизбут-тахрир, діни плюрализм, радикалдану, Орталық Азия

Қаржыландыру: Бұл зерттеуді Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті (грант № BR24993035) қолдады.

POLARIZATION OF THE ISLAMIC COMMUNITY AND THE ANALYSIS OF PUBLIC POLICY: THE CASE OF KYRGYZSTAN

*Moldakhmet B.¹, Tokmurzayeva A.²

^{*1} Nur-Mubarak Egyptian University of Islamic Culture,
Almaty, Kazakhstan

² Kazakh National Women's Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. Since its post-Soviet transition, Kyrgyzstan has experienced sustained political instability and a shift – first toward a parliamentary system, followed by a sharp reversal to centralized presidential rule. This unique context provides a critical backdrop for examining the interplay between state policy and evolving religious identities within the country. Traditional security narratives, often shaped by Euro-American perspectives, frequently fail to capture the local conditions and intricate domestic political complexities that profoundly influence Kyrgyzstan's religious landscape.

The dynamics of state religious policy have undergone significant transformation amid an intensely domestic Kyrgyz agenda. The post-revolutionary environment – including constitutional amendments that concentrated power, recurring border conflicts with Tajikistan, and the systematic persecution of opposition figures, activists, journalists, and politicians – has served as a powerful catalyst for changes in the sphere of religious freedom and citizens' religious identification.

The study's findings underscore that ideological struggles and repressive measures within Kyrgyz society can themselves become a major driver of deep polarization within the religious sphere.

This research delves into the complex dynamics of polarization within Kyrgyzstan's Islamic community and critically evaluates the state policies implemented to address this multifaceted challenge. The analysis moves beyond externally oriented security narratives to focus on local realities. State policy is examined in the context of managing potential threats to national security and social stability.

The study emphasizes the critical importance of understanding the intricate web of regional, clan-based, tribal, ethnic, and even criminal networks that frequently shape domestic politics, thereby highlighting the need for nuanced, context-sensitive approaches to policymaking. Future research in the field of religious policy could usefully adopt a comparative perspective, contrasting the Kyrgyz case with other Central Asian states in order to identify broader regional patterns.

Keywords: polarization, Islamic community, state religious policy, Kyrgyzstan, Salafism, Hanafism, Hizb ut-Tahrir, religious pluralism, radicalization, Central Asia

Funding: This study was supported by the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (grant no. BR24993035).

Статья поступила / Мақала түсті / Received: 11.10.2025.

Принята к публикации / Жариялауға қабылданды / Accepted: 27.03.2026.

Информация об авторах:

Молдахмет Бидас – PhD, кафедра общеобразовательных дисциплин. Египетский университет исламской культуры Нур-Мубарак, Алматы, Республика Казахстан, e-mail: bidas.moldakhmet@gmail.com

Токмурзаева Акбота – заместитель директора по академическим вопросам КазнацЖенПУ. Алматы, Республика Казахстан, e-mail: aqbotazh@mail.ru

Авторлар туралы мәлімет:

Молдахмет Бидас – PhD, жалпы білім беру пәндері кафедрасы. Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университеті, Алматы, Қазақстан Республикасы, e-mail: bidas.moldakhmet@gmail.com

Тоқмырзаева Ақбота – Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің оқу ісі жөніндегі директорының орынбасары. Алматы, Қазақстан Республикасы, e-mail: aqbota_zh@mail.ru

About the authors:

Moldakhmet Bidas - PhD, Department of General Educational Disciplines. Egyptian University of Islamic Culture Nur-Mubarak, Almaty, Republic of Kazakhstan, e-mail: bidas.moldakhmet@gmail.com

Tokmurzaeva Akbota – Deputy Director for Academic Affairs, Kazakh National Women’s Pedagogical University. Almaty, Republic of Kazakhstan, e-mail: aqbota_zh@mail.ru

УДК 327

МРНТИ 11.25.40

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.012>

РАЗВИТИЕ ПРИГРАНИЧНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ КАЗАХСТАНОМ И УЗБЕКИСТАНОМ В СФЕРЕ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА: УЧАСТНИКИ, НАПРАВЛЕНИЯ И УСЛОВИЯ

*Смирнова В.А.¹

*¹ Университет SDU, Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье рассматривается приграничное сотрудничество Казахстана и Узбекистана в сфере сельского хозяйства как значимый фактор социально-экономического развития приграничных регионов. Сельскохозяйственная кооперация влияет на продовольственную безопасность, региональную стабильность и межгосударственные отношения.

Целью исследования является выявление ключевых субъектов приграничного сотрудничества Казахстана и Узбекистана в аграрной сфере, а также оценка их вклада в развитие трансграничного взаимодействия. В рамках работы анализируются основные направления взаимодействия, условия кооперации и конкуренции, а также институциональные и инфраструктурные факторы, влияющие на развитие приграничных связей.

Научная значимость исследования заключается в применении концепции «соткуненции» (coopetition - сотрудничества и конкуренции) к анализу аграрного приграничного сотрудничества. Практическая значимость работы может быть важной для формирования государственной политики в сфере приграничного взаимодействия и продовольственной безопасности.

Методологическая основа исследования включает сочетание качественных и количественных методов. В работе использованы статистический анализ внешнеторговых показателей, сравнительно-исторический метод, а также метод кейс-стади. Для анализа использовались официальные статистические данные, материалы средств массовой информации, экспертные интервью, нормативно-правовые акты и аналитические отчёты международных организаций.

В результате исследования установлено, что приграничное аграрное сотрудничество между Казахстаном и Узбекистаном развивается в условиях сочетания взаимной выгоды и конкуренции. Государства являются ключевыми акторами в создании инфраструктуры и правил взаимодействия, тогда как бизнес-структуры, фермеры, международные организации и нии формируют практическое содержание сотрудничества. Сотрудничество способствует

росту товарооборота, обмену агротехнологиями, семенами и племенным поголовьем, совместному реагированию на трансграничные угрозы, включая водodefицит и распространение вредителей, но одновременно порождает ценовую конкуренцию и социально-экономические дисбалансы.

Ценность проведённого исследования состоит в анализе аграрного приграничного сотрудничества как многоуровневого процесса. Практическое значение результатов заключается в возможности их использования для политики, которая бы минимизировала негативные эффекты конкуренции и одновременно укрепляла бы устойчивость приграничных регионов Казахстана и Узбекистана.

Ключевые слова: сельское хозяйство, приграничное сотрудничество, Казахстан, Узбекистан, мобильность, фермеры, животноводство, приграничная торговля, миграция аграрная кооперация, трансграничный трансфер знаний

Финансирование: Статья подготовлена в рамках программы целевого финансирования МОН РК АР23489647 «Приграничное сотрудничество Казахстана с сопредельными странами Центральной Азии».

Введение

На первый взгляд сельское хозяйство может показаться темой, далёкой от международных отношений. В реальности же аграрный сектор обеспечивает население продовольствием, создавая основу для борьбы с бедностью, а значит и региональной стабильности в Центральной Азии, что важно для международных отношений.

Казахстан и Узбекистан традиционно являются крупными производителями сельскохозяйственной продукции и участниками взаимовыгодного сотрудничества в аграрной сфере. Граница Казахстана с Узбекистаном занимает особое место с точки зрения экспорта казахстанской продукции. Узбекистан - второй после России покупатель казахстанских товаров на постсоветском пространстве - его удельный вес в общем объеме экспорта составил в 2024 году 3,5 % (2,8 млрд долл.) [1]. Узбекистан - занимал первое место по импорту сельскохозяйственной продукции из Казахстана в 2023-24 году, закупив большую часть экспортного крупного рогатого скота и говядины из Казахстана; также Узбекистан стал вторым (после Афганистана) по объему покупателем казахстанской муки, вторым (после КНР) по объему покупателем казахстанского растительного масла, первым по объему экспортером жмыхов, используемых для откорма животных. Объем взаимной торговли сельскохозяйственными и продовольственными продуктами между Узбекистаном и Казахстаном по итогам 2023 года составил 1,87 млрд долларов [2].

Целью данной работы является выявление основных субъектов международного приграничного сотрудничества Казахстана и Узбекистана в сфере сельского хозяйства и оценка их вклада в развитие сотрудничества.

Задачами исследования являются выявление теоретических подходов к приграничному сотрудничеству, которые приложимы к аграрной кооперации между Казахстаном и Узбекистаном, выявление основных участников, направлений и условий кооперации и конкуренции между экономикой рассматриваемых стран.

Материалы и методы

Методологическая основа данного исследования строится на использовании качественных и количественных методов исследований. В рамках изучения участников приграничного сотрудничества между Казахстаном и Узбекистаном в сфере сельского хозяйства были проанализированы статистические данные по товарообороту между двумя странами, товарной структуре сельскохозяйственного производства в двух странах. Дополнительно использовались материалы СМИ, пресс-релизы органов государственной власти, экспертные интервью, а также аналитические доклады международных организаций, посвящённые развитию аграрного сектора.

Для проведения исследования были использованы следующие методы: статистический анализ показателей аграрной кооперации, сравнительно-исторический метод (при сопоставлении динамики аграрного сотрудничества на разных этапах), институциональный анализ (применялся для изучения роли государственных и негосударственных участников в приграничной кооперации) и метод кейс-стади (использовался для анализа отдельных примеров взаимодействия). Использование этих методов обеспечило всестороннее рассмотрение темы и позволило обоснованно выделить основные группы участников и проанализировать их деятельность.

Обсуждение

Среди условий, в которых протекает приграничное сотрудничество исследователи Дж.Блэттер и С.Норис [3] выделяют общий контекст межгосударственных отношений, степень жесткости пограничного контроля, наличие/отсутствие полномочий для принятия решений у местных властей, дефицит информации о возможностях, наличие/отсутствие общего языка для взаимодействия, слабая/устойчивая инфраструктура, существенная/ограниченная финансовая поддержка, большой/незначительный экономический разрыв между соседями. В случае приграничного сотрудничества между РУ и РК эти условия следующие:

Отношения между Казахстаном и Узбекистаном можно назвать добрососедскими: в 2014 года был ратифицирован Договор о стратегическом партнерстве (подписан в 2013 году), в 2024 году ратифицирован Договор о союзнических отношениях (подписанный в 2023 году). Особенно важно, что климат *отношений между РК и РУ* существенно потеплел в 2016 году - после прихода к власти в РУ Ш.Мирзиёева. Если И.Каримов делал ставку на некоторый изоляционизм во внешней политике, то для президента Ш.Мирзиёева оказалось важным развитие региональной кооперации, поскольку оно работало на экономический рост в республике - одну из важнейших задач РУ на современном этапе. Сотрудничество укрепилось в первый же год пребывания Ш.Мирзиёева на посту президента: участились встречи на уровне министров, региональных руководителей [4]. В 2017 году в Астане впервые прошел бизнес-форум с участием более 500 предпринимателей из обеих республик [5]. В 2018 и 2019 году республики провели год Узбекистана в Казахстане и год Казахстана в Узбекистане соответственно. Товарооборот между республиками вырос более чем в 2 раза за последнее десятилетие: если в 2013 году он составлял 1,6 млрд долл [6], то в 2023 году дорос до 4,5 млрд долл. [7]. В 2022 году по итогам многолетней работы был подписан, а в 2023 году вступил в силу Договор между Республикой Казахстан и Республикой Узбекистан о демаркации казахстанско-узбекской государственной границы.

Об относительной мягкости *режима пограничного контроля* свидетельствует тот факт, что в настоящее время между РУ и РК действует безвизовый режим. Однако до 2019 года в Узбекистане существовала система выездных виз, т.е. государство могло ограничивать право своих граждан на выезд за пределы республики. Кроме того, в последние годы росла и развивалась инфраструктура, обеспечивающая взаимодействие - с приходом к власти в Узбекистане нового президента в 2017 году были вновь открыты 2 пункта пропуска на границе с Мактааральским районом, которые не работали с 2008 года, еще три кпп сделали круглосуточными [8]. Режим перемещения через границу товаров регулируется таможенными правилами, причем в случае сельскохозяйственной продукции, эти правила часто корректируются в зависимости от конъюнктуры рынка аграрных товаров.

На местном уровне принимаются решения об операционной деятельности и взаимодействии, но правила игры и кризисные решения принимаются на вершине властной вертикали. Так, например, случилось в мае 2020 года, когда на Сардобинском водохранилище Узбекистана произошел прорыв дамбы. Сразу вслед за прорывом дамбы узбекистанская сторона заявила, что вода на территорию Казахстана не придет. Однако это заявление оказалось ошибочным. В результате вызванного прорывом

наводнения пострадали не только населенные пункты РУ, но и 12 поселений приграничного Мактааральского района Туркестанской области Казахстана, из которого было эвакуировано более 30 тысяч человек. 4 человека погибли. Свыше тысячи домов казахстанцев остались под водой, затоплены были 8 тысяч га посевных полей, пострадали сельскохозяйственные животные [9]. Президент Узбекистана выразил сожаление в связи со сложившейся ситуацией и дал указание предпринять меры по компенсации нанесенного ущерба: направил технику, семена хлопчатника и специалистов в РК для ликвидации последствий затопления населенных пунктов и урона посевам, также пострадавший район получил воду для полива в необходимом количестве [10]. Компенсация потерь и признание вины - важное свидетельство политической воли к сотрудничеству, желания быть добрыми соседями.

Информация о возможностях пересечения границы в значительной мере *открыта*. Источники о режиме ее пересечения включают сми, социальные сети, официальные сайты органов власти, с 2023-2040 года электронный портал Qoldau.kz, посредством которого перевозчики грузов могут стать в электронную очередь для пересечения границы [11].

Языковая ситуация в приграничье скорее является мостом, чем преградой для сотрудничающих сторон. Узбекский и казахский языки относятся к тюркским языкам, но к их разным группам (карлукской и кыпчакской соответственно), поэтому в случае необходимости взаимодействующие могут пользоваться каждый своим языком или его упрощенной версией. Советское наследие в виде русского как языка межнационального общения также может быть мостом, обеспечивающим понимание сторон в процессе приграничного сотрудничества. Повышение качества перевода в сервисе автоматических переводов <https://translate.google.com/> и языковых моделей искусственного интеллекта также могут использоваться для взаимопонимания, что более важно при письменном общении.

Инфраструктура для ведения приграничного сотрудничества довольно обширная. На сухопутной границе действуют 11 двусторонних пунктов пропуска: 8 автомобильных (Тажен-Даут-Ата, Целинный-Ок Олтин, Сырдарья-Малик, Атамекен-Гулистан, Б.Конысбаева-Яллама, Капланбек-Зангиота, Жибек Жолы-Гишт Куприк, Казыгурт-Ташкент) и 3 железнодорожных (Махтаарал-Сырдарья, Сарыагаш-Келес, Оазис-Каракалпакстан). Обе страны планомерно проводят работы по реконструкции и расширению пропускной способности пунктов пропуска: в 2023 году подверглись реконструкции КПП Капланбек-Зангиота, Казыгурт-С.Наджимов и Атамекен-Гулистан, в 2024 году реконструировались КПП Жибек жолы — Гишткуприк» и «Капланбек — Навои», в 2025 году

закрывался на реконструкцию КПП Тажен-Даут-Ата.

Помимо реновации существующей инфраструктуры приграничного сотрудничества есть планы по созданию объекта нового формата: в 2023 году между Узбекистаном и Казахстаном было подписано Соглашение о регулировании деятельности Международного центра промышленной кооперации «Центральная Азия» (аналога Хоргоса на казахстанско-китайской границе). Необходимость такого центра обсуждалась на протяжении нескольких лет. В августе 2024 года постановлением президента Узбекистана центр получил статус свободной экономической зоны [12].

Центр планируется расположить на приграничных территориях государств рядом с пунктами пропуска «Атамекен» (Туркестанская область Республики Казахстан) и «Гулистан» (Сырдарьинская область Республики Узбекистан). В феврале 2025 года законопроект о ратификации соответствующего соглашения был одобрен Мажилисом РК. Площадь центра, как предполагается, составит 100 га (по 50 га с каждой стороны). На территории будут находиться производственные и торговые площадки, а также склады и транспортная инфраструктура. По состоянию на декабрь 2024 года на казахстанской стороне велись работы по выравниванию грунта и облагораживанию территории [13].

Еще одно направление работы по укреплению инфраструктуры приграничного сотрудничества - строительство дорог. Действующие мощности не выдерживают нагрузок. Рост товаропотока связан с мощными темпами экономического развития Узбекистана (с его средним ростом ВВП в 5,3%) и Казахстана (4,8%) на фоне их открытости для сотрудничества. Показательным случаем степени несоответствия инфраструктуры уровню загруженности явился случившийся в 2020 году серьезный затор на казахстанско-узбекистанской границе, когда до 10 тыс. вагонов скопилось на границе, из-за чего Узбекистанские железные дороги даже вводили запрет на погрузку вагонов с зерном и продуктами перемолы в направлении станции Сарыагаш-Келес [14]. Аналогичная ситуация сложилась в декабре 2025 года, когда на границе скопилось уже 11 тыс. вагонов из-за роста поставок товаров из РФ и РК в Афганистан [15]. Реализация проекта железной дороги «Дарбаза-Мактаарал», соединит приграничный Мактааральский район Казахстана, с магистральной железнодорожной веткой, выходящей к портам Атырау и Актау, а также облегчит нагрузку на погранпереход Сарыагаш-Келес. Ожидается, что проект даст импульс развитию приграничных регионов. Строительство железнодорожной линии Дарбаза — Мактаарал планируют закончить в 2027 году. Когда ветка будет достроена, на ней планируется открыть новый пункт пропуска через казахстанско-узбекскую государственную границу [16], ожидается что новая дорога разгрузит альтернативную ветку, проходящую через Сарыагаш с казахстанской стороны и Ташкент. Есть ожидание, что ветка станет частью

Трансафганского коридора, который соединит пакистанский порт Карачи на Аравийском море и казахстанские железные дороги с их выходом к Каспию.

Также существует проект строительства железной дороги между Учкудуком и Кызылордой как часть формирования инфраструктуры Транскапийского коридора. Казахстан надеется получить деньги на его строительство от ЕБРР [17].

Частью инфраструктуры приграничного сотрудничества является система трансграничных каналов и рек, по которым вода из Узбекистана поступает в приграничные районы Казахстана. Эту воду используют как для полива посевов, так и в качестве питьевой. Например, каналы Большой Келесский, Зах, Ханым и Ачинау, берут начало в Чарвакском водохранилище Ташкентской области и подают воду для Сарыагашского и Казыгуртовского районов Туркестанской области. В начале нулевых Казахстан вкладывал средства в ремонт этих каналов (облицовывал русло железобетоном), чтобы сократить потери воды при ее движении. В 2025 году после десятилетних переговоров Узбекистан и Казахстан подписали Соглашение с Республикой Узбекистан о совместном управлении и рациональном использовании трансграничных водных объектов [18].

Питьевая вода в части населенных пунктов Туркестанской области продолжает поступать из Узбекистана. В 2023 году жители 7 аулов Сарыагашского района области жаловались на качество воды из канала, вылавливая из воды трупы кур, а в 2022 году трупы крупного рогатого скота. Ситуация с качеством воды была столь критической, что в поступающую по каналам воду добавляли хлорку и марганцовку для обеззараживания и использовали в качестве питьевой из-за отсутствия другого источника воды [19].

Нехватка поливной и питьевой воды в приграничных селах Казахстана может приводить к обеднению сельского населения, которое до усугубления вододефицита зарабатывало производством сельскохозяйственной продукции [20].

Вододефицит ограничивает возможности аграриев приграничных районов Туркестанской области в выборе культур для выращивания. Государство определяет, например, сколько такой влаголюбивой культуры как рис могут выращивать сельчане. Интересно, фермеры вопреки ситуации все равно могут увеличивать посеы риса, т.к. считают, что поля на которых рос рис впоследствии дают более высокие урожаи бахчевых и хлопчатника [21]. Министерство водных ресурсов ведет переговоры с Узбекистаном, чтобы избежать потерь для аграриев, которые из-за нехватки воды сталкиваются с рисками потери урожая.

Основа финансовой поддержки приграничного сотрудничества - частный интерес участников рынка. Государственная поддержка

международной кооперации конечно тоже значительная - это упомянутые выше вложения в инфраструктуру: модернизацию пунктов пропуска, железнодорожной сети, инвестиции в центр приграничного сотрудничества.

Есть и кейсы, когда государства своей внутренней аграрной политикой невольно стимулируют рост товарообмена между странами, порой вызывая кризисы в силу чувствительности сельского хозяйства как сферы обеспечивающей продовольственную безопасность. Казахстан является традиционным поставщиком скота на территорию Узбекистана, одновременно проводя активную политику по поддержке отечественного производителя. Когда правительство Узбекистана запустило программу стимулирования импорта племенного скота, узбекские скотоводы стали массово закупать маточное поголовье в Казахстане [22]. В итоге, за 2019 год из Казахстана вывезли 156 тысяч голов крупного рогатого скота (для сравнения в 2018 году было экспортировано лишь 38 тыс. голов). Причем 78% экспортированного из Казахстана скота в 2019 году было вывезено именно в Узбекистан [23]. Интересно, что скот вывозился в первую очередь из приграничных регионов (для минимизации транспортных издержек), из-за чего в Шымкенте например, в 2019 году сильно выросли цены на говядину, а для крупных покупателей (ресторанов) продавцы порой просто не могли найти мясо для поставок [24]. Часть вывезенных животных были племенным скотом, чье выращивание субсидировалось государством. Благодаря казахстанской аграрной политике прибыль получили не только казахстанские фермеры, но также аграрии Узбекистана (получили субсидии от РУ), сумевшие заработать на откорме и переработке казахстанского скота. В свою очередь, Казахстан, который субсидировал племенное животноводство, потерял государственные субсидии, вложенные в поддержку сельского хозяйства, и упустил выгоду, которую мог бы получить от переработки мяса внутри страны, из-за чего в осень 2019 года Казахстану пришлось вводить запрет на вывоз маточного поголовья на год, который казалось не так просто реализовать, т.к. коровы например вывозились под видом быков [25]. Узбекстанский рынок для казахстанских фермеров интересен тем, что он дает более высокую цену, чем казахстанский. После отмены ограничений вывоз скота возобновился. Помимо того, что на экспорте скота заработали казахстанские фермеры и узбекстанские переработчики, трансграничная торговля скотом принесла прибыль реэкспортерам, поскольку часть скота, проданного в Узбекистан, далее была реэкспортирована в Таджикистан и Афганистан. Выгода от вывоза скота была столь серьезной, что торговцы прибегали даже к контрабанде, с которой казахстанским пограничникам пришлось бороться с помощью дронов [26].

Наконец, последним важным условием развития приграничного сотрудничества является степень развития экономик партнеров по

кооперации. Величина *разрыва в уровне развития* между странами может предопределять активность сотрудничества. По данным Всемирного банка в 2024 году ВВП на душу населения в Казахстане 13 991 доллар [27], в Узбекистане 3094 доллар [28]. Разрыв в уровне жизни в соседних республиках способствует кооперации за счет разницы в уровне цен и зарплат. Так, фермеры из приграничной Туркестанской области десятилетиями используют труд мигрантов из Узбекистана во время работ по сбору хлопка, так как казахстанские сборщики работают за более высокую зарплату. Порой узбекистанские работники уезжают на заработки в Казахстан незадолго до начала сезона сбора хлопка в Узбекистане в надежде заработать больше, чем на родине. Использование их труда настолько выгодно, что фермеры-наниматели иностранных рабочих помимо зарплаты оплачивают питание, дорогу и регистрацию в миграционной полиции. В 2017 году в Мактааральском районе временную регистрацию получили 71 тысяча граждан Узбекистана [29] при населении района в 320 тыс. человек. Во время ковида степень зависимости казахстанских фермеров от работников из Узбекистана приводила к острой нехватке рабочей силы на хлопковых полях [30].

Сохн пишет, что *приграничное положение регионов* может сделать их логистически привлекательными для иностранных инвесторов и *обеспечить приграничные сообщества взаимовыгодными возможностями получения знаний и опыта* [31]. Это в полной мере работает в приграничной Туркестанской области. Узбекистан поставляет в Казахстан семена сельскохозяйственных культур (в 2024 году Казахстан получил от соседа 1,2 тыс. тонн семян хлопка и 12 тонн семян риса) и делится технологиями их возделывания. В сфере обмена семенами и аграрными технологиями есть еще успешный кейс развития бизнеса по выращиванию саженцев граната, привезенных из Узбекистана в 2016 году в Мактааральский район и давших хороший урожай в 2020 году [32].

В течение постсоветского периода неоднократно предпринимались попытки развивать шелководство в приграничной Туркестанской области. В 2010 году при поддержке МИД РК и РУ в Узбекистане закупались гренцы - яйца тутового шелкопряда, из которых крестьяне Мактааральского района, где сохранились плантации шелковицы, выращивали коконы тутового шелкопряда, причем знание этой технологии сохранилось у них с советских времен. Тогда же в Мартааральском районе высадили 16 тыс. саженцев тутовника [33]. В 2017 году в Байдибекском районе в рамках программы посадки деревьев «Шаткал» тутовник был высажен на 30 га благодаря поддержке Узбекистана [34]. В 2023 году в приграничном Жетысайском районе Туркестанской области высадили 10 тысяч саженцев тутовника японского сорта «Ашима», в 2024 году казахстанские фермеры высадили 250 тысяч саженцев сорта «Мархаба». Саженцы были закуплены в Узбекистане. Фермеры РК прошли обучающие семинары и

мастер-классы у мастеров из Узбекистана. Растение не влагоемкое, за сезон поливается 3-4 раза, что важно в условиях вододефицита. Узбекистанские предприниматели готовы закупать листья тутовника и сырье шелкопряда. Они также готовы были строить фабрику по производству шелка, в случае если площадь посевов шелковицы достигнут 400 га [35]. Желающие сажать шелковицу и производить шелк в РК могут получить финансовую помощь по программе «Ауыл аманаты».

В 2016 году также из Узбекистана в Жетысайский район завозились саженцы лимонных деревьев. Фермер, пилотировавший проект, также получал информацию по выращиванию лимонных деревьев в теплицах от работников лимонных питомников из Узбекистана [36]. В 2019 в сми фиксировался завоз саженцев лимонов и технологии выращивания их в Сайрамский район Туркестанской области. Через 4 года он начал давать урожай, но хозяин жаловался, что из-за более дорогого топлива (угля), трудно конкурировать с узбекистанскими лимонными питомниками, работающими на газе [37]. Таким образом, Узбекистан является как источником саженцев и сельскохозяйственных технологий для Казахстана, так и конкурентом для казахстанских фермеров.

Иногда Узбекистан является для приграничных регионов Казахстана только источником экспертизы (на работу с новыми для региона культурами приглашаются агрономы из РУ), а вот семена закупаются в КНР. Так случилось в 2025 году, когда фермеры нескольких районов Туркестанской области решили выращивать подсолнечник вместо влаголюбивого хлопка [38].

Если Узбекистан, с его длительной историей садоводства и шелководства является источником экспертизы для Казахстана в этих сферах, то традиционный производитель мяса Казахстан делится опытом с узбекистанскими производителями в сфере животноводства. Так, например, приезжая в Казахстан закупать скот, узбекистанские производители стали знакомиться с современными технологиями выращивания животных и их откорма, и впоследствии переносить технологии на родину [39].

Приграничное *сотрудничество с Узбекистаном идет в сфере борьбы с вредителями сельскохозяйственных растений*. В советские времена в Мактааральском районе Южно-Казахстанской области работало множество биофабрик, производивших биоагенты, которые позволяли регулировать численность вредителей. После распада СССР в Казахстане стали активнее использовать ядохимикаты из-за их моментального эффекта, однако их недостатками являются экологический вред и привыкание насекомых к пестицидам. Работа Узбекистана в этом отношении оценивается

казахстанскими экспертами высоко: отмечается, что наряду с колхозами и совхозами республика сохранила и биофабрики (официально их в РУ 1 250). Биоагенты в РК в основном импортируются из именно из Узбекистана, хотя на юге Казахстана уже есть ряд собственных биофабрик [40].

Узбекистан и Казахстан страдают от нашествия саранчи, при этом сельское хозяйство в обеих республиках является важным сектором экономики. В 2024 году нашествие саранчи в Узбекистану наблюдалось в основном в приграничных с Казахстаном регионах, поэтому Республика Узбекистан уделила особое внимание обработке от саранчи именно в них - Каракарпакистане и Навои. На границах Узбекистана с Казахстаном и Кыргызстаном были проведены совместные исследования, эксперты обменивались между собой информацией и опытом для эффективного реагирования на угрозу [41]. Мароккская саранча представляет собой серьезную трансграничную проблему в Казахстане (в первую очередь в Туркестанской области) и северном Узбекистане, где произошла серьезная вспышка в 2008 году [42]. Ситуация с саранчой - важный фактор устойчивости существования сельского населения, так и продовольственной безопасности всего населения региона. Эксперты связывают нарастание проблемы саранчи с усыханием Аральского моря, создавшего новые места обитания для саранчи, а также глобальным потеплением. Существует практика регулярных трансграничных обследований на предмет наличия, сотрудничество между Институтом защиты и карантина растений (Узбекистан) и Казахским научно-исследовательским институтом защиты и карантина растений по этому вопросу. Сотрудничество проходит при больших организационных усилиях и финансовой поддержке со стороны ФАО [43]. Важность работы в этом направлении иллюстрируется кейсом 2008 года, когда в Сарыагашском районе саранча уничтожила корма в трех сельских округах. Скот пришлось забивать и продавать, потому что кормить его было нечем [44].

Результаты

В целом, можно говорить о том, что сотрудничество между РК и РУ в аграрной сфере вписывается в схему конкуренция (сотрудничество+конкуренция) - coopetition - понятие из бизнеса и теории игр, предложенное А.Бренденбургером и Б.Налебуффом [45] и обозначающее, что в некоторых случаях фирмам выгодно сотрудничать, в некоторых они конкурируют.

Для Узбекистана приграничная Туркестанская область является одновременно конкурентом и территорией возможностей: сюда можно продать семена, узбекистанские мясопереработчики могут купить здесь скот, шелководы могут вкладывать средства в использование здешней территории

для производства листьев тутовника, потому что в географически более компактном Узбекистане с наличием территорий может быть сложнее, здесь рабочие из Узбекистана могут получить более высокие, чем на родине зарплаты. При этом именно приграничная Туркестанская область является одним из крупнейших производителей аграрной продукции в Казахстане, часть товаров аналогичны экспортируемым Узбекистаном: на ее долю приходится 100% производимого в Казахстане хлопка, 74% винограда, 35% фруктов [46].

Дискурс конкуренции, в частности, озвучивается казахстанскими овощеводами. Они испытывают трудности из-за ценовой конкуренции со стороны производителей из Узбекистана. Частью проблемы эксперты называют незаконную приграничную торговлю и нехватку предприятий по переработке в РК. Особенно остро стоит вопрос для тех, кто выращивает овощи в теплицах. На долю Туркестанской области приходится около 70% площадей тепличных комплексов страны. В период межсезонья тепличные комплексы выращивают преимущественно огурцы, помидоры, зелень. Узбекские производители имеют преимущество по сравнению с казахстанскими по целому ряду причин: более низкие зарплаты в РУ, более длинный (в Казахстане) период, когда теплицы нуждаются в отоплении, действовавшее с 2018 года в РУ освобождение от таможенных сборов импортных удобрений, материалов для строительства теплиц, саженцев [47]. Инструментом ограничения импорта овощей из РУ стали фитосанитарные нормы, апеллируя к которым, например, за первую половину 2024 года порядка 4 тонн овощей были возвращены в Узбекистан [48]. Ценовую конкуренцию со стороны Узбекистана также ощущают производители саженцев плодовых деревьев и винограда [49].

Таблица 1 - Приграничное сотрудничество в сфере сельского хозяйства между Казахстаном и Узбекистаном

Направления приграничного сотрудничества	Актеры	Дискурсы о сотрудничестве
Строительство и реновация инфраструктуры (погранпункты, дороги, центр приграничного сотрудничества)	Правительства, местные администрации, пограничные службы	Между странами подписан договор о союзнических отношениях, обе страны находятся в одном Центральноазиатском регионе, ориентированы на экономическое развитие, в том числе и за счет расширения внешнеэкономических связей.

Производство, переработка, транспортировка сельскохозяйственных товаров	Коммерческие предприятия, органы ветеринарного, фитосанитарного, таможенного контроля, государство как поставщик субсидий и кризисный управляющий в чрезвычайных ситуациях (наводнения, засухи).	В казахстанских СМИ силен дискурс о казахстанских фермерах как производителях сельскохозяйственного сырья (пшеницы, живого скота) и об Узбекистане, как соседе, который очень гибко реагирует на возможности, открываемые казахстанским рынком: с выгодой для себя перерабатывает сырье (откармливает скот, перемалывает пшеницу в муку) как для собственного потребления, так и для перепродажи в Афганистан и Таджикистан. В то же время скупка казахстанского скота повышает цены на него на внутреннем рынке, позволяя казахстанским фермерам делать производства более рентабельными.
Торговля семенами растений, животными мясных и молочных пород для целей их воспроизводства, обмен экспертным знанием об агротехнологиях.	Бизнес-структуры, сельскохозяйственные научные институты, образовательные учреждения.	Эти обмены хорошим примером того, как сотрудничество способствует конкуренции.
Совместная борьба с вредителями сельскохозяйственных растений	Научно-исследовательские институты, биофабрики, ФАО (Продовольственная и сельскохозяйственная организация ООН).	Вредители сельскохозяйственных культур - общая проблема приграничных регионов, которую можно решить совместными усилиями.

Заключение

Сельское хозяйство - сфера где тренды могут очень быстро меняться из-за высокой степени зависимости производства продукции от внешней среды, как природной (засуха, саранча, болезни растений и животных), так и ситуации на внешних рынках.

Ввиду крайней важности проблемы продовольственной безопасности для государств, они активно регулируют этот рынок, работая на его устойчивость и смягчая риски среды для сельхозпроизводителей. В то же время, государство является субъектом, способствующим волатильности на рынке сельскохозяйственных товаров: вводятся и отменяются субсидии для производителей сельскохозяйственной продукции, запреты на ввоз и вывоз определенных видов продукции.

Быстро меняющаяся конъюнктура рынка требует максимальной гибкости от участников приграничного сотрудничества. Работая на

низовом уровне здесь и сейчас, они не всегда могут мыслить стратегически и естественным образом работают на свои частные интересы, которые не всегда совпадают в общегосударственными.

Государства в случае Узбекистана и Казахстана отвечают за создание физической инфраструктуры приграничного сотрудничества: ведут строительство дорог (в том числе железнодорожных), реновируют водные каналы, расширяют пропускную способность пунктов пограничного контроля, строят центры приграничного сотрудничества. Они же задают законодательные рамки кооперации, разрабатывая и ратифицируя договоры о приграничном сотрудничестве. Государства приходят на помощь в случае чрезвычайных ситуаций.

Политический контекст отношений между РК и РУ позитивный, ориентирован на поддержку проектов взаимовыгодного сотрудничества. Государственные языки республик относятся в тюркской группе и способствуют взаимопониманию между сторонами. Власти обеих республик ставят амбициозные цели по экономическому развитию и углублению сотрудничества.

Сельхозпроизводители, сельхозпереработчики, предприятия, торгующие агропродукцией, являются, пожалуй, наиболее активными акторами приграничной кооперации: обмениваются информацией, технологиями, семенами и маточным поголовьем (необходимым для воспроизводства животных), и непосредственно сельхозпродукцией. В ряде публикаций сме отмечается, что в сотрудничестве в сфере сельского хозяйства, Казахстан чаще является источником сырья (крупный и малый рогатый скот, пшеница), тогда как Узбекистан использует это сырье для переработки продукции (откармливает скот не только с целью потребить его ну нужды населения республики, но и для реэкспорта, в конечном итоге больше, чем производитель сырья зарабатывая на добавочной стоимости). Эта ситуация противоречиво воспринимается в РК: с одной стороны, казахстанские производители довольны возможностью сбыта продукции и ростом цен на внутреннем рынке, с другой - видят упущенные выгоды.

Высокая плотность населения и степень использования земли в РУ (46% используемых земель в стране являются землями сельскохозяйственного назначения [50], диспаритет зарплат способствуют выходу за пределы республики как рабочей силы, так и проектов сельскохозяйственной направленности, предполагающих использование земель в соседней республике.

Международные организации также играют роль в выстраивании приграничного сотрудничества. Так, Продовольственная и сельскохозяйственная организация ООН (ФАО) помогает бороться с саранчой, ФАО и Субрегиональное представительство Всемирной

организации по охране здоровья животных (WOAH) в Центральной Азии оказывает содействие контролю над зоонозными трансграничными болезнями. Региональные организации повышают устойчивость систем снабжения продовольствием, снижают издержки, позволяют улучшать стандарты работы в соответствующих странах.

Эксперты в аграрных вопросах обучают фермеров, разрабатывают новые сорта растений и породы животных, ведут наблюдение за средой.

Несмотря на положительное влияние трансграничного сотрудничества на повышение устойчивости приграничных регионов благодаря поиску баланса в управлении водными ресурсами, взаимовыгодной приграничной торговле, доступу к агротехнологиям, семенам, маточному поголовью сельскохозяйственных животных молочных и мясных пород, возможностям повышения доходов для сезонных рабочих, приграничное сотрудничество также порождает вызовы. Так, вывоз скота из Казахстана в Узбекистан в периоды активной торговли приводит к росту внутренних цен на мясо и дефициту продукции на местном рынке, что особенно болезненно для уязвимых групп потребителей. Более дешёвая рабочая сила и меньшие затраты на отопление теплиц в Узбекистане ставят казахстанских фермеров в неравное положение в конкурентной борьбе.

Государствам и бизнесам - участникам приграничного сотрудничества придется продолжить сложный поиск форм сотрудничества, которые обеспечивали бы баланс интересов обеих сторон кооперации.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Основные показатели внешней торговли Республики Казахстан по странам (январь-декабрь 2024 г.). <https://stat.gov.kz/ru/industries/economy/foreign-market/spreadsheets/?year=2024&name=19182&period=&type=spread sheets>

[2] Абдурахмонов И. Братские народы, объединенные общей целью. 7 августа 2024. <https://kazpravda.kz/n/bratskie-narody-obedinennye-obshchey-tselyu/>

[3] Blatter J., Norris C. Introduction to the volume: Cross-border cooperation in Europe: Historical development, institutionalization, and contrasts with North America // *Journal of Borderlands Studies*. - 2000. - Т. 15. - № 1. - С. 14-53. <https://doi.org/10.1080/08865655.2000.9695541>

[4] Встреча с Президентом Республики Узбекистан Шавкатом Мирзиёевым 29 апреля 2017 года. https://www.akorda.kz/ru/events/astana_kazakhstan/astana_other_events/vstrecha-s-prezidentom-respubliki-uzbekistan-shavkatom-mirzieevym

[5] Встреча с Президентом Республики Узбекистан Шавкатом Мирзиёевым 23 марта 2017 года. https://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/meetings_and_receptions/vstrecha-s-prezidentom-respubliki-uzbekistan-shavkatom-mirzиеevym-pribyvshim-v-kazahstan-s-gosudarstvennym-vizitom

[6] Товарооборот между Казахстаном и Узбекистаном за полгода вырос на 25% и составил 1,6 млрд. долларов США. 23 августа 2013. https://www.inform.kz/ru/tovarooborot-mezhdu-kazahstanom-i-uzbekistanom-za-polgodavyros-na-25-i-sostavil-1-6-mlrd-dollarov-ssha_a2584112

[7] \$4,5 млрд составил товарооборот между Казахстаном и Узбекистаном за 2023 год. 12 июля 2024. <https://24.kz/ru/news/economy/660799-usd4-5-mlrd-sostavil-tovarooborot-mezhdu-kazakhstanom-i-uzbekistanom-za-2023-god>

[8] Посты на границе Казахстана и РУ, не работавшие 9 лет, открыли вновь. 4 июля 2017. <https://uz.sputniknews.ru/20170704/kazahstan-uzbekistan-tamojnua-granica-5744987.html>

[9] Хабдулхабар Ж., Новикова А. Наводнение в Мактааральском районе. Винават ли Узбекистан в затоплении казахстанских сёл? 7 мая 2020. <https://informburo.kz/stati/navodnenie-v-maktaaralskom-rayone-vinovat-li-uzbekistan-v-zatoplenii-kazahstanskih-syol.html>

[10] Цена хлопка превысила 300 тенге. 4 октября 2021. <https://informburo.kz/special/turkestan-cena-hlopka-prevysila-300-tenge>

[11] Автоматизированная система электронной очереди. Вопросы и ответы. <https://cgr.qoldau.kz/ru/information/faq>

[12] Постановление Президента РУ 6 августа 2024 г., № ПП-283. <https://www.lex.uz/ru/docs/7050365>

[13] Исакова Б. Центру кооперации «Центральная Азия» присвоят статус СЭЗ. 10 декабря 2024. <https://kapital.kz/economic/132407/tsentru-kooperatsii-tsentral-naaya-aziya-prisvoyat-status-s-ez.html>

[14] Таукебаев Д.-М. Пшеница будет стоить до 90 тысяч. 13 октября 2020. <https://eldala.kz/intervyu/2795-dos-mukasan-taukebaev-pshenica-budet-stoit-do-90-tys>

[15] Дайрова О. Почему на границе с Узбекистаном застряли тысячи груженых вагонов. 29 декабря 2025. <https://www.zakon.kz/obshestvo/6500521-pochemu-na-granitse-s-uzbekistanom-zastryali-tysyachi-gruzhenykh-vagonov.html>

[16] Бассарова О. Новую железную дорогу начали строить из Казахстана в Узбекистан. 27 ноября 2023. <https://kz.kursiv.media/2023-11-27/lbs-zhduzkpp/>

[17] На железную дорогу Кызылорда-Учкудук планируется привлечь деньги ЕБРР. 14 июня 2024. <https://www.spot.uz/ru/2024/06/14/railroad-uchkuduk/>

[18] Казахстан завершил формирование правовой базы по трансграничным водным ресурсам. 21 января 2026 . <https://ortcom.kz/ru/novosti/1768991917>

[19] «Добавляем хлорку и марганцовку» Жители двух аулов в Туркестанской области пьют воду из арыка. 31 августа 2023 . <https://informburo.kz/novosti/dobavlyaem-хlorку-i-margancovku-ziteli-dvux-aulov-v-turkestanskoj-oblasti-pyut-vodu-iz-aryka>

[20] Иса Д. Пыль и нищета села Достык. Жизнь на узбекской границе. 3 ноября 2021 . <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-turkestan-region-dostyk-village-article/31541517.html>

[21] Доброта Л. О рисе, хлопке и соляных бурях. 8 августа 2023. <https://kazpravda.kz/n/o-rise-hlopke-i-solyanyh-buryah/>

[22] В Казахстане планируют ввести ограничения на вывоз скота. 29 июля 2021. <https://orda.kz/v-kazahstane-planirujut-vvesti-ogranichenija-na-vyvoz-skota/>

[23] Буянов С. Запрет на экспорт скота из Казахстана необходимо продлить. 4 августа 2020. <https://eldala.kz/specproekty/1820-zapret-na-ehksport-skota-iz-kazahstana-neobhodimo-prodlit>

[24] В Шымкенте подорожало мясо. Местные власти обвинили Узбекистан. 16 августа 2019. <https://kun.uz/ru/news/2019/08/16/v-shymkente-podorojalo-myaso-mestnyye-vlasti-obvinili-uzbekistan>

[25] Запрет на экспорт скота ведет животноводство к дефолту. 19 октября 2024. <https://eldala.kz/specproekty/20361-zapret-na-eksport-skota-vedet-zhivotnovodstvo-k-defoltu>

[26] В какие страны незаконно вывозят скот через южную границу Казахстана. 20 февраля 2025. <https://www.inform.kz/ru/v-kakie-strani-nezakonno-vivozyat-skot-cherez-yuzhnyuyu-granitsu-kazahstana-16ed65>

[27] Всемирный банк а. Обзор. Казахстан . <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/country/kazakhstan/overview>

[28] Всемирный банк б. Обзор. Узбекистан . <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/country/uzbekistan/overview>

[29] Иса Д. Узбекские мигранты на хлопковых полях близ Жетысая. 10 октября 2018. <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-sborschiki-khlopka-iz-uzbekistana/29535332.html>

[30] Иса Д. Месяц на поле, чтобы заработать на интернет. Школьники на хлопковых полях. 15 октября 2020. <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-turkestan-region-child-labour-in-cotton-fields/30894173.html>

[31] Sohn C. Modelling cross-border integration: The role of borders as a resource // Geopolitics. - 2014. - Vol. 19.- No. 3. - P. 587-608. <https://doi.org/10.1080/14650045.2014.913029>

[32] Растёт число предпринимателей. 27 октября 2020. <https://ontustiktv.kz/ru/news/28147>

[33] В ЮКО возрождают шелководство. 11 августа 2010. <https://kaztag.kz/ru/news/v-yuko-vozrozhdajut-shelkovodstvo> (дата обращения: 05.08.2025).

[34] Оразбекова А., Лунин И. Край невыученных уроков. Второй подход к большому шелку в Южном Казахстане. 17 мая 2024. <https://newtimes.kz/ekslyuziv/188334-krai-nevyuchennykh-urokov-vtoroi-podkhod-k-bolshomu-shelku-v-iuzhnom-kazakhstane>

[35] Билял Т., Жумабек Ж., Абиш Е. Пилотный проект по развитию шёлкового кластера реализуют в Туркестанской области. 5 мая 2024. <https://24.kz/ru/news/social/651241-pilotnyj-proekt-po-razvitiyu-shjolkovogo-klastera-realizuyut-v-turkestantskoj-oblasti>

[36] Доброта Л. Бизнес на лимонах. 4 марта 2020. <https://kazpravda.kz/n/biznes-na-limonah/>

[37] 100 кг лимонов можно собрать с одного дерева. 4 октября 2023. <https://vera.kz/100-kg-limonov-mozhno-sobrat-s-odnogo-dereva/>

[38] Туркестанские аграрии диверсифицируют посевы. 15 июня 2025. <https://24.kz/ru/news/social/715277-turkestantskie-agrarii-diversifitsiruyut-posevy>

[39] Буянов С. Чем Казахстану выгоден узбекский спрос. 17 июня 2021. <https://eldala.kz/specproekty/5703-chem-kazahstanu-vygoden-uzbekskiy-spros>

[40] Шимырбаева Г. Продукты без ядов, или Инновационный ответ на крестьянский вопрос. 22 мая 2014. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31551943&pos=42;-48#pos=42

[41] Эргашев Д. Саранча представляет серьёзную угрозу сельскому хозяйству Узбекистана. 31 октября 2024. <https://cabar.asia/ru/sarancha-predstavlyaet-sereznuyu-ugrozu-selskomu-hozyajstvu-uzbekistana>

[42] Саранча на Кавказе и в Центральной Азии. <https://www.fao.org/locusts-cca/bioecology/distribution-areas-in-cca/ru/>

[43] Отчет ежегодного Технического семинара по саранчовым в КЦА, ноябрь 2024 г. 19 декабря 2024. <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/66e13a4e-4d03-44d7-9eea-c0e9c0982085/content>

[44] Елисеев Ю. Ответили головами. В обглоданных саранчей самых южных районах Казахстана начался массовый забой скота. 21 мая 2008. <https://centrasia.org/newsA.php?st=1211313900#gsc.tab=0>

[45] Brandenburger A. M., Nalebuff B. J. Co-opetition. - New York: Doubleday, 1996. - 290 с.

[46] В Туркестане на международном агрофоруме заключены меморандумы по инвестпроектам на 257 млрд тенге. 20 марта 2023. <https://www.gov.kz/memleket/entities/ontustik/press/news/details/524788?lang=ru>

[47] Доброта Л. «Золотые» томаты. 27 мая 2019. <https://kazpravda.kz/n/zolotyie-tomaty/>

[48] Предотвращен ввоз зараженных томатов. 2 июня 2024. <https://www.gov.kz/memleket/entities/agroindust/press/news/details/781344?lang=ru>

[49] Лучших дехкан наградили в ЮКО. 12 ноября 2015. https://www.inform.kz/ru/luchshih-dehkan-nagradili-v-yuko_a2838335

[50] Тураев Р. А., Азимов Х. Т. Содержание и значение ведения мониторинга

земель при организации использования земельных ресурсов // Земля Узбекистана. – 2022. - № 2. – С.10-18. <https://uzzamin.uz/ru/magazines/3-2022/soderzhanie-i-znachenie-vedeniia-monitoringa-zemel-pri-organizatsii-ispolzovaniia-zemelnykh-resursov-uzzamin.pdf>

REFERENCES

[1] Osnovnye pokazateli vneshnei torgovli Respubliki Kazakhstan po stranam (yanvar'-dekabr' 2024 g.) [Key indicators of foreign trade of the Republic of Kazakhstan by country (January-December 2024)]. <https://stat.gov.kz/ru/industries/economy/foreign-market/spreadsheets/?year=2024&name=19182&period=&type=spreadsheets> [in Russ.].

[2] Abdurakhmonov I. Bratskie narody, ob'edinennye obshchei tsel'yu [Fraternal peoples united by a common goal]. August 7th, 2024. <https://kazpravda.kz/n/bratskie-narody-obedinennye-obshchey-tselyu/> [in Russ.].

[3] Blatter J., Norris C. Introduction to the volume: Cross-border cooperation in Europe: Historical development, institutionalization, and contrasts with North America // Journal of Borderlands Studies. - 2000. - T. 15. - № 1. Pp. 14-53. <https://doi.org/10.1080/08865655.2000.9695541> [in Eng.]

[4] Vstrecha s Prezidentom Respubliki Uzbekistan Shavkatom Mirziyevym 29 aprelya 2017 goda [Meeting with the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev on April 29, 2017]. https://www.akorda.kz/ru/events/astana_kazakhstan/astana_other_events/vstrecha-s-prezidentom-respubliki-uzbekistan-shavkatom-mirziyevym [in Russ.].

[5] Vstrecha s Prezidentom Respubliki Uzbekistan Shavkatom Mirziyevym 23 marta 2017 god [Meeting with the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev on March 23, 2017], https://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/meetings_and_receptions/vstrecha-s-prezidentom-respubliki-uzbekistan-shavkatom-mirziyevym-pribyvshim-v-kazahstan-s-gosudarstvennym-vizitom [in Russ.].

[6] Tovaroorobot mezhdru Kazahstanom i Uzbekistanom za polgoda vyros na 25% i sostavil 1,6 mlrd. dollarov SshA [Trade turnover between Kazakhstan and Uzbekistan increased by 25% in six months and amounted to \$1.6 billion], August 23 2013 https://www.inform.kz/ru/tovaroorobot-mezhdru-kazahstanom-i-uzbekistanom-za-polgoda-vyros-na-25-i-sostavil-1-6-mlrd-dollarov-ssha_a2584112 [in Russ.].

[7] \$4,5 mlrd sostavil tovaroorobot mezhdru Kazahstanom i Uzbekistanom za 2023 god [Trade turnover between Kazakhstan and Uzbekistan amounted to \$4.5 billion in 2023], July 12, 2024. <https://24.kz/ru/news/economy/660799-usd4-5-mlrd-sostavil-tovaroorobot-mezhdru-kazahstanom-i-uzbekistanom-za-2023-god> [in Russ.].

[8] Posty na granitse Kazakhstana i RU, ne rabotavshie 9 let, otkryli vnov' [Posts on the border between Kazakhstan and Uzbekistan, closed for nine years, have reopened], July 4, 2017. <https://uz.sputniknews.ru/20170704/kazakhstan-uzbekistan-tamojnaya-granica-5744987.html> [in Russ.].

[9] Khabdulxhabar Zh., Novikova A. Navodnenie v Maktaaral'skom raione. Vinovat li Uzbekistan v zatoplenii kazahstanskih sjol? [Flooding in the Maktaaral District. Is Uzbekistan to Blame for the Flooding of Kazakh Villages?] May 7, 2020. <https://informburo.kz/stati/navodnenie-v-maktaaralskom-rayone-vinovat-li-uzbekistan-v-zatoplenii-kazahstanskih-sjol.html> [in Russ.].

[10] Tsena khlopka prevysila 300 tenge [Cotton price exceeded 300 tenge], October 4, 2021. <https://informburo.kz/special/turkestan-cena-hlopka-prevysila-300-tenge> [in Russ.].

[11] Avtomatizirovannaya sistema elektronnoi ocheredi. Voprosy i otvety [Automated electronic queuing system. Questions and answers] <https://cgr.qoldau.kz/ru/information/faq> [in Russ.].

[12] Postanovlenie Prezidenta RU No.PP-283 [Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan] August 6, 2024. <https://www.lex.uz/ru/docs/7050365> [in Russ.].

[13] Iskakova B. Tsentru kooperatsii «Tsentral'naya Aziya» prisvoyat status SEZ. [The Central Asia Cooperation Center will be granted SEZ status], December 10, 2024. <https://kapital.kz/economic/132407/tsentru-kooperatsii-tsentral-naya-aziya-prisvoyat-status-s-ez.html> [in Russ.].

[14] Taukebaev D.-M. Pshenitsa budet stoit' do 90 tysyach [Wheat will cost up to 90 thousand], October 13, 2020. <https://eldala.kz/intervyu/2795-dos-mukasan-taukebaev-pshenica-budet-stoit-do-90-tys> [in Russ.].

[15] Dairova O. Pochemu na granitse s Uzbekistanom zastryali tysyachi gruzhenykh vagonov [Why are thousands of loaded railcars stuck at the border with Uzbekistan?] December 29, 2025. <https://www.zakon.kz/obshestvo/6500521-pochemu-na-granitse-s-uzbekistanom-zastryali-tysyachi-gruzhenykh-vagonov.html> [in Russ.].

[16] Bassarova O. Novuyu zheleznuyu dorogu nachali stroit' iz Kazakhstana v Uzbekistan [Construction of a new railway from Kazakhstan to Uzbekistan has begun], November 27, 2023. <https://kz.kursiv.media/2023-11-27/lbs-zhduzkpp/> [in Russ.].

[17] Na zheleznuyu dorogu Kyzylorda-Uchkuduk planiruetsya privilech' den'gi EBRR [EBRD funds are planned for the Kyzylorda-Uchkuduk railway], June 14, 2024. <https://www.spot.uz/ru/2024/06/14/railroad-uchkuduk/> [in Russ.].

[18] Kazakhstan zavershil formirovanie pravovoi bazy po transgranichnym vodnym resursam [Kazakhstan has completed the formation of the legal framework for transboundary water resources], January 21, 2026. <https://ortcom.kz/ru/novosti/1768991917> [in Russ.].

[19] «Dobavlyaem khlorku i margantsovku» Zhiteli dvukh aulov v Turkestanskoi oblasti p'yut vodu iz aryka [«Adding bleach and potassium permanganate» Residents of two villages in the Turkestan region drink water from a ditch], August 31, 2023. <https://informburo.kz/novosti/dobavlyaem-klorku-i-margancovku-ziteli-dvux-aulov-v-turkestanskoi-oblasti-pyut-vodu-iz-aryka> [in Russ.].

[20] Isa D. Pyl' i nishcheta sela Dostyk. Zhizn' na uzbekskoi granitse [Dust and poverty of the village of Dostyk. Life on the Uzbek border, November 3, 2021. <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-turkestan-region-dostyk-village-article/31541517.html> [in Russ.].

[21] Dobrota L. O rise, khlopke i solyanykh buryakh [About rice, cotton, and salt storm] 8 avgusta 2023 <https://kazpravda.kz/n/o-rise-hlopke-i-solyanyh-buryah/> [in Russ.].

[22] V Kazakhstane planiruyut vvesti ogranicheniya na vyvoz skota [Kazakhstan plans to introduce restrictions on livestock exports], July, 29 2021. <https://orda.kz/v-kazahstane-planirujut-vvesti-ogranicheniya-na-vyvoz-skota/> [in Russ.].

[23] Buyanov C. Zapret na eksport skota iz Kazakhstana neobkhodimo prodlit' [The ban on livestock exports from Kazakhstan must be extended], August 4, 2020. <https://eldala.kz/specproekty/1820-zapret-na-ehksport-skota-iz-kazahstana-neobhodimo-prodlit> [in Russ.].

[24] V Shymkente podorozhalo myaso. Mestnye vlasti obvinili Uzbekistan [Meat prices have risen in Shymkent. Local authorities blame Uzbekistan], August 16, 2019. <https://kun.uz/ru/news/2019/08/16/v-shymkente-podorozhalo-myaso-mestnyye-vlasti-obvinili-uzbekistan> [in Russ.].

[25] Zapret na eksport skota vedet zhivotnovodstvo k defoltu [Livestock export ban leads livestock farming to default], October 19, 2024. <https://eldala.kz/specproekty/20361-zapret-na-eksport-skota-vedet-zhivotnovodstvo-k-defoltu> [in Russ.].

[26] V kakie strany nezakonno vyvozyat skot cherez yuzhnyu granitsu Kazakhstana [To which countries is livestock illegally exported across Kazakhstan's southern border], February 20, 2025. <https://www.inform.kz/ru/v-kakie-strani-nezakonno-vivozyat-skot-cherez-yuzhnyu-granitsu-kazahstana-16ed65>. [in Russ.].

[27] Vsemirnyi bank. Obzor. [Kazakhstan World Bank. Overview. Kazakhstan], <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/country/kazakhstan/overview> [in Russ.].

[28] Vsemirnyi bank b. Obzor. Uzbekistan [Kazakhstan World Bank. Overview. Uzbekistan], <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/country/uzbekistan/overview> [in Russ.].

[29] Isa D. Uzbekskie migranty na khlopkovykh polyakh bliz Zhetysaya [Uzbek migrants in the cotton fields near Zhetysay], October 10, 2018. <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-sborschiki-khlopka-iz-uzbekistana/29535332.html>. [in Russ.].

[30] Isa D. Mesyats na pole, chtoby zarabotat' na internet. Shkol'niki na

khlopkovykh polyakh [A Month in the Field to Earn Money on the Internet. Schoolchildren in the Cotton Fields], October 15, 2020. <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-turkestan-region-child-labour-in-cotton-fields/30894173.html>. [in Russ.].

[31] Sohn C. Modelling cross-border integration: The role of borders as a resource // *Geopolitics*. – 2014. - Vol. 19. - No. 3. - Pp. 587-608 <https://doi.org/10.1080/14650045.2014.913029>. [in Eng.].

[32] Rastet chislo predprinimatelei [The Number of Entrepreneurs is Growing], October 27, 2020. <https://ontustiktv.kz/ru/news/28147> [in Russ.].

[33] V YuKO vozrozhdayut shelkovodstvo [Sericulture is Being Revived in South Kazakhstan Region]. August 11, 2010. <https://kaztag.kz/ru/news/v-yuko-vozrozhdayut-shelkovodstvo>. [in Russ.].

[34] Orazbekova A., Lunin I. Krai nevyuchennykh urokov. Vtoroi podkhod k bol'shому shelku v Yuzhnom Kazakhstane [The Land of Unlearned Lessons. A Second Approach to Large-Scale Silk in Southern Kazakhstan], May 17, 2024. <https://newtimes.kz/eksklyuziv/188334-krai-nevyuchennykh-urokov-vtoroi-podkhod-k-bolshomu-shelku-v-iuzhnom-kazakhstane> [in Russ.].

[35] Bilyal T., Zhumabek Zh., Abish E. Pilotnyi proekt po razvitiyu shelkovogo klastera po razvitiyu shelkovogo klastera realizuyut v Turkestanskoj oblasti [A pilot project for the development of a silk cluster is being implemented in the Turkestan region], May 5, 2024. <https://24.kz/ru/news/social/651241-pilotnyj-proekt-po-razvitiyu-shjolkovogo-klastera-realizuyut-v-turkestanskoj-oblasti> [in Russ.].

[36] Dobrota L. Biznes na limonakh [Business on lemons], March 4, 2020. <https://kazpravda.kz/n/biznes-na-limonah/> [in Russ.].

[37] 100 kg limonov mozžno sobrat' s odnogo dereva [100 kg of lemons can be harvested from one tree], October 4, 2023. <https://vera.kz/100-kg-limonov-mozhno-sobrat-s-odnogo-dereva/> [in Russ.].

[38] Turkestanskije agrarii diversifitsiruyut posevy [Turkestan farmers diversify crops], June 15, 2025. <https://24.kz/ru/news/social/715277-turkestanskije-agrarii-diversifitsiruyut-posevy> [in Russ.].

[39] Buyanov S. Chem Kazakhstanu vygoden uzbekskii spros [How Uzbek demand benefits Kazakhstan], June 17, 2021. <https://eldala.kz/specproekty/5703-chem-kazahstanu-vygoden-uzbekskiy-spros>. [in Russ.].

[40] Shimyrbaeva G. Produkty bez yadov, ili Innovatsionnyi otvet na krest'yanskii vopros [Products without poisons, or an innovative response to the peasant question], May 22, 2014. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31551943&pos=42;-48#pos=42. [in Russ.].

[41] Ergashev D. SaranCHA predstavlyaet ser'eznuyu ugrozu sel'skomu khozyaistvu Uzbekistana [Locusts pose a serious threat to agriculture in Uzbekistan], October 31, 2024. <https://cabar.asia/ru/sarancha-predstavlyaet-sereznuyu-ugrozu-selskomu-hozyajstvu-uzbekistana> [in Russ.].

[42] Sarancha na Kavkaze i v Tsentral'noi Azii [Locusts pose a serious threat to agriculture in Uzbekistan], October 31, 2024. <https://www.fao.org/locusts-cca/bioecology/distribution-areas-in-cca/ru/> [in Russ.].

[43] Otchet ezhegodnogo tekhnicheskogo seminaru po saranchovym v KTSA [Report of the Annual Technical Workshop on Locusts in CCA], <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/66e13a4e-4d03-44d7-9eea-c0e9c0982085/content> [in Russ.].

[44] Eliseev Yu. Otvetili golovami. V obglodannykh saranchei samykh yuzhnykh raionakh Kazakhstana nachalsya massovyi zaboii skota [They answered with their heads. In the southernmost regions of Kazakhstan, gnawed by locusts, mass slaughter of livestock has begun], May 21, 2008. <https://centrasia.org/newsA.php?st=1211313900#gsc.tab=0> [in Russ.].

[45] Brandenburger A. M., Nalebuff B. J. Co-opetition. - New York: Doubleday, 1996. - 290 pp. [in Eng.]

[46] V Turkestane na mezhdunarodnom agroforume zaklyucheny memorandumyy po investproektam na 257 mlrd tenge [Memoranda on investment projects worth 257 billion tenge signed at the international agricultural forum in Turkestan], March 20, 2023. <https://smi24.kz/ru/news/partnrskie/v-turkestane-na-mejdunarodnom-agroforume-zaklyuchenyi-memorandumyi-po-investproektam-na-257-mlrd-tenge-674959/> [in Russ.].

[47] Dobrota L. «Zolotye» tomaty [Golden tomatoes], May 27, 2019. <https://kazpravda.kz/n/zolotye-tomaty/> [in Russ.].

[48] Predotvrashchen vvoz zarazhennykh tomatov. [Import of infected tomatoes prevented], June 2, 2024. <https://www.gov.kz/memleket/entities/agroindust/press/news/details/781344?lang=ru> [in Russ.].

[49] Luchshikh dekhkan nagradili v YuKO. [The best farmers were awarded in the South Kazakhstan region], November 12, 2015. https://www.inform.kz/ru/luchshih-dehkan-nagradili-v-yuko_a2838335 [in Russ.].

[50] Turaev R. A., Azimov Kh. T. Soderzhanie i znachenie vedeniya monitoringa zemel' pri organizatsii ispol'zovaniya zemel'nykh resursov. Zemlya Uzbekistan, 2022, N2, s.1-18 [The content and importance of land monitoring in the organization of the use of land resources], Land of Uzbekistan, 2022, N2, p.1-18 [in Russ.].

ҚАЗАҚСТАН МЕН ӨЗБЕКСТАН АРАСЫНДАҒЫ ШАРУАШЫЛЫҚ САЛАСЫНДАҒЫ ШЕКАРА МАҢЫ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫНЫҢ ДАМУЫ: ҚАТЫСУШЫЛАР, БАҒЫТТАР ЖӘНЕ ЖАҒДАЙЛАР

*Смирнова В.А.¹

¹ SDU Университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мәтінде Қазақстан мен Өзбекстан арасындағы ауыл шаруашылығы саласындағы шекарааралық ынтымақтастық шекара маңы өңірлерінің әлеуметтік-экономикалық дамуының маңызды факторы

ретінде қарастырылады. Ауыл шаруашылығы кооперациясы азық-түлік қауіпсіздігіне, өңірлік тұрақтылыққа және мемлекетаралық қатынастарға ықпал етеді.

Зерттеудің мақсаты - Қазақстан мен Өзбекстанның аграрлық саладағы шекарааралық ынтымақтастығының негізгі субъектілерін анықтау және олардың трансшекаралық өзара іс-қимылды дамытуға қосқан үлесін бағалау. Жұмыс аясында өзара әрекеттестіктің негізгі бағыттары, кооперация мен бәсекелестік шарттары, сондай-ақ шекарааралық байланыстардың дамуына әсер ететін институционалдық және инфрақұрылымдық факторлар талданады.

Зерттеудің ғылыми маңыздылығы ауыл шаруашылығы саласындағы шекарааралық ынтымақтастықты талдауда «соткурения» (coopetition - ынтымақтастық пен бәсекелестік) тұжырымдамасын қолданумен айқындалады. Жұмыстың практикалық маңыздылығы шекарааралық өзара іс-қимыл және азық-түлік қауіпсіздігі саласындағы мемлекеттік саясатты қалыптастыру үшін өзекті болуы мүмкін.

Зерттеудің әдіснамалық негізі сапалық және сандық әдістердің үйлесімін қамтиды. Жұмыста сыртқы сауда көрсеткіштерін статистикалық талдау, салыстырмалы-тарихи әдіс, сондай-ақ кейс-стади әдісі қолданылды. Талдау үшін ресми статистикалық деректер, бұқаралық ақпарат құралдарының материалдары, сараптамалық сұхбаттар, нормативтік-құқықтық актілер және халықаралық ұйымдардың аналитикалық есептері пайдаланылды.

Зерттеу нәтижесінде Қазақстан мен Өзбекстан арасындағы шекарааралық аграрлық ынтымақтастық өзара тиімділік пен бәсекелестіктің үйлесуі жағдайында дамып отырғаны анықталды. Мемлекеттер инфрақұрылымды және өзара әрекеттесу ережелерін қалыптастырудағы негізгі акторлар болып табылса, бизнес-құрылымдар, фермерлер, халықаралық ұйымдар және ғылыми-зерттеу институттары ынтымақтастықтың практикалық мазмұнын айқындайды. Ынтымақтастық тауар айналымының өсуіне, агротехнологиялармен, тұқымдармен және асыл тұқымды мал басымен алмасуға, су тапшылығы мен зиянкестердің таралуы сияқты трансшекаралық қатерлерге бірлесіп әрекет етуге ықпал етеді, алайда сонымен қатар баға бәсекелестігін және әлеуметтік-экономикалық теңгерімсіздіктерді де туындатады.

Жүргізілген зерттеудің құндылығы аграрлық шекарааралық ынтымақтастықты көпдеңгейлі процесс ретінде талдауда көрініс табады. Нәтижелердің практикалық маңызы - оларды бәсекелестіктің теріс әсерлерін барынша азайтып, бір мезгілде Қазақстан мен Өзбекстанның шекара маңы өңірлерінің орнықтылығын нығайтатын саясатты әзірлеуде пайдалану мүмкіндігінде.

Тірек сөздер: ауыл шаруашылығы, шекара маңы ынтымақтастығы, Қазақстан, Өзбекстан, мобильділік, фермерлер, мал шаруашылығы, шекаралық сауда, миграция, аграрлық кооперация, трансшекаралық білім алмасу

Қаржыландыру: Мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің мақсатты қаржыландыру бағдарламасы аясында дайындалды – AP23489647 «Қазақстанның Орталық Азияның шекаралас елдерімен шекара маңы ынтымақтастығы» жобасы.

DEVELOPMENT OF CROSS-BORDER COOPERATION BETWEEN KAZAKHSTAN AND UZBEKISTAN IN THE AGRICULTURAL SECTOR: PARTICIPANTS, DIRECTIONS, AND CONDITIONS

*Smirnova V.A.¹

*¹ SDU University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The article examines cross-border cooperation between Kazakhstan and Uzbekistan in the agricultural sector as an important factor in the socio-economic development of border regions. Agricultural cooperation affects food security, regional stability, and interstate relations.

The purpose of the study is to identify the key actors of cross-border cooperation between Kazakhstan and Uzbekistan in the agrarian sector, as well as to assess their contribution to the development of cross-border interaction. Within the framework of the study, the main directions of interaction, the conditions of cooperation and competition, as well as the institutional and infrastructural factors influencing the development of cross-border ties are analyzed.

The scientific significance of the research lies in the application of the concept of “coopetition” (cooperation and competition) to the analysis of cross-border agricultural cooperation. The practical significance of the study may be important for the formation of state policy in the field of cross-border interaction and food security. The methodological basis of the research includes a combination of qualitative and quantitative methods. The study employs statistical analysis of foreign trade indicators, the comparative-historical method, as well as the case study method. The analysis is based on official statistical data, materials from mass media, expert interviews, regulatory legal acts, and analytical reports of international organizations. As a result of the study, it was established that cross-border agricultural cooperation between Kazakhstan and Uzbekistan is developing under conditions that combine mutual benefit and competition. States are the key actors in creating infrastructure and rules of interaction, while business structures, farmers, international organizations, and research institutes shape the practical content of cooperation. Cooperation contributes to the growth of trade turnover, the exchange of agrotechnologies, seeds, and breeding livestock, and

joint responses to transboundary threats, including water scarcity and the spread of pests; however, at the same time it generates price competition and socio-economic imbalances. The value of the conducted research lies in the analysis of cross-border agricultural cooperation as a multi-level process. The practical significance of the results consists in the possibility of using them for policies aimed at minimizing the negative effects of competition while simultaneously strengthening the resilience of the border regions of Kazakhstan and Uzbekistan.

Keywords: agriculture, cross-border cooperation, Kazakhstan, Uzbekistan, mobility, farmers, livestock farming, border trade, migration, agrarian cooperation, transboundary knowledge transfer, competition

Funding: This article was prepared within the framework of the targeted funding program of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan – AP23489647 “Cross-Border Cooperation of Kazakhstan with Neighboring Countries of Central Asia”.

Статья поступила / Мақала түсті / Received: 28.01.2026.

Принята к публикации / Жариялауға қабылданды / Accepted: 27.03.2026

Информация об авторе:

Смирнова Вера Александровна, кандидат исторических наук, научный сотрудник SDU, orcid.org/0000-0003-1035-3064, e-mail: smirnovavera8@gmail.com

Автор туралы мәлімет:

Смирнова Вера Александровна — тарих ғылымдарының кандидаты, SDU ғылыми қызметкері, Алматы, Қазақстан, orcid.org/0000-0003-1035-3064, e-mail: smirnovavera8@gmail.com

Information about author:

Vera Aleksandrovna Smirnova — Candidate of Historical Sciences, Research Fellow at SDU, Almaty, Kazakhstan, orcid.org/0000-0003-1035-3064, e-mail: smirnovavera8@gmail.com

UDC 327.82

IRSTI 11.25.91

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.013>

CULTURAL SOFT POWER AND THE CIVILIZATIONAL STATE: THE USE OF CULTURAL HERITAGE IN CHINA'S FOREIGN POLICY

*Chen Sh.¹, Kuzembayeva A.B.², Wu Y.³, Abuyeva N.A.⁴

^{*1} Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

² Narxoz University, Almaty, Kazakhstan

³ Taizhou University, Taizhou, China

⁴ Turan University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article examines how China employs cultural heritage in its foreign policy as a resource of “cultural soft power” within the framework of the “civilizational state” concept. The aim of the study is to reconstruct the mechanism through which heritage is converted from symbolic capital into a sustainable foreign policy effect and to identify the constraints of this mechanism in transnational arenas.

The study adopts a qualitative research design, combining content and discourse analysis of official public texts of the People’s Republic of China (2013–2024) with an analysis of institutional materials related to the UNESCO World Heritage regime. The empirical focus is placed on the serial transnational property Silk Roads: the Routes Network of Chang’an–Tianshan Corridor (ID 1442), conceptualized as a nodal platform where civilizational rhetoric, connectivity projects, and international recognition procedures intersect.

The findings indicate that soft power–relevant outcomes are enabled primarily through the institutionalization of meanings: the translation of civilizational argumentation and the “Silk Road” narrative into the language of international legitimation (Outstanding Universal Value), expert procedures, management plans, and monitoring mechanisms, which stabilize interpretations and create an infrastructure for sustained cultural presence. It is argued that without procedural fixation, cultural attractiveness alone does not ensure a durable outcome.

The study identifies several constraints on heritage conversion, including competing interpretations of “shared history,” the risk of dominance by a single interpretive center, the politicization of formally “technical” decisions, and asymmetries in resources and “voice” among participants. These factors may undermine trust and provoke symbolic contestation.

The scholarly contribution of the article lies in integrating discursive, institutional, and regional levels of analysis and in proposing an explanatory logic of “discourse → institution → effect/constraints.” Its practical relevance is associated with policy recommendations for Central Asian countries (including

Kazakhstan) aimed at ensuring procedural equality, transparency of joint governance, and multi-perspective interpretation of heritage within transnational nominations.

Keywords: soft power, cultural soft power, civilizational state, heritage diplomacy, UNESCO, Silk Roads, China's foreign policy, Central Asia, transnational heritage

Introduction

In international relations, cultural resources have long ceased to function as a “neutral background” and increasingly operate as instruments of influence that enable the pursuit of foreign policy objectives without direct coercion. The concept of *soft power*, understood as the ability to shape others' preferences through the attractiveness of culture, values, and development models, has provided a theoretical framework for analyzing such instruments [1]. In the case of China, debates on soft power since the mid-2000s have focused on its sources and limitations: on the one hand, the scale of cultural policy and the “symbolic capital” of civilization; on the other, the dependence of outcomes on trust, context, and political interpretation [2].

Against this backdrop, growing attention has been paid to the idea of the *civilizational state* – a conception of the state as the bearer of a distinct civilizational integrity and historical mission that claims its own normative standing within the international order [3]. In Chinese foreign policy rhetoric, civilizational argumentation enables the “translation” of strategic objectives into the language of historical legitimacy and cultural continuity, thereby reducing perceived conflict and strengthening the symbolic foundations of international cooperation.

Contemporary scholarship conceptualizes the incorporation of heritage into foreign policy through the notion of *heritage diplomacy*, emphasizing that heritage can function both as a means of diplomacy (*heritage as diplomacy*) and as a component of diplomatic processes (*heritage in diplomacy*) [4]. Academic debates further refine the conceptual boundaries of heritage diplomacy and distinguish it from cultural diplomacy in the narrow sense – most notably in terms of the constellation of actors involved, regimes of legitimation, and the role of international organizations [5].

In the Chinese case, heritage diplomacy is particularly closely intertwined with the “Silk Road” connectivity frame: the historical narrative of the Silk Roads is mobilized as a positive story of exchanges and contacts that supports contemporary cooperation projects and the “branding of connectivity” [6]. At the same time, heritage operates as a resource of *cultural soft power* – not merely as a display of cultural attractiveness, but also as a channel for building trust and legitimacy through internationally recognized statuses and rules [7].

Central Asia constitutes a sensitive arena for testing this mechanism. Research points to the risk of *sinocentric* historicization of transnational properties, whereby a shared route and a “shared history” come to be interpreted predominantly through the perspective of a single center [8]. Additional tensions arise from competing interpretations and struggles over “centers of meaning” within international memory projects, including those conducted under UNESCO auspices [9].

The article’s empirical grounding relies on the transnational serial UNESCO World Heritage property *Silk Roads: the Routes Network of Chang’an – Tianshan Corridor* (ID 1442), which includes components located in China, Kazakhstan, and Kyrgyzstan [10]. The relevance of this study for Kazakhstan stems from the fact that the “Silk Road” theme forms part of the country’s national cultural heritage policy and international positioning and is reflected in domestic academic publications [11].

The empirical base of the study comprises (a) official public texts and statements of the People’s Republic of China that articulate civilizational arguments and the value-laden language of a “dialogue of civilizations” (including the programmatic speech delivered at UNESCO Headquarters in Paris on 27 March 2014) [12], and (b) institutional materials of the World Heritage regime that codify procedural mechanisms of recognition and governance (criteria, the language of Outstanding Universal Value, and requirements for management planning and monitoring) [13]. This juxtaposition makes it possible to trace the transition from rhetoric to formalized rules of international legitimation and shared responsibility.

The research problem addressed in this article lies in the insufficiently specified mechanisms through which civilizational rhetoric is translated into institutional practices of heritage diplomacy. In much of the literature, China’s soft power is examined through discrete channels of cultural diplomacy, whereas heritage diplomacy requires a different explanatory logic – one centered on international regimes of recognition, serial nominations, and expert procedures in which symbolic meanings are fixed within institutions framed as “technical.”

Accordingly, the research question is formulated as follows: how does China employ cultural heritage as an instrument of *cultural soft power* in conjunction with the idea of the *civilizational state*, and what institutional and interpretive constraints emerge when this strategy is implemented in transnational arenas?

The study advances the hypothesis that the conversion of cultural heritage into a resource of *cultural soft power* is secured primarily through the institutionalization of cultural meanings – via international regimes of recognition and governance (notably UNESCO procedures) – rather than through cultural attractiveness alone. The effectiveness of such conversion is conditional and diminishes under conditions of asymmetries in resources and “voice”

among participants, where transnational projects entrench the dominance of an interpretive center and trigger competition among narratives.

The aim of the article is to elucidate how cultural heritage is used by China as a resource of *cultural soft power* in conjunction with the notion of the *civilizational state*, and to identify the mechanisms and constraints that manifest in the context of “Silk Road” projects and transnational heritage regimes.

The objectives of the study are to: (1) refine the theoretical frameworks of *soft power*, the *civilizational state*, and heritage diplomacy; (2) identify the key mechanisms through which heritage is incorporated into China’s foreign policy; and (3) describe typical risks and limits to effectiveness (competition of interpretations, politicization, and asymmetries in resources and participants’ “voice”).

The article’s scholarly contribution lies in integrating discursive (civilizational framing), institutional (regimes of heritage recognition and governance), and regional (Central Asia) levels of analysis, and in proposing an explanatory logic that differentiates the conditions under which heritage fosters trust and cooperation from those under which it generates symbolic contestation.

The next section presents the materials and methodology of the study, followed by the results, which include a table of conversion nodes and vulnerabilities of the mechanism, a case observation of the transnational UNESCO property, and a discussion of limitations. The conclusion synthesizes the theoretical and practical findings and outlines directions for future research.

Materials and Methods

The study adopts a qualitative research design that combines content and discourse analysis with a case-study logic. This approach is selected because the use of cultural heritage as a resource of *cultural soft power* manifests simultaneously (a) in official foreign policy meaning-making frameworks and (b) in institutional mechanisms that anchor these meanings within international procedures of recognition and governance.

The empirical corpus comprises two datasets: (1) official public texts and statements of the People’s Republic of China from 2013–2024 (n = 26), which articulate civilizational continuity, the “dialogue of civilizations,” and narratives of historical connectivity; and (2) institutional materials of UNESCO and the World Heritage Convention related to the transnational serial World Heritage property Silk Roads: the Routes Network of Chang’an – Tianshan Corridor (ID 1442), as well as to the procedural requirements of the regime (n = 16) [10; 13].

The analytical procedure involved three steps: (1) identifying recurrent meaning clusters in the official discourse (civilizational continuity; dialogue of civilizations; the “Silk Roads” as a connectivity frame); (2) aligning these clusters with institutional “nodes” of the heritage regime (the language of Outstanding Universal Value, expert evaluation, requirements for management

planning and monitoring); and (3) documenting constraints on conversion (competition of interpretations, the risk of dominance by a single interpretive center, politicization of formally “technical” procedures, and asymmetries in resources and participants’ “voice”).

Selection criteria and analytical procedures were standardized to enhance reproducibility. The official corpus included texts that (a) were published on official platforms and addressed to an international audience; (b) linked foreign policy positions to civilizational argumentation and/or a humanitarian agenda; and (c) fell within the 2013–2024 period, corresponding to the phase of active institutionalization of the “Silk Road” frame. The institutional corpus comprised World Heritage regime documents that define rules for recognition and governance (the language of Outstanding Universal Value, requirements for management systems/plans, monitoring, and periodic reporting) [13]. Coding was conducted using predefined categories (civilizational continuity; dialogue/mutual learning; connectivity/Silk Roads; legitimation procedures; governance mechanisms; constraints on conversion). To reduce subjectivity, analytical memos and repeated code checks on subsets of materials were employed; interpretive discrepancies were resolved through harmonization of formulations and reference back to source contexts, with a sample of texts re-coded after an interval and cross-checked against the codebook. To keep the manuscript within word limits, only representative sources are listed here. The official corpus includes, inter alia: (i) Xi Jinping, “Speech at UNESCO Headquarters” (Paris, 27 March 2014); (ii) Xi Jinping, “Work Together to Build the Silk Road Economic Belt and the 21st Century Maritime Silk Road” (Belt and Road Forum, 14 May 2017); and (iii) Xi Jinping, “Deepening Exchanges and Mutual Learning Among Civilizations...” (Conference on Dialogue of Asian Civilizations, 15 May 2019). The institutional corpus includes: (iv) UNESCO World Heritage Centre listing for Silk Roads: the Routes Network of Chang’an–Tianshan Corridor (ID 1442); (v) the Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention; and (vi) the text of the World Heritage Convention. The full inventory (titles, dates, and URLs) and the coding scheme remain available upon request.

The operationalization of “conversion nodes” followed the correspondence principle of frame → procedure → effect/risk. For each discursive frame, the analysis documented (a) typical rhetorical markers and (b) institutional anchoring points within the heritage regime (e.g., translating historical connectivity into requirements for substantiating Outstanding Universal Value and for governance instruments). These correspondences were then consolidated into a matrix (conversion node, mechanism, effect, constraint), enabling a distinction between the symbolic level of attractiveness and the procedural level of international legitimation, and revealing where vulnerabilities in the conversion process arise.

Study Limitations. The study does not quantify public reception or measure “soft power effects”; its findings pertain to the level of foreign policy discourse and the institutionalization of heritage within international regimes. Because the analysis relies on public texts and documents of international organizations, aspects of negotiation dynamics and informal practices remain beyond observation.

Results

A comparison of the PRC’s official foreign policy discourse with materials from the international heritage regime indicates that cultural heritage is employed as an instrument of *cultural soft power* not only through symbolic attractiveness but, above all, through the institutionalization of meanings within procedures of recognition and governance. Within this mechanism, heritage performs three interrelated functions: (1) providing civilizational legitimation for foreign policy positioning; (2) supporting the narrative of historical connectivity (the “Silk Roads”) as a cultural framework for cooperation; and (3) building an infrastructure for sustained cultural presence through internationally recognized statuses, expertise, and governance standards.

1. Discursive level: three recurrent clusters. Official public texts reproduce three meaning constructions that enable a “soft” framing of foreign policy. The first is civilizational continuity, whereby China’s foreign policy role is explained through the longevity and cultural depth of its civilization. The second is the universalizing language of the “dialogue of civilizations,” which legitimizes cooperation as value-based and inclusive. The third is the “Silk Roads” as a meta-narrative of connectivity, in which the historical past of routes is mobilized to normalize contemporary connectivity and humanitarian contacts.

These clusters are marked by recurring rhetorical indicators. In the PRC corpus, the continuity cluster is recurrently signaled by formulations such as a 5,000-year-old Chinese civilization and civilizational rejuvenation; the dialogic-universalist cluster by dialogue among civilizations and mutual learning among civilizations; and the connectivity cluster by the Silk Road spirit and people-to-people connectivity. Repeated across documents, these micro-formulae function as a traceable discourse “tag” that can be followed into institutional language and procedural requirements, reducing reliance on purely interpretive paraphrase alone. Two clusters are particularly explicit in the PRC discourse. The value-laden language of “dialogue” and “mutual learning among civilizations” is presented as a universal principle of international cooperation and as a basis for legitimizing cultural presence on global platforms [12]. Within the “Silk Road” frame, emphasis is placed on historical connectivity, exchanges, and contacts, enabling contemporary initiatives to be portrayed as a continuation of long-standing interactions rather than as rupture or expansion [12]. As a result, cultural heritage becomes a convenient “entry point” into foreign policy: it translates strategic

projects into the language of culture and memory and lowers the threshold of perceived conflict.

2. *Institutionalization: how discourse becomes durable practice.* The conversion of heritage into a resource of *soft power* is strengthened where civilizational and “Silk Road” rhetoric is translated into the language of international legitimation and governance requirements (criteria, Outstanding Universal Value terminology, expert procedures, management planning, and monitoring) [13]. Two illustrative “translation moves” make this conversion empirically visible. First, the connectivity frame (“Silk Roads” as a story of exchanges and contacts) is operationalized in the OUV substantiation by foregrounding intercultural interchange along routes and by linking interpretive narratives to the property’s attributes, boundaries/buffer zones, and integrity/authenticity arguments; in the case of ID 1442, this logic is consistent with the inscription emphasis on interchange and route-based cultural landscapes (criteria (ii)(iii)(v)(vi)) [10]. Second, the dialogue/universalism frame is proceduralized through expert-language constraints: comparative analysis requirements, advisory body evaluations, and standardized criteria force value claims to be framed as “universal” and evidence-based, which simultaneously stabilizes meanings and increases sensitivity to questions of whose interpretation becomes the reference point in a transnational dossier [13]. Procedural fixation reduces interpretive arbitrariness while simultaneously increasing sensitivity to questions of who sets the meaning framework and how responsibility is allocated.

Schematically, the logic of conversion and its points of vulnerability are presented in Figure 1.

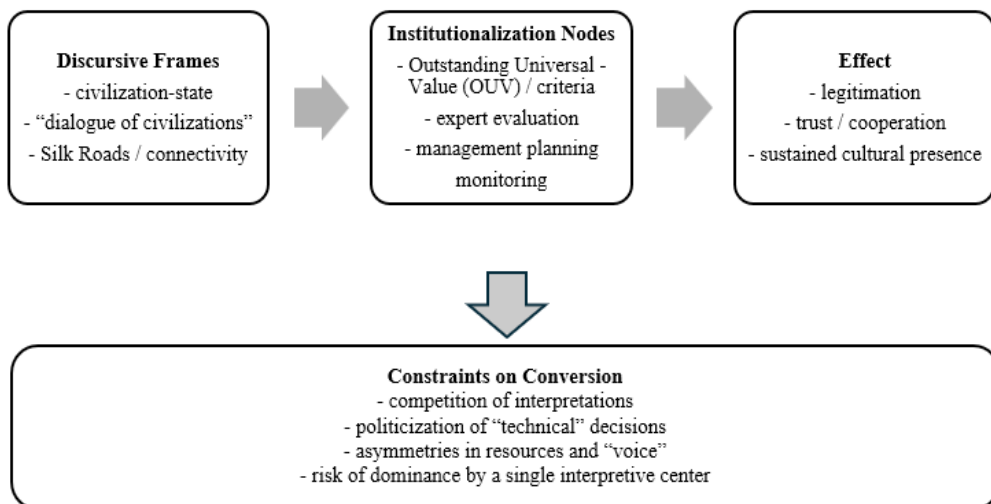

Figure 1. Conversion of Cultural Heritage into Cultural Soft Power: Discursive Frames, Institutional Nodes, and Constraints on Effectiveness

To keep the mechanism transparent and verifiable, the conversion logic is summarized directly in Table 1. It maps each discursive frame to its institutional anchoring points in the World Heritage regime and specifies the intended outcome alongside the key constraints/vulnerabilities.

Table 1 presents a structured overview of the main nodes through which cultural heritage is converted into cultural soft power, together with the institutional constraints that limit or condition this conversion.

Table 1. Key Nodes in the Conversion of Cultural Heritage into Cultural Soft Power and Associated Constraints

<i>Discursive frame</i>	<i>Institutional procedure (heritage regime)</i>	<i>Intended effect</i>	<i>Key constraint / vulnerability</i>
Civilization-state	Translation of civilizational narratives into OUV language; expert evaluation procedures	Civilizational legitimacy of foreign policy positioning	Dominance of a single interpretive center; marginalization of alternative historical perspectives
Dialogue of civilizations	Expert discourse, advisory body assessments, formalized evaluation criteria	Trust-building and symbolic inclusiveness	Competition of interpretations; selective universalism of value language
Silk Roads / connectivity	Serial nomination logic; management planning across components; transnational coordination	Normalization of contemporary connectivity through historical continuity	Asymmetry of resources and “voice” among participating states
Shared heritage / common history	Joint management requirements; monitoring and periodic reporting	Long-term cultural presence and institutionalized cooperation	Politicization of formally “technical” procedures; erosion of procedural trust

3. *Case Observation:* The Silk Roads (ID 1442) as a Site Linking the “Civilization-State” Framework and Soft Power. The transnational serial World Heritage property Silk Roads: the Routes Network of Chang’an–Tianshan Corridor represents a revealing institutional configuration in which a cultural narrative of connectivity is translated into a regime of shared governance. According to the UNESCO World Heritage Centre listing, the property was inscribed in 2014 under criteria (ii)(iii)(v)(vi), which makes the “connectivity-through-exchange” interpretation not merely a narrative claim but a formal evaluative baseline within the World Heritage regime [10]. The property’s status provides not only symbolic legitimation but also a set of formalized obligations, including the articulation of Outstanding Universal Value (OUV), the coordination of conservation approaches, management planning, and

monitoring, all of which require continuous coordination among participating states [10; 13]. For this reason, the “Silk Roads” framework operates not as a one-off communicative gesture but as an infrastructure of sustained cultural presence: interpretations of the past are embedded in documents and procedures, and cooperation acquires a durable procedural form. In practical terms, serial transnational governance requires harmonized management planning across components, agreed monitoring indicators, and routine inter-state coordination, which turns the heritage label into a standing platform for presence rather than a one-off symbolic gesture. At the same time, transnationality increases sensitivity to the distribution of “voice” and to narrative competition. Under conditions of asymmetric resources and interpretive influence, the project may be perceived as an instrument of dominance, which undermines trust and transforms heritage into a field of symbolic contestation.

4. *Limits to the Effectiveness of Conversion.* The capacity of heritage to function as a resource of soft power diminishes when four factors converge: (1) competition among historical narratives within transnational projects; (2) the risk of dominance by a single interpretive center; (3) the politicization of decisions formally framed as expert-technical; and (4) asymmetries in resources and participant “voice.” Under such conditions, institutional formats may operate not to reinforce trust but to intensify symbolic competition.

Taken together, the findings confirm that the key mechanism through which cultural heritage is incorporated into China’s foreign policy as a resource of cultural soft power lies in the institutionalization of meanings through international regimes of recognition and governance. By contrast, symbolic attractiveness alone, in the absence of procedural fixation, does not generate a sustainable effect.

Discussion

The findings refine the debate on China’s soft power by demonstrating that, in the domain of heritage, the primary source of foreign policy effect is not “culture as such,” but rather the procedures of international recognition and governance that render cultural meanings reproducible and durable [2; 4; 5; 7; 13]. In this respect, heritage diplomacy differs from cultural diplomacy in the narrow sense: its effects are generated through regime rules, expert procedures, and governance standards that translate symbolic resources into a long-term infrastructure of presence.

This logic aligns with the classical understanding of soft power as an effect of attractiveness and legitimacy [1], while refining it in relation to China. The constraints of soft power are linked not only to the perception of values, but also to the ways in which cultural meanings are embedded in internationally recognized regimes [2]. From the perspective of heritage diplomacy scholarship, heritage

functions as a diplomatic resource precisely because recognition and governance procedures stabilize interpretations and distribute responsibility among actors [4; 5]. At the same time, “Silk Roads” projects demonstrate that institutionalization itself may become a field of geocultural competition, when regimes are employed to reinforce a dominant interpretive center and to reconfigure the symbolic geography of the route [8; 9].

Simultaneously, the “Silk Roads” framework heightens sensitivity to symbolic politics and interpretive competition. For Central Asia, the practical implication lies in the need for multi-perspectival interpretation of the route, procedural equality, and transparency in joint governance decisions. When these conditions are met, heritage strengthens trust and cooperation; when they are violated, it turns into a site of geocultural rivalry.

From an applied perspective, this implies that soft power through heritage should be designed not only as a communicative strategy but also as an architecture of shared governance. Participation in nomination dossiers, transparency of expert procedures, coordinated management plans, and monitoring mechanisms reduce the risk of politicization and enhance trust in the project [10; 13]. For Kazakhstan, such an approach is essential to preserving interpretive plurality and reinforcing procedural equality within transnational formats [11].

Conclusion

The article demonstrates that cultural heritage functions as a resource of China’s cultural soft power insofar as it is institutionalized within international regimes of recognition and governance. The civilizational framework and the “Silk Roads” narrative enhance foreign policy legitimacy and attractiveness; however, the durability of outcomes is supported by procedural mechanisms – expert evaluation, the language of Outstanding Universal Value (OUV), management planning, and monitoring – that fix interpretations and create an infrastructure of long-term cultural presence.

The limits of effectiveness are associated with competition among interpretations, the risk of dominance by a single interpretive center, the politicization of formally “technical” decisions, and asymmetries in resources and participant “voice.” The scholarly contribution of the study lies in reconstructing the mechanism “discourse → institution → effect/constraints,” which makes it possible to distinguish between conditions that foster trust and those that generate symbolic competition in regional contexts.

A promising direction for future research is the integration of procedural analyses of heritage institutionalization with perception data and expert interviews in participating countries. Such an approach would allow for a more precise assessment of the relationship between governance regimes and the dynamics of trust.

REFERENCES

- [1] Nye J.S. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: PublicAffairs – 2004 – P. 208
- [2] Gill B., Huang Y. Sources and Limits of Chinese ‘Soft Power’ // *Survival*. 2006. Vol. 48 - No. 2 - P. 17–36. <https://doi.org/10.1080/00396330600765377>
- [3] Acharya A. The Myth of the “Civilization State”: Rising Powers and the Cultural Challenge to World Order // *Ethics & International Affairs*. 2020. Vol. 34, No. 2. P. 139–156. <https://doi.org/10.1017/S0892679420000192>
- [4] Winter T. Heritage Diplomacy // *International Journal of Heritage Studies*. 2015. Vol. 21 - No. 10 - P. 997–1015. <https://doi.org/10.1080/13527258.2015.1041412>
- [5] Lähdesmäki T., Čeginskas V.L.A. Conceptualisation of heritage diplomacy in scholarship // *International Journal of Heritage Studies*. 2022. Vol. 28 - No. 5 - P. 635–650. <https://doi.org/10.1080/13527258.2022.2054846>
- [6] Winter T. Silk road diplomacy: Geopolitics and histories of connectivity // *International Journal of Cultural Policy*. 2020. Vol. 26 - No. 7 - P. 898–912. <https://doi.org/10.1080/10286632.2020.1765164>
- [7] Nakano R., Zhu Y. Heritage as soft power: Japan and China in international politics // *International Journal of Cultural Policy*. 2020. Vol. 26 - No. 7. - P. 869–881. <https://doi.org/10.1080/10286632.2020.1845322>
- [8] Sciorati G. ‘Constructing’ heritage diplomacy in Central Asia: China’s Sinocentric historicisation of transnational World Heritage Sites // *International Journal of Cultural Policy*. 2023. Vol. 29 - No. 1. - P. 94–112. <https://doi.org/10.1080/10286632.2022.2141718>
- [9] Nakano R. A Geocultural Power Competition in UNESCO’s Silk Roads Project: China’s Initiatives and the Responses From Japan and South Korea // *Journal of Current Chinese Affairs*. 2023. Vol. 52 - No. 2 - P. 185–206. <https://doi.org/10.1177/18681026221094054>
- [10] UNESCO World Heritage Centre. Silk Roads: the Routes Network of Chang’an–Tianshan Corridor (ID 1442) [Электронный ресурс]. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/1442/>. 28.02.2026
- [11] Заңәділұлы Н. Ұлы жібек жолы және Қазақстан // Ясауи университетінің хабаршысы. 2022 - № 3(125) - Б. 302–315. <https://doi.org/10.47526/2022-3/2664-0686.27>
- [12] Speech by H.E. Xi Jinping at UNESCO Headquarters (Paris), 27.03.2014, URL: https://www.mfa.gov.cn/eng/xw/zyjh/202405/t20240530_11340704.html. 28.02.2026
- [13] UNESCO. Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (ред. 2023), URL: <https://whc.unesco.org/en/guidelines/>. 28.02.2026

REFERENCES

- [1] Nye J.S. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: PublicAffairs – 2004 – P. 208
- [2] Gill B., Huang Y. Sources and Limits of Chinese ‘Soft Power’ // *Survival*. 2006. Vol. 48 - No. 2 - P. 17–36. <https://doi.org/10.1080/00396330600765377>
- [3] Acharya A. The Myth of the “Civilization State”: Rising Powers and the Cultural Challenge to World Order // *Ethics & International Affairs*. 2020. Vol. 34, No. 2. P. 139–156. <https://doi.org/10.1017/S0892679420000192>
- [4] Winter T. Heritage Diplomacy // *International Journal of Heritage Studies*. 2015. Vol. 21 - No. 10 - P. 997–1015. <https://doi.org/10.1080/13527258.2015.1041412>
- [5] Lähdesmäki T., Čeginskas V.L.A. Conceptualisation of heritage diplomacy in scholarship // *International Journal of Heritage Studies*. 2022. Vol. 28 - No. 5 - P. 635–650. <https://doi.org/10.1080/13527258.2022.2054846>
- [6] Winter T. Silk road diplomacy: Geopolitics and histories of connectivity // *International Journal of Cultural Policy*. 2020. Vol. 26 - No. 7 - P. 898–912. <https://doi.org/10.1080/10286632.2020.1765164>
- [7] Nakano R., Zhu Y. Heritage as soft power: Japan and China in international politics // *International Journal of Cultural Policy*. 2020. Vol. 26 - No. 7. - P. 869–881. <https://doi.org/10.1080/10286632.2020.1845322>
- [8] Sciorati G. ‘Constructing’ heritage diplomacy in Central Asia: China’s Sinocentric historicisation of transnational World Heritage Sites // *International Journal of Cultural Policy*. 2023. Vol. 29 - No. 1. - P. 94–112. <https://doi.org/10.1080/10286632.2022.2141718>
- [9] Nakano R. A Geocultural Power Competition in UNESCO’s Silk Roads Project: China’s Initiatives and the Responses From Japan and South Korea // *Journal of Current Chinese Affairs*. 2023. Vol. 52 - No. 2 - P. 185–206. <https://doi.org/10.1177/18681026221094054>
- [10] UNESCO World Heritage Centre. Silk Roads: the Routes Network of Chang’an–Tianshan Corridor (ID 1442) [Электронный ресурс]. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/1442/>. 28.02.2026
- [11] Заңәділұлы Н. Ұлы жібек жолы және Қазақстан // Ясауи университетінің хабаршысы. 2022 - № 3(125) - Б. 302–315. <https://doi.org/10.47526/2022-3/2664-0686.27>
- [12] Speech by H.E. Xi Jinping at UNESCO Headquarters (Paris), 27.03.2014, URL: https://www.mfa.gov.cn/eng/xw/zyjh/202405/t20240530_11340704.html. 28.02.2026
- [13] UNESCO. Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (ред. 2023), URL: <https://whc.unesco.org/en/guidelines/>. 28.02.2026

**МӘДЕНИ ЖҰМСАҚ КҮШ ЖӘНЕ ӨРКЕНИЕТТІК МЕМЛЕКЕТ:
ҚЫТАЙДЫҢ СЫРТҚЫ САЯСАТЫНДА
МӘДЕНИ МҰРАНЫ ПАЙДАЛАНУ**

*Чэнь Ш.¹, Кузембаева А.Б.², У Я.³, Абуева Н.А.⁴

*¹ Өл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

² Нархоз университеті, Алматы, Қазақстан

³ Тайчжоу университеті, Тайчжоу, Қытай

⁴ Тұран университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада Қытайдың мәдени мұраны сыртқы саясатта «мәдени жұмсақ күштің» ресурсы ретінде, «өркениеттік мемлекет» тұжырымдамасы аясында қалай пайдаланатыны талданады. Зерттеудің мақсаты - мұраны символдық капиталдан тұрақты сыртқы саяси әсерге айналдыру тетігін реконструкциялау және осы тетіктің трансұлттық алаңдардағы шектеулерін айқындау.

Зерттеу сапалық дизайнға негізделіп, ҚХР-дың ресми жария мәтіндеріне (2013–2024 жж.) контенттік және дискурстық талдауды ЮНЕСКО-ның Бүкіләлемдік мұра режимінің институционалдық материалдарын талдаумен ұштастырады. Эмпирикалық фокус ретінде өркениеттік риторика, байланыстылық жобалары және халықаралық мойындау рәсімдері тоғысатын түйінді алаң - «Silk Roads: the Routes Network of Chang'an–Tianshan Corridor» сериялық трансұлттық нысаны (ID 1442) таңдалды.

Зерттеу нәтижелері «жұмсақ күш» әсері ең алдымен мағыналарды институционалдандыру арқылы қалыптасатынын көрсетеді: өркениеттік аргументация мен «Жібек жолы» нарративін халықаралық легитимация тіліне (Outstanding Universal Value), сараптамалық рәсімдерге, басқару жоспарлары мен мониторингке көшіру интерпретацияларды тұрақтандырып, ұзақ мерзімді мәдени қатысудың инфрақұрылымын қалыптастырады. Процедуралық бекіту болмаған жағдайда мәдени тартымдылықтың өзі тұрақты нәтиже бере алмайтыны көрсетілді.

Мұраны конверсиялау үдерісінің бірқатар шектеулері анықталды: «ортақ тарих» интерпретацияларының бәсекелестігі, бір интерпретациялық орталықтың үстемдік ету қаупі, формалды түрде «техникалық» шешімдердің саясаттандырылуы, сондай-ақ қатысушылар арасындағы ресурстар мен «дауыс» асимметриясы. Бұл факторлар сенімді әлсіретіп, символдық бәсекелестікті күшейтуі мүмкін.

Зерттеудің ғылыми құндылығы дискурстық, институционалдық және өңірлік талдау деңгейлерін байланыстыруында, сондай-ақ «дискурс → институт → әсер/шектеулер» атты түсіндірмелік логиканы ұсынуында. Практикалық маңыздылығы Орталық Азия елдері (оның ішінде Қазақстан)

үшін трансұлттық номинациялар аясында процедуралық теңқұқықтылықты, бірлескен басқарудың ашықтығын және мұраны көпқырлы интерпретациялауды қамтамасыз етуге бағытталған ұсынымдармен айқындалады.

Тірек сөздер: жұмсақ күш, мәдени жұмсақ күш, өркениеттік мемлекет, мұра дипломатиясы, ЮНЕСКО, Жібек жолдары, Қытайдың сыртқы саясаты, Орталық Азия, трансұлттық мұра

КУЛЬТУРНАЯ МЯГКАЯ СИЛА И ЦИВИЛИЗАЦИОННОЕ ГОСУДАРСТВО: ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ КИТАЯ»

*Чэнь Ш.¹, Кузембаева А.Б.², У Я.³, Абуева Н.А.⁴

*¹ Казахский национальный университет имени Аль-Фараби,
Алматы, Казахстан

² Университет Нархоз, Алматы, Казахстан

³ Тайчжоуский университет, Тайчжоу, Китай

⁴ Университет Туран, Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье рассматривается, как Китай использует культурное наследие во внешней политике в качестве ресурса «культурной мягкой силы» в рамках представления о «цивилизационном государстве». Цель исследования – реконструировать механизм конверсии наследия из символического капитала в устойчивый внешнеполитический эффект и определить ограничения такого механизма на транснациональных площадках. Исследование опирается на качественный дизайн и сочетает контент- и дискурс-анализ официальных публичных текстов КНР (2013–2024) с анализом институциональных материалов режима Всемирного наследия ЮНЕСКО; эмпирический фокус – серийный транснациональный объект «Silk Roads: the Routes Network of Chang’an – Tianshan Corridor» (ID 1442) как узловую площадку, где пересекаются цивилизационная риторика, проекты связности и международные процедуры признания. Показано, что «мягкосиловой» эффект формируется прежде всего через институционализацию смыслов: перевод цивилизационной аргументации и «шёлкового» нарратива в язык международной легитимации (OUV), экспертные процедуры, планы управления и мониторинг, которые стабилизируют интерпретации и создают инфраструктуру длительного культурного присутствия. Сделан вывод, что без процедурной фиксации культурная привлекательность не обеспечивает устойчивого результата. Выявлены ограничения конверсии: конкуренция интерпретаций «общей истории», риск доминирования одного интерпретационного центра, политизация формально «технических» решений и асимметрия ресурсов

и «голоса» участников, что может ослаблять доверие и провоцировать символическое соперничество. Ценность работы состоит в связке дискурсивного, институционального и регионального уровней анализа и в предложении объяснительной логики «дискурс → институт → эффект/ограничения». Практическая значимость связана с рекомендациями для стран Центральной Азии (включая Казахстан) по обеспечению процедурного равноправия, прозрачности совместного управления и многоракурсной интерпретации наследия в транснациональных номинациях.

Ключевые слова: мягкая сила, культурная мягкая сила, цивилизационное государство, дипломатия наследия, ЮНЕСКО, Шёлковые пути, внешняя политика Китая, Центральная Азия, транснациональное наследие

Received / Мақала түсті / Статья поступила: 01.02.2026.

Accepted / Жариялауға қабылданды / Принята к публикации: 27.03.2026.

Information about the authors:

Chen Shida - PhD Doctoral Candidate, Faculty of International Relations, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Republic of Kazakhstan, e-mail: chen_shida@live.kaznu.kz; 805182434@qq.com, ORCID: 0009-0007-5549-1635; Web of Science Researcher ID: MVU-3108-2025

Kuzembayeva Assiya Bulatovna - Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, School of Law and Public Administration, Narxoz University, Almaty, Republic of Kazakhstan, e-mail: asiya.kuzembayeva@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3651-0339; Web of Science Researcher ID / Scopus Author ID: 57219236988

Wu Yanqiu - Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Institute of Foreign Languages, Taizhou University (PRC), e-mail: 254319172@qq.com, ORCID: 0000-0001-7457-1867; Scopus Author ID: 58144057200

Abuyeva Nurbanu Adilbekovna - Doctor of Political Sciences, Professor, Research Professor, Higher School of Media and Intercultural Communication, Faculty of Humanities and Law, Turan University, Almaty, Republic of Kazakhstan, e-mail: abu2007@bk.ru; n.abueva@turan-edu.kz, ORCID: 0000-0002-7550-9261; Web of Science Researcher ID: HTT-0659-2023; Scopus Author ID: 59723008200

Автор туралы мәлімет:

Чэнь Шида - Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Халықаралық қатынастар факультетінің докторанты, Алматы қ., Қазақстан Республикасы, e-mail: chen_shida@live.kaznu.kz, 805182434@qq.com, ORCID: 0009-0007-5549-1635; Web of Science Researcher ID: MVU-3108-2025

Кузембаева Асия Булатовна - тарих ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Құқық және мемлекеттік басқару мектебі, Нархоз университеті, Алматы қ., Қазақстан Республикасы, e-mail: asiya.kuzembayeva@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3651-0339; Web of Science Researcher ID / Scopus Author ID: 57219236988

У Яньцю — тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, Тайчжоу университетінің Шетел тілдері институты (ҚХР), e-mail: 254319172@qq.com, ORCID: 0000-0001-7457-1867; Scopus Author ID: 58144057200

Абуева Нурбану Адильбековна — саясаттану ғылымдарының докторы, профессор, профессор-зерттеуші, «Медиа және мәдениетаралық коммуникация» жоғары мектебі, Гуманитарлық-құқықтық факультет, Тұран университеті, Алматы қ., Қазақстан Республикасы, e-mail: abu2007@bk.ru, n.abueva@turan-edu.kz, ORCID: 0000-0002-7550-9261; Web of Science Researcher ID: НТТ-0659-2023; Scopus Author ID: 59723008200

Информация об авторах:

Чэнь Шида - Докторант Факультета Международные отношения, КазНУ им. Аль-Фараби, г. Алматы, Республика Казахстан, e-mail: chen_shida@live.kaznu.kz; 805182434@qq.com, ORCID -0009-0007-5549-1635, Web of Science Researcher ID: MVU-3108-2025

Кузембаева Асия Булатовна - Кандидат исторических наук, ассоциированный профессор, Школа права и государственного управления Университет Нархоз, г. Алматы, Республика Казахстан, e-mail: asiya.kuzembayeva@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3651-0339, Web of Science Researcher ID:/Scopus Author ID:57219236988

У Яньцю - Кандидат исторических наук, доцент Института иностранных языков Тайчжоуского университета (КНР), e-mail: 254319172@qq.com, ORCID ID: 0000-0001-7457-1867, Scopus Author ID: 58144057200

Абуева Нурбану Адильбековна - Доктор политических наук, профессор, профессор-исследователь Высшей школы «Медиа и межкультурной коммуникации» Гуманитарно-юридического факультета Университета Туран, Алматы (Республика Казахстан), e-mail: abu2007@bk.ru; n.abueva@turan-edu.kz, ORCID ID: 0000-0002-7550-9261, Web of Science Researcher ID: НТТ-0659-2023, Scopus Author ID: 59723008200

УДК 327. 8

МРНТИ 11.25.33

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.014>

ИМИДЖ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В КИТАЙСКИХ СМИ КАК ФАКТОР ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ КНР И РК

*Дин Циньпин¹, Мұқан С.²

*¹ Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Алматы, Казахстан

²Международный университет информационных технологий,
Алматы, Казахстан

Аннотация. В контексте трансформации международных отношений возрастает влияние дискурсивных и восприимчивых факторов на формирование внешней политики. Национальный имидж, будучи комплексом внешних представлений, не только отражает позицию государства в системе международных отношений, но и определяет восприятие его политики другими странами. Средства массовой информации выступают ключевыми акторами в конструировании данного имиджа и продвижении внешнеполитических нарративов. В фокусе данного исследования – анализ материалов о Казахстане, опубликованных в китайских изданиях «Жэньминь жибао», «Синьхуа мэйжи дяньсюнь» и «Хуаньцю шибао» в период с 2013 по 2025 год. Цель работы заключается в том, чтобы выявить роль ведущих китайских СМИ в формировании имиджа Казахстана в условиях процесса углубления стратегического партнёрства между двумя странами и оценить последствия этого процесса для двухсторонних отношений. Проведённый контент и дискурс-анализ демонстрирует, что китайские медиа формируют целостный имидж Казахстана как стабильного, предсказуемого и стратегически значимого партнёра. Основной нарратив выстраивается вокруг тем высокоуровневого взаимодействия, стратегической сопряженности и конкретных достижений в различных сферах сотрудничества. Подобная репрезентация не только фиксирует позитивную динамику отношений, но и активно формирует восприятие казахстанского партнёра в Китае, укрепляя общественную поддержку сотрудничества и политическое доверие между сторонами. Таким образом, исследование вносит вклад в изучение взаимосвязи между медиадискурсом и внешней политикой. Полученные результаты раскрывают механизм, посредством которого медийная репрезентация легитимирует и продвигает повестку двухстороннего сотрудничества, что способствует углублению понимания как теории международных коммуникаций, так и практики публичной дипломатии в конкретном региональном контексте.

Ключевые слова: Казахстан, китайские СМИ, национальный имидж, медиадискурс, китайско-казахстанские отношения, контент-анализ, внешнеполитическое взаимодействие, публичная дипломатия

Введение

В условиях развития искусственного интеллекта и информатизации - логика функционирования международных отношений претерпевает глубокие изменения. Традиционные аналитические парадигмы, ориентированные на военную мощь, экономическую силу и институциональные механизмы, уже с трудом дают всестороннее объяснение сложности современных взаимодействий между акторами международных отношений. Все больше исследований показывают, что нематериальные факторы, такие как восприятие, идентичность и дискурс оказывают существенные влияния на формирование внешнеполитического поведения акторов. Национальный имидж становится важной темой исследования, привлекающий широкое внимание в вышеуказанном контексте.

Национальный имидж обычно понимается как комплексное впечатление о стране, формируемое в международном сообществе среди общественности, элит и лиц принимающих решения в других государствах. Данный имидж не является простым отражением объективной реальности, а представляет собой результат постоянного конструирования и воспроизводства в конкретных политических, исторических и дискурсивных условиях. Средства массовой информации играют ключевую роль в данном процессе, осуществляя выборочное представление имиджа других стран через установление повестки дня, нарративные рамки и ценностные суждения, тем самым влияя на структуру внешнеполитического восприятия.

С момента установления дипломатических отношений между Китаем и Казахстаном двусторонние связи в целом развивались стабильно. В последние годы, благодаря китайской глобальной инициативе «Один Пояс и Один путь» и механизмам многостороннего сотрудничества, китайско-казахстанские отношения постоянно углубляются, демонстрируя широкий спектр областей сотрудничества и усиление политического взаимодоверия. В данном процессе освещение Казахстана в китайских медиа не только отражает реальное состояние двухсторонних отношений, но и незаметно формирует общее восприятие Казахстана в китайском обществе.

Существующие исследования китайско-казахстанских отношений в основном сосредоточены на таких областях, как геополитика, энергетическое сотрудничество, региональная безопасность и экономическое сотрудничество в рамках «Одного Пояса и Одной пути». Систематических исследований, которые с точки зрения китайских медиа исследуют национальный имидж Казахстана и анализируют его влияние на

взаимодействие в области внешней политики между двумя странами, по-прежнему недостаточно. Исходя из этого, данная статья пытается ответить на следующие вопросы: Каковы характеристики имиджа Казахстана в китайских СМИ? Как этот имидж, как когнитивный фактор, влияет на взаимодействие Китая и Казахстана в сфере внешней политики?

Для систематического ответа на поставленные вопросы в статье сначала проводится обзор соответствующей литературы, чтобы определить теоретическую отправную точку и академическую позицию данного исследования. Исследования национального имиджа широко затрагивают такие области, как теория международных отношений и политическая коммуникативистика. Конструктивистская теория международных отношений полагает, что национальные интересы и поведение не существуют априори, а постоянно конструируются в процессе взаимодействия через идеи, восприятие и идентичность. Национальный имидж является важной составной частью этого процесса конструирования, косвенно влияя на внешнюю политику государства через воздействие на восприятие других стран лицами, принимающими решения, и общественностью. Национальный имидж представляет собой комплекс и является ключевым элементом мягкой силы государства [1, с. 34]. Элементы национального имиджа включают политические, экономические, социальные, культурные и географические аспекты, и его можно разделить на семь измерений [2, с. 16]:

- политический имидж;
- экономический имидж;
- социальный имидж;
- культурный имидж;
- дипломатический имидж;
- военный имидж;
- имидж народа.

Данная структура способствует всестороннему анализу и пониманию процесса построения национального имиджа, особенно в контексте международных коммуникаций.

В исследованиях медиа и международных отношений учёные обычно подчёркивают роль СМИ в формировании восприятия внешнего мира. Медиа являются не только каналом распространения информации, но и ключевой сферой производства смыслов и дискурсивного конструирования. Формирование и распространение национального имиджа по-прежнему в основном опираются на дискурсивные практики государств и медиа [3, с. 19]. Освещая политические, экономические и социальные вопросы других стран, СМИ в определённой степени участвуют в формировании их имиджа и могут влиять на направление дискуссии по внешней политике. Новейшие исследования подтверждают динамические изменения медийных нарративов

и их связь с политикой в контексте конкретных двухсторонних отношений. Сламгажи и другие в своём анализе ведущих казахстанских газет за 2008-2018 гг. обнаружили, что после выдвижения инициативы «Один Пояс и Один путь» акцент в освещении сместился с преимущественно экономических и политических аспектов на все более активное продвижение дружественных отношений между Казахстаном и Китаем [4, с. 362], и что дипломатические отношения между Казахстаном и Китаем повлияли на освещение Китая в СМИ. Данный пример наглядно демонстрирует, как важные рамки межгосударственного сотрудничества могут направлять медийную повестку, формируя более позитивный национальный имидж.

Данный процесс также находится под глубоким влиянием социокультурного контекста страны-объекта. Исследование Ниязгуловой и других среди казахстанской молодёжи показало, что, несмотря на внешнее информационное давление, казахстанские медиа сформировали целостную и позитивную модель восприятия России [5, с. 779]. Основой такого имиджа являются глубокие социальные связи, поскольку более 50% граждан Казахстана поддерживают тесные связи с родственниками и друзьями в странах СНГ. Данный факт свидетельствует о том, что общее социально-культурное пространство и тесные межличностные сети могут эффективно повышать восприимчивость и идентификацию аудитории с определёнными медийными нарративами, обеспечивая стабильную основу для построения позитивного национального имиджа.

Однако процесс трансформации формируемого медиа восприятия во влиянии на политику обычно является косвенным и зависит от конкретных условий. Исследования показывают, что международные PR-кампании оказывают ограниченные прямые влияния на содержание медиа-освещения; между их усилиями, с одной стороны, и заметностью, и эмоциональной окраской сообщений, с другой, не существует значимой связи. Тем не менее, само медиа-освещение оказывает довольно прямое воздействие на формирование общественного восприятия: его заметность положительно коррелирует с оценкой общественностью важности страны. Распространение данного влияния на политический уровень является более сложным. Некоторые учёные, анализируя «эффект CNN», утверждают, что СМИ могут выступать в качестве сдерживающей силы [6, с. 49], вынуждая лиц, принимающих решения, реагировать на чрезвычайные ситуации в условиях неполной информации благодаря оперативному освещению. Другие исследования отмечают, что влияние СМИ наиболее заметно, когда среди политической элиты существуют разногласия, а направление политики ещё не определено [7, с. 535]. Таким образом, чтобы сформированный медиа как национальный имидж действительно повлиял на политику, часто требуется опора на открытое «окно политических возможностей».

Что касается исследований китайско-казахстанских отношений, существующие работы в основном сосредоточены на таких традиционных темах, как геостратегия, энергетическое сотрудничество, экономические обмены и механизмы региональной безопасности. Хотя в последнее время появились исследования, посвящённые медийным нарративам и национальному имиджу в рамках «Одного Пояса и Одной пути», систематический академический анализ, который на основе дискурса ведущих китайских СМИ глубоко исследует характеристики конструирования имиджа Казахстана и далее изучает, как данный процесс конструирования соотносится и взаимодействует с двусторонним взаимодействием Китая и Казахстана в области внешней политики, все ещё недостаточен. Отсутствие такого исследовательского ракурса делает понимание когнитивного измерения и идеологических движущих сил китайско-казахстанских отношений неполным.

Существующие исследования выявляют косвенную цепочку передачи влияния от «медийного нарратива» к «общественному восприятию» и далее к «политическому взаимодействию». Исследования того, как важные инициативы сотрудничества перестраивают медийные нарративы в стране-объекте, предоставляют конкретные примеры понимания влияния рамок сотрудничества на национальный имидж; анализ восприятия аудиторией в конкретном регионе подчёркивает посредническую роль социокультурной близости в данном процессе передачи; соответствующая теория политической коммуникации и международных отношений далее объясняет обусловленность и сложность такого влияния. Данные многоуровневые исследовательские результаты совместно формируют прочную и динамичную аналитическую основу для данного систематического анализа имиджа Казахстана в китайских медиа и его потенциальной роли во взаимодействиях политик Китая и Казахстана, одновременно подчёркивая уникальную позицию и исследовательское пространство настоящего исследования.

Описание материалов и методов

На основе приведённого выше литературного обзора в данной статье устанавливается теоретическая основа и выбираются соответствующие исследовательские методы для проведения эмпирического анализа.

Данное исследование в основном опирается на ключевые положения теории национального имиджа и конструктивистской теории международных отношений. Национальный имидж рассматривается как когнитивная структура, динамически формирующаяся в процессе международного взаимодействия, на процесс его конструирования влияют политическая практика, медийный дискурс и общественное восприятие. Национальный

имидж не является простым отражением объективной реальности, а представляет собой систему смыслов, сочетающую в себе определённые ценностные ориентации и стратегические намерения. Конструктивистская теория подчёркивает, что идеи, идентичность и восприятие являются ключевыми факторами, формирующими поведение государств и международные отношения. Данный факт обеспечивает убедительную объяснительную перспективу для политологического анализа того, как медийный дискурс участвует в конструировании национального имиджа и, в свою очередь, влияет на политическое взаимодействие и стратегическое восприятие между странами. Сочетание этих двух подходов помогает систематически рассмотреть, как имидж Казахстана в китайских СМИ воздействует на практический процесс развития китайско-казахстанских отношений, исходя из цепочки «восприятие – идеи – поведение».

Данное исследование направлено на ответ на два ключевых вопроса: какой имидж Казахстана формируют ведущие китайские СМИ и каковы его характеристики? Как данный имидж, выступая в качестве когнитивного фактора, влияет на взаимодействие Китая и Казахстана в сфере внешней политики? Исходя из теоретической основы, в данной статье выдвигается следующая ключевая гипотеза: китайские СМИ посредством систематического и позитивного нарратива конструируют для Казахстана тройной имидж – «стратегического партнёра с политической стабильностью», «ключевого узла Одного Пояса и Одной пути» и «активного участника регионального сотрудничества в области безопасности». Данный сконструированный имидж, формируя общественное восприятие и политический контекст, обеспечивает поддержку на концептуальном уровне и основу для координации политического взаимодействия между Китаем и Казахстаном.

Для валидации данной гипотезы необходимо создать систематический и репрезентативный контент текстов. Исследовательские материалы получены из авторитетной китайской базы данных – CNKI «Полнотекстовая база данных важнейших китайских газет» и включают публикации, касающиеся Казахстана, за период с 2013 по 2025 год из таких изданий как: «Жэньминь жибао» и её зарубежное издание, «Синьхуа мэйджи дяньсюнь» и «Хуаньцю шибао». Путём систематического поиска и отбора (по темам: Казахстан + Республика Казахстан + Китай и Казахстан + Торговля Китая и Казахстана + Экономика Казахстана + Рынок Казахстана) был окончательно сформирован контент, содержащий 653 публикации.

Что касается качественных характеристик, выборка охватывает различные жанры, включая новостные репортажи, комментарии, эксклюзивные интервью и т.д., и затрагивает такие области, как политика, экономика, безопасность. В количественном распределении «Жэньминь

жибао» и её зарубежное издание составляют 72%, «Синьхуа мэйжи дяньсюнь» – 19%, «Хуаньцю шибао» – 9%. По тематике: политика и дипломатия – 40%, экономическое сотрудничество – 35%, вопросы безопасности – 15%, прочее – 10%. Инновация данного исследования в части материалов заключается в том, что впервые проведён системный сбор и анализ текстов за двенадцатилетний период из вышеуказанных трёх репрезентативных ведущих китайских СМИ, сформировав полноценную контентную основу, отражающую эволюцию нарратива о Казахстане.

В части методов исследования в данной статье используется комбинированный подход качественного контент-анализа и дискурс-анализа для систематического обзора и анализа текстов публикаций о Казахстане в ведущих китайских СМИ. Путём выявления тенденций в установлении повестки дня в политической, экономической, военной и других сферах обобщаются ключевые характеристики национального имиджа Казахстана, конструируемого контентом китайскими СМИ. На этой основе далее исследуется, как данный имидж, формируя общественное восприятие и политический контекст, создаёт концептуальные связи и взаимодействует с внешнеполитическим взаимодействием Китая и Казахстана. Данный метод делает акцент на целостном охвате смысла текста и его контекстуальном понимании, не полагаясь на количественную статистику, а уделяя основное внимание раскрытию внутренней логики и потенциального влияния медийного дискурса в процессе формирования национального имиджа и участия во внешнеполитическом нарративе.

Ожидается, что в результате вышеописанного исследовательского процесса будут достигнуты следующие результаты: систематическое обобщение характеристик имиджа Казахстана в китайских СМИ; изложение выводов о том, как медийный имидж влияет на политическое взаимодействие. Данные результаты предоставят новую перспективу для понимания концептуального измерения китайско-казахстанских отношений.

Результаты

Путём систематического анализа контента текстов данное исследование выявило, что конструирование китайскими СМИ национального имиджа Казахстана характеризуется системностью и многомерностью, что конкретно можно обобщить в виде трёх взаимосвязанных доминирующих имиджей:

Во-первых, имидж политически стабильного и надёжного стратегического партнёра. Китайские СМИ, освещая Казахстан, стремятся сформировать его имидж как стратегического партнёра, обладающего высокой политической устойчивостью и предсказуемостью его политики. В материалах подчёркивается не только долгосрочная стабильность

внутриполитической ситуации и преємственность руководства страны, но и даётся трактовка его роли как «якоря стабильности» в центральноазиатском геополитическом контексте. Акцент на встречах лидеров двух стран, в институционализированном диалоге между правительствами и подписании важных стратегических документов позволяет выстроить нарратив о китайско-казахстанских отношениях как о «постоянно углубляющемся стратегическом сопряжении и наращивании политического доверия». Такое конструирование имиджа служит двойной цели: внутри страны – повысить осведомлённость и уверенность китайской общественности в Казахстане как долгосрочном партнёре; вовне – передать ключевой посыл о том, что китайско-казахстанские отношения выходят за рамки обычного двухстороннего сотрудничества и обладают стратегической глубиной, создавая благоприятную информационную атмосферу для скоординированных действий сторон в сложной международной обстановке. Например, издание «Жэньминь жибао (зарубежная версия)» в 2023 году опубликовало новость о визите президента Казахстана Касым-Жомарта Токаева в Китай для участия в третьем Форуме международного сотрудничества «Один пояс, один путь». В репортаже подчёркивается, что, несмотря на изменения в международной обстановке, обе стороны должны сохранять первоначальные устремления и помогать друг другу. Особое внимание уделяется особому статусу Казахстана как страны, где была впервые выдвинута китайская глобальная инициатива совместного построения «Одного пояса, одного пути», а также важности двухсторонних отношений для регионального мира и стабильности [8]. В статье говорится: «Казахстан является страной-первопроходцем глобальной инициативы председателя Си Цзиньпина по совместному построению «Одного пояса, одного пути», и с первого дня Казахстан твёрдо поддерживает и активно участвует в ней». Данный репортаж отражает ведущую роль Казахстана в сотрудничестве в рамках «Одного пояса, одного пути» и преємственность его политики, укрепляя восприятие его общественностью как надёжного и долгосрочного стратегического партнёра Китая.

Во-вторых, имидж важного партнёра по сотрудничеству в рамках «Одного пояса, одного пути». В экономическом нарративе китайские СМИ позиционируют Казахстан как образцового партнёра по качественному совместному строительству китайской глобальной инициативы «Один пояс, один путь» и ключевого узла взаимосвязанности Евразийского континента. Освещение акцентирует его эволюцию от роли «транзитного коридора» к «платформе с добавленной стоимостью», подчёркивая не только уникальные географические преимущества, но и активное согласование политик и институциональные инновации (например, развитие цифровой экономики, создание зон трансграничного логистического сотрудничества),

что делает его движущей силой региональной экономической интеграции, а не пассивным участником. Постоянные репортажи о прогрессе конкретных проектов, росте торговых показателей и примерах производственного сотрудничества преобразуют абстрактное стратегическое взаимодействие в осязаемые результаты развития, тем самым укрепляя на уровне общественного мнения когнитивную основу восприятия китайско-казахстанского экономического сотрудничества как взаимовыгодного и многообещающего, а также обеспечивая легитимность для расширения сфер сотрудничества в будущем. Например, в июне 2025 года агентство «Синьхуа» опубликовало специальный репортаж под названием «Цветение шелкового пути: путевые заметки из Пекина в Астану», посвящённый визиту председателя Си Цзиньпина в Казахстан накануне второго саммита «Китай-Центральная Азия» [9]. В репортаже на примере таких проектов, как ветряная электростанция в Жанатасе и умный город в Алматы, всесторонне показано, как Казахстан, будучи местом зарождения китайской глобальной инициативы совместного построения «Одного пояса, одного пути», превращается из традиционного узла энергетики и транспорта в комплексный хаб сотрудничества, охватывающий такие сферы, как зелёная энергетика и цифровые инновации. Автор репортажа цитирует доцента кафедры политологии и международных отношений Назарбаева университета Джессикау Нифи упоминая что «Казахстан стал важным партнёром в качественном совместном построении «Одного пояса, одного пути» [9]. На конкретных примерах сотрудничества репортаж подчёркивает, как географические и политические преимущества Казахстана превращаются в реальные возможности для развития, формируя его современный имидж как ключевого экономического и кооперационного узла на евразийском континенте.

В-третьих, имидж активного участника в сфере региональной безопасности и многостороннего сотрудничества. В сфере безопасности и глобального управления китайские СМИ стремятся изобразить Казахстан как ответственную региональную державу и зрелого участника многосторонних процессов. Освещение сосредоточено не только на его успехах во внутренней борьбе с терроризмом и дерадикализацией, но и выделяет его активную роль инициатора и координатора в таких региональных механизмах многосторонней дипломатии, как Шанхайская организация сотрудничества (ШОС) и Совещание по взаимодействию и мерам доверия в Азии (СВМДА). Подчёркивая вклад Казахстана в продвижении регионального диалога и отстаивании концепции общей безопасности, медиа поднимает китайско-казахстанское сотрудничество в этой области на уровень совместной защиты региональной стабильности и совершенствования глобального управления. Данный имидж не только

отражает новую концепцию безопасности, продвигаемую Китаем, но и создаёт позитивную когнитивную среду для согласования политик и совместных действий двух стран в чувствительных сферах безопасности. Например, в статье «Совместное содействие здоровому и стабильному развитию Шанхайской организации сотрудничества», опубликованной в газете «Жэньминь жибао» 3 марта 2025 года, посол Китая в Казахстане Хань Чуньлинь ясно написал: «Китай активно поддерживает казахстанскую сторону в выполнении функций страны-председателя Шанхайской организации сотрудничества в 2023-2024 годах», а также «совместно продвигать сотрудничество во всех областях Шанхайской организации сотрудничества на новый уровень» [10]. Данное заявление с уровня официального СМИ Китая и главы дипломатического представителя явно подтверждает ключевую лидерскую роль Казахстана в такой весьма важной региональной многосторонней организации. Как страна-основатель и страна-председатель, Казахстан руководит и координирует сотрудничество по таким ключевым вопросам безопасности, как борьба с «тремя силами зла» и поддержание региональной стабильности, что является ярким проявлением его роли как активного проводника регионального управления в сфере безопасности и многосторонности.

Указанные выше три составляющих имиджа существуют вне изоляции, а образуют комплексную систему национального имиджа, опирающуюся на столпы «стабильность – развитие – безопасность». Имидж политической стабильности создаёт основу доверия для экономического сотрудничества и сотрудничества в области безопасности; имидж ключевого узла «Одного Пояса и Одного пути» поднимает экономическое сотрудничество на стратегический уровень; имидж участника в сфере безопасности дополняет роль Казахстана как всестороннего стратегического партнёра. Посредством такого системного конструирования имиджа китайские СМИ не только отражают реальность китайско-казахстанских отношений, но и на когнитивном уровне направляют понимание общественностью стратегической необходимости сотрудничества двух стран, формируя для непрерывного углубления двухсторонних отношений стабильную, позитивную и ориентированную на перспективу информационно-общественную среду.

Обсуждение

На основе представления характеристик имиджа необходимо далее исследовать, как данный сконструированный национальный имидж, выступая в качестве когнитивного фактора, влияет на внешнеполитическое взаимодействие Китая и Казахстана. Данное исследование выявило, что такое влияние носит системный и многомерный характер.

Во-первых, позитивный имидж непосредственно усиливает политическое доверие, закладывая когнитивную основу для двухсторонних контактов на высоком уровне. Сформированный китайскими СМИ имидж Казахстана как «стабильного, надёжного стратегического партнёра» не только создаёт в китайском информационном поле атмосферу дружественного восприятия Казахстана, но и посредством устойчивого, позитивного нарратива делает стабильность политической системы, преимущество политики и готовность к сотрудничеству с Китаем широко принимаемой «когнитивной картиной». Данная когнитивная среда снижает информационную асимметрию и транзакционные издержки доверия в межгосударственном общении, позволяя двусторонним контактам на высоком уровне, стратегическому диалогу и институциональному сотрудничеству развиваться в условиях более стабильных ожиданий, тем самым обеспечивая отношениям двух стран амортизационную поддержку на политическом уровне.

Во-вторых, конструирование имиджа через установление повестки дня направляет приоритеты и распределение ресурсов в двустороннем сотрудничестве. Постоянное подчёркивание китайскими СМИ о роли Казахстана как «ключевого узла» и «важного партнёра по сотрудничеству» в рамках «Одного Пояса и Одного пути» удерживает такие темы, как «взаимосвязанность», «производственная кооперация» и «энергетическая безопасность», в центре повестки китайско-казахстанского сотрудничества. Такая движимая имиджем повестка дня влияет не только на восприятие общественным мнением приоритетов сотрудничества, но и на политическом уровне способствует тому, что соответствующим направлениям сотрудничества уделяется больше институционального внимания и распределяется объёмными ресурсами. Например, ускоренное продвижение китайско-казахстанского сотрудничества в таких областях, как трансграничные перевозки, торгово-промышленные парки и финансовое сотрудничество, в определённой степени выигрывает от такого имиджа как «партнёра по развитию», который был усилен медиа ресурсами и трансформирован в политический консенсус.

В-третьих, имидж позиционирования региональной роли влияет на общее стратегическое восприятие Китаем Центральной Азии и модели регионального взаимодействия. Изображая Казахстан как «опору стабильности в Центральной Азии» и «активного участника многостороннего сотрудничества», китайские СМИ фактически наделяют Казахстан на региональном уровне ролью страны - «якоря». Данное конструирование имиджа выходит за рамки двухсторонних отношений, напрямую влияя на понимание Китаем регионального порядка в Центральной Азии и разработку соответствующей стратегии, что придаёт Казахстану

центральное место в политике Китая в Центральной Азии. В результате на таких многосторонних площадках, как ШОС и СВМДА, Китаю и Казахстану легче достигать согласования позиций и политической синергии, совместно продвигая региональные повестки в области безопасности и управления.

В-четвёртых, имидж как мягкий дипломатический актив усиливает дискурсивную легитимность и общественную поддержку в ходе политического взаимодействия. Позитивный имидж Казахстана, накопленный в китайском информационном пространстве, становится своего рода «когнитивным капиталом», делая проекты сотрудничества и политические инициативы Китая и Казахстана более понятными и поддерживаемыми китайской общественностью. Например, когда речь идёт о крупных инвестиционных проектах или долгосрочном стратегическом сотрудничестве, уже сформированный позитивный национальный имидж способен смягчить возможные сомнения или недопонимания, обеспечивая социальную легитимность для реализации политики. Данное мягкое влияние, хотя и не отражено напрямую в дипломатических документах, на глубинном уровне смазывает практический процесс политического взаимодействия двух стран.

При дальнейшем политологическом анализе, когнитивное конструирование национального имиджа само по себе представляет собой динамическую систему, формируемую множеством субъектов, разнообразными стратегиями и медийными технологиями, которая глубоко влияет на базовую логику и внешнюю среду политического взаимодействия. Национальный имидж не является единой сущностью, а представляет собой комплекс, состоящий, например, из «политического имиджа государства», ориентированного на политическую систему и эффективность управления, и «национального имиджа», ориентированного на историко-культурные особенности [11, с. 94]. Взаимосвязь его внутренних и внешних факторов, таких как верховенство закона, дипломатия и культурное продвижение непосредственно связана с национальной безопасностью и международным престижем. Формирование данного комплексного имиджа в высокой степени зависит от стратегических коммуникационных практик.

В эпоху глобализации построение национального имиджа – является «непрерывный процесс», требующий исследований рынка, постоянной коммуникации и стратегического позиционирования [12, с. 97]. Национальный бренд, например, продукция и символы с национально-культурной спецификой является «одним из инструментов представления страны» для формирования позитивного имиджа, привлечения инвестиций и туристов [13, с. 164], что предоставляет конкретные когнитивные носители для прагматичного китайско-казахстанского сотрудничества. Однако, поле власти в формировании имиджа наполнено конкуренцией. Исследование,

проведённое учёными на примере анализа газеты «Жэньминь жибао», показывает, что СМИ могут посредством специфического выбора лексики и риторических приёмов (таких как использование метафор и риторических вопросов) систематически конструировать имидж другой страны [14, с. 123]. Данный факт предупреждает нас о том, что двустороннее восприятие имиджа может подвергаться влиянию нарративов третьих сторон. Краеугольным камнем любого конструирования имиджа является внутренняя информационная экосистема. «Репутация государства во внешнем медиaprостранстве является, прежде всего, органическим продолжением его имиджа во внутреннем медиaprостранстве» [15, с. 218].

Данный факт означает, что конечная глубина и устойчивость политического доверия между Китаем и Казахстаном неотделимы от наличия в обеих странах внутренней, профессиональной и соответствующей международным нормам журналистики и системы публичного дискурса, которые изнутри поддерживают стабильный, достоверный и устойчивый имидж партнёра. Следовательно, управление когнитивными факторами в политическом взаимодействии Китая и Казахстана требует системной координации внутреннего управления, стратегической коммуникации, брендинга и медиадипломатии для совместного формирования выигрышного нарратива, выдерживающего проверку как внутри стран, так и за их пределами.

Таким образом, как отмечают отечественные учёные Скрипникова и другие «СМИ играют ключевую роль в формировании национального имиджа: они не только отражают общественное мнение и преобладающие взгляды внутри конкретной группы, но и в значительной степени создают их. Поэтому Казахстан – страна, активно стремящаяся развивать свой туристический сектор и продвигать международное предпринимательство – уделяет большое внимание тому, как его имидж представляется в зарубежных СМИ. Страна продолжает прилагать все усилия для влияния на формирование позитивного и достоверного образа» [16].

Национальный имидж является не просто простым отражением двухсторонних отношений, но и активным фактором, постоянно участвующим в формировании политического восприятия, повестки сотрудничества и региональной стратегии. В китайско-казахстанских отношениях позитивный, стабильный и кооперативный имидж Казахстана, сконструированный с помощью СМИ, стал важной «когнитивной инфраструктурой» внешнеполитического взаимодействия двух стран, играя структурную роль в снижении транзакционных издержек, в определении направлений сотрудничества и усилении региональной координации. В будущем внимание к динамической взаимосвязи между имиджем и политикой будет иметь долгосрочное значение для понимания путей углубления китайско-казахстанских отношений.

Заключение

Настоящее исследование направлено на систематический анализ ключевых характеристик национального имиджа Казахстана, сконструированного ведущими китайскими СМИ, и изучение того, как данный имидж, выступая в качестве когнитивного фактора, влияет на взаимодействие Китая и Казахстана в сфере внешней политики. Для достижения данной цели в работе использован комбинированный метод качественного контент-анализа и критического дискурс-анализа на основе репрезентативных публикаций в «Жэньминь жибао» (включая его зарубежного издания), «Синьхуа мэйжи дяньсюнь» и «Хуаньцю шибао». В ходе исследования был проведён глубокий анализ тематических рамок, нарративной логики и дискурсивных стратегий данных публикаций. Путём системного анализа были получены следующие три ключевых результата:

1. Имидж Казахстана в китайских СМИ представляет собой комплексную систему, опирающуюся на три столпа: «стратегический партнёр с политической стабильностью», «ключевой узел «Одного Пояса и Одной пути» и «активный участник региональной безопасности и многостороннего сотрудничества». Данная картина имиджа в высокой степени соответствует текущей стратегической позиции всестороннего стратегического партнёрства между Китаем и Казахстаном.

2. Данный имидж не является пассивным отражением двухсторонних отношений, а представляет собой продукт активного конструирования медиа посредством фрейминга и наделения смыслом. Он служит как стратегическому нарративу китайской внешней коммуникации, так и на когнитивном уровне участвует в формировании социального консенсуса и политического контекста для сотрудничества с Казахстаном.

3. Формируемый медиа позитивный национальный имидж посредством тройного пути – «укрепление политического доверия – направление повестки сотрудничества – усиление восприятия региональной роли» – обеспечивает важную мягкую поддержку и идеологическую динамику для внешнеполитического взаимодействия Китая и Казахстана.

На основании указанных результатов данное исследование приходит к следующему выводу: в современных китайско-казахстанских отношениях национальный имидж стал активной когнитивной переменной. Посредством систематического и позитивного нарратива китайские СМИ успешно сконструировали имидж Казахстана как надёжного, важного и стратегически синергичного партнёра. Данный процесс конструирования и его когнитивные эффекты существенно смазывают и способствуют двусторонней координации политики и углублению сотрудничества в различных областях, подтверждая ключевую роль идей и факторов восприятия в практике международных отношений.

Перспективы применения выводов данного исследования проявляются главным образом на академическом и практическом уровнях. В академическом плане результаты предоставляют эмпирический случай на основе китайско-казахстанских отношений для понимания механизма взаимодействия между национальным имиджем, медиадискурсом и внешней политикой, обогащая междисциплинарные исследования конструктивистской теории международных отношений и политической коммуникации в евразийском регионе. В практическом плане выявленные пути конструирования медийного имиджа и механизмы когнитивного влияния могут предоставить теоретическую основу и стратегические ориентиры для двух стран с целью дальнейшего повышения синергетической эффективности публичной дипломатии, оптимизации стратегий межкультурной коммуникации и направления нарратива двухсторонних отношений в сложной международной информационной среде.

Для дальнейшего углубления исследований в данной области последующие работы рекомендуется развернуть по следующим направлениям: отслеживание деконструкции существующего национального имиджа и его конкурентного реконструирования множественными акторами, такими как социальные сети, аналитические центры, НПО в эпоху цифровых медиа; анализ с сравнительной перспективой того, как казахстанские СМИ конструируют имидж Китая и каково в данном когнитивном взаимодействии; исследование микро-причинно-следственных механизмов между восприятием национального имиджа и реализацией конкретных совместных проектов.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Чжао Ю. Построение образа государства в китайском дипломатическом дискурсе на основе корпуса текстов // Вестник Хунаньского политехнического университета (Социальные науки). – 2025. – Т. 30, № 6. – С. 34-44.

[2] Сунь Ю. Коннотация и функция государственного имиджа // Международный форум. – 2002. – № 4. – С. 14-21.

[3] Чжао Ю., Ван Ж. Формирование китайского государственного образа с точки зрения институционального права голоса // Внешние коммуникации. – 2021. – № 3. – С. 17-21.

[4] Slamgazy, A., Liu, R., Zhappassov, Z., Tassilova, A. Kazakhstan's Media Coverage of China: How the Belt and Road Initiative Strengthens Geopolitical Ties // Journal of Eastern European and Central Asian Research. – 2024. – Vol. 11, No. 2. – P. 362-376.

[5] Niyazgulova A., Melnik G., Ibragimov N., Nikinov S., Borshchenko V. Media Image of Russia in the Perception of Kazakhstan // International Scientific Congress «Knowledge, Man and Civilization» (ISCKMC 2022). – 2022. – P. 779-785.

[6] Papadopoulos E. Mass Media and International Relations: The “CNN Effect” and the Role of the Mass Media in Foreign Policy Formulation // *The IAPSS Journal of Political Science*. – 2009. – Vol. 15, No. 1. – P. 44-55.

[7] Robinson P. Theorizing the Influence of Media on World Politics // *European Journal of Communication*. – 2001. – Vol. 16, Issue 4. – P. 523–544.

[8] Си Цзиньпин встретился с президентом Казахстана Токаевым // Зарубежное издание *People’s Daily*. – 2023. – 18 окт. – URL: https://paper.people.com.cn/hwbwap/html/2023-10/18/content_26022082.htm (дата обращения: 23.02.2026).

[9] Чжао Я., Мяо С., Хань Л. Шёлковый путь цветёт – записки о путешествии от Пекина до Астаны // *Синьхуа* [Электронный ресурс]. – 2025. – 17 июня. – URL: <https://www.xinhuanet.com/politics/leaders/20250617/a0b3c329055d43c998d8a7d6335e27e4/c.html> (дата обращения: 23.02.2026).

[10] Хань Ч. Совместными усилиями содействовать здоровому и стабильному развитию Шанхайской организации сотрудничества // *Жэньминь жибао*. – 2025. – 3 марта. – № 3.

[11] Хусайнзода А., Некрұзи М. Роль политического имиджа государства в укреплении национальной безопасности: внутренние и внешние факторы // *Международные отношения и безопасность*. – 2025. – № 4 (16). – С. 93-106.

[12] Niemczyk N., Bardin C., Denissova N. Коммуникативные стратегии и PR-технологии формирования имиджа страны (на примере республики Казахстан) // *Век информации (сетевое издание)*. – 2021. – Т. 5, № 3 (16). – С. 96-109.

[13] Лімхан Ә., Жетпісбаева М., Мамырова К. Влияние национального брендинга на формирование имиджа Казахстана // *Вестник Казахского национального университета. Серия журналистики*. – 2019. – Т. 51, № 1. – С. 162-168.

[14] Чжан В. Формирование национального имиджа США в репортажах «Жэньминь жибао» // *Успехи гуманитарных наук*. – 2024. – № 8. – С. 120-126.

[15] Алимов Б.С. Роль национальной публицистики в повышении имиджа Узбекистана // *Foreign Languages in Uzbekistan: научно-методический электронный журнал*. – 2020. – № 3 (32). – С. 218-228.

[16] Skripnikova A., Zhanibek A., Negizbayeva M., Mukan S., & Saudabekova E. The Communication Trends Referring to Kazakhstan’s International Image: The case of The Washington Post // *Brazilian Journalism Research*. 2025. 21(1), – e1664. <https://doi.org/10.25200/BJR.v21n1.2025.1664> (дата обращения: 23.02.2026).

REFERENCES

- [1] Zhao Y. Jiyu yuliaoku de zhongguo wajjiao huayu guojia xingxiang jiangou [Construction of National Image in Chinese Diplomatic Discourse Based on Corpus] // Hunan Gongye Daxue Xuebao (Shehui Kexue Ban). 2025. T. 30, No. 6. P. 34-44 [in Chinese].
- [2] Sun Y. Guojia xingxiang de neihan ji qi gongneng [The Connotation and Function of National Image] // Guoji Luntan. 2002. No. 4. P. 14-21 [in Chinese].
- [3] Zhao Y., Wang R. Zhiduxing huayuquan shijiao xia zhongguo guojia xingxiang de suzao [The Construction of China's National Image from the Perspective of Institutional Discourse Power] // Duiwai Chuanbo. 2021. No. 3. P. 17-21 [in Chinese].
- [4] Slamgazy, A., Liu, R., Zhappassov, Z., Tassilova, A. Kazakhstan's Media Coverage of China: How the Belt and Road Initiative Strengthens Geopolitical Ties // Journal of Eastern European and Central Asian Research. 2024. Vol. 11, No. 2. P. 362-376.
- [5] Niyazgulova A., Melnik G., Ibragimov N., Nikinov S., Borshchenko V. Media Image of Russia in the Perception of Kazakhstan // International Scientific Congress "Knowledge, Man and Civilization" (ISCKMC 2022). 2022. P. 779-785.
- [6] Papadopoulos E. Mass Media and International Relations: The "CNN Effect" and the Role of the Mass Media in Foreign Policy Formulation // The IAPSS Journal of Political Science. 2009. Vol. 15, No. 1. P. 44-55.
- [7] Robinson P. Theorizing the Influence of Media on World Politics // European Journal of Communication. 2001. Vol. 16, Issue 4. P. 523–544.
- [8] Xi Jinping met with President of Kazakhstan Tokayev // Foreign edition of People's Daily. – 2023. – Oct 18. – URL: https://paper.people.com.cn/hwbwap/html/2023-10/18/content_26022082.htm (accessed date: 02/23/2026) [in Chinese].
- [9] Zhao Y., Miao X., Han L. Shelkovyi put tsvetet – zapiski o puteshestvii ot Pekina do Astany [The Silk Road blossoms – travel notes from Beijing to Astana] // Xinhua. 2025. 17 June. URL: <https://www.xinhuanet.com/politics/leaders/20250617/a0b3c329055d43c998d8a7d6335e27e4/c.html> (accessed date: 23.02.2026) [in Chinese].
- [10] Han C. Sovmestnymi usiliyami sodeystvovat zdorovomu i stabilnomu razvitiyu Shankhayskoy organizatsii sotrudnichestva [Jointly promote the healthy and stable development of the Shanghai Cooperation Organization] // Renmin Ribao [People's Daily]. 2025. 3 March. No. 3 [in Chinese].
- [11] Khusainzoda A., Nėkrūzi M. Rol' politicheskogo imidzha gosudarstva v ukreplenii natsional'noi bezopasnosti: vnutrennie i vneshnie factory [The Role of the State's Political Image in Strengthening National Security: Internal and External Factors] // Mezhdunarodnye otnosheniia i bezopasnost'. 2025. No. 4 (16). P. 93-106 [in Russ.].

[12] Niemczyk N., Bardin C., Denissova N. Kommunikativnye strategii i PR-tehnologii formirovaniia imidzha strany (na primere respubliki Kazakhstan) [Communicative Strategies and PR Technologies for Forming a Country's Image (Case Study of the Republic of Kazakhstan)] // Vek informatsii (setevoe izdanie). 2021. T. 5, No. 3 (16). P. 96-109 [in Russ.].

[13] Limkhan A., Zhetpisbaeva M., Mamyrova K. Vliianie natsional'nogo brendinga na formirovanie imidzha Kazakhstana [The Impact of National Branding on the Formation of Kazakhstan's Image] // Vestnik Kazakhskogo natsional'nogo universiteta. Seriya zhurnalistiki. 2019. T. 51, No. 1. P. 162-168 [in Kaz.].

[14] Zhan W. Formirovanie natsional'nogo imidzha SShA v reportazhakh "Renmin Ribao" [Formation of the U.S. National Image in the People's Daily reports] // Uspekhi gumanitarnykh nauk. 2024. No. 8. P. 120-126 [in Russ.].

[15] Alimov B. Rol' natsional'noi publitsistiki v povyshenii imidzha Uzbekistana [The Role of National Publicism in Enhancing the Image of Uzbekistan] // Foreign Languages in Uzbekistan: nauchno-metodicheskii elektronnyi zhurnal. 2020. No. 3 (32). P. 218-228 [in Uzbek].

Skripnikova A., Zhanibek A., Negizbayeva M., Mukan S., & Saudabekova E. The Communication Trends Referring to Kazakhstan's International Image: The case of The Washington Post // Brazilian Journalism Research. 2025. 21(1), – e1664. <https://doi.org/10.25200/BJR.v21n1.2025.1664> (accessed date: 23.02.2026).

ҚХР МЕН ҚР СЫРТҚЫ САЯСИ ӨЗАРА ІС-ҚИМЫЛЫНЫҢ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕГІ ҚЫТАЙ БҰҚАРАЛЫҚ АҚПАРАТ ҚҰРАЛДАРЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН Р ЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ИМИДЖІ

*Дин Циньпин¹, Мұқан С.²

^{*1} Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

² Халықаралық ақпараттық технологиялар университеті,
Алматы, Қазақстан

Андатпа. Халықаралық қатынастардың өзгеруі жағдайында сыртқы саясатты қалыптастыруға дискурс пен қабылдау факторларының ықпалы артып келеді. Ұлттық имидж – бұл мемлекеттің әлемдегі орнын көрсетіп қана қоймай, оның саясатын басқа халықаралық қатынастар акторларының қалай қабылдайтынын да айқындайтын күрделі жиынтық. Бұл имиджді қалыптастыруда және сыртқы саяси нарративтерді ілгерілетуде бұқаралық ақпарат құралдары басты рөл атқарады. Бұл зерттеуде 2013–2025 жылдар аралығында «Жэньминь жибао», «Синьхуа» және «Хуаньюцю шибао» басылымдарында жарияланған Қазақстан туралы материалдар талданады. Зерттеудің мақсаты – Қытай мен Қазақстан арасындағы стратегиялық әріптестік тереңдеп келе жатқан кезеңде жетекші қытайлық БАҚ-тың Қазақстан имиджін қалыптастырудағы рөлін айқындау және бұл

үдерістің екіжақты қатынастарға әсерін бағалау. Контент және дискурс талдау нәтижелері қытайлық медианың Қазақстанды тұрақты, болжамды әрі стратегиялық маңызы бар сенімді әріптес ретінде танытатынын көрсетті. Басты нарратив жоғары деңгейдегі кездесулер, стратегиялардың үйлесімділігі мен ынтымақтастықтың нақты жетістіктері аясында құрылған. Мұндай репрезентация тек екіжақты қатынастардың оң серпінін бейнелеп қоймай, сонымен бірге Қытай қоғамында Қазақстанға деген көзқарасты қалыптастырып, ынтымақтастыққа қоғамдық қолдау мен саяси сенімді нығайтады. Осылайша, зерттеу медиадискурс пен сыртқы саясат арасындағы байланысты түсінуге үлес қосады. Нәтижелер медиа бейнелеуінің екіжақты ынтымақтастық күн тәртібін заңдастыру мен ілгерілету тетігін ашып, халықаралық коммуникация теориясы мен аймақтық деңгейдегі қоғамдық дипломатиясы тәжірибесін тереңірек тануға мүмкіндік береді.

Тірек сөздер: Қазақстан, қытай БАҚ-тары, ұлттық имидж, медиадискурс, қытай-қазақстан қатынастары, контент-талдау, сыртқы саяси өзара іс-қимыл, қоғамдық дипломатиясы

THE IMAGE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN IN CHINESE MEDIA AS A FACTOR IN FOREIGN POLICY INTERACTION BETWEEN CHINA AND KAZAKHSTAN

*Ding Qinpings¹, Saken Mukan²

¹Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

²International Information Technology University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. In the context of the transformation of international relations, the influence of discursive and perceptual factors on foreign policy formation is growing. The national image, as a complex of external perceptions, not only reflects a state's position in the world as well as determines how its policies are perceived by other actors of international relations. Media acts as key actor in constructing this image and promoting foreign policy narratives. This study focuses on the analysis of materials about Kazakhstan published in People's Daily, Xinhua Daily Telegraph, and Global Times from 2013 to 2025. The aim of the research is to identify the role of leading Chinese media in shaping the image of Kazakhstan amid the deepening strategic partnership between the two countries and to assess the implications of this process for bilateral relations. The conducted content and discourse analysis demonstrates that Chinese media forms a holistic image of Kazakhstan as a stable, predictable, and strategically significant partner. The main narrative is built around themes of high-level interaction, strategic alignment, and concrete achievements in various areas of cooperation. Such representation not only records the positive dynamics of relations as well as actively shapes the perception of the Kazakh partner in China, strengthening public support for cooperation and political trust between the parties. Thus, the study contributes to the understanding of interconnection between media discourse and

foreign policy. The obtained results reveal the mechanism/capacity through that media representation legitimizes and promotes the bilateral cooperation agenda, that contributes to a deeper understanding of both the theory of international communications and the practice of public diplomacy in a specific regional context.

Keywords: Kazakhstan, Chinese media, national image, media discourse, China-Kazakhstan relations, content analysis, foreign policy interaction, public diplomacy

Статья поступила / Мақала түсті / Received: 23.01.2026.

Принята к публикации / Жариялауға қабылданды / Accepted: 27.03.2026.

Информация об авторах:

Дин Циньпин – докторант кафедры международных отношений и мировой экономики Казахского национального университета имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан, <https://orcid.org/0009-0001-9362-7472>, электронная почта: din_tsinpin@live.kaznu.kz; 815693234@qq.com

Мұқан Сәкен Мұқанұлы – доктор философии (Ph.D) по международным отношениям, профессор кафедры медиакоммуникации и истории Казахстана Международного университета информационных технологий, г. Алматы, Казахстан, <https://orcid.org/0000-0003-0652-2806>, электронная почта: s.mukan@iitu.edu.kz

Автортар туралы мәлімет:

Дин Циньпин – Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің халықаралық қатынастар және әлемдік экономика кафедрасының докторанты, Алматы, Қазақстан, <https://orcid.org/0009-0001-9362-7472>, электрондық пошта: din_tsinpin@live.kaznu.kz; 815693234@qq.com

Мұқан Сәкен Мұқанұлы – халықаралық қатынастар бойынша философия докторы (Ph.D), Халықаралық ақпараттық технологиялар университетінің медиакоммуникация және Қазақстан тарихы кафедрасының профессоры, Алматы қаласы, Қазақстан, <https://orcid.org/0000-0003-0652-2806>, электрондық пошта: s.mukan@iitu.edu.kz

Information about the authors:

Ding Qinpings – Ph.D. Candidate in International Relations Department of International Relations and World Economy, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, <https://orcid.org/0009-0001-9362-7472>, e-mail: din_tsinpin@live.kaznu.kz; 815693234@qq.com

Saken Mukan – Ph.D in International Relations, Professor, Department of Media Communications and History of Kazakhstan, International Information Technology University, Almaty, Kazakhstan, <https://orcid.org/0000-0003-0652-2806>, e-mail: s.mukan@iitu.edu.kz

УДК 327(4:510)

МРНТИ 11.25.19

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.015>

ОЦЕНКА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СТРАТЕГИИ КИТАЯ В ЭКСПЕРТНО-АНАЛИТИЧЕСКОМ СООБЩЕСТВЕ ЕВРОПЫ

* Бекенова А.М.¹

*¹ Казахский университет международных отношений и мировых языков
имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Аннотация. Статья основана на анализ экономической стратегии Китая в аналитической дипломатии Европы в условиях трансформации международной системы и усиления глобальной экономической конкуренции. В центре внимания находятся европейские научно-исследовательские и аналитические центры, их интерпретация внешнеэкономической политики Китая. Показано, что аналитическая дипломатия, реализуемая через Think Tanks (мозговые центры), представляет форму участия экспертных институтов в международных процессах. Экономическая стратегия Китая рассматривается как структурный фактор мировой экономики, затрагивающий вопросы промышленной политики, технологической конкуренции, финансовой устойчивости и стратегической автономии Европы. Выявлены особенности английской и общеевропейской аналитических школ, различающихся по методологическим установкам и фокусам анализа. Автор, выделяя два аналитических уровня, прикладной и теоретический, приходит к выводу, что аналитическая дипломатия имеет многомерный и стратегически выверенный характер, сочетая конкурентный и прагматический подходы. Анализ экономической стратегии Китая в европейской аналитической дипломатии показал, что она носит комплексный характер: КНР рассматривается как экономический партнер, структурный конкурент и значимый фактор трансформации мировой экономики.

Ключевые слова: Европа, Китай, аналитическая дипломатия, экономическая стратегия, Think Tanks, внешнеэкономическая политика, аналитическая школа

Введение

В условиях усложнения международной системы и трансформации механизмов формирования внешнеполитических решений возрастает роль негосударственных аналитических акторов, прежде всего исследовательских центров (Think Tanks), выступающих связующим звеном между академическим знанием, политическими элитами и публичной дипломатией. В европейском политическом пространстве данные структуры приобретают

особое значение в контексте осмысления экономической стратегии Китайской Народной Республики, которая рассматривается одновременно как источник возможностей, системный конкурент и нормативный вызов для Европейского союза и отдельных государств Европы.

В этой связи особое теоретико-прикладное значение приобретает концепт аналитической дипломатии (Think Tank diplomacy), отражающий институционализированное участие аналитических центров в международных коммуникациях, интерпретации стратегий внешних акторов и формировании дискурсивных рамок внешнеэкономической политики.

Масштаб глобальной экспертной инфраструктуры подтверждается данными Программы аналитических центров и гражданских обществ (Think Tanks and Civil Societies Program, TTCSP) при Penn State University, возглавляемой Джеймс Макганн. В мировом масштабе насчитывается более 11 000 аналитических центров [1]. Современные аналитические центры функционируют как самостоятельные акторы, вовлеченные в формирование стратегических нарративов, подготовку прикладных рекомендаций и участие в транснациональных экспертных сетях, что усиливает их роль в процессах выработки внешнеполитических и экономических решений.

Экономические достижения Китая за последние десятилетия обусловили устойчивое внимание европейской аналитической дипломатии к его стратегии развития. Как вторая экономика мира, КНР демонстрирует рост производственного потенциала и укрепление национальной мощи. Активная интеграция в мировую экономику и участие в международном разделении труда способствовали совершенствованию институтов открытой экономики и расширению внешнеэкономической активности. Объем торговли товарами увеличился с 32,2 трлн юаней в 2020 году до 43,8 трлн юаней в 2024 году, при среднегодовом росте около 8%, что закрепило за Китаем статус крупнейшего мирового торговца товарами [2].

Одновременно усиливаются позиции страны в высокотехнологичных отраслях, цифровой экономике, зелёной энергетике и промышленной модернизации. Эти структурные изменения повышают роль Китая в глобальных цепочках добавленной стоимости и формировании технологических стандартов, что делает его экономическую стратегию значимым объектом международного, в том числе европейского, экспертного анализа.

Цель настоящей статьи заключается в выявлении концептуального значения аналитической дипломатии и в исследовании механизмов, посредством которых европейские исследовательские центры (Think Tanks) осуществляют оценку и интерпретацию экономической стратегии Китая.

Описание материалов и методов

Для проведения исследования на первом этапе был осуществлён сбор источников, которые выявлялись Национальной библиотеки Республики Казахстан, Library of Congress, British Library, Penn State University, а также наукометрических баз данных и международных масс-медиа. Особое внимание было уделено материалам ведущих европейских аналитических центров - Королевского института международных отношений (Royal Institute of International Affairs, Chatham House, Великобритания), Французского института международных отношений (Institut français des relations internationales, IFRI, Франция) и Немецкого института международных отношений и безопасности (Stiftung Wissenschaft und Politik, SWP, Германия). Эти центры были отобраны на основе глобального рейтинга Программы Think Tanks and Civil Societies Program (TTCSP), который проводит The Pennsylvania State University. Это позволило сформировать репрезентативную базу, отражающую наиболее влиятельные подходы европейской аналитической школы.

На следующем этапе была проведена систематизация отобранных источников по ключевым направлениям исследования - от исторической эволюции аналитических центров до современных интерпретаций экономической стратегии Китая в европейской аналитике.

Использовались различные методы. Применение хронологического метода позволило проследить динамику развития Think Tanks и становления концептуального подхода Think Tank diplomacy, как институционализованного участия аналитических центров в международном взаимодействии и выработки внешнеполитических решений.

Контент-анализ был использован для выявления и группировки основных смысловых категорий и интерпретационных подходов. В частности, были проанализированы аналитические доклады и экспертные статьи, посвящённые экономической стратегии Китая в исследованиях Великобритании, Франции и Германии. Отбор материалов на данном этапе осуществлялся по критериям тематической релевантности, аналитической содержательности, используя качественный метод, институциональной значимости публикаций и авторитетности авторов, что обеспечило научную обоснованность и целостность полученных результатов.

Результаты

Европейские исследовательские центры занимают значимое место в современной мировой экспертно-аналитической инфраструктуре. Их деятельность формирует важную часть международного интеллектуального пространства, в рамках которого вырабатываются интерпретации глобальных политических и экономических процессов, а также формируются

экспертные рекомендации для государственных и международных институтов. Благодаря высокой институциональной устойчивости, развитым экспертным сетям и тесному взаимодействию с органами принятия решений европейские мозговые центры оказывают заметное влияние на формирование внешнеполитической и внешнеэкономической повестки.

Выбор Think Tanks для настоящего исследования не носит случайного характера. Он является результатом последовательного аналитического отбора, учитывающего совокупность факторов, включая институциональную репутацию центров, их вклад в развитие экспертного знания, устойчивость исследовательских программ и глубину исторического становления. Особое внимание уделялось не только современному экспертному авторитету данных институтов, но и их историческому пути, поскольку именно длительная институциональная эволюция позволила многим европейским мозговым центрам занять прочное место в системе глобального экспертного взаимодействия.

Эволюция мозговых центров и становление аналитической дипломатии представляют собой длительный процесс трансформации не только форм производства политического знания, но и логики внешнеполитической деятельности государства. Хотя сам термин «аналитический центр» сравнительно новый, его истоки уходят в глубокое прошлое. Как отмечал Джейкоб Солл, прообразы Think Tanks можно обнаружить уже в гуманистических академиях XVI-XVII веков [3]. Более того, элементы экспертного сопровождения власти прослеживаются еще в VIII-IX веках, когда монархи привлекали образованных советников для обоснования решений. Уже тогда знание выступало инструментом легитимации власти и стратегического управления.

В XVII-XVIII веках формируются более устойчивые интеллектуальные сообщества, находившиеся рядом с государством, но сохранявшие относительную автономию (Академия братьев Дюпюи, Клуб де л'Энтресоль). Они постепенно начинают влиять на политическую повестку, выходя за рамки академических дискуссий.

В XVII-XIX веках экспертная деятельность тесно связана с задачами имперского расширения: аналитика носила преимущественно географический и военный характер. В XIX веке возникают институции, приближающиеся к современному типу Think Tanks, Royal United Services Institute и Fabian Society, где знание начинает использоваться также для разработки социально-экономических и идеологических программ.

На рубеже XIX-XX веков происходит институционализация экспертного анализа. Усложнение международной политики требует системной аналитической поддержки решений, что приводит к созданию

первых устойчивых Think Tanks нового типа в США: Carnegie Endowment for International Peace и Brookings Institution.

После Второй мировой войны аналитические центры становятся важными участниками формирования мирового порядка. В условиях холодной войны усиливается их специализация на безопасности и стратегическом прогнозировании; показателен пример RAND Corporation, использовавшей математические методы и сценарное моделирование. Именно в этот период формируются основы аналитической дипломатии.

С 1970-1980-х годов наблюдается глобальное распространение Think Tanks, которые становятся частью мировой экспертной инфраструктуры, связывающей академию, государство и международные организации.

В XXI веке их роль расширяется в условиях цифровизации и информационной конкуренции: они участвуют в трек-2 дипломатии, формируют международные экспертные сети и влияют на глобальные дискурсы. Аналитическая дипломатия приобретает институционализированный характер, предполагая системное использование экспертных знаний и стратегического прогнозирования во внешней политике.

В период с 1989 по 2021 год Программа аналитических центров и гражданских обществ (TTCSP), функционирующая на базе Lauder Institute при Penn State University, ежегодно проводила комплексную оценку политико-аналитических институтов различных регионов мира, публикуя результаты в формате глобального рейтинга ведущих Think Tanks [4]. Как отмечается в материалах программы, индекс формировался на основе многоуровневой экспертизы, учитывающей институциональную устойчивость центров, качество аналитической продукции, степень их влияния на публичную политику и уровень международной вовлеченности. В документах TTCSP подчеркивается, что программа не ограничивается ранжированием организаций, а осуществляет системное исследование их роли в структурах государственного управления и гражданского общества, что обусловило её репутацию «аналитического центра аналитических центров» [1].

При этом в ежегодных отчетах указывается, что на протяжении трёх десятилетий TTCSP инициировала и координировала международные проекты, направленные на преодоление разрыва между академическим знанием и политической практикой в сферах международной безопасности, глобального управления, мировой экономики, экологической политики и глобального здравоохранения. В аналитических обзорах программы подчеркивается, что подобные инициативы способствовали формированию транснациональных экспертных сетей и укреплению взаимодействия между исследовательскими центрами разных регионов. Стратегических

документах TTCSР акцентируется, что ключевая миссия программы состоит в повышении институциональной эффективности, общественной легитимности и практической значимости Think Tanks как самостоятельных акторов современной международной политики [1].

Существенное значение для понимания данного феномена имеет и институциональное разнообразие самих аналитических центров. Они различаются по идеологической ориентации, источникам финансирования, тематической специализации и кругу адресатов своей аналитической продукции. Джеймс МакГанн предлагает классифицировать Think Tanks по степени независимости и институциональной принадлежности, выделяя автономные и независимые, квазинезависимые, связанные с правительством, квазиправительственные, университетские, партийные и корпоративные структуры [5]. Такая дифференциация позволяет точнее определить характер их влияния на формирование внешнеполитических решений. Дополнительное измерение придает процесс глобализации, в рамках которого усиливается транснациональное сотрудничество экспертных институтов. Показательным примером является Фонд Карнеги за международный мир, располагающий офисами в Вашингтоне, Пекине, Бейруте и Брюсселе, что отражает сетевую и межрегиональную природу современной аналитической дипломатии.

В условиях формирования такой масштабной экспертной инфраструктуры особое значение приобретает содержание аналитической повестки, разрабатываемой европейскими исследовательскими центрами. Одним из наиболее значимых объектов их внимания в последние десятилетия стала экономическая стратегия Китая. Для европейской аналитической школы Китай – это одновременно рынок, конкурент, технологический соперник и нормативный актор, способный влиять на глобальные правила игры. Именно поэтому европейские Think Tanks уделяют ему особое внимание: от характера китайской экономической стратегии напрямую зависят вопросы промышленной политики ЕС, стратегической автономии, устойчивости цепочек поставок и экономической безопасности.

Объективные основания такого интереса подтверждаются макроэкономическими показателями. Китай остаётся второй экономикой мира по объёму номинального ВВП: согласно прогнозам Международного валютного фонда, в 2026 году экономика США достигнет 31,8 трлн долларов, тогда как ВВП Китая составит около 20,7 трлн долларов [6]. Эти параметры закрепляют за КНР статус одного из ключевых центров глобального экономического роста и системообразующего участника мировой хозяйственной структуры.

Китай также сохраняет позиции крупнейшего экспортёра товаров и играет центральную роль в глобальных цепочках добавленной стоимости.

Существенная доля мирового промышленного производства - включая электронику, машиностроение и химическую продукцию - связана с китайскими предприятиями, что усиливает зависимость международных рынков от решений, принимаемых в Пекине.

Значимый интерес вызывает и технологическая составляющая китайской стратегии. КНР входит в число мировых лидеров по объёму инвестиций в исследования и разработки, активно развивает искусственный интеллект, телекоммуникационные технологии нового поколения, цифровые платформы и высокотехнологичное производство. В отдельных сегментах, таких как 5G, электронная коммерция и финтех, китайские компании демонстрируют конкурентоспособность на глобальном уровне.

Дополнительное измерение придаёт зелёная трансформация китайской экономики. Китай занимает ведущие позиции в производстве солнечных панелей, аккумуляторов и электромобилей, формируя значительную часть глобального предложения в сфере низкоуглеродных технологий. В данном контексте Китай сохраняет статус одного из приоритетных объектов внимания европейского экспертно-аналитического сообщества.

Результаты исследования показывают, что аналитическая дипломатия европейских исследовательских центров в изучении экономической стратегии Китая приобрела устойчивые институциональные и методологические характеристики, позволяющие рассматривать ее как самостоятельное направление современной дипломатической практики. В отличие от традиционной экспертной аналитики, аналитическая дипломатия проявляется через систематическое производство интерпретационных моделей, которые транслируются в политические, экономические и общественные дискурсы и используются при формировании стратегических решений.

Учитывая институциональную сложность и многоуровневость экспертного поля, можно выделить два аналитических уровня исследования. Первый уровень связан с изучением непосредственно экспертных материалов мозговых центров (доклады, аналитические записки и программные документы), что позволяет реконструировать конкретные интерпретационные модели оценки экономической стратегии Китая. Второй уровень предполагает обращение к академическим работам, в которых анализируется сама природа экспертной деятельности и формируется теоретическое понимание аналитической дипломатии как особого типа международного взаимодействия.

Первый уровень дает возможность проследить, каким образом европейские Think Tanks (например, Chatham House, IFRI и SWP) формируют дискурсивные рамки интерпретации китайской экономической стратегии. Через категории de-risking, стратегической автономии, экономической

безопасности и технологической конкуренции выстраивается системное представление о КНР как одновременно партнере и структурном конкуренте. На этом уровне отчетливо прослеживается механизм трансформации экспертного анализа в прикладные рекомендации, которые затем интегрируются в процессы разработки промышленной, торговой и технологической политики европейских государств и институтов ЕС.

Второй уровень переносит фокус на теоретическое осмысление самой экспертной инфраструктуры. Работы Джеймса МакГанна, Мелиссы Конли Тайлер и других исследователей позволяют рассматривать аналитические центры как самостоятельных акторов глобального управления, формирующих международную повестку через механизмы «мягкого» влияния. В центре внимания оказываются вопросы институциональной автономии, каналов коммуникации, транснациональных сетей и форм косвенного воздействия на процессы принятия решений. Так, экспертная деятельность анализируется не только как совокупность аналитических продуктов, но и как элемент современной дипломатической практики.

Обсуждение

В XXI веке концептуальное развитие аналитической дипломатии прослеживается в исследованиях Джеймса МакГанна, где аналитическая дипломатия рассматривается как неформализованная, но институционально устойчивая форма участия исследовательских центров в глобальном управлении. В его работах «Пятая власть» («The Fifth Estate») и «Глобальные аналитические центры: политические сети и управление» («Global Think Tanks: Policy Networks and Governance») аналитическая дипломатия определяется как совокупность транснациональных экспертных практик, посредством которых аналитические центры формируют международную повестку, оказывая косвенное влияние на процессы принятия решений без обладания формальными дипломатическими полномочиями [7, 8]. МакГанн подчеркивает, что Think Tanks выступают в роли посредников между государствами, международными организациями и экспертными сообществами, создавая устойчивые каналы циркуляции стратегического знания.

Важное место в осмыслении понятия аналитической дипломатии занимает работа Мелиссы Конли Тайлер «Think Tank Diplomacy», в которой данное направление впервые последовательно осмысливается как самостоятельная форма дипломатической практики, осуществляемой негосударственными аналитическими акторами [9]. Конли Тайлер рассматривает Think Tanks не просто как производителей экспертных знаний, а как активных участников международных коммуникаций, способных выполнять аналогичные дипломатические функции, как

выстраивать каналы диалога, сформировать доверие, продвигать интерпретации и участвовать в многосторонних экспертных процессах вне рамок официальной дипломатии. Автор подчёркивает, что Think Tank diplomacy возникает в условиях усложнения мировой политики, когда государства всё чаще опираются на внешние источники экспертизы для навигации в сферах стратегической неопределённости, включая вопросы экономической безопасности и долгосрочного развития.

Именно в рамках такой трансформации экспертной инфраструктуры формируются различные аналитические традиции, отражающие особенности политического и институционального развития отдельных стран и регионов. Сопоставление двух аналитических школ европейского экспертного пространства английской и общеевропейской – позволяет выявить существенные различия в их методологических установках и фокусе исследования. Английская школа характеризуется более выраженной глобальной и системной оптикой, в то время как общеевропейская традиция в большей степени ориентирована на внутрисоюзную координацию и институциональную согласованность.

Показательным примером английского подхода является деятельность Chatham House, в рамках которой экономическая стратегия Китая рассматривается не только через призму интересов Европы, но и как фактор структурной трансформации мировой экономики. В докладе Уильяма Мэтьюза «What the UK Must Get Right in its China Strategy» акцентируется необходимость стратегической гибкости британской политики: Соединённое Королевство должно одновременно минимизировать риски чрезмерной зависимости и обеспечивать сохранение доступа к ключевым технологиям и рынкам [10].

Характерной особенностью британской аналитической традиции выступает активное использование сценарного анализа как инструмента аналитической дипломатии. Эксперты Chatham House разрабатывают альтернативные траектории развития глобальной экономики, в которых Китай выступает ключевой переменной, определяющей динамику международной торговли, финансовых потоков и технологической конкуренции. Такой формат исследования расширяет рамки национального анализа и позволяет центру участвовать в международных экспертных и политических дискуссиях, формируя комплексное представление о долгосрочных рисках и стратегических возможностях взаимодействия с КНР.

В рамках общеевропейской аналитической школы можно выделить два ключевых направления – французское и немецкое, каждое из которых демонстрирует собственную методологическую специфику и стиль экспертного анализа.

Французская школа характеризуется сравнительно мягким, гибким и концептуально выстроенным подходом. Для неё менее характерны жёсткие нормативные оценки; приоритет отдаётся стратегическому осмыслению долгосрочных процессов и поиску баланса интересов. Центральную роль в формировании данной традиции играет Institut français des relations internationales (IFRI). В докладе *National Perspectives on Europe's De-risking from China*, подготовленном при участии Джона Симена, проводится сравнительный анализ позиций 21 государства ЕС и Великобритании по вопросу политики de-risking [11]. Исследование демонстрирует значительную вариативность национальных подходов к оценке экономических рисков, связанных с Китаем, а также сложности выработки единой общеевропейской линии.

Другим показательным примером французского подхода является доклад *Quest for Strategic Autonomy? Europe Grapples with the US-China Rivalry* под руководством Марка Жюльена [12]. В данном исследовании политика ЕС рассматривается в контексте системного соперничества США и КНР. Китайский фактор интерпретируется через призму стратегической автономии Европы: КНР не представляется исключительно как источник угроз, а воспринимается как рациональный актор, требующий продуманного и соразмерного ответа со стороны ЕС. Такой аналитический стиль придаёт французской школе прагматичный и менее конфронтационный характер.

Немецкая школа, напротив, отличается большей строгостью, институциональной выверенностью и критической дистанцией. Её модель аналитической дипломатии наиболее последовательно реализуется в деятельности *Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP)*, где экспертное знание тесно интегрировано в процесс внешнеполитического планирования и ориентировано прежде всего на государственные структуры. Анализ строится системно, с акцентом на институциональные и нормативные последствия китайской политики для европейского порядка.

В докладе *A Different Kind of «One China» Policy* Ханнса Гюнтера Хильперта и Ангелы Штанцель принцип «одного Китая» рассматривается не только как дипломатическая формула, но как элемент более широкой стратегии позиционирования Германии и Европы в условиях усиления системной конкуренции [13]. Немецкий подход избегает эмоциональной риторики, однако сохраняет жесткую и последовательную оценку рисков – прежде всего в сфере международно-правовых норм, экономической зависимости и возможного политического давления. В этой логике Китай трактуется как сложный структурный фактор, требующий осторожной, институционально обоснованной и стратегически продуманной реакции.

Таким образом, европейские аналитические школы демонстрируют собственную специфику и направления в оценке экономической стратегии

Китая. Выявленные различия в их методологических подходах обобщены и представлены в Таблице 1, которая позволяет наглядно сопоставить особенности их аналитических установок и интерпретаций в рамках европейского экспертного пространства.

Таблица 1 - Характеристика европейских аналитических школ в изучении экономической стратегии Китая

Критерии	Английская школа	Французская школа	Немецкая школа
Общая характеристика	Глобальная, системная, ориентирована на мировые процессы; динамичный, сценарно-прогностический стиль	Гибкая, концептуальная, ориентирована на европейский уровень и баланс интересов; прагматичный и менее конфронтационный стиль	Строгая, институционально выверенная, ориентирована на европейский порядок и государственные интересы; сдержанный и критически дистанцированный стиль
Методы и подходы	Сценарный анализ, моделирование альтернативных траекторий	Сравнительный анализ, концептуальное осмысление	Системный анализ, нормативно-институциональный подход
Фокус оценки Китая	Китай как фактор глобальной трансформации экономики	Китай как элемент баланса интересов и стратегической автономии ЕС	Китай как структурный вызов для европейского порядка

(Составлено автором)

Сохраняя статус одного из ключевых центров мировой экономики и находясь в фокусе устойчивого международного внимания, Китай последовательно укрепляет свои позиции не только в сфере производства и торговли, но и в финансово-валютном измерении глобальной системы. Показательным в этом контексте стало заявление Председателя КНР Си Цзиньпина от 1 февраля 2026 года о необходимости продвижения юаня в качестве мировой резервной валюты, что свидетельствует о стремлении Пекина расширить международную роль национальной денежной единицы [14]. Еще 15 января 2026 года старший научный сотрудник программы «Глобальная экономика и финансы» Chatham House Дэвид Любин в своей аналитической оценке отмечал, что укрепление юаня

теоретически достижимо, однако сопряжено с двумя структурными дилеммами [15]. С одной стороны, повышение курса национальной валюты способствовало бы росту доверия со стороны торговых партнеров и расширению использования юаня в расчетах, что объективно усиливает его международный статус. С другой стороны, чрезмерное укрепление может оказать сдерживающее воздействие на внутреннюю экономику, усугубляя дефляционные тенденции и снижая конкурентоспособность китайского экспорта, что ограничивает маневренность денежно-кредитной политики. Дополнительное противоречие связано с механизмом интернационализации валюты через расширение трансграничного кредитования в юанях: данная стратегия усиливает внешнее присутствие китайской финансовой системы, но одновременно повышает риски внешней уязвимости и долговой нагрузки.

Анализ Д. Любина иллюстрирует характерный для английской аналитической школы сценарный подход, при котором рассматриваются альтернативные траектории развития валютной политики Китая и их возможные макроэкономические и геополитические последствия, что позволяет встроить китайскую стратегию в более широкую модель трансформации глобальной финансовой архитектуры.

В совокупности проведенный анализ позволяет утверждать, что европейская аналитическая дипломатия в отношении Китая носит многомерный и стратегически выверенный характер. Китай воспринимается как экономический партнер, технологический соперник и нормативный вызов одновременно, что отражает сложность современной международной среды. Различия между английской и общеевропейской школами, от глобально-сценарного подхода до институционально-нормативной ориентации не противоречат, а дополняют друг друга, формируя комплексное экспертное поле. В этом контексте аналитическая дипломатия выступает не вспомогательным инструментом, а структурообразующим элементом европейского внешнеэкономического позиционирования в условиях усиливающейся глобальной конкуренции.

Заключение

Проведенный анализ позволил установить, что аналитическая дипломатия в европейском контексте представляет собой институционализированную форму участия исследовательских центров в процессах международной интерпретации и стратегического осмысления внешних акторов. Экономическая стратегия Китая выступает одним из ключевых объектов такого анализа, поскольку её масштабы, темпы структурной модернизации и технологическая динамика непосредственно затрагивают вопросы промышленной политики, конкурентоспособности, финансовой устойчивости и нормативной автономии Европы. В данном

измерении экспертная деятельность приобретает характер не только аналитического сопровождения, но и стратегического ориентирования внешнеэкономического курса.

Историческая эволюция экспертных институтов создала институциональные и концептуальные предпосылки для становления аналитической дипломатии как особого типа взаимодействия между знанием и политикой. В XXI веке данная модель приобрела устойчивый и системный характер: в условиях высокой взаимозависимости, информационной конкуренции и усложнения глобальной экономической архитектуры исследовательские центры формируют интерпретационные рамки, разрабатывают сценарии развития и обеспечивают когнитивную основу для принятия стратегических решений.

В ходе исследования были выявлены два аналитических уровня изучения обозначенной проблематики. Первый уровень связан с анализом конкретных экспертных материалов европейских Think Tanks, а второй уровень предполагает теоретическое осмысление самой аналитической дипломатии как феномена международных отношений.

Анализ английской и общеевропейской аналитических школ показал, что методологические установки мозговых центров отражают многоуровневый характер европейского экспертного пространства. Британская традиция ориентирована на системный и сценарный анализ глобальных последствий усиления Китая, тогда как французская и немецкая школы акцентируют внимание на институциональных, нормативных и координационных аспектах европейской политики. Ключевое различие заключается в том, что первая формирует стратегическое видение через категорию глобальной конкуренции, в то время как вторые формируют его через механизмы управляемого взаимодействия и снижения уязвимостей.

Таким образом, аналитическая дипломатия, пройдя путь от обслуживания преимущественно географических и имперских интересов к комплексному стратегическому анализу, формирует разнообразные, но взаимодополняющие интерпретации актуальных мировых процессов и закрепляется в качестве значимого инструмента современного внешнеполитического мышления Европы.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Global Go To Think Tank Index Report 2020. - University of Pennsylvania, 2021. - 374 p. <https://repository.upenn.edu/entities/publication/9f1730fa-da55-40bd-a1f4-1c2b2346b753>.

[2] China's Major New Achievements in Economic and Social Development During the 14th Five-Year Plan Period // Qiushi Journal. - 2026. - 30 January. https://en.qstheory.cn/2026-01/30/c_1157476.htm

[3] Soll J. How Think Tanks Became Engines of Royal Propaganda // Tablet Magazine. - 2017. - 01 February. - <https://www.tabletmag.com/sections/history/articles/think-tanks-jacob-soll-propaganda>.

[4] Public Policy Research Think Tanks. University of Pennsylvania. <https://guides.library.upenn.edu/>

[5] McGann J.G. Think Tanks and Policy Advice in the US. - Routledge, 2007. - 208 p.

[6] World Economic Outlook. 2026, Jan. Global Economy: Steady amid Divergent Forces. - International Monetary Fund, 2026. <https://www.imf.org/en/publications/weo/issues/2026/01/19/world-economic-outlook-update-january-2026>

[7] McGann J.G. The Fifth Estate: Think Tanks, Public Policy, and Governance. - Brookings Institution Press, 2016. - 240 p.

[8] McGann J.G., Whelan L.C. Global Think Tanks: Policy Networks and Governance. - Routledge, 2020. - 178 p.

[9] Tyler M.C. Think Tank Diplomacy. - Brill, 2017. - 104 p.

[10] Matthews W. What the UK Must Get Right in its China Strategy // Chatham House. - 2025. - 08 July. <https://www.chathamhouse.org/2025/07/what-uk-must-get-right-its-china-strategy>

[11] Seaman J. National Perspectives on Europe's De-risking from China // Institut français des relations internationales (IFRI). - 2024. - 28 June. <https://www.ifri.org/en/external-book-chapters/national-perspectives-europes-de-risking-china>

[12] Julienne M. Quest for Strategic Autonomy? Europe Grapples with the US-China Rivalry // Institut français des relations internationales (IFRI). - 2025. - 26 June. <https://www.ifri.org/en/external-book-chapters/external-publications/quest-strategic-autonomy-europe-grapples-us-china>

[13] Hilpert H.G., Stanzel A. A Different Kind of "One China" Policy // Research paper (Stiftung Wissenschaft und Politik). - 2021. - December. - P. 46. https://www.swp-berlin.org/publications/products/research_papers/2021RP10_GermanForeignPolicy.pdf

[14] Xi Jinping calls for China's renminbi to attain global reserve currency status // Financial Times. - 2026. - 01 February. <https://www.ft.com/content/c948b978-c22b-44b7-ba3d-4798e641e673>

[15] Lubin D. China's \$1.2 trillion trade surplus will increase calls for a stronger renminbi. Don't expect much // Chatham House. 2026. - 15 January. <https://www.chathamhouse.org/2026/01/chinas-12-trillion-trade-surplus-will-increase-calls-stronger-renminbi-dont-expect-much>

**ЕУРОПАНЫҢ САРАПТАМАЛЫҚ-ТАЛДАМАЛЫҚ
ҚАУЫМДАСТЫҒЫНДАҒЫ ҚЫТАЙДЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ
СТРАТЕГИЯСЫН БАҒАЛАУ**

*Бекенова А.М.¹

*¹ Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақала халықаралық жүйенің трансформациясы және жаһандық экономикалық бәсекелестіктің күшеюі жағдайында Еуропаның аналитикалық дипломатиясындағы Қытайдың экономикалық стратегиясын талдауға негізделген. Зерттеудің өзегінде еуропалық ғылыми-зерттеу және сараптамалық орталықтар, сондай-ақ олардың Қытайдың сыртқы экономикалық саясатын интерпретациялау ерекшеліктері қарастырылады. Think Tanks (аналитикалық орталықтар) арқылы жүзеге асырылатын аналитикалық дипломатия сараптамалық институттардың халықаралық үдерістерге қатысуының ерекше формасы ретінде сипатталады. Қытайдың экономикалық стратегиясы өнеркәсіптік саясат, технологиялық бәсекелестік, қаржылық тұрақтылық және Еуропаның стратегиялық автономиясы мәселелерін қамтитын әлемдік экономиканың құрылымдық факторы ретінде қарастырылады. Ағылшын және жалпыеуропалық аналитикалық мектептердің әдіснамалық ұстанымдары мен талдау басымдықтары бойынша айырмашылықтары айқындалған. Автор қолданбалы және теориялық екі аналитикалық деңгейді бөліп көрсете отырып, аналитикалық дипломатияның бәсекелестік және прагматикалық тәсілдерді ұштастыратын көпөлшемді әрі стратегиялық тұрғыдан жүйеленген сипатқа ие екендігін негіздейді. Еуропалық аналитикалық дипломатиядағы Қытайдың экономикалық стратегиясын талдау оның кешенді сипатын көрсетті: ҚХР экономикалық серіктес, құрылымдық бәсекелес және әлемдік экономиканың трансформациясына ықпал ететін маңызды фактор ретінде қарастырылады.

Тірек сөздер: Еуропа, Қытай, аналитикалық дипломатия, экономикалық стратегия, Think Tanks, сыртқы экономикалық саясат, аналитикалық мектеп

**ASSESSMENT OF CHINA'S ECONOMIC STRATEGY IN EUROPEAN
EXPERT-ANALYTICAL COMMUNITY**

*Bekenova A.M.¹

*¹ Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The article is based on an analysis of China's economic strategy within European analytical diplomacy in the context of the transformation of

the international system and the intensification of global economic competition. The focus is placed on European research and analytical centers and their interpretation of China's foreign economic policy. It is demonstrated that analytical diplomacy, implemented through Think Tanks, represents a specific form of expert institutions' participation in international processes. China's economic strategy is examined as a structural factor of the global economy, affecting issues of industrial policy, technological competition, financial stability, and Europe's strategic autonomy. The study identifies the distinctive features of the English and pan-European analytical schools, which differ in their methodological approaches and analytical focus. By distinguishing two analytical levels, applied and theoretical, the author concludes that analytical diplomacy possesses a multidimensional and strategically calibrated character, combining competitive and pragmatic approaches. The analysis of China's economic strategy within European analytical diplomacy demonstrates its comprehensive nature: The People's Republic of China is viewed simultaneously as an economic partner, a structural competitor, and a significant driver of transformation in the global economy.

Keywords: Europe, China, analytical diplomacy, economic strategy, Think Tanks, foreign economic policy, analytical school

Статья поступила / Мақала түсті / Received: 05.02.2026.

Принята к публикации / Жариялауға қабылданды / Accepted: 27.03.2026.

Сведения об авторе:

Бекенова А.М. - PhD докторант, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: bekenovaayam@gmail.com

Автор туралы мәлімет:

Бекенова А.М. - PhD докторант, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: bekenovaayam@gmail.com

Information about author:

Bekenova A.M. - PhD student, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: bekenovaayam@gmail.com

UDC 327

IRSTI 11.25.91

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.016>

THE DEVELOPMENT OF DIPLOMATIC TRAINING AND RESEARCH CENTERS IN KAZAKHSTAN: COMPARATIVE ANALYSIS AND PROSPECTS FOR MODERNIZATION

* Konyshbayeva A.B.¹, Assetkyzy Zh.², Aliyeva S.K.³

^{*1,3} L.N. Gumilyov Eurasian National University,

Astana, Kazakhstan

²Kazakhstan Institute for Strategic Studies

Astana, Kazakhstan

Abstract. The changing global balance of power and the growing importance of middle powers demonstrate the need for highly qualified diplomats to promote international cooperation. For Kazakhstan, this means the need to establish a modern system of diplomatic training capable of responding to global challenges and actively participating in global discussions.

In this context, there is a limited number of studies, particularly on how Kazakhstan trains its diplomats. The purpose of this article is to examine how Kazakhstan is modernizing its system of diplomatic training and what it can adopt from countries such as the United States and China. To achieve this objective, the study employs comparative case analysis and content analysis to identify key ideas and directions for improving educational programs and training for diplomats.

The study shows that Kazakhstan's diplomatic training system is based on national traditions and has begun to move toward international standards. This includes the use of digital tools, participation in global initiatives, an emphasis on soft power, and cooperation with research organizations. Particular attention is given to analytical centers such as the Kazakhstan Institute for Strategic Studies. However, the study finds that, unlike the United States and China, Kazakhstan has not yet fully integrated these research centers into its official system of diplomatic training.

The results indicate that Kazakhstan has focused on practical training, such as role-playing exercises and internships implemented at the Institute of Diplomacy under the Academy of Public Administration. Significant attention is paid to improving digital skills and strengthening links with analytical centers. Recent reforms have emphasized the importance of multilingualism and encouraged the study of foreign languages. The article concludes that combining Kazakhstan's national values with best global practices will enable the country to compete more effectively in a multipolar world.

The scientific contribution of the work lies in the systematization of the Kazakhstani model of diplomatic training and a comparative analysis of its differences from the practices of the US and China in engaging expert centers. The practical significance is in the developed recommendations for integrating the research community into diplomat training programs.

Keywords: diplomatic training, the Kazakhstan Institute for Strategic Studies KazISS, diplomatic institutes, training practices, diplomatic education, think tanks, digital diplomacy, soft power

Introduction

The international system is undergoing a significant transformation, as great power states gain increasing influence and reshape traditional power hierarchies. As Shakleina notes, the United States remains the only country that fully meets the classical criteria of a great power, while other actors continue to strengthen their political, economic, and diplomatic capabilities [1]. These developments indicate a shift toward a more complex and less predictable global order.

In this environment, diplomacy has become essential for middle power states not only as a tool for advancing national interests, but also as a key instrument of survival and sustainable development. The growing importance of international agreements is accompanied by rising risks, including regulatory fragmentation and intensified strategic competition. As a result, the demands placed on diplomatic personnel have increased substantially. Contemporary diplomats are expected to understand cultural and geographic specificities, interpret the objectives of diverse actors, and make informed decisions under conditions of uncertainty.

Diplomatic practice itself has evolved beyond traditional negotiation and representation. It increasingly involves long-term trust-building, the management of intergovernmental communication across multiple platforms, and engagement with a broad range of state and non-state actors. Consequently, the quality of diplomatic training has acquired strategic importance: the level of professional preparation of diplomats directly affects the effectiveness of foreign policy implementation and a state's ability to adapt to changing global conditions.

These global dynamics are particularly relevant for Kazakhstan, which pursues a multi-vector foreign policy and actively participates in regional and international institutions. The need to improve the quality and strategic orientation of diplomatic training is explicitly articulated in the Foreign Policy Concept of the Republic of Kazakhstan for 2020–2030 [2]. This document emphasizes the modernization of foreign service education, the strengthening of analytical capacity, and the development of professional competencies within the national diplomatic corps, providing a policy framework for reform in this area.

At the same time, contemporary challenges require diplomats not only to master classical diplomatic methods, but also to adapt to a rapidly changing international environment through the use of digital technologies and analytical tools for forecasting global trends [3, 7]. Recent research highlights that “tech diplomacy is becoming a vital tool for nations to engage in the digital economy and address its challenges and opportunities” [3]. These trends underscore the growing importance of digital literacy, data analysis, and strategic communication within diplomatic education.

Kazakhstan’s expanding international engagement has contributed to the establishment of diplomatic education and research institutions; however, the existing system continues to face structural limitations. In particular, the integration of analytical capacity, digital diplomacy, and international best practices remains uneven. This has resulted in a gap between academic education, applied diplomatic practice, and policy-oriented research, indicating the need for a systematic assessment and modernization of the current model of diplomatic training.

Against this backdrop, this study examines how international models of diplomatic education can inform the modernization of Kazakhstan’s diplomatic training system and contribute to strengthening its long-term foreign policy capacity. The analysis focuses on the evolution and current state of diplomatic training in Kazakhstan, with particular attention to institutions that support professional development and policy expertise, including the role of think tanks such as the Kazakhstan Institute for Strategic Studies [11].

This study makes several contributions. Theoretically, it advances understanding of how international models of diplomatic education can be adapted to the needs of emerging middle powers. Practically, it identifies institutional practices and training methods that may enhance the quality of diplomatic education in Kazakhstan. From a policy perspective, the study offers recommendations for integrating analytical and digital competencies into national diplomatic training programs in line with global standards.

The article is structured as follows. The next section outlines the materials and methods used in the study. The results section presents a comparative analysis of diplomatic training models in Kazakhstan, the United States, and China. The discussion interprets the findings in light of contemporary theoretical approaches and systemic challenges in diplomatic training. The conclusion summarizes the main findings and identifies directions for further research.

Materials and Methods

Researcher’s Position and Paradigm. This study is grounded in an interpretivist paradigm, which emphasizes understanding social phenomena through the meanings and experiences of individuals and institutions involved

in diplomatic education. The researcher adopts a constructivist position, recognizing that knowledge is co-created through interactions between researcher, participants, and analyzed documents. This position aligns with the study's focus on understanding how different national systems—Kazakhstan, the United States, and China—conceptualize and implement diplomatic training within their socio-political contexts.

Research Design. This research employs a qualitative comparative case study design combined with systematic content analysis. The chosen methodological framework ensures transparency, verifiability, and analytical rigor, enabling a structured comparison of three national models of diplomatic training—Kazakhstan, the United States, and China. The comparative case study approach is appropriate because it allows examination of similarities and divergences across different institutional, political, and educational environments.

The analysis concentrates on institutional reforms, curriculum modernization, and professional development mechanisms designed to strengthen the competencies of foreign policy personnel and align training practices with contemporary international challenges.

Sampling. A purposive sampling strategy was applied to select countries and institutions representing distinct and well-documented models of diplomatic training. The selected cases—the United States, China, and Kazakhstan—reflect diverse approaches to foreign service education, encompassing Western liberal, Eastern centralized, and hybrid/post-Soviet frameworks.

United States – representing the Western liberal and pragmatic model, with an emphasis on analytical reasoning, leadership development, interdisciplinary specialization, and adaptive learning (U.S. Foreign Service Institute, FSI).

China – exemplifying an Eastern centralized model rooted in state ideology, hierarchical career structures, and strategic national development objectives (China Foreign Affairs University, CFAU).

Kazakhstan – a transitional hybrid model combining national traditions with international standards, represented by the Academy of Public Administration and the Kazakh Institute of Diplomacy.

The selection criteria were explicitly defined to ensure relevance, comparability, and transparency:

- Temporal relevance: inclusion of reforms implemented within the last 15 years (2010–2025).
- Institutional diversity: coverage of educational, analytical, and state-level training components.
- Public accessibility: availability of official documentation, policy papers, and institutional reports for independent verification.
- Policy significance: selection of institutions directly linked to the formulation and implementation of foreign policy.

- The data sources comprised four categories of sources:
- Official documents – including foreign policy concepts and institutional reports [2, 16, 19].
- Academic publications – peer-reviewed articles and monographs on diplomacy and diplomatic training [4–6, 8, 9, 13].
- Analytical reports – materials from research and training organizations, including DiploFoundation [7, 10].
- Institutional materials – documents and resources from key diplomatic training institutions (FSI in the United States, CFAU in China, and the Institute of Diplomacy in Kazakhstan) [14, 16, 19].

Sources were collected in English, Russian, and Kazakh, ensuring cross-lingual coverage. Searches were conducted through Google Scholar, Scopus, ResearchGate, MFA repositories, and official institutional websites.

Data were collected systematically from primary and secondary sources, following the purposive sampling criteria outlined above. This ensured that all materials were relevant, comparable across countries, and methodologically coherent.

Primary sources included:

- Strategic education and foreign policy plans and institutional materials [2, 14, 16, 19];
- Analytical reports and methodological guidance from training-oriented organizations [7, 10];
- Academic literature on diplomatic training, soft power, and professional identity [4–6, 8, 9, 13].

Secondary sources included peer-reviewed journal articles, monographs, open-access databases, and policy archives. Data collection emphasized transparency, triangulation, and reproducibility.

Regarding ethical considerations, all data were derived from publicly available documents and institutional sources, avoiding privacy violations or the need for direct human participation. Ethical review approval was not required due to the non-intrusive nature of data collection and absence of human subjects.

Results

Benchmark Models of Diplomatic Training. The United States and China serve as benchmark cases, representing distinct approaches to diplomatic education.

The American model emphasizes analytical reasoning, leadership development, interdisciplinary specialization, and adaptive learning. Training and institutional programming are structured through the U.S. Foreign Service Institute (FSI), which provides a broad course portfolio and professional preparation for diplomatic personnel [16].

China employs a centralized training system emphasizing state ideology and hierarchical career progression. A key institutional role in this model is played by the China Foreign Affairs University (CFAU), which develops training programs and supports curriculum modernization for foreign affairs specialists [19].

The Kazakh model represents a hybrid approach, combining practical training, professional development, and national priorities. Kazakhstan has established the Institute of Diplomacy at the Academy of Public Administration to provide professional education for diplomatic personnel, focusing on analytical skills, practical training, and alignment with national priorities [14]. The system is also discussed in academic literature on diplomatic education and training in Kazakhstan [13], as well as in recent analyses of modern competencies and hybrid models in Kazakhstan's diplomatic education [15].

Findings

The United States possesses a long-standing academic tradition in preparing diplomats. Prestigious institutions such as Harvard University, Princeton University, and Georgetown University offer specialized programs in international relations, diplomacy, and public policy. Georgetown's Edmund A. Walsh School of Foreign Service, established in 1919, emphasizes intercultural communication and interdisciplinary learning. Undergraduate students complete a liberal arts core before specializing in fields such as Science, Technology, and International Affairs, integrating natural sciences, ethics, and political theory to prepare for the multifaceted challenges of modern diplomacy.

The U.S. Foreign Service Institute (FSI), under the Department of State, offers extensive training covering regional studies, cyber diplomacy, crisis response, intercultural negotiation, leadership, and language training. The institute is structured into schools for language studies, professional and area studies, applied information technology, and leadership and management, alongside supporting units such as the Office of the Historian and a Transition Center. Training methods include virtual diplomacy simulations, interagency coordination exercises, and fellowship programs to enhance inclusivity in the diplomatic service.

China's diplomatic training system is centralized and ideologically coordinated. Key institutions—including the China Foreign Affairs University (CFAU), Peking University, Tsinghua University, and Fudan University—play a leading role in preparing future diplomats. CFAU, affiliated with the Ministry of Foreign Affairs, has trained more than 20,000 specialists, including over 500 ambassadors, and continues to modernize its curriculum.

Training programs integrate diplomacy, international law, public diplomacy, cybersecurity, regional studies, and intensive language preparation, complemented by internships in Chinese embassies and international organizations such as the

UN and ASEAN. China's diplomatic philosophy emphasizes unified strategic narratives and soft power. Institutions such as the China Institute of International Studies promote state-aligned foreign policy concepts to ensure strategic coherence across diplomatic missions.

Kazakhstan represents a hybrid model that combines elements of Western and Eastern approaches while emphasizing national priorities. The Kazakh Institute of Diplomacy and the Academy of Public Administration provide professional education for foreign service personnel, integrating strategic planning, practical training, and internships alongside civic education.

Between 2011 and 2020, Kazakhstan implemented comprehensive reforms aimed at modernizing higher education and diplomatic training, focusing on professional development of teaching staff, curriculum modernization, and incorporation of digital tools. Participation in international exchange programs and collaboration with research centers such as the Kazakhstan Institute for Strategic Studies strengthened analytical skills and strategic thinking.

Discussion

Theoretical Interpretation of Diplomatic Training Models. Modern diplomatic studies are grounded in several key theoretical frameworks that provide tools for understanding the preparation and professional behavior of diplomats. In this study, these frameworks are operationalized to analyze Kazakhstan's diplomatic training system and its adaptation of international practices.

One of the most influential frameworks is Joseph Nye's theory of soft power [4], which defines a state's ability to achieve desired outcomes through attraction rather than coercion. In the context of Kazakhstan, soft power is examined through the inclusion of courses on cultural diplomacy, public communication, negotiation skills, and digital engagement in the curricula and internship programs of diplomatic institutions. This operationalization allows the study to evaluate how Kazakhstan cultivates diplomats capable of advancing the country's cultural and strategic influence abroad.

Social Identity Theory [5] offers another essential perspective, emphasizing that an individual's identity is shaped by group membership. Within diplomatic training, SIT is used to assess how programs foster a professional and national identity among trainees, promote ethical norms, and develop intercultural competence. These dimensions are critical for diplomats' effectiveness in multilateral negotiations and international representation.

A complementary framework is Iver Neumann's typology of diplomats [6], which distinguishes three archetypes: the bureaucrat, who maintains institutional procedures and stability; the hero, who drives innovation and strategic initiative; and the mediator, who facilitates cross-cultural and political understanding. In this study, the typology is applied to evaluate whether Kazakhstan's training programs develop skills and mindsets corresponding to each archetype, thereby supporting

professional growth and adaptation to complex international environments.

By linking theory directly to empirical analysis, this study ensures that frameworks are actively applied, not merely cited. This multidimensional approach provides a robust lens for understanding how institutional practices, curricula, and professional socialization jointly contribute to the formation of highly qualified diplomats capable of advancing Kazakhstan's foreign policy objectives and projecting national influence through soft power.

Systemic Challenges in Diplomatic Training. Contemporary diplomacy faces several systemic challenges. Globalization and the Fourth Industrial Revolution are transforming the nature of diplomatic communication and decision-making [7]. Diplomats now operate in a multipolar environment characterized by rapid technological change, information overload, and non-traditional threats such as cyber risks and hybrid conflicts.

Another challenge concerns the decline of traditional diplomacy and the rise of new actors — including international organizations, corporations, and civil society. This pluralization of international relations requires diplomats to master interdisciplinary competencies such as digital literacy, data analysis, and public communication [8, 9].

Finally, the politicization of diplomatic appointments undermines professionalism in some states. This trend weakens institutional continuity and effectiveness, making professional training systems increasingly important. In this context, diplomatic education must ensure merit-based selection, continuous professional development, and alignment with international standards.

Comparative Analysis. Across the three countries, four analytical dimensions—institutional structure, curriculum content, training methods and digital integration, and strategic orientation—highlight distinct patterns. The U.S. model prioritizes adaptability, interdisciplinary skills, and crisis management, fostering cross-agency flexibility. China emphasizes ideological alignment, hierarchical career structures, and centralized strategic planning, ensuring consistency in pursuing long-term national objectives. Kazakhstan integrates lessons from both models, enhancing analytical and digital competencies, offering practical training opportunities, and preserving national identity and strategic coherence.

This comparative perspective identifies key strengths, gaps, and opportunities for Kazakhstan's diplomatic training system. Western practices contribute to analytical rigor, leadership development, and international adaptability, while Eastern approaches provide a framework for centralized oversight, strategic narratives, and cohesive national representation. By synthesizing these lessons, Kazakhstan can further modernize its diplomatic education system, aligning with international standards while addressing its unique socio-political context.

Professional Diplomatic Training Programs. Transformational Diplomacy, introduced in 2006 by U.S. Secretary of State Condoleezza Rice, significantly reformed the training of American diplomats. One major shift was the redistribution of personnel from traditional diplomatic centers in Europe to regions with higher instability, including the Middle East, Asia, and Africa. Diplomats' roles expanded beyond embassy duties to encompass community development, democratization initiatives, and strengthening of public institutions. The reform enhanced language and regional training programs, enabling diplomats to integrate more effectively into host countries. Emphasis was also placed on digital diplomacy, including the use of the internet and social media, and on interagency collaboration with military, intelligence, and development agencies, ensuring a comprehensive approach to international crises. Consequently, Transformational Diplomacy made U.S. diplomatic training more dynamic and oriented toward addressing 21st-century global challenges.

In addition to structural reforms, the U.S. employs professional skills training and simulation games as active learning strategies. Social-psychological training focuses on communication skills, with participants practicing conversation structuring and non-verbal communication in group discussions. Audio and video recordings are used for subsequent error analysis. Simulation games recreate diplomatic negotiations, allowing participants to practice decision-making at each stage, which serves both educational and research purposes.

China's primary institution for diplomatic training is the China Foreign Affairs University, established in 1955 and administered by the Ministries of Foreign Affairs and Education. CFAU offers programs in diplomacy, international law, public diplomacy, and international relations, with a strong emphasis on foreign languages and intercultural communication. Since its founding, CFAU has produced around 20,000 graduates, including ministers, ambassadors, and diplomatic advisors, earning recognition as the «cradle of Chinese diplomats». The university comprises multiple departments, a dedicated research institute, and over thirty affiliated research centers. CFAU also trains foreign diplomats, scholars, and government officials through programs that include short-term courses, Chinese language and cultural immersion, professional translation, and master's programs in international relations. Recent reforms have focused on digitalization, the introduction of online courses and simulations, training in cyber diplomacy and big data analysis, and expanding public diplomacy programs to enhance engagement with global media and NGOs.

Overall, both U.S. and Chinese diplomatic training programs demonstrate substantial investment in human capital and digital capacity, as well as interdisciplinary studies and professional standards. Their priorities, however, differ. The U.S. emphasizes adaptability, strategic leadership, inclusion, and interagency collaboration, encouraging flexible deployment of diplomats across

various contexts. China prioritizes ideological alignment, national messaging, and long-term state interests, ensuring cohesion through direct integration of training with national strategy. These comparative insights provide a foundation for understanding how international models of professional diplomatic education may inform the modernization of Kazakhstan's training system.

Digitalization. In recent years, digital technologies have become central to diplomatic training in the United States. The Foreign Service Institute introduced mandatory courses in cybersecurity, digital communication, and big data analysis, equipping diplomats with the tools necessary to operate effectively in a digital international environment. Virtual diplomacy simulations have been implemented, covering crisis negotiation, embassy operations, and complex multilateral discussions, enhancing diplomats' preparedness and adaptability. Initiatives are also underway to establish a Center for the Study of Diplomatic Practice and a dedicated Leadership School aimed at further developing analytical capabilities and leadership under uncertainty. The use of digital diplomacy extends beyond training exercises: during the Syrian conflict, U.S. officials utilized digital tools to communicate the country's position, counter false narratives, and highlight human rights violations, demonstrating the practical integration of technology into diplomatic practice.

China actively integrates technology into diplomatic education, particularly through institutions such as the China Foreign Affairs University and Beijing Foreign Studies University. These universities employ digital platforms for training simulations, including cyber diplomacy and international communication scenarios. Courses include digital literacy, data protection, and public diplomacy in the digital age. CFAU also provides specialized training for foreign diplomats upon official request, covering Chinese language, culture, and international relations. China's digital strategy emphasizes global narrative control and information sovereignty, with diplomats trained to engage effectively with international media, civil society, and opinion leaders. Since President Xi Jinping's 2013 speech, the country has expanded its capacity to shape global discourse and enhance soft power through strategic communication.

Both the U.S. and China are actively embracing digitalization in diplomatic training, albeit with different emphases. The U.S. model prioritizes information security, crisis response, and interagency coordination, fostering flexibility and operational readiness. The Chinese model emphasizes public diplomacy, strategic messaging, and digital narrative management, aligning training closely with national strategic objectives. These contrasting approaches reflect broader geopolitical strategies and diplomatic philosophies and provide valuable insights for Kazakhstan in designing its own technology-enhanced diplomatic training programs.

Kazakhstan's National Approach. Kazakh diplomatic education emphasizes applied learning. Courses such as Diplomatic Protocol and Etiquette and Negotiation Process Technologies combine theoretical instruction with simulations. Students also analyze real-world geopolitical cases such as the Afghan crisis, the Syrian conflict, and instability in the Sahel-Sahara region. Instructors employ active learning strategies including debates, interactive workshops, portfolio assessments, and keyword-based conceptual frameworks, which cultivate communication skills, cultural intelligence, strategic reasoning, and emotional resilience.

Similar to the U.S., Kazakhstan incorporates interactive teaching methods including case studies, simulations, and mandatory internships, helping bridge theory and real-world practice. Like China, Kazakhstan's training is closely linked to the Ministry of Foreign Affairs, ensuring that educational programs align with national foreign policy goals. At the same time, the Kazakh model prioritizes regional expertise, multilingualism, and the promotion of the country's image as a neutral and peace-oriented actor. Despite progress in digital diplomacy and participation in international platforms such as the Tech Diplomacy Network, challenges remain, particularly the absence of a unified national strategy for digital diplomacy. Overall, Kazakhstan is developing a training model that blends international experience with the strengthening of national identity while preparing diplomats to navigate both traditional and emerging challenges in global governance.

Think Tanks: The Intellectual Backbone of Modern Diplomacy. This study analyzes the role of research centers in shaping Kazakhstan's foreign policy expertise, using qualitative content analysis of publicly available documents, reports, and institutional publications. The focus is on the Kazakhstan Institute for Strategic Studies under the President (KazISS), examining its research output, institutional collaborations, and contributions to diplomatic training [2].

Internationally, think tanks complement formal education and government policymaking, contributing to the professional development of diplomats. In the United States, for example, cooperation exists between the State Department and leading research institutions to develop policy training modules that enhance diplomats' strategic competencies. Similarly, in China, research institutes work with diplomatic training institutions to produce analytical materials and conduct regional security research, integrating think tank insights into diplomatic training.

In Kazakhstan, KazISS demonstrates a model adapted to national needs. Since 2013, it has expanded academic and regional partnerships with scientific and expert-analytical institutions to strengthen its role in foreign policy development and diplomatic training. KazISS conducts interdisciplinary research, publishes analytical reports, and organizes seminars and workshops that enhance the strategic and analytical competencies of future diplomats. It also collaborates

directly with the Ministry of Foreign Affairs and the Institute of Diplomacy, offering internships and co-organized training programs that integrate research findings into practical diplomatic education [2].

Comparative analysis indicates that think tanks operate differently depending on the political context. In democratic systems, think tanks maintain relative independence, providing fellowships, internships, and expert-led seminars to cultivate critical thinking and policy analysis skills. In contrast, in more centralized systems, think tanks are closely linked to state organs, contributing to ideological alignment and strategic messaging within diplomatic training. Kazakhstan's experience with KazISS lies between these models: the institute functions as a semi-independent research hub that aligns with national priorities while fostering analytical capacity and strategic foresight for diplomatic professionals.

Overall, the analysis shows that integrating think tanks into diplomatic training strengthens evidence-based decision-making, enhances strategic thinking, and supports national policy formulation. In Kazakhstan, further formalization of collaborations between the Institute of Diplomacy and think tanks could expand opportunities for applied research, scenario exercises, and exposure to global best practices in diplomatic training.

Implications for Modernizing Kazakhstan's Diplomatic Training. The theoretical synthesis leads to concrete, evidence-based implications for Kazakhstan. The nation stands at a crossroads, possessing a foundational hybrid model but requiring targeted modernization to enhance its strategic autonomy and global influence.

First, to address its soft power deficit, Kazakhstan must move beyond ad-hoc initiatives and develop a comprehensive strategy for digital and public diplomacy. This involves integrating advanced modules on strategic communication, data analytics, and digital narrative-building directly into the core curriculum of institutions like the Academy of Public Administration, drawing on best practices from both U.S. adaptability and Chinese strategic focus.

Second, to overcome its identity fragmentation, a deliberate program of professional socialization is needed. This could involve enhanced mentorship programs, structured secondments between the Ministry of Foreign Affairs, think tanks like KazISS, and academic institutions, and the creation of a shared "corporate culture" for the diplomatic service that bridges the theory-practice divide.

Third, to cultivate a more innovative diplomatic profile, the system must intentionally foster competencies aligned with Neumann's «Hero» and «Mediator» archetypes. This requires pedagogical shifts towards more scenario-based planning, crisis simulation games, and courses on strategic foresight that empower diplomats to be not just executors of policy, but also its architects.

Conclusion

In the context of a rapidly transforming global environment – marked by digitalization, multipolarity, and the emergence of new non-traditional threats – the training of a professional diplomatic corps has become a critical component of national security and international influence. For Kazakhstan, the modernization of the diplomatic education system is not merely an educational policy agenda but a strategic necessity aimed at strengthening sovereignty and enhancing competitiveness in the international arena.

The comparative analysis of the American, Chinese, and hybrid models demonstrates that Kazakhstan has developed a foundational hybrid system of diplomatic training that combines elements of Western adaptability and Eastern strategic coherence while reflecting national priorities and foreign policy objectives. At the same time, the findings indicate that this system requires further consolidation to ensure coherence between academic education, professional training, and analytical support.

Building on these findings, several recommendations can be identified. First, Kazakhstan's diplomatic training system would benefit from the development of a more systematic approach to digital and public diplomacy, including the integration of strategic communication and analytical competencies into core training programs. Second, greater emphasis on professional socialization and institutional coordination between the Ministry of Foreign Affairs, educational institutions, and analytical centers could strengthen the formation of a shared professional culture within the diplomatic service. Third, the expansion of practice-oriented training formats, including scenario-based learning and simulation exercises, could further enhance diplomats' capacity to operate effectively in complex and uncertain international environments.

Overall, the study concludes that the modernization of Kazakhstan's diplomatic training system represents a long-term strategic investment in the country's foreign policy capacity. By building on its existing hybrid model and aligning training practices with national priorities outlined in the Concept of the Foreign Policy of the Republic of Kazakhstan for 2020–2030, Kazakhstan can enhance the effectiveness, resilience, and international competitiveness of its diplomatic corps. Further research may focus on assessing the practical outcomes of specific training reforms and on incorporating empirical insights from practitioners involved in diplomatic education and foreign service training.

REFERENCES

- [1] Shakleina T.A., Baikov A.A. (eds.). *Megatrends: Key trajectories of the evolution of the world order in the 21st century.* – Moscow: Aspect Press, 2017.
- [2] *On the Concept of the Foreign Policy of the Republic of Kazakhstan for 2020–2030.* – 2020. – URL: https://www.akorda.kz/en/legal_acts/decrees/on-the-concept-of-the-foreign-policy-of-the-republic-of-kazakhstan-for-2020-2030.

– Date of access: 18.09.2025.

[3] Engtoft Meldgaard A.M., Fletcher T. Digital Diplomatic Representation: The Rise of Tech Ambassadors // *The Oxford Handbook of Digital Diplomacy*. – Oxford, 2024. – P. 420–436. – DOI: 10.1093/oxfordhb/9780192859198.013.23.

[4] Nye J.S. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. – New York: PublicAffairs, 2004.

[5] Tajfel H., Turner J. An integrative theory of intergroup conflict // *The Social Psychology of Intergroup Relations*. – 1979. – P. 33–47.

[6] Neumann I.B. *At Home with the Diplomats: Inside a European Foreign Ministry*. – Ithaca; London: Cornell University Press, 2012.

[7] Kurbalija J., Höne K. *The Emergence of Digital Foreign Policy*. – Geneva: DiploFoundation, 2021.

[8] Berridge G.R. *Diplomacy: Theory and Practice*. – 4th ed. – Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010.

[9] Melissen J. *The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations*. – Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005.

[10] DiploFoundation. Diplomatic training: Combining tradition and innovation. – 2020. – URL: <https://www.diplomacy.edu/blog/diplomatic-training-combining-tradition-and-innovation/>. – Date of access: 18.09.2025.

[11] Kazakhstan Institute for Strategic Studies (KazISS). About KazISS. – URL: <https://kisi.kz>. – Date of access: 18.09.2025.

[12] Warwick D. Think tanks and the delivery of social policy advice // *Journal of Comparative Policy Analysis*. – 2000. – Vol. 2, No 1. – P. 91–115.

[13] Kussainova A. Education and Training of Diplomatic Personnel in Kazakhstan // *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. – 2013. – Vol. 89. – P. 337–341.

[14] Institute of Diplomacy, Academy of Public Administration. Institute of Diplomacy. – URL: <https://www.apa.kz/en/institute-of-diplomacy/>. – Date of access: 18.09.2025.

[15] Modern competencies and hybrid models in Kazakhstan’s diplomatic education // *Central Asian Journal of Trade and Strategy*. – 2024. – URL: <https://cajts.ablaikhan.kz/>. – Date of access: 18.09.2025.

[16] U.S. Department of State. Foreign Service Institute (FSI): Overview and programs. – URL: <https://www.state.gov/foreign-service-institute/>. – Date of access: 18.09.2025.

[17] Rice C. *Transformational Diplomacy*. – U.S. Department of State, 2006. – URL: <https://2001-2009.state.gov/r/pa/prs/ps/2006/08/70707.htm>. – Date of access: 18.09.2025.

[18] Sandre A. *Digital Diplomacy: Conversations on Innovation in Foreign Policy*. – Lanham: Rowman & Littlefield, 2015.

[19] China Foreign Affairs University. Annual report: Curriculum reforms and global engagement strategy. – Beijing, 2022.

[20] Semenov A., Tsvyk A. China's foreign policy narratives // International Affairs Journal. – 2021. – Vol. 67, No 2. – P. 91–105.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ДИПЛОМАТИЯЛЫҚ ДАЯРЛАУ ЖӘНЕ ЗЕРТТЕУ ОРТАЛЫҚТАРЫНЫҢ ДАМУЫ: САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ЖАҢҒЫРТУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

* Қонысбаева А.Б.¹, Ассетқызы Ж.², Алиева С.К.³

^{*1,3} Л.Н. Гумилёв атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана, Қазақстан

² Азия зерттеулері кафедрасы, Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты,
Астана, Қазақстан

Аңдатпа. Әлемдік күштер тепе-теңдігінің өзгеруі және орта державалардың маңыздылығының артуы халықаралық ынтымақтастықты дамыту үшін жоғары білікті дипломаттарға деген қажеттілікті көрсетеді. Қазақстан үшін бұл жаһандық сын-қатерлерге жауап бере алатын және халықаралық пікірталастарға белсенді қатысатын дипломаттарды даярлаудың заманауи жүйесін қалыптастыру қажеттігін білдіреді.

Осы тұрғыда Қазақстанның дипломаттарын қалай даярлайтынына арналған зерттеулер саны шектеулі болып отыр. Аталған мақаланың мақсаты – Қазақстанның дипломатиялық даярлау жүйесін қалай жаңғыртып жатқанын және АҚШ пен Қытай сияқты елдердің тәжірибесінен қандай элементтерді қабылдай алатынын зерттеу. Осы мақсатқа жету үшін зерттеуде салыстырмалы кейстік талдау және контент-талдау әдістері қолданылып, дипломаттарға арналған білім беру бағдарламалары мен даярлау жүйесін жетілдірудің негізгі бағыттары айқындалды.

Зерттеу нәтижелері Қазақстанның дипломатиялық даярлау жүйесінің ұлттық дәстүрлерге негізделгенін және біртіндеп халықаралық стандарттарға қарай бет алып келе жатқанын көрсетеді. Бұл үдеріс цифрлық құралдарды қолдануды, жаһандық бастамаларға қатысуды, жұмсақ күшке басымдық беруді және зерттеу ұйымдарымен ынтымақтастықты қамтиды. Ерекше назар Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты сияқты аналитикалық орталықтарға аударылады. Алайда, зерттеу АҚШ пен Қытайға қарағанда, Қазақстанда бұл зерттеу орталықтарының дипломаттарды даярлаудың ресми жүйесіне әлі толық енгізілмегенін анықтайды.

Зерттеу нәтижелері Қазақстанның практикалық оқытуға, атап айтқанда Мемлекеттік басқару академиясы жанындағы Дипломатия институтында жүзеге асырылатын рөлдік ойындар мен тағылымдамаларға басымдық бергенін көрсетеді. Цифрлық дағдыларды жетілдіруге және аналитикалық орталықтармен байланыстарды нығайтуға ерекше көңіл бөлінеді. Соңғы

реформалар көптілділіктің маңыздылығын атап өтіп, шетел тілдерін меңгеруді ынталандырды. Мақалада Қазақстанның ұлттық құндылықтарын үздік әлемдік тәжірибелермен ұштастыру елдің көпжүзділігіне әлемдегі бәсекеге қабілеттілігін арттыруға мүмкіндік беретіні туралы қорытынды жасалады.

Ғылыми үлес – Қазақстанның дипломатиялық даярлау моделін жүйелеу және оның АҚШ пен Қытай тәжірибесінен сараптамалық орталықтарды тарту жөніндегі айырмашылықтарын салыстырмалы талдау. Практикалық маңыздылығы – дипломаттарды оқыту бағдарламаларына зерттеуші қауымдастықты біріктіру бойынша әзірленген ұсынымдарда.

Тірек сөздер: дипломатиялық даярлау, Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты (ҚСЗИ), дипломатиялық институттар, даярлау тәжірибелері, дипломатиялық білім беру, талдамалық орталықтар (think tanks), цифрлық дипломатия, жұмсақ күш

РАЗВИТИЕ ДИПЛОМАТИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ И ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ ЦЕНТРОВ В КАЗАХСТАНЕ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ И ПЕРСПЕКТИВЫ МОДЕРНИЗАЦИИ

* Конысбаева А.Б.¹, Асеткызы Ж.², Алиева С.К.³

^{1,3} Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилёва,
Астана, Казахстан

² Казахстанский институт стратегических исследований,
Астана, Казахстан

Аннотация. Изменяющийся мировой баланс сил и растущее значение стран средних держав показывают необходимость высоко квалифицированных дипломатов для развития международного сотрудничества. Для Казахстана, это означает необходимость создания современной системы подготовки дипломатов, способных реагировать на мировые вызовы и активно участвовать в глобальных дискуссиях.

В этой связи существует ограниченное количество исследований, особенно в контексте того, как Казахстан готовит своих дипломатов. Целью данной статьи является исследование того, как Казахстан модернизирует свою систему дипломатической подготовки и что он может перенять от таких стран, как США и Китай. Для этого в исследовании используется сравнительный анализ кейсов и контент-анализ для выявления ключевых идей и направлений для улучшения образовательных программ и тренингов для дипломатов.

Исследование показывает, что система дипломатической подготовки Казахстана основана на национальных традициях и начала двигаться в сторону международных стандартов. Это включает использование цифровых

инструментов, участие в глобальных инициативах, акцент на мягкую силу и сотрудничество с исследовательскими организациями. Особое внимание уделяется аналитическим центрам, таким как Казахстанский институт стратегических исследований. Однако исследование обнаруживает, что в отличие от США и Китая, Казахстан еще не полностью включает эти исследовательские центры в свою официальную систему подготовки дипломатов.

Результаты исследования показывают, что Казахстан сосредоточил внимание на практическом обучении, таком как ролевые игры и стажировки, реализуемые в Институте дипломатии при Академии государственного управления. Важное внимание уделено улучшению цифровых навыков и укреплению связей с аналитическими центрами. Недавние реформы подчеркнули важность многоязычности и стимулировали изучение иностранных языков. В статье делается вывод, что сочетание национальных ценностей Казахстана с лучшими мировыми практиками поможет стране более эффективно конкурировать в многополярном мире.

Научный вклад работы – систематизация казахстанской модели дипподготовки и сравнительный анализ её отличий от практик США и Китая в привлечении экспертных центров. Практическая значимость – в разработанных рекомендациях по интеграции исследовательского сообщества в программы обучения дипломатов.

Ключевые слова: дипломатическая подготовка, Казахстанский институт стратегических исследований (КИСИ), дипломатические институты, практики подготовки, дипломатическое образование, аналитические центры (think tanks), цифровая дипломатия, мягкая сила

Received / Мақала түсті / Статья поступила: 20.01.2026.

Accepted / Жариялауға қабылданды / Принята к публикации: 27.03.2026.

Information about authors

Konysbayeva A.B. – PhD candidate, L.N. Gumilyov Eurasian National University (ENU), Astana, Kazakhstan, e-mail: aizhandoc@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-6914-671X>

Assetkyzy Zh. – Researcher, Kazakhstan Institute for Strategic Studies under the President of the Republic of Kazakhstan, Astana, Kazakhstan, e-mail: zhadyraaset@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-2052-4441>

Aliyeva S.K. – Candidate of Sciences, Associate Professor, Acting Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University (ENU), Astana, Kazakhstan, e-mail: aliyeva_sk@enu.kz, ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-6464-7660>

Авторлар туралы мәлімет

Қонысбаева А.Б. – PhD докторанты, Л.Н. Гумилёв атындағы Еуразия ұлттық университеті (ЕҰУ), Астана, Қазақстан, e-mail: aizhandoc@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-6914-671X>

Ассетқызы Ж. – ғылыми қызметкер, Қазақстан Республикасының Президенті жанындағы Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты, Астана, Қазақстан, e-mail: zhadyraaset@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-2052-4441>

Алиева С.К. – ғылым кандидаты, доцент, профессор м.а., Л.Н. Гумилёв атындағы Еуразия ұлттық университеті (ЕҰУ), Астана, Қазақстан, e-mail: aliyeva_sk@enu.kz, ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-6464-7660>

Информация об авторах

Қонысбаева А.Б. – PhD докторант, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилёва (ЕНУ), г. Астана, Республика Казахстан, e-mail: aizhandoc@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-6914-671X>

Ассетқызы Ж. – научный сотрудник, Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте Республики Казахстан, г. Астана, Республика Казахстан, e-mail: zhadyraaset@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-2052-4441>

Алиева С.К. – кандидат наук, доцент, и.о. профессора, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилёва (ЕНУ), г. Астана, Республика Казахстан, e-mail: aliyeva_sk@enu.kz, ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-6464-7660>

UDC 32.327

IRSTI 11.25.91

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.017>

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE SCIENTIFIC POTENTIAL OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND FOREIGN COUNTRIES

* Sekerbayeva D.¹, De Martino M.²

*¹ Academy of Public Administration under the President of the Republic of Kazakhstan, Astana, Kazakhstan

² Siena University, Italy

Abstract. In the context of global technological competition, the development of scientific potential has become a pivotal instrument for ensuring national sovereignty. This article presents a comprehensive comparative analysis of the research and development (R&D) system of the Republic of Kazakhstan in relation to leading foreign nations and states with comparable levels of socio-economic development. The primary objective of the study is to identify the structural constraints hindering the international competitiveness of domestic science and to define strategic pathways for overcoming these barriers.

The research methodology is based on an integrated comparative analysis of macroeconomic indicators (R&D intensity of GDP), bibliometric analysis (publication activity within the Web of Science database), and an examination of successful institutional development models. The study provides a detailed investigation into funding mechanisms, the reproduction of human capital, and the current state of material and technical infrastructure.

The key results of the study demonstrate that Kazakhstan's current scientific model is characterized by a high dependency on state subsidies and insufficient involvement of the private sector. The analysis justifies the necessity of shifting from a quantitative accumulation of publications toward qualitative leadership in high-impact journals (Q1–Q2). The research findings allow for the identification of major structural constraints and promising directions for strengthening the scientific potential of the Republic of Kazakhstan. The analysis highlights the imperative to diversify funding sources, enhance the role of the private sector, and transition from extensive workforce management toward the creation of a high-tech research ecosystem.

Keywords: science, cooperation, space, scientific potential, scientific research, scientific system, comparative analysis, innovation development

Introduction

In the context of the formation of a knowledge-based economy and the intensification of global scientific and technological competition, scientific

potential has become one of the key factors of sustainable socio-economic development and international competitiveness of states. The development of science and innovation determines countries' capacity to create and implement advanced technologies, enhance labor productivity, and ensure national security. In this regard, a systematic analysis of the state and dynamics of scientific potential at both national and international levels acquires particular relevance.

The Republic of Kazakhstan, pursuing a strategy of economic modernization and integration into the global scientific community, places significant emphasis on the development of the research and innovation sector. At the same time, an objective assessment of the achieved results and the identification of prospects for further development require a comparison of national indicators with international experience. A comparative analysis of the scientific potential of Kazakhstan and other countries makes it possible to assess its level of competitiveness, identify structural imbalances and institutional constraints, and outline directions for adapting effective international practices. In this context, the study acquires both scientific and practical significance for the formulation of an evidence-based national science and technology policy.

The purpose of this article is to conduct a comprehensive comparative analysis of the scientific potential of the Republic of Kazakhstan and foreign countries based on key quantitative and qualitative indicators of research and development activities.

Within the framework of the study, it is envisaged to assess the level of competitiveness of Kazakhstan's national scientific system in the international context, identify its strengths and weaknesses, and analyze the institutional, human resource, and financial factors influencing the formation and development of scientific potential.

Materials and methods

The empirical base of the study consists of official statistical and scientometric data from the Bureau of National Statistics of the Republic of Kazakhstan, UNESCO Institute for Statistics (UIS), OECD, WIPO, and the Web of Science Core Collection. The analysis covers indicators of R&D financing, human resources in science, publication and citation activity, patent applications, and international scientific collaboration for the period 2019–2024 (depending on data availability).

The methodological design is based on an integrated comparative approach combining: macroeconomic assessment of R&D intensity (R&D expenditure as % of GDP), statistical analysis of human resources (total R&D staff, researchers, qualification structure), bibliometric evaluation of scientific performance using Web of Science indicators (documents, CNCI, highly cited papers, top-10% share, and international co-authorship), and innovation effectiveness assessment

through patent activity data (WIPO). Cross-country comparisons were conducted for global leaders (USA, Germany, Japan, Singapore, China), rapidly developing innovation economies (Turkey), and regional competitors (Uzbekistan).

To identify stable development trends and reduce the influence of annual fluctuations, cumulative growth rates and the Compound Annual Growth Rate (CAGR) were applied to key indicators (e.g., researchers per million inhabitants). In addition, elements of institutional and systemic analysis were used to interpret structural constraints in Kazakhstan's R&D model (public/private funding balance, accreditation versus actual R&D activity, and ecosystem fragmentation) and to connect "inputs" (funding, personnel) with "outputs" (publications, impact, patents).

First, the study follows the logic of a "science system" model, where scientific potential is interpreted as the interaction of three interdependent pillars: human resources, infrastructure, and funding. This makes it possible to assess not only the current level of resources but also the institutional readiness of the national system to convert these resources into internationally competitive scientific results.

Second, bibliometric indicators were selected to separate extensive development (growth in publication volume) from intensive development (growth in citation impact and presence in highly ranked outputs). Therefore, special attention was paid to normalized metrics (CNCI) and elite segments of scientific output (highly cited papers and the share of publications in the global top-10%), which better reflect global competitiveness than raw publication counts.

Third, methodological limitations include differences in national statistical accounting and the lack of unified international standards for measuring scientific infrastructure, as well as partial gaps in country-year coverage in some datasets. However, the use of harmonized international sources (UNESCO, WIPO, Web of Science) ensures the comparability and reliability of the key cross-country indicators used in the study.

Literature Review

Scholarly interest in assessing scientific potential and the mechanisms of its realization is interdisciplinary in nature. An analysis of recent publications makes it possible to identify three key directions that form the theoretical framework of this study.

1. Human and intellectual capital as the foundation of the scientific system.

In the international literature, human capital is regarded as a long-term factor of development. K. Diebolt and R. Hippe demonstrate that contemporary regional differences in innovation are largely predetermined by the historically

accumulated levels of human capital [1]. This idea is further developed by A. Valero and J. Van Reenen, who substantiate the role of universities as central hubs for knowledge generation. Additionally, De Martino highlights that, in the digital era, universities continue to serve as cores of networked educational and research ecosystems, facilitating the transformation and dissemination of knowledge [2, 3].

In the context of Kazakhstan, the significance of this factor is confirmed by empirical evidence. A. Moldabekova and Z. Satpayeva, employing factor analysis of the Republic of Kazakhstan's development over the period 2011–2019, reveal that intellectual and human capital play a decisive role in the country's socio-economic progress [4]. At the same time, A. Kadyrova and co-authors emphasize the need not merely for quantitative growth, but for the training and stimulation of those qualified specialists who are specifically demanded by an innovation-driven economic model [5].

2. Infrastructure provision and spatial organization

Modern scientific infrastructure is viewed not only as a technical base but also as a complex institutional environment. While foreign scholars such as R. Fabre et al. emphasize the importance of digital monitoring of infrastructure through Current Research Information Systems (CRIS), domestic researchers focus on the regional dimension [6]. F. Miedema extends this vision by justifying the shift to the 'Open Science' concept [7]. He argues that infrastructure should not only support the technical cycle but also promote transparency, open data access, and the collaborative use of resources, which radically increases the inclusiveness of the scientific system.

N. Nurlanova and colleagues justify the necessity of transitioning to a cluster-based organization built on special economic zones and technology parks [8]. However, as noted in the study by F. Alzhanova et al., existing spatial asymmetries in the distribution of Kazakhstan's scientific potential create risks of scientific environment degradation in certain regions, which requires the adaptation of science and technology policy to territorial specifics [9].

3. Funding and the efficiency of potential realization

Resource provision acts as a catalyst for breakthrough results, as demonstrated in the works of A. Raghuvanshi et al. and G. Cimini et al. [10-11]. In the context of Kazakhstan, this issue acquires critical significance due to the structure of investments. E. Aryn and colleagues argue for the necessity of attracting private capital, noting the low efficiency of a model relying solely on government grants [12]. Expanding on this view, L. Soete et al. provides evidence from OECD nations that public R&D spending drives economic effects by enhancing total factor productivity [13]. He argues that optimal outcomes depend on the dynamic complementarity of public and private investment. His research suggests that public funding yields the highest productivity within

ecosystems that effectively absorb and commercialize knowledge, requiring high-quality institutional frameworks rather than simple budgetary expansions.

By synthesizing findings from domestic and international research – notably Gokhberg et al.'s 'Doing Science' framework and Courtioux et al.'s insights on developing scientific systems – this study adopts a three-pillar model to assess Kazakhstan's scientific potential [14 -15]. This model focuses on three critical dimensions: human resources, scientific infrastructure, and funding.

This synthetic approach allows for the assessment not only of the current state of resources but also of the institutional readiness of Kazakhstan's scientific system to make a qualitative transition to the stage of post-industrial development.

Results and discussion

Despite the presence of a number of studies in the contemporary scientific literature dedicated to the general analysis of the scientific and technological potential of the Republic of Kazakhstan, its structural components, and comparative characteristics in the context of global trends, issues of in-depth systemic assessment remain insufficiently addressed. This article aims to fill this research gap by conducting a comprehensive analysis of the current state and development trajectories of domestic science.

The systematization of previous research results made it possible to differentiate the structure of scientific potential into key components that are functionally interdependent.

Human resources are of particular significance. In this context, it is reasonable to assert that in economically developed countries, the accumulation of human resources plays a crucial role. There is a direct correlation between the number of scientists engaged in research and development (R&D) activities and economic development in developed countries.

Ideally, this indicator should include not only the number of scientists and researchers but also the qualitative characteristics of the workforce: level of education and qualifications, possession of academic degrees, publication activity, experience in participating in research projects, as well as the development of structures enabling the reproduction of scientific personnel.

The lack of detailed information on educational levels, professional competencies, and other qualitative parameters of the workforce necessitates the introduction of certain methodological limitations. In this regard, the further study will focus on the analysis of quantitative determinants, namely the dynamics of the number of researchers and their distribution across qualification categories (academic degrees).

Table 1 - Number of Employees Engaged in R&D Activities in Kazakhstan

Year	2020	2021	2022	2023	2024
Total R&D Staff	22 665	21 617	22 456	25 473	27 146
of which:					
Researchers	18 228	17 092	18 014	21 534	23 152
of which:					
Doctors of Science	1 883	1 652	1 743	2 061	2 050
Profile Doctors	62	55	96	85	318
Doctors of Philosophy (PhD)	1 757	1 962	2 462	3 458	4 156
Candidates of Science	4 329	3 843	3 946	4 842	4 727

Source: Bureau of National Statistics of the Republic of Kazakhstan [16]

The results of the statistical analysis of the data presented in Table 1 allow us to highlight the key parameters of the transformation of the scientific personnel in the Republic of Kazakhstan. During the study, the following quantitative and structural indicators were verified, characterizing the dynamics of the development of scientific potential over the period 2020–2024.

Table 2 - Dynamics of Scientific Potential Development in the Period 2020–2024

Staff Category	2020	2024	Total Growth (%)
Total R&D Staff	22 665	27 146	+19.77%
Researchers	18 228	23 152	+27.01%
Doctors of Science	1 883	2 050	+8.87%
Profile Doctors	62	318	+412.90%
Doctors of Philosophy (PhD)	1 757	4 156	+136.54%
Candidates of Science	4 329	4 727	+9.20%

Source: the authors' calculations

According to the results systematized in Table 2, over the analyzed period (2020–2024), the total number of personnel engaged in R&D activities increased by 19.77%. Notably, the growth rate of the “Researchers” category (+27.01%) outpaces the overall dynamic. This indicates a qualitative transformation of the workforce structure: the share of personnel directly involved in research within the total R&D staff has increased, reflecting a concentration of resources on core scientific and production activities.

The most pronounced growth is observed in the segment of Doctors of Philosophy (PhD), whose number more than doubled (+136.54%). This trend confirms the successful integration of Kazakhstani science into the international educational space and highlights the focus on training a new generation of scientific personnel.

The extremely high growth of Profile Doctors (+412.9%) – from 62 to 318 individuals – despite the small absolute numbers, reflects the ongoing institutional formation of this category of researchers within the national qualification system.

Against the backdrop of rapid growth in the number of PhDs, traditional academic degrees (Doctors of Science and Candidates of Science) show moderate, conservative increases (+8.87% and +9.20%, respectively). This can be explained by the natural generational turnover in the scientific community and the gradual replacement of the Soviet attestation system with the Western PhD model.

Analysis of data from the Bureau of National Statistics of the Republic of Kazakhstan for 2020–2024 indicates a stable trend of strengthening the human resource potential of science. The observed dynamics suggest qualitative renewal of the scientific core and gradual transformation of the qualification structure towards international standards.

To assess the potential of Kazakhstan’s human resources in science, it is advisable to conduct a comparative analysis with neighboring countries and regional competitors, such as Uzbekistan, Turkey, and China, to identify their development trends and determine effective practices that could be applied in the Kazakhstani context. In addition, including leading global scientific powers – the United States, Germany, Japan, and Singapore – will allow for the identification of the existing gap in scientific potential and provide benchmarks for strategic planning and further development.

Table 3 - Number of Researchers per Million Inhabitants

Country	2019	2020	2021	2022	2023
China	1483.86	1600.31	1685.98	1849.24	2107.27
Germany	5398.63	5390.05	5520.58	5801.62	5926.07

Japan	5376.12	5450.44	5589.77	5629.80	5608.63
Kazakhstan	619.65	668.83	609.97	661.69	693.06
Singapore	7509.61	7503.33	7956.40	8781.74	-
Turkey	1737.58	1964.66	2209.70	2478.68	2644.66
USA	4367.21	4567.79	4900.77	4937.49	-
Uzbekistan	422.11	426.49	523.88	543.84	542.07

Source: UNESCO official data [17]

Table 4 - Dynamics of Growth of Scientific Personnel for 2019–2023

Country	Total growth rate (%)	Compound Annual Growth Rate (CAGR) (%)
Turkey	+52.20%	+11.1%
China	+42.01%	+9.2%
Uzbekistan	+28.42%	+6.6%
Germany	+9.77%	+2.4%
Kazakhstan	+11.85%	+3.0%
Japan	+4.32%	+1.1%
USA	+13.06%*	+4.2%
Singapore	+16.94%*	+5.4%

Source: the authors' calculations

Note: Data for Singapore and the USA are through 2022

The assessment of the dynamics of scientific potential development in the countries presented in Table 3 was carried out based on the calculation of the compound growth rate over a five-year period (2019–2023). The use of this indicator allows for the identification of stable trends in the development of scientific personnel while minimizing the influence of random annual fluctuations in the statistics.

The statistical analysis of UNESCO data for the period 2019–2023, presented in Table 4, allowed for the differentiation of the studied countries according to their strategies for developing scientific human potential. Based on the calculated cumulative growth indicators, the following key groups of nations were identified.

The Intensive Technological Breakthrough Group (Turkey, China, Singapore). Turkey and China emerge as leaders in the growth rate of human resources in science. The high dynamics in these countries reflect the implementation of long-term strategies aimed at expanding intellectual capital. The experience of Singapore merits particular attention; despite the absence of data for 2023, it demonstrated a significant growth rate of 16.94%. This reinforces Singapore's status as a global "attractor" of highly qualified personnel, where a high density of researchers is coupled with aggressive recruitment rates.

Group of mature scientific systems. Germany, the United States, and Japan demonstrate a high level of scientific development that is not directly dependent on the inflow of new personnel. Their competitiveness is based on the quality of scientific output and the well-coordinated interaction of all elements of the research system rather than on scale or mass participation. Network and structural analyses of scientific activity in the United States and Germany show that their superiority is determined not only by the volume of available resources, but also by the high complexity of scientific subsystems and the depth of specialization of human capital and technical capacity.

Kazakhstan, in terms of growth rates, belongs to the same cluster as leading Western economies. However, unlike developed countries, this growth in Kazakhstan is largely restorative and extensive in nature, which underscores the need to transition toward more qualitative indicators for assessing the effectiveness of human resources.

Uzbekistan, by contrast, demonstrates high rates of "catch-up development." Despite lower absolute indicators compared to Kazakhstan, the accelerated dynamics of this neighboring country create prerequisites for the emergence of a new competitive environment in the Central Asian region.

The conducted comparative analysis makes it possible to conclude that Kazakhstan's scientific potential is developing in line with global trends; however, it lags significantly behind the Asian "technological tigers" in terms of intensity. Bridging this gap requires a transformation of public policy from merely maintaining the number of researchers to creating conditions for their qualitative reproduction, drawing on the experience of Singapore and China.

Another equally important aspect is the development of scientific infrastructure, which includes a network of research institutes, sectoral and university laboratories, experimental centers, as well as specialized technoparks and innovation platforms. Scientific infrastructure provides the material, technical, and organizational foundation for conducting fundamental and applied research, enhances the quality of scientific outputs, and contributes to the formation of a sustainable research environment.

Conducting a representative analysis of the development of scientific infrastructure in the Republic of Kazakhstan is complicated by a shortage of

verifiable statistical data, as well as by the fragmented nature of information on the quantitative composition and resource base of research organizations.

According to data from the Bureau of National Statistics, in 2024 there were 423 enterprises in Kazakhstan engaged in research and development (R&D) activities. Over a five-year period, this indicator exhibits fluctuations: in 2020 the number of enterprises amounted to 396, in 2021 to 438, in 2022 to 414, and in 2023 to 425. Thus, the number of organizations involved in R&D is characterized by an unstable trend. At the same time, official statistics do not disclose the criteria used to construct this indicator, which complicates its accurate interpretation.

A further assessment of the scientific sector can be drawn from the number of legal entities accredited for R&D. This accreditation is a primary requirement for securing public research funding. According to information published on the Digital Science Portal, the number of such organizations amounts to 808 [18]. This figure is more than twice the number of enterprises actually engaged in R&D according to official statistics.

The imbalance between the number of accredited organizations and the number of enterprises actively conducting R&D indicates the presence of structural features within the national scientific system. The large number of accredited legal entities may reflect a broad institutional framework of science, encompassing universities, research centers, laboratories, and other organizations that formally possess the right to conduct scientific activities. However, actual participation in R&D is limited to a smaller group of actors, which may point to insufficient research activity among some institutions or to constrained resources available for conducting research.

Moreover, the increase in the number of accredited organizations in the absence of a corresponding growth in active enterprises may indicate an excessive formalization of the accreditation process. This creates a situation in which many institutions obtain the status of a scientific organization without ensuring the systematic conduct of research, thereby reducing the efficiency of the allocation of scientific resources and complicating an objective assessment of the country's scientific potential.

In this context, the perspective of researchers regarding the role of research information systems and services, which are essential for scientific communities to conduct large-scale studies, merits particular attention. The analysis of research infrastructures in Kazakhstan is constrained by the current level of digital infrastructure development, the absence of centralized standards, and the limited availability of open data.

The assessment and direct comparison of scientific infrastructure across countries within a single quantitative model is not feasible, as there is no unified international definition or statistical accounting of the key elements of scientific infrastructure (research centers, laboratories, research facilities). Additional methodological limitations stem from differences in national science systems,

levels of decentralization, departmental affiliations of research organizations, as well as from the heterogeneity and incompleteness of official statistical data published at the international level.

The scientific infrastructure of developed countries (the United States, Germany, Japan, and Singapore) is characterized by a high density of research organizations, stable integration of universities, national research centers, and specialized laboratories, as well as the presence of well-developed shared research platforms. A key distinguishing feature is the institutional diversification of scientific organizations and a high concentration of human resources in the research sector.

Turkey’s scientific infrastructure is currently undergoing a phase of active expansion and institutional consolidation, with the university sector playing a central role in scientific research. The development of research centers is accompanied by the gradual establishment of national coordination mechanisms in the field of science.

The scientific infrastructure of Central Asian countries (Kazakhstan and Uzbekistan) is characterized by the predominance of state research institutes and university-based research units. The region as a whole is marked by limited integration among scientific organizations and an insufficient presence of large interdisciplinary research centers.

Another strategic component is the system of financing research and development activities. The level and structure of public and private allocations determine not only the current operational sustainability of scientific organizations but also their capacity for long-term technological development.

Funding represents a further critical factor, as the development of science is directly dependent on the volume of both public and private financial resources. Public investment provides the basic infrastructure, supports fundamental research, ensures human capital development, and sustains the stable functioning of research organizations. At the same time, private funding stimulates innovation activity, the commercialization of research outcomes, and the adoption of new technologies. A balanced combination of public and private funding sources creates favorable conditions for scientific progress, enhances the competitiveness of research organizations, and contributes to the formation of a sustainable national scientific potential.

Table 5 - R&D Expenditures in Kazakhstan

Indicator/Year	2020	2021	2022	2023	2024
Domestic R&D Expenditures, million KZT	89 028,7	109 332,7	121 560,1	172 585,9	219 669,8

Share of Domestic R&D Expenditures in GDP (%)	0,13	0,13	0,12	0,14	0,16*
---	------	------	------	------	-------

Source: official data of the Bureau of National Statistics

Over the five-year period under review, domestic R&D expenditures in monetary terms increased nearly 2.5 times (by 146.74%). The most pronounced surge was observed in 2023-2024, driven by the implementation of science and technology policies aimed at the priority development of research, carried out by the relevant governmental body.

Despite the substantial increase in funding in tenge, the share of R&D expenditures in GDP grew only marginally – from 0.13% to 0.16%. This indicates that the growth rate of Kazakhstan’s overall economy, combined with inflationary processes, effectively “absorbs” the increased investment in science.

According to OECD standards, the threshold for effective innovation-driven development begins at 1.0% of GDP, while global leaders (Israel, South Korea) invest more than 4–5% [19].

The observed trend highlights the need to transition from predominantly public funding toward incentivizing private investment in R&D, which would help ensure qualitative technological sovereignty.

Table 6 - R&D Expenditures in Foreign Countries (% of GDP)

Country	2019	2020	2021	2022	2023
Israel	5,37	5,82	5,76	6,18	6,33
USA	3,14	3,42	3,47	3,49	3,45
Japan	3,22	3,26	3,28	3,41	3,45
Germany	3,11	3,09	3,08	3,07	3,15
China	2,24	2,41	2,43	2,56	2,65
Singapore	1,88	2,16	1,95	1,85	—
Turkey	1,32	1,37	1,40	1,32	1,42
Kazakhstan	0,12	0,13	0,13	0,12	0,14
Uzbekistan	0,10	0,13	0,12	0,14	0,11

Source: UNESCO official data [20]

A comparative analysis of the data in Table 6 reveals a significant disparity in the levels of science intensity among the countries under study. While developed countries (Israel, the United States, Japan) have reached a phase of high-intensity technological development, with R&D expenditures ranging from 3.4% to 6.3% of GDP, the Republic of Kazakhstan maintains a critically low level of investment in R&D (0.14%). This situation indicates that, despite the growth in absolute expenditures in national currency, the real relative share of science in Kazakhstan’s economy does not even reach the OECD’s minimum recommended threshold of 1%. This limits the country’s capacity for a qualitative technological breakthrough and increases the risk of perpetuating a resource-oriented economic structure.

A logical continuation of the analysis of the resource base and human capital is the assessment of the performance (productive) potential, which reflects the ability of the national scientific system to transform accumulated resources into tangible intellectual and material outputs. While financial and human capital indicators represent the “input parameters” of the system, the performance potential determines its ultimate efficiency and socio-economic return.

In this study, the performance potential is structured along two key vectors: bibliometric productivity (theoretical recognition) and innovation-technological effectiveness (practical applicability). We will now consider the bibliometric productivity of Kazakhstan and the countries selected above.

Table 7 - Comparative Bibliometric Indicators of Countries According to Web of Science, 2020–2024

Country	Documents Web of Science	% of Cited Documents	Normalized Citation Impact (CNCI)	International Collaborations	Highly Cited Papers	% of Documents in Top-10
China	4 094 673	86,91	1,19	876 451	51 175	13,82
USA	4 019 285	70,03	1,27	1 411 886	36 644	12,48
Germany	1 006 978	76,44	1,30	553 992	11 319	13,05
Japan	682 977	76,17	0,92	221 288	4 830	7,83
Turkey	356 190	73,67	0,90	99 344	2 404	8,72
Singapore	137 721	83,06	1,79	97 959	3 087	20,36
Kazakhstan	23 132	72,35	1,00	13 854	166	7,63
Uzbekistan	10 659	67,98	1,05	6 482	112	10,39

Source: data from Web of Science [21]

The data presented in Table 7 allow for a multifactorial analysis, categorizing countries into “scientific giants” (China, the United States), countries with established research traditions (Germany, Japan, Turkey), and dynamically developing systems (Singapore, Kazakhstan, Uzbekistan).

During the mentioned period, a historic shift in the landscape of global science was observed: China officially established its quantitative superiority, surpassing the United States in the total number of indexed publications in the Web of Science database. However, descriptive analysis indicates that the extensive growth in China’s publication activity has not yet translated into equivalent dominance in qualitative metrics. The United States maintains a higher Normalized Citation Impact (CNCI = 1.27 compared to 1.19 for China), reflecting the continued leadership of American research institutions in shaping the global scientific agenda and the higher academic significance of their publications.

Nevertheless, the absolute leader is Singapore. Despite a relatively small publication volume (137,000), the country exhibits an exceptionally high CNCI (1.79) and the largest share of articles in the top 10% globally (20.36%). This reflects a “quality over quantity” strategy and a high concentration of resources in breakthrough research areas.

It is worth noting that Uzbekistan, despite having the smallest number of publications in the list, exhibits a CNCI of 1.05, which is higher than that of Japan (0.92) and Kazakhstan (1.00), indicating a strong demand for certain targeted research outputs.

Particular attention should be paid to the regression trend in the impact metrics of countries such as Japan and Turkey. Despite generating substantial volumes of knowledge, their CNCI values (0.92 and 0.90, respectively) remain below the global parity level (1.0). This stagnation points to the need for a systemic review of national science and technology strategies. There is a clear risk of being confined to a predominantly “domestic” scientific agenda, which necessitates intensified participation in high-ranking international projects and a reorientation of research evaluation systems from quantitative volume to the support of breakthrough, highly cited studies.

International collaboration is a key driver of citation impact. In Germany, over 50% of publications are produced in collaboration with foreign colleagues. Kazakhstan (59.9%) and Uzbekistan (60.8%) demonstrate a very high degree of openness and reliance on international networks, which is typical for developing scientific systems striving for integration into the global research community.

China, by contrast, shows the lowest relative level of international collaboration among the leading countries (approximately 21%), reflecting the strong self-sufficiency of its domestic research environment.

Considering the Central Asian region, a comparative analysis of Kazakhstan and Uzbekistan reveals distinct development models. Kazakhstan leads in absolute

terms, producing twice as many publications and a greater number of highly cited papers (166 versus 112). Uzbekistan, however, outperforms Kazakhstan in quality metrics, with a higher CNCI and a substantially larger share of publications in the global top 10% (10.39% versus 7.63%).

In this context, it appears advisable for Kazakhstan to transform the mechanisms of state research incentives: shifting from promoting the sheer volume of publications in international abstracting databases (such as Web of Science) toward prioritizing citation impact and journal prestige (primarily Q1 and Q2 journals). Focusing research efforts on high-impact-factor journals, rather than low-ranking outlets, is considered a key condition for concentrating scientific potential and enhancing the global competitiveness of national science.

Statistical analysis of research performance also indicates a deficit of highly cited papers within Kazakhstan’s overall publication output: out of approximately 23,000 publications, only 166 are top-tier articles. The relative share of such publications (0.7%) is significantly lower than in technology-leading countries, notably Singapore (2.2%), highlighting the largely extensive nature of the national research environment.

Kazakhstan exhibits a high proportion of international co-authorship (around 60%); however, attention should be given to the transition from “passive” collaboration to a “leading” role. For a qualitative breakthrough, it is necessary to move from being primarily a provider of empirical data to assuming leadership in research projects.

Thus, global science can be characterized by a two-tier structure: large scientific powers (China, the United States) generate the main body of knowledge, while countries with compact but highly efficient systems (Singapore, Germany) set the standards of quality and scientific influence.

For developing scientific systems, the key drivers of growth are strengthened international collaboration, publication in high-ranking journals, and a focus on research with high potential impact.

The next section presents a statistical analysis of patent activity, serving as a key indicator of technological effectiveness.

Table 8 - Number of Patent Applications

№	Country	2020	2021	2022	2023	2024
1	China	1 439 894	1 537 489	1 584 354	1 642 643	1 796 730
2	Germany	139 660	137 598	130 839	133 111	133 780
3	Japan	422 684	412 545	406 113	414 599	420 990

4	Kazakhstan	918	—	815	833	975
5	Singapore	7 681	9 429	8 327	9 271	10 333
6	Turkey	9 375	9 967	10 408	10 108	11 588
7	USA	503 348	520 626	527 057	521 382	503 265
8	Uzbekistan	379	428	475	541	526

Source: official data from the World Intellectual Property Organization (WIPO) [22]

An analysis of the patent activity trends in Table 8 reveals several key conclusions regarding the period from 2020 to 2024. There is a clear and sustained shift of innovation activity toward the Asian region. China demonstrates unprecedented growth in patent applications (from 1.44 million to 1.8 million), confirming its transition from a technology-import model to a model of advanced, leapfrog innovation development.

In contrast, innovation cycles in developed economies appear stagnant. The indicators for the United States, Japan, and Germany show no significant positive dynamics. This may reflect both the saturation of traditional technology markets and changes in intellectual property strategies, such as a shift toward trade secrets or know-how regimes.

Turkey and Singapore show strong growth in patent applications (over 20%), reaffirming their status as key technological hubs that provide favorable ecosystems for high-tech business development.

The analysis of patent activity distribution over 2020–2024 indicates a definitive shift of the innovation “gravitational center” from the Atlantic region to Asia, where China’s quantitative indicators now exceed the combined totals of the United States and Japan by more than threefold.

The development dynamics of emerging scientific centers are explored in the work of P. Courtioux. Through extensive bibliometric analysis, the authors challenge the stereotype that non-Western research systems are lagging behind. Their study demonstrates that over recent decades, countries in the region have made a qualitative leap, becoming full participants in the global scientific arena. This progress is evident not only in the rising volume of publications but also in the strengthening of collaborative networks, improved journal quality, and higher citation rates. This example confirms that sustained investment in a national scientific system enables countries to compete effectively on a global scale.

In comparison with Uzbekistan, Kazakhstan maintains a quantitative lead in patent applications, with nearly 1.8 times more filings in 2024. However, its more modest growth rate compared to Uzbekistan suggests a need for further incentives to drive the commercialization of intellectual property.

Conclusion

Based on the comparative analysis of the scientific potential of the Republic of Kazakhstan and its foreign counterparts, it is evident that Kazakhstan's national research system currently faces limited international competitiveness. This is reflected in the relatively low R&D intensity of the economy, as well as modest publication and patenting activity.

A significant bottleneck hindering the development of this potential is the high dependency on state funding, coupled with limited private sector involvement in R&D. Consequently, there is a clear need to strengthen the role of the private sector. This should be achieved by incentivizing business investment – particularly from large enterprises in core industries – through tax preferences, targeted levies, and other forms of R&D support.

However, increasing financial resources alone, without a concurrent strengthening of human capital, cannot ensure sustainable scientific and technological progress. A key priority must therefore be to expand the research workforce, primarily by attracting young scientists. Adapting the successful models of Singapore and China – focused on creating an ecosystem for the continuous professional development of researchers – represents a strategic path forward. Such an approach allows for a shift from the extensive management of human capital toward the intensification of intellectual potential, ultimately enhancing the long-term competitiveness of the national scientific landscape.

The structure of Kazakhstan's scientific infrastructure largely aligns with the model of an emerging research system, characterized by state dominance and a fragmentation of research organizations. Compared to developed nations, the key priorities for future growth remain the consolidation of research infrastructure, the expansion of university-based science centers, and the establishment of shared-use national research platforms.

A critical objective is also to deepen the integration of Kazakhstani science into the global research landscape. To enhance global competitiveness, a strategic shift is required: moving from the quantitative accumulation of publications toward a prioritization of high-impact metrics (Q1–Q2) and the support of highly-cited research, following the example of global technological leaders. This transformation hinges on a fundamental change in international partnerships moving away from passive co-authorship and data provision toward taking leadership roles as project initiators and corresponding authors.

In the face of accelerating global competition for scientific talent and technological leadership, these measures are of critical importance. Without a systemic transformation of the funding model, workforce reproduction, and organizational infrastructure, Kazakhstan risks remaining on the periphery of the global scientific and technological arena. Conversely, the consistent implementation of these reforms will establish the groundwork for a transition to a resilient and competitive national scientific system.

REFERENCES

[1] Diebolt C., Hippe R. The long-run impact of human capital on innovation and economic development in the regions of Europe // *Applied Economics*. – 2019. – Vol. 51, № 5. – P. 542–563. <https://doi.org/10.1080/00036846.2018.1495820>.

[2] Valero A., Van Reenen J. The economic impact of universities: Evidence from across the globe // *Economics of Education Review*. – 2019. – Vol. 68. – P. 53–67. <https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2018.09.001>.

[3] De Martino M. Education and social networking: Between connectivism and the critical social philosophy of the new media // *RUDN Journal of Sociology*. – 2022. – Vol. 22, № 1. – P. 137–149. <https://doi.org/10.22363/2313-2272-2022-22-1-137-149>.

[4] Moldabekova A.T., Satpaeva Z.T. Problems of increasing the scientific and technological potential of the country amid socio-economic development: factor analysis on the example of Kazakhstan // *Journal of Central Asia Economy*. – 2021. – Vol. 5, № 3. – P. 353–372. <https://doi.org/10.18334/asia.5.3.113589>.

[5] Kadyrova A., Davletbayeva N., Babazhanova Zh., Tolysbayeva T.M., Bogdanova Y. Development of the innovative potential of the industry of the Republic of Kazakhstan // *Scientific Journal of Pedagogy and Economics*. – 2022. – № 6. – P. 322–338. <https://doi.org/10.32014/2022.2518-1467.411>.

[6] Fabre R., Egret D., Schöpfel J., Azeroual O. Evaluating the scientific impact of research infrastructures: The role of current research information systems // *Quantitative Science Studies*. – 2021. – Vol. 2, № 1. – P. 42–64. https://doi.org/10.1162/qss_a_00111.

[7] Miedema F. *Open Science: The Very Idea*. – Cham: Springer, 2022. <https://doi.org/10.1007/978-94-024-2115-6>.

[8] Nurlanova N., Dnishev F., Myrzatay E. A study of the features of Kazakhstan's innovation infrastructure and recommendations for its development // *Economic Series of the Bulletin of L.N. Gumilyov ENU*. – 2025. – № 3. – P. 27–42. – <https://doi.org/10.32523/2789-4320-2025-3-27-42>.

[9] Alzhanova, F., Alibekova, G., Dnishev, F. Spatial structure and dynamics of scientific potential in Kazakhstan // *Statistics, accounting and audit* – 2024. – № 2(93). – P. 44–59. <https://www.doi.org/10.51579/1563-2415.2024.-2.04>.

[10] Raghuvanshi A., Unni H., Vinayak, Chakraborti A. Breakthrough asymmetries across disciplines and countries: A network approach to structural complexity of scientific progress. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2506.18804>.

[11] Cimini G., Zaccaria A., Gabrielli A. Investigating the interplay between fundamentals of national research systems: Performance, investments and international collaborations // *Journal of Informetrics*. – 2016. – Vol. 10. – P. 200–211. <http://dx.doi.org/10.1016/j.joi.2016.01.002>.

[12] Aryn A., Isaeva B., Auelbekova A. Current issues of financing research and development in Kazakhstan // *Economic Series of the Bulletin of L.N. Gumilyov ENU*. – 2024. – № 1. – P. 88–107. <https://doi.org/10.32523/2789-4320-2024-1-88-107>.

[13] Soete L., Verspagen B., Ziesemer T.H.W. Economic impact of public R&D: An international perspective // *Industrial and Corporate Change*. – 2022. – Vol. 31, № 1. – P. 1–18. <https://doi.org/10.1093/icc/dtab066>.

[14] Gokhberg L., Meissner D., Gershman M., Vlasova V. Doing science: An approach to a comprehensive assessment of the business climate for science and technology // *Technology in Society*. – 2025. – Vol. 82. <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2025.102948>.

[15] Courtioux P., Métivier F., Rebérioux A. Nations ranking in scientific competition: Countries get what they paid for // *Economic Modelling*. – 2022. – Vol. 116. <https://doi.org/10.1016/j.ecmode.2022.105976>.

[16] Statistics on Education, Science, and Innovation in Kazakhstan. [Online]. Available at: <https://stat.gov.kz/ru/industries/social-statistics/stat-edu-science-inno/dynamic-tables/> (accessed 12.12.2025).

[17] UNESCO Institute for Statistics [Online]. Available at: <https://databrowser.uis.unesco.org> (Accessed: 12 December 2025).

[18] Astana Hub. Legal entities [Online]. Available at: <https://science.astanahub.com/legalEntity.html> (Accessed: 12 December 2025).

[19] OECD Main Science and Technology Indicators [Online]. Available at: <https://www.oecd.org/en/data/datasets/main-science-and-technology-indicators.html> (Accessed: 12 December 2025).

[20] UNESCO Institute for Statistics. R&D expenditure as a percentage of GDP [Online]. Available at: <https://databrowser.uis.unesco.org> (Accessed: 12 December 2025).

[21] Clarivate Analytics. InCites – Comparative scientometric indicators [Online]. Available at: <https://incites.clarivate.com> (Accessed: 25 December 2025).

[22] World Intellectual Property Organization (WIPO). IP Statistics Data Center [Online]. Available at: <https://www3.wipo.int/ipstats> (Accessed: 12 December 2025).

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МЕН ШЕТ ЕЛДЕРДІҢ ҒЫЛЫМИ ӘЛЕУЕТІН САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ

*Секербаева Д.¹, Де Мартино М.²

*¹ Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік
басқару академиясы, Астана, Қазақстан

² Сиена университеті, Италия

Аңдатпа. Жаһандық технологиялық бәсекелестік жағдайында ғылыми әлеуетті дамыту ұлттық егемендікті қамтамасыз етудің шешуші құралына айналуға. Бұл мақалада Қазақстан Республикасының ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстар (ҒЗТКЖ) жүйесін жетекші шет елдермен және әлеуметтік-экономикалық даму деңгейі ұқсас мемлекеттермен кешенді салыстырмалы талдау ұсынылған. Зерттеудің негізгі мақсаты – отандық ғылымның халықаралық бәсекеге қабілеттілігінің артуына кедергі келтіретін құрылымдық шектеулерді анықтау және оларды еңсерудің стратегиялық жолдарын айқындау.

Зерттеу әдістемесі макроэкономикалық көрсеткіштерді кешенді салыстырмалы талдауға (ІЖӨ-нің ғылым сыйымдылығы), библиометриялық талдауға (Web of Science дерекқорындағы жарияланымдық белсенділік) және дамудың сәтті институционалдық модельдерін зерделеуге негізделген. Жұмыста қаржыландыру тетіктері, кадр әлеуетін ұдайы жаңғырту және материалдық-техникалық инфрақұрылымның қазіргі жағдайы егжей-тегжейлі қарастырылады.

Зерттеудің негізгі нәтижелері Қазақстандағы ғылымның қазіргі моделі мемлекеттік субсидияларға жоғары тәуелділікпен және жеке сектордың жеткіліксіз қатысуымен сипатталатынын көрсетеді. Талдау барысында жарияланымдардың сандық жинақталуынан жоғары рейтингті журналдардағы (Q1–Q2) сапалы көшбасшылыққа көшу қажеттілігі негізделген. Зерттеу қорытындылары Қазақстан Республикасының ғылыми әлеуетін нығайтудың негізгі құрылымдық шектеулері мен перспективалы бағыттарын анықтауға мүмкіндік береді. Талдау қаржыландыру көздерін әртараптандыру, жеке сектордың рөлін күшейту және кадрларды экстенсивті басқарудан жоғары технологиялық зерттеу экожүйесін құруға көшу қажеттілігін көрсетеді. Бұл шараларды іске асыру ұлттық ғылымды жаһандық кеңістікке шеттегі қатысушы ретінде емес, жоғары технологиялық зерттеулердің бастамашысы ретінде біріктіруге мүмкіндік береді.

Тірек сөздер: ғылым, ынтымақтастық, кеңістік, ғылыми әлеует, ғылыми зерттеулер, ғылыми жүйе, салыстырмалы талдау, инновациялық даму

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ НАУЧНОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН И ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

*Секербаева Д.¹, Де Мартино М.²

*¹ Академия государственного управления при Президентент
Республики Казахстан, Астана, Казахстан

² Университет Сиены, Италия

Аннотация. В условиях глобальной технологической конкуренции развитие научного потенциала становится ключевым инструментом обеспечения национального суверенитета. Данная статья представляет собой комплексный сравнительный анализ системы научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ (НИОКР) Республики Казахстан в сопоставлении с ведущими зарубежными странами и государствами с сопоставимым уровнем социально-экономического развития. Основной целью исследования является выявление структурных ограничений, препятствующих росту международной конкурентоспособности отечественной науки, и определение стратегических путей их преодоления.

Методология исследования базируется на комплексном компаративном анализе макроэкономических показателей (наукоемкость ВВП), библиометрическом анализе (публикационная активность в базе данных Web of Science) и изучении успешных институциональных моделей развития. В работе детально рассматриваются механизмы финансирования, воспроизводства кадрового потенциала и текущее состояние материально-технической инфраструктуры.

Ключевые результаты исследования демонстрируют, что текущая модель науки в Казахстане характеризуется высокой зависимостью от государственных субсидий и недостаточной вовлеченностью частного сектора. В ходе анализа обоснована необходимость перехода от количественного накопления публикаций к качественному лидерству в высокорейтинговых журналах (Q1–Q2). Выводы исследования позволяют определить основные структурные ограничения и перспективные направления укрепления научного потенциала Республики Казахстан. Анализ подчеркивает необходимость диверсификации источников финансирования, усиления роли частного сектора и перехода от экстенсивного управления кадрами к созданию высокотехнологичной исследовательской экосистемы. Реализация данных мер позволит интегрировать национальную науку в глобальное пространство не в качестве периферийного участника, а в роли инициатора высокотехнологичных исследований.

Ключевые слова: наука, сотрудничество, пространство, научный потенциал, научные исследования, научная система, сравнительный анализ, инновационное развитие

Received / Мақала түсті / Статья поступила: 03.02.2026.

Accepted / Жариялауға қабылданды / Принята к публикации: 27.03.2026.

Information about the authors:

Dinara Sekerbayeva, doctoral student, Academy of Public Administration under the President of the Republic of Kazakhstan, Astana, Kazakhstan, d_sekerbayeva@apa.kz, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-2328-4906>, 8-747-014-33-70

Mario De Martino, PhD, International Projects Manager, Siena University, Italy, mario.demartino@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3903-6532>

Авторлар туралы мәлімет:

Секербаева Динара Амангелдіқызы, Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясының докторанты, Астана, Қазақстан, d_sekerbayeva@apa.kz, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-2328-4906>, 8-747-014-33-70

Марио де Мартино, PhD докторы, халықаралық жобалар менеджері, Сиена университетінің жоба менеджері, Италия, mario.demartino@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3903-6532>

Информация об авторах:

Секербаева Динара Амангельновна, докторант Академии государственного управления при Президенте Республики Казахстан, Астана, Казахстан, d_sekerbayeva@apa.kz, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-2328-4906>, 8-747-014-33-70

Марио де Мартино, доктор PhD, менеджер международных проектов Университета г. Сиена, Италия, mario.demartino@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3903-6532>

УДК 37.014.3

МРНТИ 14.35.07

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.018>

ЕВРОПЕЙСКАЯ МОДЕЛЬ ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИИ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В КОНТЕКСТЕ МЕЖРЕГИОНАЛЬНОГО АКАДЕМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ПРАКТИКИ И ПРОГРАММЫ ДВОЙНЫХ ДИПЛОМОВ

Дмитриева А.С.¹, * Нургалиева Б.Р.², Оспанова А.Н.³, Мусина Г.С.⁴

^{1,*2,3} Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,
Астана, Казахстан

⁴ Академия государственного управления при Президенте РК,
Астана, Казахстан

Аннотация. Статья посвящена анализу интернационализации европейского высшего образования как институционально оформленного процесса академической интеграции, развивающегося в рамках Европейского пространства высшего образования (ЕНЕА). Цель исследования заключается в выявлении устойчивых закономерностей эволюции научной повестки интернационализации и определении места двухдипломных программ в системе институциональных механизмов междуниверситетского взаимодействия.

Основной акцент сделан на выявлении устойчивых управленческих и институциональных параметров данного процесса на основе библиометрического анализа научных публикаций базы Scopus за 2000–2024 гг., который проводился с использованием методов сетевого анализа и визуализации данных в VOSviewer. Анализ был структурирован по трем направлениям: научная продуктивность, сети сотрудничества и тематическая эволюция, с акцентом на механизмы учебной интеграции, связанные с Болонским процессом.

Полученные результаты демонстрируют устойчивый рост исследований в области интернационализации университетов при высокой доле транснационального соавторства, ядро которого формируется университетами Великобритании, Германии, Испании, Италии и Франции. Анализ тематической совместной встречаемости ключевых слов свидетельствует о консолидации научного дискурса вокруг ключевых институциональных элементов Европейского пространства высшего образования. В этом контексте интернационализация эволюционирует от индивидуально ориентированных форм, прежде всего академической мобильности, к структурированным форматам институционального взаимодействия, в рамках которых программы двойных дипломов выступают наиболее зрелым инструментом реализации целей ЕНЕА.

В заключение обосновывается вывод о том, что европейская модель интернационализации высшего образования демонстрирует институциональную воспроизводимость за пределами ЕС, что находит отражение в практиках академического сотрудничества Казахстана с университетами Европы. В то же время вклад исследования заключается в выявлении институциональной логики интернационализации и концептуализации программ двойных дипломов как самостоятельного механизма академической интеграции.

Ключевые слова: интернационализация университетов, европейское высшее образование, академическое сотрудничество, программы двойных дипломов, библиометрический анализ, Болонский процесс, академические сети, академическая мобильность, транснациональное сотрудничество, образовательная интеграция

Финансирование: Данное исследование финансировалось Комитетом науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан (Грант №АР26100283 «Интернационализация высшего образования в Казахстане: вызовы и перспективы интеграции в глобальное образовательное пространство»).

Введение

За последние два десятилетия интернационализация высшего образования стала одним из наиболее значимых и сложных процессов в глобальной научно-образовательной системе. Развитие академической мобильности и рост международного сотрудничества способствовали усилению роли высших учебных заведений и переосмыслению их места в международном академическом и научном пространстве.

Определение уровня интернационализации университета основывается на анализе ряда взаимодополняющих характеристик, отражающих участие в международных исследовательских сетях, реализацию совместных академических программ, мобильность обучающихся и профессорско-преподавательского состава, развитие международного научного соавторства и институциональную открытость к культурному и языковому разнообразию. При этом современное понимание интернационализации высшего образования выходит за рамки количественных показателей и рассматривается в контексте институциональной трансформации, преследующей цель эффективного международного взаимодействия.

Данный феномен приобрел устойчивый характер благодаря реализации Болонского процесса, формированию Европейского пространства высшего образования (ЕНЕА), а также развитию общеевропейских программ академического обмена и сотрудничества (включая Erasmus+), нацеленных на сотрудничество в сфере высшего образования. В результате интернационализация превратилась в неотъемлемую часть стратегии

развития университетов в странах Европы, сформировав культуру академической открытости, диалога и разнообразия.

Результаты сравнительного анализа также свидетельствуют о том, что в отличие от европейской модели, выстроенной на принципах институциональной согласованности, англосаксонские системы высшего образования воспроизводят асимметричную конкурентную модель интернационализации. Тем временем университеты стран Центральной Азии остаются в условиях структурно ограниченной интеграции в международное академическое пространство ввиду финансовых ограничений и периферийности.

Важным аналитическим инструментом с методологической точки зрения выступают библиометрические исследования, представляющие собой объективный инструмент анализа отражения указанных процессов в научной продукции. Несмотря на наличие работ, посвященных академической мобильности и глобальному сотрудничеству, европейский контекст как целостная экосистема структурированного научного взаимодействия остается недостаточно изученным, особенно в его научном измерении.

В этой связи в системе академической интернационализации программы двойных дипломов приобретают значение институционального механизма, обеспечивающего интеграцию мобильности и межуниверситетского учебного сотрудничества. Однако их роль в развитии академических и научных связей, отражаемых в том числе через библиометрические показатели, до настоящего времени остается недостаточно изученной, что подчеркивает актуальность настоящей работы.

Описание материалов и методов

Материалами исследования послужили научные публикации, посвященные проблематике интернационализации высшего образования, академического сотрудничества и развитию программ совместных и двойных дипломов в европейском образовательном пространстве. Эмпирическая база сформирована на основе данных международной наукометрической базы Scopus, а также обобщенных результатов ранее проведенных библиометрических исследований и анализа современных научных публикаций по данной тематике за период 2000–2024 гг. Ограничение временного диапазона обусловлено институционализацией Болонского процесса и формированием Европейского пространства высшего образования.

Помимо этого, в исследовании объединены первичные библиометрические данные с вторичными аналитическими выводами из ранее опубликованных исследований, основанных на сетевых подходах.

Методологическую основу исследования составляют общенаучные и специальные методы анализа. Методы анализа и синтеза применялись на этапах формирования теоретико-концептуальной рамки исследования и обобщения эмпирических результатов.

В рамках системного подхода интернационализация высшего образования рассматривалась как сложный многоуровневый процесс институционального развития. Применение сравнительного анализа позволило выявить особенности различных моделей интернационализации и соотнести европейскую практику с альтернативными региональными подходами. Особое внимание в ходе анализа уделялось тематическим кластерам, связанным с программами совместных и двойных дипломов, интерпретируемым как институциональные механизмы академической интеграции.

Библиометрический анализ использовался в целях анализа динамики публикационной активности университетов, структуры академического сотрудничества и тематической эволюции исследований, в рамках чего была сформирована библиометрическая выборка оригинальных англоязычных научных статей базы Scopus в области социальных наук и образования, ориентированных на европейский контекст. Поиск осуществлялся с использованием ключевых слов «internationalization of higher education», «academic mobility», «transnational education», «joint degree», «double degree» и «academic cooperation».

После удаления дубликатов и нерелевантных публикаций данные были стандартизированы и обработаны в программе VOSviewer (версия 1.6.20) для построения сетей соавторства, международного сотрудничества и совместной встречаемости ключевых слов. Так, сетевой анализ позволил интерпретировать характер и плотность академических связей в исследуемом поле. Для оценки структурной роли стран в сети соавторства дополнительно использовались показатели центральности (в том числе PageRank) на основе графовой модели международного сотрудничества.

Комбинация данных методов анализа обеспечила методологическую согласованность исследования и позволила соотнести эмпирические библиометрические результаты с институциональными процессами интернационализации высшего образования.

Результаты

Результаты проведенного библиометрического анализа свидетельствуют о формировании устойчивой и институционально оформленной исследовательской повестки в области интернационализации европейского высшего образования за 2000-2024 годы. Если в ранний период преобладали исследования, посвященные академической мобильности и взаимному признанию квалификаций, то в последующие годы научный интерес

смещается в сторону институциональных форм сотрудничества, сетевых моделей управления и механизмов обеспечения качества. Это особенно заметно в росте научных публикаций, анализ которого показывает ограниченный характер публикаций на начальном этапе процесса интернационализации с последующим увеличением и всплесками научной активности в 2015, 2019 и 2021 годах, которые совпали с эволюционными этапами интернационализации и ключевыми изменениями в европейском пространстве.

Построенные сети соавторства имеют полицентричную структуру, в которой наличие устойчивого «ядра» и «периферии» стало возможным за счет кооперации образовательной интернационализации с закономерностями международной научной кооперации в иных предметных областях. При этом в ядро публикационной активности входят европейские университеты Великобритании, Германии, Испании, Италии и Франции, обладающие наибольшим количеством международных научных связей и выступающими ключевыми узлами сети сотрудничества.

Концептуальное ядро формируется за счет картирования ключевых слов, связанных тематическими кластерами и сопрягающимися с интернационализацией, Болонским процессом, обеспечением качества, мобильностью и сотрудничеством. Внутри данных кластеров отдельный акцент сделан на группе слов, связанных с программами дублированного образования, которые характеризуются высокой степенью тематической связанности с исследованиями академической мобильности, межуниверситетского сотрудничества и транснационального образования в общем исследовательском поле интернационализации высшего образования, что указывает на их устойчивое присутствие в научной повестке [1–3].

Дополнительный анализ сетей научного сотрудничества между странами Европейского союза и Центральной Азии в сфере исследований искусственного интеллекта показал наличие иерархичной структуры взаимодействия. В частности, в период 2000–2009 годов наблюдается высокая концентрация научных связей с ограниченным числом акторов, где главным посредником выступает Казахстан, и последующим расширением устойчивых связей в 2010–2024 годах при сохранении ведущей роли государств европейского пространства интернационализации.

Обсуждение

Полученные эмпирические данные позволяют интерпретировать выявленную структуру как институционально обусловленную модель академической интернационализации в логике Болонского процесса, в рамках которого академическая мобильность рассматривается как базовый механизм формирования Европейского пространства высшего образования. В контексте сотрудничества ЕС с другими странами-партнерами,

последовательно наблюдается эволюция мобильности к точечным решениям и межинституциональным форматам, которые положительно сказываются на сопоставимости программ, перезачете кредитов и повышении качества образования в целом. Тем самым интернационализация постепенно утрачивает характер набора разрозненных практик и приобретает черты устойчивой сетевой структуры с выраженными центрами и периферией.

Сопоставление образовательного сотрудничества с межрегиональными научными сетями позволяет рассматривать интернационализацию как процесс институционального закрепления транснациональных связей. Выявленная в настоящем исследовании логика интернационализации находит дополнительное подтверждение при анализе научного сотрудничества между ЕС и странами Центральной Азии в сфере цифровых технологий и ИИ. Это подтверждается данными ранее проведенного библиометрического исследования, демонстрирующего устойчивый рост плотности и разнообразия сетей сотрудничества, уже давно перешедшего к более зрелым формам взаимодействия, где сеть не просто «расширяется», а качественно меняет структуру.

Примечательно, что в данном случае воспроизводится сходный состав устойчивых лидирующих акторов, в контексте которых анализ научных сетей Великобритании, Германии, Испании, Италии и Франции говорит о том, что страны формируют ядро публикационной активности и одновременно выступают ключевыми узлами международных сетей соавторства. Тем самым сопоставление образовательной и научной сетевой динамики позволяет аргументировать универсальность выявленной институциональной логики интернационализации.

Анализ национальных кейсов, в частности Германии как одного из наиболее развитых участников, позволяет конкретизировать механизмы, через которые наднациональные цели Европейского пространства высшего образования (ЕНЕА) трансформируются в устойчивые практики университетского управления, учебной интеграции и академического сотрудничества.

Болонский процесс в немецком контексте интерпретируется не как разовая реформа, а как длительная структурная трансформация системы высшего образования. Внедрение двухуровневой структуры обучения, Европейской системы перевода и накопления кредитов (ECTS), национальных рамок квалификаций и механизмов обеспечения качества создало институциональные предпосылки для сопоставимости образовательных программ и масштабирования транснационального взаимодействия. Эти элементы стали фундаментом для перехода от индивидуальной мобильности к более сложным формам интеграции учебных процессов [3].

Данная трансформация была концептуально и нормативно поддержана государственной политикой интернационализации, в рамках которой

международное академическое сотрудничество интегрировано в стратегию развития высшего образования и науки. В этом контексте высшее образование и наука рассматриваются как сферы, в которых международное сотрудничество является не опцией вспомогательного инструмента внешнего взаимодействия, а необходимым условием устойчивого развития [4].

Особое значение в реализации политики интернационализации отводится Германской службе академических обменов (DAAD). Деятельность DAAD отражает смещение акцента с поддержки индивидуальной мобильности к формированию долгосрочных университетских партнерств, совместных образовательных программ и транснациональных исследовательских сетей [5].

При этом акцент ставился на программах совместных и двойных дипломов, которые рассматриваются как наиболее институционально развитая форма интернационализации. В отличие от классической мобильности, такие программы предполагают согласование учебных траекторий, единые требования к результатам обучения и взаимное признание академических стандартов. Тем самым происходит переход от слабых связей к сильным, закрепленными общими соглашениями, процедурами качества и ответственностью за результаты обучения. На основе этого можно провести параллель кооперации, в которой сотрудничество выходит на более сложный уровень, а интернационализация не удерживается на ограниченном числе центров, формируя сплоченные и географически разнообразные сообщества.

Другим важным направлением является целенаправленное привлечение зарубежных, в том числе молодых, ученых и преподавателей, рассматриваемых как носители новых исследовательских перспектив, методологических подходов и академических культур. Их присутствие способствует повышению качества обучения, расширению научных горизонтов университетов и формированию мотивации к международной мобильности среди национальных академических кадров. Дополняющим элементом данной модели выступает развитие интернациональных кампусов как пространственного и культурного измерения интернационализации, обеспечивающего интеграцию иностранных студентов и преподавателей в академическую, социальную и культурную жизнь университета.

Важное аналитическое значение имеет и роль Казахстана, которая в образовательном измерении выражается через практики участия в европейских программах и постепенное развитие межвузовских сетей. Учитывая то, что само государство лидирует среди участников из Центральной Азии, а уже после за Казахстаном следуют Узбекистан и Таджикистан, формируется тезис о важности устойчивости в межрегиональных сетях, которая в дальнейшем выражается в готовности поддерживать долгосрочные связи и создавать инфраструктуру сотрудничества, в том числе через воспроизводство совместных проектов (участие вузов в европейских программах, развитие совместных

проектов и включенность в механизмы Болонского процесса). Таким образом, казахстанский кейс демонстрирует, что трансляция европейской модели интернационализации опирается на институциональные каналы, которые закрепляют сотрудничество университетов в среднесрочной и долгосрочной перспективе.

Данная тенденция проявляется не только в образовательных программах, но и в научных сетях межрегионального сотрудничества университетов, что позволяет использовать их в качестве сравнительного эмпирического подтверждения сетевой природы интернационализации. Показатели PageRank приводятся в рамках сравнительного анализа и опираются на результаты исследования [2], выполненного на данных OpenAlex по сетям научного сотрудничества ЕС и стран Центральной Азии в области искусственного интеллекта за 2000–2024 гг. Указанные тенденции подтверждает анализ структурной центральности государств на основе показателя PageRank, который позволил проследить эволюцию роли отдельных государств в сети научного сотрудничества ЕС и ЦА в сфере искусственного интеллекта (рис. 1) и тем самым визуализировать процесс институционализации межрегиональных академических связей.

Region	Country	PageRank 2000–2009	PageRank 2010–2016	PageRank 2017–2024
Central Asia	Kazakhstan	0,105156	0,124759	0,088889
	Kyrgyzstan	0,042136	0,036984	0,029138
	Tajikistan	0,188645	0,118993	0,125595
	Turkmenistan	0,054063	0,042744	0,014316
	Uzbekistan	0,140937	0,084796	0,234588
EU	Austria	–	0,025821	0,014316
	Belgium	–	0,025821	0,014316
	Bulgaria	0,042136	–	0,014316
	Croatia	–	–	0,01675
	Cyprus	–	0,025821	–
	Czechia	0,042136	0,025821	0,01675
	Denmark	–	0,025821	0,01675
	Estonia	–	–	0,014316
	Finland	0,042136	–	0,014316
	France	0,042136	0,025821	0,020401
	Germany	0,042136	0,036793	0,026718
	Greece	0,042136	0,025821	0,014316
	Hungary	–	–	0,014316
	Italy	0,054063	0,042005	0,014316
	Latvia	–	0,025821	0,020612
	Lithuania	–	–	0,020612
	Luxembourg	–	0,052702	–
	Malta	–	–	0,020612
	Netherlands	–	0,05234	0,023856
	Poland	0,042136	0,057552	0,037467
	Portugal	–	–	0,020612
	Romania	–	0,05234	0,029368
	Slovakia	–	0,033135	0,045285
	Slovenia	–	–	0,014316
Spain	–	0,058291	0,024669	
Sweden	–	–	0,023856	

Рисунок 1 – Динамика PageRank в сетях научного сотрудничества в области исследований ИИ между ЦА и ЕС

Так, в период с 2000 – 2009 гг. сеть характеризуется высокой степенью концентрации центральности у ограниченного круга акторов, среди которых Казахстан выступает основным посредником между странами ЦА и европейскими исследовательскими центрами. При этом участие большинства государств ЕС носит фрагментарный характер, что отражает раннюю стадию формирования межрегиональной научной сети.

В период 2010 – 2016 гг. наблюдается не только количественное расширение сети, но и качественное усложнение ее структуры, при которой появились более устойчивые конфигурации взаимодействия. Казахстан сохраняет центральную позицию в регионе, однако усиливается роль Узбекистана, что свидетельствует о постепенной диверсификации центральноазиатского участия. Со стороны ЕС сохраняется доминирование стран с высокой исследовательской емкостью и развитой инфраструктурой международного сотрудничества.

В третьем периоде (2017-2024 гг.) отмечается резкий рост показателей у Узбекистана, что может свидетельствовать об углубленной интеграции страны в европейские научные кластеры. В свою очередь, Казахстан и Таджикистан демонстрируют относительную стабилизацию показателя центральности. В европейском сегменте ядро по-прежнему формируется ограниченным числом стран, что усиливает асимметричность структуры и повышает зависимость всей сети от отдельных участников [2].

Это дает полагать, что сеть научного сотрудничества ЕС и Центральной Азии в сфере ИИ сохраняет выраженную иерархичность и структурную неравномерность. Процессы интернационализации в данной сфере носят селективный характер и в большей степени опираются на устойчивые институциональные и академические связи. Следовательно, полученные результаты подтверждают универсальность сетевых закономерностей интернационализации, проявляющихся как в образовательном, так и в научном межрегиональном взаимодействии.

В целом реализация европейских образовательных программ в Казахстане носила не только прикладной, но и институционально трансформирующий характер. Как показывают исследования академических контактов между Европейским союзом и Республикой Казахстан, ключевым результатом сотрудничества стало формирование устойчивых межуниверситетских сетей через участие в программах TEMPUS, ERASMUS, ERASMUS+ и Jean Monnet, обеспечивающих не только мобильность обучающихся и преподавателей, но и сближение образовательных стандартов, управленческих практик и механизмов обеспечения качества [6–7].

Особую роль сыграла программа TEMPUS, заложившая основу для перехода от фрагментарных международных контактов к системной

политике интернационализации и облегчившая последующую имплементацию обязательных параметров Болонского процесса после вступления Казахстана в ЕНЕА. Именно в 2010 году через совместные европейские и структурные проекты осуществлялась адаптация учебных планов к международным стандартам, внедрялись элементы «треугольника знания» (образование – наука – инновации), формировались устойчивые партнерские сети между университетами Казахстана и стран Европейского союза.

На следующем этапе интернационализация получила дальнейшее развитие в рамках программы ERASMUS+, которая расширила масштабы академической мобильности и углубила транснациональное сотрудничество в сфере высшего образования и науки. Казахстан занял лидирующие позиции среди стран Центральной Азии по объему привлеченного финансирования и числу реализуемых проектов, что свидетельствует о высокой институциональной готовности вузов к участию в международных образовательных и исследовательских инициативах. Важным результатом стало вовлечение университетов в проекты по наращиванию потенциала высшего образования, ориентированные на сближение академической среды с потребностями экономики и инновационного развития [8].

Исходя из вышеизложенного, выделяются следующие ключевые направления развития высшего образования в Республике Казахстан:

- привлечение зарубежных, в том числе молодых, ученых и преподавателей, участие которых способствует повышению качества обучения и научных исследований, внедрению новых методологических и теоретических подходов;

- налаживание международного научно-исследовательского сотрудничества, что поспособствует их интеграции в глобальные исследовательские сети и повышает конкурентоспособность национальной науки;

- развитие интернациональных кампусов как пространств академического и культурного взаимодействия с проведением учебных курсов и семинаров на иностранных языках в сочетании с программами изучения национального языка для иностранных студентов и преподавателей в целях полноценного включения иностранных студентов и преподавателей в академическую, социальную и культурную жизнь университета.

В целом анализ реализации европейских образовательных программ показывает, что они выступили системообразующим фактором интернационализации высшего образования Казахстана. Накопленный опыт участия в программах ЕС создал прочную основу, которая на сегодняшний день остается якорем развития международной академической и исследовательской кооперации, укрепляя позиции в глобальном образовательном пространстве.

Заключение

Проведенный библиометрический анализ позволяет концептуализировать интернационализацию европейского высшего образования как институционально оформленную и устойчиво воспроизводимую систему, структурные характеристики которой отражаются в динамике научных публикаций и конфигурации сетей международного соавторства. При этом прослеживается тесная взаимосвязь между эволюцией научной повестки и ключевыми этапами интернационализации, особенно в контексте Европейского пространства высшего образования.

Полученные закономерности свидетельствуют о качественном смещении фокуса интернационализации от индивидуальной академической мобильности к более сложным и институционально закрепленным формам междууниверситетского взаимодействия. В данной логике программы совместных и двойных дипломов выступают не вспомогательным элементом интернационализации, а ее наиболее институционально зрелым проявлением, тем самым формируя основу для воспроизводства доверительных междууниверситетских связей и долгосрочного транснационального партнерства.

В этой связи выявленная полицентричная структура научных сетей с выраженным ядром и периферией типологически сближает образовательную интернационализацию с закономерностями международной научной кооперации. Сопоставление образовательной интернационализации с научным сотрудничеством в сфере искусственного интеллекта демонстрирует универсальность выявленных закономерностей и их применимость за пределами собственно образовательной тематики.

При этом результаты исследования показывают, что эффективность данных программ определяется не их количественным распространением, а включенностью в более широкую институциональную архитектуру Европейского пространства высшего образования. На фоне этого подтверждается возможность трансляции данной модели развития за пределами ЕС, что подкрепляется опытом участия Казахстана, ориентированного на долгосрочное развитие и кооперацию в области междууниверситетских и исследовательских сетей.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Vakulenko V., Świerk K., Cohen Miller A. The Crux of Internationalization of Higher Education: Rethinking Mobility and Addressing Emergent Challenges // *European Education*. – 2025. – P. 1–15. DOI: 10.1080/10564934.2025.2514010

[2] Dmitriyeva A., Nurbayev Z., Abdullin R., Sergazin Y., Seilkhan B. Artificial intelligence and knowledge research networks between Central Asia and the European Union: A bibliometric study using OpenAlex (2000–2025) //

Iberoamerican Journal of Science Measurement and Communication. – 2025. – Vol. 5, № 4. – P. 1–10. DOI: 10.47909/ijsmc.277

[3] Лихачева В.А. Политика интернационализации высшего образования Германии (1993–2023): выпускная квалификационная работа бакалавра / Национальный исследовательский Томский государственный университет. – Томск, 2024. – 79 с.

[4] Internationalisierung der Hochschulen in Deutschland. Strategie der Wissenschaftsministerinnen und Wissenschaftsminister von Bund und Ländern (2024–2034). – Berlin: Bundesministerium für Bildung und Forschung; Kultusministerkonferenz, 2024. – 19 p. https://www.kmk.org/fileadmin/veroeffentlichungen_beschluesse/2024/2024_06_14-Strategie-Internationalisierung-Hochschulen.pdf

[5] Deutscher Akademischer Austauschdienst (DAAD). Who we are. <https://www.daad.de/en/the-daad/who-we-are/>

[6] Богатырева О. Н. Шукушева Е. В. Реализация европейских образовательных программ в контексте политики Казахстана в сфере высшего образования (1995–2018) // Научный диалог. – 2020. – №5. – С. 376–392. DOI: 10.24224/2227-1295-2020-5-376-392

[7] Шукушева Е.В. Развитие академических контактов Европейского союза и Республики Казахстан // Вестник БГУ. – 2020. – №3(45). <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-akademicheskikh-kontaktov-evropeyskogo-soyuza-i-respubliki-kazahstan>

[8] Национальный офис программы Erasmus+ в Казахстане. Статистика по участию Казахстана в программе Erasmus+ 2021–2027. <https://www.erasmus.kz/ru/proekty/statistika>

REFERENCES

[1] Vakulenko V., Świerk K., Cohen Miller A. The Crux of Internationalization of Higher Education: Rethinking Mobility and Addressing Emergent Challenges // European Education. – 2025. – P. 1–15. DOI: 10.1080/10564934.2025.2514010.

[2] Dmitriyeva A., Nurbayev Z., Abdullin R., Sergazin Y., Seilkhan B. Artificial Intelligence and Knowledge Research Networks between Central Asia and the European Union: A Bibliometric Study Using OpenAlex (2000–2025) // Iberoamerican Journal of Science Measurement and Communication. – 2025. – Vol. 5, No. 4. – P. 1–10. DOI: 10.47909/ijsmc.277.

[3] Likhacheva V. A. Politika internatsionalizatsii vysshego obrazovaniia Germanii (1993–2023) [Internationalization Policy of Higher Education in Germany (1993–2023)]. Bachelor’s thesis. National Research Tomsk State University, Tomsk, 2024. 79 p. [in Russ.].

[4] Internationalisierung der Hochschulen in Deutschland. Strategie der Wissenschaftsministerinnen und Wissenschaftsminister von Bund und Ländern (2024–2034). Berlin: Bundesministerium für Bildung und Forschung; Kultusministerkonferenz, 2024. 19 p. https://www.kmk.org/fileadmin/veroeffentlichungen_beschluesse/2024/2024_06_14-Strategie-Internationalisierung-Hochschulen.pdf

[5] Deutscher Akademischer Austauschdienst (DAAD). Who We Are. <https://www.daad.de/en/the-daad/who-we-are/>

[6] Bogatyreva O., Shukusheva E.V. Realizatsiia evropeiskikh obrazovatelnykh programm v kontekste politiki Kazakhstana v sfere vysshego obrazovaniia (1995–2018)

[Implementation of European Educational Programs in the Context of Kazakhstan's Higher Education Policy (1995–2018)] // Nauchnyi dialog [Scientific dialogue]. – 2020. – No. 5. – P. 376–392. DOI: 10.24224/2227-1295-2020-5-376-392 [in Russ.].

[7] Shukusheva E.V. Razvitie akademicheskikh kontaktov Evropeiskogo soiuzi i Respubliki Kazakhstan [Development of Academic Contacts between the European Union and the Republic of Kazakhstan] // Vestnik BGU [Bulletin of Bishkek State University]. – 2020. – No. 3(45). <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-akademicheskikh-kontaktov-evropeyskogo-soyuza-i-respubliki-kazakhstan> [in Russ.].

[8] Natsionalnyy ofis programmy Erasmus+ v Kazakhstane. Statistika po uchastiyu Kazakhstana v programme Erasmus+ 2021–2027 [National Office in Kazakhstan Erasmus+. Statistics on Kazakhstan's participation in the Erasmus+ programme 2021–2027]. <https://www.erasmus.kz/ru/proekty/statistika> [in Russ.].

ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУДІ ИНТЕРНАЦИОНАЛДАНДЫРУДЫҢ ЕУРОПАЛЫҚ МОДЕЛІ ӨНІРАРАЛЫҚ АКАДЕМИЯЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ КОНТЕКСТІНДЕ: ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ ТӘЖІРИБЕЛЕР ЖӘНЕ ҚОС ДИПЛОМДЫ БАҒДАРЛАМАЛАР

Дмитриева А.С.¹, *Нургалиева Б.Р.², Оспанова А.Н.³, Мусина Г.С.⁴

^{1,2,3} Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,

Астана, Қазақстан

⁴ Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы, Астана, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада еуропалық жоғары білім беруді интернационалдандыру Еуропалық жоғары білім беру кеңістігінде (ЕЖБК) дамып келе жатқан академиялық интеграцияның институционалданған үдерісі ретінде қарастырылады. Зерттеудің мақсаты интернационалдандырудың ғылыми күн тәртібінің эволюциясындағы тұрақты заңдылықтарды анықтау және университетаралық ынтымақтастықтың институционалдық механизмдері

жүйесіндегі қос дипломды бағдарламалардың рөлін айқындау болып табылады.

Негізгі назар VOSviewer бағдарламасында желілік талдау және деректерді визуализациялау әдістерін қолдану арқылы жүргізілген 2000–2024 жылдарға арналған Scopus дерекқорындағы ғылыми жарияланымдардың библиометриялық талдауы негізінде осы үдерістің тұрақты басқарушылық және институционалдық параметрлерін анықтауға бағытталған. Талдау үш тақырып бойынша құрылымдалған: ғылыми өнімділік, ынтымақтастық желілері және тақырыптық эволюция, Болон процесімен байланысты академиялық интеграция механизмдеріне баса назар аударылған.

Нәтижелер университеттердің интернационалдандыруы бойынша зерттеулердің тұрақты өсуін көрсетеді, оның негізгі бөлігін Ұлыбритания, Германия, Испания, Италия және Франция университеттері құрайтын трансұлттық бірлескен авторлық үлесі жоғары. Түйін сөздердің тақырыптық бірлескен пайда болуын талдау Еуропалық жоғары білім беру аймағының негізгі институционалдық элементтері айналасында ғылыми дискурстың шоғырлануын көрсетеді. Осы тұрғыда интернационалдандыру жеке бағытталған нысандардан, ең алдымен академиялық ұтқырлықтан, институционалдық өзара әрекеттесудің құрылымдық форматтарына дейін дамып келеді, оның шеңберінде қос дипломдық бағдарламалар ЕЖБК мақсаттарына жетудің ең жетілген құралы болып табылады.

Қорытындылай келе, зерттеу жоғары білім беруді интернационалдандырудың еуропалық моделі ЕО-тантыс институционалдық қайталануды көрсетеді деген қорытындыны негіздейді, Бұл үдеріс Қазақстан мен Еуропа университеттері арасындағы академиялық ынтымақтастық тәжірибесінде көрініс табады. Сонымен қатар зерттеудің ғылыми жаңалығы интернационалдандырудың институционалдық логикасын айқындауда және қос дипломды бағдарламаларды академиялық интеграцияның дербес тетігі ретінде тұжырымдауда көрінеді.

Тірек сөздер: университеттерді интернационалдандыру, еуропалық жоғары білім беру, академиялық ынтымақтастық, қос дипломды бағдарламалар, библиометриялық талдау, Болон үдерісі, академиялық желілер, академиялық ұтқырлық, трансұлттық ынтымақтастық, білім беру интеграциясы

Қаржыландыру: Бұл зерттеуді Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті (Грант № AP26100283 «Қазақстандағы жоғары білім беруді интернационалдандыру: жаһандық білім беру кеңістігіне интеграциялаудың қиындықтары мен перспективалары») қаржыландырды.

**THE EUROPEAN MODEL OF INTERNATIONALIZATION
OF HIGHER EDUCATION IN THE CONTEXT OF INTERREGIONAL
ACADEMIC COOPERATION: INSTITUTIONAL PRACTICES
AND DOUBLE DEGREE PROGRAMS**

Dmitriyeva A.S.¹, *Нурғалиева Б.Р.², Ospanova A.N.³, Musina G.S.⁴

^{1,*2,3} L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

⁴ Academy of Public Administration under the President of the Republic of
Kazakhstan, Astana, Kazakhstan

Abstract. This article examines the internationalization of European higher education as an institutionalized process of academic integration that develops within the European Higher Education Area (EHEA). The aim of the study is to identify consistent patterns in the evolution of the research agenda for internationalization and to determine the role of double-degree programs within the system of inter-university cooperation mechanisms.

The primary focus is on identifying the sustainable managerial and institutional parameters of this process based on a bibliometric analysis of scientific publications in the Scopus database for 2000–2024, conducted using network analysis and data visualization methods in VOSviewer. The analysis was structured around three themes: scientific productivity, collaboration networks, and thematic evolution, with an emphasis on the mechanisms of academic integration associated with the Bologna Process.

The results demonstrate a steady growth in research on university internationalization, with a high proportion of transnational co-authorship, the core of which is formed by universities in the UK, Germany, Spain, Italy, and France. An analysis of thematic co-occurrence of keywords demonstrates the consolidation of scholarly discourse around the key institutional elements of the European Higher Education Area. In this context, internationalization is evolving from individually focused forms, primarily academic mobility, to structured formats of institutional interaction, within which double degree programs represent the most mature instrument for achieving the goals of the EHEA.

The study concludes that the European model of higher education internationalization demonstrates significant transferability beyond the EU, which is reflected in the practices of academic cooperation between Kazakhstan and European universities. At the same time, the study's contribution lies in identifying the institutional logic of internationalization and conceptualizing double degree programs as an independent mechanism of academic integration.

Keywords: internationalization of universities, European higher education, academic cooperation, double degree programs, bibliometric

analysis, Bologna Process, academic networks, academic mobility, transnational cooperation, educational integration

Funding: This study was funded by the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (Grant No. AP26100283 “Internationalization of Higher Education in Kazakhstan: Challenges and Prospects for Integration into the Global Educational Space”).

Статья поступила / Мақала түсті / Received: 09.02.2026.

Принята к публикации / Жариялауға қабылданды / Accepted: 27.03.2026.

Информация об авторах:

Дмитриева Алёна Сергеевна – магистр социальных наук, докторант (PhD) кафедры регионоведения факультета международных отношений ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан, e-mail: dmitriyeva.alyona@gmail.com, ORCID ID: 0009-0001-5636-5442

Нургалиева Баян Рахметуллаевна – магистр психологии, докторант (PhD) кафедры регионоведения факультета международных отношений ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан, e-mail: bayan_19_92@mail.ru, ORCID ID: 0009-0007-1042-6469

Оспанова Айгерим Нуралиевна – доктор философии (PhD), профессор, заведующая кафедрой регионоведения факультета международных отношений ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан, e-mail: ospanovaa@mail.ru, ORCID ID: 0000-0003-0985-1883

Мусина Гульмира Сейфуллаевна – доктор философии (PhD), Руководитель Службы управления персоналом АГУ при Президенте РК, Астана, Казахстан, e-mail: mussinag@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2140-2960

Авторлар туралы ақпарат:

Дмитриева Алёна Сергеевна – әлеуметтік ғылымдар магистрі, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ-нің Халықаралық қатынастар факультеті аймақтану кафедрасының PhD докторанты, e-mail: dmitriyeva.alyona@gmail.com, Астана, Қазақстан, ORCID ID: 0009-0001-5636-5442

Нургалиева Баян Рахметуллаевна – психология магистрі, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ-нің Халықаралық қатынастар факультеті аймақтану кафедрасының PhD докторанты, Астана, Қазақстан, e-mail: bayan_19_92@mail.ru, ORCID ID: 0009-0007-1042-6469

Оспанова Айгерим Нуралиевна – философия докторы (PhD), профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ-нің Халықаралық қатынастар факультеті аймақтану кафедрасының меңгерушісі, Астана, Қазақстан, e-mail: ospanovaa@mail.ru, ORCID ID: 0000-0003-0985-1883

Мусина Гульмира Сейфуллаевна – философия докторы (PhD), Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясының Персоналды басқару қызметінің басшысы, Астана, Қазақстан, e-mail: mussinag@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2140-2960

Information about authors:

Dmitriyeva Alyona Sergeevna – Master of Social Sciences, PhD student of the Department of Regional Studies, Faculty of International Relations, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, e-mail: dmitriyeva.aliyona@gmail.com, ORCID ID: 0009-0001-5636-5442

Nurgaliyeva Bayan Rakhmetullayevna – Master of Psychology, PhD student of the Department of Regional Studies, Faculty of International Relations, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, e-mail: bayan_19_92@mail.ru, ORCID ID: 0009-0007-1042-6469

Ospanova Aigerim Nuralievna – Doctor of Philosophy (PhD), Professor, Head of the Department of Regional Studies, Faculty of International Relations, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, e-mail: ospanovaa@mail.ru, ORCID ID: 0000-0003-0985-1883

Mussina Gulmira Seifullayevna – Doctor of Philosophy (PhD), Head of the Human Resources Management Service, Academy of Public Administration under the President of the Republic of Kazakhstan, Astana, Kazakhstan, e-mail: mussinag@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2140-2960

UDC 327

IRSTI 11.25.15

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.019>

EMERGING PEACEKEEPING CONTRIBUTORS IN UN MISSIONS: A COMPARATIVE ANALYSIS

*Almaz M.¹, Malimova A.²

^{*1,2} Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article examines the participation of emerging states in United Nations peacekeeping missions, with a focus on Kazakhstan in comparative perspective. Using a qualitative comparative approach, the study analyses Kazakhstan alongside Indonesia and South Korea to identify differences in the scale of participation, strategic motivations, and foreign policy objectives. The findings show that while Kazakhstan's contribution remains limited in scale, it demonstrates a steady upward trend and increasing institutionalization. The comparison reveals that peacekeeping participation serves not only security purposes but also broader diplomatic and strategic goals, including international recognition and foreign policy positioning. The study also identifies key challenges faced by emerging contributors, such as limited resources, institutional coordination, and evolving operational requirements. The article contributes to understanding how emerging states use peacekeeping as a tool of international engagement and security governance.

Keywords: UN peacekeeping, emerging states, Kazakhstan, Indonesia, South Korea, foreign policy, comparative analysis, international security

Introduction

United Nations peacekeeping missions play an important role in maintaining international peace and security. Since the end of the Cold War, the number of peacekeeping operations has increased significantly. These missions are deployed in different regions of the world and aim to prevent conflicts, monitor ceasefires, and support political stabilization in post-conflict societies. Nowadays, peacekeeping operations remain a key instrument for addressing international security challenges. [1],[2].

Participation in peacekeeping missions varies among states. Some countries contribute large numbers of troops and police personnel, while others participate only on a limited scale. Traditionally, the largest troop contributors have been countries from South Asia and Africa, including Bangladesh, India, and Pakistan [3]. However, in recent years a growing number of emerging states have begun to take part in peacekeeping missions. For these states, participation in UN peacekeeping often serves several purposes. It allows them to support international peace and security, strengthen military experience, and increase their international visibility [4].

Kazakhstan represents one of the states that has gradually developed its participation in UN peacekeeping missions. Since gaining independence, the country has sought to expand its engagement in international security initiatives and multilateral cooperation. The establishment of the Kazbat peacekeeping unit and Kazakhstan's participation in missions such as the United Nations Interim Force in Lebanon (UNIFIL) illustrate the country's growing involvement in international peacekeeping activities.

At the same time, emerging contributors differ in their approaches and motivations for participation in peacekeeping missions. While some countries deploy large military contingents, others participate more selectively and use peacekeeping mainly as part of their foreign policy strategy. Scholars note that peacekeeping participation can serve diplomatic purposes by enhancing international reputation and strengthening a country's position within multilateral institutions [5].

This article therefore examines Kazakhstan's participation in UN peacekeeping missions in a comparative perspective. By analysing Kazakhstan alongside other emerging contributors, the study aims to identify similarities and differences in the scale of participation, motivations, and foreign policy objectives behind peacekeeping engagement. However, despite the growing literature on UN peacekeeping, limited attention has been paid to the comparative analysis of emerging contributors from different regions, particularly Kazakhstan in relation to Asian cases such as Indonesia and South Korea. This study aims to address this gap by examining how emerging states use peacekeeping participation as part of their broader foreign policy strategies.

Materials and Methods

This study employs a qualitative comparative approach to examine the participation of emerging states in United Nations peacekeeping missions, with particular focus on Kazakhstan. The research is based on a case study analysis comparing Kazakhstan with selected emerging peacekeeping contributors, including Indonesia and South Korea. These cases were selected because they represent states that have expanded their participation in UN peacekeeping operations while simultaneously pursuing broader foreign policy objectives through multilateral engagement.

The analysis relies primarily on secondary data sources, including academic literature, policy reports, and official United Nations peacekeeping statistics. In addition, official statements and policy documents related to national peacekeeping strategies were examined in order to better understand the motivations behind state participation in peacekeeping missions.

The comparative approach makes it possible to identify similarities and differences in the scale of participation, strategic motivations, and foreign policy

objectives of emerging peacekeeping contributors. By examining Kazakhstan alongside other states that have developed active participation in UN peacekeeping operations, the study aims to provide a broader understanding of how emerging states use peacekeeping engagement as part of their international security and diplomatic strategies. The study also incorporates descriptive analysis of peacekeeping deployments and institutional development in order to assess the evolving role of Kazakhstan within UN peacekeeping frameworks.

Results

Development of Kazakhstan's participation in UN peacekeeping missions

Kazakhstan began to develop its participation in international peacekeeping operations after gaining independence in 1991. In the early stages of its foreign policy, the country prioritized regional stability and cooperation with international organizations. Over time, participation in United Nations peacekeeping missions became an important element of Kazakhstan's international engagement and its contribution to global security governance [6].

At first, Kazakhstan's peacekeeping activity started with joining CENTRASBAT (Central Asian Battalion), which included military units from Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Uzbekistan. After dissolving the CENTRASBAT, Kazakhstan developed its participation in peacekeeping missions broadly. One of the key steps in the development of Kazakhstan's peacekeeping capacity was the creation of specialized military units prepared for international missions. In particular, the Kazakhstan peacekeeping battalion (KAZBAT) was established in the early 2000s to train military personnel for participation in peacekeeping operations and humanitarian missions. The establishment of such units allowed Kazakhstan to gradually integrate into international peacekeeping structures and to improve the professional training of its armed forces [7].

Kazakhstan gained its first practical experience in international peacekeeping activities during the stabilization mission in Iraq between 2003 and 2008. During this mission, Kazakh military engineers were primarily engaged in demining operations and the disposal of unexploded ordnance, as well as providing assistance to the civilian population. According to official reports, Kazakh peacekeepers destroyed thousands of explosive devices and contributed to improving the security environment in the region. This experience became an important stage in the development of Kazakhstan's peacekeeping capabilities and strengthened its reputation as a responsible participant in international security initiatives [8]. This experience not only enhanced operational capabilities but also marked Kazakhstan's first practical contribution to international peacekeeping efforts.

In the following years, Kazakhstan expanded its participation in United Nations peacekeeping missions. A significant step in this direction was the

deployment of Kazakh peacekeepers to the United Nations Interim Force in Lebanon (UNIFIL). Participation in this mission demonstrated Kazakhstan's readiness to contribute to international peacekeeping efforts and increased its visibility within the UN peacekeeping system [9].

In addition to military participation, Kazakhstan has also focused on the development of institutional mechanisms for peacekeeping. Specialized training programs and peacekeeping preparation centers have been established to ensure that Kazakh military personnel meet international standards required for participation in UN missions. These initiatives reflect Kazakhstan's broader strategy of strengthening its role in international security cooperation and expanding its diplomatic engagement through peacekeeping activities [10].

Overall, Kazakhstan's participation in peacekeeping operations has evolved from limited technical contributions to a more structured and institutionalized form of engagement in international missions. Although the scale of Kazakhstan's deployments remains relatively modest compared with major troop-contributing countries, the country increasingly views peacekeeping participation as an important instrument of its foreign policy and international security strategy. Another important aspect of institutional development is the gradual integration of peacekeeping into Kazakhstan's broader foreign policy strategy. Participation in UN missions is increasingly viewed not only as a military activity but also as a diplomatic tool that enhances the country's international image and strengthens its role in global security governance. This reflects a broader trend among emerging states that use peacekeeping as an instrument for increasing their visibility and influence in international affairs.

At the same time, Kazakhstan continues to face challenges in further developing its peacekeeping capacity. These include the need to expand training programs, increase the number of personnel prepared for international missions, and improve coordination between state institutions involved in peacekeeping activities [9]. Addressing these challenges is essential for ensuring the sustainability and effectiveness of Kazakhstan's participation in UN peacekeeping operations.

Comparison with other emerging peacekeeping contributors

In recent decades, several emerging states have increased their participation in United Nations peacekeeping missions as part of their broader foreign policy strategies. Countries such as Indonesia and South Korea have actively expanded their peacekeeping activities and have become important contributors to UN missions. Comparing Kazakhstan's peacekeeping experience with these countries allows for a better understanding of the role that peacekeeping plays in the international engagement strategies of emerging states.

Indonesia is one of the most active peacekeeping contributors among developing countries. The country has participated in UN peacekeeping operations since the 1950s and has significantly increased its troop contributions

in the past two decades. Indonesian peacekeepers are deployed in several UN missions across Africa and the Middle East, including operations in Lebanon, the Democratic Republic of Congo, and South Sudan. Participation in peacekeeping missions has become an important element of Indonesia's foreign policy and its efforts to strengthen its international reputation as a responsible regional actor [11].

South Korea has also expanded its role in UN peacekeeping operations as part of its strategy of international engagement. Since the 1990s, South Korea has gradually increased its contributions to peacekeeping missions by deploying engineering units, medical teams, and military personnel to various UN operations. These activities reflect the country's commitment to international security cooperation and its desire to strengthen diplomatic relations with partner states and international organizations [12].

Compared with Indonesia and South Korea, Kazakhstan's participation in peacekeeping operations remains relatively modest in terms of troop numbers. However, Kazakhstan has gradually expanded its involvement in UN missions and has developed specialized peacekeeping units capable of participating in international operations. Kazakhstan's engagement in missions such as the United Nations Interim Force in Lebanon demonstrates its intention to strengthen its role within the UN peacekeeping system and to contribute to international peace and security [9]. Despite differences in the scale of participation, all three countries view peacekeeping missions as an important instrument of foreign policy. Participation in UN missions allows emerging states to strengthen diplomatic relations, gain international recognition, and contribute to global security governance. For Kazakhstan, Indonesia, and South Korea, peacekeeping operations also serve as an opportunity to enhance military professionalism and strengthen cooperation with international partners.

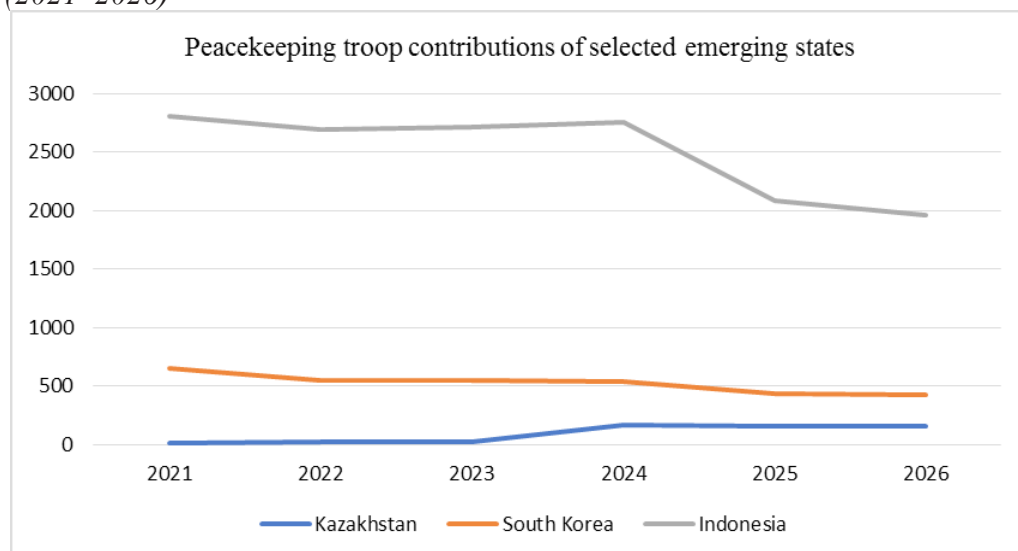
Table 1. Comparison of emerging peacekeeping contributors

Country	First participation in UN peacekeeping	Level of contribution	Main regions of deployment	Strategic Motivation
Kazakhstan	2000s	Limited but increasing	Middle East	International recognition, security cooperation
Indonesia	1950s	Large contributor	Africa, Middle East	Global diplomatic engagement
South Korea	1990s	Moderate contributor	Africa, Middle East	International cooperation and security diplomacy

Table 1 demonstrates the differences and similarities in peacekeeping participation among emerging contributors such as Kazakhstan, Indonesia, and South Korea. Although these states differ in the scale and duration of their involvement in UN peacekeeping operations, they share a common strategic interest in strengthening their international engagement through multilateral security initiatives. Indonesia represents one of the most active contributors among the three countries, with a long history of participation in UN peacekeeping missions since the 1950s. Its large troop contributions and deployments across multiple regions demonstrate a strong institutional commitment to peacekeeping as part of its foreign policy strategy. South Korea, while contributing fewer troops compared with Indonesia, has steadily expanded its involvement since the 1990s and views peacekeeping participation as an important instrument of international cooperation and diplomatic engagement.

Kazakhstan's participation in UN peacekeeping missions is more recent and comparatively limited in scale. However, its gradual expansion reflects broader efforts to strengthen international engagement and contribute to global security initiatives.

Figure 1. UN peacekeeping troop contributions of selected emerging states (2021–2026)

Source: United Nations peacekeeping troop and police contributors statistics[6].

Figure 1 illustrates the differences in troop contributions to United Nations peacekeeping missions among selected emerging states. Indonesia remains the largest contributor, maintaining consistently high troop levels despite a gradual decline after 2024. South Korea shows a moderate but stable level of participation, reflecting a more cautious and selective approach to peacekeeping engagement.

In contrast, Kazakhstan's contribution remains significantly lower in absolute terms; however, it demonstrates a notable upward trend, particularly after 2023.

This pattern suggests that emerging peacekeeping contributors follow different trajectories shaped by their foreign policy priorities, institutional capacity, and strategic ambitions. While Indonesia emphasizes large-scale participation, and South Korea adopts a balanced approach, Kazakhstan appears to be in a phase of gradual expansion, using peacekeeping as a tool for increasing its international presence.

Beyond troop numbers, the experience of Indonesia and South Korea suggests that peacekeeping participation should also be understood as a form of diplomatic positioning. In both cases, contributions to UN missions serve not only security purposes but also broader foreign policy goals, including international visibility, reputation building, and multilateral engagement[12], [13].

The expansion of peacekeeping participation among emerging states is closely linked to the development of national institutional frameworks and strategic policy orientation. Countries such as Indonesia and South Korea have gradually established specialized training systems, legal mechanisms, and inter-agency coordination structures to support their involvement in United Nations peacekeeping missions. These institutional developments enable not only the increase in troop contributions but also the diversification of roles within missions.

Indonesia, for instance, has invested significantly in peacekeeping training centers and has developed a long-term strategy aimed at becoming one of the leading troop-contributing countries. This institutional approach allows Indonesia to maintain relatively high levels of participation and to expand its engagement across multiple missions. Similarly, South Korea has focused on professionalizing its peacekeeping units and aligning participation with broader foreign policy objectives, including international cooperation and security partnerships.

In comparison, Kazakhstan's institutional development in peacekeeping remains in a formative stage. While the country has demonstrated a growing commitment to international peacekeeping operations, its participation is still limited in scale. However, recent increases in troop contributions suggest a gradual strengthening of institutional capacity. Kazakhstan's approach appears to be cautious and incremental, reflecting both resource constraints and the strategic prioritization of regional security commitments.

At the same time, the development of peacekeeping capabilities in emerging states is not limited to military dimensions. Increasing attention is being paid to the integration of civilian components, training in international humanitarian law, and cooperation with international organizations. These elements are becoming essential for effective participation in modern multidimensional peacekeeping missions.

Overall, the comparison indicates that the level of peacekeeping engagement is strongly influenced by the degree of institutional preparedness and strategic planning. States that invest in long-term institutional development are better positioned to sustain and expand their participation, while those with more limited institutional frameworks tend to follow gradual and selective approaches.

Challenges of emerging peacekeeping contributors

Despite the growing involvement of emerging states in United Nations peacekeeping operations, their participation is often accompanied by a range of structural and strategic challenges. These challenges limit both the scale and the effectiveness of their contributions and highlight the gap between political ambition and operational capacity[14].

One of the primary constraints is the availability of resources, including financial support, trained personnel, and technical equipment. While countries such as Indonesia have managed to maintain relatively high levels of troop deployment, sustaining such commitments requires significant long-term investment. For states like Kazakhstan, limited resources necessitate a more cautious and gradual approach, resulting in smaller but steadily increasing contributions.

Another key challenge lies in institutional coordination. Effective participation in peacekeeping missions requires cooperation between multiple government bodies, including defense, foreign affairs, and specialized training institutions. In many emerging states, these coordination mechanisms are still developing, which can affect the efficiency of deployment and the integration of peacekeeping into broader foreign policy strategies[15].

In addition, issues of international visibility and recognition play an important role. While participation in peacekeeping operations is often intended to enhance a country's international profile, smaller contributors may struggle to gain sufficient visibility within the global peacekeeping system. This creates a paradox in which states invest in participation but do not always achieve proportional diplomatic or reputational returns.

Another important dimension concerns the evolving nature of peacekeeping itself. Modern missions increasingly require not only military capabilities but also expertise in civilian protection, governance support, and post-conflict reconstruction. This multidimensional character of peacekeeping places additional demands on contributing states, particularly those that are still developing their institutional and training capacities.

Finally, emerging contributors face strategic dilemmas regarding the balance between international commitments and domestic or regional priorities. For Kazakhstan, for example, participation in UN peacekeeping must be balanced

with its role in regional security frameworks and its broader foreign policy objectives[15]. This balancing act can influence both the scale and the direction of its peacekeeping engagement.

Overall, these challenges suggest that the expansion of peacekeeping participation among emerging states is not a linear process. Instead, it is shaped by a combination of resource constraints, institutional development, strategic considerations, and evolving international expectations. Understanding these limitations is essential for a comprehensive assessment of the role of emerging states in contemporary peacekeeping. This also highlights the need for further research on how emerging states translate peacekeeping participation into long-term strategic and diplomatic outcomes.

Discussion

The findings of this study highlight that the participation of emerging states in peacekeeping operations should be understood not only in quantitative terms but also in relation to broader political, institutional, and strategic dynamics. The comparison between Kazakhstan, Indonesia, and South Korea demonstrates that peacekeeping engagement is closely linked to foreign policy positioning and the pursuit of international recognition.

From a realist perspective, the expansion of peacekeeping participation reflects the strategic interests of states seeking to enhance their role within the international system. For emerging states, contributing to UN missions provides an opportunity to increase their visibility, strengthen diplomatic ties, and signal their commitment to global security. In this sense, peacekeeping becomes not only a tool of soft balancing but also a mechanism of international status construction, through which states seek to redefine their role within the global security architecture[16].

At the same time, the findings also support constructivist arguments that emphasize the role of identity, norms, and legitimacy. The growing diversification of public perceptions in Central Asia, as well as the increasing importance of governance-related practices in peacekeeping missions, suggest that legitimacy is no longer derived solely from institutional arrangements or historical ties. Instead, it is increasingly shaped by societal attitudes, international norms, and the perceived behavior of peacekeeping actors.

The comparative analysis further indicates that emerging states follow different models of peacekeeping engagement. Indonesia represents a model of large-scale participation, driven by long-term institutional investment and strategic ambition. South Korea reflects a more selective and professionalized approach, aligning peacekeeping with broader foreign policy and security objectives. Kazakhstan, in contrast, appears to follow a gradual and adaptive model, expanding its participation incrementally while balancing international commitments with regional priorities.

Importantly, the results show that peacekeeping participation is not a linear process of growth. Instead, it is shaped by a combination of constraints, including institutional complexity and resource dependence, which significantly influence the capacity of states to sustain peacekeeping commitments. These factors explain why even politically committed states may expand their participation cautiously and selectively [17].

Furthermore, the findings suggest that the nature of peacekeeping itself is evolving. Modern missions increasingly combine military, political, and governance functions, requiring contributing states to adapt to more complex operational environments. This transformation reinforces the idea that effective peacekeeping is no longer defined solely by troop contributions, but also by the ability to engage in multidimensional stabilization efforts and to build local legitimacy.

Overall, the study demonstrates that the role of emerging states in peacekeeping is becoming more complex and differentiated. Rather than simply increasing participation, states are redefining how peacekeeping fits within their broader foreign policy strategies. It reflects a shift toward more flexible and hybrid forms of security engagement, where military contribution, diplomatic positioning, and normative considerations are closely interconnected. These limitations confirm that participation in peacekeeping is not determined solely by political will, but also by structural and institutional conditions that shape the scope and sustainability of contributions [17].

Conclusion

This article examined the participation of emerging states in United Nations peacekeeping missions, with a focus on Kazakhstan in comparative perspective. The analysis demonstrated that while Kazakhstan's contribution remains limited in scale, it shows a consistent upward trajectory and increasing institutional development.

The comparison with Indonesia and South Korea revealed that peacekeeping participation is not only a security practice but also an important instrument of foreign policy. For emerging states, engagement in UN missions contributes to strengthening international visibility, developing military and institutional capacities, and enhancing diplomatic positioning within the global system.

At the same time, the study identified several challenges faced by emerging contributors, including limited resources, coordination issues, and the growing complexity of modern peacekeeping operations. These factors constrain the expansion of participation and require long-term institutional investment and strategic planning.

Overall, the findings suggest that emerging states are not merely increasing their presence in peacekeeping missions but are gradually redefining their role in international security governance. Kazakhstan's experience reflects a broader trend in which peacekeeping participation becomes part of a more flexible and multidimensional foreign policy strategy.

Future research may further explore how emerging states translate peacekeeping participation into long-term political, economic, and strategic outcomes, as well as how these contributions influence their position within the evolving global security architecture.

REFERENCES

- [1] Bellamy A., Williams P. *Understanding Peacekeeping*. – Cambridge: Polity Press, 2010.
- [2] Diehl P. *International Peacekeeping*. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1993.
- [3] Karlsrud J. *The UN at War: Peace Operations in a New Era*. – London: Palgrave, 2019.
- [4] Kenkel K. *South America and Peace Operations*. – London: Routledge, 2013.
- [5] Jordaan E. The concept of a middle power in international relations // *Politikon*. – 2003.
- [6] United Nations Peacekeeping. Troop and Police Contributors [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://peacekeeping.un.org> (дата обращения: 27.03.2026).
- [7] Stein M. The history of Central Asian peacekeepers: the development of Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Tajikistan's peacekeeping units by fits and starts // *The Journal of Slavic Military Studies*. – 2018. – Vol. 31, No. 2. – P. 257–271.
- [8] McDermott R. N., Mukhamedov I. Kazakhstan's peacekeeping support in Iraq // *Central Asia–Caucasus Analyst*. – 2004. – No. 28.
- [9] Schlegel S. Kazakhstan as a provider of international security: rationales behind the peacekeeping deployment to UNIFIL // *Central Asia After Three Decades of Independence*. – Baden-Baden: Nomos, 2021. – P. 107–124.
- [10] McDermott R. N. *Kazakhstan's defense policy: an assessment of the trends*. – Carlisle: Strategic Studies Institute, 2009.
- [11] Hutabarat L. F. Indonesian participation in the UN peacekeeping as an instrument of foreign policy: challenges and opportunities // *Jurnal Global dan Strategis*. – 2014. – Vol. 8, No. 2. – P. 183–199.
- [12] Ko S. Korea's middle power activism and peacekeeping operations // *Asia Europe Journal*. – 2012. – Vol. 10, No. 4. – P. 287–299.
- [13] Sihite G. M., Malik I., Widodo P. et al. Enhancing Indonesia's participation in UN peacekeeping missions through Indonesian civilian peacekeepers // *International Journal of Humanities Education and Social Sciences*. – 2024. – Vol. 3, No. 5.
- [14] Tardy T. UN peacekeeping: the 21st century challenges // *New Trends in Peacekeeping: In Search for a New Direction*. – 2014. – P. 61–72.
- [15] Mathias S. UN peacekeeping today: legal challenges and uncertainties // *Melbourne Journal of International Law*. – 2017. – Vol. 18. – P. 138.
- [16] Wilén N. From “peacekept” to peacekeeper: seeking international status by narrating new identities // *Journal of Global Security Studies*. – 2022. – Vol. 7, No. 1. – Article ogab030.
- [17] Brosig M. Regime complexity and resource dependence theory in international peacekeeping // *Palgrave Handbook of Inter-Organizational Relations in World Politics*. – London: Palgrave Macmillan, 2016. – P. 447–470

БҰҰ БІТІМГЕРШІЛІК МИССИЯЛАРЫНА ҚАТЫСУШЫ ДАМУШЫ МЕМЛЕКЕТТЕР: САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ

*Алмаз М.А.¹, Малимова А.Е.²

*^{1,2} Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада Біріккен Ұлттар Ұйымының бітімгершілік миссияларына дамушы мемлекеттердің қатысуы Қазақстан мысалында салыстырмалы түрде талданады. Зерттеу сапалы салыстырмалы әдіске негізделіп, Қазақстан мен Индонезия және Оңтүстік Кореяның бітімгершілік әлеуеті мен әскер контингентінің көлемі салыстырмалы түрде талданады. Мақсаты-бітімгершілік операцияларына қатысу ауқымы, стратегиялық уәждер және елдердің сыртқы саяси бағыттарындағы айырмашылықтарды анықтау. Зерттеу нәтижелері Қазақстанның бітімгершілік қызметке қатысу көлемі салыстырмалы түрде шектеулі болғанымен, оның тұрақты өсім көрсетіп, институционалдық тұрғыдан дамып келе жатқанын көрсетеді. Салыстырмалы талдау бітімгершілік миссияларға қатысу тек қауіпсіздікті қамтамасыз ету құралы ғана емес, сондай-ақ мемлекеттердің халықаралық беделін арттыру және дипломатиялық позициясын нығайтуға бағытталған сыртқы саясат құралы екенін дәлелдейді. Сонымен қатар, мақалада дамушы мемлекеттердің бітімгершілік қызметке қатысуында кездесетін негізгі қиындықтар, атап айтқанда ресурстардың шектеулілігі, институционалдық үйлестіру мәселелері және қазіргі заманғы бітімгершілік операциялардың күрделенуі қарастырылады. Зерттеу қорытындысы дамушы мемлекеттердің халықаралық қауіпсіздік жүйесіндегі рөлін қайта қарастырып, бітімгершілікті кеңірек сыртқы саяси стратегияның бір бөлігі ретінде пайдаланатынын көрсетеді.

Тірек сөздер: БҰҰ бітімгершілігі, дамушы мемлекеттер, Қазақстан, Индонезия, Оңтүстік Корея, сыртқы саясат, салыстырмалы талдау, халықаралық қатынастар

РАЗВИВАЮЩИЕСЯ УЧАСТНИКИ МИРОТВОРЧЕСКИХ МИССИЙ ООН: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

*Алмаз М.А.¹, Малимова А.Е.²

*^{1,2} Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Аннотация. В данной статье анализируется участие развивающихся государств в миротворческих операциях Организации Объединённых Наций на примере Казахстана в сравнительной перспективе. Используя качественный сравнительный подход, авторы рассматривают Казахстан в сопоставлении с Индонезией и Республикой Корея с целью выявления различий в масштабах участия, стратегических мотивациях и внешнеполитических целях. Результаты исследования показывают, что, несмотря на относительно ограниченный

масштаб участия, Казахстан демонстрирует устойчивую положительную динамику и постепенное институциональное развитие в сфере миротворчества. Сравнительный анализ подтверждает, что участие в миротворческих миссиях выполняет не только функции обеспечения безопасности, но и служит инструментом внешней политики, способствуя укреплению международного имиджа и дипломатического позиционирования государств. В статье также выявляются ключевые проблемы, с которыми сталкиваются развивающиеся участники, включая ограниченность ресурсов, институциональные сложности и усложнение современных миротворческих операций. Сделан вывод о том, что развивающиеся государства постепенно переосмысливают свою роль в системе международной безопасности, используя миротворчество как элемент более широкой внешнеполитической стратегии.

Ключевые слова: миротворчество ООН, развивающиеся государства, Казахстан, Индонезия, Южная Корея, внешняя политика, сравнительный анализ, международная безопасность

Received / Мақала түсті / Статья поступила: 19.01.2026.

Accepted / Жариялауға қабылданды / Принята к публикации: 27.03.2026.

Information about the authors:

Almaz M.A. – PhD doctoral student, Ablai Khan Kazakh University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: moldiralmaz1@gmail.com

Malimova A.E. – Master of Arts in Humanities, Lecturer at the Department of Oriental Studies, Ablai Khan Kazakh University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: aisha_malim@mail.ru

Авторлар туралы мәлімет:

Алмаз М.А. – PhD докторанты, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан e-mail: moldiralmaz1@gmail.com

Малимова А.Е. – гуманитарлық ғылымдар магистрі, Шығыстану кафедрасының оқытушысы, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: aisha_malim@mail.ru

Информация об авторах:

Алмаз М.А. – докторант PhD, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: moldiralmaz1@gmail.com

Малимова А.Е. – магистр гуманитарных наук, преподаватель кафедры Востоковедения, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: aisha_malim@mail.ru

П. БӨЛІМ. АЙМАҚТАНУ
РАЗДЕЛ II. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ
PART II. REGIONAL STUDIES

УДК 327

МРНТИ 11.25.19

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.020>

**СТРАТЕГИИ РЕГИОНАЛЬНОГО ВЛИЯНИЯ ТУРЦИИ В
ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В УСЛОВИЯХ ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЙ
КОНКУРЕНЦИИ**

*Екибасова Ж.М.¹, Ермекбаев А.А.², Райымбекова А.А.³

*^{1,2} Казахский национальный университет имени Аль-Фараби,
Алматы, Казахстан

³ Казахский университет международных отношений и мировых языков
имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Аннотация. В условиях глобальных изменений в системе международных отношений, включая рост многополярности и конкуренцию за влияние на важнейшие регионы мира, исследование стратегии регионального влияния Турции в Центральной Азии становится особенно значимым. Оно позволяет оценить не только роль Турции в региональной политике, но и более широкую картину геополитических процессов, определяющих будущее Евразии. Особую актуальность исследование приобретает в контексте растущей значимости «мягкой силы» в международных отношениях, которую Турция активно использует для укрепления своего влияния в Центральной Азии. Цель исследования заключается в комплексном анализе стратегий и инструментов турецкого влияния в Центральной Азии в условиях многополярной геополитической конкуренции. Основные направления работы включают изучение экономического и торгового сотрудничества, энергетических проектов, транспортно-логистических инициатив, а также механизмов культурной дипломатии и мягкой силы.

Научная значимость исследования состоит в систематизации факторов и механизмов расширения регионального присутствия Турции, а также в выявлении особенностей её позиционирования как самостоятельного актора в Евразии. Практическая значимость обусловлена возможностью использования полученных выводов при формировании

внешнеполитических и экономических стратегий государств региона. Методологическую основу работы составили системный и сравнительный анализ, элементы геополитического подхода, анализ официальных документов, статистических данных и экспертных оценок.

В результате установлено, что Турция последовательно укрепляет свои позиции в Центральной Азии через диверсификацию экономических связей, развитие энергетической инфраструктуры и продвижение культурно-гуманитарных инициатив. Сделан вывод о формировании модели многовекторного взаимодействия, при которой государства региона стремятся балансировать между конкурирующими центрами силы. Ценность исследования заключается в уточнении роли Турции в системе современных международных отношений и расширении научных представлений о динамике геополитических процессов в Центральной Азии.

Ключевые слова: Турция, геополитическая конкуренция, региональное влияние, мягкая сила, внешняя политика, международные отношения.

Финансирование: Исследование в статье осуществлено при грантовом финансировании Министерства науки и высшего образования РК в рамках проекта AP23483774 «Углубление тюркской интеграции: перспективы, геополитические риски и угрозы для Казахстана».

Введение

Актуальность данного исследования обусловлена возрастающим геополитическим значением Центральной Азии, которая становится ареной соперничества ключевых мировых держав – России, Китая и США [1]. На этом фоне Турция активно усиливает своё присутствие в регионе, используя экономические, культурные и дипломатические инструменты. Для Турции Центральная Азия представляет собой стратегический регион, связанный с её историческими, этническими и культурными корнями, а также являющийся важным звеном для реализации её инициатив в рамках пантуранизма и построения новых логистических коридоров, таких как «Средний коридор» между Европой и Азией [2].

Понимание взаимодействия Турции с Центральной Азией позволяет глубже проанализировать механизмы адаптации средних держав к вызовам глобальной геополитической конкуренции, что имеет теоретическое и практическое значение для разработки внешнеполитических стратегий как самой Турции, так и других государств региона [3].

Исследование актуально в свете изменений глобального баланса сил, которые напрямую влияют на Центральную Азию как стратегически важный регион. Оно позволяет глубже понять, каким образом Турция

использует свои экономические, политические и культурные инструменты для укрепления позиций в регионе, одновременно адаптируясь к растущему влиянию ведущих мировых держав [4]. Результаты исследования имеют значение для изучения стратегий малых и средних держав в условиях глобального противостояния.

Региональные аспекты взаимодействия Турции и Центральной Азии формируются в контексте сложной геополитической ситуации, характеризующейся конкуренцией между Россией, Китаем и США за влияние в регионе [5]. Центральная Азия, обладающая богатыми природными ресурсами и стратегическим расположением на пересечении важных торговых и транспортных маршрутов, стала ареной пересечения интересов глобальных и региональных игроков [6]. На этом фоне Турция активно развивает свои экономические, культурные и дипломатические связи со странами региона, используя как историко-культурные связи, так и современные внешнеполитические стратегии:

- Турция стремится расширить торгово-экономическое взаимодействие с Центральной Азией, включая проекты в энергетике, транспортной инфраструктуре и инвестициях. Особое значение имеют инициативы по развитию «Среднего коридора», который связывает Турцию с Китаем через Центральную Азию [7].

- Турция активно использует концепцию «мягкой силы», опираясь на общие тюркские корни и исторические связи. Через образовательные программы, культурные обмены и гуманитарные инициативы Турция укрепляет своё влияние в регионе, формируя положительный имидж и усиливая связи с молодым поколением [8].

- Турция активно продвигает свою роль как посредника и союзника, поддерживая политическую стабильность и экономическое развитие стран Центральной Азии. При этом она балансирует свои интересы с конкуренцией других мировых держав, избегая прямого конфликта, но укрепляя свою автономную роль в регионе [9].

- Соперничество с Россией, которая исторически рассматривает Центральную Азию как зону своего влияния, требует от Турции осторожности в её действиях. Китай, со своими масштабными инициативами, такими как «Один пояс, один путь», также является мощным конкурентом. США проявляют интерес к региону через антикитайские и антироссийские стратегии, что создает дополнительные вызовы для турецкой дипломатии [10].

Таким образом, региональные аспекты взаимодействия Турции и Центральной Азии представляют собой сложное сочетание экономических, культурных и политических элементов, где Турция использует уникальный набор инструментов для укрепления своих позиций в условиях глобальной геополитической конкуренции.

Рассмотрим проблемы:

- Турция сталкивается с серьёзной конкуренцией со стороны России, Китая и США, которые уже имеют устойчивое влияние в Центральной Азии. Россия рассматривает регион как традиционную зону своего влияния, Китай активно инвестирует в инфраструктурные проекты, а США преследуют свои стратегические цели, включая сдерживание Москвы и Пекина [11].

- Несмотря на растущий интерес к Центральной Азии, экономические возможности Турции ограничены по сравнению с её конкурентами. Турецкие компании часто уступают российским и китайским корпорациям, имеющим большой финансовый и технологический потенциал [12].

- Некоторые страны Центральной Азии сталкиваются с внутренними кризисами и угрозами безопасности, что может усложнять долгосрочные проекты Турции и снижать их эффективность.

- Хотя Турция активно использует культурные и образовательные инициативы, её влияние может быть недостаточным для значительного изменения политических и экономических реалий в регионе [11].

- Реализация крупных транспортных и энергетических проектов, таких как «Средний коридор», осложняется отсутствием развитой инфраструктуры, логистических проблем и необходимости значительных инвестиций.

Цель исследования заключается в анализе взаимодействия Турции с Центральной Азией в условиях геополитической конкуренции с Россией, Китаем и США, с целью выявления ключевых направлений турецкой внешней политики, роли «мягкой силы» и особенностей двусторонних отношений в данном регионе.

Результаты исследования показали, что турецкая внешняя политика в Центральной Азии ориентирована на такие ключевые направления, как экономическое сотрудничество, культурно-гуманитарные связи и дипломатическая активность. Было подтверждено, что использование Турцией стратегии «мягкой силы» способствует значительному укреплению её позиций в регионе [13]. При этом геополитическая конкуренция между Россией, Китаем и США оказывает двойственное влияние на развитие отношений между Турцией и странами Центральной Азии, выступая одновременно как сдерживающий и стимулирующий фактор. В заключение были предложены рекомендации, направленные на оптимизацию турецких стратегий с учётом особенностей региональной геополитики и её влияния на двусторонние связи.

Новизна исследования заключается в проведении всестороннего анализа взаимодействия Турции с Центральной Азией в условиях трёхстороннего геополитического давления со стороны таких ключевых мировых игроков, как Россия, Китай и США. Такой подход позволил

рассмотреть не только политические, но и экономические аспекты, формирующие основу турецкой стратегии в регионе.

Особое внимание уделено изучению взаимосвязи между экономическими и культурными инициативами Турции, которые органично вплетаются в её стратегию «мягкой силы». Этот подход демонстрирует, как Турция сочетает материальные и нематериальные инструменты влияния для укрепления своего присутствия и формирования позитивного имиджа в Центральной Азии.

Также исследование выявило уникальные особенности турецкого подхода к развитию двусторонних отношений с государствами региона. В условиях соперничества с глобальными державами Турция адаптирует свои стратегии, ориентируясь на внутренние потребности стран Центральной Азии, что позволяет ей сохранять устойчивые позиции на фоне усиливающейся геополитической конкуренции.

Структура статьи включает следующие разделы: введение, обзор литературы, методы и материалы исследования, результаты и их обсуждение, заключение, а также список использованной литературы.

Описание материалов и методов

В данном исследовании использовался комплексный подход, основанный на применении ряда методов и анализе различных источников данных. Важной основой исследования стал аналитический метод, который позволил глубоко изучить политические, экономические и культурные факторы, формирующие взаимодействие Турции и Центральной Азии. Были проанализированы официальные документы, отчёты международных организаций, стратегические программы Турции, а также инициативы таких объединений, как ШОС, ЕАЭС и СНГ.

Исторический метод применялся для изучения эволюции отношений Турции с Центральной Азией, начиная с 1990-х годов, что позволило выявить ключевые этапы и тенденции развития двусторонних связей. В рамках сравнительного анализа рассматривались стратегии Турции в контексте её конкуренции с другими мировыми державами, такими как Россия, Китай и США. Этот подход дал возможность сопоставить их экономическую и культурную активность в регионе, а также проанализировать политические и дипломатические инициативы.

Контент-анализ текстов официальных заявлений, договоров и международных соглашений стал важным инструментом для понимания риторики и намерений ключевых акторов в регионе. Особое внимание уделялось анализу культурных и образовательных программ, реализуемых Турцией в рамках её стратегии «мягкой силы». Эти инициативы включали образовательные обмены, гуманитарные проекты и культурное

сотрудничество, что позволило оценить их влияние на укрепление связей Турции со странами Центральной Азии.

В качестве материалов исследования использовались как первичные, так и вторичные источники. Первичные включали официальные документы турецкого правительства, отчёты международных организаций, а также статистические данные о торговле, инвестициях и культурных связях. Вторичные источники состояли из научных статей, аналитических обзоров и монографий, посвящённых геополитическим процессам в Центральной Азии и внешнеполитической стратегии Турции. Также в исследовании были использованы эмпирические данные, включая статистику товарооборота и отчёты о ключевых проектах, таких как развитие «Среднего коридора». Такой междисциплинарный подход позволил рассмотреть исследуемую тему с разных сторон и сделать обоснованные выводы о ключевых аспектах взаимодействия Турции с Центральной Азией.

Результаты

Анализ стратегических интересов Турции, России, Китая и США

Турция остаётся важным игроком в регионе, но её влияние носит специализированный характер и зависит от её способности эффективно конкурировать с крупными державами, такими как Россия и Китай, предлагая уникальные и привлекательные решения для стран Центральной Азии.

Таблица 1. Стратегические интересы стран

Страна	Описание	Соперничество	Партнёрство
Россия	Россия видит Турцию как стратегического соперника в Центральной Азии, который использует общие тюркские корни для укрепления своего влияния. В то же время Москва понимает, что Турция имеет ограниченные ресурсы и не способна вытеснить её с позиций главного игрока.	Турция активно продвигает культурно-гуманитарные проекты, такие как Организация тюркских государств (ОТГ), что Россия воспринимает как угрозу своему историческому влиянию в регионе. Развитие проекта “Средний коридор”, обходящего Россию, создаёт для Москвы конкуренцию в области транспортно-грузовых перевозок между Европой и Азией.	Россия поддерживает прагматичные отношения с Турцией, особенно через сотрудничество в энергетике и политике. Москва заинтересована в поддержании баланса, чтобы избежать усиления влияния Китая и США в регионе. Через ШОС и двусторонние встречи Россия стремится сдерживать амбиции Турции, одновременно используя её для ослабления китайского доминирования.
Китай	Китай воспринимает Турцию как соперника в своей инициативе «Один пояс, один путь»	Турция через Средний коридор создаёт альтернативу китайским маршрутам, но её проекты существенно уступают по объёмам	Китай не игнорирует роль Турции и использует её как связующее звено с Европой, особенно через портовые и железнодорожные проекты.

	<p>Китай воспринимает Турцию как соперника в своей инициативе «Один пояс, один путь» (ОПОП). Однако он признаёт её роль как важного транзитного партнёра для грузоперевозок и, в меньшей степени, культурного посредника.</p>	<p>финансирования и масштабам. Китай рассматривает Турцию как соперника, но не считает её серьёзной угрозой. Китайский контроль над ключевыми инфраструктурными объектами в Центральной Азии ограничивает возможности Турции развивать свои транспортные инициативы.</p>	<p>Пекин рассматривает культурные и гуманитарные инициативы Турции как незначительную конкуренцию, сосредотачиваясь на своих экономических и инвестиционных программах.</p>
США	<p>США рассматривают Турцию как потенциального партнёра для сдерживания влияния России и Китая в Центральной Азии, но отношения между Вашингтоном и Анкарой омрачены сложностями в двустороннем сотрудничестве.</p>	<p>Напряжённые отношения между Турцией и США по вопросам безопасности в других регионах (например, Средиземноморье) препятствуют формированию устойчивого союза в Центральной Азии. США видят Турцию скорее как регионального игрока, чьё влияние ограничено по сравнению с Россией и Китаем.</p>	<p>Турция для США — инструмент продвижения демократических реформ и снижения влияния России в регионе. Вашингтон поддерживает культурные и образовательные программы Турции, видя в них способ вытеснения российской «мягкой силы».</p>
Страны Центральной Азии	<p>Для стран Центральной Азии Турция представляет собой важного партнёра, способного предложить альтернативу влиянию России и Китая, но её возможности воспринимаются как ограниченные.</p>	<p>Турция не воспринимается как ведущий игрок в области безопасности. Большинство стран региона полагаются на Россию (ОДКБ) или Китай (через ШОС).</p>	<p>Казахстан, Узбекистан и Кыргызстан видят в Турции перспективного торгового партнёра, особенно в проектах, связанных с транспортом и логистикой. Однако Турция не может предложить такие же финансовые ресурсы, как Китай, и такие же преференции, как Россия. Турция имеет сильный культурный капитал благодаря общим тюркским корням. Страны региона охотно принимают участие в культурных и образовательных инициативах, таких как стипендии, программы обмена и культурные проекты. Однако культурное влияние Турции не всегда совпадает с политическими интересами стран, которые стремятся сохранить свой суверенитет.</p>

Рассмотрим роли Организации тюркских государств (ОТГ), Шанхайской организации сотрудничества (ШОС), Организации Договора о коллективной безопасности (ОДКБ) и Евразийского экономического союза (ЕАЭС) (Таблица 2).

Таблица 2. Роли сотрудничества

№	Наименование	Роль	Культурное и политическое единство	Экономическое взаимодействие
1	Организация тюркских государств (ОТГ)	ОТГ объединяет тюркоязычные страны, включая Турцию, Азербайджан, Казахстан, Кыргызстан и Узбекистан, а также Венгрию в статусе наблюдателя. Организация ориентирована на культурно-историческое, экономическое и политическое сотрудничество, основанное на общей тюркской идентичности.	ОТГ продвигает идею тюркского единства через совместные образовательные, культурные и гуманитарные проекты. Это особенно важно для Турции, стремящейся усилить своё влияние в регионе, используя культурно-исторические связи.	В рамках ОТГ обсуждаются проекты экономической интеграции, такие как развитие торговых коридоров, включая «Средний коридор», а также усиление взаимодействия в энергетике.
2	Шанхайская организация сотрудничества (ШОС)	ШОС объединяет Китай, Россию, Казахстан, Кыргызстан, Таджикистан, Узбекистан, Индию и Пакистан, а также Турцию в статусе партнёра по диалогу. Организация сосредоточена на безопасности, борьбе с терроризмом, экстремизмом и сепаратизмом, а также на экономическом и культурном сотрудничестве.	ШОС активно продвигает сотрудничество в борьбе с региональными угрозами, такими как терроризм и наркотрафик. Регулярно проводятся совместные учения и операции.	Экономическое взаимодействие в рамках ШОС остаётся второстепенным, однако Китай использует платформу для продвижения своей инициативы «Один пояс, один путь».
3	Организация Договора о коллективной безопасности (ОДКБ)	ОДКБ — это военный альянс под руководством России, включающий Казахстан, Кыргызстан, Таджикистан и другие страны региона. Основная цель организации — обеспечение коллективной безопасности, реагирование на кризисы и военные угрозы.	ОДКБ обеспечивает защиту своих членов от внешних угроз. Примером является успешное вмешательство в январе 2022 года для стабилизации ситуации в Казахстане.	ОДКБ является важным инструментом для России, позволяющим сохранять военнополитическое влияние в Центральной Азии.

4	Евразийский экономический союз (ЕАЭС)	ЕАЭС — это экономическое объединение под руководством России, включающее Казахстан и Кыргызстан. Его цель — углубление экономической интеграции через общий рынок товаров, услуг, капитала и рабочей силы.	ЕАЭС обеспечивает свободное передвижение рабочей силы и снижение барьеров для торговли. Россия остаётся главным экономическим партнёром стран-участниц.	Россия обеспечивает значительную часть финансирования и ресурсов для ЕАЭС, что делает её главным бенефициаром объединения.
---	--	--	---	--

По таблице можно сделать вывод, что ОТГ является важным инструментом для Турции в её стремлении усилить своё влияние в Центральной Азии, однако её эффективность ограничивается отсутствием глубокой экономической интеграции и серьёзных инфраструктурных проектов [13]. Конкуренция со стороны более развитых структур, таких как ЕАЭС и ШОС, снижает её влияние. Тем не менее, ОТГ способствует укреплению культурного и политического единства региона, что в долгосрочной перспективе может сыграть важную роль.

ШОС является важной структурой для консолидации влияния Китая и России в Центральной Азии. Хотя Турция активно участвует в диалогах, её влияние в рамках ШОС ограничено. Организация эффективно справляется с задачами в области безопасности, однако экономическая составляющая требует большей проработки. ШОС остаётся сильным противовесом ОТГ и другим инициативам Турции в регионе.

ОДКБ играет ключевую роль в обеспечении безопасности региона, однако её зависимость от России делает её политически однобокой. Для Турции это создаёт ограничения, так как она не участвует в военных инициативах ОДКБ. Организация эффективна в вопросах быстрого реагирования, но её способность к долгосрочной стабилизации остаётся под вопросом [14].

ЕАЭС является важным инструментом экономической интеграции, но его эффективность ограничивается доминирующей ролью России, что вызывает напряжение у других участников. Турция, не являясь членом ЕАЭС, сталкивается с ограничениями в доступе к рынкам региона. Однако её сотрудничество с отдельными членами союза остаётся перспективным [15].

Турция активно развивает военное сотрудничество со странами Центральной Азии, особенно в рамках НАТО. Одним из ключевых направлений является обучение военнослужащих стран региона. Турция предоставляет подготовку кадров и поставляет современное вооружение, включая такие высокотехнологичные решения, как беспилотники. Это сотрудничество усиливает её влияние и позволяет формировать доверительные отношения с армиями стран региона.

Россия, в свою очередь, продолжает доминировать в военной сфере Центральной Азии. Её присутствие обеспечивается через военные базы, такие как 201-я военная база в Таджикистане и Кантская авиабаза в Кыргызстане. Помимо этого, Россия играет ключевую роль в обеспечении региональной безопасности через Организацию Договора о коллективной безопасности (ОДКБ). Одним из ярких примеров эффективности этой структуры стала стабилизация ситуации в Казахстане в 2022 году, когда российские военные участвовали в операциях по поддержанию порядка. Также Россия остаётся основным поставщиком вооружений в регион, что укрепляет её позиции как главного военного партнёра стран Центральной Азии.

Китай фокусируется на антитеррористическом и пограничном сотрудничестве через Шанхайскую организацию сотрудничества (ШОС). Пекин регулярно проводит антитеррористические учения с участием стран региона, а также оказывает помощь Таджикистану и Кыргызстану в укреплении их границ. Хотя Китай не имеет официальных военных баз в Центральной Азии, он усиливает своё влияние через технические и логистические центры.

В области международных соглашений Турция заключила ряд договоров в рамках Организации тюркских государств (ОТГ), направленных на транспортную интеграцию и образовательные программы. Кроме того, Турция активно взаимодействует с Казахстаном и Узбекистаном, подписывая двусторонние соглашения в сфере транспорта, торговли и безопасности. Россия продолжает укреплять свои позиции через договоры в рамках Евразийского экономического союза (ЕАЭС), которые способствуют созданию единого экономического пространства, а также через соглашения с ОДКБ по вопросам коллективной безопасности. Китай фокусируется на транспортной инфраструктуре в рамках инициативы «Один пояс, один путь» [16], а также заключает экономические и инвестиционные договоры с Казахстаном и Узбекистаном. США, несмотря на снижение военного влияния, продолжают продвигать программы USAID, направленные на содействие демократическим реформам, а также заключают соглашения по энергетической безопасности и борьбе с терроризмом.

Конкуренция за влияние в Центральной Азии отражает стратегические амбиции Турции, России, Китая и США. Россия удерживает доминирующее положение в военной сфере благодаря ОДКБ и своим базам. Китай занимает лидирующие позиции в экономическом взаимодействии через инициативы «Один пояс, один путь» и ШОС. Турция фокусируется на культурном и политическом сотрудничестве через ОТГ, продвигая своё влияние через исторические и культурные связи. США, хотя и снизили своё присутствие, продолжают оказывать влияние через реформы, программы

демократизации и помощь в обеспечении безопасности. Турция, находясь в условиях жёсткой конкуренции, занимает нишевую позицию, стремясь укрепить своё влияние через культурные инициативы и инфраструктурные проекты, такие как «Средний коридор».

В Турции, благодаря её стратегическому положению, находятся военные объекты, имеющие стратегическое значение как для самой страны, так и для её международных партнёров и конкурентов. Особую роль играют базы США, а также сотрудничество Турции с Россией и Китаем в военной сфере, что формирует сложный баланс интересов.

Американские военные базы в Турции являются ключевым элементом для операций НАТО и США в регионе. Одной из самых известных является база Инджирлик, расположенная на юге страны вблизи города Адана. Она играет важную роль в поддержке воздушных операций в Сирии и Ираке, а также используется для хранения тактического ядерного оружия (В61), что делает её критически важной для стратегических интересов США. Ещё одним важным объектом является радарная станция в Кюреджике, близ города Малатья, которая выполняет функции раннего обнаружения ракетных угроз, особенно из Ирана, в рамках системы ПРО НАТО. Также в Измире расположена штаб-квартира ВВС НАТО, которая обеспечивает координацию операций в регионе.

Что касается российского военного присутствия, Россия не имеет постоянных баз в Турции. Однако отношения между Анкарой и Москвой характеризуются тесным военным сотрудничеством. Так, в 2019 году Турция приобрела у России зенитно-ракетные комплексы С-400, что вызвало серьёзные противоречия с НАТО и США. Комплексы С-400 размещены на территории Турции, но управляются исключительно турецкими военными. Кроме того, Россия и Турция координируют свои действия в Сирии, особенно в северных районах страны, демонстрируя временное и прагматичное военное взаимодействие. Однако Анкара строго контролирует размещение иностранных военных объектов за пределами НАТО, что исключает наличие российских баз на её территории.

Китай, в отличие от США и России, не имеет военного присутствия в Турции в виде баз или постоянных объектов. Однако сотрудничество в области обороны между двумя странами развивается. Китай проявляет интерес к совместным проектам в области технологий противовоздушной обороны (ПВО) и кибербезопасности. Турция даже рассматривала возможность закупки китайских систем ПВО, но под давлением НАТО сделка так и не была заключена. Тем не менее, Китай продолжает сохранять интерес к развитию двустороннего военного сотрудничества.

Анализ торгово-экономических отношений

Турция активно укрепляет свои торгово-экономические отношения со странами Центральной Азии, среди которых Казахстан, Узбекистан, Кыргызстан, Туркменистан и Таджикистан. В период с 2014 по 2024 годы наблюдался значительный рост объемов двустороннего товарооборота, что подчёркивает стратегическую важность региона для Турции. Этот рост является результатом последовательных усилий Анкары по углублению сотрудничества в торговле, инвестициях и экономических проектах.

Взаимоотношения Турции с Казахстаном представляют собой один из наиболее успешных примеров её торговой политики. Экспорт Турции в Казахстан с 2005 года значительно увеличился, достигнув 979 миллионов долларов к 2020 году. Основными экспортируемыми товарами являются текстиль, промышленное оборудование и бытовая техника. Импорт Турции из Казахстана также демонстрирует положительную динамику, увеличившись с 559 миллионов долларов в 2005 году до 1,2 миллиарда долларов в 2020 году. Казахстан экспортирует в Турцию нефть, металлы и сельскохозяйственные продукты, что подчёркивает взаимовыгодный характер их торговли.

По итогам 2022 г. Турция занимает после России, Китая и Италии 4 позицию среди торговых партнеров Казахстана (в 2021 г. – 5 позиция). В 2022 г. достигнут рекордный показатель товарооборота в 6,3 млрд. долл. (экспорт 4,8 млрд. долл., импорт 1,6 млрд. долл.). В целом, товарооборот по сравнению с 2021 г. увеличился на 54,4% (с 4,1 млрд. долл.), экспорт на 60,3% (с 3 млрд. долл.), импорт на 39,2% (с 1,1 млрд. долл.) [17].

Инвестиционное сотрудничество между Республикой Казахстан и Турецкой Республикой развивается плодотворно. За период с 2005 г. по 6 месяцев 2023 г. из Турции в экономику Казахстана было привлечено порядка 4,9 млрд. долл. прямых инвестиций. В свою очередь, Казахстан с 2005 г. по настоящее время вложил в экономику Турции порядка 1,1 млрд. долл.

51,4%, то есть более половины из привлеченных из Турции за последние 18 лет инвестиций приходится на последние 6 лет (2018-2022 гг.). Если среднегодовой объем привлеченных турецких инвестиций за период 2005-2010 гг. составлял 159,3 млн. долл., то данный показатель за период 2011-2016 гг. составил 216,8 млн. долл., а за период 2017-2022 гг. достиг 397,3 млн. долл., то есть объем привлекаемых из Турции в Казахстан инвестиций показывает стабильный рост [18]. В рамках государственного визита Президента Республики Казахстан К.К.Токаева в Турецкую Республику (10-11 мая 2022 г.) с участием Главы государства была проведена встреча с руководителями 40 самых крупных турецких холдингов и деловых кругов. Общегодовая выручка участвовавших в данном мероприятии представителей турецкого бизнеса, которые занимают лидирующие позиции в различных секторах,

составила 95 млрд. долл. В рамках указанного мероприятия проведены двусторонние встречи Главы государства с такими деловыми группами, как «Koc Holding», «TAV Havalimanları Holding», «Yildirim Holding», «Goknur Gida» и «Sembol». Кроме того, Президент был ознакомлен с 16 крупными реализуемыми и перспективными инвестиционными проектами турецких предпринимателей в Казахстане. В ходе указанного визита Главы государства между предпринимателями двух стран были подписаны 20 инвестиционных соглашений на сумму 1,4 млрд. долл. и 10 Меморандумов о взаимопонимании.

Отношения Турции с Узбекистаном также стали примером динамичного роста. Экспорт Турции в Узбекистан увеличился в 7,6 раза с 2005 по 2020 годы, достигнув 1,15 миллиарда долларов. В свою очередь, импорт Турции из Узбекистана вырос в 3,7 раза за тот же период, составив 970 миллионов долларов к 2020 году. Такой рост связан с расширением экономических реформ в Узбекистане, направленных на привлечение иностранных инвестиций, включая турецкие. Основные направления двусторонней торговли включают текстиль, оборудование и сельскохозяйственные товары.

В период с января по октябрь 2024 года товарооборот между Узбекистаном и Турцией составил \$2,4 млрд, что на 7,6% меньше по сравнению с аналогичным периодом прошлого года.

Экспорт из Ташкента в Анкару достиг \$937,4 млн, снизившись на 17,3%, тогда как импорт из Турции составил \$1,4 млрд, уменьшившись на 6,6%.

Рост числа совместных предприятий и объёмов инвестиций свидетельствует об укреплении экономического партнёрства между двумя государствами.

Кыргызстан также играет важную роль в торгово-экономической политике Турции в регионе. Турция увеличила экспорт в эту страну с 90 миллионов долларов в 2005 году до 416 миллионов долларов в 2020 году, что свидетельствует о росте более чем в четыре раза. В то же время импорт из Кыргызстана увеличился в 6,5 раза, достигнув 91 миллиона долларов к 2020 году. Эти показатели подчёркивают значимость экономического взаимодействия, особенно в таких областях, как текстильное производство и сельское хозяйство.

В январе 2023 года товарооборот между Кыргызстаном и Турцией составил 46,9 миллиона долларов, его удельный вес в общем внешнеторговом обороте Кыргызстана составил 5,6 процента.

Отметим, что в январе этого года товарооборот между двумя странами на 16 процентов превысил показатели аналогичного периода 2022 года (40,1 миллиона долларов). Экспорт из Кыргызстана в Турцию в январе 2023 года превысил 10,3 миллиона долларов, что на 19 процентов ниже показателей

соответствующего месяца прошлого года (12,8 миллиона долларов). Доля Турции в экспорте Кыргызстана составила 8,3 процента. Доля импорта из Турции в январе 2023 года составила 5,2 процента от общего объема импорта в Кыргызстан, превысив 36,5 миллионов долларов, что на 33,5 процента превышает прошлогодний показатель (27,3 миллиона долларов). Таким образом, Турция стала одним из основных торговых партнеров Кыргызстана вне стран СНГ (Содружества Независимых Государств). В январе 2023 года товарооборот Кыргызстана составил 834,7 миллиона долларов, что почти на 20 процентов превышает показатель января 2022 года (692,5 миллиона долларов). Экспорт из Кыргызстана в отчетный период составил 125,5 миллиона долларов, что на 12 процентов больше по сравнению с январем 2022 года (111 миллионов долларов). В январе 2023 года в Кыргызстан было завезено товаров на 709 миллионов долларов. Рост по сравнению с январем 2022 года (581 миллион долларов) составил 22 процента.

С Туркменистаном Турция развивает тесное сотрудничество, особенно в области текстиля и строительных материалов. Экспорт Турции в Туркменистан вырос с 181 миллиона долларов в 2005 году до 786 миллионов долларов в 2020 году. Однако импорт из Туркменистана сократился с 557 миллионов долларов в 2015 году до 319 миллионов долларов к 2020 году, что отражает снижение объемов поставок газа и других ресурсов в Турцию.

С Таджикистаном отношения носят более скромный характер, но также демонстрируют положительную динамику. Экспорт Турции в Таджикистан увеличился с 47 миллионов долларов в 2005 году до 173 миллионов долларов в 2020 году. Однако импорт из Таджикистана сократился с 284 миллионов долларов в 2010 году до 149 миллионов долларов в 2020 году, что объясняется снижением поставок полезных ископаемых.

В 2020 году общий объем торговли Турцией со странами Центральной Азии достиг 6,2 миллиарда долларов, при этом экспорт составил 3,5 миллиарда долларов, а импорт – 2,7 миллиарда долларов. Это обеспечило положительное сальдо торгового баланса в размере 800 миллионов долларов. Основными экспортными товарами Турции являются текстиль, промышленное оборудование и бытовая техника, а импорт включает нефть, металлы и сельскохозяйственную продукцию.

К 2024 году Турция продолжает демонстрировать устойчивую динамику в торговле с Центральной Азией. Например, Узбекистан увеличил общий внешнеторговый оборот до 31,8 миллиарда долларов в первой половине 2024 года, при этом двусторонняя торговля с Турцией также показала рост. Эти показатели подтверждают стремление Анкары укрепить своё влияние в регионе через торгово-экономическое сотрудничество и взаимовыгодные проекты.

Энергетика

Турция играет важную роль в энергетическом секторе, выступая как ключевая транзитная страна для транспортировки нефти и природного газа, а также активно развивая свои собственные энергетические проекты.

Одним из ключевых элементов её энергетической стратегии является развитие трубопроводной инфраструктуры для транспортировки нефти. Нефтепровод Баку–Тбилиси–Джейхан (БТД), введённый в эксплуатацию ещё в 2006 году, продолжает играть важную роль, транспортируя азербайджанскую нефть через территорию Турции к Средиземному морю. Его пропускная способность составляет около 50 миллионов тонн нефти в год, что делает его одним из крупнейших экспортных маршрутов в регионе. Ещё одним важным объектом является нефтепровод Киркук–Джейхан, который соединяет нефтяные месторождения Ирака с турецким портом Джейхан. С момента постройки в 1977 году его пропускная способность увеличилась до 71 миллиона тонн нефти в год, что подчеркивает значение Турции как ключевого транзитного партнёра [19].

Кроме нефти, Турция активно развивает газовую инфраструктуру. Газопровод «Голубой поток», введённый в эксплуатацию в 2003 году, обеспечивает поставки российского газа через Чёрное море с пропускной способностью около 16 миллиардов кубометров в год. В 2018 году был запущен Трансанатолийский газопровод (TANAP), который стал частью Южного газового коридора, предназначенного для транспортировки азербайджанского газа в Европу через территорию Турции. Его мощность составляет 16 миллиардов кубометров газа в год с перспективой увеличения до 31 миллиарда кубометров. Газопровод «Турецкий поток», введённый в эксплуатацию в 2020 году, также играет важную роль в энергоснабжении. Он состоит из двух ниток общей мощностью 31,5 миллиарда кубометров газа в год, одна из которых обеспечивает поставки для Турции, а другая — для стран Южной и Юго-Восточной Европы [20].

Потребление природного газа в Турции продолжает оставаться высоким. В 2022 году страна импортировала около 54,662 миллиарда кубометров природного газа. Это было на 7% меньше, чем в предыдущем году, что связано с ростом цен на энергоресурсы и макроэкономическими факторами. Однако в 2023 году Турция сделала важный шаг к снижению зависимости от импорта, начав добычу природного газа на крупнейшем месторождении в Чёрном море, что укрепит её энергетическую безопасность.

Развитие атомной энергетики стало ещё одним важным направлением энергетической политики Турции. В последние годы страна активно работает над строительством атомной электростанции «Аккую». Ввод в

эксплуатацию первого реактора этой станции, запланированный на 2023 год, станет важным этапом в снижении энергетической зависимости от импорта [22].

Параллельно с этим Турция уделяет большое внимание развитию возобновляемых источников энергии. На конец 2022 года доля возобновляемой энергетики в установленной мощности страны достигла 54%, что отражает серьёзные усилия по диверсификации энергоресурсов. Это включает в себя развитие гидроэнергетики, ветровых и солнечных электростанций.

Средний коридор, также известный как Транскаспийский международный транспортный маршрут (ТМТМ), становится одним из ключевых направлений для транспортировки грузов между Китаем и Европой. Его развитие требует значительных инвестиций и тесного сотрудничества стран-участниц. Согласно исследованию Европейского банка реконструкции и развития (ЕБРР), для полной реализации потенциала маршрута необходимо вложить около 3,5 миллиарда евро. Этот маршрут уже продемонстрировал свою значимость, перевезя в 2023 году 2,7 миллиона тонн грузов, что на 86% больше по сравнению с 2022 годом [21].

Турция активно инвестирует в развитие своей транспортной инфраструктуры, модернизируя порты, железные дороги и автомобильные магистрали. Это усиливает её роль в Среднем коридоре, связывающем китайские торговые узлы с европейскими рынками. Несмотря на необходимость уточнения точных данных о суммах инвестиций за период с 2014 по 2024 годы, Турция продолжает активно участвовать в улучшении инфраструктуры, что подтверждает её стремление стать ключевым игроком в этом проекте.

Средний коридор начинается в Китае, проходя через Казахстан с использованием пограничных переходов Достык или Хоргос/Алтынколь. Затем он пересекает территорию Казахстана и достигает портов на Каспийском море, где грузы переправляются паромными в Азербайджан. Далее маршрут пролегает через Грузию, доходя до черноморских портов или направляясь прямо в Турцию, которая обеспечивает транзит к европейским рынкам. Этот путь стал важной альтернативой для грузоотправителей, особенно после начала конфликта между Россией и Украиной в 2022 году, что сделало маршруты через Россию менее привлекательными.

Средний коридор также демонстрирует преимущества по времени и стоимости доставки грузов. В 2023 году время транзита составляло 18–23 дня, но планируется, что к 2024 году оно сократится до 14–18 дней, а на территории Казахстана — с 6 до 5 дней. По оценкам экспертов, использование Среднего коридора позволяет сократить стоимость и время доставки на 30–40%, делая его конкурентоспособной альтернативой Суэцкому каналу.

Однако этот маршрут находится в конкурентной борьбе с северным коридором, который проходит через территорию России. Средний коридор является частью китайской инициативы «Один пояс, один путь», но при этом предоставляет автономный маршрут через Центральную Азию и Кавказ. Это делает его стратегически важным для стран-участниц и увеличивает привлекательность для международных грузоотправителей.

Культурно-гуманитарное взаимодействие

Турция активно развивает культурно-гуманитарное сотрудничество со странами Центральной Азии, используя образование, культурные обмены и продвижение тюркской идентичности в качестве ключевых инструментов. Эти усилия направлены на укрепление связей между странами и популяризацию общих исторических и культурных ценностей.

Одним из основных направлений взаимодействия является образование. В 2023 году в Турции обучалось 338 161 иностранный студент, что составляет 4,76% от общего числа студентов в стране. Значительную долю этих студентов составляют граждане стран Центральной Азии, включая Казахстан, Узбекистан и Кыргызстан. Турция активно предоставляет стипендии и гранты через программу «Türkiye Bursları», которая открывает доступ к обучению для молодых людей из региона [23]. Программы обмена и образовательных грантов способствуют не только академическому развитию, но и укреплению культурных связей между студентами и турецким обществом.

Культурные обмены также играют важную роль в стратегии Турции. Через Турецкое агентство по сотрудничеству и координации (TİKA) реализуются многочисленные культурные проекты, направленные на поддержку образования, проведение фестивалей, выставок и концертов. Эти мероприятия способствуют популяризации турецкой культуры и укреплению тюркской идентичности. Турция инвестирует значительные средства в эти проекты, однако точные данные о финансировании за период с 2014 по 2024 годы требуют дополнительного анализа. Культурные мероприятия не только укрепляют отношения между странами, но и способствуют повышению интереса к турецкому языку и культуре [25].

Одним из центральных элементов мягкой силы Турции является продвижение тюркской идентичности. Это направление осуществляется как через культурные проекты, так и через образовательные инициативы. Организация тюркских государств (ОТГ) становится важной платформой для взаимодействия, где Турция играет ведущую роль. В рамках этой организации проводятся мероприятия, направленные на укрепление единства тюркоязычных народов. Турецкие образовательные проекты и культурные инициативы способствуют сближению молодёжи Центральной Азии с Турцией, формируя прочные гуманитарные связи [24].

Несмотря на успехи, влияние Турции в Центральной Азии остаётся ограниченным по сравнению с Россией и Китаем, особенно в экономической сфере. Однако её культурно-гуманитарные усилия создают фундамент для долгосрочного партнёрства и укрепления политических и экономических связей. Для более полного анализа эффективности этих инициатив необходимо уточнить данные о числе студентов, участвующих в программах обмена, а также о масштабах финансирования культурных проектов.

Социально-экономические характеристики стран Центральной Азии играют ключевую роль в формировании взаимодействия Турции с этим регионом. Каждая страна имеет свои особенности, которые определяют специфику двусторонних отношений, включая экономические, социальные и политические аспекты.

Казахстан является крупнейшей экономикой региона, его ВВП в 2017 году составлял 42,4 миллиарда долларов США, а ВВП на душу населения достигал 7 356 долларов. Экономика страны во многом зависит от экспорта нефти, что делает Казахстан важным партнёром в энергетической сфере. Важной составляющей его взаимодействия с Турцией является участие в Среднем коридоре, Транскаспийском международном транспортном маршруте, связывающем Китай с Европой. Казахстан активно инвестирует в развитие своей транспортной инфраструктуры, что усиливает его роль как транзитного узла в Центральной Азии.

Узбекистан, с населением около 35 миллионов человек, является самой густонаселённой страной региона. В последние годы в стране проводятся масштабные реформы, направленные на улучшение инвестиционного климата. Эти меры способствуют привлечению иностранных инвестиций, включая турецкие, и стимулируют экономический рост. Турция активно использует эту возможность для расширения своего экономического присутствия, поддерживая развитие Узбекистана как важного регионального партнёра.

Кыргызстан сталкивается с высокой зависимостью от денежных переводов трудовых мигрантов, работающих преимущественно в России. Эта зависимость формирует уязвимость экономики, однако Кыргызстан также активно участвует в интеграционных проектах, таких как Евразийский экономический союз (ЕАЭС), что способствует укреплению его связей с соседними странами, включая Турцию. Турция играет важную роль в поддержке экономического развития Кыргызстана, предоставляя инвестиции и техническую помощь в различных секторах.

Таджикистан, напротив, сталкивается с вызовами в области безопасности, включая угрозы со стороны афганских боевиков. Россия поддерживает стабильность в стране через своё военное присутствие, включая 201-ю военную базу. Эти факторы ограничивают экономическое

взаимодействие с Турцией, однако стороны продолжают развивать культурные и гуманитарные связи, что создаёт базу для будущего сотрудничества.

Туркменистан выделяется своими большими запасами природного газа и его экспортом, особенно в Китай. Уровень сотрудничества с Турцией остаётся ограниченным из-за политики нейтралитета Ашхабада, однако экономические и культурные связи между странами постепенно укрепляются.

Важным аспектом региональной специфики являются показатели иностранных инвестиций и политической стабильности. Казахстан лидирует в регионе по привлечению прямых иностранных инвестиций, с общим объёмом более 400 миллиардов долларов за годы независимости. Однако в странах Центральной Азии сохраняются высокие уровни коррупции и политической нестабильности, что создаёт дополнительные вызовы для Турции и других международных партнёров.

Таким образом, социально-экономические характеристики стран Центральной Азии существенно влияют на их взаимодействие с Турцией. Каждая страна предоставляет уникальные возможности и сталкивается с индивидуальными вызовами, что формирует разнообразие форматов сотрудничества. Турция активно адаптируется к этим условиям, используя свои экономические, культурные и политические ресурсы для укрепления позиций в регионе.

Обсуждение

В условиях нарастающей глобальной конкуренции наблюдается устойчивая тенденция к формированию и укреплению региональных объединений, которые приобретают всё большую значимость на фоне продолжающихся мировых кризисов. Такие объединения предоставляют их участникам реальные конкурентные преимущества на мировой политической арене. Как отмечал С. Хантингтон, многие региональные интеграционные структуры формируются на основе цивилизационного принципа, объединяющего страны по общему социокультурному коду.

Интеграционные процессы опираются на географические и коммуникационные факторы, культурную и цивилизационную общность стран, а также их общие интересы. При этом ключевую роль в интеграции играют политическая воля и совпадение интересов, независимо от применяемых политических подходов. Взгляды таких исследователей, как С. Хантингтон [26], А. Торкунов [27], Г. Моргентау [28] и Р. Арон [29], раскрывают интеграцию как значимое политическое явление.

Для понимания сути евразийской интеграции важно рассмотреть её теоретические аспекты. Международная экономическая интеграция представляет собой процесс объединения стран в политической и

хозяйственной сферах, основанный на укреплении взаимных связей, взаимодействии экономик на всех уровнях и разделении труда. На уровне государств интеграция реализуется через экономическое сотрудничество и согласование национальных политик для взаимной выгоды.

Современные центральноазиатские страны сталкиваются с вызовами в обеспечении своей безопасности, включая региональную, что усугубляется их высокой интеграцией в глобальные процессы. Это делает их более уязвимыми перед глобальными кризисами.

Центральная Азия сегодня представляет собой регион, сформировавшийся как историческое наследие СССР. На этом пространстве происходит активный процесс определения ценностных приоритетов, национальных интересов и формирование государственной политики. Однако единой центральноазиатской идентичности не существует. Страны региона, формируя свою внешнюю политику, в первую очередь руководствуются национальными интересами. Объединение стран Центральной Азии невыгодно крупным державам, имеющим в регионе свои геополитические интересы, так как разобщённые государства проще привлекать к диалогу на выгодных для этих держав условиях. Внутренние противоречия между странами региона создают возможности для внешних игроков усилить своё влияние, продвигая собственные интересы.

Для стран Центральной Азии Россия остаётся наиболее эффективным интегратором по сравнению с альтернативными региональными проектами, предлагаемыми США или ЕС. Россия является лидером таких объединений, как СНГ, ОДКБ и ЕАЭС, а также занимает ключевые позиции в ШОС наряду с Китаем. Эти организации предоставляют России мощные инструменты для выстраивания экономических, военно-политических и безопасностных процессов в регионе.

В вопросах безопасности ключевую роль играет ОДКБ, созданная в 1992 году как Договор о коллективной безопасности. Организация нацелена на решение таких задач, как противодействие терроризму, предотвращение конфликтов и обеспечение коллективной обороны. Структура ОДКБ включает множество органов, таких как Совет коллективной безопасности, Советы министров иностранных дел и обороны, а также специализированные комитеты и рабочие группы. Россия, будучи ведущей силой в ОДКБ, обеспечивает миротворческие операции и военную поддержку в кризисных ситуациях. Примером успешной операции стало вмешательство ОДКБ в Казахстане в 2022 году, что продемонстрировало эффективность организации в обеспечении региональной безопасности.

ШОС также играет важную роль в Евразии, объединяя Россию, Китай, страны Центральной Азии, Индию и Пакистан. Организация сосредотачивается на борьбе с террористическими угрозами, укреплении

экономического сотрудничества и устойчивом развитии региона. ШОС не является военно-политическим блоком, что позволяет выстраивать диалог с другими мировыми игроками.

Россия продолжает играть ключевую роль в региональной интеграции, используя экономические, политические и военные инструменты для укрепления своей позиции на постсоветском пространстве и в Евразии. Несмотря на конкуренцию со стороны других держав, таких как Китай и США, Россия сохраняет лидерство благодаря своему геополитическому положению и интеграционным возможностям [29].

Таким образом, Турция играет значимую роль в Центральной Азии, активно продвигая экономические, транспортные и культурные проекты, направленные на укрепление своего влияния в регионе. Основной стратегической инициативой является развитие проекта «Средний коридор», который представляет собой альтернативный маршрут, связывающий Европу и Китай через Центральную Азию и Турцию. Этот коридор обеспечивает транспортировку товаров и сырья с использованием современных логистических решений, обходя Россию, что делает его важным инструментом геополитического маневрирования.

Экономическая значимость Среднего коридора заключается в его потенциале сократить время доставки грузов между Европой и Азией. Турция вкладывает значительные ресурсы в улучшение своей транспортной инфраструктуры, включая модернизацию железнодорожных магистралей и портов. Например, проект железнодорожной линии Баку-Тбилиси-Карс служит важной связующей ветвью в рамках Среднего коридора. Однако успех этих инициатив ограничен слабой инфраструктурой в странах Центральной Азии и недостаточным финансированием со стороны партнеров. Турции приходится конкурировать с инициативой Китая «Один пояс, один путь», которая привлекает значительные инвестиции и обладает более развитой сетью транспортных путей [30].

Транспортные проекты: «Средний коридор»

1. Одним из главных стратегических транспортных проектов Турции является развитие «Среднего коридора». Этот маршрут включает железнодорожные и морские пути, связывающие Европу и Китай через Турцию и Центральную Азию. В рамках этой инициативы Турция поддерживает строительство и модернизацию транспортной инфраструктуры:

2. Железнодорожная линия Баку-Тбилиси-Карс (БТК) – ключевой элемент коридора, соединяющий Турцию с Кавказом и далее с Центральной Азией. Этот проект сократил время доставки грузов и повысил конкурентоспособность Турции в международной логистике.

3. Транзит через Каспийское море – Турция сотрудничает с Казахстаном

и Азербайджаном для развития портов, таких как Актау, и улучшения морской логистики.

Эти проекты направлены на снижение зависимости от российских транспортных коридоров, но сталкиваются с рядом вызовов, включая недостаток инвестиций, слабую координацию между странами региона и инфраструктурные ограничения.

Кроме того, Турция активно развивает энергетическое сотрудничество, участвуя в проектах по транспортировке углеводородов из Центральной Азии в Европу. Это способствует диверсификации энергопоставок, снижая зависимость европейских стран от российских ресурсов. Однако отсутствие общей энергетической стратегии в регионе и разногласия между странами Центральной Азии усложняют реализацию этих инициатив.

Культурно-гуманитарные проекты Турции играют важную роль в её стратегии влияния. Используя общие исторические и этнические корни, Турция развивает образовательные программы, открывает школы и университеты, а также организует культурные обмены. Через фонды, такие как Турецкое агентство сотрудничества и координации (ТІКА), реализуются проекты, направленные на поддержку культурного наследия региона и гуманитарной помощи. Например, молодёжи из стран Центральной Азии предоставляются гранты на обучение в турецких вузах, что способствует формированию про-турецкой элиты. Тем не менее, такие проекты, несмотря на свою эффективность в создании позитивного имиджа, не всегда обеспечивают долгосрочное влияние, поскольку конкурируют с аналогичными программами со стороны России и Китая.

Турция также проявляет себя в области торгово-инвестиционного сотрудничества. Несмотря на ограниченные экономические ресурсы по сравнению с Китаем и Россией, Турция пытается стать значимым торговым партнером для стран региона. Однако её усилия осложняются слабой инвестиционной привлекательностью Центральной Азии из-за нестабильности, коррупции и инфраструктурных проблем. Это приводит к тому, что турецкие компании часто уступают место более мощным конкурентам.

Кроме того, важным аспектом турецкой стратегии является её дипломатическая активность. Турция стремится выступать посредником в регионе, способствуя урегулированию конфликтов и поддерживая стабильность. Она активно участвует в многосторонних платформах, таких как Организация тюркских государств (ОТГ), которая служит площадкой для усиления взаимодействия между странами тюркского мира. Это позволяет Турции укреплять свою роль в качестве регионального лидера. Однако конкуренция с Россией и Китаем ограничивает возможности Турции, требуя от неё постоянного балансирования между собственными

интересами и интересами других мировых держав.

В целом, турецкие проекты в Центральной Азии имеют значительный потенциал, но сталкиваются с рядом вызовов. Это требует от Турции большей координации с партнёрами в регионе, привлечения инвестиций и активизации инфраструктурных проектов. Успех её стратегии будет зависеть от способности сочетать экономические, культурные и дипломатические инструменты для достижения долгосрочных целей в условиях жесткой конкуренции.

Турция активно развивает торговые и инвестиционные проекты, ориентируясь на расширение товарооборота со странами Центральной Азии. Среди ключевых направлений можно выделить участие Турции в создании совместных предприятий в области текстиля, пищевой промышленности и сельского хозяйства. Турецкие компании, такие как Koç Holding и Zorlu Group, инвестируют в производство и дистрибуцию продукции на территории Казахстана и Узбекистана. Однако эти проекты нередко сталкиваются с проблемами бюрократических барьеров и коррупции в странах региона, что сдерживает их развитие.

В сфере энергетики Турция акцентирует внимание на транспортировке углеводородов из Центральной Азии в Европу. Основные усилия сосредоточены на создании трубопроводных маршрутов, альтернативных российским. Важным примером является проект Трансанатолийского газопровода (TANAP), который, хотя и связан с Азербайджаном, является частью более широкой энергетической стратегии Турции, включающей сотрудничество с Туркменистаном и Казахстаном.

Турция также работает над интеграцией энергетической инфраструктуры, включая поставки нефти и газа через Каспийское море. Однако отсутствие единой энергетической стратегии в Центральной Азии, а также конкуренция с Китаем и Россией, препятствуют быстрому прогрессу в реализации этих проектов.

Культурные инициативы Турции играют важную роль в укреплении её влияния в Центральной Азии. Через Турецкое агентство сотрудничества и координации (TİKA) реализуются образовательные, гуманитарные и культурные программы. Ключевые направления включают:

1 Образование – предоставление стипендий студентам из Центральной Азии для обучения в турецких университетах, а также открытие филиалов турецких учебных заведений, таких как университет Ахмета Ясави в Казахстане.

2 Гуманитарная помощь – проекты по восстановлению культурных объектов, таких как мавзолей и исторические здания, что укрепляет позитивный имидж Турции в регионе.

3 Культурные обмены – проведение фестивалей, выставок и мероприятий, направленных на популяризацию тюркской культуры и укрепление общих исторических связей.

Необходимо отметить, что сотрудничество Турции с Казахстаном демонстрирует большой потенциал, особенно в сферах транспорта и культуры. Однако экономические и энергетические проекты сталкиваются с вызовами, связанными с конкуренцией и ограниченными ресурсами. Для укрепления связей Турция должна активизировать свою инвестиционную деятельность в Казахстане, улучшить координацию в транспортных и энергетических проектах, а также продолжить развивать культурно-гуманитарные инициативы.

Позиция Казахстана как ключевого игрока в Центральной Азии делает его критически важным партнёром для Турции, особенно в контексте глобальной геополитической конкуренции. Успех их взаимодействия во многом зависит от способности обеих стран адаптироваться к меняющимся условиям и эффективно использовать свои сильные стороны.

Заключение

Турция занимает стратегически важное место в международной системе благодаря своему уникальному географическому положению. Контроль над проливами Босфор и Дарданеллы превращает её в центр транспортировки нефти и газа из России, Центральной Азии и Ближнего Востока. Эти маршруты играют важную роль в обеспечении энергетической безопасности Европы и расширении связей между регионами. Участие Турции в проекте «Средний коридор» усиливает её значение как транзитного узла, предлагая альтернативный маршрут для соединения Европы и Азии, особенно в условиях глобальной геополитической нестабильности. Она также выполняет роль моста между Западом и Востоком. Будучи членом НАТО, она остаётся важным партнёром для западных стран, в том числе США. Однако Анкара умело демонстрирует гибкость своей внешней политики, активно сотрудничая с Россией, Китаем и странами Центральной Азии, что позволяет ей занимать центральное место в геополитической игре между мировыми державами.

США рассматривают Турцию как ключевого союзника в НАТО и важного партнёра на Ближнем Востоке, но их отношения осложнены противоречиями. Стратегически Вашингтон видит в Турции инструмент для сдерживания России в Черноморском регионе и противодействия влиянию Ирана на Ближнем Востоке. Однако закупка Турцией российских зенитных комплексов С-400 и разногласия по курдскому вопросу в Сирии создали напряжённость в отношениях. Несмотря на это, США продолжают пытаться укрепить связи с Турцией через экономическое сотрудничество и

поддержку в рамках НАТО, хотя сталкиваются с растущей независимостью Анкары.

Россия видит Турцию как важного партнёра, но также конкурента в Центральной Азии, на Кавказе и в Черноморском регионе. Сотрудничество двух стран особенно заметно в энергетике, например, через проект «Турецкий поток», который транспортирует российский газ в Европу через территорию Турции. Тем не менее, конкуренция проявляется в таких областях, как влияние на Южном Кавказе и реализация Турцией альтернативных транспортных маршрутов, включая Средний коридор. Россия балансирует свои отношения с Турцией, избегая прямой конфронтации, но используя энергетику и военные сделки как инструменты влияния.

Китай рассматривает Турцию как важного партнёра в рамках своей инициативы «Один пояс, один путь». Турция играет ключевую роль в китайских транспортных коридорах, соединяющих Центральную Азию, Кавказ и Европу. Однако Турция одновременно продвигает конкурирующий проект Среднего коридора, который может сократить зависимость региона от китайских маршрутов. Пекин сохраняет прагматичный подход, усиливая экономические связи с Турцией, но избегая политических разногласий, например, по вопросу уйгуров.

Европейский Союз видит в Турции важного соседа и торгового партнёра, особенно в контексте таможенного союза и совместных энергетических проектов, таких как Трансанатолийский газопровод (TANAP). Однако отношения осложнены вопросами демократии, миграции и прав человека. ЕС взаимодействует с Турцией по ключевым вопросам, включая энергетику и миграцию, но избегает углубления политической интеграции, что подчёркивает осторожный подход Брюсселя.

Турция активно использует свой статус транзитного узла и культурного лидера для укрепления позиций в Центральной Азии, на Кавказе и Ближнем Востоке. Через Организацию тюркских государств (ОТГ) она продвигает культурно-политическое взаимодействие с тюркоязычными странами, что усиливает её влияние в Центральной Азии. Одновременно развитие Среднего коридора способствует транспортной интеграции региона, обеспечивая Турции стратегические преимущества в конкуренции с другими маршрутами.

На Южном Кавказе Турция укрепляет свои позиции через поддержку Азербайджана, особенно в конфликте с Арменией, что подчёркивает её решимость выступать активным игроком в региональных конфликтах. На Ближнем Востоке Анкара стремится укрепить своё лидерство, конкурируя с Ираном и Саудовской Аравией, при этом балансируя отношения с глобальными державами.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Ziegler C.E. Russia in Central Asia: The Dynamics of Great-Power Politics in a Volatile Region // *Asian Perspective*. – 2014. – Vol. 38, № 4. – P. 589–617. – URL: <http://www.jstor.org/stable/43738108>

[2] Competitive multipolarity in the Middle East and the role of Turkey. – 2024. – URL: <https://valdaiclub.com/a/highlights/competitive-multipolarity-in-the-middle-east/>

[3] Çaman M.E., Akyurt M.A. Caucasus and Central Asia in Turkish Foreign Policy: The Time Has Come for a New Regional Policy // *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*. – 2011. – Vol. 10.

[4] Contessi P. Central Asia in Asia: Charting growing trans-regional linkages // *Journal of Eurasian Studies*. – 2015. – Vol. 7. – DOI: 10.1016/j.euras.2015.11.001.

[5] Khan S.A. Russia and China in the shifting geopolitics of Central Asia and implications for Pakistan // *Region*. – 2023. – Vol. 12, № 2. – P. 191–206. – URL: <https://www.jstor.org/stable/27333834>

[6] Central Asia+: Summitry takes region to new heights. – URL: <https://caspiantpolicy.org/research/economy/central-asia-summitry-takes-region-to-new-heights>

[7] Turkey's evolving geopolitical strategy in the Black Sea // *Foreign Policy Research Institute*. – 2024. – URL: <https://www.fpri.org/article/2024/12/turkeys-evolving-geopolitical-strategy-in-the-black-sea/>

[8] Hunter S. Turkey, Central Asia, and the Caucasus: Ten years after independence // *Southeast European and Black Sea Studies*. – 2001. – Vol. 1, № 2. – P. 1–16. – DOI: 10.1080/14683850108454634

[9] Turkey and Central Asia: Politics, economy and cultural cooperation. – URL: <https://www.azon.global/en/posts/Turkish-World/turkey-and-central-asia-politics-economy-and-cultural-cooperation>

[10] Atkins E., Fravel M.T., Wang R., Ackert N., Huang S. Two paths: Why states join or avoid China's Belt and Road Initiative // *Global Studies Quarterly*. – 2023. – Vol. 3, № 3. – DOI: <https://doi.org/10.1093/isagsq/ksad049>

[11] Zholdasbay D. The Turkey's Growing Influence in Central Asia. – 2024. – DOI: 10.13140/RG.2.2.15311.91041

[12] The global credibility gap: Assessing underperformance and overreach in today's geopolitics. – URL: <https://www.goldmansachs.com/insights/articles/the-global-credibility-gap>

[13] Aben D. Regional Security in Central Asia: Addressing Existing and Potential Threats and Challenges. – 2019. – P. 51–65.

[14] The Commonwealth of Independent States and Three Decades of Regional Cooperation in the Post-Soviet Space. – URL: <https://www.eurasian-research.org/publication/the-commonwealth-of-independent-states-and-three-decades-of-regional-cooperation-in-the-post-soviet-space/>

[15] Serikkaliyeva A., Makhanov K. The Eurasian Economic Union as part of Eurasian (dis)integration // *Eurasian Journal of Economic Studies*. – 2021. – DOI: <https://doi.org/10.47743/ejes-2021-0112>

[16] Danilovich M. The “Belt and Road Initiative” in the discourses of the Central Asian states: political rhetoric of growth and academic prognostication // *Journal of Chinese Economic and Business Studies*. – 2018. – № 3.

[17] International Monetary Fund. Republic of Türkiye: Financial system stability assessment // *IMF Country Report*. – 2023. – № 23/304. – URL: <https://www.imf.org>

[18] International Monetary Fund. World economic outlook update. – 2024. – URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO>

[19] Akbulaev N., Bayramli G. Maritime transport and economic growth: Interconnection and influence (example of the countries in the Caspian Sea coast) // *Marine Policy*. – 2020. – Vol. 118. – DOI: 10.1016/j.marpol.2020.104005

[20] Understanding the energy drivers of Turkey’s foreign policy. – URL: <https://carnegieendowment.org/research/2024/02/understanding-the-energy-drivers-of-turkeys-foreign-policy>

[21] Ala’aldeen D., Palani K., Babunashvili G., Balisdell J. EU and Turkish energy interests in the Caspian and Middle East region. – 2018. – URL: <https://www.researchgate.net>

[22] Gözkaman A. The Trans-Anatolian Natural Gas Pipeline: An “Asset” for Türkiye in her relations with the EU. – 2023. – URL: <https://www.researchgate.net>

[23] TİKA and Turkish Red Crescent strengthen cooperation in international projects. – URL: <https://tika.gov.tr/en/tika-and-turkish-red-crescent-strengthen-cooperation-in-international-projects/>

[24] Gultekin O. International education and soft power: The case of Turkey. – 2019.

[25] Donelli F. Persuading through culture, values and ideas: The case of Turkey’s cultural diplomacy // *Insight Turkey*. – 2019.

[26] Huntington S.P. The clash of civilizations and the remaking of world order. – New York: Simon & Schuster, 1996.

[27] Torkunov A., Toloraya G., Dyachkov I. Russia’s relations with North Korea under Kim Jong-un: Ups and downs. – 2022.

[28] Morgenthau H.J. Politics among nations: The struggle for power and peace. – New York: Alfred A. Knopf, 1948.

[29] The state of strategic hedging: Turkey’s foreign policy and relations with Russia // *Global Affairs*. – 2023. – № 3. – URL: <https://eng.globalaffairs>

[30] Turkey in Central Asia: Possibilities and limits of a greater role. – URL: <https://fiia.fi/julkaisu/turkey-in-central-asia>

REFERENCES

[1] Ziegler C.E. Russia in Central Asia: The Dynamics of Great-Power Politics in a Volatile Region // *Asian Perspective*. – 2014. – Vol. 38, № 4. – P. 589–617. – URL: <http://www.jstor.org/stable/43738108>

[2] Competitive multipolarity in the Middle East and the role of Turkey. – 2024. – URL: <https://valdaiclub.com/a/highlights/competitive-multipolarity-in-the-middle-east/>

[3] Çaman M.E., Akyurt M.A. Caucasus and Central Asia in Turkish Foreign Policy: The Time Has Come for a New Regional Policy // *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*. – 2011. – Vol. 10.

[4] Contessi P. Central Asia in Asia: Charting growing trans-regional linkages // *Journal of Eurasian Studies*. – 2015. – Vol. 7. – DOI: 10.1016/j.euras.2015.11.001.

[5] Khan S.A. Russia and China in the shifting geopolitics of Central Asia and implications for Pakistan // *Region*. – 2023. – Vol. 12, № 2. – P. 191–206. – URL: <https://www.jstor.org/stable/27333834>

[6] Central Asia+: Summitry takes region to new heights. – URL: <https://caspiantpolicy.org/research/economy/central-asia-summitry-takes-region-to-new-heights>

[7] Turkey's evolving geopolitical strategy in the Black Sea // *Foreign Policy Research Institute*. – 2024. – URL: <https://www.fpri.org/article/2024/12/turkeys-evolving-geopolitical-strategy-in-the-black-sea/>

[8] Hunter S. Turkey, Central Asia, and the Caucasus: Ten years after independence // *Southeast European and Black Sea Studies*. – 2001. – Vol. 1, № 2. – P. 1–16. – DOI: 10.1080/14683850108454634

[9] Turkey and Central Asia: Politics, economy and cultural cooperation. – URL: <https://www.azon.global/en/posts/Turkish-World/turkey-and-central-asia-politics-economy-and-cultural-cooperation>

[10] Atkins E., Fravel M.T., Wang R., Ackert N., Huang S. Two paths: Why states join or avoid China's Belt and Road Initiative // *Global Studies Quarterly*. – 2023. – Vol. 3, № 3. – DOI: <https://doi.org/10.1093/isagsq/ksad049>

[11] Zholdasbay D. The Turkey's Growing Influence in Central Asia. – 2024. – DOI: 10.13140/RG.2.2.15311.91041

[12] The global credibility gap: Assessing underperformance and overreach in today's geopolitics. – URL: <https://www.goldmansachs.com/insights/articles/the-global-credibility-gap>

[13] Aben D. Regional Security in Central Asia: Addressing Existing and Potential Threats and Challenges. – 2019. – P. 51–65.

[14] The Commonwealth of Independent States and Three Decades of Regional Cooperation in the Post-Soviet Space. – URL: <https://www.eurasian-research.org/publication/the-commonwealth-of-independent-states-and-three>

decades-of-regional-cooperation-in-the-post-soviet-space/

[15] Serikkaliyeva A., Makhanov K. The Eurasian Economic Union as part of Eurasian (dis)integration // Eurasian Journal of Economic Studies. – 2021. – DOI: <https://doi.org/10.47743/ejes-2021-0112>

[16] Danilovich M. The “Belt and Road Initiative” in the discourses of the Central Asian states: political rhetoric of growth and academic prognostication // Journal of Chinese Economic and Business Studies. – 2018. – № 3.

[17] International Monetary Fund. Republic of Türkiye: Financial system stability assessment // IMF Country Report. – 2023. – № 23/304. – URL: <https://www.imf.org>

[18] International Monetary Fund. World economic outlook update. – 2024. – URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO>

[19] Akbulaev N., Bayramli G. Maritime transport and economic growth: Interconnection and influence (example of the countries in the Caspian Sea coast) // Marine Policy. – 2020. – Vol. 118. – DOI: 10.1016/j.marpol.2020.104005

[20] Understanding the energy drivers of Turkey’s foreign policy. – URL: <https://carnegieendowment.org/research/2024/02/understanding-the-energy-drivers-of-turkeys-foreign-policy>

[21] Ala’aldeen D., Palani K., Babunashvili G., Balisdell J. EU and Turkish energy interests in the Caspian and Middle East region. – 2018. – URL: <https://www.researchgate.net>

[22] Gözkaman A. The Trans-Anatolian Natural Gas Pipeline: An “Asset” for Türkiye in her relations with the EU. – 2023. – URL: <https://www.researchgate.net>

[23] TİKA and Turkish Red Crescent strengthen cooperation in international projects. – URL: <https://tika.gov.tr/en/tika-and-turkish-red-crescent-strengthen-cooperation-in-international-projects/>

[24] Gultekin O. International education and soft power: The case of Turkey. – 2019.

[25] Donelli F. Persuading through culture, values and ideas: The case of Turkey’s cultural diplomacy // Insight Turkey. – 2019.

[26] Huntington S.P. The clash of civilizations and the remaking of world order. – New York: Simon & Schuster, 1996.

[27] Torkunov A., Toloraya G., Dyachkov I. Russia’s relations with North Korea under Kim Jong-un: Ups and downs. – 2022.

[28] Morgenthau H.J. Politics among nations: The struggle for power and peace. – New York: Alfred A. Knopf, 1948.

[29] The state of strategic hedging: Turkey’s foreign policy and relations with Russia // Global Affairs. – 2023. – № 3. – URL: <https://eng.globalaffairs>

[30] Turkey in Central Asia: Possibilities and limits of a greater role. – URL: <https://fiia.fi/julkaisu/turkey-in-central-asia>

ТҮРКИЯНЫҢ ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ АЙМАҚТЫҚ ЫҚПАЛ СТРАТЕГИЯЛАРЫ ГЕОСАЯСИ БӘСЕКЕЛЕСТІК ЖАҒДАЙЫНДА

*Екибасова Ж.М.¹, Еремекбаев А.А.², Райымбекова А.А.³ *^{1,2}

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан ³

Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Халықаралық қатынастар жүйесіндегі жаһандық өзгерістер, көпполярлы құрылымның күшеюі және әлемнің стратегиялық маңызы бар өңірлері үшін ықпал ету бәсекелестігінің артуы жағдайында Түркияның Орталық Азиямен өзара іс-қимылын зерттеу ерекше өзектілікке ие. Бұл зерттеу Түркияның өңірлік саясаттағы рөлін ғана емес, сонымен қатар Еуразия кеңістігінің болашағын айқындайтын кең ауқымды геосаяси үдерістерді бағалауға мүмкіндік береді. Халықаралық қатынастардағы «жұмсақ күштің» маңызының артуы тұрғысынан зерттеу өзектілігі одан әрі күшейе түседі, өйткені Түркия Орталық Азиядағы ықпалын нығайту мақсатында бұл құралды белсенді түрде қолдануда.

Зерттеудің мақсаты – көпполярлы геосаяси бәсекелестік жағдайында Түркияның Орталық Азиядағы ықпал ету стратегиялары мен құралдарын кешенді талдау. Зерттеудің негізгі бағыттарына экономикалық және сауда ынтымақтастығы, энергетикалық жобалар, көлік-логистикалық бастамалар, сондай-ақ мәдени дипломатия мен жұмсақ күш тетіктерін зерделеу жатады.

Зерттеудің ғылыми маңыздылығы Түркияның өңірлік қатысуын кеңейту факторлары мен механизмдерін жүйелеуде және оның Еуразия кеңістігіндегі дербес актор ретіндегі позициялану ерекшеліктерін айқындауда көрінеді. Практикалық маңыздылығы алынған нәтижелерді өңір мемлекеттерінің сыртқы саяси және экономикалық стратегияларын қалыптастыру барысында қолдану мүмкіндігімен айқындалады. Зерттеудің әдіснамалық негізін жүйелік және салыстырмалы талдау, геосаяси тәсіл элементтері, ресми құжаттарды, статистикалық деректерді және сараптамалық бағалауларды талдау құрайды.

Зерттеу нәтижесінде Түркияның экономикалық байланыстарды әртараптандыру, энергетикалық инфрақұрылымды дамыту және мәдени-гуманитарлық бастамаларды ілгерілету арқылы Орталық Азиядағы өз позициясын дәйекті түрде нығайтып отырғаны анықталды. Өңір мемлекеттері бәсекелес күш орталықтары арасында теңгерім сақтауға ұмтылатын көпвекторлы өзара іс-қимыл моделінің қалыптасқаны жөнінде қорытынды жасалды. Зерттеудің құндылығы Түркияның қазіргі халықаралық қатынастар жүйесіндегі рөлін нақтылауда және Орталық

Азиядағы геосаяси үдерістер динамикасы туралы ғылыми түсініктерді кеңейтуде көрінеді.

Тірек сөздер: Түркия, геосаяси бәсекелестік, аймақтық ықпал, жұмсақ күш, сыртқы саясат, халықаралық қатынастар

Қаржыландыру: Мақаладағы зерттеу АР23483774 «Түркі интеграциясын тереңдету: Қазақстан үшін перспективалар, геосаяси тәуекелдер мен қауіптер» атты жоба аясында ҚР Ғылым және жоғары білім министрлігінің гранттық қаржыландыруымен жүзеге асырылды.

STRATEGIES OF TURKEY'S REGIONAL INFLUENCE IN CENTRAL ASIA UNDER CONDITIONS OF GEOPOLITICAL COMPETITION

*Yekibassova Zh.M.¹, Yermekbayev A.A.², Raiymbekova A.A.³

*^{1,2} Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

³ Ablai Khan Kazakh University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan

Abstract. In the context of global transformations in the system of international relations, including the rise of multipolarity and increasing competition for influence over strategically important regions, the study of Turkey's interaction with Central Asia acquires particular relevance. It enables an assessment not only of Turkey's role in regional politics but also of the broader geopolitical processes shaping the future of Eurasia. The growing importance of soft power in international relations further enhances the relevance of this research, as Turkey actively employs this instrument to strengthen its influence in Central Asia.

The purpose of this study is to conduct a comprehensive analysis of the strategies and instruments of Turkey's influence in Central Asia under conditions of multipolar geopolitical competition. The main areas of research include economic and trade cooperation, energy projects, transport and logistics initiatives, as well as mechanisms of cultural diplomacy and soft power.

The scientific significance of the study lies in the systematization of the factors and mechanisms underlying the expansion of Turkey's regional presence and in identifying the specific features of its positioning as an independent actor in Eurasia. The practical significance stems from the possibility of applying the findings in the development of foreign policy and economic strategies of the states of the region. The methodological framework is based on systemic and comparative analysis, elements of the geopolitical approach, and the examination of official documents, statistical data, and expert assessments.

The findings demonstrate that Turkey consistently strengthens its position in Central Asia through the diversification of economic ties, the development of energy infrastructure, and the promotion of cultural and humanitarian initiatives.

The study concludes that a model of multi-vector interaction is emerging, in which regional states seek to balance between competing centers of power. The value of the research lies in clarifying Turkey's role within the contemporary system of international relations and expanding scholarly understanding of geopolitical dynamics in Central Asia.

Keywords: Turkey, geopolitical competition, regional influence, soft power, foreign policy, international relations

Funding: The research in the article was carried out with grant funding from the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan within the framework of the AR23483774 project “Deepening Turkic integration: prospects, geopolitical risks and threats for Kazakhstan”.

Статья поступила / Мақала түсті / Received: 27.01.2026.

Принята к публикации / Жариялауға қабылданды / Accepted: 27.03.2026.

Сведения об авторах:

Екибасова Жадыра Маратовна - докторант PhD, , Казахский национальный университет им. Аль-Фараби, Алматы, Казахстан, <https://orcid.org/0009-0007-3206-2782>, e-mail: zhadyrayekibassova@gmail.com

Ермекбаев Адилбек Алпысбаевич - доктор PhD, и.о. доцента, Казахский национальный университет им. Аль-Фараби, Алматы, Казахстан, <https://orcid.org/0000-0002-8464-8220>, e-mail: adilbekea@gmail.com

Райымбекова Ақерке Алтынхановна - Старший преподаватель кафедры «Международные отношения», Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, <https://orcid.org/0000-0001-5554-269X>, e-mail: akerke8383@mail.ru

Авторлар туралы мәлімет:

Екибасова Жадыра Маратовна - PhD докторант, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан, <https://orcid.org/0009-0007-3206-2782>, e-mail: zhadyrayekibassova@gmail.com

Ермекбаев Адилбек Алпысбаевич - PhD, қауымдастырылған профессор, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан, <https://orcid.org/0000-0002-8464-8220>, e-mail: adilbekea@gmail.com

Райымбекова Ақерке Алтынхановна – Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, «Халықаралық қатынастар» кафедрасының аға оқытушысы, Алматы, Қазақстан, <https://orcid.org/0000-0001-5554-269X>, e-mail: akerke8383@mail.ru

Information about the author:

Yekibassova Zhadyra - doctoral student, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, <https://orcid.org/0009-0007-3206-2782>, e-mail: zhadyrayekibassova@gmail.com

Yermekbaev Adilbek - Phd, Associate Professor, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, <https://orcid.org/0000-0002-8464-8220>, e-mail: adilbekea@gmail.com

Raiymbekova Akerke Altynkhanovna – senior lecturer of the Department of “International Relations”, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, <https://orcid.org/0000-0001-5554-269X>, e-mail: akerke8383@mail.ru

ӘОЖ 327:339.9(510+574/576)

FTAMP 11.25.91

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.021>

ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ЕЛДЕРІ МЕН ҚХР ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫ: ДАМУ БЕТАЛЫСЫ МЕН КЕЛЕШЕГІ

Әбиденқызы А.¹, *Алмабекова А.М.²

¹ Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты,
Алматы, Қазақстан

*² Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада Орталық Азия мен Қытай Халық Республикасы арасындағы қарым-қатынастардың қалыптасу ерекшеліктері, даму динамикасы және қазіргі кезеңдегі негізгі бағыттары жан-жақты қарастырылады. Зерттеу аясында тараптар арасындағы тарихи байланыстардың эволюциясы, дипломатиялық қатынастардың институционалдануы, стратегиялық әріптестіктің орнығуы, сондай-ақ саяси, экономикалық, көлік-логистикалық, энергетикалық және қауіпсіздік салаларындағы ынтымақтастықтың мазмұны талданады. Автор Орталық Азияның Қытай сыртқы саясатындағы орнының күшеюін аймақтың геосаяси орналасуымен, табиғи-ресурстық әлеуетімен және транзиттік маңызымен байланыстыра отырып түсіндіреді. Сонымен қатар мақалада «Жібек жолы экономикалық белдеуі» және «Бір белдеу, бір жол» бастамасының Орталық Азия мен Қытай арасындағы өзара ықпалдастықты тереңдетудегі рөліне ерекше назар аударылады. Зерттеу барысында Қытайдың аймақтағы экономикалық және инвестициялық белсенділігінің артуы, инфрақұрылымдық жобалардың кеңеюі, сауда айналымының ұлғаюы және көпжақты форматтардың, соның ішінде Шанхай ынтымақтастық ұйымы мен «Орталық Азия – Қытай» тетігінің маңызы сарапталады. Сонымен бірге автор Орталық Азия мемлекеттерінің Қытаймен қатынастарында ұстанып отырған теңгерімді және көпвекторлы саясаттың мәнін айқындап, Қытай ықпалының күшеюімен қатар туындайтын қауіптер мен шектеулерді де назардан тыс қалдырмайды. Атап айтқанда, аймақ елдеріндегі қоғамдық пікір, синофобиялық үрдістер, сыртқы державалар бәсекесі, экономикалық тәуелділік қаупі және аймақішілік ерекшеліктер сияқты факторлардың екіжақты қатынастарға ықпалы бағаланады. Нәтижесінде Орталық Азия мен Қытай арасындағы байланыстардың өзара тиімді, алайда күрделі әрі көпқабатты сипатқа ие екені және олардың болашақтағы дамуы ішкі тұрақтылыққа, аймақтық тепе-теңдікке және халықаралық ахуалға тікелей тәуелді екені тұжырымдалады.

Тірек сөздер: Орталық Азия, Қытай, ҚХР, стратегиялық әріптестік, дипломатиялық қатынастар, «Бір белдеу, бір жол», «Жібек жолы экономикалық белдеуі», ШЫҰ, экономикалық ынтымақтастық, қауіпсіздік

Кіріспе

Қазіргі кезеңде Орталық Азия (бұдан әрі – ОА) мен Қытай Халық Республикасы (бұдан әрі – ҚХР) арасындағы қатынастар тату көршілік, стратегиялық әріптестік және өзара сенім қағидаттарына негізделген байланыстар жүйесі ретінде сипатталады [1]. ОА мен ҚХР арасындағы осындай тұрақты әрі сенімді қарым-қатынастар қауіпсіздік, экономика, энергетика және өңірлік даму салаларындағы ынтымақтастықтың нығаюына негіз қалап отыр. Атап айтқанда, қауіпсіздік саласындағы өзара іс-қимыл Қытайдың солтүстік-батыс өңіріндегі тұрақтылықты қамтамасыз етуге, сондай-ақ елдің шекаралас кеңістігіндегі сыртқы қауіпсіздік қысымын әлсіретуге ықпал етуде. Сонымен қатар, энергетика, табиғи ресурстар, сауда-экономикалық байланыстар саласындағы ынтымақтастық Қытайдың энергетикалық қауіпсіздігін нығайтып, оның экономикалық өсімінің жеделдеуіне қолайлы жағдай қалыптастырды.

Орталық Азия аймағы Қытай үшін тек көршілес өңір ғана емес, сонымен бірге көлік-логистикалық және геоэкономикалық тұрғыдан маңызды стратегиялық кеңістік болып табылады. Бұл өңір «Жібек жолы экономикалық белдеуі» бастамасының негізгі буындарының бірі ретінде қарастырылады. Осыған байланысты ОА мен Қытай арасындағы тату көршілік, достық және стратегиялық серіктестік қатынастарды дамыту аймақ елдерінің орнықты дамуы мен ішкі тұрақтылығына ғана емес, Қытайдың да саяси және экономикалық тұрақтылығына елеулі әсер етуде. Соңғы жылдары Қытайдың дипломатиялық стратегиясындағы Орталық Азияның маңызы тұрақты түрде артып келеді. Сонымен қатар, Орталық Азия мемлекеттерінің сыртқы саясатындағы Қытайдың да орны күшейіп отыр.

Қытайдың аймақ елдеріне көрсетіп отырған саяси қолдауы, экономикалық және сауда ынтымақтастығы, сондай-ақ қауіпсіздік саласындағы бірлескен жобалары Орталық Азия мемлекеттері үшін теңдік пен өзара тиімділік қағидаттарына негізделген маңызды серіктестік тетігіне айналды. Мұндай өзара іс-қимыл аймақтағы саяси тұрақтылықты сақтауға, экономикалық дамуды қамтамасыз етуге, халықтың әлеуметтік әл-ауқатын арттыруға және халықаралық қатынастар жүйесіндегі тепе-теңдікті нығайтуға ықпал етеді. Бұдан бөлек, ОА мен ҚХР арасындағы достық және тату көршілік байланыстар аймақ елдерінің интеграциялық үдерістеріне және халықаралық беделінің артуына оң әсерін тигізуде.

Қытай Орталық Азиядағы бес мемлекеттің тәуелсіздігін мойындап, олармен дипломатиялық қатынас орнатқан алғашқы елдердің бірі болды. Ресми Бейжің ОА-мен қарым-қатынастарын дамытуда әрдайым теңдік, өзара тиімділік және тату көршілік қағидаттарын басшылыққа алып келеді. Өз кезегінде, Орталық Азия елдері де тәуелсіздік алған уақыттан бері Қытаймен екіжақты қатынастарды тұрақты және жүйелі түрде дамытуға ерекше назар аударып келеді. Әсіресе соңғы жылдары саяси және экономикалық байланыстардың қарқыны айтарлықтай жеделдеді. Қазіргі таңда Қытай өңірдегі бес мемлекетпен де стратегиялық серіктестік деңгейіндегі қатынастар орнатқан. Бұл – Қытай дипломатиясы тарихындағы айрықша құбылыс әрі ресми Пекиннің Орталық Азия аймағына ерекше мән беретінін көрсететін маңызды көрсеткіш.

Саяси тұрғыдан алғанда, Қытай Орталық Азия мемлекеттерінің барлығымен тең дәрежеде достық қатынас орнату ұстанымын ұстанады және олардың біріне басымдық беру үрдісі айқын байқалмайды. Дегенмен, аймақ елдерінің саяси, экономикалық және геосаяси ерекшеліктері, ішкі проблемалары мен Қытаймен ұлттық мүдделерінің түйісу деңгейінің әртүрлі болуы екіжақты қатынастардың сипатына да өзіндік ерекшелік береді. Мәселен, Қазақстан Қытай үшін тек шекаралас мемлекет қана емес, Орталық Азиядағы аумағы, экономикалық әлеуеті және геосаяси салмағы жоғары ел болып табылады. Соған сәйкес, Қытай Қазақстанмен 2005 жылы стратегиялық әріптестік қатынас орнатты. Өзбекстан да аймақтағы маңызды геосаяси актор ретінде ерекшеленеді, осыған байланысты Қытай бұл елмен 2012 жылы стратегиялық әріптестік деңгейіне көтерілді. Ал Қырғызстан, Тәжікстан және Түркіменстанмен стратегиялық серіктестік қатынастар 2013 жылы орнатылды.

Сонымен бірге, Орталық Азия елдерінің ішінде Қытай үшін қай мемлекеттің шынайы мағынада ең сенімді серіктес екенін нақты айқындау қиын. Қытайдың ішкі және сыртқы саясатының басымдықтарын саралау көрсеткендей, аймақтағы бес мемлекеттің барлығы да Пекин үшін маңызды әрі сенімді серіктестер ретінде қарастырылады. Қытай мен Орталық Азия елдері қазіргі уақытта көптеген салалар бойынша жан-жақты және тығыз ынтымақтастық орнатқан. Егер бұл қатынастарға өзге ірі державалардың мүдделік ықпалы араласпайды деген шартты ұстаным тұрғысынан қарастырсақ, онда Орталық Азия елдері Қытайға жоғары деңгейде сенім білдіріп, өзара іс-қимылда конструктивті ұстаным танытып отыр деп тұжырымдауға болады. Алайда Қытайдың аймаққа қатысты ұстанымы өзге ірі державалардың саяси стратегияларымен өзара байланыста өзгертін жағдайда, өңірлік ахуалдың күрделенуі ықтималдығы да жоққа шығарылмайды.

Материалдар мен әдістер сипаттамасы

Зерттеудің деректік негізін Орталық Азия мен Қытай Халық Республикасы арасындағы саяси, экономикалық және қауіпсіздік салаларындағы өзара қатынастарға арналған отандық және шетелдік ғылыми еңбектер, монографиялар, мақалалар, сараптамалық зерттеулер, сондай-ақ ашық қолжетімді электрондық ресурстар құрады. Зерттеу барысында аймақтық ынтымақтастық, стратегиялық серіктестік, энергетикалық қауіпсіздік, көлік-логистикалық байланыстар және Қытайдың Орталық Азиядағы дипломатиялық белсенділігіне қатысты жарияланған ғылыми әдебиеттер жүйеленіп, мазмұндық тұрғыдан сараланды.

Зерттеуде тарихи, салыстырмалы, жүйелік және саяси талдау әдістері қолданылды. Тарихи әдіс Орталық Азия елдері мен Қытай арасындағы қатынастардың қалыптасуы мен даму эволюциясын кезең-кезеңімен қарастыруға мүмкіндік берді. Салыстырмалы әдіс арқылы Қытайдың аймақтағы бес мемлекетпен қарым-қатынасының ортақ және дара ерекшеліктері айқындалды. Жүйелік әдіс Орталық Азия–Қытай байланыстарын аймақтық және жаһандық геосаяси үдерістермен өзара байланыста қарастыруға жол ашты. Сонымен қатар, контент-талдау тәсілі арқылы ресми бастамалар, сараптамалық тұжырымдар мен ғылыми пікірлердің мазмұны зерделенді.

Зерттеу әдіснамасының негізін халықаралық қатынастардағы өзара тәуелділік, стратегиялық серіктестік және аймақтық интеграция ұстанымдары құрайды. Осы әдістерді кешенді пайдалану Орталық Азия елдері мен Қытай арасындағы қарым-қатынастардың даму беталысын, оған әсер ететін ішкі және сыртқы факторларды, сондай-ақ оның болашақ перспективаларын ғылыми тұрғыдан талдауға мүмкіндік берді.

Талқылау

ОА мен ҚХР арасындағы қарым-қатынастар тұрақты әрі бірізді дамып, ХХІ ғасырдың басынан бері екіжақты байланыстардың қарқынды өсу үрдісі байқалды. Қазіргі кезеңде Қытай мен Орталық Азия мемлекеттері арасында стратегиялық әріптестік сипаттағы қатынастар қалыптасты. Тараптар өзара құрмет, теңдік және өзара тиімділік қағидаттарына негізделген ынтымақтастық үлгісін орнықтырды.

Орталық Азия мемлекеттерінің ресми билік құрылымдары Қытайды салыстырмалы түрде сенімді серіктес ретінде қабылдайды. Аймақ елдері үшін Қытаймен саяси байланыстар елеулі алаңдаушылық туғызбайды, ал экономикалық ынтымақтастықты кеңейту тиімді бағыт ретінде бағаланады. Өз кезегінде, ресми Бейжің Орталық Азияны Қытайдың тұрақтылығы мен қауіпсіздігіне тікелей қатер төндірмейтін, сонымен қатар оның экономикалық дамуында маңызды рөл атқаратын, шекаралас кеңістіктегі сенімді серіктестер

аймағы ретінде қарастырады. Соңғы жиырма жылдағы сауда-экономикалық байланыстардың дамуы Орталық Азия мен Қытай қатынастарының өзара мүддеге негізделген орнықты сипат алғанын көрсетеді.

ОА мен ҚХР арасындағы тарихи және дәстүрлі байланыстардың тамыры екі мың жылдан астам уақытты қамтиды. Бұл өзара ықпалдастық тек ұзақ мерзімділігімен ғана емес, сонымен қатар мазмұндық және өркениеттік ауқымымен де ерекшеленеді. Осы тұрғыдан алғанда, зерттеушілердің Орталық Азия мен Қытай арасындағы тарихи байланыстардың тереңдігі мен көпқырлылығы оны өзге державалармен, әсіресе Ресей және Батыс елдерімен салыстырғанда айрықша құбылыс ретінде сипаттайтын пікірлерімен келісуге болады [1]. Демек, Қытай мен Орталық Азия қатынастарының табиғи, тарихи, географиялық және гуманитарлық негіздері ерекше сипатқа ие. Бұл ерекшелік қазіргі кезеңдегі тату көршілік пен достық қатынастарды дамытуға берік алғышарт қалыптастырды. Ұзақ тарихи өзара әрекеттестік барысында тараптар саясат, экономика және мәдениет салаларында бір-бірінен тәжірибе алып, белгілі бір деңгейде ортақ психологиялық және мәдени ұқсастықтар қалыптастырды. Аталған тарихи мұра қазіргі халықаралық қатынастар жүйесінде де өз маңызын жойған жоқ. Осыған байланысты Орталық Азия Қытай сыртқы саясатының басым бағыттарының бірі ретінде қайтадан алдыңғы қатарға шықты. Бұл, бір жағынан, аймақтың географиялық жақындығы мен ресурстық әлеуетімен, екінші жағынан, оның ежелгі Жібек жолының тарихи торабы ретіндегі рөлімен байланысты. Бүгінде осы тарихи функция «Жібек жолы экономикалық белдеуі» бастамасы аясында жаңа мазмұнмен жаңғырып отыр [1, 38 б.].

Орталық Азия мемлекеттері мен Қытай арасындағы қатынастардың маңызды ерекшеліктерінің бірі – өзара құрмет, ішкі істерге араласпау, теңдік және өзара тиімділік қағидаттарының сақталуы. Дәл осы ұстанымдар Қытайдың аймақ мемлекеттерімен байланыстарының ұзақ уақыт бойы елеулі кедергілерсіз тұрақты дамуына негіз болды. Қытай өз дипломатиялық тәжірибесінде бейбіт қатар өмір сүрудің бес қағидатын басшылыққа алып, аймақ елдерінің тәуелсіздігін, аумақтық тұтастығын және орнықты дамуын дәйекті түрде қолдап келеді. Зерттеулерде Қытай үкіметінің идеологиялық факторларды Орталық Азия елдерімен қатынастарға араластырмайтыны, сондай-ақ аймақ мемлекеттеріне өз даму моделін таңуға ұмтылмайтыны атап көрсетіледі. Сонымен қатар, Қытай өзге державалардың Орталық Азия елдерінің ішкі істеріне араласуына және аймақты ірі державалардың геосаяси бәсекелестігінің нысанына айналдыруға қарсы ұстаным танытады. Бұл ресми Бейжіңнің Орталық Азиядағы тұрақтылықты сақтауға мүдделі екенін көрсетеді [2].

Қытайдың Орталық Азияға қатысты саясатының тағы бір маңызды қыры – экономикалық көмек пен инвестициялық ынтымақтастықты саяси шарттармен байланыстырмауы. Ресми Бейжің аймақ елдеріне қандай да бір саяси талаптар қоюдан гөрі, оларды өздерінің ұлттық ерекшеліктері мен мемлекеттік мүдделеріне сай даму жолын дербес таңдауға құқылы субъектілер ретінде қарастырады. Бұл ұстаным шекаралық келіссөздер мен екіжақты өзара түсіністік мәселелерінде де көрініс тапты. Қытайдың Орталық Азияға көзқарасы көбіне бейбіт қатар өмір сүрудің бес принципіне, араласпау қағидатына және экономикалық өзара тиімділікке негізделетіні, ал мұндай тәсіл оған Батыс елдерімен салыстырғанда саяси шарттарсыз анағұрлым ықпалды серіктестік орнатуға мүмкіндік бергені ғылыми әдебиетте де атап өтіледі [2, 45 б.].

ОА мен Қытай арасындағы екіжақты қарым-қатынастар қазіргі таңда салыстырмалы түрде жоғары деңгейде дамып келеді. Қытай аймақтағы мемлекеттердің тәуелсіздігін алғашқылардың бірі болып мойындап, олармен дипломатиялық қатынас орнатты. Алайда тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында шекара мәселелерінің толық шешілмеуі және тараптардың бір-бірін бірден маңызды стратегиялық серіктес ретінде қабылдай қоймауы екіжақты байланыстардың қарқынды дамуын белгілі бір дәрежеде тежеді. 1990 жылдардың соңы мен 2000 жылдардың басында Қытай Қазақстанмен, Қырғызстанмен және Тәжікстанмен шекаралық мәселелерді реттеп, осы арқылы әртүрлі салалардағы ынтымақтастықты кеңейтуге берік институционалдық және саяси негіз қалады.

Шанхай ынтымақтастық ұйымының құрылуы Қытай мен Орталық Азия мемлекеттері арасындағы қатынастардың жаңа кезеңге өтуіне ықпал етті. Осы ұйым аясында Қытайдың Қазақстанмен, Өзбекстанмен, Қырғызстанмен және Тәжікстанмен саяси әрі қауіпсіздік салаларындағы байланыстары нығая түсті. Энергетикалық ынтымақтастықтың дамуы да екіжақты қатынастардың мазмұнын едәуір тереңдетті. Мәселен, 2006 жылы Қытайдың алғашқы құрлықтық мұнай құбыры – Қазақстан–Қытай мұнай құбыры коммерциялық пайдалануға берілді. Ал 2009 жылы «Қытай – Орталық Азия» табиғи газ құбыры іске қосылғаннан кейін энергетикалық ынтымақтастық жаңа сапалық деңгейге көтеріліп, тараптар арасындағы өзара тәуелділік пен мүдделестік күшейе түсті. Соның нәтижесінде Қытай мен Орталық Азия елдерінің байланыстары жан-жақты сипат алып, одан әрі нығая түсті.

Қазіргі уақытта Орталық Азия мемлекеттерінің барлығы Қытаймен стратегиялық серіктестік қатынастар орнатқан. Аймақ елдері мен Қытай басшыларының өзара ресми сапарлары жиілеп, ынтымақтастық тетіктері институционалдық тұрғыдан жетілдірілуде. Әсіресе экономикалық және сауда байланыстарының ауқымы тұрақты түрде кеңейіп келеді. Бүгінде

Орталық Азия мен Қытай кеңістігі өңірлік тату көршілік белдеуінің маңызды құрамдас бөлігіне айналды. Сонымен бірге, бұл серіктестік тек Орталық Азия мемлекеттеріне ғана емес, Қытайдың өзіне де елеулі пайда әкеліп отыр. Аймақ елдерімен экономикалық және сауда ынтымақтастығы, бір жағынан, Солтүстік-Батыс Қытайдың тұрақтылығы мен дамуына ықпал етсе, екінші жағынан, Қытай экономикасының қарқынды өсу жағдайындағы энергия ресурстарына деген сұранысын қамтамасыз етуде маңызды рөл атқаруда.

Осы тұрғыдан алғанда, Қазақстан Қытайдың Орталық Азиядағы негізгі серіктесі ретінде ерекшеленеді. Бұл оның аймақтағы ең ірі экономика және Қытаймен тікелей шекаралас мемлекет болуымен ғана емес, сонымен қатар «Бір белдеу, бір жол» бастамасы алғаш жарияланған ел ретіндегі рөлімен де түсіндіріледі. Сондықтан Қазақстан мен Қытай арасындағы қатынастар аймақтық ынтымақтастықтың жалпы құрылымында ерекше стратегиялық маңызға ие [3].

ОА мен Қытай арасындағы қарым-қатынастар мен өзара ықпалдастық әлеуеті толықтай теңгерімді сипатқа ие емес. Бұл жағдай, ең алдымен, екі негізгі аспектіден көрінеді. Біріншіден, Орталық Азия мемлекеттері мен Қытай арасындағы саяси, экономикалық және гуманитарлық салалардағы ынтымақтастық салыстырмалы түрде қарқынды дамыса, әскери және қауіпсіздік салаларындағы өзара іс-қимылдың баяулау сипаты байқалады. Саяси деңгейде тараптар екіжақты және көпжақты форматтар аясында тығыз әрі тұрақты байланыстарды сақтап келеді. Жоғары деңгейдегі өзара сапарлар жүйелі түрде жүзеге асырылады, ал саяси қатынастар салыстырмалы түрде сенімді және орнықты сипатқа ие. Қытай Орталық Азия мемлекеттерінің ішкі істеріне араласпау қағидатын ұстанады, бұл өз кезегінде аймақ елдері тарапынан қолдау табады. Сонымен қатар, ресми Бейжің аймақ мемлекеттеріне өз идеологиялық моделін таңуға ұмтылмайды және су ресурстары, шекаралық мәселелер немесе әскери-саяси сипаттағы ішкі түйткілдерге тікелей араласудан тартынады. Мұндай ұстаным да Орталық Азия елдері тарапынан оң қабылданады. Өз кезегінде, аймақ мемлекеттері Қытайдың Тайвань, Тибет сияқты ұлттық мүдделері мен принциптік саяси ұстанымдарына құрметпен қарайды. Алайда Қытайдың Орталық Азия елдерінің ішкі саяси шешім қабылдау үдерістеріне ықпал ету тетіктері жеткілікті деңгейде дамымаған. Сондықтан ресми Бейжің аймақ мемлекеттерін ынтымақтастыққа тартуда көбіне көмек, несие және инвестиция сияқты экономикалық құралдарға сүйенеді.

Осыған байланысты Орталық Азия мен Қытай арасындағы экономикалық және сауда ынтымақтастығы неғұрлым серпінді бағыт ретінде қалыптасты. Сауда көлемі тәуелсіздіктің алғашқы жылдарымен салыстырғанда ондаған есе артып, Қытай аймақ елдерінің ірі сауда және

инвестициялық серіктесіне айналды. Сонымен бірге, Орталық Азия мемлекеттері Қытаймен экономикалық ықпалдастықты кеңейту мәселесінде сақтық танытады. Атап айтқанда, олар қытайлық тауарлардың демпингтік қысымынан, жергілікті компаниялардың бәсекеге қабілеттілігінің әлсіреуінен және қытай капиталына шамадан тыс тәуелділіктің қалыптасуынан қауіптенеді. Осы себепті аймақ елдері еркін сауда аймақтарын құру және терең экономикалық интеграцияға көшу мәселелеріне байыппен қарайды. Бұған қоса, Қытай тарапынан ұсынылатын қаржылық ресурстарды қабылдауда да белгілі бір сақтық байқалады: Орталық Азия елдері несиеге қарағанда инвестиция тартуға көбірек мүдделі, себебі артық қарыз жүктемесі олардың сыртқы саяси дербестігін шектеуі мүмкін деп есептеледі. Ғылыми әдебиетте де Қытай саудасы мен инвестициясының Орталық Азияда белсенді дамып отырғанына қарамастан, бұл қатынастардың теңгерімсіз сипатқа ие екені, ал аймақ елдерінің жаңа тәуелділік формаларынан сақтану үшін өз экономикалық серіктестіктерін әртарапандыруға ұмтылатыны атап көрсетіледі [4].

Орталық Азия аймағының тағы бір ерекшелігі – Қытайдың мәдени-гуманитарлық ықпалының біртіндеп кеңеюі. Ресей, АҚШ және Еуропа елдерімен салыстырғанда, Қытайдың Конфуций институттары мен мәдени орталықтары аймақта кеңінен ашылып, белсенді қызмет жүргізуде. Бұл Қытайдың ғылым-білім, мәдениет және гуманитарлық ықпалының Орталық Азия елдерінде артып келе жатқанын көрсетеді. Мұндай үдеріс Қытайдың өңірдегі «жұмсақ күш» құралдарын жүйелі түрде нығайтып отырғанын аңғартады.

Сонымен қатар, Орталық Азия мен Қытайдың әскери және қауіпсіздік саласындағы ынтымақтастығы негізінен шектеулі сипатта қалып отыр. Бұл өзара іс-қимыл көбіне екіжақты әскери делегациялар алмасуынан және Шанхай ынтымақтастық ұйымы аясындағы лаңкестікке қарсы оқу-жаттығулар мен барлау ақпаратымен алмасу тетіктерінен көрінеді. Алайда Ресей мен АҚШ-тың Орталық Азия мемлекеттерімен әскери және қауіпсіздік салаларындағы өзара байланыстары ауқымы мен белсенділігі жағынан анағұрлым тереңірек деп бағаланады. Осы тұрғыдан алғанда, Шанхай ынтымақтастық ұйымы Қытайдың Орталық Азиядағы қауіпсіздік қатынастарының басты құралы болып қала бергенімен, оның ролі көбіне аймақтағы Ресейдің қалыптасқан әскери және қауіпсіздік инфрақұрылымын толықтырушы сипатта қарастырылады [5, 93 б.].

Қытайдың Орталық Азиядағы бес мемлекетпен қарым-қатынастарының даму қарқыны мен деңгейі біркелкі емес. Аймақ елдерінің ішінде Қазақстан мен Қытай арасындағы байланыстардың ерекше қарқынмен дамып отырғаны байқалады. Қазақстан Қытаймен 2005 жылдың өзінде стратегиялық әріптестік орнатқан болатын. Бұдан бөлек, Қытай

мен Қазақстан арасындағы сауда көлемі Қытайдың бүкіл Орталық Азия мемлекеттерімен жасайтын сауда айналымының жартысынан астамын құрайды. Бұл Қазақстанның Қытайдың аймақтағы негізгі серіктесі ретіндегі орнын айқын көрсетеді.

ОА мен Қытай арасындағы ынтымақтастықтың аймақшілік ықпалы да айрықша назар аударуға тұрарлық. Бұл ынтымақтастық Орталық Азия елдерінің өзара интеграциялық үдерістеріне, өңірлік тұрақтылық пен дамуға оң ықпал етті. Қытай Орталық Азия мемлекеттерінің тәуелсіздігін, орнықты дамуын және аумақтық тұтастығын құрметтейтінін мәлімдей отырып, олардың ұлттық мүдделері мен ішкі жағдайларына сәйкес даму жолын таңдау құқығын қолдайды және ішкі істеріне араласпау қағидатын басшылыққа алады. Осы негізде аймақ елдері Қытайды оң күш және сенімді тірек ретінде қабылдай бастады. Мұндай үрдіс өңірлік тұрақтылыққа да қолайлы әсерін тигізуде. Атап айтқанда, Қытайдың Қазақстанмен және Түркіменстанмен энергетикалық ынтымақтастығы бұл елдердің энергия экспортын әртараптандыруға мүмкіндік беріп, олардың сыртқы саясатын неғұрлым икемді, дербес және тиімді жүргізуіне жағдай жасады. Бұл ұстаным 2025 жылғы 16–18 маусымда Астанада өткен «Орталық Азия – Қытай» форматындағы екінші саммит барысында Қазақстан Республикасының Президенті Қ. К. Тоқаевтың сөзінде де көрініс тапты. Президент өз сөзінде Қытайды әлемдегі аса ірі инвесторлардың және жаһандық экономиканың жетекші орталықтарының бірі ретінде бағалап, Қытаймен жан-жақты ынтымақтастықты нығайту Қазақстанның орнықты дамуына мүмкіндік беретінін, ал Орталық Азия елдерінің әлеуетін Қытайдың экономикалық қуатымен ұштастыру көпқырлы серіктестікті жаңа деңгейге көтеретінін атап өтті [3].

Қытайдың Орталық Азия елдерінің шикізаттық емес секторларына салған инвестициялары да өңір елдерінің әлеуметтік-экономикалық дамуына ықпал етіп отыр. Бұл инвестициялар инфрақұрылымды жаңғыртуға, халықтың тұрмыс деңгейін жақсартуға, ұлттық экономикалардың әртараптануына, тиісінше экономикалық тәуелсіздік пен экономикалық қауіпсіздіктің артуына әсер етуде. Сонымен бірге Қытай қолдаған көпжақты ынтымақтастық жобалары Орталық Азия мемлекеттерінің өзара экономикалық және саяси байланыстарын кеңейтуге, сондай-ақ олардың Қытаймен байланыстарының институционалдық негізін күшейтуге ықпал етуде. Осы тұрғыдан алғанда, «Бір белдеу, бір жол» бастамасы Қытай мен Орталық Азия елдері арасындағы тек екіжақты емес, көпжақты ынтымақтастық форматтарының да дамуына катализатор болды. Мысалы, «Орталық Азия – Қытай» форматы аймақтандыру үдерісін жеделдетіп, Қытай ықпалының күшеюіне жағдай жасап отыр [16].

Белгілі болғандай, Орталық Азия мемлекеттері тәуелсіздік алғаннан кейін аймақтық экономикалық интеграцияны дамытуға ұмтылды. Алайда шекара, аумақтық даулар, су ресурстары, этникалық топтар мәселелері сияқты бірқатар түйткілдер олардың арасындағы өзара байланыс пен ынтымақтастықты тежеді. Кейбір мемлекеттер арасында шекаралық қақтығыстар туындап, өңірлік көшбасшылыққа талас та өзара сенімнің әлсіреуіне әсер етті. Мұндай жағдайда мемлекет басшылары арасында да белгілі бір дәрежеде салқындық байқалды. Дегенмен, аймақтың жекелеген елдерінде билік ауысқаннан кейін және әсіресе Қытай – Орталық Азия табиғи газ құбыры жобасы іске қосылған соң өңірлік қатынастарда оң өзгерістер орын ала бастады. Аймақ мемлекеттері экономиканы жандандыру, инвестиция тарту, жұмыспен қамту, транзиттік кірістерді ұлғайту және инфрақұрылымдық жобаларды іске асыру мақсатында бір-бірімен белсендірек өзара іс-қимыл жасауға көшті. Бұл өз кезегінде басқа елдерді де барлық бағыттар бойынша ынтымақтастық көкжиегін кеңейтуге ынталандырған оң серпін туғызды. Орталық Азия мемлекеттері үшін Қытай ең алдымен инвестиция көзі, технологияға қол жеткізу мүмкіндігі, алып нарыққа шығу арнасы және Ресей мен Батысқа балама әріптес ретінде тартымды болып отыр. Мұндай жағдай аймақ елдеріне көпвекторлы сыртқы саясат жүргізуге мүмкіндік береді [15].

ОА мемлекеттері тәуелсіздік алған отыз жылдан астам уақыт ішінде Қытаймен қарым-қатынастарын тұрақты әрі ырғақты дамыту үлгісін көрсетті. Екіжақты байланыстардың бірқалыпты және дәйекті дамуына ықпал еткен оң факторларды бірнеше негізгі аспект арқылы түсіндіруге болады.

Біріншіден, тараптардың мәдени-өркениеттік ерекшеліктері әртүрлі болғанымен, олардың тарихи байланыстарының тамыры тереңде жатыр. Ұзақ тарихи кезең барысында Орталық Азия мен Қытай халықтары өзара тығыз қарым-қатынас орнатып, мәдени, сауда және рухани тұрғыдан ықпалдасқан. Мұндай тарихи жақындық қазіргі кезеңдегі ынтымақтастыққа да қолайлы негіз қалыптастырады. Орталық Азия мемлекеттері үшін Қытай – алып держава әрі тікелей көрші ел. Осы фактордың өзі аймақ елдерінің сыртқы саясатындағы Қытай бағытының басым мәнге ие болуына әсер етеді. Қытайдың географиялық тұрғыдан жақындығы, сондай-ақ тарихи дәстүрлердің өзара сабақтастығы екі тараптың өзара түсіністігін тереңдетіп отыр. Мәдениет пен құндылықтар тұрғысынан алғанда да, тарихи даму барысында бір-біріне ықпал ету нәтижесінде белгілі бір ортақ дүниетанымдық және өркениеттік ұқсастықтар қалыптасқан. Орталық Азия елдері еуропалық даму үлгілеріне қызығушылық танытқанымен, олардың дәстүрлі мәдениеті мен қоғамдық ойлау жүйесі Шығыс өркениетіне едәуір жақын. Осыған байланысты аймақ елдері Қытайдың көне тарихы мен бай

өркениетіне құрметпен қарайды. Сонымен қатар Қытай да, Орталық Азия мемлекеттері де дамушы және трансформациялық кезенді бастан өткеріп отырған елдер қатарына жатады. Сондықтан халықаралық және аймақтық мәселелер бойынша олардың ұстанымдары көп жағдайда өзара сәйкес немесе жақын келеді. Орталық Азия елдері Қытайдың БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің тұрақты мүшесі ретіндегі халықаралық саясаттағы орнын жоғары бағалайды және оның БҰҰ рөлін күшейту, халықаралық құқықты сақтау, халықаралық қатынастарды демократияландыру бағытындағы бастамаларын қолдайды. Бұған қоса, аймақ елдері «бір Қытай» қағидатын берік ұстанып, Қытайдың сепаратизмге қарсы күрес мәселелеріндегі ұстанымын қолдайды, аумақтық тұтастық пен ұлттық қауіпсіздікке қатысты мәселелерде ресми Бейжіңмен ортақ түсіністікке келе алады. Тараптар бейбіт қатар өмір сүрудің бес қағидатын, тату көршілік пен сенімді достық саясатын, сондай-ақ мемлекетті дамытудағы прагматикалық ұстанымдарды қолдайды. Осы тұрғыдан алғанда, Қытайдың даму тәжірибесі Орталық Азия мемлекеттері үшін назар аударарлық үлгі ретінде қабылданады. Бұл жөнінде қазақстандық көрнекті қытайтанушы, профессор Д. Мәсімханұлы Қытайдың ғылым, техника, экономика, мәдениет және қорғаныс салаларындағы жетістіктері оның тәжірибесін зерттеудің маңызын арттыратынын атап көрсетеді [4, 432 б.]. Сондықтан қытайлық ерекшелігі бар социализм тұжырымдамасы ғылыми тұрғыдан жан-жақты талдауға лайық құбылыс ретінде бағалануы мүмкін.

Екіншіден, Орталық Азия мемлекеттері Қытайдың өсіп келе жатқан қуатының көршілес елдерге тек қауіп емес, сонымен бірге елеулі мүмкіндік те әкелетінін біртіндеп ұғына бастады. Аймақ елдері Қытайдың халықаралық қаржы саласындағы орнының күшеюін, оның сыртқы инвестициялық әлеуетін және ауқымды ішкі нарығын жоғары бағалайды. Сонымен қатар, олар Қытайдан саяси қолдау, экономикалық көмек, технологиялық серпін алуға және көлік-коммуникациялық байланыстарды дамытуға мүдделі. Орталық Азия елдерінің коммуникация, энергетика және транзит салаларындағы әлеуетін жандандыру, географиялық тұйықтықты азайту, Шығыс бағытындағы арналарды ашу, көлік және энергетика жүйелеріндегі хабтық мәртебені нығайту, сондай-ақ ресурстық бағыттарды әртараптандыру сияқты стратегиялық мақсаттарына Қытай инвестиция мен несие ұсыну арқылы қолдау көрсетуде. Бұл ретте Қытай, әдетте, қосымша саяси талаптар қоймайды.

Жекелеген мемлекеттердің тәжірибесіне назар аударсақ, Қазақстан Қытайдың экономикалық және саяси әлеуетін өзінің ішкі және сыртқы даму міндеттерін шешуге ұтымды пайдаланып отыр. Атап айтқанда, Қытай факторын инвестициялық әртараптандыруды жүзеге асыруда, Астана үшін тиімді өңірлік қауіпсіздік тетіктерін қалыптастыруда, көршілес елдермен шекара және су ресурстары мәселелерін реттеуде, сондай-ақ Қытайдағы

этникалық қазақтардың тарихи отанына оралу мәселелерін жеңілдетуде пайдалануға ұмтылыс байқалады. Қырғызстан, өз кезегінде, Қытаймен қаржылық ынтымақтастықты тереңдетуге, сауда және көші-қон ережелерін жүйелеуге, сауда алмасудағы әкімшілік кедергілерді азайтуға мүдделі. Ал Тәжікстан, Өзбекстан және Қырғызстан секілді елдер аймақтық су және жер мәселелерінде Қытайдың белгілі бір деңгейде қолдау көрсету мүмкіндігіне үміт артады. Жалпы алғанда, Қытайдың дипломатиялық стратегиясында Орталық Азия ресми Бейжің қалыптастырып отырған тату көршілік белдеуінің маңызды бөлігі болып табылады. Сондықтан аймақ елдерінің тәуелсіздігін, тұрақтылығын және дамуын қолдау Қытай үшін өз ұлттық мүдделеріне сай келетін қолайлы сыртқы ортаны қалыптастырумен тікелей байланысты. Бұл, ең алдымен, Орталық Азияның Қытайдың Шыңжаң өңірімен шекаралас болуымен және Батыс Қытайдың тұрақтылығы мен дамуымен тығыз сабақтастығымен түсіндіріледі. Екінші жағынан, аймақтың мол табиғи ресурстары Қытай үшін шикізат импорты мен энергетикалық қауіпсіздікті әртараптандыру тұрғысынан ерекше маңызға ие. Осы себепті Қытай Орталық Азия мемлекеттерімен тату көршілік және достық қатынастарды дамытуға айрықша мән береді және туындайтын мәселелерді өзара құрмет, теңдік және өзара тиімділік қағидаттары негізінде шешуге ұмтылады. Мұның нақты дәлелі ретінде ресми Бейжіңнің аймақ басшыларын тұрақты түрде саммиттер мен форумдар аясында біріктіріп отыруын атауға болады. Мәселен, 2023 жылғы 19 мамырда Сиань қаласында «Орталық Азия – Қытай» форматындағы алғашқы саммит өтсе, 2025 жылғы 16–18 маусымда Астанада осы форматтағы екінші саммит ұйымдастырылды. Бұл іс-шаралар Қытайдың аймаққа қатысты ұзақмерзімді стратегиялық мүдделерінің бар екенін көрсетеді.

Үшіншіден, қазіргі кезеңде Орталық Азиядағы саяси ахуалдың салыстырмалы түрде тұрақтылығы, экономикалардың өсуі және сыртқы саясаттың институционалдық жағынан жетілуі аймақ елдерінің әлем мемлекеттерімен, соның ішінде Қытаймен де байланыстарын кеңейтуге қолайлы жағдай туғызады. Сонымен қатар, Қытай экономикасының тұрақты әрі қарқынды дамуы оның халықаралық экономикалық жүйедегі салмағын күшейтіп қана қоймай, сыртқы экономикалық және сауда ынтымақтастығын кеңейтуге де мол мүмкіндік беріп отыр. Бүгінде дамыған да, дамушы да елдер өз экономикаларын тұрақтандыру мен дамыту мақсатында Қытайдың қаржылық, өндірістік және сауда әлеуетіне жүгінуге мүдделі. Қытайдың халықаралық қаржы институттарындағы ұстанымы да барған сайын күшейіп келеді. Әлемдік геэкономикалық және геосаяси өзгерістер халықаралық тәртіпті қайта ой елегінен өткізу қажеттігін туындатуда, ал бұл жағдай жаңа саяси идеялар мен бастамалардың сұранысын арттырады. Осындай жағдайда ресми Бейжің ұсынған халықаралық қатынастарды

демократияландыру және халықаралық қаржы жүйесін реформалау сияқты бастамалар көптеген дамушы мемлекеттер тарапынан қолдау табуда. Нәтижесінде Қытай қазіргі халықаралық тәртіптің эволюциясына ықпал ете алатын жетекші державалардың біріне айналып отыр. Бұл жағдай Қытай дипломатиясының белсенділігін күшейтіп қана қоймай, көптеген елдермен, соның ішінде Орталық Азия мемлекеттерімен саяси байланыстарды нығайтуға, сыртқы экономикалық көмекті ұлғайтуға және халықаралық қатынастарды жаңа деңгейде реттеуге мүмкіндік береді.

Төртіншіден, Орталық Азия аймағында қазіргі уақытта қандай да бір бір ғана сыртқы немесе ішкі күштің толық үстемдік орнатуы байқалмайды. Дегенмен өңірдегі күштер тепе-теңдігін сақтау немесе бұзу үрдісіне ықпал ететін екі негізгі қозғаушы күшті атауға болады. Оның біріншісі – Орталық Азия мемлекеттерінің көпвекторлы және теңгерімді сыртқы саясаты, екіншісі – аймаққа ықпал етуге ұмтылатын белсенді сыртқы акторлар арасындағы өзара бәсеке. Аймақтағы бес мемлекеттің саяси элитасы прагматикалық және плюралистік сыртқы саясат ұстанады және өңірлік тұрақтылықты қамтамасыз етуде сыртқы күштердің тепе-теңдігі маңызды рөл атқарады деп есептейді. Ұзақ мерзімді перспективада Ресейдің Орталық Азиядағы ықпалы біртіндеп әлсіреуі мүмкін, алайда бұл үдеріс ұзаққа созылатын әрі күрделі сипатқа ие болмақ. Мұның себептері қатарында Ресейдің өз күш-қуатының салыстырмалы әлсіреуі және оның әлемдік геосаясаттағы беделінің өзгеруі аталады. Сонымен қатар, Ресейдің өзіндік даму моделі мен ұлттық мүдделерді қорғау тәсілдерін Орталық Азия мемлекеттерінің толықтай қабылдай бермейтіні байқалады. Мұндай жағдай аймақ елдеріне өзге де ірі державалармен байланыстарын кеңейтуге мүмкіндік береді. Тәуелсіздіктің алғашқы жиырма жылы ішінде Қытайдың Орталық Азиядағы ықпалы Ресей мен АҚШ-пен салыстырғанда әлсіздеу болғандықтан, аймақ елдері өзара тепе-теңдік сақтау мақсатында Қытаймен байланыстарды дамытуға ерекше мән берді. Дегенмен, Қытай ықпалының артуына қарамастан, Ресей әлі де Орталық Азиядағы негізгі әскери-саяси ойыншы ретінде қарастырылады. Бұл тұрғыдан алғанда, Мәскеу мен Бейжіңнің аймақтағы өзара байланыстары бәсекелестік пен ынтымақтастықтың күрделі үйлесімімен сипатталады, әрі екі тарап та ашық текетірестен қашуға тырысады [13].

Сонымен бірге, Орталық Азия мен Қытай қатынастарының даму қарқынын тежейтін объективті факторлардың да бар екенін ескеру қажет. Алайда жалпы алғанда, тарихи, геосаяси, экономикалық және өркениеттік алғышарттар бұл қатынастардың болашақта да стратегиялық маңызын сақтайтынын көрсетеді.

Нәтижелер

Біріншіден, Орталық Азия мемлекеттері ұзақ уақыт бойы отарлық және тәуелділік жағдайында өмір сүргендіктен, аймақ халқының едәуір бөлігінде Қытай туралы терең әрі жүйелі түсінік қалыптаса қойған жоқ. XX ғасыр бойындағы саяси, экономикалық және әлеуметтік жүйедегі ірі трансформациялар ғылым мен білім саласының серпінді дамуына мүмкіндік бермеді. Соның салдарынан аймақта, соның ішінде қытайтану бағыты бойынша да мамандар мен сарапшылардың салыстырмалы түрде тапшылығы байқалды. Қазіргі уақытқа дейін Орталық Азия елдерінде Қытайды кешенді зерттеуге маманданған толыққанды ғылыми-зерттеу институттарының саны шектеулі, ал осы саладағы кәсіби сарапшылар корпусы жеткілікті деңгейде қалыптаспаған. Тәуелсіздіктің алғашқы кезеңінде жергілікті халықтың Қытаймен байланысы негізінен қытайлық тауарлар мен саудагерлер арқылы көрініс тапты. Алайда 2001 жылы Шанхай ынтымақтастық ұйымы құрылғаннан кейін Орталық Азия мен Қытай арасындағы барыс-келіс пен ынтымақтастық қарқынды дамып, аймақ тұрғындарының Қытайға қатысты танымы кеңейе түсті. Соған қарамастан, Қытайдың Шыңжаң өңіріндегі демографиялық, этникалық және діни саясаты Орталық Азия қоғамында алаңдаушылық туғызатын мәселелердің бірі болып қала берді. Сонымен бірге Қытайдың ежелгі өркениеті, қазіргі экономикалық жетістіктері, халықаралық беделінің артуы және Орталық Азиядағы ықпалының күшеюі аймақ тұрғындары тарапынан кеңінен мойындалды. Дегенмен қоғамдық пікір деңгейінде белгілі бір екіұдайылық сақталып отыр: ресми билік Қытаймен ынтымақтастыққа бейім болса, қоғам ішінде Қытайға қатысты күмән, түсінбеушілік және кей жағдайда үрей де байқалады. Орталық Азия сарапшылары да Қытай ықпалына қатысты біржақты ұстанымда емес: бір жағынан, олар Қытай инвестициясы мен сауда-экономикалық ынтымақтастықтың аймақ экономикасына қосқан үлесін мойындайды, екінші жағынан, Қытай ықпалының одан әрі кеңеюі мен болашақтағы ықтимал тәуелділік қатеріне алаңдаушылық білдіреді. Осыған байланысты аймақ елдері ұзақ уақыт бойы Қытаймен сауданы ырықтандыру мәселесіне сақтықпен қарады, ал Қытай несиелерін қабылдау болашақта қарыз тәуелділігіне алып келуі мүмкін деген қауіп те жиі айтылды. Сондықтан Қытай ұсынған тату көршілік, теңдік және өзара тиімділік қағидаттары оң қабылданғанымен, олардың астарындағы стратегиялық мақсаттарға қатысты күмән да сақталды. Бұл тұрғыда Орталық Азиядағы «қытай қаупі» дискурсы маргиналды сипатта болғанымен, толықтай жойылған жоқ; ол кенестік-қытайлық қайшылықтар туралы тарихи жадпен және Бейжіңге экономикалық тәуелділіктің күшеюіне қатысты элиталық алаңдаушылықпен қоректенеді [14].

Сонымен қатар, Қытайдың өзінде де Орталық Азия елдерінің мемлекеттік тілдерін, ұлттық ерекшеліктерін және ішкі қоғамдық-саяси ахуалын терең меңгерген мамандар саны шектеулі. Тараптар арасындағы коммуникацияның басым бөлігі орыс тілі арқылы жүзеге асырылады. Бұл жағдай өзара пікір алмасудың мазмұны мен ауқымын белгілі бір деңгейде шектеп, екі жақ арасындағы түсіністіктің сапалы жаңа деңгейге көтерілуін тежейді.

Екіншіден, Орталық Азия мемлекеттері мен Қытай ұзақ уақыт бойы бір-бірін сыртқы саясаттағы басты басымдықтардың бірі ретінде қарастырған жоқ. Орталық Азия елдерінің дәстүрлі дипломатиялық және экономикалық бағдарлары негізінен Ресей мен Еуропаға бағытталды. Сонымен бірге аймақтағы батысшыл және ресейшіл саяси элитаның бір бөлігі Қытаймен қатынастың шамадан тыс тереңдеуі дипломатиялық теңгерімсіздікке және өзге ірі державалардың наразылығына алып келуі мүмкін деп есептеді. Өйткені Орталық Азия мемлекеттері қандай да бір сыртқы күштің ықпалында болуды қаламайды, сонымен қатар белгілі бір саяси немесе экономикалық мүдделерге байланысты ірі державалардың бірімен ашық қайшылыққа баруға да мүдделі емес. Өз кезегінде Қытай да Орталық Азиямен ынтымақтастықты кеңейтемін деп Ресеймен, АҚШ-пен, Түркиямен немесе өзге де ықпалды акторлармен қатынасты шиеленістіруге ұмтылмайды. Осы себепті ресми Бейжің аймақтағы даулы әрі сезімтал мәселелерге араласуда барынша сақтық танытады. Мұның үстіне Орталық Азияның ішкі нарығының сыйымдылығы Қытай үшін салыстырмалы түрде шағын болып табылады. Мысалы, Орталық Азия елдері мен Қытай арасындағы сауда көлемі Қытайдың жалпы сыртқы саудасының шамамен 2–3 пайызын ғана құрайды. Ал Қытайдың сыртқы сауда-экономикалық белсенділігінің негізгі бөлігі оңтүстік-шығыс жағалаудағы өңірлерге, Шығыс Азия мен Оңтүстік-Шығыс Азия бағыттарына шоғырланған.

Үшіншіден, Орталық Азия мемлекеттері тәуелсіз ел ретінде қалыптасу үдерісінде елеулі ішкі саяси және әлеуметтік-экономикалық қиындықтарға тап болды. Бұл факторлар аймақ елдері мен Қытай арасындағы ынтымақтастықтың дамуына ұзақ уақыт бойы кері әсерін тигізді. Мәселен, Тәжікстан азаматтық соғысты тек 1997 жылы аяқтады, ал Қырғызстан 2005, 2010 және 2020 жылдары бірнеше саяси дағдарысты бастан өткерді. Мұндай тұрақсыздық Қытай кәсіпорындарына материалдық шығын келтіріп, өзара сенімге де теріс ықпал етті. Сонымен бірге Орталық Азия елдерінің сыртқы экономикалық саясатының, заңнамалық және реттеуші базасының жиі өзгеруі, сондай-ақ дәстүрлі емес қауіпсіздік қатерлерінің болуы жаңа бірлескен жобаларды іске асыруды күрделендірді.

Төртіншіден, ұлы державалар арасындағы қатынастар да Орталық Азия мен Қытай байланыстарына тікелей немесе жанама түрде ықпал

етеді. Кейбір ірі мемлекеттер Қытайды нақты немесе әлеуетті қарсылас ретінде қабылдап, Орталық Азиядағы Қытай ықпалының кеңеюін шектеуге бағытталған түрлі саяси және экономикалық шараларды қолданады. Қытай мен Ресей арасындағы өзара түсіністікке қарамастан, олардың Орталық Азияға қатысты мүдделерінде айырмашылықтардың болуы заңды құбылыс. Сондықтан аталған екі елдің арасында бұл аймаққа байланысты белгілі бір дәрежеде бәсекелестік элементтері сақталады. Дегенмен бұл қайшылықтардың келешекте толық жойылатынын немесе керісінше ашық қақтығыс деңгейіне жететінін нақты болжау қиын.

Бесіншіден, екіжақты қатынастардың дамуына «Қытай қаупі» немесе синофобия деп аталатын дискурс та мезгіл-мезгіл ықпал етіп отыр. Бұл құбылыстың тарихи да, практикалық та себептері бар. 1960–1980 жылдары Қытай мен Кеңес Одағы ұзақ уақыт бойы қырғи-қабақ жағдайда болды, ал Орталық Азия осы текетірестің алдыңғы шебінде орналасты. Нәтижесінде аймақта шекаралық даулар мен әскери қақтығыстар орын алып отырды. Соның ішінде 1969 жылғы Жалаңашкөл маңындағы қарулы қақтығыс кең ауқымды соғыс қаупін күшейткен оқиғалардың бірі болды. Кеңестік және қытайлық үгіт-насихат бір-бірін қарсылас әрі қауіпті күш ретінде көрсетуге бағытталды, ал мұндай ақпараттық қарсыластық Орталық Азия халықтарының тарихи жадында терең із қалдырды. Соның нәтижесінде Қытайға қатысты жағымсыз стереотиптер мен күмәннің белгілі бір бөлігі бүгінгі күнге дейін сақталып отыр. Алайда атап өткен жөн, «қытай қаупі» теориясы Орталық Азияда басым идеологиялық ағым болып табылмайды және оның ұзақмерзімді перспективада жетекші дискурсқа айналу мүмкіндігі де шектеулі. Бүгінде оны таратуға мүдделі күштер қатарында ішкі де, сыртқы да акторлар бар, ал олардың мақсаты көбіне өз саяси немесе экономикалық мүдделерін қорғаумен байланысты.

Сонымен бірге, шынайы экономикалық тұрғыдан алғанда, Орталық Азия елдері мен Қытай арасындағы сауда құрылымы аймақ мемлекеттерінің қазіргі даму моделіне сәйкес келеді. Яғни бұл мемлекеттер экономикалық өсімді қамтамасыз ету үшін негізінен минералдық ресурстар мен өзге де шикізаттық, қосылған құны төмен тауарларды экспорттауға сүйенеді. Мұндай сауда құрылымы олардың Ресеймен және Еуропалық Одақпен экономикалық байланыстарында да ұқсас сипатқа ие.

Орталық Азия елдерінің екіжақты сауда құрылымын жетілдіру қажеттілігін ескере отырып, ресми Бейжің соңғы жылдары аймақтағы шикізаттық емес секторларға инвестиция салуды күшейте бастады. Мәселен, Қытайдың Қазақстанға салған инвестициясының жалпы көлемі 27 миллиард АҚШ долларынан асты [5]. Оның басым бөлігі индустриялық және инфрақұрылымдық жобаларға бағытталды. Бұл мысал Қазақстанға қатысты келтірілгенімен, Орталық Азияның өзге мемлекеттеріне де Қытай

инвестициясының елеулі көлемде тартылып отырғаны белгілі. Соның нәтижесінде Қытай капиталы аймақ елдерінің экономикалық дамуы мен орнықты өсуінде барған сайын белсенді рөл атқара бастады.

Қорытынды

Жоғарыда жүргізілген талдауды қорытындылай келе, қазақстандық қытайтанушы ғалым, профессор Д. Мәсімханұлының пайымдауы зерттеу тақырыбының мәнін терең ашуға мүмкіндік береді. Ғалымның көзқарасы бойынша, Қытайдың Орталық Азияға қатысты ресми дипломатиясы соңғы онжылдықта сапалық жаңа кезеңге өтті. Бұл үдеріс 2013 жылғы қыркүйекте Қазақстанда ҚХР Төрағасы Си Цзиньпиннің «Жібек жолының экономикалық белдеуі» бастамасын жариялауымен тікелей сабақтас. Аталған бастама Қытай мен Орталық Азия мемлекеттері арасындағы өзара іс-қимылды жаңа мазмұнмен толықтырып, өңірлік ынтымақтастықтың ауқымын кеңейтті.

Бүгінде Қытай Орталық Азия елдерінің жетекші сауда-экономикалық серіктестерінің бірі, сондай-ақ маңызды инвестициялық актор ретінде орнығып отыр. Сонымен қатар, Қытай нарығы аймақ мемлекеттері үшін экспорттық, транзиттік және өндірістік кооперация тұрғысынан тартымды бағыт ретінде бағаланады. Осыған байланысты Қытайдың Орталық Азия кеңістігіндегі экономикалық және саяси ықпалы айтарлықтай күшейіп, өңірлік үдерістерге әсер ететін негізгі факторлардың біріне айналды.

«Бір белдеу, бір жол» бастамасының іске асырылуы Орталық Азия мемлекеттерінің экономикалық дамуына қосымша серпін беріп қана қоймай, бүкіл өңірдің геоэкономикалық бағдарлары мен даму үрдістеріне де ықпал етуде. Болашақта бұл бастаманың неғұрлым теңгерімді әрі стратегиялық сипат алуы Қытайдың Орталық Азиядағы ықпалын одан әрі күшейте түседі деп пайымдауға негіз бар. Сонымен бірге, бастама аясында ұсынылған «кеңесе отырып құру, бірлесе жүзеге асыру, ортақ игілікке қол жеткізу», «ашықтық, жасыл даму және тазалық» секілді қағидаттар аймақ елдері тарапынан қолдау тауып, олардың Қытаймен өзара әрекеттестігінің институционалдық және мазмұндық негізін нығайтты. Осылайша, Қытайдың Орталық Азия елдерінің әлеуметтік-экономикалық және саяси дамуына ықпалының артуы қазіргі халықаралық қатынастар жүйесіндегі маңызды үрдістердің бірі ретінде сипатталады.

ӘДЕБИЕТ

[1] Harley J.B., Woodward D. The History of Cartography. Volume One: Cartography in Prehistoric, Ancient, and Medieval Europe and the Mediterranean. – Chicago: University of Chicago Press, 1987. – 622 p.

[2] Levin N. Maps and the settlement of southern Palestine, 1799–1948: an historical/GIS analysis // Journal of Historical Geography. – 2010. – Vol. 36, Issue 1. – P. 1–18.

[3] The Islamic World Map of 1154 [Электрондық ресурс] // Library of Congress Blogs. – 2021. – 31 тамыз. – URL: <https://blogs.loc.gov/loc/2021/08/the-islamic-world-map-of-1154/> (қаралған күні: 12.12.2025).

[4] Лю Фэнхуа. Қытайдың Орталық Азиядағы саясатының эволюциясы // Ресей, Орталық Азия және Шығыс Еуропа зерттеулері. – Пекин, 2007. – № 6. – (柳丰华. 中国在中亚: 政策的演变《俄罗斯中亚东欧研究》. – 北京, 2007. – 第6期.)

[5] Мәсімханұлы Д. Қытай туралы қырық сөз (ғылыми-зерттеу еңбектерінің жинағы). – Астана: Фолиант, 2014. – 559 б.

[6] Мәсімханұлы Д. Шығыс әлемі: аңыз бен шындық. Әр жылғы зерттеулер. – Алматы: Литера-М, 2023. – 448 б.

[7] Cooley A. Great Games, Local Rules: The New Great Power Contest in Central Asia. – Oxford: Oxford University Press, 2019.

[8] Clarke M. China's strategy in Central Asia: the Silk Road Economic Belt and the paradoxes of power // Journal of Contemporary China. – 2020.

[9] Linn J.F. Central Asia's Economic Transformation: Challenges and Opportunities. – Washington, D.C.: Brookings Institution, 2018.

[10] Aris S. The Shanghai Cooperation Organisation: China's changing influence in Central Asia // The China Quarterly. – 2019.

[11] Karrar H.H. The New Silk Road Diplomacy: China's Central Asian Foreign Policy since the Cold War. – Vancouver: University of British Columbia Press, 2021.

[12] Лукин А.В. Шанхайская организация сотрудничества: становление и развитие. – Москва: Международные отношения, 2018.

[13] Столяров А.В. Центральная Азия в международных отношениях: вызовы и перспективы. – Санкт-Петербург: Питер, 2020.

[14] Масанов Н.Э. Центральная Азия на рубеже веков: геополитика и идентичность. – Алматы: Дайк-Пресс, 2017.

[15] Лаумулин М.Т. Внешняя политика Казахстана в условиях глобальной нестабильности. – Астана: КИСИ, 2019.

[16] Сыроежкин К.Л. Центральная Азия: вызовы времени и модели развития. – Москва: Институт Дальнего Востока РАН, 2022.

[17] Орталық Азия–Қытай ынтымақтастығы: Президент Тоқаевтың баяндамасы [Электрондық ресурс] // BAQ.kz. – URL: <https://baq.kz/prezident-qytaumen-untymaqtastyqtu-nygaytu-qazaqstannyn-ornyqty-damuynamumkindik-beredi-304858/> (қаралған күні: 12.12.2025).

[18] Қазақстанға қытайлық инвестициялар [Электрондық ресурс] // Egemen.kz. – URL: <https://egemen.kz/article/394251-qytay-qazaqstangha-27-mlrd-dollar-investitsiya-quydu> (қаралған күні: 16.12.2025).

[19] China's Central Asian Diplomacy [Электрондық ресурс] / Hokkaido University Slavic Research Center. – URL: <https://src-h.slav.hokudai.ac.jp/publicn/85/9CA-Chinese.pdf> (қаралған күні: 17.12.2025).

REFERENCES

[1] Harley J.B., Woodward D. The History of Cartography. Volume One: Cartography in Prehistoric, Ancient, and Medieval Europe and the Mediterranean. Chicago: University of Chicago Press, 1987, 622 p.

[2] Levin N. Maps and the settlement of southern Palestine, 1799–1948: an historical/GIS analysis. Journal of Historical Geography, 2010, vol. 36, issue 1, pp. 1–18.

[3] The Islamic World Map of 1154 [Electronic resource]. Library of Congress Blogs, 2021, 31 August. Available at: <https://blogs.loc.gov/loc/2021/08/the-islamic-world-map-of-1154/> (accessed 12.12.2025).

[4] Liu Fenkhua. Kytaidyn Ortalyk Aziiadagy saiasatynyn evoliutsiiasy [The evolution of China's policy in Central Asia]. Resei, Ortalyk Aziia zhane Shygys Europa zertteuleri [Russia, Central Asia and Eastern Europe Studies]. Beijing, 2007, no. 6. [in Kaz.].

[5] Masimkhanuly D. Kytai turaly kyrik soz (gylymi-zertteu enbekterinin zhinagy) [Forty words about China: collection of research papers]. Astana: Foliant, 2014, 559 p. [in Kaz.].

[6] Masimkhanuly D. Shygys alemi: anyz ben shyndyk. Ar zhylygy zertteuler [The world of the East: myth and reality. Studies of different years]. Almaty: Litera-M, 2023, 448 p. [in Kaz.].

[7] Cooley A. Great Games, Local Rules: The New Great Power Contest in Central Asia. Oxford: Oxford University Press, 2019.

[8] Clarke M. China's strategy in Central Asia: the Silk Road Economic Belt and the paradoxes of power // Journal of Contemporary China. – 2020.

[9] Chung Ch.-P. The Shanghai Co-operation Organization: China's Changing Influence in Central Asia. The China Quarterly, 2004, no. 180, pp. 989–1009.

[10] Linn J.F. Central Asia's Economic Transformation: Challenges and Opportunities. Washington, D.C.: Brookings Institution, 2018.

[11] Karrar H.H. The New Silk Road Diplomacy: China's Central Asian Foreign Policy since the Cold War. Vancouver: University of British Columbia Press, 2021.

[12] Lukin A.V. Shankhaiskaia organizatsiia sotrudnichestva: stanovlenie i razvitie [The Shanghai Cooperation Organisation: formation and development]. Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniia, 2018. [in Russ.].

[13] Stoliarov A.V. Tsentralnaia Aziia v mezhdunarodnykh otnosheniikh: vyzovy i perspektivy [Central Asia in international relations: challenges and prospects]. Saint Petersburg: Piter, 2020. [in Russ.].

[14] Masanov N.E. Tsentralnaia Aziia na rubezhe vekov: geopolitika i identichnost [Central Asia at the turn of the century: geopolitics and identity]. Almaty: Daik-Press, 2017. [in Russ.].

[15] Laumulin M.T. Vneshniaia politika Kazakhstana v usloviakh globalnoi nestabilnosti [Kazakhstan's foreign policy in the context of global instability]. Astana: KISI, 2019. [in Russ.].

[16] Syroezhkin K.L. Tsentralnaia Aziia: vyzovy vremeni i modeli razvitiia [Central Asia: challenges of the time and development models]. Moscow: Institut Dalnego Vostoka RAN, 2022. [in Russ.].

[17] Ortalyk Aziia–Kytai yntymaktastygy: Prezident Toqaevtyñ baiandamasy [Central Asia–China cooperation: President Tokayev's speech] Electronic resource. BAQ.kz. Available at: <https://baq.kz/prezident-qytaymen-yntymaqtastyqty-nygaytu-qazaqstannyn-ornyqty-damuyna-mumkindik-beredi-304858/> (accessed 12.12.2025). [in Kazakh].

[18] Qazaqstanga qytailyq investitsiialar [Chinese investments in Kazakhstan] [Electronic resource]. Egemen Qazaqstan. Available at: <https://egemen.kz/article/394251-qytay-qazaqstangha-27-mlrd-dollar-investitsiya-qudy> (accessed 16.12.2025). [in Kaz.].

[19] China's Central Asian Diplomacy [Electronic resource]. Hokkaido University Slavic Research Center. Available at: <https://src-h.slav.hokudai.ac.jp/publicn/85/9CA-Chinese.pdf> (accessed: 17.12.2025).

RELATIONS BETWEEN THE COUNTRIES OF CENTRAL ASIA AND THE PRC: DEVELOPMENT TRENDS AND PROSPECTS

Abidenkyzy A.¹, *Almabekova A.M.²

¹ R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies, Almaty, Kazakhstan

*² Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article comprehensively examines the features of the formation, development dynamics, and main contemporary directions of relations between Central Asia and the People's Republic of China. Within the framework of the study, the evolution of historical ties between the parties, the institutionalization of diplomatic relations, the establishment of strategic partnership, as well as the content of cooperation in the political, economic, transport-logistics, energy, and security spheres are analyzed. The author explains the growing importance of Central Asia in China's foreign policy by linking it to the region's geopolitical position, natural resource potential, and transit significance. In addition, special attention is paid to the role of the "Silk Road Economic Belt" and the "Belt and Road Initiative" in deepening interaction between Central Asia and China. The study also assesses the increase in China's economic and investment activity in the region, the expansion of infrastructure projects, the growth of trade turnover, and the significance of multilateral formats, including the Shanghai Cooperation Organization and the "Central Asia–China" mechanism. At the same time, the author identifies the essence of the balanced and multi-vector policy pursued by Central Asian states in their relations with China and does not overlook the risks

and limitations arising alongside the growing Chinese influence. In particular, the impact of such factors as public opinion in the regional states, sinophobic trends, competition among external powers, the risk of economic dependence, and intra-regional specificities on bilateral relations is evaluated. As a result, it is concluded that relations between Central Asia and China are mutually beneficial, yet complex and multilayered in nature, and that their future development is directly dependent on internal stability, regional balance, and the international environment.

Keywords: Central Asia, China, PRC, strategic partnership, diplomatic relations, Belt and Road Initiative, Silk Road Economic Belt, SCO, economic cooperation, security

ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ СТРАНАМИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ И КНР: ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Абиденкызы А.¹, *Алмабекова А.М.²

¹ Институт востоковедения имени Р.Б. Сулейменова, Алматы, Казахстан

*² Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье всесторонне рассматриваются особенности формирования, динамика развития и основные современные направления отношений между Центральной Азией и Китайской Народной Республикой. В рамках исследования анализируются эволюция исторических связей между сторонами, институционализация дипломатических отношений, становление стратегического партнёрства, а также содержание сотрудничества в политической, экономической, транспортно-логистической, энергетической и сфере безопасности. Автор объясняет возрастание значения Центральной Азии во внешней политике Китая, связывая это с геополитическим положением региона, его природно-ресурсным потенциалом и транзитной значимостью. Кроме того, особое внимание уделяется роли инициатив «Экономический пояс Шёлкового пути» и «Один пояс, один путь» в углублении взаимодействия между Центральной Азией и Китаем. В ходе исследования также оцениваются рост экономической и инвестиционной активности Китая в регионе, расширение инфраструктурных проектов, увеличение торгового оборота и значение многосторонних форматов, включая Шанхайскую организацию сотрудничества и механизм «Центральная Азия – Китай». Вместе с тем автор раскрывает сущность сбалансированной и многовекторной политики, проводимой государствами Центральной Азии в отношениях с Китаем, и не оставляет без внимания риски и ограничения, возникающие наряду с усилением китайского влияния. В частности, оценивается воздействие таких факторов, как общественное мнение в странах региона, синофобские

тенденции, конкуренция внешних держав, риск экономической зависимости и внутри региональные особенности, на двусторонние отношения. В результате делается вывод о том, что отношения между Центральной Азией и Китаем носят взаимовыгодный, но вместе с тем сложный и многослойный характер, а их дальнейшее развитие напрямую зависит от внутренней стабильности, регионального баланса и международной обстановки.

Ключевые слова: Центральная Азия, Китай, КНР, стратегическое партнёрство, дипломатические отношения, инициатива «Один пояс, один путь», Экономический пояс Шёлкового пути, ШОС, экономическое сотрудничество, безопасность

Мақала түсті / Статья поступила / Received: 24.01.2026.

Жариялауға қабылданды / Принята к публикации / Accepted: 27.03.2026.

Авторлар туралы мәлімет:

Әбиденқызы Айнұр — PhD, жетекші ғылыми қызметкер, Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, Алматы, Қазақстан. E-mail: ainurbai-67@mail.ru ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0109-4347>

Алмабекова Әсел Мұратқызы — PhD, аға оқытушы, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан. E-mail: asselalmabekova@gmail.com ORCID <https://orcid.org/0009-0008-8130-6963>

Information about the authors

Ainur Abidenkyzy — PhD, Leading Researcher, R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies, Almaty, Kazakhstan. E-mail: ainurbai-67@mail.ru ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0109-4347>

Assel Almabekova — PhD, Senior Lecturer, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan. E-mail: asselalmabekova@gmail.com ORCID <https://orcid.org/0009-0008-8130-6963>

Сведения об авторах

Абиденқызы Айнұр — PhD, ведущий научный сотрудник, Институт востоковедения имени Р.Б. Сулейменова, Алматы, Казахстан. E-mail: ainurbai-67@mail.ru ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0109-4347>

Алмабекова Асель Муратқызы — PhD, старший преподаватель, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан. E-mail: asselalmabekova@gmail.com ORCID <https://orcid.org/0009-0008-8130-6963>

УДК 327

МРНТИ 11.25.15

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.022>

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ДИПЛОМАТИЯ РЕСПУБЛИКИ КОРЕЯ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В КОНТЕКСТЕ СТРАТЕГИИ «МЯГКОЙ СИЛЫ»

*Саменова А.М.¹, Борантаева Ф.Ж.²

*^{1,2} Казахский университет международных отношений и мировых языков
имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Аннотация. Статья посвящена анализу экономических отношений Южной Кореи со странами Центральной Азии через призму «экономической стратегии» и инструментов мягкой силы: официальной помощи развитию (ODA), прямых инвестиций и технологического сотрудничества. Актуальность исследования обусловлена усилением геоэкономической конкуренции в Евразии и возрастанием роли Центральной Азии как ресурсно-логистического узла, где внешние акторы закрепляют позиции преимущественно экономическими методами. Цель работы — выявить, как сочетание помощи, инвестиционных проектов и трансфера технологий формирует устойчивые каналы влияния и поддерживает расширение торгово-инвестиционных связей Республики Корея в регионе. Научная и практическая значимость заключается в разработке прикладной схемы оценки эффективности на региональном материале и в уточнении роли официальной помощи в целях развития как механизма снижения транзакционных барьеров для бизнеса. Методология включает контент-анализ стратегических установок и дискурса вовлечения, а также сравнительный кейс-анализ ключевых направлений взаимодействия (энергетика, инфраструктура, промышленность, научно-технологические проекты) с опорой на статистику торговли/инвестиций и данные по ODA. Результаты показывают, что ODA и технологические проекты создают благоприятную институциональную среду для капитала, тогда как торговля и инвестиции концентрируются в приоритетных странах и секторах, закрепляя прагматичную геоэкономическую модель присутствия. Практическая ценность – рекомендации по повышению взаимной отдачи проектов и снижению рисков асимметрии экономических связей.

Ключевые слова: Южная Корея, Центральная Азия, экономическая дипломатия, ODA, прямые инвестиции, трансфер технологий, мягкая сила

Введение

Выбор темы исследования обусловлен возрастающей ролью экономических факторов во внешней политике государств и трансформацией механизмов международного взаимодействия в условиях многополярной

мировой системы. Центральная Азия в последние десятилетия превратилась в важное пространство пересечения интересов различных внешних акторов, где конкуренция всё чаще принимает форму экономического, инвестиционного и технологического соперничества. В этом контексте политика Южной Кореи представляет особый исследовательский интерес, поскольку данное государство, обладая значительным экономическим потенциалом и развитой дипломатией, не стремится к доминированию в регионе и выстраивает своё присутствие преимущественно через экономическое партнёрство, инвестиции и сотрудничество в сфере технологий. Несмотря на наличие отдельных исследований, посвящённых корейской внешней политике, комплексный анализ экономической стратегии Южной Кореи в Центральной Азии как целостного феномена, основанного на сочетании прагматизма и ограниченной идеологической рамки, остаётся недостаточно разработанным.

Актуальность темы определяется тем, что в научной литературе до настоящего времени преобладает фрагментарный подход к изучению центральноазиатского вектора корейской политики. Ряд авторов рассматривает отдельные аспекты торговых и инвестиционных связей, энергетическое сотрудничество или дипломатические инициативы, однако взаимосвязь этих элементов в рамках единой внешнеэкономической стратегии изучена неполно. В условиях усиления глобальной конкуренции за ресурсы и рынки особое значение приобретает анализ опыта государств, которые достигают устойчивого присутствия в стратегически важных регионах без опоры на военное давление или идеологическую экспансию. Теоретическая значимость темы заключается в возможности углубления представлений о роли средних держав в международной системе, тогда как практическая значимость связана с выявлением механизмов экономического взаимодействия, применимых в других региональных контекстах.

Объектом исследования выступает внешнеэкономическая политика Южной Кореи в Центральной Азии. Предметом исследования являются экономические и институциональные механизмы реализации данной политики, включая инвестиционную деятельность, официальную помощь в целях развития и технологическое сотрудничество. Цель исследования заключается в выявлении концептуальных и практических оснований экономической стратегии Южной Кореи в Центральной Азии и доказательстве тезиса о приоритете экономических инструментов как ключевого средства внешнеполитического влияния в регионе. Для достижения поставленной цели в работе анализируются эволюция корейского присутствия в Центральной Азии, отраслевые приоритеты сотрудничества, а также взаимосвязь экономических инициатив с более широкими внешнеполитическими установками Сеула.

Теоретико-методологическую основу исследования формируют труды зарубежных авторов по теории международных отношений и внешней политике средних держав. Особое значение имеют работы Стивена, в которых раскрывается концепция средних держав и их функциональная роль в условиях глобальной перестройки международной системы [1]. Эти исследования позволяют рассматривать Южную Корею как государство, использующее экономические и дипломатические ресурсы для укрепления своих позиций, избегая прямой конфронтации с ведущими центрами силы. Подходы неореализма, представленные в трудах Овчаровой и Литвинчука, используются для интерпретации борьбы государств за ресурсы и влияние, что позволяет объяснить интерес Кореи к Центральной Азии как источнику стратегически значимых ресурсов и перспективному рынку [2].

Значительный вклад в изучение рассматриваемой проблематики внесли эмпирические исследования Маттео Фумагалли, в которых подробно анализируется развитие корейского присутствия в Центральной Азии с момента распада Советского Союза до начала реализации «Инициативы Новой Азии» [3]. Автор показывает, что внешнеэкономическая активность Кореи в регионе носит постепенный и целенаправленный характер, а ключевым стимулом выступает стремление снизить энергетическую уязвимость и диверсифицировать источники ресурсов. Аналитические материалы Балбины Хванг дополняют данный подход, раскрывая институциональные изменения во внешней политике Кореи и формирование концепции «Глобальной Кореи», в рамках которой Центральная Азия рассматривается как важный элемент расширения экономического и дипломатического присутствия. Работы Хванг подчёркивают, что экономическая дипломатия становится для Сеула основным инструментом укрепления международного статуса без значительного политического давления на партнёров.

Дополнительный исследовательский контекст формируют труды, посвящённые торговой политике и глобальной экономической интеграции Южной Кореи. В частности, исследования Купера рассматривают активное участие Кореи в международных торговых соглашениях как фактор укрепления её позиций на внешних рынках, что непосредственно отражается и на центральноазиатском направлении. Внутренние идеологические основания экономической стратегии Кореи раскрываются в работах Кима, анализирующего эволюцию дискурса развития и модернизации, лежащего в основе корейской модели экономического роста. Материалы деловой прессы и официальной статистики позволяют проследить практическую реализацию данных подходов в форме конкретных инвестиционных проектов и торговых соглашений.

Описание материалов и методов

Ход исследования выстраивается от теоретического осмысления статуса Южной Кореи как средней державы к анализу конкретных форм её экономического присутствия в Центральной Азии. В качестве основного исследовательского вопроса рассматривается проблема того, каким образом сочетание инвестиций, официальной помощи в целях развития и технологического сотрудничества формирует устойчивую модель внешнеэкономического взаимодействия без опоры на военное или идеологическое давление. Выдвигаемая гипотеза заключается в том, что Южная Корея использует экономические механизмы как ключевой инструмент расширения своего влияния, стремясь снизить политические риски и минимизировать «геополитический груз» в регионе. Для проверки данного тезиса применяются методы сравнительного анализа, позволяющие сопоставить стратегии взаимодействия с отдельными центральноазиатскими государствами, а также контент-анализ научных и публицистических источников с целью выявления устойчивых дискурсивных и практических паттернов. В совокупности выбранные методы обеспечивают комплексное рассмотрение исследуемой проблемы и позволяют обосновать выводы о прагматичном и экономически ориентированном характере политики Южной Кореи в Центральной Азии.

Обсуждения

Ключевыми научными источниками по этой теме являются работы Стивена, задающие рамки анализа для средних держав, дающее базовое понимание ролей государств в международной системе. Учитывая объем и взаимосвязь этих трудов, вкладывая их результаты в собственное исследование, можно получить всестороннюю картину: авторы показывают, что Южная Корея выстраивает «азиатскую» часть своей политики через экономическое партнерство и технологическое сотрудничество, а не через милитаризацию или идеологическую экспансию. Это, в свою очередь, определяет основное направление нашего дальнейшего анализа и обосновывает выбор темы исследования.

В своих эмпирических исследованиях некоторые авторы прямо связывают статус Кореи как «средней державы» с её политическими инициативами. Например, Балбина Хванг [4] подчёркивает, что при президенте Ли Мён Баке (2008–2013) провозглашена концепция «Глобальной Кореи», сделавшая страну заметным игроком мировой политики. Она отмечает, что бренд «Korea» получил широкое распространение по всему миру, а события как проведение саммитов G20 и Атомного саммита подтвердили стремление Сеула, заняла роль «моста» между развитыми и развивающимися странами. Хванг пишет, что, «концепция «Глобальной Кореи» стала краеугольным камнем его руководства». При этом уже к

серия «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ и РЕГИОНОВЕДЕНИЕ» №1 (63) 2026 407

2012 г., по её словам, «Южная Корея приобрела статус средней державы благодаря быстрому экономическому развитию и модернизации», что позволяет ей вносить значимый вклад в глобальное сообщество. В контексте центральноазиатского вектора это означает, что Сеул видит себя способным влиять на регион в первую очередь через экономические и дипломатические ресурсы, опускаясь до минимального «политического груза» в духе великих держав.

Маттео Фумагалли [3, с. 231] подробно анализирует, как после распада СССР Южная Корея постепенно расширяла своё присутствие в ЦА. По его наблюдениям, сначала (1990–2000-е гг.) корейцы вели себя в регионе осторожно, главным образом через образовательные программы и поддержку диаспоры (корейское меньшинство «кория-сарам»). Но начиная с середины 2000-х и, особенно с начала «Инициативы Новой Азии» в 2009 г. внешнеэкономическая политика Сеула активизировалась. Именно тогда президент, Ли Мён Бак провозгласил курс на диверсификацию источников энергии, ЦА стала рассматриваться как «важный элемент глобальной стратегии» Кореи.

Главное его замечание: с точки зрения внешней политики Южной Кореи «низкопрофильный, целенаправленный подход начинает давать результаты». Без «политического багажа» США, России или Китая Корея смогла сконцентрироваться на экономическом сотрудничестве, став одним из основных партнёров крупнейших экономик региона – Казахстана и Узбекистана. Этот вывод иллюстрирует прагматизм корейской стратегии, основанной на экономической дипломатии, торговле, инвестициях и технологическом сотрудничестве, а не на военной или идеологической экспансии.

Конкретные результаты работы этого подхода хорошо видны в торгово-инвестиционных связях. Данные официальной статистики и сообщения прессы показывают быстрый рост экономического присутствия Кореи в ЦА. В частности, по информации посольства Узбекистана, к 2017 г. объём объявленных корейских инвестиций в экономику Узбекистана превысил 7 млрд. долларов США. Узбекистан видит в партнёрстве не только капитал, но и технологии, Ташкент привлекает инвестиции, прежде всего, чтобы внедрять современные практики и оборудование из Кореи. Таким образом, зарубежные экономисты Соорег и др. рассматривают Южную Корею как государство, активно интегрирующийся в глобальную торговлю через множество соглашений (ФТА, и двусторонних договоров), что подкрепляет её позиции в Центральной Азии [5].

Важным фактором мягкой силы Южной Кореи является её внутренний идеологический контекст. Корейская концепция развития («секехва») традиционно включает элементы «модернизации» и «глобализации» [6,

с. 213]. В этом ключе исследователи отмечают, что политический дискурс Кореи использует такие идеи, как «открытость миру» и «расширение возможностей» через развитие высоких технологий и образования. Кроме того, Сеул применяет понятие *официальной помощи в целях развития* (ODA), чтобы закрепить свои экономические интересы и улучшить имидж. Другие авторы Reuters [7], Никкэй [8] описывают примеры, когда корейские бизнесмены и государственные деятели используют экономическую активность (постройки СП на Севере или инвестиции в ЦА) как элемент широкой дипломатии. Эти публикации подчёркивают, что «идеологические основы» внешней политики Кореи отнюдь не религиозны или националистичны, а чаще всего зиждутся на прагматичном стремлении обеспечить стране ресурсы, рынки и международное признание [9].

Наконец, ряд авторов акцентируют внимание на политико-идеологическом окружении. Так, Анхе Парк обсуждает, как изменения в межкорейских отношениях влияют на внешнюю стратегию Сеула: сближение с КНДР заставляет Южную Корею искать новые союзники и рынки за пределами Корейского полуострова [10].

В период холодной войны пространство для манёвра в решении этой проблемы было крайне ограничено, однако ситуация изменилась практически мгновенно в конце 1980-х – начале 1990-х годов, когда Советский Союз открылся для инвестиций и помощи, а затем распался [11].

В октябре 2013 года в Сеуле состоялась конференция «Глобальное сотрудничество в эпоху Евразии», на которой президент Пак Кын Хе (2013–2017) изложила своё экономическое видение развития региона. В частности, её «Евразийская инициатива» предусматривала соединение энергетической и логистической инфраструктуры (таких как железнодорожные сети, нефтегазопроводы и электроэнергетические системы) на пространстве Европы и Азии [12, с.134]. Под лозунгами «один континент, креативный континент и мирный континент» инициатива проектировала формирование единой системы транспортных, энергетических и торговых сетей на обширном евразийском континенте. Как подчеркнула президент Пак, «Необходимо развивать взаимовыгодное евразийское энергетическое сотрудничество, включая соединение энергетической инфраструктуры – электроэнергетических сетей, газо- и нефтепроводов, а также совместную разработку сланцевого газа в Китае и нефтегазовых ресурсов Восточной Сибири.

Инвестиции в возобновляемые источники энергии внутри страны, а также возможное использование собственных незначительных запасов угля и ветроэнергетического потенциала позволяют лишь в ограниченной степени сократить зависимость от импорта [13].

Таким образом, обзор существующей литературы показывает, что концептуальные и идеологические основы политики Южной Кореи в Центральной Азии формируются сочетанием экономических интересов и прагматических стратегий развития.

Для понимания постепенной, но устойчивой внешнеэкономической активности Кореи необходимо учитывать два ключевых процесса [14, с. 322]. Первый, внутренний, связан с стремительным превращением страны из одной из беднейших экономик мира начала 1960-х годов, зависимой от инвестиций США и Японии, в одну из ведущих мировых экономик, уже не получающую помощь, а, напротив, её предоставляющую [15]. Как отметил бывший президент Ли, «Республика Корея стремится вернуть международному сообществу больше, чем когда-либо получила. Республика Корея готова протянуть руку помощи тем, кто в ней нуждается» [16].

Как отмечает Эванс (2012), «будучи страной с ограниченными энергетическими ресурсами и энергоёмкой экономикой, Корея вынуждена импортировать подавляющую часть своих энергетических ресурсов» [17, ст. 15].

Вторым фактором, способствовавшим возрастанию амбиций и инициативности Кореи, стали геополитические изменения. Кан (2014) подчёркивает что, «Геополитическая среда в период холодной войны сдерживала внешнеэкономические связи Кореи. Корейское правительство никогда не проводило внешнеэкономическую политику в отрыве от стратегических, политических и вопросов безопасности, эта традиция остаётся важнейшим элементом для понимания нынешней и будущей внешнеэкономической политики Кореи» [18, с. 203].

Экономические связи в значительной степени были ориентированы на США и Японию. Окончание холодной войны стало в этом отношении катализатором перемен. В ответ на изменяющуюся экономическую географию корейское правительство предприняло усилия по укреплению экономических связей с Китаем, странами АСЕАН и новыми регионами, прежде всего с Южной и Центральной Азией, с целью обеспечения доступа к энергетическим ресурсам и расширения собственных производственных и инвестиционных сетей. Этот процесс диверсификации был временно замедлен азиатским финансовым кризисом конца 1990-х годов, однако в 2000-е годы, по мере восстановления корейской экономики, вновь набрал обороты.

Корея начала уделять внимание Центральной Азии ещё в 1990-е годы, однако во второй половине десятилетия взаимодействие существенно ослабло из-за азиатского финансового кризиса. Формирование целостного подхода к региону стало возможным лишь в период президентства Ро Му Хёна [18].

Вместе с тем данные шаги не означают и не предполагают существенного ослабления сотрудничества с Соединёнными Штатами, особенно в сфере безопасности. Одновременно это способствовало формированию у Кореи восприятия себя как всё более значимого глобального экономического игрока.

В этом контексте взаимодействие с Азией за пределами Восточной Азии приобретает принципиальное значение для понимания новой роли страны, её возросших амбиций и внешней проекции внутреннего экономического потенциала. На практике это выразилось в «укреплении многотрековой внешнеэкономической стратегии» [18, с. 206].

После его визитов в Казахстан и Узбекистан в 2004 и 2005 годах в декабре 2005 года корейское правительство организовало Центральноазиатскую конференцию с участием представителей государственных и частных структур. Её результатом стала «Комплексная центральноазиатская инициатива», утверждённая кабинетом министров в 2006 году, целью, которой являлось «создание опорной площадки в Центральной Азии для продвижения на евразийский континент и обеспечение долгосрочных поставок энергетических ресурсов».

С этой точки зрения Центральная Азия имеет для Кореи существенное значение. Регион богат природными ресурсами: по оценкам, здесь сосредоточено около 3 % мировых запасов нефти и 6 % запасов газа, тогда как Узбекистан располагает примерно 2 % мировых запасов урана [19].

В следующих разделах прослеживается развитие и институциональное укрепление связей между Кореей и центральноазиатскими республиками, после чего участие Кореи в регионе рассматривается в более широком сравнительном восточноазиатском контексте. Далее даётся оценка возможностей и вызовов, возникающих в рамках данного взаимодействия.

Дипломатические отношения были установлены достаточно быстро – уже в 1992 году; однако в последующее десятилетие Корея сохраняла относительно низкий уровень активности, уделяя приоритетное внимание Узбекистану, тогда как отношения с четырьмя другими республиками оставались на периферийном уровне [20, с. 23].

Для достижения этих целей план предусматривал «максимальное использование двусторонних отношений, укреплённых посредством дипломатии на высшем уровне; дифференцированный подход к отдельным государствам с учётом их национальных особенностей; усиление синергетического эффекта через более тесное взаимодействие взаимосвязанных отраслей и развитие сфер с относительными преимуществами; укрепление правовой и институциональной базы для расширения инфраструктуры сотрудничества и распространение корейского опыта экономического развития с целью формирования стратегических

партнёрств в интересах национального развития стран Центральной Азии» [19].

Для достижения этих целей стратегия предполагала развитие проекта «Экспресс Шёлкового пути», который должен был соединить железнодорожные и автомобильные сети от Пусана до Европы, а также открыть новые морские маршруты через Северный Ледовитый океан. Во-первых, она предусматривала интеграцию евразийского экономического пространства, что открывало новые рынки для корейских компаний и одновременно обеспечивало приток инвестиций в логистику и инфраструктуру экономик Центральной Азии. Во-вторых, в сфере безопасности она была направлена на преодоление тупика на Корейском полуострове путём акцентирования потенциального вклада Северной Кореи (прямым бенефициаром которого стала бы Южная Корея) в многосторонние проекты. В-третьих, в геополитическом плане западная ось, простирающаяся к России, Центральной Азии и Европе, должна была дополнить традиционно асимметричную геополитическую среду, в которой функционирует Корея, ориентированную преимущественно на Китай и Соединённые Штаты [21, с. 43].

В целом стратегии Ро Му Хёна, Ли Мён Бака и Пак Кын Хе отличались высокой степенью амбициозности, но одновременно опирались на реалистичное понимание экономических потребностей и уязвимостей Кореи. В следующем разделе на основе этой оценки рассматривается экономическое измерение корейского проникновения в регион, которое сочетает материальную составляющую (например, помощь, инвестиции и торговлю) с более символической — такой как дипломатия на высшем уровне (саммиты).

Центральноазиатские республики унаследовали дипломатические связи с Северной Кореей, однако её влияние было быстро вытеснено большей привлекательностью Южной Кореи как экономической модели и потенциального инвестора. Дипломатические отношения с Республикой Корея были установлены уже в 1992 году. В последующие годы Сеул реализовывал тщательно выверенную стратегию, избегая «объединения центральноазиатских государств в неразличимую совокупность “станов”». Напротив, на первоначальном этапе особое значение придавалось отношениям с Узбекистаном, а в последующие годы — с Казахстаном. Постепенно стратегия Сеула стала охватывать все пять государств региона в рамках многоуровневого подхода.

Результаты

Корейские политики использовали официальную помощь развитию (Официальная помощь развитию, ODA) для формирования политического

доверия и создания благоприятных условий для последующих инвестиций. Международная помощь, как утверждают Хео и Рёринг [20], сыграла важную роль в экономическом росте Кореи. По мере ускорения экономического развития страна стала осознавать большую ответственность и проявлять готовность играть более значимую роль в поддержании международного мира и стабильности. После нескольких десятилетий, в течение которых Корея была страной-получателем помощи, в 1987 году начался обратный процесс. В 2009 году страна была принята в Комитет содействия развитию Организации экономического сотрудничества и развития (OECD-DAC), объединяющий государства-доноры.

Корейская ODA предоставляется преимущественно в форме двусторонней межправительственной помощи, при этом меньшая часть (около 25 %) направляется через многосторонние организации (например, ООН и Международную ассоциацию развития Всемирного банка). Технически помощь осуществляется через два основных механизма: прежде всего Корейское агентство международного сотрудничества и Фонд экономического развития и сотрудничества.

Объёмы помощи, направляемой в Восточную Европу и Центральную Азию, существенно возросли, увеличившись с 1 % всей корейской помощи до 5,7 % в 2011 году. Как показано на рис. 1 ниже, Казахстан и Узбекистан традиционно получали значительные объёмы ODA от Кореи; оба государства входили в число основных получателей в 2011 году, тогда как по состоянию на 2014 год крупнейшими реципиентами стали Азербайджан и Узбекистан — 2 млн. и 6 млн. долларов США соответственно (оба также входили в список 26 приоритетных стран). Корейская помощь Узбекистану продолжала расти, тогда, как объёмы помощи Казахстану сокращались по мере роста его экономики и превращения Астаны в более значимого коммерческого партнёра Кореи. Основными секторами, получающими большую часть корейской помощи, являются энергетика и промышленность (42,9 % в 2011 году), на втором месте находится образование – 23,6 % [17, с. 73].

Южная Корея активно использует официальную помощь развитию (ОПР) для укрепления связей с странами Центральной Азии, создавая благоприятные условия для своего бизнеса и продвигая образ надёжного партнёра. Объёмы корейской ОПР в регионе в последние годы росли, хотя её доля в общей структуре помощи остаётся умеренной. Так, в 2019–2023 гг. на Центральную Азию приходилось около 3,3% всей двусторонней помощи Республики Корея, что в абсолютном выражении составляет примерно 340 млн. долл. США. Такая величина свидетельствует о стремлении Сеула усилить присутствие в регионе через инструменты развития, хотя общий объём помощи пока относительно невелик по сравнению с вложениями в другие регионы.

Распределение ОДА Республики Корея в Центральной Азии (2019-2023)

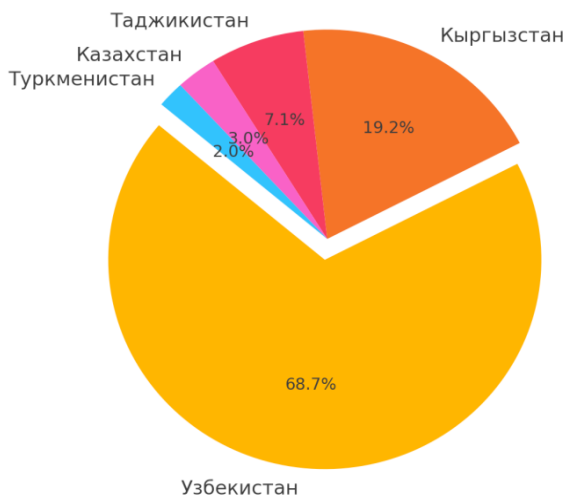

Рисунок 1. Распределение ОПР Республики Корея по странам Центральной Азии в 2019–2023 гг.

Источник: расчёты по данным Министерства иностранных дел РК [23]

Распределение корейской помощи внутри региона весьма неравномерно. Как видно из рис. 1, основной получатель – Узбекистан (68% от общего объёма ОПР в регионе, ~230 млн долл.), тогда как на Киргизию приходится 19% (~65 млн), на Таджикистан 7% (~24 млн), а Казахстан и Туркменистан получают совсем небольшие доли (3% и 2% соответственно). Такая концентрация обусловлена приоритетностью Узбекистана для Сеула: эта страна обладает наибольшим населением и рынком в ЦА, значительными ресурсами и потребностями в модернизации, что делает её главным фокусом корейской стратегии развития. Правительство РК официально признало Узбекистан «стратегическим партнёром по общему росту» и усиливает там проекты развития, тогда как помощь другим республикам носит точечный характер. Тем не менее, на втором месте по объёму помощи стоит Киргизия – меньше по экономике, но важная с точки зрения региональной стабильности и сотрудничества. Для сравнения, в таких странах как Туркменистан корейская ОПР носит символический характер (несколько миллионов долларов за период), что отражает и более высокий доход на душу населения в Туркменистане, и его ограниченную вовлечённость в программы доноров.

По своему назначению корейская помощь концентрируется на тех сферах, которые создают институциональную и кадровую базу для бизнеса и сотрудничества. В частности, приоритетными направлениями ОПР являются

развитие инфраструктуры, промышленности, а также здравоохранения, образования и электронного управления. Сеул целенаправленно делится своим опытом «экономического чуда» и промышленной модернизации, чтобы помочь странам ЦА улучшить деловой климат и управленческие практики. Например, в Узбекистане и других республиках реализуются проекты при содействии КОИСА и Эксимбанка Кореи по модернизации ИТ-инфраструктуры, созданию технопарков и развитию электронного правительства, а также по улучшению системы здравоохранения и профессиональные подготовки кадров. Такая помощь снижает транзакционные издержки для инвесторов – улучшая прозрачность, эффективность государственного управления и качество инфраструктуры, она фактически устраняет барьеры для корейского бизнеса. Примечательно, что суммарный портфель проектов КОИСА и Фонда сотрудничества Эксимбанка в одной только Республике Узбекистан превышает 3 млрд. долл., включая льготные кредиты на развитие энергетики, промышленности и социальной сферы. Это демонстрирует, как экономическая стратегия взаимно дополняет «мягкую силу»: помощь укрепляет доверие и институциональные связи, закладывая фундамент для дальнейшей экспансии частного капитала.

Отдельного внимания заслуживает программа обмена знаниями KSP – флагманский инструмент научно-технологического сотрудничества. Южная Корея позиционирует себя как партнер, готовый делиться экспертизой, а не просто как финансовый донор. С 2010-х годов в рамках KSP были реализованы десятки проектов консультативной помощи для правительств Узбекистана, Казахстана, Киргизии, Таджикистана и др., охватывающие темы от развития финтех-сектора до создания «умных» городов. Эти программы повышают квалификацию чиновников и специалистов, знакомят их с корейским опытом реформ, что в долгосрочной перспективе формирует про-корейски настроенный круг экспертов в регионе. Подобные инициативы, наряду с традиционной культурной дипломатией (волна корейской поп-культуры, образовательные обмены и т. д.), существенно усиливают присутствие Кореи как мягкой силы, не вызывая настороженности у местных элит. В целом, ОПР, и связанное с ней технологическое сотрудничество обеспечивают для Сеула устойчивые негосударственные каналы влияния, опирающиеся на принципы партнёрства и взаимной выгоды вместо прямого геополитического давления.

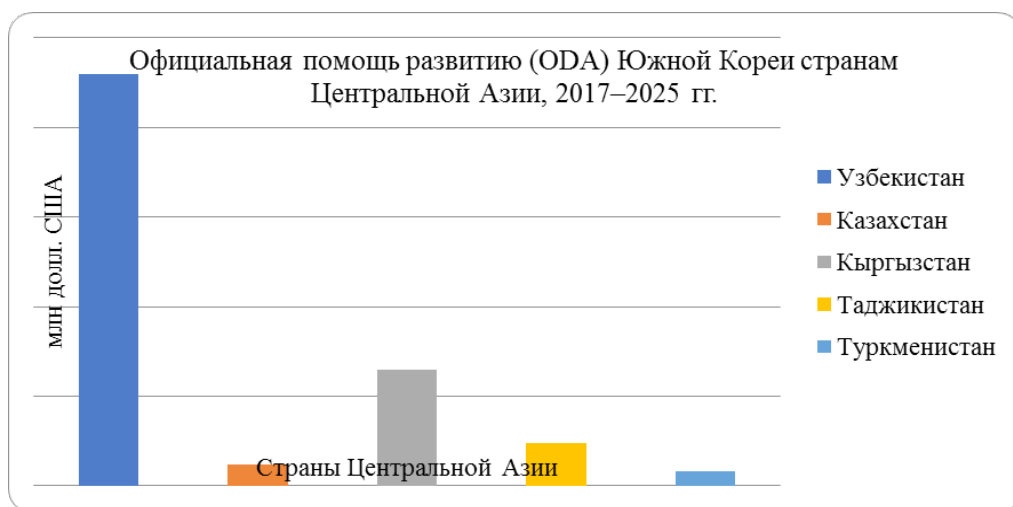

Рисунок 2. Официальная помощь развитию (ODA) Южной Кореи странам Центральной Азии, 2017–2025 гг.»

Источник: расчёты по данным Министерства иностранных дел РК [23]

Прямые инвестиции и торговля: концентрация на приоритетных странах и отраслях

Торгово-инвестиционное сотрудничество Республики Корея с Центральной Азией в 2017–2025 гг. демонстрирует динамичный рост, причем основная активность концентрируется в нескольких ключевых странах и секторах. Товарооборот между Кореей и ЦА в целом значительно увеличился, особенно на направлениях с Узбекистаном и Казахстаном. Так, двусторонняя торговля РК–Узбекистан за период 2017–2023 гг. выросла вдвое – с \$1,3 млрд до \$2,3 млрд. Ежегодный прирост ускорился после 2017 года, и только за последний год из этой выборки (2022–2023 гг.) увеличение составило 24%. Аналогичный тренд наблюдается и в торговле с Казахстаном: по данным на 2024 год, оборот РК–Казахстан достиг \$3,65 млрд, сделав Казахстан крупнейшим торговым партнером Сеула в Центральноазиатском регионе. Более того, экспорт корейских товаров в Казахстан показывал впечатляющий среднегодовой рост ~50% в течение последних трёх лет – это указывает на резко возросший спрос на корейскую продукцию (от электроники до автомобилей) и сырьё, доставляемое через Казахстан.

Даже меньшие экономики региона стали значительно активизировать обмен с Сеулом. К примеру, товарооборот с Киргизией, еще недавно измерявшийся десятками миллионов, в 2025 году совершил рывок до \$1,1 млрд всего за пять месяцев (январь–май 2025) за счёт резкого роста импорта корейских машин и оборудования. Это свидетельствует о

расширении охвата корейского бизнеса – хотя основные усилия по-прежнему сосредоточены на Узбекистане и Казахстане, Сеул постепенно наращивает экономическое взаимодействие и с другими республиками ЦА. В то же время Таджикистан и Туркменистан остаются относительно небольшими партнёрами: их торговый обмен с Кореей измеряется сотнями миллионов или менее того, преимущественно представляя поставки ограниченной номенклатуры (например, туркменского сырья и корейских промышленных товаров).

Что касается прямых инвестиций, здесь картина аналогична – преобладают два региональных лидера. Южная Корея давно входит в число крупнейших зарубежных инвесторов Узбекистана и Казахстана. По оценкам, накопленные инвестиции корейского бизнеса в экономику Узбекистана на 2023 год превышают \$7 млрд, а в Казахстан – более \$6 млрд. Сеул прочно занимает 2-е место среди иностранных инвесторов Узбекистана и входит в топ-10 инвесторов Казахстана, что свидетельствует о его долгосрочных экономических интересах в этих странах. В Узбекистане за последние пять лет число предприятий с участием корейского капитала увеличилось вдвое – до 983 компаний к 2023 году, причём 605 из них – это полностью корейские филиалы. Данный рост совпал с реформами узбекского правительства по улучшению инвестклимата и приватизации, чем успешно воспользовались корейские фирмы. Для сравнения, в Казахстане сосредоточено около 461 предприятие с корейским участием (данные по г. Алматы), и реализуются новые инвестиционные проекты на десятки миллионов долларов в сфере промышленности и услуг. В остальных республиках масштаб инвестиций скромнее: например, в Киргизии и Таджикистане присутствуют лишь отдельные корейские проекты (чаще через многосторонние фонды или совместные предприятия малого и среднего бизнеса). В Туркменистане прямые инвестиции ограничены ввиду специфики его закрытой экономики, однако корейские компании работают там по контрактам в энергетической сфере (что приносит косвенные вложения, см. ниже).

Отраслевая структура корейских вложений и проектов в ЦА отражает прагматичную геоэкономическую стратегию – фокус на тех секторах, где интересы сторон совпадают и приносят взаимную выгоду. К таким приоритетам относятся: энергетика и добыча ресурсов, тяжёлая промышленность и инфраструктура, а также наукоёмкие производства. Южнокорейский бизнес активно участвовал в ряде крупных проектов, изменивших промышленный ландшафт региона. Например, консорциум компаний Hyundai Engineering и LG International построил в Туркменистане газохимический комплекс «Киянлы» стоимостью \$3,4 млрд. (запущен в 2018 году) – это один из крупнейших заводов полиэтилена в Центральной Азии. В Узбекистане при участии корейского капитала модернизирован

Бухарский нефтеперерабатывающий завод и реализован проект Устюртского газохимического комплекса (СП «Uz-Kor»), позволяющий глубже перерабатывать природный газ. В Казахстане корейские инвесторы участвовали в создании завода ферросплавов и других объектов металлургии, а также активно закупают казахстанские ресурсы – например, до 30% импорта урана РК приходится на казахстанские рудники (обеспечивая топливо для корейских АЭС). Инвестиции направляются и в инфраструктуру: Korean Air модернизировала карго-хаб в аэропорту Наваои (Узбекистан), создавая региональный логистический узел, а корейские банки кредитуют проекты дорог и электроэнергетики.

Важно подчеркнуть, что торгово-инвестиционная экспансия Южной Кореи концентрируется именно там, где создана благоприятная среда и минимизированы риски – нередко благодаря предварительным усилиям через ОПР. Узбекистан и Казахстан предоставляют наибольшие возможности для масштабных проектов (благодаря размеру экономик и ресурсной базе), поэтому именно в них закрепляется корейское присутствие через инвестпроекты и рост торговли. Такая геоэкономическая модель присутствия носит прагматичный характер: Корея следует экономическим интересам (сырье, рынки сбыта, выгодные контракты), одновременно укрепляя долгосрочное влияние за счёт формирования зависимостей в ключевых отраслях. В приоритетных секторах – энергетика, инфраструктура, промышленность – корейские фирмы становятся незаменимыми партнёрами, обеспечивая технологии, капитал и доступ на мировой рынок.

Дополняющим измерением стратегии Сеула в Центральной Азии является технологическое сотрудничество – передача знаний, развитие человеческого капитала и совместные научно-технические проекты. Это направление служит связующим звеном между помощью и бизнесом: повышая технологический уровень партнеров, Корея одновременно создает новые ниши для своего участия. Уже упомянутая программа KSP является ярким примером научно-технической дипломатии: с её помощью Корея консультирует правительства ЦА по вопросам цифровизации финансов, внедрения инноваций в госуправлении, развития промышленной политики и т. п. В свою очередь, такие проекты облегчают реализацию последующих инвестиционных инициатив, поскольку повышают компетенции местных специалистов и сводят различия в технологических стандартах.

Практические результаты технологического взаимодействия заметны в нескольких областях. В Узбекистане при поддержке КОИСА создан и расширяется IT Park Uzbekistan – технопарк информационных технологий, в рамках четырёхлетнего проекта по развитию ИКТ-экосистемы. Реализуются программы по цифровой трансформации госуслуг (например, проекты «Smart City» и «Smart Water» совместно с корейскими фирмами) и

по укреплению кибербезопасности. В сфере образования функционируют корейско-центральноазиатские центры обучений: так, в Ташкенте и Нур-Султане открыты Университеты Инха и других корейских вузов-партнёров, которые готовят ИТ-специалистов и инженеров по корейским учебным программам. Через эти институты и стипендии правительство РК ежегодно обучает сотни студентов из ЦА в корейских университетах, формируя сеть выпускников, знакомых с корейскими технологиями и культурой. Аналогично, в агропромышленном секторе и медицине работают совместные научно-исследовательские проекты: например, созданы демонстрационные фермы с применением корейских агротехнологий в Узбекистане и Казахстане, открыты центры телемедицины при поддержке корейского опыта. Такие инициативы расширяют «мягкое» влияние Сеула, укрепляя позитивный имидж высокотехнологичной и надёжной страны-партнёра.

Важным компонентом мягкой силы остаётся и гуманитарное взаимодействие, сопряженное с технологическим прогрессом. Республика Корея исторически имеет в Центральной Азии общину корё-сарам (этнических корейцев, свыше 300 тыс. человек), которая стала своеобразным культурным мостом. Сеул активно вовлекает диаспору в экономические и образовательные проекты – например, через культурные центры, языковые программы, поддержку малого бизнеса корейцев в ЦА. Одновременно корейская массовая культура (поп-музыка, сериалы) завоевала популярность среди молодежи региона, *«не воспринимается как угроза местным традициям»*, в отличие от культурных влияний некоторых других держав. Всё это создает благоприятный фон для технологического и делового сотрудничества: доверие между народами упрощает реализацию сложных проектов, снижает социальные риски. Таким образом, трансфер технологий выступает связующим звеном экономической стратегии и мягкой силы, позволяя закрепить результаты инвестиционных и инфраструктурных инициатив через долгосрочное человеческое взаимодействие.

Анализ показывает, что сочетание помощи, инвестпроектов и технологического обмена формирует устойчивые каналы влияния Южной Кореи в Центральной Азии. ОПР и научно-образовательные программы создают институциональную среду, благоприятную для притока капитала, тогда как торговля и инвестиции материализуют экономические выгоды и укореняют присутствие Кореи в приоритетных странах и отраслях. Такая стратегия уже принесла результаты: Сеул занял прочные позиции второго-третьего крупнейшего экономического партнёра для Узбекистана и Казахстана, а его геоэкономическая модель присутствия воспринимается локальными элитами не как экспансия, а как взаимовыгодное сотрудничество. Вместе с тем выявлена и определённая асимметрия связей: основная масса

проектов и ресурсов концентрируется лишь в некоторых странах (68% помощи ушло одному Узбекистану, аналогично с инвестициями). Это чревато дисбалансами – различия в уровнях вовлечённости стран ЦА могут создавать «клуб избранных», тогда как периферийные государства могут оставаться вне поля активного сотрудничества. Кроме того, ориентация на добывающие отрасли и сырьевые проекты несёт риск, что выгоды будут распределяться неравномерно (Корея – ресурсы и рынки, партнёрам – ограниченная добавленная стоимость).

Для повышения взаимной отдачи и снижения рисков асимметрии целесообразно следующее:

- Диверсификация сотрудничества по странам: Сеулу стоит наращивать проекты ОПР и бизнес-инициативы в Кыргызстане, Таджикистане и (при возможности) Туркменистане. Более сбалансированное распределение ресурсов по региону усилит кумулятивный эффект развития и укрепит имидж Кореи как партнёра всего региона, а не только его лидеров.

- Расширение отраслевого охвата: Помимо энергетики и тяжёлой промышленности, рекомендуется уделить больше внимания проектам в сферах АГРО, возобновляемой энергетики, малого и среднего бизнеса, которые прямо улучшают жизнь населения. Это поможет избежать узкой специализации связей и снизить зависимость от конъюнктуры на сырьевых рынках.

- Углубление трансфера технологий и локализации: Необходимо и дальше фокусироваться на повышении квалификации местных кадров и локализации производств. Например, создавать больше совместных предприятий, технологических парков и учебных центров, где корейские специалисты работают вместе с местными. Это обеспечит более равномерное распределение выгод и предотвратит развитие отношений по модели «донор-клиент».

- Использование ОПР для снижения барьеров, в соответствии с заявленной стратегией, направлять официальную помощь на проекты, облегчающие региональную интеграцию и торговлю (упрощение таможенных процедур, улучшение транспортной логистики), а также на укрепление правовых рамок для инвестиций. Тем самым ОПР будет напрямую снижать транзакционные издержки для бизнеса и стимулировать приток частных инвестиций – т.е. выполнять роль катализатора.

- Мониторинг взаимной выгоды и рисков: Создать механизмы регулярной оценки эффективности проектов – насколько они соответствуют нуждам стран-партнёров и приносят ли выгоды обеим сторонам. В случаях выявления дисбалансов (например, чрезмерного уровня задолженности по кредитам или экологических рисков от проектов) Корея следует корректировать подход – возможно, предоставляя гранты вместо займов

наиболее уязвимым странам или усиливая контроль за экологическими стандартами.

Следование указанным рекомендациям позволит сделать экономическое присутствие Республики Корея в Центральной Азии более устойчивым и взаимовыгодным. В заключение отметим, что корейская модель, совмещающая экономическую прагматику и инструменты мягкой силы, уже зарекомендовала себя как успешная альтернатива влиянию больших держав. Её дальнейшее развитие – с учётом баланса интересов – способно не только укрепить позиции Сеула, но и внести вклад в устойчивое развитие центральноазиатского региона на принципах сотрудничества и соразвития.

Заключение

В статье рассмотрена эволюция отношений между Южной Кореей и Центральной Азией с точки зрения растущей межазиатской взаимосвязи. В случае Кореи интерес был обусловлен экономическими факторами, а именно энергетической уязвимостью страны и дефицитом внутренних природных ресурсов, а также стремлением найти новые рынки сбыта для местной продукции. Официальная помощь развитию стала важной частью истории Кореи, позволяя ей делиться своим опытом развивающейся страны, превращаясь в крупную экономическую державу и возвращая международному сообществу то, что она получила в трудные времена. Предоставление помощи в форме грантов и займов способствовало созданию благоприятной среды (деловой, нормативной, политической) для корейских инвестиций, будь то государственные, частные или смешанные. Торговля и инвестиции также значительно расширились.

На основе анализа связей, соперничества и возможностей в отношениях Кореи и Центральной Азии в данной статье выдвинуты три основных аргумента. Во-первых, история участия Кореи в Центральной Азии отражает более широкий процесс переосмысления роли Южной Кореи в глобальных делах. Наряду с юго-восточноазиатской траекторией, Центральная Азия является одной из двух осей более широкого азиатского взаимодействия. Во-вторых, более активная позиция и амбиции пока не вызвали негативной реакции со стороны других игроков, включая два других крупных восточноазиатских государства, Китай и Японию. Хотя отношения потенциально могут вскоре стать конкурентными (особенно с Китаем), а сотрудничество остается весьма ограниченным, ни местные игроки, ни другие внешние участники не воспринимают взаимодействие Кореи как угрозу. И наконец, что не менее важно, государства Центральной Азии открыто приветствовали присутствие еще одного игрока на региональном экономическом ландшафте. Участие Кореи способствовало диверсификации

внешнеполитических связей Центральной Азии, экспортных маршрутов и источников инвестиций. Правящие элиты Центральной Азии и связанные с местными странами экономические субъекты будут продолжать находить новые способы использования внешних игроков». В результате «возникновение новых внешних игроков в сферах торговли, финансов и помощи развитию еще больше расширило возможности этих государств противостоять внешне навязываемым условиям и призывам Запада к экономическим и политическим реформам». В данной работе показано, как прагматичный подход Сеула к внешней политике в отношении нового региона работает на практике. В заключение, возвращаясь к вопросу о растущей взаимосвязи Азии, следует отметить, что многое, как всегда, зависит от того, как будет развиваться ситуация в Северной Корее, поскольку связи как с железнодорожными путями, так и с трубопроводами зависят от сотрудничества, участия и надежности Пхеньяна как партнера. В противном случае, сухопутные Шелковые пути различных типов (то есть, за исключением морских путей сообщения, недорогие, но требующие много времени) будут заканчиваться на китайско-северокорейской границе.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Богатырев К.А. Туркменистан в XXI веке: политическая система и внешняя политика. – Москва: Аспект Пресс, 2016.

[2] Овчарова Т.Н., Литвинчук В.И. Политология: курс лекций. – Нижний Новгород: Издательский дом СГУ, 2010. – URL: <https://all-politologija.ru/knigi/politologiya-kurs-lekcij-ovcharova-litvinchuk/realizm-i-neorealizm> (дата обращения: 09.02.2026).

[3] Стивен М.Д. Концепция и роль средних держав в условиях глобального перераспределения сил // *Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations*. – 2013. – Vol. 14, № 2. – С. 37–53.

[4] Фумагалли М. Вовлечённость Республики Корея в Центральной Азии: от окончания холодной войны до «Новой азиатской инициативы» // *The Journal of Northeast Asian History*. – 2012. – Т. 9, № 2. – С. 69–97.

[5] Хван Б. Новый горизонт в отношениях Республики Корея–Центральная Азия: Республика Корея вступает в «Большую игру» // *Korea Compass*. Korea Economic Institute. – Декабрь 2012. – URL: http://www.keia.org/sites/default/files/publications/kei_koreacompass_template_balbinahwang.pdf (дата обращения: 09.02.2026).

[6] Купер У.Х., Юренас Р., Платцер М.Д., Мэнин М.Э. Соглашение о свободной торговле ЕС–Республика Корея и его последствия для США // *South Korea: international relations, trade and policies* / под ред. А.К. Бекера. – New York: Nova Science Publishers, 2011. – С. 27–54.

[7] После трагедий и крупных потерь Hyundai стремится изменить

ситуацию в Северной Корее // Reuters. – 27.12.2018. – URL: <https://www.reuters.com/article/world/after-tragedies-and-big-losses-hyundai-looks-to-reverse-north-korea-fortunes-idUSKCN1OQ0HE/> (дата обращения: 09.02.2026).

[8] Ким Чон Тхэ. Дискурсивная структура девелопментализма в Республике Корея: сравнение дискурсов Geundaehwa, Segyehwa и Seonjinhwa // Economy and Society (경제와 사회). – 2014. – № 103. – С. 166–195. – DOI: 10.18356/4f3d5ee4-en.

[9] Судзуки С. Южнокорейские магнаты присоединяются к Муну в Пхеньяне // Nikkei Asian Review. – 19.09.2018. – URL: <https://asia.nikkei.com/Spotlight/N-Korea-at-crossroads/South-Korean-tycoons-join-Moon-in-Pyongyang> (дата обращения: 09.02.2026).

[10] Хван Вонджэ. Изменяющаяся внешняя политика Республики Корея: влияние демократизации и глобализации. – Lanham: Lexington Books, 2017.

[11] Чжу Чжицюнь. Республика Корея в новой азиатской инициативе // Asia Times Online. – 30.06.2009. – URL: <http://www.atimes.com/atimes/Korea/KF30Dg01.html> (дата обращения: 09.02.2026).

[12] Пак Кын Хе. Переосмысление межкорейских отношений // The Diplomat. – 02.01.2014. – URL: <https://thediplomat.com/2014/01/reinventing-the-inter-korean-relationship/> (дата обращения: 09.02.2026).

[13] Двустороннее экономическое сотрудничество развивается быстрыми темпами // The Korea Times. – 23.11.2017. – URL: <https://www.koreatimes.co.kr/foreignaffairs/20171123/bilateral-economic-cooperation-evolving-fast> (дата обращения: 09.02.2026).

[14] Таможенная служба Республики Корея. Статистика внешней торговли (Trade Statistics): по странам. – URL: https://tradedata.go.kr/cts/index_eng.do (дата обращения: 09.02.2026).

[15] Эванс А. «Новый Шёлковый путь» Республики Корея в Центральную Азию: дипломатия и бизнес в контексте энергетической безопасности // SAIS U.S.-Korea Yearbook 2012. – Washington, DC: U.S.-Korea Institute at SAIS, 2012. – URL: https://usakoreainstitute.org/wp-content/uploads/2014/04/Evans_YB2012.pdf (дата обращения: 09.02.2026).

[16] Кан Мёнгу. Внешнеэкономические отношения Республики Корея и государственная политика // The Oxford Handbook of the International Relations of Asia / под ред. С.М. Пекканена, Дж. Рейвенхилла, Р. Фута. – Oxford: Oxford University Press, 2014. – С. 199–216.

[17] Ли Мён Бак. New Asia Initiative. – 2009. – URL: <http://www.mofat.go.kr/mofat/prcm/eng5.doc> (дата обращения: 09.02.2026).

[18] Чжу Чжицюнь. Малая держава — большие амбиции: роль Республики Корея в безопасности Северо-Восточной Азии при президенте

Но Му Хёне // *Asian Affairs: An American Review*. – 2007. – Т. 34, № 2. – С. 67–86. – DOI: 10.3200/AAFS.34.2.67-86.

[19] Хо Ук, Рёриг Теренс. Возвышение Республики Корея: экономическое развитие, мощь и внешние отношения. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

[20] Пак Кын Хе. Выступление на Международной конференции “Global Cooperation in the Era of Eurasia”. – 18.10.2013. – URL: <http://www.korea.net/Government/Briefing-Room/Presidential-Speeches/view?articleId=114334> (дата обращения: 09.02.2026).

[21] Министерство иностранных дел Республики Корея. ODA Korea: ODA Statistics (статистика официальной помощи развитию). – 2025. – URL: <https://www.odakorea.go.kr/statistic/main?type=gis> (дата обращения: 09.02.2026).

REFERENCES

[1] Bogatyrov K.A. Turkmenistan v XXI veke: politicheskaya sistema i vneshnyaya politika [Turkmenistan in the 21st century: political system and foreign policy]. Moscow: Aspekt Press, 2016. [in Russ.].

[2] Ovcharova T.N., Litvinchuk V.I. Politologiya: kurs lektsii [Political science: course of lectures]. Nizhniy Novgorod: Izdatel'skii dom SGU, 2010. URL: <https://all-politologija.ru/knigi/politologiya-kurs-lektsij-ovcharova-litvinchuk/realizm-i-neorealizm> (accessed 09.02.2026). [in Russ.].

[3] Stephen M.D. The concept and role of middle powers during global rebalancing. *Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations*. 2013. Vol. 14, No. 2. P. 37–53.

[4] Fumagalli M. South Korea's Engagement in Central Asia from the End of the Cold War to the “New Asia Initiative”. *The Journal of Northeast Asian History*. 2012. Vol. 9, No. 2. P. 69–97.

[5] Hwang B. A new horizon in South Korea–Central Asia relations: The ROK joins the “Great Game”. *Korea Compass*. Korea Economic Institute. December 2012. URL: http://www.keia.org/sites/default/files/publications/kei_koreacompass_template_balbinahwang.pdf (accessed 09.02.2026).

[6] Cooper W.H., Jurenas R., Platzer M.D., Manyin M.E. The EU–South Korea Free Trade Agreement and its implications for the United States. In: Becker A.K. (ed.) *South Korea: international relations, trade and policies*. New York: Nova Science Publishers, 2011. P. 27–54.

[7] Reuters. After tragedies and big losses, Hyundai looks to reverse North Korea fortunes. 27 December 2018. URL: <https://www.reuters.com/article/world/after-tragedies-and-big-losses-hyundai-looks-to-reverse-north-korea-fortunes-idUSKCN1OQ0HE/> (accessed 09.02.2026).

[8] Kim Jongtae. The discursive structure of developmentalism in Korea: A comparison of Geundaehwa, Segyehwa, and Seonjinhwa discourses. *Economy and Society (경제와 사회)*. 2014. No. 103. P. 166–195. DOI: 10.18356/4f3d5ee4-en.

[9] Suzuki S. South Korean tycoons join Moon in Pyongyang. *Nikkei Asian Review*. 19 September 2018. URL: <https://asia.nikkei.com/Spotlight/N-Korea-at-crossroads/South-Korean-tycoons-join-Moon-in-Pyongyang> (accessed 09.02.2026).

[10] Hwang W. *South Korea's Changing Foreign Policy: The Impact of Democratization and Globalization*. Lanham, MD: Lexington Books, 2017.

[11] Zhu Zhiqun. South Korea in a New Asia Initiative. *Asia Times Online*. 30 June 2009. URL: <http://www.atimes.com/atimes/Korea/KF30Dg01.html> (accessed 09.02.2026).

[12] Park Geun-hye. Reinventing the inter-Korean relationship. *The Diplomat*. 2 January 2014. URL: <https://thediplomat.com/2014/01/reinventing-the-inter-korean-relationship/> (accessed 09.02.2026).

[13] The Korea Times. Bilateral economic cooperation evolving fast. 23 November 2017. URL: <https://www.koreatimes.co.kr/foreignaffairs/20171123/bilateral-economic-cooperation-evolving-fast> (accessed 09.02.2026).

[14] Korea Customs Service. Trade Statistics (by Country). URL: https://tradedata.go.kr/cts/index_eng.do (accessed 09.02.2026).

[15] Evans A. South Korea's "New Silk Road" to Central Asia: diplomacy and business in the context of energy security. In: SAIS U.S.-Korea Yearbook 2012. Washington, DC: U.S.-Korea Institute at SAIS, 2012. URL: https://usakoreainstitute.org/wp-content/uploads/2014/04/Evans_YB2012.pdf (accessed 09.02.2026).

[16] Kang Myung-Koo. South Korea's Foreign Economic Relations and Government Policies. In: Pekkanen S.M., Ravenhill J., Foot R. (eds.) *The Oxford Handbook of the International Relations of Asia*. Oxford: Oxford University Press, 2014. P. 199–216.

[17] Lee Myung-bak. New Asia Initiative. 2009. URL: <http://www.mofat.go.kr/mofat/pcrm/eng5.doc> (accessed 09.02.2026).

[18] Zhu Zhiqun. Small power, big ambition: South Korea's role in Northeast Asian security under President Roh Moo-hyun. *Asian Affairs: An American Review*. 2007. Vol. 34, No. 2. P. 67–86. DOI: 10.3200/AAFS.34.2.67-86.

[19] Heo Uk, Roehrig Terence. *South Korea's Rise: Economic Development, Power and Foreign Relations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

[20] Park Geun-hye. Remarks by President Park Geun-hye at the 2013 International Conference on Global Cooperation in the Era of Eurasia. 18 October 2013. URL: <http://www.korea.net/Government/Briefing-Room/Presidential-Speeches/view?articleId=114334> (accessed 09.02.2026).

[21] Ministry of Foreign Affairs, Republic of Korea. ODA Korea: ODA Statistics. 2025. URL: <https://www.odakorea.go.kr/statistic/main?type=gis> (accessed 09.02.2026).

ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ КОРЕЯ РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДИПЛОМАТИЯСЫ «ЖҰМСАҚ КҮШ» СТРАТЕГИЯСЫ КОНТЕКСТІНДЕ

*Сакенова А.М.¹, Борантаева Ф.Ж.²

*^{1,2} Абылай хан атындағы қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан

Аннотация. Бұл мақалада Оңтүстік Кореяның Орталық Азия елдерімен экономикалық қарым-қатынасы экономикалық стратегия және жұмсақ күш құралдары тұрғысынан талданады: ресми даму көмегі (ODA), тікелей инвестициялар және технологиялық ынтымақтастық. Бұл зерттеудің өзектілігі Еуразиядағы геэкономикалық бәсекелестіктің күшеюінен және Орталық Азияның ресурстық және логистикалық хаб ретіндегі рөлінің артуынан туындайды, мұнда сыртқы актерлер өз позицияларын негізінен экономикалық құралдар арқылы нығайтады. Бұл зерттеудің мақсаты - көмектің, инвестициялық жобалардың және технологиялар трансфертінің үйлесімі ықпал етудің тұрақты арналарын қалай құратынын және Оңтүстік Кореяның аймақтағы сауда және инвестициялық байланыстарының кенеюін қалай қолдайтынын анықтау. Бұл зерттеудің ғылыми және практикалық маңыздылығы аймақтық деректерді пайдалана отырып, тиімділікті бағалаудың қолданбалы негізін әзірлеуде және бизнес үшін транзакциялық кедергілерді азайту тетігі ретінде ресми даму көмегінің рөлін нақтылауда жатыр. Әдістеме стратегиялық көзқарастар мен өзара әрекеттесу дискурстарының мазмұндық талдауын, сондай-ақ сауда/инвестициялық статистика мен ODA деректеріне негізделген өзара әрекеттесудің негізгі салаларының (энергетика, инфрақұрылым, өнеркәсіп және ғылым мен технология жобалары) салыстырмалы жағдайлық зерттеуін қамтиды. Нәтижелер ODA және технологиялық жобалар капитал үшін қолайлы институционалдық орта жасайтынын, ал сауда мен инвестициялар басым елдер мен секторларда шоғырланғанын, қатысудың прагматикалық геэкономикалық моделін нығайтатынын көрсетеді. Тәжірибелік құндылық жобалардың өзара пайдасын арттыру және экономикалық байланыстардағы асимметрия тәуекелдерін азайту бойынша ұсыныстарда жатыр.

Тірек сөздер: Оңтүстік Корея, Орталық Азия, экономикалық дипломатия, ODA, тікелей инвестициялар, технологиялар трансферті, жұмсақ күш

**ECONOMIC DIPLOMACY OF THE REPUBLIC OF KOREA IN
CENTRAL ASIA IN THE CONTEXT OF
ITS SOFT POWER STRATEGY**

*Sakenova A.M.¹, Borantaeva F.Zh.²

*^{1,2} Kazakh Ablai khan University of International Relations and World
Languages, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article analyzes South Korea's economic relations with Central Asian countries through the lens of economic strategy and soft power instruments: official development assistance (ODA), direct investment, and technological cooperation. The relevance of this study stems from intensifying geoeconomic competition in Eurasia and the growing role of Central Asia as a resource and logistics hub, where external actors consolidate their positions primarily through economic means. The aim of this study is to identify how the combination of aid, investment projects, and technology transfer creates sustainable channels of influence and supports the expansion of South Korea's trade and investment ties in the region. The scientific and practical significance of this study lies in the development of an applied framework for assessing effectiveness using regional data and in clarifying the role of official development assistance as a mechanism for reducing transaction barriers for businesses. The methodology includes a content analysis of strategic attitudes and engagement discourse, as well as a comparative case study of key areas of interaction (energy, infrastructure, industry, and science and technology projects) based on trade/investment statistics and ODA data. The results demonstrate that ODA and technology projects create a favorable institutional environment for capital, while trade and investment are concentrated in priority countries and sectors, cementing a pragmatic geo-economic model of presence. The practical value lies in recommendations for increasing the mutual benefits of projects and mitigating the risks of asymmetry in economic ties.

Keywords: South Korea, Central Asia, economic diplomacy, ODA, direct investment, technology transfer, soft power

Статья поступила / Мақала түсті / Received: 16.01.2026.

Принята к публикации / Жариялауға қабылданды / Accepted: 27.03.2026.

Сведения об авторах:

Сакенова А.М. - PhD докторант, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: a.m.sakenova@gmail.com

Борантаева Ф.Ж. – магистр., старший преподаватель, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: farizab1991@gmail.com

Авторлар туралы мәлімет:

Сакенова А.М. - PhD докторанты, Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар және Әлем Тілдері Университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: a.m.sakenova@gmail.com

Борантаева Ф.Ж. - магистрант, аға оқытушы, Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар және Әлем Тілдері Университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: farizab1991@gmail.com

Information about authors:

Sakenova A.M. - PhD doctoral student, Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: a.m.sakenova@gmail.com

Borantaeva F.Zh. - master's student, Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: farizab1991@gmail.com

UDC 327.8

IRSTI 11.25.91

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.023>

**DEPENDENCY, HIERARCHY AND INSTITUTIONAL PERSISTENCE:
THE POLITICAL ECONOMY FOUNDATIONS
OF DUAL DEPENDENCE IN CENTRAL ASIA**

* Seitkozha Y.Y.¹

^{*1} Kazakh Ablai Khan University of International
Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan

Abstract. Why do repeated shocks fail to generate diversification in Central Asia? Existing theories of dependency, hierarchy, and regional institutionalism generally assume that vulnerability triggers exit, partner substitution, or strategic hedging. Drawing on comparative evidence from Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Uzbekistan, this article shows that these expectations do not hold. Instead, Central Asian states exhibit a stable pattern of dual dependence, in which Russian-led institutional and infrastructural hierarchies and Chinese-centered market and financial ties operate in parallel and reinforce one another. Using qualitative process tracing, trade and debt data, institutional membership records, and shock-based diagnostics, including Russia-related sanctions, China's overseas lending contraction, and the COVID-19 supply-chain crisis, the article demonstrates that efforts to reduce dependence on one external actor systematically intensify reliance on the other. Rather than enabling diversification, shocks redistribute exposure within the dual structure. The findings challenge unidirectional models of dependence, hedging frameworks, and regime complexity theories, and advance a political economy account of how functionally differentiated external hierarchies can generate persistent, non-substitutable forms of dependence under multipolar conditions.

Keywords: dual dependence, Central Asia, political economy, hierarchy and institutions, external shocks

Introduction

In early 2022, as sanctions against Russia disrupted pipelines, financial flows, and trade networks across Eurasia, Central Asian governments publicly renewed long-standing commitments to "diversification." Yet their economic behavior moved in the opposite direction. Kazakhstan routed more trade through Chinese corridors even as it remained tied to Russian-controlled pipelines; Kyrgyzstan's re-export economy grew more dependent on Chinese goods while sustaining access to Eurasian Economic Union markets; and Uzbekistan's industrial modernization continued to rely on Chinese machinery while its

labor market dependence on Russia remained unchanged. These outcomes echo a broader pattern: across three decades of crises, policy shocks, and rhetorical commitments to autonomy, the region has reproduced, not reduced, its reliance on both Russia and China.

The central research question is therefore straightforward: why does Central Asia maintain simultaneous dependence on two external powers whose roles are non-substitutable, and why do major shocks fail to generate meaningful diversification? This puzzle matters because it challenges core expectations in international political economy. The dominant theories hold that vulnerability produces escape strategies; that states exit underperforming institutions when alternatives exist; and that overlapping external patrons generate competition rather than reinforcement. The persistence of Russian institutional lock-in alongside deepening Chinese market and financial dependence violates these assumptions. It reveals a configuration that neither dependency theory, nor hierarchy theory, nor institutionalist work on regime complexity predicts.

Behind this specific puzzle lies a more general question in the discipline: how do external economic and institutional structures shape the strategic options of smaller states? Classical answers assume a single dominant center of authority or a competitive environment in which states hedge among partially substitutable patrons. The Central Asian case forces us to reconsider these foundations. Russia and China do not compete for the same domain of influence; rather, they occupy complementary structural niches. Attempts to reduce dependence on one actor heighten exposure to the other. The result is not miscalculation or incoherent policy but a durable configuration of constraints produced by the interaction of two distinct hierarchies.

Addressing this gap is theoretically and empirically important. Scholars of dependency and hierarchy increasingly acknowledge complex forms of external influence, yet the field lacks a clear framework for understanding how multiple external powers can become jointly indispensable, not through coordination, but through functional differentiation. Likewise, debates on institutional persistence in Eurasia often emphasize legacies or authoritarian coalitions but do not explain why institutional exit remains so costly even for states that publicly signal dissatisfaction. By theorizing dual dependence as an equilibrium sustained by infrastructural lock-in, functional complementarity, and double adjustment costs, this article explains why diversification repeatedly stalls and why institutional redundancy remains stable.

The empirical sections apply this framework to Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Uzbekistan, showing how Russian-led institutional architectures and Chinese-centered market structures interact to constrain alternative pathways. The analysis demonstrates that the persistence of dual dependence is not a transitional phase but a structural feature of the regional order, one that requires rethinking how

hierarchy, interdependence, and institutional persistence operate in multipolar environments.

Materials and Methods

This study adopts a qualitative comparative design focused on Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Uzbekistan. These cases are selected for three reasons. First, together they represent the core variation within Central Asia in terms of economic size, institutional embedding, and development strategies. Kazakhstan is the region's largest economy and a central node in energy transit; Kyrgyzstan is a smaller, remittance- and re-export-dependent economy with deep institutional integration; and Uzbekistan combines partial institutional disengagement with ambitious industrial modernization. Second, all three states are deeply exposed to both Russian- and Chinese-centered economic and institutional structures, making them suitable for examining simultaneous dependence. Third, despite differences in regime type, reform trajectories, and foreign policy rhetoric, all three exhibit persistent reliance on Russia and China, allowing for controlled comparison of mechanisms rather than outcomes.

The analysis does not aim to generalize statistically across all post-Soviet states. Instead, it uses most-different systems logic within a shared regional and historical context to identify common structural constraints shaping state behavior.

The study relies on multiple data sources to capture institutional, trade, financial, and infrastructural dimensions of external dependence.

First, trade and economic data are drawn from UN Comtrade, national statistical agencies, and WTO datasets to track import composition, export destinations, and shifts in trade patterns over time. These data are used descriptively to identify concentration and persistence rather than to estimate causal effects.

Second, institutional data cover formal membership, participation, and withdrawal patterns in regional organizations, including the Eurasian Economic Union (EAEU), Collective Security Treaty Organization (CSTO), Commonwealth of Independent States (CIS), and the Shanghai Cooperation Organisation (SCO). Membership histories, treaty texts, and organizational reports are used to assess institutional embeddedness and the absence of formal exit.

Third, infrastructure and finance data include publicly available information on pipelines, transport corridors, logistics hubs, and major development projects, as well as data on external lending from Chinese policy banks and multilateral development institutions. These sources allow identification of long-term infrastructural and financial commitments that constrain policy adjustment.

Fourth, the analysis draws on secondary literature, policy reports, and prior empirical studies to contextualize patterns of dependence and to trace changes following major shocks, including the 2014 and 2022 Russia-related sanctions,

fluctuations in Chinese overseas lending, and the COVID-19 supply-chain disruption.

Finally, where available, qualitative evidence from official statements, policy documents, and existing interview-based studies is used to corroborate observed patterns and to distinguish rhetorical diversification from behavioral continuity.

The analysis employs comparative process tracing to examine how Russian-led institutional and infrastructural structures and Chinese-centered market and financial ties interact over time. Rather than treating dependence as a single variable, the study disaggregates external influence into distinct functional domains: institutions, infrastructure, markets, and finance.

The empirical sections proceed in three steps. First, they document the persistence of Russian-centered institutional and infrastructural arrangements across cases. Second, they establish the growing centrality of Chinese trade, imports, and development finance. Third, they assess interaction effects by examining whether efforts to reduce reliance on one external actor increase reliance on the other, particularly during periods of shock.

Shocks are used as diagnostic events rather than exogenous treatments. If diversification or exit were feasible, major disruptions would be expected to weaken existing dependencies. Instead, the analysis evaluates whether shocks redistribute exposure within the dual structure. Consistent patterns across cases and shocks are treated as evidence of a stable equilibrium rather than idiosyncratic policy choices.

The study does not seek to test formal hypotheses or estimate causal magnitudes. Its objective is to identify and explain a recurring structural pattern by integrating comparative evidence across countries, sectors, and time.

The core puzzle in Central Asia is not the existence of external influence but the durability of simultaneous dependence on two different external powers. Despite major shocks, Russian sanctions, contractions in Chinese overseas lending, and pandemic-era supply disruptions, Central Asian governments do not exit Russian-led institutions, nor do they meaningfully reduce their exposure to Chinese markets and finance. Instead, they remain anchored to both external pillars. Existing theories offer no clear explanation for this outcome. Dependency theory assumes that rising vulnerability creates incentives for diversification; hierarchy theory anticipates that one center of authority ultimately dominates; and regime complexity frameworks expect that overlapping institutions will be pruned when they cease to provide value. None of these literatures predicts a stable equilibrium in which two external powers occupy complementary structural niches that smaller states cannot abandon.

I argue that Central Asia is best understood as a dual dependency equilibrium: a condition in which two distinct but interlocking hierarchies

generate a mutually reinforcing structure of constraints. Russian-centered institutions and infrastructures continue to define regulatory standards, mobility channels, energy transit, and regional security arrangements. Chinese-centered markets, imports, and development finance supply the primary material inputs for industrial production, consumer supply, and long-term development strategies. Crucially, these hierarchies do not compete for the same domain of influence. They are functionally complementary: Russia cannot substitute for China's role in manufacturing and finance, and China cannot replace Russia's infrastructural, administrative, or security ecosystem.

Because these domains are non-substitutable, attempts to reduce reliance on one actor inevitably heighten exposure to the other. Exiting Russian institutional frameworks would disrupt the very infrastructures through which Chinese goods, credit, and investment circulate, raising the cost of participation in Sino-centric markets. Conversely, reducing dependence on Chinese imports or financing would require restructuring production systems, supply chains, and development models that are embedded within Russian-regulated logistical and administrative networks. As a result, each hierarchy reinforces the value of the other: Russian institutional lock-in stabilizes the environment through which Chinese economic activity expands, while China's central role in trade and finance increases the practical importance of Russian infrastructures, even when those institutions underperform.

The causal logic underpinning this equilibrium is one of constraint interaction. Russian institutions produce a form of path dependence that anchors states within inherited post-Soviet frameworks. China's rise, rather than displacing these frameworks, attaches itself to them. Once both dependencies are established, policymakers confront double adjustment costs: reducing one dependency requires simultaneous, and prohibitively costly, adjustment in the other. Because no state can feasibly undertake both transformations at once, maintaining the dual structure becomes the least risky and most stable strategy. Public commitments to diversification therefore coexist with behavioral continuity, as the institutional and economic foundations of the dual system remain effectively intact.

Mechanism 1: Infrastructural lock-in

Russian-led institutions, EAEU, CSTO, CIS regimes, pipeline consortia, transit corridors, and migration systems, constitute the inherited backbone of Central Asian economic life. These infrastructures impose regulatory standards, route dependencies, and administrative routines that are costly to reconfigure. Even when institutions perform poorly, they persist because they are embedded in the everyday functioning of mobility, energy, and trade. Institutional exit would require simultaneous reengineering of transport systems, standards regimes, and labor channels that underpin basic economic activity.

Mechanism 2: Functional complementarity

Chinese economic influence attaches itself to these inherited systems rather than replacing them. Chinese goods flow through transport routes governed by Russian standards; Chinese industrial inputs depend on Soviet-legacy technical norms; Chinese credit finances projects built within existing Russian-linked infrastructures. The two hierarchies thus operate in distinct domains, infrastructural/institutional versus market/financial, making them structurally non-substitutable. Each external power provides functions the other does not, generating a complementary division of labor in regional political economy.

Mechanism 3: Double adjustment costs

Because the two hierarchies are complementary, efforts to reduce reliance on one actor intensify dependence on the other. Exiting Russian institutions would sever or complicate the logistical and administrative foundations on which Chinese trade and investment rely. Reducing Chinese imports or financing would require reconfiguring industrial and commercial systems that are embedded in Russian-led infrastructural and regulatory frameworks. No state can adjust both dependencies simultaneously. Maintaining the dual structure therefore becomes the lowest-cost equilibrium.

Together, these mechanisms generate a stable equilibrium that reproduces dual dependence even when governments articulate diversification goals. The equilibrium is resilient under shock conditions. Events that undermine one external pillar do not create opportunities for escape; they push states more deeply into the other hierarchy. Sanctions on Russia, for example, increase the attractiveness of Chinese markets and logistics, while slowdowns in Chinese lending re-elevate the importance of Russian institutions, labor channels, and security guarantees. Apparent oscillation between the two partners is therefore not evidence of strategic reorientation but a stabilizing redistribution of constraints that preserves the underlying configuration.

This theoretical framework reframes external influence in Central Asia not as a competition between Russia and China but as a complementary structure of constraints, in which each power occupies a strategic niche that the other does not fill. Persistent dual dependence arises not from miscalculation or limited state capacity but from the interaction of these distinct hierarchies and the cumulative adjustment costs that make meaningful reorientation extraordinarily difficult.

Results

The empirical patterns across Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Uzbekistan closely track the mechanisms set out in the theory. Russian-led institutions continue to structure the administrative, regulatory, and infrastructural foundations of regional economic life, while Chinese markets, imports, and financing shape the material conditions of growth. Testing the dual-dependency equilibrium

therefore requires assessing whether the empirical record exhibits:

- (1) institutional lock-in centered on Russia;
- (2) market and financial dependence centered on China; and
- (3) interaction effects in which efforts to reduce exposure to one actor increase exposure to the other.

increase exposure to the other.

Russian institutional lock-in

Russian-centered arrangements remain deeply entrenched across all three states despite recurring dissatisfaction with organizational performance. Kazakhstan and Kyrgyzstan remain full members of both the Eurasian Economic Union (EAEU) and the Collective Security Treaty Organization (CSTO). Uzbekistan, although outside the EAEU, continues to rely heavily on CIS-based regulatory and administrative frameworks. Process-tracing of Uzbekistan's earlier withdrawals from the CSTO and GUAM shows that these exits did not reduce underlying dependence on Russian-managed labor migration, energy exchanges, and transit corridors. A similar pattern emerges from ROCO-based analyses: no state materially embedded in the post-Soviet institutional layer has exited it, regardless of organizational performance or elite discontent.

Table 1. Institutional embeddedness in Russian-led frameworks

Country	EAEU	CSTO	CIS	Dependence channels
Kazakhstan	Member	Member	Member	Energy transit; technical standards; labor mobility; customs harmonization
Kyrgyzstan	Member	Member	Member	Migration dependence; bazaar re-export structures tied to Russian and Kazakh markets; customs harmonization
Uzbekistan	Non-member	Former member	Member	Labor migration to Russia; CIS-based regulatory dependence; energy swaps; transit constraints

These patterns underline a durable institutional lock-in. Even when governments articulate reformist ambitions or consider alternative partnerships, the foundational regulatory and infrastructural systems remain anchored in Russian-led frameworks.

Chinese market and financial centrality

China's economic position is equally decisive. WTO and UN COMTRADE data show that China has become either the largest or second-largest import source for all three states. Uzbekistan sources roughly 29 percent of its imports from China; Kazakhstan imported US\$15.15 billion in Chinese goods in 2024; and Kyrgyzstan imported more than US\$5.4 billion, making China its top trading partner. Across the region, manufactured goods, machinery, and intermediate

inputs overwhelmingly originate from China, while exports to China remain concentrated in raw materials.

Table 2. Imports from China

Country	Import Value (latest)	China’s Rank	Notes
Kazakhstan	\$15.15 billion (2024)	Top 2	Dominance in machinery, electronics, intermediate goods
Kyrgyzstan	\$5.45 billion (2024)	#1	Core supplier for the bazaar re-export economy (Dordoi, Kara-Suu)
Uzbekistan	\$10.33 billion (2024)	#1 (29.1%)	China 29.1%; Russia 22.4% of imports

Chinese lending further reinforces this position. Fieldwork conducted in Kyrgyzstan documents that by 2013 the Export-Import Bank of China held US\$527.5 million, 17.4 percent, of Kyrgyzstan’s public external debt. Interviews with officials revealed explicit anxiety about repayment capacity. Kazakhstan and Uzbekistan face lower levels of sovereign debt exposure but rely heavily on Chinese credit, contractors, and bundled financing for infrastructure projects including pipelines, special economic zones, industrial facilities, and transport corridors. These arrangements create substantial substitution costs and tie national development strategies to Chinese financial and industrial networks.

Table 3. Exposure to Chinese lending and infrastructure finance

Country	Debt exposure	Sectoral exposure	Evidence
Kyrgyzstan	\$527.5 million (17.4% of public external debt, 2013)	Transport corridors, energy, highways	Ministry of Finance data; interviews reflecting repayment concerns
Kazakhstan	Medium exposure	Oil/gas pipelines; Khorgos; Western Europe-Western China corridor	Integration of Nurly Zhol with BRI initiatives
Uzbekistan	Moderate exposure	Energy upgrades; industrial zones; machinery imports	Industrialization and trade data

Taken together, these patterns confirm that Russian-led institutions supply the structural scaffolding of the regional economy, while Chinese markets and financing provide the material flows and developmental inputs.

Interaction mechanisms

The critical assessment of the theory lies in identifying whether efforts to reduce dependence on one actor intensify dependence on the other. Kazakhstan’s

experience after the 2022 sanctions on Russia illustrates this dynamic most clearly. Although officials publicly committed to diversifying export routes and reducing exposure to Russian chokepoints, the immediate effect of the sanctions was a sharp increase in reliance on Chinese imports, logistics, and investment. Trade volumes with China rose significantly in 2023-2024, while Western firms withdrew and Russian supply chains faltered. Existing transit alternatives such as Middle Corridor, Iran-Caspian routes, and Caspian shipping proved viable only insofar as they remained connected to Chinese demand and infrastructure.

Kyrgyzstan displays a similar form of constraint. The re-export economy depends on Chinese consumer goods entering the EAEU through Kyrgyz bazaars and preferential access to Russian and Kazakh markets. EAEU membership increases compliance costs but enables re-export; exiting the union would eliminate access to the very markets that sustain the model. Meanwhile, reducing reliance on Chinese imports would undermine domestic commerce and the re-export sector itself. Interviews with traders and policymakers emphasize that attempts to adjust one side of this dependency threaten the viability of the other.

Uzbekistan's industrial reforms reveal the same mechanism through different channels. Efforts to expand partnerships with Turkey and Europe run up against compatibility issues with Chinese-made production lines and machinery. At the same time, dependence on Russian migration corridors, remittances, and CIS-based energy coordination persists. Structural reliance on both actors remains intact even as official rhetoric emphasizes diversification.

Across all three states, adjustment costs on one side of the dual structure intensify dependence on the other, producing a stable equilibrium rather than enabling meaningful shifts toward alternative partners.

Shock tests and cross-case synthesis

Geopolitical and economic shocks provide a valuable window into adjustment dynamics. If the dual-dependency equilibrium holds, shocks that weaken one external pillar should deepen reliance on the other rather than permit diversification. Three major disruptions, the 2022 Russia sanctions shock, China's 2017-2020 lending contraction, and the COVID-19 supply-chain crisis, consistently follow this pattern.

Russia sanctions (2022)

The sanctions imposed after Russia's invasion of Ukraine created the most significant regional disruption since the Soviet collapse. Kazakhstan experienced immediate interruptions in oil transit via the Caspian Pipeline Consortium, financial transactions, and trade logistics. Rather than diversifying away from Russia, the short-term effect was heightened reliance on Chinese imports and transit solutions. UN Comtrade data show substantial increases in Kazakhstan-China trade in 2023-2024. Russian institutional dominance, particularly in pipeline control and regulatory frameworks, remained intact, while China's material role expanded.

Kyrgyzstan’s adjustments followed a similar logic. As Russian markets experienced shortages and inflation, Kyrgyz re-exports surged, fueled by continuous inflows of Chinese goods. Simultaneously, Russia tightened migration and financial controls, reinforcing dependence on remittances and CIS frameworks. Reducing reliance on either actor remained infeasible.

Uzbekistan adopted more explicit diversification rhetoric but faced structural barriers. Chinese machinery and inputs remained embedded in industrial production, while remittances from Russia continued to stabilize household incomes. Despite new partnerships with Turkey, South Korea, and Europe, neither the Russian nor Chinese pillar of dependency diminished.

Additional shock tests

China’s temporary overseas lending contraction (2017-2020) did not reduce overall dependency. Instead, as Chinese financing slowed, reliance on Russian migration, energy coordination, and CIS institutions increased. Once Chinese lending resumed, exposure rebalanced rather than decreased.

During the COVID-19 supply-chain crisis, all three states intensified reliance on Chinese suppliers, especially for medical goods, machinery, and industrial components, while Russian institutional frameworks provided crisis stabilization in migration and energy.

Table 4. Shock responses and observed patterns

Shock	Expected under hedging	Expected under one-pillar dependence	Observed effect	Interpretation
Russia sanctions (2022)	Diversify away from Russia	Collapse in Russian ties	Heightened reliance on Chinese imports, logistics, investment	Dual dependency: weakening Russia increases exposure to China
China lending slowdown (2017-20)	Diversify away from China	Decline in Chinese influence	Russian institutional roles deepened; Chinese influence recovered afterward	Redistributed dependence, not reduced dependence
COVID-19 supply-chain shock	Broader supply-chain diversification	Severe disruption	Reinforced reliance on Chinese suppliers; Russian institutions stabilized mobility and energy	Complementary dependencies activated during crisis

Across all shocks, the same outcome emerges: the system redistributes exposure rather than enabling escape from either pillar.

Cross-case synthesis

Comparing the three cases demonstrates consistent patterns of mutually reinforcing dependence. Russian-led institutions continue to shape the region's regulatory and infrastructural environment, while Chinese markets and financing underpin industrial production, consumer supply, and development strategies. The key interaction mechanism, the tightening of one constraint when governments attempt to loosen the other, appears in each case.

Kazakhstan's adjustment costs stem from pipeline dependence and industrial upgrading. Movement away from Russia pushes the country deeper into China's economic sphere, but Russian institutional frameworks remain unavoidable.

Kyrgyzstan faces sharper constraints: the re-export economy rests simultaneously on Chinese imports and market access to Russia and Kazakhstan. Altering either side risks destabilizing the entire economic model.

Uzbekistan's modernization strategy depends on Chinese industrial inputs and continued labor migration to Russia. Efforts to diversify partnerships proceed incrementally but do not alter these structural foundations.

Table 5. Mechanisms of dual dependency across cases

Mechanism	Kazakhstan	Kyrgyzstan	Uzbekistan
Russian institutional lock-in	High (pipeline dependence; EAEU standards)	High (EAEU + CIS migration)	Medium (migration; CIS regulatory backbone)
Chinese market/finance dependence	High (imports; industrial inputs; logistics)	Very high (imports sustain re-export economy)	High (machinery; industrial zones; inputs)
Interaction mechanism	Strong (sanctions shock → deeper shift toward China)	Very strong (reducing one dependence collapses the other)	Strong (industrial compatibility + migration constraints)
Adjustment outcomes	Redistribution, not diversification	Constrained equilibrium	Incremental reform without structural change

The cross-case comparison shows that none of the states can reduce exposure to one external actor without increasing exposure to the other, and none can exit the dual structure without incurring prohibitive adjustment costs. The empirical record therefore provides strong support for the dual-dependency equilibrium and challenges interpretations that assume hedging, balancing, or great-power competition as primary drivers of Central Asian foreign economic behavior.

Discussion

Dual dependence as a structural configuration

The findings of this article require rethinking how dependence operates in contemporary political economy. Classic dependency theory conceptualizes dependence as a unidirectional relationship between core and periphery, in which peripheral economies are structurally subordinated through unequal exchange, specialization in low-value production, and external control over key sectors [1-4]. While these approaches emphasize persistence and structural constraint, they also assume that vulnerability generates pressures for diversification or transformation, whether through import-substitution, state-led industrialization, or strategic realignment.

Central Asia does not conform to this expectation. Despite repeated and highly visible shocks, ranging from Russian financial crises and sanctions to fluctuations in Chinese growth and lending, states in the region have not moved toward meaningful diversification. Instead, dependence has been reproduced through a dual structure in which reliance on Russia and China is simultaneously necessary and mutually reinforcing. This article conceptualizes this outcome as dual dependence: a stable configuration in which two external powers dominate distinct, non-substitutable domains of political economy.

As the empirical analysis demonstrates across Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Uzbekistan, Russian-led institutions continue to structure regulatory, infrastructural, and administrative foundations, while Chinese markets, imports, and finance supply the material inputs of growth. Crucially, no case exhibits sustained movement away from one pillar without compensatory deepening of reliance on the other.

Russia and China do not function as alternative patrons within the same sphere. Russian influence is embedded in inherited infrastructures, institutional memberships, regulatory standards, and labor mobility regimes rooted in the Soviet and post-Soviet order [5-9]. Chinese influence, by contrast, is concentrated in trade, manufacturing inputs, logistics, and development finance associated with global value chains and large-scale infrastructure projects [10-12]. These domains are analytically distinct but practically intertwined. Attempts to reduce dependence on one external actor systematically increase reliance on the other.

This interaction produces a structural equilibrium rather than a transitional phase. Empirically, attempts to diversify away from Russian transit routes, regulatory frameworks, or migration channels, most clearly visible after the 2022 sanctions, were associated with rising dependence on Chinese imports, logistics, and investment rather than structural exit. Reducing exposure to Russian-controlled transit routes, regulatory systems, or migration channels requires economic adjustments that deepen reliance on Chinese imports, credit, and industrial inputs. Conversely, reducing reliance on Chinese goods or finance would

necessitate reforms that collide directly with Russian-controlled infrastructures and institutional arrangements. Because neither external pillar can be removed without destabilizing the other, maintaining the dual structure becomes the least risky strategy available to political and economic elites.

Vulnerability without diversification

This pattern directly challenges the widespread assumption that vulnerability generates diversification. Across dependency theory, post-Soviet political economy, and institutionalist approaches, shocks are expected to trigger exit strategies, partner substitution, or structural reform [3-4,18]. Central Asia demonstrates the opposite dynamic. Shocks do not open space for escape; they tighten existing constraints.

The results show that major disruptions, including Russia-related sanctions, China's temporary lending contraction, and the COVID-19 supply-chain crisis, did not produce exit from Russian-led institutions or substitution away from Chinese markets in any of the three cases. Instead, exposure was redistributed within the dual structure.

Sanctions on Russia redirect trade toward Chinese markets and logistics rather than toward alternative partners. Contractions in Chinese overseas lending elevate the importance of Russian labor markets, remittances, and institutional coordination. The system adjusts internally by redistributing reliance within the dual structure rather than by breaking out of it. Vulnerability thus functions less as a catalyst for diversification than as a disciplining mechanism that narrows the range of feasible policy responses.

This finding qualifies classic dependency arguments by showing that non-diversification need not reflect policy failure or elite capture alone. Even where governments articulated explicit diversification strategies, as in Uzbekistan's outreach to Turkey and Europe or Kazakhstan's promotion of alternative corridors, the empirical record shows that these initiatives did not alter the underlying Russian-Chinese structure of dependence.

Imperial political economy and functional differentiation

Imperial and geoeconomic political economy further illuminate why dual dependence persists. Rather than treating markets as neutral arenas, this literature emphasizes how infrastructures, financial systems, and institutional architectures are constructed to reproduce hierarchy and power [13-15].

Central Asia reveals a configuration in which two external powers exercise influence through functionally differentiated mechanisms rather than direct competition. Russia's power rests on institutional depth and infrastructural inheritance, while China's power derives from its position within global production networks and its capacity to supply goods, finance, and connectivity [10-12].

These forms of power do not substitute for one another. Instead, they interact to stabilize dependence by making exit from either pillar prohibitively costly. The empirical sections document this differentiation clearly: Russian influence persists through pipeline control, regulatory standards, migration regimes, and CIS-based coordination, while Chinese influence expands through manufactured imports, development lending, logistics corridors, and industrial inputs. These domains show little overlap or substitutability in practice.

This perspective extends imperial political economy by showing how multiple external hierarchies can coexist without coordination and still generate durable patterns of subordination. Dual dependence is reproduced not through rivalry but through complementarity. As a result, strategies that assume competition between Russia and China mischaracterize the structural constraints facing Central Asian states.

Institutional persistence and the limits of regime complexity

The persistence of Russian-led regional institutions further challenges institutionalist expectations. Regime complexity theory predicts that overlapping institutions create opportunities for forum shopping, competition, and eventual exit from underperforming organizations [16-17]. Organizational mortality research similarly links institutional decline to functional redundancy and loss of support [18].

Empirically, however, none of the three cases exited Russian-led institutional frameworks despite repeated dissatisfaction with organizational performance and the presence of overlapping alternatives. Even Uzbekistan's earlier withdrawals did not reduce reliance on Russian-centered regulatory and infrastructural systems.

Eurasia does not follow this logic. Russian-led organizations coexist with newer frameworks without displacement, and formal exit is exceedingly rare. Membership is embedded within broader hierarchical relationships encompassing security cooperation, regulatory compatibility, and infrastructural access. Exit is therefore not a discrete institutional choice but a systemic rupture with cascading economic and political costs. Institutional survival reflects not efficiency but structural indispensability.

By situating institutional persistence within a dual dependency equilibrium, this analysis explains why layering rather than pruning characterizes Eurasian regionalism. Overlap does not generate competition because institutions are not substitutable. They are anchored in different external hierarchies that jointly constrain state behavior.

Hierarchy, small states, and constrained strategy

Finally, the Central Asian case invites a reconsideration of hierarchy and small-state strategy. Hierarchy theory highlights authority relations that coexist with sovereignty but largely assumes a single dominant hierarchy [19-20]. Both

approaches presuppose some degree of substitutability among external patrons.

The empirical findings indicate that policies often labeled as hedging, such as selective engagement with third partners, remain marginal relative to the structural weight of Russian and Chinese ties, and do not alter the underlying dependency patterns documented in the results.

Across these literatures, three shared assumptions clash with the empirical reality of Central Asia. First, dependency is primarily conceptualized as unidirectional [1-2,13,19]. Central Asia, by contrast, is structurally reliant on both Russia and China, with each power dominating different but non-substitutable domains: Russia in institutions, security, and inherited infrastructure; China in trade, development finance, and new connectivity projects [10-12].

Second, vulnerability is assumed to generate diversification [3-4,18]. In Central Asia, repeated shocks to both Russian- and Chinese-linked channels have not produced sustained structural diversification. Instead, diversification remains rhetorical, while behavioral patterns reinforce existing dependencies.

Third, institutional overlap is expected to produce competition and exit [16-18]. Yet in Eurasia, underperforming Russian-led organizations persist, new ones are layered on, and formal exit is virtually absent [6-7]. Institutional redundancy appears to be a stable feature of the regional order, not a transitional stage on the way to consolidation.

Across these bodies of scholarship, three common assumptions prevent existing theories from accounting for the Central Asian pattern. First, dependency is almost universally understood as unidirectional. Second, these literatures assume that vulnerability triggers diversification. Third, institutional overlap is expected to generate competition and organizational mortality. In Eurasia, however, institutional redundancy persists because it is embedded within broader hierarchical relationships that cannot be revised through narrow institutional adjustment alone.

These shared assumptions point to a missing theoretical lens. Central Asia does not display competition between Russia and China, nor a move toward autonomy or a decisive alignment with one or the other. Instead, the region exhibits a dual structure of dependence in which Russian-led institutional and infrastructural hierarchies and Chinese-led market and financial hierarchies operate in parallel, reinforce one another, and jointly constrain alternative pathways. Explaining this persistence requires a framework capable of theorizing how distinct external hierarchies become mutually constitutive and why diversification becomes extraordinarily costly even when leaders formally commit to it.

Dual dependence violates this assumption. Russia and China do not offer interchangeable benefits, and engagement with one does not offset reliance on the other. Strategies that resemble hedging in rhetoric do not function as hedging

in practice. Instead, Central Asian states pursue a form of strategic preservation aimed at maintaining a constrained equilibrium under layered hierarchies.

The broader implication is that in regions shaped by functionally differentiated external powers, multipolarity does not necessarily expand autonomy. It can entrench dependence by multiplying, rather than alleviating, structural constraints. Understanding such outcomes requires moving beyond models of competition, substitution, and exit toward a framework that treats complementary hierarchies as a source of persistence rather than instability.

Conclusion

Central Asia's political economy reveals a durable structure of external reliance that cannot be explained by traditional accounts of dependency, hierarchy, or regime complexity. Despite repeated shocks, from Russian sanctions to fluctuations in Chinese lending and global supply-chain disruptions, the region has not shifted toward meaningful diversification. Instead, Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Uzbekistan remain anchored to two external powers whose roles are not interchangeable. Russian-led institutions, infrastructures, and mobility channels continue to shape the regulatory and logistical foundations of economic life, while Chinese markets, imports, and development finance supply the material and industrial inputs on which growth strategies depend. The interaction of these two hierarchies generates a dual dependency equilibrium that persists even when governments publicly commit to reducing external vulnerability.

What emerges from this analysis is a clearer understanding of why diversification repeatedly stalls. Reducing exposure to Russian institutions requires economic adjustments that heighten dependence on China; limiting reliance on Chinese markets and financing demands reforms that run directly against Russian-controlled infrastructures and administrative systems. Because neither state can feasibly absorb these simultaneous adjustment costs, maintaining the dual structure becomes the least risky strategy. This equilibrium is reinforced, not undermined, by crises. Sanctions on Russia redirect trade toward China, while slowdowns in Chinese financing re-elevate the importance of Russian labor markets and transit systems. The system bends but does not break.

These findings carry important implications for both scholarship and policy. For researchers, Central Asia demonstrates that multiple external powers can become jointly indispensable not through coordination but through functional differentiation. Existing theories assume unidirectional dependence, substitution among patrons, or institutional competition leading to exit. The region shows the opposite: complementary hierarchies can lock states into a configuration where escape from one dependence intensifies the other. This requires a shift in how we conceptualize power, interdependence, and institutional persistence in regions shaped by more than one external center.

For policymakers in Central Asia and beyond, the analysis underscores the limits of diversification strategies that do not confront the structural interaction of these dependencies. Efforts to expand ties with Turkey, Europe, or the Gulf may create new openings, but they cannot substitute for the infrastructural and market foundations dominated by Russia and China. Without large-scale reengineering of transit routes, production systems, and financial sources, diversification will remain largely aspirational.

Looking ahead, the dual dependency equilibrium outlined here offers a basis for forecasting the region's trajectory. As long as Russia retains control over key infrastructures and China remains the central provider of manufactured goods and development finance, Central Asia is likely to continue oscillating within this bounded space rather than breaking out of it. Future research can build on this framework by tracing variation within specific sectors such as energy, logistics, manufacturing, and digital infrastructure, and by assessing whether emerging actors can alter the cost structure underpinning the equilibrium. Additional quantitative work on organizational persistence and case-based studies of policy experimentation could further illuminate when, and under what conditions, this dual structure might begin to shift.

What this study has answered is why dual dependence persists despite repeated incentives for change. What remains open is whether upcoming geopolitical or technological transformations could meaningfully reduce the adjustment costs that lock states into the current arrangement. Until such shifts materialize, the interplay of Russian institutions and Chinese markets will continue to shape the region's political economy, not as a temporary condition but as a defining feature of its international position.

REFERENCES

- [1] Cardoso F.H., Faletto E. *Dependency and development in Latin America*. – Berkeley: University of California Press, 1979. – 224 p.
- [2] Wallerstein I. *The modern world-system*. – New York: Academic Press, 1974. – 410 p.
- [3] Evans P. *Dependent development: The alliance of multinational, state, and local capital in Brazil*. – Princeton: Princeton University Press, 1979. – 323 p.
- [4] Haggard S. *Pathways from the periphery: The politics of growth in the newly industrializing countries*. – Ithaca: Cornell University Press, 1990. – 343 p.
- [5] Allison R. *Virtual regionalism, regional structures and regime security in Central Asia // Central Asian Survey*. – 2008. – Vol.27(2). – P.185–202.
- [6] Dragneva R., Wolczuk K. *The Eurasian Economic Union: Deals, rules and the exercise of power*. – London: Routledge, 2017. – 264 p.
- [7] Libman A., Vinokurov E. *Holding-together regionalism: Twenty years of post-Soviet integration*. – London: Palgrave Macmillan, 2012. – 312 p.

[8] Schenk C. Labour migration from Central Asia: Remittances, returns, and reactions // *Central Asian Survey*. – 2018. – Vol.37(4). – P.580–598.

[9] Pomfret R. The Central Asian economies in the twenty-first century: Paving a new Silk Road. – Princeton: Princeton University Press, 2019. – 304 p.

[10] Hillman J.E. China's Belt and Road Initiative: Five years later // *Center for Strategic and International Studies*, 2018.

[11] Laruelle M. China's Belt and Road Initiative and its impact in Central Asia. – Washington DC: George Washington University Press, 2018. – 210 p.

[12] Rolland N. China's Eurasian century? Political and strategic implications of the Belt and Road Initiative. – Seattle: National Bureau of Asian Research, 2017. – 312 p.

[13] Cox R.W. Production, power, and world order: Social forces in the making of history. – New York: Columbia University Press, 1987. – 500 p.

[14] Arrighi G. The long twentieth century: Money, power, and the origins of our times. – London: Verso, 1994. – 416 p.

[15] Farrell H., Newman A.L. Weaponized interdependence: How global economic networks shape state coercion // *International Security*. – 2019. – Vol.44(1). – P.42–79.

[16] Alter K.J., Meunier S. The politics of international regime complexity // *Perspectives on Politics*. – 2009. – Vol.7(1). – P.13–24.

[17] Gehring T., Faude B. The dynamics of regime complexes: Microfoundations and systemic effects // *Global Governance*. – 2013. – Vol.19(1). – P.119–130.

[18] Gray J. Life, death, or zombie? The vitality of international organizations // *International Studies Quarterly*. – 2018. – Vol.62(1). – P.1–13.

[19] Lake D.A. Hierarchy in international relations. – Ithaca: Cornell University Press, 2009. – 256 p.

[20] Mattern J.B., Zarakol A. Hierarchies in world politics // *International Organization*. – 2016. – Vol.70(3). – P.623–654.

ЗАВИСИМОСТЬ, ИЕРАРХИЯ И ИНСТИТУЦИОНАЛЬНАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ: ПОЛИТИКО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ДВОЙНОЙ ЗАВИСИМОСТИ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

*Сейтқожа Е.Е.¹

*¹ Казахский университет международных отношений и мировых языков
имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Аннотация. Почему повторяющиеся внешние шоки не приводят к диверсификации в Центральной Азии? Существующие теории зависимости, иерархии и регионального институционализма, как правило, предполагают, что уязвимость стимулирует выход, замену партнеров или стратегическое

хеджирование. На основе сравнительного анализа Казахстана, Кыргызстана и Узбекистана в статье показано, что эти ожидания не подтверждаются эмпирически. Вместо этого государства региона воспроизводят устойчивую модель двойной зависимости, в рамках которой российские институциональные и инфраструктурные иерархии и китайские рыночные и финансовые связи функционируют параллельно и взаимно усиливают друг друга. Используя качественное процесс-трейсинг исследование, данные по торговле и долгу, анализ институционального участия и диагностические «шок-тесты» (санкции против России, сокращение китайского внешнего кредитования, кризис цепочек поставок в период COVID-19), статья показывает, что попытки сократить зависимость от одного внешнего актора систематически усиливают зависимость от другого. Шоки не создают условий для выхода или диверсификации, а перераспределяют уязвимость внутри двойной структуры. Полученные результаты ставят под сомнение односторонние модели зависимости, концепции хеджирования и теории режимной сложности и предлагают политэкономическое объяснение устойчивости взаимодополняющих внешних иерархий в условиях многополярности.

Ключевые слова: двойная зависимость, Центральная Азия, политическая экономия, иерархия и институты, внешние шоки

ТӘУЕЛДІЛІК, ИЕРАРХИЯ ЖӘНЕ ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҚ: ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ ҚОСАРЛАНҒАН ТӘУЕЛДІЛІКТІҢ САЯСИ-ЭКОНОМИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

*Сейтқожа Е.Е.¹

*¹ Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Неліктен қайталанатын сыртқы шоктар Орталық Азияның әртараптандыруна алып келмейді? Тәуелділік, иерархия және аймақтық институционализм теориялары әдетте “шағын” мемлекеттерді аймақтық ұйымдардан шығуын, серіктестер мен әріптестерді алмастыруын немесе хеджингке жүгінуін болжайды. Қазақстан, Қырғызстан және Өзбекстанды салыстырмалы талдау негізінде бұл мақала аталған болжамдардың эмпирикалық тұрғыдан расталмайтынын көрсетеді. Аймақта “қосарланған тәуелділік” деп сипаттауға болатын тұрақты құрылым қалыптасқан: Ресей аймақтық елдермен қарым-қатынаста институционалдық және инфрақұрылымдық иерархияларға сенім артса, Қытай нарықтық және қаржылық байланыстарға жүгінеді. Нәтижесінде, аталмыш мемлекеттердің біреуінің ықпалының төмендеуі екіншісінің аймақтағы ықпалының өсуіне алып келеді. Сапалық процесс-трейсинг, сауда және қарыз деректері,

аймақтық ұйымдарға мүшелік сынды мәліметтер және «шок-тесттер» (Ресейге қарсы санкциялар, Қытайдың сыртқы несиелеуінің қысқаруы, COVID-19 сауда және жеткізу тізбектерінің дағдарысы) арқылы мақала бір акторға тәуелділікті азайту әрекеттері екінші акторға тәуелділікті күшейтетінін дәлелдейді.

Тірек сөздер: қосарланған тәуелділік, Орталық Азия, саяси экономика, иерархия және институттар, сыртқы шоктар

Received / Мақала түсті / Статья поступила: 14.12.2025.

Accepted / Жариялауға қабылданды / Принята к публикации: 27.03.2026.

Information about author:

Seitkozha Y.Y. - PhD student of the EP “International Relations”, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: elnur.yermek@gmail.com

Автор туралы мәлімет:

Сейтқожа Е.Е. - PhD докторанты, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: elnur.yermek@gmail.com

Сведения об авторе:

Сейтқожа Е.Е. - PhD докторант, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: elnur.yermek@gmail.com

UDC 327

IRSTI 11.25.15

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.024>

TRANSFORMATION OF SOCIO-POLITICAL PROCESSES IN CENTRAL ASIA AND THEIR IMPACT ON KAZAKHSTAN

Seitakhmetova N.L.¹, Zhandossova Sh.M.², *Nurov M.M.³

^{1,2} Institute of Philosophy, Political Science and Religious Studies CS MSHE
RK, Almaty, Kazakhstan

^{*3} Kazakhstan Center for Humanitarian and Political Trends, Turan University,
Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article offers a comprehensive analysis of the evolution of socio-political processes in Central Asia and their implications for Kazakhstan's developmental trajectory over four decades (1980–2020). The study spans the period from late-Soviet transformations to the end of the second decade of the twenty-first century. Drawing on comparative-historical and systems-based approaches, the author identifies key drivers of regional dynamics, mechanisms of mutual influence among Central Asian states, and the distinctive features of Kazakhstan's pathway of political modernization. Particular attention is devoted to the "color revolutions" in Kyrgyzstan, patterns of authoritarian consolidation in Uzbekistan and Turkmenistan, and Tajikistan's post-conflict development, assessing how these experiences shaped Kazakhstan's model of managed transformation.

The article further argues that regional interdependence operates through several channels – demonstration effects, security spillovers, migration, and water–energy disputes – thereby linking domestic governance choices in Kazakhstan to shifts in the wider regional environment. It also considers the role of external actors and changing geopolitical configurations in structuring reform incentives and constraints across the region. The findings contribute to scholarship on post-Soviet state-building and Central Asian regionalism by specifying how regional-level shocks and policy experimentation translate into national trajectories of stability, institutional adaptation, and selective modernization.

Keywords: Central Asia, Kazakhstan, political transformation, regionalism, post-Soviet space, authoritarianism, political stability, geopolitics

Funding: This research has been funded by the Committee of Science of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (Grant No. BR27195711 «Socio-political processes in Kazakhstan (1980-2020): the experience of democratization and the formation of a Fair state»).

Introduction

Central Asia constitutes a distinctive region in which historical traditions, the Soviet legacy, and the pressures of globalization intersect. From the 1980s through 2020, the states of the region moved from the status of union republics within the USSR to sovereign polities with their own models of political and economic development. Kazakhstan – Central Asia’s largest republic by territory and among its most economically advanced – has consistently occupied a special position within the region’s geopolitical and institutional landscape.

The relevance of this study is determined by several factors. First, political processes in Central Asia exhibit a wide range of post-Soviet transformation trajectories – from comparatively stable authoritarian regimes to recurrent episodes of political crisis. Second, regional developments have exerted a direct influence on Kazakhstan’s domestic political environment. Third, understanding the mechanisms of regional interaction is critical for anticipating future trajectories under conditions of a transforming global order [1].

The research problem lies in the limited theoretical elaboration of how regional socio-political processes shape national development in individual Central Asian states, Kazakhstan in particular. Existing scholarship tends to concentrate either on country-specific analyses or on region-wide trends, while devoting insufficient attention to patterns of interdependence, cross-case linkages, and mutual influence.

The aim of the study is to identify and analyze the key socio-political processes in Central Asia during 1980–2020 and to specify the mechanisms through which they have influenced Kazakhstan’s political development.

The study addresses the following objectives:

1. To conduct a comprehensive analysis of socio-political transformations in the Central Asian states between 1980 and 2020, identifying the principal stages of regional development, the characteristics of political regimes, and their evolution over time.

2. To determine the mechanisms and channels through which regional processes affect Kazakhstan’s political development, taking into account the role of external actors in shaping regional dynamics.

Literature Review

Studies of political processes in Central Asia can be conventionally grouped into several strands. The first strand comprises works that examine the region’s post-Soviet transformation as a whole. A foundational contribution to understanding Central Asian specificity is associated with M. Olcott [2], who emphasizes the significance of clan-based structures and informal institutions. B. Kumarov [3] and A. Junusova [4] analyze key features of political-system formation in the context of nation-building.

The second strand focuses on authoritarianism and democratization. Classic works on authoritarian-regime theory by S. Levitsky and L. Way [5] (Levitsky & Way, 2010) are applicable to the analysis of Central Asian cases. Kazakhstani scholars D. Satpayev [6] and R. Zhangozha [7] (2020) explore the distinctive characteristics of Kazakhstan's "managed authoritarianism" and the mechanisms through which it adapts to changing conditions. N. Masanov [8] proposed the concept of a "nomadic civilization" as an important factor shaping political culture.

The third strand addresses regional security and geopolitics. Studies by A. Kortunov [9] and K. Bogatyrev [10] examine the role of external actors – Russia, China, and the United States – in Central Asian politics. The Kazakhstani researcher M. Laumulin [11] treats Central Asia as a space of geopolitical competition. S. Zhusupov [12] investigates issues of water and energy security as sources of regional tension.

The fourth strand consists of country-specific case studies. The "color revolutions" in Kyrgyzstan are analyzed in the works of K. Collins [13] and E. Schatz [14]. Uzbekistan's transformation in the post-Karimov period is examined by Heideman [15]. Tajikistan's post-conflict trajectory is discussed in the research of I. Olimova [16].

The fifth strand encompasses scholarship on economic integration and regionalism. R. Pomfret [17] analyzes economic linkages in the region and the role of China's Belt and Road Initiative. K. Sultanov [18] explores contradictions between national interests and regional cooperation.

Despite the breadth of the existing literature, the mechanisms through which regional processes are translated into the national-level dynamics of individual states remain insufficiently examined. Most studies concentrate either on region-wide trends or on domestic developments, without systematically identifying the linkages between them. The present study seeks to address this gap by offering a comprehensive analysis of regional influence on Kazakhstan's socio-political processes over a forty-year period.

Materials and methods

The methodological foundation of this study is a comprehensive approach that integrates several research strategies and methods. The principal theoretical framework is the comparative-historical method, which makes it possible to trace the trajectories of political development across the five Central Asian states over time and to identify both shared patterns and distinctive features [19]. This approach is particularly productive for the analysis of post-Soviet transformations, given their common point of departure.

Systems analysis is employed to conceptualize Central Asia as a regional system in which changes in one component affect others [20]. This perspective

helps to identify mechanisms of regional interaction and channels through which influence is transmitted. Neo-institutionalism is used to examine the role of formal and informal institutions in political processes [21, 22], which is especially important for Central Asia in light of the salience of informal practices—clan-based networks, patronage, and personalized ties. The theory of authoritarian regimes is applied to develop a typology of the region's political systems and to analyze the mechanisms underpinning their durability and transformation [23]. A geopolitical perspective helps to clarify the influence of external actors on regional dynamics and the role of geographic factors [24, 25].

With regard to data collection and analysis, the study relies on document analysis, including official texts (constitutions, laws, development strategies), speeches by political leaders, and programmatic documents produced by political parties and civil society movements. Media content analysis is used to identify discursive practices and representations of regional events within Kazakhstan's information environment.

Statistical data from international organizations (the United Nations, the World Bank, and the International Monetary Fund), along with national statistical agencies, are analyzed to assess key socio-economic indicators. Comparative analysis of political regimes draws on democracy indices (Freedom House, V-Dem, the Economist Intelligence Unit) and governance measures (Worldwide Governance Indicators).

Results

Analysis of Socio-Political Processes in Central Asia: Periodization and Key Trends

The onset of transformational processes in Central Asia is commonly associated with the *perestroika* reforms initiated by M. S. Gorbachev in 1985. The response of the Central Asian republics to liberalization, however, differed markedly from that of the European part of the USSR. As Olcott observes [2], regional elites tended to perceive *perestroika* less as an opportunity for modernization than as a challenge to the established order.

A pivotal episode that revealed the region's specificity was the December 1986 events in Alma-Ata (Zheltoksan). The replacement of the First Secretary of the Communist Party of Kazakhstan's Central Committee, D. Kunayev, with an ethnic Russian, G. Kolbin, triggered mass protests by Kazakhstani youth [8]. Although the demonstrations were suppressed, they became an early signal of rising national self-awareness and of the growing political salience of ethnicity. In Junusova's assessment [4], the Zheltoksan events laid important foundations for Kazakhstan's national movement and demonstrated the potential for mass mobilization.

In Uzbekistan, the late 1980s were marked by rising interethnic tensions. The Fergana events of 1989, linked to clashes between Uzbeks and Meskhetian Turks, highlighted the fragility of interethnic accommodation [3]. In Tajikistan, contradictions among regional groupings intensified, foreshadowing the civil war that would follow.

Kyrgyzstan experienced the Osh events of 1990—a major conflict between Kyrgyz and Uzbeks that resulted in hundreds of casualties and exposed the limited capacity of Soviet institutions to manage ethnic tensions [13]. Turkmenistan remained the most stable republic, a condition often attributed to the republic leadership's stringent political control and to a lower degree of ethnic heterogeneity.

A crucial feature of the late-Soviet period was the formation of national elites who subsequently led the newly independent states. In Kazakhstan, N. A. Nazarbayev, after becoming First Secretary of the Communist Party of Kazakhstan in 1989, began a gradual “Kazakhization” of the republican nomenklatura [1]. In Uzbekistan and Turkmenistan, I. Karimov and S. Niyazov consolidated authority in a broadly similar manner while still within the Soviet system.

The dissolution of the USSR in December 1991 found the Central Asian republics relatively unprepared for independence. As Pomfret notes [17], unlike the Baltic states or the South Caucasus – where national movements actively pursued statehood – in Central Asia sovereignty emerged less as a deliberate political choice than as a consequence of the center's disintegration. This circumstance substantially shaped subsequent trajectories across the region.

The first decade of independence became a period of state-building and of selecting models of political and economic development. All five states confronted shared challenges: the creation of national institutions, economic crisis, identity formation, and the construction of foreign-policy relations [9].

Under N. A. Nazarbayev, Kazakhstan pursued gradual economic reforms while prioritizing political stability. The 1995 Constitution institutionalized a presidential system with extensive executive powers [6]. Economic policy emphasized attracting foreign investment, particularly in the oil and gas sector. The relocation of the capital to Astana in 1997 served as a symbol of a new state project. Ethnic policy was articulated through the concept of a “Kazakhstani nation,” intended to integrate a multiethnic society [8].

Uzbekistan, under I. Karimov, adopted the most autarkic development model in the region. Economic policy was characterized by gradual reform and the preservation of a substantial state sector [3]. The political regime was rigidly authoritarian and did not tolerate opposition. A defining feature of Uzbek politics was the campaign against Islamic radicalism, which intensified after the emergence of the Islamic Movement of Uzbekistan (IMU) in the Fergana Valley in the mid-1990s.

Kyrgyzstan, under President A. Akayev, initially positioned itself as the region's most democratic state – an “island of democracy” [13]. The 1993 Constitution envisaged a degree of separation of powers. By the late 1990s, however, the regime was becoming increasingly authoritarian, shaped by economic hardship and by presidential efforts to retain power. Kyrgyzstan nevertheless remained the most open Central Asian state to Western influence.

Tajikistan underwent the most dramatic experience of the 1990s: a civil war (1992–1997) that, according to various estimates, claimed between 50,000 and 100,000 lives [16]. The conflict was multidimensional, encompassing regional, ideological, and clan-based cleavages. The rise of E. Rahmon and the signing of the General Peace Agreement in 1997 ended open warfare, yet the consequences of the conflict continued to shape the country's development. A significant share of the population was forced into migration, predominantly to Russia.

Turkmenistan, under S. Niyazov (Turkmenbashi), moved toward a personality cult and a rigid authoritarian system with elements of totalitarianism [10]. The economy – supported by substantial natural gas reserves – remained fully subordinated to the state. Foreign policy was defined by neutrality, formalized in a 1995 UN resolution.

For Kazakhstan, the experiences of neighboring states carried particular significance. Tajikistan's civil war underscored the risks associated with weak state institutions and uncontrolled political competition, reinforcing elite preferences for “managed stability” [7]. Kyrgyzstan's trajectory suggested that formal democratization without economic development and robust institutions can generate political instability. Uzbekistan's closed model was likewise not viewed as desirable, insofar as it constrained economic development.

Consolidation of Authoritarianism and Regional Crises

The early twenty-first century marked a period of authoritarian consolidation across the region, while also bringing severe political crises – most notably in Kyrgyzstan. The September 11 attacks in 2001 and the subsequent operation in Afghanistan intensified the U.S. presence in Central Asia, reshaping the region's strategic environment and influencing its political dynamics [11].

The “color revolutions” in Kyrgyzstan became one of the defining regional developments of this period. The 2005 “Tulip Revolution” led to the ousting of President A. Akayev and the rise of K. Bakiyev [13]. Yet the new leadership quickly reproduced many of the predecessor regime's authoritarian practices, precipitating another crisis and Bakiyev's removal in April 2010. The interethnic violence that followed in Osh and Jalal-Abad in June 2010 exposed the depth of Kyrgyzstan's social and ethnic cleavages [14].

For Kazakhstan, these Kyrgyz events carried strong demonstrative effects. They showed that mass protest could dislodge even an entrenched president and reinforced the Kazakhstani elite's determination to prevent comparable сценарии

at home. As Satpayev notes [6], after 2005 Kazakhstan tightened controls over opposition forces and civil society and imposed additional constraints on media freedom.

The Andijan events of 2005 in Uzbekistan constituted another pivotal moment. The violent suppression of protests in Andijan resulted in hundreds of casualties and sharply worsened Uzbekistan's relations with the West [3]. The Karimov regime used these events to further harden political control and to intensify repression against any forms of unauthorized political activity.

Kazakhstan's leadership closely monitored the Uzbek experience. On the one hand, the harshness of Karimov's approach was viewed as excessive and potentially counterproductive. On the other, the Andijan episode underscored the perceived necessity of preventive control over radical movements [7].

In this period, Tajikistan was engaged in post-conflict recovery. President E. Rahmon gradually consolidated power, moving away from key provisions of the 1997 peace agreement. By the late 2000s, Tajikistan had evolved into a personalist autocracy with elements of family-clan rule, while its economy became increasingly dependent on remittances from labor migrants working in Russia [16].

Turkmenistan, following S. Niyazov's death in 2006, experienced a transfer of power to G. Berdymukhamedov. The new president introduced limited, largely cosmetic liberalizing reforms, slightly opening the country to the outside world while preserving the core features of an authoritarian system [10].

This period was also characterized by the intensification of water–energy disputes among the region's states. A persistent tension emerged between Kyrgyzstan and Tajikistan, which prioritized hydropower development, and Uzbekistan and Kazakhstan, which depended heavily on water resources for agriculture [12]. The construction of the Rogun hydropower plant in Tajikistan provoked particularly sharp objections from Uzbekistan.

For Kazakhstan, these years coincided with rapid economic growth driven by high oil prices. This enabled the regime to pursue an active social policy and to reinforce legitimacy through the distribution of resources [1]. At the same time, regional developments served as a reminder of the fragility of stability and of the importance of preventing social and political crises.

New Challenges and Shifts

The 2011–2020 period was shaped by new regional and global challenges. Although the 2011 Arab Spring did not directly affect Central Asia, it exerted a psychological impact on regional elites by heightening fears of mass protest and regime instability [9].

In Kazakhstan, December 2011 was marked by the tragic events in Zhanaozen, where clashes between oil workers and police resulted in fatalities. These events served as a serious сигнал that social grievances could surface

even in a comparatively prosperous Kazakhstan [6]. After 2014, falling oil prices contributed to the devaluation of the tenge and broader economic difficulties, which in turn intensified social tensions.

A major turning point of the period was the leadership transition in Uzbekistan following I. Karimov's death in 2016. Sh. Mirziyoyev's rise to power signaled the start of wide-ranging reforms – economic liberalization, greater openness to the outside world, and the improvement of relations with neighboring states [15]. Uzbekistan's transformation became an important example of the possibility of reform within authoritarian systems and shaped regional debates about the need for modernization.

Following the 2010 constitutional changes, Kyrgyzstan shifted to a parliamentary form of government, becoming the only state in the region to adopt such a system. However, frequent changes of government and parliamentary volatility highlighted the constraints posed by underdeveloped political institutions [13]. Nevertheless, by the end of the second decade of the twenty-first century, Kyrgyzstan remained the most politically pluralistic state in Central Asia.

Tajikistan continued along a path of personalist consolidation. The 2016 constitutional amendments effectively established lifelong presidential rule for E. Rahmon and opened the possibility of a succession transfer to his son [16]. Economic conditions remained difficult, and dependence on remittances from labor migrants persisted.

Turkmenistan, under G. Berdymukhamedov, remained the region's most closed state. A personality cult—less extravagant than under Niyazov but still evident—continued to structure political life. The gas sector remained the backbone of the economy [10].

Another significant feature of the period was the expansion of Chinese influence through the Belt and Road Initiative, launched in 2013. China became the largest trading partner and investor across the region, reshaping the balance of external influence [17]. For Kazakhstan, which shares the region's longest border with China, this generated opportunities for economic development while also raising concerns related to sovereignty and national security.

These years were also marked by preparations for leadership succession in Kazakhstan. Having governed for nearly three decades, N. A. Nazarbayev was approaching the age of 80, making questions of succession increasingly salient [7]. Uzbekistan's post-Karimov transition offered certain reference points while also underscoring the potential unpredictability of such processes. In March 2019, presidential authority was transferred from N. A. Nazarbayev to K.-Zh. Tokayev, inaugurating a new phase in Kazakhstan's political development. Yet through the end of 2020, Nazarbayev retained significant influence as Leader of the Nation and Chair of the Security Council.

By the end of the period under review, the Central Asian states presented a heterogeneous landscape of political regimes. Kazakhstan maintained the profile of a relatively stable authoritarian state with elements of political modernization. Uzbekistan was undergoing large-scale reforms. Kyrgyzstan illustrated the difficulties of parliamentary governance under conditions of weak institutions. Tajikistan and Turkmenistan remained hard autocracies characterized by personalism and, to varying degrees, dynastic tendencies.

Discussion

Events in neighboring states generate an “example effect” – either positive or negative. Kyrgyzstan’s “color revolutions” demonstrated to Kazakhstan’s elite the risks associated with weakening control and liberalizing the political system [6]. After each Kyrgyz crisis, Kazakhstan tended to strengthen measures of oversight over the opposition, NGOs, and the media. The 2005 and 2010 crises in Kyrgyzstan were followed by revisions to Kazakhstan’s legislation on public assemblies, political parties, and mass media. By contrast, Uzbekistan’s post-2016 reforms created a more positive example of modernization without an immediate loss of political control, which may have informed debates within Kazakhstan’s elite about the scope and necessity of reform. Tajikistan’s civil war in the 1990s served as a cautionary illustration of how political instability and weak state institutions can escalate, reinforcing an elite consensus in Kazakhstan that stability should take precedence over political liberalization.

Tajikistan’s civil war and the subsequent economic underdevelopment of Tajikistan and Kyrgyzstan contributed to significant migration flows into Kazakhstan [12]. By various estimates, between 500,000 and one million labor migrants from neighboring states were present in Kazakhstan by the late 2010s. This generated social tensions—especially in the country’s south—affected labor markets, and required adjustments in migration policy. The presence of large migrant communities also created the potential for the cross-border diffusion of radical ideas. Consequently, the Kazakhstani government had to develop mechanisms for regulating migration while balancing economic needs against social risks. Migration also influenced the ethnic composition of Kazakhstan’s southern regions, making careful ethnic policy and community-level governance particularly salient.

Despite aspirations for autonomy, the region’s states remain economically interconnected. Water–energy disputes—especially the controversy surrounding the Rogun hydropower plant—directly affect Kazakhstan’s interests [12]. As a major agricultural producer, Kazakhstan depends on transboundary water resources, particularly in its southern regions. Hydropower projects in the upstream areas of Kyrgyzstan and Tajikistan may pose risks to the water supply of Kazakhstani regions. Trade relations, transit routes, and labor migration create

channels of economic interdependence, and crises in one country can generate spillover effects for neighbors. For example, Uzbekistan's economic difficulties in the 1990s and 2000s affected cross-border trade and the economies of southern Kazakhstan's border regions. The development of transport corridors through Central Asia requires sustained regional cooperation, which makes Kazakhstan partially dependent on the policy choices of its neighbors.

Islamist radicalism, which became visible in the 1990s in Uzbekistan and Tajikistan, has consistently been viewed by Kazakhstan's leadership as a serious threat [9]. The emergence of the Islamic Movement of Uzbekistan (IMU) in the Fergana Valley and its attempts to penetrate Kyrgyz territory created risks for Kazakhstan's southern regions. The participation of citizens from Central Asian states in conflicts in Afghanistan, Syria, and Iraq raised concerns about the return of radicalized fighters. These dynamics encouraged security cooperation through organizations such as the Shanghai Cooperation Organisation (SCO) and the Collective Security Treaty Organization (CSTO), but also contributed to restrictions on civil liberties under the banner of counterterrorism. Kazakhstan developed cooperation with neighboring security services through information-sharing on suspected persons and groups, which in turn shaped domestic policy in the areas of religious freedom and migration control.

Geopolitical competition among major powers—Russia, China, the United States, and the European Union—in Central Asia influences Kazakhstan's position [11, 25]. The presence of the U.S. military base at Manas in Kyrgyzstan (2001–2014) introduced a new geopolitical configuration in the region, affecting Kazakhstan's relations with both the United States and Russia. Chinese investment through the Belt and Road Initiative altered the regional economic balance, creating opportunities for Kazakhstan while also raising new challenges. Russia's security integration through the CSTO—of which Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Tajikistan are members—creates specific security commitments. As the region's largest economy, and as a state sharing extensive borders with both Russia and China, Kazakhstan sits at the epicenter of these dynamics and must balance among multiple centers of influence. Kazakhstan's multi-vector foreign policy is, in part, a response to the region's evolving geopolitical environment.

National-identity discourses emerging in neighboring states also shape debates within Kazakhstan [4, 8]. Ethnic nationalism in adjacent republics posed challenges to Kazakhstan's model of a “multiethnic nation.” For instance, Uzbekistan's policy of “Uzbekization” in the 1990s influenced discussions over language policy in Kazakhstan. The region's Islamic renaissance likewise affected the place of religion in Kazakhstan's public life. Rising Islamic identification in Uzbekistan and Tajikistan in the 1990s, after decades of Soviet atheism, exerted societal pressure toward greater religiosity. Cultural ties among the region's peoples, a shared history, and linguistic proximity—especially among Turkic

groups—create channels for the diffusion of ideas and practices. Kazakhstani intellectual circles closely followed cultural and intellectual developments in neighboring countries, which shaped national debates over modernization, tradition, and identity.

The diffusion of institutional practices and political “technologies” occurs through regional elite networks [5]. Kazakhstan drew on neighboring experiences in managing political processes, engaging with opposition actors, and organizing elections. For example, electoral-management techniques used in one country could become known to elites in others and be adapted to local conditions. Practices of oversight and restriction targeting NGOs and media also circulated through regional learning. At the same time, negative lessons served as warnings against certain choices: Kyrgyzstan’s experience highlighted the risks of overly rapid liberalization; Andijan illustrated the dangers of excessive coercion; and Tajikistan underscored the risks of state weakness. Regional organizations such as the SCO, the CSTO, and the Eurasian Economic Community (later the EAEU) provided venues for the exchange of governance experiences among regional elites. Informal ties among political and economic elites further facilitated the circulation of practices and ideas.

Conclusion

The analysis of socio-political processes in Central Asia and their impact on Kazakhstan over four decades (1980–2020) suggests that the region constitutes a complex system of interconnected states in which developments in one country inevitably affect its neighbors through multiple mechanisms—from demonstration effects to economic interdependence and migration linkages.

As the region’s largest and most economically developed state, Kazakhstan occupies a distinctive position. On the one hand, it shapes regional dynamics through its policies and the example it provides. On the other hand, developments in neighboring countries—Kyrgyz revolutions, Tajikistan’s civil war, and Uzbekistan’s reform trajectory—have significantly influenced the choices of Kazakhstan’s elites and the broader course of national development.

The period under review shows that Kazakhstan succeeded in developing its own model of development, avoiding both the revolutionary upheavals experienced by Kyrgyzstan and the extreme closure characteristic of Turkmenistan. This model rested on a combination of political stability, economic pragmatism, and a multi-vector foreign policy. Importantly, however, it did not emerge in a vacuum; it was shaped through a continuous engagement with regional experience—both positive and negative.

By 2020, the region had entered a new phase marked by leadership successions, economic pressures, and intensified geopolitical competition. The Zhanaozen events (2011) and Kazakhstan’s leadership transition (2019)

demonstrated that even comparatively stable systems require adaptation and reform. Uzbekistan's post-2016 reforms, in turn, illustrated the possibility of managed transformation within authoritarian regimes.

Future research should focus on emerging forms of regional cooperation and conflict, evaluate the effectiveness of different models of political transformation, and assess how a changing global order is reshaping regional dynamics. Of particular interest is a comparative analysis of leadership-transition models and their implications for political stability and economic development.

Central Asia remains a region where tradition and modernization, national interests and regional interdependence, domestic dynamics and external influences, are tightly intertwined. Understanding the mechanisms of this interaction is essential both for scholarly analysis and for practical policymaking.

REFERENCES

[1] Nazarbayev N.A. *Kazakhstanskii put'* (The Kazakhstani path). – Karaganda: Glasir, 2014. [in Russ.].

[2] Olcott M.B. *Central Asia's Second Chance*. – Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, 2005.

[3] Kumarov B.S. *Politicheskie rezhimy Tsentral'noi Azii: sravnitel'nyi analiz* [Political regimes of Central Asia: a comparative analysis]. – Bishkek: Ilim, 2017. [in Russ.].

[4] Junusova A.K. *Etnopoliticheskie protsessy v Kazakhstane: istoriya i sovremennost'* [Ethnopolitical processes in Kazakhstan: history and the present]. – Almaty: Qazaq universiteti, 2013. [in Russ.].

[5] Levitsky S., Way L.A. *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

[6] Satpayev D.K. *Politicheskaya modernizatsiya Kazakhstana: mezhd avtoritarizmom i demokratiei* [Political modernization of Kazakhstan: between authoritarianism and democracy], *Tsentral'naya Aziya i Kavkaz*, 2015, vol. 18, No. 4, pp. 23–38. [in Russ.].

[7] Zhanqozha R.S. *Politicheskie transformatsii v postsovetском Kazakhstane: instituty i aktory* [Political transformations in post-Soviet Kazakhstan: institutions and actors], *Tsentral'naya Aziya i Kavkaz*, 2020, vol. 23, No. 2, pp. 45–62. [in Rus.].

[8] Masanov N.E. *Kochevaya tsivilizatsiya kazakhov: osnovy zhiznedeyatel'nosti nomadnogo obshchestva* [The nomadic civilization of the Kazakhs: foundations of nomadic society]. – Almaty: Sotsinvest; Moskva: Gorizont, 2002. [in Russ.].

[9] Kortunov A.V. *Tsentral'naya Aziya v novoi geopoliticheskoi real'nosti* [Central Asia in the new geopolitical reality] [Electronic resource], *Rossiiskii*

sovet po mezhdunarodnym delam (Russian International Affairs Council], 2018. [in Russ.].

[10] Bogatyryov K.A. Turkmenistan v XXI veke: politicheskaya sistema i vneshnyaya politika [Turkmenistan in the 21st century: political system and foreign policy]. – Moskva: Aspekt Press, 2016. [in Russ.].

[11] Laumulin M.T. Tsentral'naya Aziya v sovremennoi mirovoi politike [Central Asia in contemporary world politics]. – Almaty: KISI pri Prezidente RK, 2019. [in Russ.].

[12] Zhusupov S.B. Vodno-energeticheskie problemy Tsentral'noi Azii: konflikty i perspektivy sotrudnichestva [Water–energy problems of Central Asia: conflicts and prospects for cooperation]. – Almaty: Institut mirovoi ekonomiki i politiki, 2018. [in Russ.].

[13] Collins K. Clan Politics and Regime Transition in Central Asia. – Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

[14] Schatz E. Modern Clan Politics: The Power of “Blood” in Kazakhstan and Beyond. – Seattle: University of Washington Press, 2004.

[15] Heideman L. Reforms in Uzbekistan: Genuine Change or Authoritarian Upgrading? // Central Asian Survey. – 2020. – Vol. 39. – No. 4. – P. 527–545.

[16] Olimova I.S. Tadjikistan: postkonfliktnoe razvitie i vyzovy bezopasnosti [Tajikistan: post-conflict development and security challenges]. – Dushanbe: Institut vostokovedeniya, 2018. [in Russ.].

[17] Pomfret R. The Central Asian Economies in the Twenty-First Century: Paving a New Silk Road. – Princeton: Princeton University Press, 2019.

[18] Sultanov K.A. Regional'naya integratsiya v Tsentral'noi Azii: problemy i perspektivy [Regional integration in Central Asia: problems and prospects]. Vestnik MGIMO-Universiteta, 2020, vol. 13, No. 2, pp. 167–185. [in Russ.].

[19] Lijphart A. Comparative Politics and the Comparative Method // American Political Science Review. – 1971. – Vol. 65. – No. 3. – P. 682–693.

[20] Easton D. A Framework for Political Analysis. – Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1965.

[21] North D.C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. – Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

[22] Helmke G., Levitsky S. Informal Institutions and Comparative Politics: A Research Agenda // Perspectives on Politics. – 2004. – Vol. 2. – No. 4. – P. 725–740.

[23] Geddes B., Wright J., Frantz E. Autocratic Breakdown and Regime Transitions: A New Data Set // Perspectives on Politics. – 2014. – Vol. 12. – No. 2. – P. 313–331.

[24] Mackinder H.J. The Geographical Pivot of History // The Geographical Journal. – 1904. – Vol. 23. – No. 4. – P. 421–437.

[25] Brzezinski Z. The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives. – New York: Basic Books, 1997.

ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК-САЯСИ ПРОЦЕСТЕРДІҢ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ҚАЗАҚСТАНҒА ЫҚПАЛЫ

Сейтахметова Н.Л.¹, Жандосова Ш.М.², *Нуров М.М.³

^{1,2} ҚР ҒЖБМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институты,
Алматы, Қазақстан

*³ Қазақстан гуманитарлық-саяси конъюнктура орталығы, «Тұран»
университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақала Орталық Азиядағы әлеуметтік-саяси үдерістердің эволюциясын және олардың Қазақстанның даму траекториясына төрт онжылдық (1980–2020 жж.) бойы тигізген салдарын кешенді түрде талдайды. Зерттеу кешкеңестік трансформациялардан ХХІ ғасырдың екінші онжылдығының аяқталуына дейінгі кезеңді қамтиды. Салыстырмалы-тарихи және жүйелік тәсілдерге сүйене отырып, автор өңірлік динамиканың негізгі қозғаушы факторларын, Орталық Азия мемлекеттерінің өзара ықпал ету механизмдерін және Қазақстанның саяси модернизация жолының айрықша қырларын айқындайды. Қырғызстандағы «түрлі-түсті революцияларына», Өзбекстан мен Түрікменстандағы авторитарлық консолидация үлгілеріне, сондай-ақ Тәжікстанның постқақтығыстық дамуына ерекше назар аударылып, аталған тәжірибелердің Қазақстандағы басқарылатын трансформация моделінің қалыптасуына қалай әсер еткені бағаланады.

Мақалада бұдан әрі өңірлік өзара тәуелділік бірнеше арна арқылы жүзеге асатыны – демонстрациялық әсерлер, қауіпсіздік саласындағы тәуекелдердің «таралуы», көші-қон және су-энергетикалық қайшылықтар арқылы – көрсетіліп, осы арқылы Қазақстандағы ішкі басқару таңдаулары кеңірек өңірлік ортадағы өзгерістермен байланыстырылатыны негізделеді. Сонымен қатар сыртқы акторлардың рөлі және өзгермелі геосаяси конфигурациялар өңір бойынша реформалардың ынталандырулары мен шектеулерін қалыптастыратын факторлар ретінде қарастырылады. Нәтижелер посткеңестік мемлекет құру және орталықазиялық регионализм жөніндегі зерттеулерге үлес қосып, өңірлік деңгейдегі шоктар мен саясаттағы сынақтардың ұлттық деңгейдегі тұрақтылық, институционалдық бейімделу және селективті модернизация траекторияларына қалай айналатынын нақтылайды.

Тірек сөздер: Орталық Азия, Қазақстан, саяси трансформация, регионализм, посткеңестік кеңістік, авторитаризм, саяси тұрақтылық, геосаясат

Қаржыландыру: Мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің бағдарламалық-мақсатты қаржыландыру шеңберінде дайындалған (BR27195711 «Қазақстандағы әлеуметтік-саяси процестер (1980-2020): демократияландыру тәжірибесі және Әділетті мемлекеттің қалыптасуы»).

ТРАНСФОРМАЦИЯ СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА КАЗАХСТАН

Сейтахметова Н.Л.¹, Жандосова Ш.М.², *Нуров М.М.³

^{1,2} Институт философии, политологии и религиоведения КН МНВО РК,
Алматы, Казахстан

*³ Казахстанский центр гуманитарно-политической конъюнктуры,
Университет «Туран», Алматы, Казахстан

Аннотация. Статья посвящена комплексному анализу эволюции социально-политических процессов в Центральной Азии и их воздействия на траекторию развития Казахстана на протяжении четырех десятилетий (1980-2020 гг.). Исследование охватывает период от позднесоветских трансформаций до завершения второго десятилетия XXI века. На основе сравнительно-исторического и системного подходов автор выявляет ключевые факторы региональной динамики, механизмы взаимовлияния государств Центральной Азии и специфику казахстанского пути политической модернизации. Особое внимание уделяется анализу «цветных революций» в Кыргызстане, авторитарной стабилизации в Узбекистане и Туркменистане, таджикского постконфликтного развития и их влияния на формирование казахстанской модели управляемой трансформации.

Далее в статье утверждается, что региональная взаимозависимость действует по нескольким каналам – через демонстрационные эффекты, «перетекание» рисков в сфере безопасности, миграцию и водно-энергетические противоречия, тем самым связывая выборы внутреннего управления в Казахстане со сдвигами в более широкой региональной среде. Также рассматривается роль внешних акторов и изменяющихся геополитических конфигураций в формировании стимулов и ограничений реформ в регионе. Полученные результаты вносят вклад в исследования

постсоветского государственного строительства и центральноазиатского регионализма, уточняя, каким образом шоки регионального уровня и эксперименты в политике трансформируются в национальные траектории стабильности, институциональной адаптации и селективной модернизации.

Ключевые слова: Центральная Азия, Казахстан, политическая трансформация, регионализм, постсоветское пространство, авторитаризм, политическая стабильность, геополитика

Финансирование: Статья подготовлена в рамках программно-целевого финансирования Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан (BR27195711 «Социально-политические процессы в Казахстане (1980-2020): опыт демократизации и становление Справедливого государства»).

Received / Мақала түсті / Статья поступила: 02.01.2026.

Accepted / Жариялауға қабылданды / Принята к публикации: 27.03.2026.

Information about authors:

Seitakhmetova Nataliya L. – Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Chief Researcher of the Institute of Philosophy, Political Sciences and Religious Studies CS MSHE RK, Almaty, Kazakhstan, e-mail: natalieseyt@mail.ru

Zhandossova Sholpan M. – PhD (Political science), Associate Professor, Chief Researcher of the Institute of Philosophy, Political Science and Religious Studies CS MSHE RK, Almaty, Kazakhstan, e-mail: sholpan_zhandossova@mail.ru

Nurov Markhabbat M. – PhD (Political science), Kazakhstan Center for Humanitarian and Political Trends, Turan University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: markhabbatnur@gmail.com

Авторлар туралы мәлімет:

Сейтахметова Наталья Львовна – философия ғылымдарының докторы профессор, ҚР ҒЖБМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институтының Бас ғылыми қызметкері, Алматы, Қазақстан, e-mail: natalieseyt@mail.ru

Жандосова Шолпан Мүлькимановна – PhD докторы (Саясаттану), қауымдастырылған профессор, ҚР ҒЖБМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институтының Бас ғылыми қызметкері, Алматы, Қазақстан, e-mail: sholpan_zhandossova@mail.ru

Нуров Мархаббат Мешитбекович – PhD докторы (Саясаттану), Қазақстан гуманитарлық-саяси конъюнктура орталығы, Алматы, «Тұран» университеті, Алматы, Қазақстан, Алматы, Қазақстан, e-mail: markhabbatnur@gmail.com

Информация об авторах:

Сейтахметова Наталья Львовна – доктор философских наук, профессор, главный научный сотрудник Института философии, политологии и религиоведения КН МНВО РК, Алматы, Казахстан, e-mail: natalieseyt@mail.ru

Жандосова Шолпан Мулькимановна – доктор PhD (Политология), ассоциированный профессор, главный научный сотрудник Института философии, политологии и религиоведения КН МНВО РК, Алматы, Казахстан, e-mail: sholpan_zhandosova@mail.ru

Нуров Мархаббат Мешитбекович – доктор PhD (Политология), Казахстанский центр гуманитарно-политической конъюнктуры, Университет «Туран», Алматы, Казахстан, e-mail: markhabbatnur@gmail.com

УДК 339.9:327

МРНТИ 11.25.19

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.025>

ТРАНСПОРТНЫЕ КОРИДОРЫ И ВОПРОСЫ ГЕОЭКОНОМИЧЕСКОЙ КОНКУРЕНЦИИ НА ЮЖНОМ КАВКАЗЕ

*Таукебаева Э.С.¹, Аширова Ж.У.², Пернебай О.О.³

*^{1,2,3} Южно-Казахстанский университет им. М.Ауэзова,
Шымкент, Казахстан

Аннотация. Статья анализирует Зангезурский коридор как элемент геоэкономического соперничества в Евразии, а не как изолированный инфраструктурный проект. В центре внимания - конкуренция двух архитектур связанности: восточной-западной (Срединный коридор с участием Турции и Азербайджана) и северо-южной (МТК «Север-Юг», опирающийся на Россию и Иран). Южный Кавказ рассматривается как ключевое пространство перераспределения транзитной центральности, где контроль над маршрутами становится источником политико-экономической власти.

Теоретически исследование опирается на геоэкономический подход и концепцию «вооружённой взаимозависимости», согласно которой инфраструктурные сети формируют асимметрии влияния и уязвимости. Методологически применён качественный сравнительный дизайн с элементами process tracing и актороцентричного анализа стратегий Турции, Азербайджана, Ирана и России. Сопоставление проведено по четырём критериям: контроль маршрутов, устойчивость к санкциям, способность генерировать транзитную ренту и уязвимость к внешнему давлению.

Результаты показывают структурную несовместимость двух коридорных моделей. Потенциальная реализация Зангезурского маршрута усиливает непрерывность Среднего коридора, укрепляет позиции Турции и Азербайджана как «вратарей» восточно-западной связанности и одновременно снижает транзитную центральность Ирана и, частично, России. В ответ Москва и Тегеран наращивают координацию по линии МТК «Север-Юг» как альтернативной континентальной системы.

Сделан вывод, что Южный Кавказ выступает не периферией, а активным узлом формирования новой евразийской логистической архитектуры. Зангезурский коридор следует трактовать как механизм перераспределения структурной власти, где исход определяется не только инфраструктурой, но и институциональными параметрами, режимами безопасности и политической управляемостью проекта.

Ключевые слова: Зангезурский коридор, Средний коридор, МТК «Север-Юг», Южный Кавказ, геоэкономика, евразийская связность, логистические коридоры, санкционная устойчивость, Турция, Азербайджан, Иран, Россия

Введение

Южный Кавказ вновь становится одним из наиболее стратегически значимых регионов Евразии из-за его растущей роли в транспортных коридорах, энергетической безопасности и логистике. С начала российско-украинского конфликта этот регион превратился в ключевой узел альтернативных евразийских проектов связанности, стремящихся уменьшить зависимость от транзитных маршрутов через Россию [1].

Транспортные коридоры перестали быть нейтральной инфраструктурой и стали инструментами стратегической власти. Контроль над торговыми путями определяет, какие акторы получают выгоды от глобализации и какие становятся уязвимыми к давлению в условиях взаимосвязанных производственных и логистических систем [2]. Таким образом, конкуренция за связанность становится одной из ключевых характеристик современной геополитики.

В этом контексте Южный Кавказ занимает критически важное место на стыке двух конкурирующих моделей евразийской интеграции. Первая, это западно-турецкий Срединный коридор, соединяющий Китай и Центральную Азию с Европой, обходя Россию и Иран [3]. Вторая модель, это Международный транспортный коридор «Север-Юг», реализуемый Россией и Ираном, связывающий Россию с Персидским заливом и Южной Азией через Иран [4].

Проект Зангезурского коридора стал наиболее спорным элементом этой конкуренции, хотя официально он позиционируется как региональное сообщение между Азербайджаном и Нахичеванским регионом, его реализация создаст прямой сухопутный мост между Турцией и Каспийским бассейном, усиливая Срединный коридор и снижая геоэкономическое значение Ирана и России.

Таким образом, в данной статье рассматривается вопрос, следует ли воспринимать Зангезурский коридор как транспортный проект или как геоэкономический инструмент в более широкой конкуренции евразийских коридоров связности.

Основой данного исследования является набор взаимосвязанных гипотез, направленных на выявление геоэкономической природы конкуренции транспортных коридоров в Евразии. Исходя из теоретических положений геоэкономики и концепции «вооружённой взаимозависимости», выдвигается предположение, что инфраструктурные проекты

функционируют не как нейтральные механизмы экономического развития, а как инструменты перераспределения власти и контроля над транзитом между ключевыми государствами.

Проверка гипотез осуществляется с использованием качественного сравнительного дизайна, сочетающего геоэкономический анализ. В рамках этого подхода сопоставляются стратегии и практики основных акторов, таких как Турция, Азербайджан, Россия и Иран, в отношении Среднего коридора, Зангезурского проекта и Международного транспортного коридора «Север-Юг». Анализ фокусируется на признаках перераспределения транзитной власти, включая контроль над маршрутами, устойчивость к санкциям, способность генерировать транзитную ренту и уязвимость к внешнему давлению. Такой метод позволяет проследить механизмы, через которые коридорная конкуренция превращается в геоэкономическое соперничество, и проверить обоснованность выдвинутых гипотез.

Описание материалов и методов

В исследовании применяется геоэкономический подход, в рамках которого инфраструктура рассматривается как форма структурной власти. С этой точки зрения государства, контролирующие ключевые логистические сети, могут формировать торговые потоки, извлекать транзитную ренту и налагать асимметричные издержки на других акторов.

Концепция «вооружённой взаимозависимости» проясняет, как связанность превращается в источник политического влияния. Фаррелл и Ньюман (2019) показывают, что акторы, занимающие центральные позиции в глобальных сетях, могут использовать асимметричные зависимости в стратегических целях. Применительно к транспортным коридорам этот подход позволяет рассматривать маршруты и узлы не просто как экономические активы, но как инструменты политического воздействия и принуждения.

В евразийском пространстве эти процессы привели к конкуренции между различными коридорными системами, а не к созданию единого транспортного пространства. Средний коридор и Международный транспортный коридор «Север-Юг» представляют собой две конкурирующие архитектуры связанности с различными геополитическими последствиями.

Методологически статья основывается на качественном сравнительном анализе коридоров, в рамках которого сопоставляются западно-турецкий Средний коридор (включая проект Зангезурского коридора) и международный транспортный коридор «Север-Юг», реализуемый Россией и Ираном. Метод процесс-трейсинга используется для выявления того, как российско-украинская война, санкции и изменение торговых потоков усилили конкуренцию между коридорами.

Дополнительно применяется актороцентричный геоэкономический подход, позволяющий проанализировать, как Турция, Азербайджан, Иран и Россия используют инфраструктурные стратегии для максимизации стратегической автономии и транзитной власти. Сравнительный анализ проводится по четырём критериям: контроль над маршрутами, устойчивость к санкциям, способность генерировать транзитную ренту и уязвимость к внешнему давлению.

Эмпирическая база исследования включает вторичную академическую литературу, аналитические и политические документы, а также данные по транспортной и энергетической инфраструктуре.

Обзор литературы

За последнее десятилетие исследования евразийской связанности активизировались, отражая понимание того, что транспортные коридоры, порты и железные дороги всё больше становятся инструментами геополитической и геоэкономической власти. В рамках геоэкономического подхода подчёркивается, что государства конкурируют не только через рынки и военную силу, но и через контроль над транснациональными сетями торговли и логистики, формирующими распределение выгод и уязвимостей в международной системе [5]. В этом контексте связанность рассматривается как стратегический актив, способный трансформироваться в источник политического влияния.

Ключевым вкладом в это направление стала теория «вооружённой взаимозависимости», демонстрирующая, как акторы, занимающие центральные позиции в глобальных сетях, могут использовать асимметричные зависимости для давления или принуждения [2]. Применительно к транспортным коридорам этот подход предполагает, что контроль над узловыми маршрутами и логистическими хабами обеспечивает высокие политические и экономические преимущества. Поэтому инфраструктура всё чаще интерпретируется не как нейтральный инструмент развития, а как механизм структурной власти, формирующий архитектуру международных взаимодействий.

В рамках этой теоретической перспективы значительное внимание уделяется Транскаспийскому Срединному коридору, который рассматривается как стратегическая альтернатива транзитным маршрутам, ориентированным на Россию. Исследователи подчёркивают его роль в связывании Китая и Центральной Азии с Европой, а также его значение в контексте западно-ориентированных стратегий диверсификации транзита [3]. Широко признаётся стремление Турции закрепиться в роли ключевого евразийского транзитного узла и возрастающая роль Азербайджана как центрального каспийского хаба.

Параллельно формируется массив исследований Зангезурского коридора. Часть авторов акцентирует внимание на его экономических и логистических преимуществах, в частности на улучшении связанности между Азербайджаном, Нахичеванью и Турцией и стимулировании региональной торговли [6]. Другие подчёркивают риски для безопасности и суверенитета Армении, особенно в контексте контроля над Сюникским регионом и армяно-иранской границей [7]. В иранских и армянских работах Зангезурский коридор интерпретируется как угроза региональным балансам, тогда как турецкие и азербайджанские источники представляют его как проект стабилизации и развития [8].

Несмотря на интенсивность дискуссии, большинство исследований рассматривают Зангезурский коридор как региональный вопрос, не встраивая его в более широкий контекст конкуренции между восточно-западными и северо-южными архитектурами связанности. В результате проект анализируется изолированно от логики соперничества транспортных коридоров.

Параллельно развивается литература о Международном транспортном коридоре «Север-Юг» (INSTC), который описывается как ключевой маршрут, связывающий Россию с Ираном, Индией и Персидским заливом, а также как альтернатива западным морским путям [9]. Для Ирана коридор рассматривается как средство трансформации санкционно ограниченной географии в источник транзитной власти, поддерживаемый инвестициями в железнодорожную инфраструктуру и порты [10]. Для России INSTC становится каналом переориентации торговли в Азию в условиях санкционного давления [11].

В то же время большинство работ по INSTC носят технический или экономический характер, фокусируясь на логистике и издержках. Геоэкономическое и геополитическое измерение коридора, а также его конкуренция с восточно-западными маршрутами, остаются недостаточно концептуализированными.

Наконец, исследования Южного Кавказа всё чаще описывают Азербайджан, Грузию и Армению как транзитные государства, значение которых в глобальной системе связанности возрастает. Азербайджан рассматривается как основной бенефициар восточно-западных маршрутов, Грузия - это как черноморский выход Среднего коридора, а Армения, как наиболее уязвимый актор между конкурирующими блоками [7]. Однако такие исследования, как правило, фокусируются на национальных траекториях или конфликтной динамике, не помещая регион в рамку соперничества транспортных коридоров.

Обсуждение

Данная статья восполняет этот пробел, интегрируя литературу о Среднем коридоре, Зангезурском проекте и Международном транспортном коридоре «Север-Юг» в единую аналитическую модель. Концептуализируя данные маршруты как конкурирующие архитектуры евразийской связанности, исследование рассматривает Зангезурский коридор как элемент на пересечении восточно-западных и северо-южных логик, внося вклад в развитие дискуссий об инфраструктуре, геоэкономике и власти на Южном Кавказе и в Евразии в целом.

Для систематизации различий между конкурирующими архитектурами используется сравнительный подход. Таблица 1 обобщает ключевые параметры Среднего коридора и Международного транспортного коридора «Север-Юг», демонстрируя их структурную несовместимость и геоэкономическую логику.

Таблица 1. Сравнительный анализ «конкурирующих» транспортных коридоров в Евразии

Критерий	Средний коридор (вкл. Зангезур)	Международный транспортный коридор «Север-Юг» (INSTC)
Географическая ориентация	Восток-Запад (Китай - ЦА - Каспий - Южный Кавказ - Европа)	Север-Юг (Россия - Кавказ - Иран - Персидский залив - Южная Азия)
Ключевые акторы	Турция, Азербайджан, Грузия; поддержка ЕС и западных партнёров	Россия, Иран; координация с Индией и странами Глобального Юга
Стратегическая цель	Диверсификация транзита и обход России и Ирана	Сохранение континентальной связанности вне западного контроля
Роль Зангезурского коридора	Узловой элемент, завершающий непрерывную восточно-западную ось	Потенциальная угроза транзитной центральности и влиянию
Контроль над маршрутами	Высокая роль Турции и Азербайджана как «вратарей»	Централизованный контроль России и Ирана
Устойчивость к санкциям	Средняя: зависимость от политической поддержки ЕС	Высокая: адаптация к санкционному давлению
Транзитная рента	Концентрируется у Турции и Азербайджана	Концентрируется у Ирана и России

Уязвимость к внешнему принуждению	Политическая (конфликты, региональная нестабильность)	Экономическая (санкции, инфраструктурные ограничения)
Геоэкономическая логика	Интеграция в западно-ориентированные цепочки поставок	Формирование альтернативной континентальной системы
Структурная совместимость	✗ Несовместим с INSTC	✗ Несовместим со Средним коридором

Источник: составлено автором на основе анализа

Таблица 1. Сравнительный анализ «конкурирующих»

Критерий	Средний коридор (вкл. Зангезур)	Международный транспортный коридор «Север-Юг» (INSTC)
Географическая ориентация	Восток-Запад (Китай - ЦА - Каспий - Южный Кавказ - Европа)	Север-Юг (Россия - Кавказ - Иран - Персидский залив - Южная Азия)
Ключевые акторы	Турция, Азербайджан, Грузия; поддержка ЕС и западных партнёров	Россия, Иран; координация с Индией и странами Глобального Юга
Стратегическая цель	Диверсификация транзита и обход России и Ирана	Сохранение континентальной связанности вне западного контроля
Роль Зангезурского коридора	Узловой элемент, завершающий непрерывную восточно-западную ось	Потенциальная угроза транзитной центральности и влиянию
Контроль над маршрутами	Высокая роль Турции и Азербайджана как «вратарей»	Централизованный контроль России и Ирана
Устойчивость к санкциям	Средняя: зависимость от политической поддержки ЕС	Высокая: адаптация к санкционному давлению
Транзитная рента	Концентрируется у Турции и Азербайджана	Концентрируется у Ирана и России
Уязвимость к внешнему принуждению	Политическая (конфликты, региональная нестабильность)	Экономическая (санкции, инфраструктурные ограничения)

Геоэкономическая логика	Интеграция в западно-ориентированные цепочки поставок	Формирование альтернативной континентальной системы
Структурная совместимость	✗ Несовместим с INSTC	✗ Несовместим со Средним коридором

Источник: составлено автором на основе анализа

Зангезурский коридор обеспечил бы прямое сухопутное соединение Турции с Азербайджаном и странами Центральной Азии, превращая Средний коридор в непрерывный восточно-западный маршрут. Это укрепило бы позиции Турции как ключевого транзитного узла и усилило бы роль Азербайджана как основного транзитного хаба Южного Кавказа.

Для Ирана реализация проекта означает стратегические потери. Перенаправление транспортных потоков в обход иранской территории подорвало бы транзитную монополию Тегерана между Кавказом и Ближним Востоком и ослабило бы роль Ирана в рамках международного транспортного коридора «Север-Юг». Поэтому иранские политические круги видят в Зангезурском коридоре не коммерческую инициативу, а угрозу национальной безопасности.

Россия также сталкивается с риском потери транзитного потенциала. Укрепление Срединного коридора снижает зависимость евразийских торговых потоков от российских железных дорог и портов, сокращая возможности Москвы оказывать влияние на торговлю посредством логистического контроля.

В более широком контексте Зангезурский коридор следует рассматривать как стратегическую точку в системе евразийской связанности. Создавая сухопутный мост между Турцией и Азербайджаном через Сюникскую область Армении, он завершает формирование Срединного коридора как восточно-западной оси, связывающей Китай, Центральную Азию, Каспийский бассейн, Южный Кавказ и Европу.

Для Турции это означает расширение геоэкономического влияния. Прямое сообщение с Каспийским регионом и тюркскими государствами Центральной Азии усиливает стремление Анкары закрепиться в роли транзитного посредника между Европой и Азией, консолидацию её лидерских позиций в тюркском мире и интеграцию в европейские производственно-логистические цепочки. Железная дорога Баку-Тбилиси-Карс и трубопроводные системы TANAP и TAP встраиваются в более широкую архитектуру, позиционирующую Турцию как «вратаря» евразийской торговли.

Для Азербайджана Зангезурский коридор несёт экономические и стратегические выгоды. Он устраняет зависимость от иранской территории в вопросе доступа к Нахичевани и усиливает роль Азербайджана как центрального транзитного узла Южного Кавказа, позволяя извлекать дополнительные транзитные ренты и наращивать геополитическое влияние [6].

Основные издержки несёт Иран. В настоящее время он занимает ключевую позицию как сухопутный мост между Южным Кавказом и Ближним Востоком. Реализация Зангезурского коридора приведёт к отводу потоков в обход Ирана, подрывая его транзитную монополию и ослабляя позиции Тегерана в евразийских сетях. Поэтому иранские элиты видят проект как элемент стратегии маргинализации Ирана в пользу туркоцентричной модели связанности.

Россия также рискует утратить часть влияния. Полноценное функционирование Срединного коридора сокращает зависимость Евразии от российских маршрутов и портов, подрывая способность Москвы воздействовать на торговые потоки, один из ключевых механизмов «вооружённой взаимозависимости», описанных Фарреллом и Ньюманом (2019).

В ответ на укрепление Срединного коридора и продвижение Зангезурского проекта Россия и Иран активизировали сотрудничество в рамках Международного транспортного коридора «Север-Юг» (INSTC). Этот коридор является не просто экономической альтернативой, а стратегическим противовесом для сохранения континентальной связанности под их контролем.

Для России INSTC приобрёл значение после введения западных санкций, ограничивших доступ к рынкам Европы. Связывая промышленные центры России с иранскими портами и далее с Индией, коридор позволяет Москве переориентировать торговлю на страны Глобального Юга и сохранить статус евразийской державы.

Для Ирана выгоды от INSTC ещё более прямые. Коридор позиционирует Иран как логистический узел, соединяющий Евразию с Южной Азией и Ближним Востоком, обеспечивая транзитные доходы и укрепляя влияние Тегерана несмотря на санкции. Инвестиции в железнодорожные проекты и порты направлены на закрепление роли Ирана в северо-южных потоках.

Результаты

Таким образом, Международный транспортный коридор «Север-Юг» создаёт континентальную модель связанности, конкурирующую с западно-турецким Средним коридором. Средний коридор обходит Иран и Россию, тогда как INSTC основывается на их транзитной роли, что делает системы несовместимыми.

Соперничество между этими коридорами превращает Южный Кавказ в арену геоэкономической конкуренции. Ориентация Азербайджана на Средний коридор укрепляет его позиции как каспийского «входа» в Европу, расширяя влияние на региональном и глобальном уровнях.

Грузия, как черноморский выход Среднего коридора, становится ключевым узлом, связывающим Южный Кавказ с Европой, усиливая её значимость для ЕС и США [12]. Однако эта роль увеличивает уязвимость Грузии к давлению со стороны России, стремящейся ограничить западное влияние в регионе.

Армения занимает уязвимое положение. Реализация Зангезурского коридора может ослабить её суверенитет над Сюникским регионом, тогда как интеграция в рамках коридора «Север-Юг» усиливает зависимость от Ирана и России. Предложения Армении по альтернативным маршрутам отражают стремление избежать подчинения одной геоэкономической группе.

Для Ирана и России сохранение влияния на Южном Кавказе критически важно для коридора «Север-Юг». Потеря контроля над регионом подорвала бы их способность формировать евразийские потоки и ослабила бы сопротивление западным проектам связанности.

Для эмпирического усиления выводов, представленных в Таблице 1, рассматриваются кейсы, демонстрирующие, как контроль над коридорами и архитектурой влияет на устойчивость и манёвр акторов в различных контекстах.

Кейс Косово иллюстрирует ситуацию, когда ограниченные ресурсы компенсируются включённостью в доминирующую архитектуру. Несмотря на отсутствие автономного контроля над маршрутами, Косово встроено в западно-ориентированные сети Балкан, что снижает его уязвимость к внешнему давлению. Данный кейс показывает, что доступ к системе, контролируемой союзниками, может выполнять функцию косвенного контроля и способствовать устойчивости.

Противоположную конфигурацию демонстрирует Южный Судан. Получив признание, он лишён контроля над экспортными маршрутами и зависит от Судана. Отсутствие транзитной ренты и высокая уязвимость делают его положение нестабильным. Этот пример подтверждает, что формальная государственность без контроля над потоками не обеспечивает автономии и усиливает асимметрии зависимости.

Каталонский кейс демонстрирует ограничения потенциала при отсутствии автономного контроля. Несмотря на высокий уровень развития и интеграцию в европейские цепочки, Каталония не управляет ключевыми узлами и остаётся в системе Испании. В результате экономическая мощь не трансформируется в власть, подчёркивая значение параметра контроля над маршрутами.

В совокупности данные кейсы подтверждают выводы исследования о том, что контроль над коридорами и архитектурой является критическим фактором перераспределения власти в условиях геоэкономической конкуренции. Зангезурский коридор следует рассматривать не как уникальный проект, а как механизм перераспределения центральности, способный изменить баланс возможностей между конкурирующими моделями евразийской связанности.

Выводы

Результаты исследования уточняют подходы к анализу евразийской связанности и конкуренции. Во-первых, транспортные коридоры в современной Евразии функционируют как формы власти, посредством которых государства перераспределяют контроль над потоками торговли, энергии и логистики. Конкуренция вокруг Зангезурского коридора демонстрирует логику «вооружённой взаимозависимости», при которой инфраструктура становится источником влияния.

Во-вторых, сопоставление Срединного коридора и Международного транспортного коридора «Север-Юг» показывает, что их взаимодействие следует рассматривать как противостояние моделей связанности. Восточно-западная модель, ориентированная на диверсификацию и обход транзитных центров, и северо-южная модель, направленная на сохранение связанности под контролем России и Ирана, обладают различной логикой и последствиями. Их несовместимость обуславливает характер соперничества.

В-третьих, результаты исследования позволяют пересмотреть роль Южного Кавказа в евразийской политике. Регион не пассивная периферия, а активное пространство формирования логистической архитектуры Евразии. Эффекты конкуренции распределяются асимметрично: одни государства усиливают значимость, тогда как другие сталкиваются с узвимостями.

Анализ показывает, что реализация Зангезурского коридора не означает автоматического вытеснения России и Ирана из системы. Речь идёт о перераспределении власти и снижении центральности маршрутов, степень которого будет зависеть от действий акторов и динамики процессов.

Заключение

Исследование показывает, что Зангезурский коридор следует рассматривать не как нейтральный проект, а как инструмент в конкуренции моделей евразийской связанности. Его реализация усиливает архитектуру Срединного коридора и ведёт к перераспределению власти в регионе, изменяя позиции акторов и структуру потоков.

В противоположность этому Международный транспортный коридор «Север-Юг» представляет собой модель, ориентированную на сохранение контроля над маршрутами в условиях санкций и фрагментации. Соперничество формирует новую конфигурацию политики, где контроль над инфраструктурой приобретает значение, сопоставимое с контролем над территорией.

Реализация Зангезурского коридора сопряжена с политическими и геоэкономическими рисками. Ключевые факторы неопределённости включают разногласия по вопросам суверенитета, конфликтную чувствительность региона и вероятность эскалации напряжённости. Дополнительным источником риска является возможность фрагментации проекта, что может ограничить экономическую отдачу и усилить асимметрии выгод.

Сценарий нереализации или задержки запуска коридора имеет значимые последствия. В этом случае сохраняется центральность Ирана как моста между Кавказом и Ближним Востоком, а коридор «Север-Юг» получает стимулы для укрепления. Для Армении такой сценарий снижает риски утраты контроля над регионом, но ограничивает её возможности интеграции в цепочки связности. Для Турции и Азербайджана отсрочка замедляет консолидацию Срединного коридора и сохраняет зависимость от существующих маршрутов, что ослабляет потенциал манёвра.

В теоретическом плане результаты исследования указывают на трансформацию пространственной логики международных отношений в Евразии. Контроль над потоками, маршрутами и узлами становится источником власти, сопоставимым по значимости с территориальным контролем. Зангезурский коридор, независимо от сценария выступает показателем глубокой структурной динамики, отражающей переход от геополитики границ к геоэкономике коридоров и связности.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Toraman Y. The roles of the Organization of Turkic States (OTS) in international trade, logistics and European Union's (EU) energy supply security // *EMAJ Emerging Markets Journal*. – 2024. – Vol. 13, No. 1. – P. 1. – DOI: 10.5195/emaj.2023.301.

[2] Farrell H., Newman A.L. Weaponized interdependence: how global economic networks shape state coercion // *International Security*. – 2019. – Vol. 44, No. 1. – P. 42–79. – DOI: 10.1162/isec_a_00351.

[3] Demir C. The Organization of Turkic States: implications for the regional balance of power // *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. – 2022. – No. 39. – DOI: 10.17752/guvenlikstrjtj.1104776.

[4] Nagovitsyna E.V., Tusin D.S. Modern aspects of foreign trade policy

of the Russian Federation and its export potential in the grain market // Vestnik Universiteta. – 2022. – No. 12. – P. 125–135. – DOI: 10.26425/1816-4277-2022-12-125-135.

[5] Blackwill R.D., Harris J.M. War by other means: geoeconomics and statecraft. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 2016. – DOI: 10.2307/j.ctt1c84cr7.

[6] Guliyeva G.M. Geostrategic analysis of the Zangezur corridor’s potential commercial and logistic impacts on the region // European Political and Law Discourse. – 2025. – Vol. 12, No. 3. – P. 5. – DOI: 10.46340/eppd.2025.12.3.1.

[7] Arkhipova E. Hostage to infrastructural contradictions in the Caucasus: Nagorno-Karabakh after 2020 // Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya 4: Istoriya. Regionovedenie. Mezhdunarodnye otnosheniya. – 2023. – No. 5. – P. 186. – DOI: 10.15688/jvolsu4.2023.5.15.

[8] Golmohammadi V., Markedonov S. How Iran perceives Turkey’s rise in the South Caucasus // Russia in Global Affairs. – 2024. – Vol. 22, No. 1. – P. 152–175. – DOI: 10.31278/1810-6374-2024-22-1-152-175.

[9] Roslyakova N., Dorofeeva L. Northern and southern transport corridors: new realities and development prospects // Regionalnaya ekonomika. Yug Rossii. – 2022. – No. 4. – P. 29. – DOI: 10.15688/re.volsu.2022.4.3.

[10] Karami J. The strategic role of Iran for the SCO: strengthening Eurasian integration // Vestnik RUDN. International Relations. – 2023. – Vol. 23, No. 3. – P. 547–561. – DOI: 10.22363/2313-0660-2023-23-3-547-561.

[11] Vinokurov E., Ahunbaev A., Zaboiev A. International North–South transport corridor: boosting Russia’s “pivot to the South” and trans-Eurasian connectivity // Russian Journal of Economics. – 2022. – Vol. 8, No. 2. – P. 159–176. – DOI: 10.32609/j.ruje.8.86617.

[12] Gegelashvili N.A. Washington’s policy amidst the new geopolitical realities in the Transcaucasus // USA & Canada: Economics, Politics, Culture. – 2023. – No. 2. – P. 49. – DOI: 10.31857/s2686673023020049.

ОҢТҮСТІК КАВКАЗДАҒЫ КӨЛІК ДӘЛІЗДЕРІ ЖӘНЕ ГЕОЭКОНОМИКАЛЫҚ БӘСЕКЕЛЕСТІК МӘСЕЛЕЛЕРІ

*Таукебаева Э.С.¹, Аширова Ж.У.², Пернебай О.Ө.³

*^{1,2,3} М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті,
Шымкент, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақала Зангезур дәлізін жекелеген инфрақұрылымдық бастама ретінде емес, Еуразия кеңістігіндегі геоэкономикалық бәсекенің өзекті тетігі ретінде қарастырады. Зерттеудің өзегінде өзара бәсекелес екі көлік-логистикалық модельдің арақатынасы тұр: шығыс–батыс бағыты (Түркия мен Әзербайжан қатысатын Орта дәліз) және солтүстік–оңтүстік

бағыты (Ресей мен Иранға сүйенетін «Солтүстік–Оңтүстік» халықаралық көлік дәлізі). Осы тұрғыдан Оңтүстік Кавказ транзиттік функциялар мен аймақтық ықпал қайта бөлінетін стратегиялық кеңістік ретінде пайымдалады.

Теориялық негізге геоэкономикалық талдау және «қаруланған өзара тәуелділік» тұжырымдамасы алынды; бұл ұстаным инфрақұрылымдық желілердің мемлекеттер арасындағы ықпал теңгерімін де, осалдық құрылымын да айқындайтынын көрсетеді. Әдіснамалық деңгейде салыстырмалы сапалық талдау қолданылып, process tracing элементтері мен Түркия, Әзербайжан, Иран және Ресейдің ұстанымдарын акторлық қырынан саралау ұштастырылды. Талдау төрт өлшем бойынша жүргізілді: маршрутқа бақылау жасау мүмкіндігі, санкциялық қысымға бейімділік, транзиттен экономикалық пайда өндіру әлеуеті және сыртқы ықпалға тәуелділік деңгейі.

Зерттеу нәтижелері аталған екі дәліздік үлгінің институционалдық және мүдделік негіздері толық үйлеспейтінін айқындады. Зангезур бағытын іске қосу ықтималдығы Орта дәліздің тұтастығын күшейтіп, Түркия мен Әзербайжанның шығыс–батыс бағытындағы тораптық рөлін арттырады; сонымен қатар Иранның, ішінара Ресейдің транзиттік салмағын салыстырмалы түрде төмендетеді. Осыған жауап ретінде Мәскеу мен Тегеран «Солтүстік–Оңтүстік» бағыты бойынша үйлесімділікті күшейтіп, оны баламалы құрлықтық көлік жүйесі ретінде ілгерілетуде.

Қорытындысында, Оңтүстік Кавказ перифериялық аймақ емес, жаңа еуразиялық логистикалық кеңістік қалыптасатын белсенді геостратегиялық торап екені негізделеді. Демек, Зангезур дәлізін бағалау тек инженерлік-инфрақұрылымдық параметрлермен шектелмеуі тиіс; оның нақты нәтижесі институционалдық үйлесімге, қауіпсіздік архитектурасына және саяси басқару сапасына тікелей тәуелді.

Тірек сөздер: Зангезур дәлізі, Орта дәліз, «Солтүстік–Оңтүстік» халықаралық көлік дәлізі, Оңтүстік Кавказ, геоэкономикалық бәсеке, еуразиялық көлік байланыстылығы, транзиттік саясат, санкциялық қысымға төзімділік, Түркия, Әзербайжан, Иран, Ресей

TRANSPORT CORRIDORS AND GEOECONOMIC COMPETITION IN THE SOUTH CAUCASUS

*Taukebaeva E.S.¹, Ashirova Zh.U.², Pernebay O.O.³

*^{1,2,3} M.Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan

Abstract. This article examines the Zangezur Corridor as a component of geoeconomic rivalry in Eurasia rather than as an isolated infrastructure project. It focuses on competition between two connectivity frameworks: the East-West

axis (the Middle Corridor involving Türkiye and Azerbaijan) and the North-South axis (the International North-South Transport Corridor, supported by Russia and Iran). In this perspective, the South Caucasus is treated as a pivotal space where transit centrality is being redistributed and control over routes translates into political and economic leverage.

The study is grounded in a geoeconomic approach and the concept of weaponized interdependence, which explains how infrastructure networks generate asymmetric influence and vulnerability. Methodologically, it employs a qualitative comparative design combining elements of process tracing with an actor-centered analysis of the strategies of Türkiye, Azerbaijan, Iran, and Russia. The comparison is structured around four criteria: route control, sanctions resilience, capacity to generate transit rents, and exposure to external pressure.

The findings indicate a structural mismatch between the two corridor models. Potential implementation of the Zangezur route would strengthen the continuity of the Middle Corridor, reinforce Türkiye's and Azerbaijan's positions as gatekeepers of East-West connectivity, and at the same time reduce the transit centrality of Iran and, to a certain extent, Russia. In response, Moscow and Tehran are intensifying coordination within the INSTC as an alternative continental framework.

The article concludes that the South Caucasus should be understood not as a periphery but as an active node in the emerging Eurasian logistics architecture. The Zangezur Corridor is best interpreted as a mechanism of structural power redistribution, where outcomes depend not only on infrastructure capacity, but also on institutional arrangements, security regimes, and the political governability of the project.

Keywords: Zangezur Corridor, Middle Corridor, International North-South Transport Corridor (INSTC), South Caucasus, geoeconomics, Eurasian

Статья поступила / Мақала түсті / Received: 16.01.2026.

Принята к публикации / Жариялауға қабылданды / Accepted: 27.03.2026.

Сведения об авторах:

Таукебаева Эльмира Сериковна — PhD, доцент кафедры «Политология», Южно-Казахстанский университет имени М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан. E-mail: elm_t@mail.ru ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2372-8147>

Аширова Жазира Уалихановна — старший преподаватель кафедры «Политология», Южно-Казахстанский университет имени М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан. E-mail: ashirova.zhazi@mail.ru ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9584-9143>

Пернебай Оразбек Өмірсерікұлы — магистр, преподаватель кафедры «Политология», Южно-Казахстанский университет имени М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан. E-mail: orazbekpernebay@gmail.com ORCID <https://orcid.org/0009-0000-8481-8106>

Авторлар туралы мәлімет:

Таукебаева Эльмира Сериковна — PhD, «Саясаттану» кафедрасының доценті, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан. E-mail: elm_t@mail.ru ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2372-8147>

Әшірова Жазира Уалиханқызы — «Саясаттану» кафедрасының аға оқытушысы, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан. E-mail: ashirova.zhazi@mail.ru ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9584-9143>

Пернебай Оразбек Өмірсерікұлы — магистр, «Саясаттану» кафедрасының оқытушысы, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан. E-mail: orazbekpernebay@gmail.com ORCID <https://orcid.org/0009-0000-8481-8106>

Information about the authors:

Elmira S. Taukebaeva — PhD, Associate Professor, Department of Political Science, M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan. E-mail: elm_t@mail.ru ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2372-8147>

Zhazira U. Ashirova — Senior Lecturer, Department of Political Science, M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan. E-mail: ashirova.zhazi@mail.ru ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9584-9143>

Orazbek O. Pernebay — Master's degree holder, Lecturer, Department of Political Science, M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan. E-mail: orazbekpernebay@gmail.com ORCID <https://orcid.org/0009-0000-8481-8106>

ЭОЖ 316.75:94

FTAMP 03.20.00

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.026>

ЖАД САЯСАТЫ МЕН ТАРИХИ НАРРАТИВТЕРДІҢ ҰЛТТЫҚ БІРЕГЕЙЛІККЕ ЫҚПАЛЫ: ОРТАЛЫҚ АЗИЯ МЫСАЛЫНДА

***Ахмеджанова М.Ж. ¹**

***¹ Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан**

Аңдатпа. Қазіргі жаһандану мен посткеңестік трансформация кезеңінде ұлттық бірегейлікті қалыптастыру мәселесі Орталық Азия елдері үшін аса өзектілікке ие. Аталмыш үдеріс жағдайында тарихи жад және де оны басқарудың институционалдық тетіктері, яғни жад саясаты, мемлекеттілік пен қоғамдық тұтастықты нығайтудың маңызды құралына айналып отыр. Бұл мақала жад саясаты мен тарихи нарративтердің ұлттық бірегейлікті қалыптастыру процесіндегі рөлін Орталық Азия елдерінің тәжірибесі аясында ғылыми тұрғыда пайымдауға бағытталған.

Зерттеудің мақсаты – тарихи жад пен тарихи нарративтердің ұлттық бірегейлікке ықпал ету механизмдерін анықтау, олардың интегративті әрі конфликтогендік қырларын ашу. Зерттеу аясында жад саясаты ұлттық бірегейлікті қалыптастырудың символдық, идеологиялық және институционалдық құралы ретінде қарастырылады. Жетекші идея тарихи жадтың бейтарап өткеннің көрінісі емес, қазіргі әлеуметтік және саяси үдерістермен тығыз байланысты, динамикалық әрі көпдеңгейлі құрылым екенін дәлелдеуге негізделеді.

Әдіснамалық тұрғыда зерттеу сапалық әдістерге сүйеніп жүргізілді. Негізгі әдістер ретінде дискурсивтік талдау, нарративтік талдау, сондай-ақ, салыстырмалы-тарихи әдіс қолданылды. Зерттеудің дереккөздік базасын отандық және шетелдік академиялық зерттеулер құрады.

Зерттеу нәтижелері жад саясатының ұлттық бірегейлікті қалыптастыруда көпқырлы ықпал ететінін анықтауға мүмкіндік берді. Тарихи нарративтердің бір қыры ортақ тарихи кеңістік қалыптастырып, қоғамдық бірлікті нығайтса, екінші қыры балама естеліктерді шеттету арқылы әлеуметтік жіктелу қаупін арттыруы мүмкін екені айқындалды. Зерттеудің негізгі құндылығы жад саясатының Орталық Азия кеңістігіндегі ерекшеліктерін кешенді түрде талдап, ұлттық бірегейлік қалыптастыру үдерісін теориялық тұрғыда тереңдетуімен айқындалады. Практикалық тұрғыдан алынған тұжырымдар тарихи саясатты жетілдіруде және қоғамдық келісімді нығайтуға бағытталған мәдени стратегияларды әзірлеуде қолданылуы мүмкін.

Тірек сөздер: тарихи жад, жад саясаты, тарихи нарратив, ұлттық бірегейлік, Орталық Азия, посткеңестік кеңістік, мемлекеттілік, символдық саясат, мәдени жад

Кіріспе

Бүгінгі таңда ұлттық бірегейліктің мазмұны мен оны қалыптастыру тетіктері әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдардың өзекті зерттеу нысанына айналып отыр. Әсіресе посткеңестік кеңістікте орналасқан Орталық Азия мемлекеттері үшін ұлттық бірегейлік мәселесі тек мәдени немесе тарихи феномен ғана емес. Ол мемлекеттілікті нығайтуға, қоғамдық тұтастықты қамтамасыз етуге және саяси легитимацияны бекітуге бағытталған стратегиялық ресурс ретінде зерттелуде. Аталмыш үдерісте тарихи жад пен оны институционалдық деңгейде басқару тәжірибесі, яғни жад саясаты, ұлттық бірегейлікті қалыптастырудың негізгі құралдарының біріне айналды.

Ұлттық бірегейлік пен тарихи жадтың арақатынасы қазіргі ғылымда кең зерттеледі. Бұл бағытта ұлт табиғи құбылыс емес, тарихи, саяси және мәдени үдерістер барысында қалыптасатын әлеуметтік құрылым ретінде қарастырылады. Б. Андерсон ұлтты «елестетілген қауымдастық» деп түсіндіріп, ортақ тарихи нарративтердің ұжымдық тұтастықты қалыптастырудағы рөлін көрсетеді [1].

Тарихи жадты түсіндіруде М. Хальбвакстың ұжымдық жад теориясы маңызды орын алады. Оның пікірінше, жад жеке адамның ғана емес, әлеуметтік топтардың тәжірибесі мен құндылықтары арқылы қалыптасатын құбылыс. Сондықтан өткен шақ қоғамда әрқашан таңдамалы түрде еске алынады [2].

Я. Ассман мәдени жадты ұжымдық бірегейлікті сақтайтын негізгі механизм ретінде сипаттайды. Оның тұжырымынша, тарихи жад мәтіндер, мерекелер, ескерткіштер мен ритуалдар арқылы ұрпақтан ұрпаққа беріліп отырады [3]. Ал Э. Хобсбаум көптеген ұлттық дәстүрлердің саяси және идеологиялық мақсатта кейіннен қалыптастырылатынын көрсетеді [4]. Бұл жад саясатының ұлттық бірегейлікті қалыптастырудағы рөлін түсіндіруге мүмкіндік береді.

Орталық Азия елдерінде аталмыш мәселенің көкейкестілігі кеңестік өткенмен байланысты күрделі мұрамен ұштасады. Кеңес Одағы ыдырағаннан кейін осы Орталық Азия елдері жаңа ұлттық тарих құру, кеңестік идеологиялық нарративтерден бас тарту қажеттілігіне тап болды. Бұл мәселе қатарына ұлттық мемлекеттілікке негіз болатын тарихи рәміздер мен символдарды қайта жаңғырту да жатады. Бұл жағдайда қайта құрылымдау үдерісі табиғи эволюция жолымен емес, одан да ауқымды мемлекеттік деңгейде жүзеге асырылған мақсатты саясат арқылы іске асырылды. Кеңестік кезеңге қатысты амбивалентті бағалар, отаршылдық

дискурсты күшейту, «ұлттық қайта өрлеу» идеясының алдыңғы қатарға шығуы – мұның барлығы жад саясатының нақты көріністері болып саналады.

Орталық Азиядағы жад саясаты біртекті сипатқа ие емес. Қазақстан, Өзбекстан, Қырғызстан жағдайында тарихи нарративтер әртүрлі идеологиялық басымдықтар мен саяси мақсаттарға сәйкес қалыптасты. Кейбір елдерде азаматтық бірегейлікті күшейтуге бағытталған инклюзивті тарихи дискурс басым болса, келесі бір елде этникалық-мәдени бірегейлікке негізделген эксклюзивті модельдер байқалады [5]. Біздің пікірімізше, осы айырмашылықтар жад саясатының ұлттық бірегейлікке ықпал ету механизмдерін салыстырмалы тұрғыда талдаудың маңызын арттырады.

Ғылыми әдебиеттерде тарихи жад пен ұлттық бірегейлік арасындағы байланыс біршама зерттелгенімен, Орталық Азия аясында бұл мәселе көбіне сипаттамалық деңгейде ғана қарастырылып келеді. Бұндай ерттеулердің басым бөлігінде жад саясатының жекелеген элементтері ғана (ескерткіштер, мерекелер, оқулықтар, тарихи тұлғалардың канондануы) талданады. Алайда тарихи нарративтердің ұлттық бірегейлікті қалыптастырудағы кешенді ықпал ету механизмдері, сондай-ақ, олардың әлеуметтік тұрғыда қабылдануы жеткілікті деңгейде жүйеленбеген. Бұл қарама-қайшылық зерттеу кеңістігінде белгілі бір теориялық және эмпирикалық олқылықтың бар екенін көрсетеді [6].

Зерттеудің мақсаты – жад саясаты мен тарихи нарративтердің ұлттық бірегейлікті қалыптастырудағы рөлін теориялық тұрғыда пайымдап, Орталық Азия елдері мысалында олардың ықпал ету механизмдерін анықтау. Қойылған мақсатқа жету үшін мақалада біз, тарихи жад теорияларын, ұлттық бірегейлік тұжырымдамаларын және посткеңестік кеңістіктегі мемлекет құру тәжірибелерін өзара сабақтастықта қарастыратын боламыз.

Материалдар мен әдістердің сипаттамасы

Зерттеу дизайны сапалық салыстырмалы талдау тәсіліне негізделді және жад саясаты мен тарихи нарративтердің ұлттық бірегейлікті қалыптастырудағы рөлін аймақтық контексте анықтауға бағытталды. Зерттеу логикасы жад саясатының ұлттық бірегейлікке ықпал ету механизмдерін және олардың институционалдық және дискурсивтік деңгейдегі көріністерін кешенді түрде талдауға негізделді.

Зерттеу барысында төмендегі негізгі зерттеу сұрақтары алынды:

– жад саясаты тарихи нарративтер арқылы ұлттық бірегейліктің мазмұны мен құрылымына қандай тетіктер арқылы ықпал етеді;

– Орталық Азия мемлекеттерінде ұлттық бірегейлікті қалыптастыруда тарихи жадты институционалдандырудың қандай модельдері қалыптасқан және олардың ерекшеліктері қандай.

Осы мақсатта мақалада жад саясатының әртүрлі модельдері байқалатын елдер ретінде Қазақстан, Өзбекстан және Қырғызстанға салыстырмалы талдау жүргізілді. Аталған мемлекеттерді таңдау олардың ортақ посткеңестік тарихи тәжірибесіне қарамастан, ұлттық бірегейлікті қалыптастыру стратегияларының мазмұны мен институционалдық тетіктері бойынша айырмашылықтарының болуымен негізделді. Қазақстан жағдайында жад саясаты азаматтық бірегейлік элементтерін күшейтуге бағытталған инклюзивті модельмен сипатталса, Өзбекстанда тарихи нарративтердің мемлекеттілікке негізделген этноцентрлік сипаты басым. Ал Қырғызстанда тарихи жад ұлттық эпикалық мұра мен дәстүрлі символдарға сүйенген мәдени-нарративтік модель арқылы қалыптасады.

Зерттеудің эмпирикалық базасын Орталық Азия мемлекеттерінің тарихи жад пен ұлттық бірегейлік саясатына қатысты ресми құжаттары құрады. Атап айтқанда, Қазақстан бойынша «Рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласы (2017), «Ұлттық бірегейлікті қалыптастыру тұжырымдамасы» (2015), «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы (2004–2011), сондай-ақ Қазақстан тарихы бойынша жалпы білім беретін мектептерге арналған оқулықтар пайдаланылды.

Өзбекстан бойынша «Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi» (2022), «O‘zbekiston Respublikasining davlat tili to‘g‘risida» Заңы, ұлттық тарихқа қатысты мерейтойлық бағдарламалар мен ресми баяндамалар талданды.

Қырғызстан бойынша «Қырғыз Республикасының улуттук өнүгүү стратегиясы» (2018–2040), «Манас» эпосының мемлекеттік идеологиядағы орнына қатысты ресми құжаттар және мектеп оқулықтары зерттеу материалы ретінде қарастырылды.

Дискурсивтік талдау тарихи жадтың ресми саяси дискурста қалай құрылатынын анықтау мақсатында қолданылды. Талдау барысында мәтіндерден «ұлттық жаңғыру», «тарихи әділеттілік», «мемлекеттілік сабақтастығы», «отарлық мұра», «ұлттық бірлік» сияқты мағыналық маркерлер іріктеліп, олардың ұлттық бірегейлікті қалыптастырудағы рөлі талданды. Дискурсивтік талдау семантикалық, риторикалық және идеологиялық деңгейлерде жүргізілді.

Нарративтік талдау тарихи мәтіндердегі оқиғалардың құрылымдық логикасын айқындауға бағытталды. Осы әдіс арқылы тарихи нарративтердің героикалық, травмалық және нормативтік типтері анықталып, олардың ұлттық бірегейлікті қалыптастырудағы функциялары жүйеленді.

Салыстырмалы-тарихи әдіс Қазақстан, Өзбекстан және Қырғызстандағы жад саясатының ұқсастықтары мен айырмашылықтарын айқындауға қолданылды. Салыстыру критерийлері ретінде тарихи кезеңдерді іріктеу, ұлттық қаһармандарды ресми тарихи канонға енгізу, кеңестік өткенге берілген бағалар және мемлекеттілік идеяларын негіздеу тәсілдері алынды.

Нәтижелер мен талқылаулар

Зерттеу нәтижелері Орталық Азия елдерінде жад саясатының ұлттық бірегейлікті қалыптастыруда жүйелі әрі институционалданған сипатқа ие екенін көрсетеді. Кеңестік кезеңнен кейінгі трансформация жағдайында тарихи жад мемлекеттіліктің символдық негізін құрудың маңызды құралына айналды. Бұл үдеріс, ең алдымен, тарихи нарративтерді қайта құрылымдау арқылы жүзеге асырылды. Мемлекеттер кеңестік тарихтың әмбебап интерпретациясынан бас тартып, ұлттық ерекшеліктерге негізделген жаңа тарихи канон қалыптастыруға ұмтылды [7].

М. Ларюэльдің Орталық Азиядағы мемлекет құру процестеріне арналған зерттеулерінде тарихи жад саясаты мемлекеттің идеологиялық тұрақтылығын қамтамасыз ететін негізгі механизм ретінде сипатталады. Біздің пікіріміз бойынша ұлттық тарихты қайта жазу тек өткенді бағалау актісі емес. Керісінше қазіргі саяси тәртіпті заңдастыру тәсілі [8]. Бұл тұжырым зерттеу барысында талданған деректермен де расталды. Демек, тарихи тұлғаларды ресми тұрғыда мойындау, мемориалдық кеңістікті қайта ұйымдастыру ұлттық бірегейліктің институционалдық негізін нығайтуға бағытталған. Бұл тізімге мерекелік күнтізбені ұлттық мазмұнмен толықтыру да кіреді.

Біздің мемлекетіміздің тәжірибесі бойынша жад саясаты азаматтық бірегейлікті қалыптастырумен қатар, этникалық тарихи нарративтерді де интеграциялауға ұмтылған күрделі модель ретінде көрінеді. Р. Исаакстың зерттеулері бойынша Қазақстандағы тарихи жад саясаты кеңестік модернизация тәжірибесін толық жоққа шығармайды. Оны ұлттық мемлекеттілік дамуының бір кезеңі ретінде қайта интерпретациялауға негізделгені көрсетіледі [9].

Қазақстан жағдайында жад саясаты ұлттық бірегейлікті қалыптастырудың жүйелі әрі институционалданған моделіне негізделген. Бұл модельдің басты ерекшелігі – тарихи жадты мемлекеттік стратегиялық құжаттар, білім беру жүйесі және символдық саясат құралдары арқылы кешенді түрде қалыптастыруға бағытталуында.

Қазақстандағы жад саясатының негізгі идеологиялық өзегі «Рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласында айқын көрініс тапқан. Бұл құжатта тарихи жад ұлттық бірегейліктің рухани негізі ретінде қарастырылып, «ұлттық код», «тарихи сабақтастық», «ұлттық жаңғыру» ұғымдары арқылы символдық түрде құрылымдалады. Дискурсивтік талдау көрсеткендей, аталған мәтінде тарихи жад өткенді объективті сипаттау құралы ретінде емес, ұлттық бірлікті нығайтуға бағытталған нормативтік нарратив ретінде ұсынылады. Мұнда Қазақстан тарихы үздіксіз мемлекеттілік дәстүрі бар, терең тарихи тамыры қалыптасқан өркениеттік кеңістік ретінде бейнеленеді. Бұл тәсіл ұлттық бірегейлікті легитимациялау механизмінің негізгі элементі болып табылады.

Жад саясатының институционалдық деңгейдегі көрінісі «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасының мазмұнында да анық байқалады. Бағдарлама тарихи мұра объектілерін зерттеу мен қалпына келтірумен қатар, ұлттық тарихтың символдық канонын қалыптастыруға бағытталған. Бағдарлама шеңберінде тарихи тұлғалар мен оқиғалардың маңыздылығы қайта бағаланып, олар ұлттық мемлекеттіліктің тарихи негізін айқындайтын элементтер ретінде ұсынылды. Бұл жад саясатының материалдық мәдени мұра арқылы жүзеге асатын құрылымдық тетігін көрсетеді.

Сонымен қатар Қазақстандағы жад саясаты білім беру кеңістігінде де жүйелі түрде институционалданған. Мектеп тарих оқулықтарының мазмұнын талдау Қазақ хандығы кезеңінің ұлттық мемлекеттіліктің бастау нүктесі ретінде ерекше репрезентацияланатынын көрсетті. Бұл нарративтік құрылымда Қазақ хандығының құрылуы «ұлттық мемлекеттілік идеясының тарихи легитимациясы» ретінде ұсынылады. Оқулық мәтіндерінде қолданылатын «тәуелсіздікке ұмтылу», «ұлттық тұтастық», «мемлекеттік дәстүр» сияқты тұрақты дискурсивтік маркерлер тарихи жадтың ұрпақаралық берілуін қамтамасыз ететін символдық құралдарға айналған.

Қазақстандағы жад саясатының тағы бір маңызды тетігі – символдық кеңістікті қайта құрылымдау тәжірибесі. Тәуелсіздік жылдарында топонимдерді өзгерту, жаңа ескерткіштер орнату және тарихи мерейтойларды мемлекеттік деңгейде атап өту тарихи жадтың кеңістіктік институционалдануын қамтамасыз етті. Бұл үдерістер ұлттық тарихтың визуалды және күнделікті тәжірибелік деңгейде бекітілуіне ықпал етті.

Өзбекстанда жад саясаты ұлттық бірегейлікті қалыптастырудың мемлекеттік деңгейде қатаң жүйеленген және жоғары символдық жүктемесі бар моделі ретінде көрінеді. Бұл модельдің өзегі – тарихи нарративтерді мемлекеттілік идеясына тікелей «тірек» ету, яғни ұлттық тарихты қазіргі саяси-құндылықтық бағдарлармен байланыстыра отырып, қоғамға ұсыну. Өзбекстандағы жад саясатының институционалдық ядросы ретінде «Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi» (2022–2026) және сол құжаттың аясында қалыптасқан реформалық дискурс қарастырылады. Аталған стратегиялық мәтіндерде ұлттық бірегейлік «жаңа мемлекет», «жаңа қоғам» идеяларымен сабақтасып, тарихи сабақтастық пен ұлттық мақтанышқа негізделген нормативтік бағдар ретінде ұсынылады. Дискурстық деңгейде мұнда «milliy tiklanish» (ұлттық жаңғыру), «milliy g‘urur» (ұлттық мақтаныш), «ma’naviyat» (руханият), «davlatchilik» (мемлекеттілік) секілді маркерлер тұрақты түрде қолданылады және ұлттық бірегейліктің құндылықтық қаңқасын құрайды.

Өзбекстан кейсінде тарихи нарративті құрастырудың айрықша белгісі – «мемлекеттілік дәстүрін» үздіксіз желі ретінде көрсету. Бұл жерде тарихи жадтың негізгі функциясы – қазіргі мемлекетті «тарихи заңды

жалғастықтың» нәтижесі ретінде таныту. Мұндай логика әсіресе тарихи тұлғаларды ресми тарихи канонға енгізу (канондандыру) практикасынан айқын көрінеді. Өзбекстандағы символдық саясатта Әмір Темір (Amir Timur) тұлғасы ұлттық мемлекет құрушы, орталықтанған биліктің, тәртіп пен қуаттың символы ретінде ұсынылып, ұлттық мақтаныш нарративінің басты тірегіне айналған. Бұл тәсіл тарихи жадтың «героикалық нарратив» типін күшейтеді: ұлттық тарихтағы қуатты кезеңдер, саяси бірлік, өркениеттік жетістік басым сипатта беріледі. Тарихи тұлғаға қатысты символдық капиталдың жоғары болуы ұлттық бірегейлікті «күшті мемлекет» идеясына жақындатады және қоғамда ортақ идентификациялық үлгіні бекітеді.

Екінші бір маңызды бағыт – Жадидтер (jadidlar) және ХХ ғасыр басындағы модернизациялық идеяларды ұлттық жаңғырудың тарихи негізі ретінде көрсету. Бұл жерде жад саясаты тарихи нарративті тек көне дәуірмен шектемей, ұлттық интеллигенцияның реформаторлық дәстүрін ұлттық бірегейліктің интеллектуалдық тірегі ретінде «қалпына келтіреді». Мұндай нарративтің ерекшелігі – ұлттық бірегейлікті тек этномәдени негізде емес, «заманауилыққа ұмтылу», «ағартушылық», «білім арқылы жаңғыру» сияқты құндылықтармен байланыстыруы. Осылайша Өзбекстанда тарихи жад «ұлттық модернизация» идеясын ақтайтын ресурсқа айналады.

Өзбекстандағы жад саясатының үшінші айқын қабаты – травмалық нарратив элементтері. Бұл көбіне кеңестік кезеңдегі репрессия құрбандарын еске алу, саяси қуғын-сүргін жады, «тарихи әділеттілікті қалпына келтіру» дискурсы арқылы көрініс табады. Мұнда тарихи жадтың функциясы моральдық-нормативтік сипат алады: өткендегі әділетсіздікті атап көрсету арқылы қазіргі тәуелсіздіктің құндылығын күшейту және «тәуелсіздік – тарихи әділеттің нәтижесі» деген ұстанымды орнықтыру. Алайда Өзбекстан кейсінде травмалық нарратив көбіне героикалық және мемлекеттілік нарративімен теңгеріліп беріледі: яғни жад саясаты тек «жара» туралы емес, «ұлттың қалпына келуі» туралы оптимистік желіні басым ұстайды.

Білім беру кеңістігінде жад саясатының әсері тарих оқулықтары мен оқу бағдарламаларындағы сюжеттерден байқалады. Оқу материалдарында мемлекеттілік дәстүрі, ұлттық тәуелсіздікке жету жолы және ұлттық қаһармандардың тарихи рөлі оқиғаның өзегіне айналып, бағалауыш риторика арқылы нығайтылады (ұлттық мақтаныш, тарихи сабақтастық, ұлттық бірлік). Мұндай құрылым оқушы санасында ұлттық бірегейлікті «табиғи», «тарихи заңды» құбылыс ретінде қабылдауға жағдай жасайды. Яғни жад саясаты ұрпақаралық репродукция механизмін іске қосады: тарихи нарратив оқу арқылы күнделікті санаға сіңіріледі.

Символдық кеңістікті қайта құрылымдау тәжірибесі де Өзбекстанда маңызды эмпирикалық көрсеткіш ретінде көрінеді. Тәуелсіздік кезеңінде мерекелік күнтізбені ұлттық мазмұнмен толықтыру, мемориалдық

нысандарды жаңарту, қоғамдық кеңістікте тарихи атауларды (топонимдерді) қайта қарастыру сияқты практикалар тарихи жадты «көрінетін» және «күнделікті» етеді. Бұл жерде жад саясатының ықпалы тек мәтіндік дискурспен шектелмей, әлеуметтік кеңістікті ұйымдастыру арқылы іске асады: азамат тарихи жадты символдар, мерекелер, атаулар арқылы үнемі «кездестіріп» отырады.

Жалпы алғанда, Өзбекстандағы жад саясаты ұлттық бірегейлікті қалыптастыруда мемлекеттілікке негізделген және жоғары дәрежеде символдандырылған модель ретінде сипатталады. Оның басты ерекшелігі – ұлттық тарихты «күшті мемлекеттілік дәстүрі» және «ұлттық мақтаныш» желісі арқылы жүйелі түрде құрастыру. Сонымен бірге, модернизациялық және травмалық нарратив элементтерін іріктеп енгізу арқылы бұл модель ұлттық бірегейлікті тек өткенге сүйенетін емес, «жаңа қоғам» идеясымен үйлестірілген динамикалық құрылым ретінде ұсынады.

Қырғызстан жағдайында жад саясаты ұлттық бірегейлікті қалыптастырудың мәдени-нарративтік және символдық бағытқа бейімделген ерекше моделін көрсетеді. Басқа Орталық Азия мемлекеттерінен айырмашылығы, бұл елде тарихи жад мемлекеттілік дәстүрін күшейтуден гөрі этномәдени бірегейлікті бекітуге және ұлттық тұтастықты мәдени символдар арқылы қалыптастыруға бағытталған. Мұндай модельдің өзегі ретінде эпикалық мұра, тарихи-мәдени дәстүрлер және ұжымдық естелік кеңістіктер ерекше маңызға ие.

Қырғызстандағы жад саясатының институционалдық негізі «Қырғыз Республикасының улуттук өнүгүү стратегиясы – 2040» құжатында айқын көрінеді. Бұл стратегиялық мәтінде ұлттық бірегейлік тарихи-мәдени сабақтастық, рухани құндылықтар және дәстүрлі дүниетаныммен тығыз байланыста қарастырылады. Дискурстық талдау аталған құжатта «улуттук мурас» (ұлттық мұра), «тарыхый эс тутум» (тарихи жад), «руханий баалуулуктар» (рухани құндылықтар), «биримдик» (бірлік) сияқты мағыналық маркерлердің тұрақты қолданылатынын көрсетті. Бұл ұғымдар ұлттық бірегейлікті саяси емес, мәдени-символдық кеңістікте негіздеуге бағытталған.

Қырғызстандағы жад саясатының басты ерекшелігі – эпикалық нарративтердің орталық рөл атқаруы. Әсіресе «Манас» эпосы ұлттық бірегейліктің символдық өзегі ретінде институционалданған. Мемлекеттік риторикада және білім беру жүйесінде эпос тек әдеби мұра ретінде емес, ұлттық тарихтың архетиптік бейнесі ретінде ұсынылады. Нарративтік талдау «Манас» дискурсында «еркіндік», «бірлік», «жерге адалдық», «қаһармандық» сияқты тұрақты құндылықтық категориялардың қолданылатынын көрсетті. Бұл эпикалық нарратив ұлттық бірегейлікті тарихи фактілерден гөрі мифологиялық-символдық деңгейде қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Білім беру кеңістігінде жад саясатының ықпалы тарих және әдебиет оқулықтарының мазмұнында көрінеді. Оқу материалдарында эпикалық мұра мен дәстүрлі көшпелі мәдениет ұлттық бірегейліктің негізгі тірегі ретінде ұсынылады. Мұндай құрылым тарихи жадтың этномәдени мазмұнын күшейтіп, ұлттық бірегейлікті мәдени код ретінде бекітеді. Оқулық мәтіндерінде жиі қолданылатын «улуттук аң-сезим» (ұлттық сана), «ата-баба мурасы» (ата-баба мұрасы), «элдин биримдиги» (халықтың бірлігі) сияқты дискурстық маркерлер тарихи жадтың ұрпақаралық берілуін қамтамасыз ететін символдық құралдарға айналады.

Қырғызстандағы жад саясатының тағы бір маңызды тетігі – ұлттық мерейтойлық саясат. «Манас» эпосының мыңжылдығын атап өту, ұлттық батырлар мен тарихи тұлғалардың мерейтойларын мемлекеттік деңгейде ұйымдастыру, сондай-ақ мәдени фестивальдер арқылы тарихи жад қоғамдық кеңістікте тұрақты түрде жаңғыртылып отырады. Бұл тәжірибе тарихи жадты әлеуметтік тәжірибеге енгізудің символдық-ритуалдық механизмін көрсетеді.

Символдық кеңістікті қайта құрылымдау да Қырғызстанда жад саясатының маңызды элементі болып табылады. Қоғамдық кеңістікте эпикалық кейіпкерлердің бейнелері, ұлттық символика мен дәстүрлі мәдени нышандардың кеңінен қолданылуы тарихи жадтың визуалдық институционалдануын қамтамасыз етеді. Бұл үдеріс ұлттық бірегейлікті күнделікті тәжірибе деңгейінде бекітуге ықпал етеді.

Сонымен қатар, зерттеу нәтижелері Орталық Азия кеңістігінде тарихи нарративтердің бірнеше тұрақты типтерінің қалыптасқанын анықтауға мүмкіндік берді. Бірінші тип – героикалық нарратив. Бұл ұлттық тарихты үздіксіз күрес пен ерлікке толы процесс ретінде бейнелейді. Героикалық нарративте тарихи батырлар, мемлекет құрушы тұлғалар және «алтын дәуір» идеясы негізгі орын алады. «Естелік орындар» атты П. Нораның теориясы бойынша, мұндай нарративтер ұлттық бірегейліктің символдық өзегін қалыптастырады [10].

Екінші травмалық нарратив. Ол отаршылдық, репрессия және тарихи әділетсіздік тәжірибесіне негізделеді. Бұл нарратив Орталық Азия елдерінде кеңестік кезеңді бағалауда ерекше көрініс табады. Бұған қатысты ойлар А. Эткиндтің посткеңестік кеңістіктегі тарихи травмаға арналған еңбектерінде бар. Ғалым көзқарасына сәйкес, өткеннің «жабылмаған» беттері ұлттық бірегейліктің моральдық негізін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады [11]. Бірақ травмалық нарративтің шамадан тыс саясиленуі ұлттық бірегейлікті біріктіруші емес, бөлуші факторға айналу қаупін де арттырады.

Соңғы тип – моральдық-нормативтік нарратив, онда тарих қазіргі қоғам үшін үлгі болатын моральдық сабақтар жиынтығы ретінде ұсынылады. Мәдени жад теориясы (Дж. Ассманн) аясында аталмыш нарративтер

ұжымдық құндылықтар жүйесін бекітуге бағытталған мәдени код ретінде айқындалады.

Біздің зерттеу нәтижеміз бойынша, жад саясатының ұлттық бірегейлікке ықпалы бірнеше негізгі механизмдер арқылы жүзеге асады екен. Алғашқысы, таңдамалы еске алу және ұмыту механизмі. Бұл механизм белгілі бір тарихи кезеңдер мен оқиғаларды ерекше атап көрсету арқылы өзге көзқарастарды шеттетуге негізделеді [12].

Келесі, символдық кеңістікті құрылымдау механизмі. Ескерткіштер, топонимдер, мемлекеттік мерекелер мен мерейтойлар тарихи нарративті күнделікті өмір кеңістігіне енгізу арқылы ұлттық бірегейлікті «табиғи» құбылыс ретінде қабылдатуға ықпал етеді. Н. Мегоранның Орталық Азиядағы саяси географияға арналған зерттеулері бұл кеңістіктік символиканың ұлттық бірегейлікті қалыптастырудағы рөлін нақты көрсетеді [13].

Үшіншісі, білім беру арқылы нарративті репродукциялау механизмі. Тарихи жадтың мектеп пен университет деңгейінде жүйелі түрде берілуі ұлттық бірегейліктің ұрпақаралық сабақтастығын қамтамасыз етеді. Бұған қатысты ғалым зерттеулер А. Халидтің Өзбекстандағы ұлттық тарихтың қалыптасуына арналған еңбектерінде сипатталады. Бұл зерттеу бойынша білім беру институттары тарихи жадты ресми канон шеңберінде бекітетін негізгі алаң [14].

Зерттеу нәтижелері жад саясатының ұлттық бірегейлікті қалыптастырудағы екіұшты табиғатын ерекше атап көрсетуге мүмкіндік береді. Бір жағынан, ортақ тарихи нарративтер әлеуметтік тұтастықты күшейтіп, «біз» ұғымының символдық шекараларын айқындайды. Бұл тұрғыда жад саясаты интегративті функция атқарады. Екінші жағынан, балама тарихи тәжірибелердің шеттетілуі немесе маргиналдануы ұлттық бірегейліктің эксклюзивті моделін қалыптастыруы мүмкін. Бұл қорытынды Р. Брубейкердің этникалық және азаматтық бірегейлік арасындағы шиеленіс жайлы ғылыми пайымдарымен үндеседі [15].

Жад саясатының саяси легитимациямен байланысы да зерттеу нәтижелерінде айқын көрініс тапты. Өткенді басқару арқылы қазіргі билікті ақтау – посткеңестік кеңістікке тән құбылыс [16]. Алайда алынған нәтижелер заңдастырылған нарративтердің тиімділігі олардың қоғамдық қабылдану деңгейіне тәуелді ететінін анықтады. Егер ресми тарихи дискурс қоғамның күнделікті жад тәжірибесіне сәйкес келмесе, ол легитимациялық ресурс ретінде әлсірейді. Бұл жағдай жад саясатының тек билік құралы ғана емес, қоғамдық келісім алаңы екенін дәлелдейді.

Зерттеу нәтижелерін жүйелеу мақсатында Қазақстан, Өзбекстан және Қырғызстандағы жад саясатының ұлттық бірегейлікті қалыптастырудағы негізгі ерекшеліктері төмендегі салыстырмалы кестеде берілді.

Кесте 1 - Орталық Азия елдеріндегі жад саясатының ұлттық бірегейлікті қалыптастырудағы салыстырмалы ерекшеліктері

Салыстыру өлшемдері	Қазақстан	Өзбекстан	Қырғызстан
Жад саясатының басым моделі	Институционалдық-инклюзивті	Мемлекеттілік-символдық	Мәдени-нарративтік
Ұлттық бірегейліктің негізгі тірегі	Мемлекеттілік сабақтастығы, ұлттық жаңғыру, азаматтық тұтастық	Күшті мемлекет идеясы, ұлттық мақтаныш, тарихи заңдылық	Этномәдени мұра, эпикалық дәстүр, рухани сабақтастық
Басым тарихи нарратив түрі	Мемлекеттілік пен тәуелсіздік сабақтастығы	Героикалық-мемлекеттік нарратив	Эпикалық-мәдени нарратив
Жад саясатының негізгі құралдары	Мемлекеттік бағдарламалар, білім беру жүйесі, мерейтойлық саясат, символдық кеңістік	Стратегиялық дискурс, тарихи тұлғаларды канондандыру, мемлекеттік рәміздер	Эпостар, мәдени мерейтойлар, дәстүрлі рәміздер, қоғамдық-мәдени іс-шаралар
Кеңестік кезеңге қатынасы	Қайта интерпретациялау және ішінара сабақтастықты сақтау	Іріктеп бағалау және ұлттық мемлекеттілікке бейімдеу	Көбіне мәдени жад аясында ығыстыру
Бірегейлік қалыптастырудағы басым бағыт	Азаматтық және этникалық компоненттерді ұштастыру	Мемлекеттік-ұлттық бірлікті күшейту	Этномәдени тұтастықты бекіту
Ықтимал салдары	Ұлттық тұтастықты нығайту, инклюзивті бірегейлікті дамыту	Саяси легитимацияны күшейту, бірақ этноцентризм тәуекелін арттыру	Мәдени бірлікті сақтау, бірақ саяси-институционалдық әлсіздік қаупі

Кесте деректері Орталық Азия елдеріндегі жад саясатының ортақ посткеңестік негізге сүйенгенімен, олардың ұлттық бірегейлікті қалыптастыру тетіктері мен басым нарративтік үлгілері әртүрлі екенін көрсетеді. Қазақстанда инклюзивті-институционалдық модель басым болса, Өзбекстанда мемлекеттілік пен символдық саясатқа негізделген үлгі айқынырақ көрінеді. Ал Қырғызстанда мәдени-нарративтік және эпикалық мұраға сүйенген модель жетекші орын алады.

Қорытынды

Жүргізілген талдау Орталық Азия мемлекеттеріндегі жад саясаты ұлттық бірегейлікті қалыптастырудың әмбебап емес, әр елдің тарихи тәжірибесі мен саяси даму логикасына тәуелді көпмодельді құбылыс екенін көрсетті. Қазақстан, Өзбекстан және Қырғызстан мысалдары тарихи

жадтың мазмұны ғана емес, оны институционалдандыру тәсілдері мен қолдану мақсаттары да айтарлықтай ерекшеленетінін дәлелдейді.

Қазақстан жағдайында жад саясаты институционалдық тұрғыдан ең жүйеленген және инклюзивті сипатқа ие модель ретінде көрінеді. Мұнда тарихи нарративтер мемлекеттілік сабақтастығын, ұлттық жаңғыру идеясын және азаматтық бірегейлікті үйлестіре отырып ұсынылады. Тарихи жад стратегиялық құжаттар, білім беру жүйесі және символдық саясат арқылы кешенді түрде қалыптастырылып, ұлттық тұтастықты нығайтудың идеологиялық ресурсына айналған.

Өзбекстанда жад саясаты мемлекеттілікке бағытталған және жоғары символдандырылған модельді көрсетеді. Тарихи нарративтер ұлттық мақтанш пен саяси тұрақтылықты негіздеуге бағытталып, тарихи тұлғаларды ресми канонға енгізу және мемлекеттілік дәстүрін үздіксіз желі ретінде көрсету арқылы жүзеге асырылады. Бұл модельде жад саясатының басты функциясы – қазіргі саяси тәртіптің тарихи заңдылығын негіздеу.

Қырғызстанда жад саясаты мәдени-нарративтік бағытқа бейімделген ерекше модель ретінде сипатталады. Мұнда тарихи жад эпикалық мұра, дәстүрлі құндылықтар және символдық мәдени тәжірибелер арқылы қалыптасады. Ұлттық бірегейлік саяси легитимация құралынан гөрі этномәдени тұтастықты нығайтудың символдық механизмі ретінде көрінеді.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы жад саясаты мен тарихи нарративтердің ұлттық бірегейлікті қалыптастырудағы рөлін Орталық Азия кеңістігінде салыстырмалы және кешенді талдау арқылы айқындауында көрінеді. Қолданыстағы зерттеулерде жад саясаты көбіне жекелеген елдердің саяси контекстінде сипаттамалық деңгейде қарастырылса, бұл мақала тарихи жадтың ұлттық бірегейлікке ықпал ету механизмдерін институционалдық, дискурсивтік және символдық деңгейлердің өзара байланысында жүйелейді.

Мәселен, М. Ларюэль еңбектерінде жад саясаты негізінен ұлт қалыптастыру үдерісінің саяси құралы ретінде қарастырылса, бұл зерттеуде тарихи нарративтердің тек саяси заңдылықты негіздеу құралы емес, ұлттық бірегейліктің мәдени және құндылықтық құрылымын қалыптастыратын көпдеңгейлі символдық механизм екені көрсетіледі. А. Халидтің зерттеулерінде тарихи жад ұлттық мемлекет қалыптастырудың идеологиялық ресурсы ретінде талданғанымен, мақалада жад саясатының әр елде әртүрлі нарративтік модельдер арқылы жүзеге асатыны және олардың ұлттық бірегейлік мазмұнына тікелей әсер ететіні дәлелденеді. Ал, Р. Исаакс еңбектерінде Қазақстан мысалында жад саясатының саяси-идеологиялық сипаты басым қарастырылса, бұл зерттеу жад саясатының мәдени, білім беру және символдық кеңістіктегі институционалдану тетіктерін де кешенді түрде қамтиды.

Зерттеудің шектеулері ретінде эмпирикалық базаның негізінен ресми құжаттар, стратегиялық мәтіндер және білім беру материалдарымен шектелгенін атап өткен жөн. Бұл жад саясатының қоғамдық қабылдануының барлық қырларын толық ашуға мүмкіндік бермейді. Болашақ зерттеулерде тарихи жадтың әлеуметтік деңгейде қабылдануын сұхбат, сауалнама, медиа-талдау немесе қоғамдық дискурс материалдары арқылы толықтыру маңызды.

ӘДЕБИЕТ

[1] Anderson B. *Imagined Communities: reflections on the origin and spread of nationalism*. – London ; New York : Verso, 2006. – 256 p.

[2] Halbwachs M. *On collective memory*. – Chicago : University of Chicago Press, 1992. – 244 p.

[3] Assmann J. *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*. – Cambridge : Cambridge University Press, 2011. – 296 p.

[4] Hobsbawm E., Ranger T. *The Invention of Tradition*. – Cambridge : Cambridge University Press, 1983. – 320 p.

[5] Мармонтава Т. Қырғызстан, Өзбекстан және Түрікменстанның тарихи жады саясатындағы Ұлы Дала мұрасы: Ғылыми мақала // *Journal of the National Congress of Historians*. – 2025. – С. 73-79.

[6] Шалтай Е., Жанпеисова К., Кахарман А. Саяси аспектіде тарихи жадыны зерттеудің теориялық-әдіснамалық негізі // *Journal of Philosophy Culture and Political Science*. – 2024. – Т. 89. – №. 3. – С. 90-97.

[7] Нечаева Е., Кожирова С. Историческая память: сущность, генезис, роль в контексте формирования национальной идентичности // *Адам әлемі*. – 2024. – Т. 101. – №. 3. – С. 69-80.

[8] Laruelle M. *Nation-building in Central Asia: memories, politics and identities* // *Europe-Asia Studies*. – 2014. – Vol. 66, No. 2. – P. 203–221.

[9] Isaacs R. *The Politics of Memory in Post-Soviet Kazakhstan* // *Nationalities Papers*. – 2015. – Vol. 43, No. 1. – P. 1–19.

[10] Nora, P. *Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire* // *Representations*. – 1989. – No. 26. – P. 7–24.

[11] Etkind, A. *Warped Mourning: Stories of the undead in the land of the unburied*. – Stanford : Stanford University Press, 2013. – 312 p.

[12] Меньковский В. И. «Политика памяти» новых независимых государств Центральной Азии // *Түркі мәдениеті: Ортақ бастаулары және даму ерекшеліктері*. – 2023. – С. 39.

[13] Megoran, N. *Nationalism and memory in Central Asia* // *Political Geography*. – 2017. – Vol. 56. – P. 16–25.

[14] Khalid, A. *Making uzbekistan: nation, empire, and revolution in the early USSR*. – Ithaca : Cornell University Press, 2015. – 432 p.

[15] Романова А. П., Федорова М. М. Роль политики памяти в конструировании новых идентичностей в странах Большого Каспия (на примере Республики Казахстан и Республики Туркменистан) // Сравнительная политика. – 2024. – Т. 14. – №. 3. – С. 60-78.

[16] Brubaker, R. *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. – Cambridge : Cambridge University Press, 1996. – 202 p.

[17] Алпысбес М., Еришева Т. Ұлттық ұжымдық жады феномені тұрғысындағы тарихи персоналистика мәселелері // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия: Исторические и социально-политические науки. – 2020. – Т. 2. – №. 65.

REFERENCES

[1] Anderson B. *Imagined Communities: reflections on the origin and spread of nationalism*. – London ; New York : Verso, 2006. – 256 p.

[2] Halbwachs M. *On collective memory*. – Chicago : University of Chicago Press, 1992. – 244 p.

[3] Assmann J. *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*. – Cambridge : Cambridge University Press, 2011. – 296 p.

[4] Hobsbawm E., Ranger T. *The Invention of Tradition*. – Cambridge : Cambridge University Press, 1983. – 320 p.

[5] Marmontova T. Qyrǵyzstan, Özbekstan және Tүrikmenstannyñ tarihi jady saiasatyndaǵy Ūly Dala mūrasy: Ğylymi maqala [The Heritage of the Great Steppe in the Politics of Historical Memory of Kyrgyzstan, Uzbekistan and Turkmenistan: A Scientific Article] //Journal of the National Congress of Historians. – 2025. – S. 73-79 [in Kaz.].

[6] Şaltai E., Janpeisova K., Kaharman A. Saiasi aspektide tarihi jady ny zertteudiñ teorialyq-ädısnamalyq negızı [Theoretical and methodological basis for the study of historical memory in a political aspect] //Journal of Philosophy Culture and Political Science. – 2024. – Т. 89. – №. 3. – S. 90-97 [in Kaz.].

[7] Nechaeva E., Kojirova S. İstoricheskaia pämät: suşnöst, genezis, röl v kontekste formirovania nasionälnoi identichnosti [Historical memory: essence, genesis, role in the context of formation of national identity] //Adam älemi. – 2024. – Т. 101. – №. 3. – S. 69-80 [in Rus.].

[8] Laruelle, M. *Nation-building in Central Asia: memories, politics and identities* // Europe-Asia Studies. – 2014. – Vol. 66, No. 2. – P. 203–221.

[9] Isaacs, R. *The Politics of Memory in Post-Soviet Kazakhstan* // Nationalities Papers. – 2015. – Vol. 43, No. 1. – P. 1–19.

[10] Nora, P. *Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire* // Representations. – 1989. – No. 26. – P. 7–24.

[11] Etkind, A. *Warped Mourning: Stories of the undead in the land of the unburied*. – Stanford : Stanford University Press, 2013. – 312 p.

[12] Menkovski V. I. «Politika pamäti» novyh nezavisimyh gosudarstv Senträlnoi Azii [«Politics of memory» of the new independent states of Central Asia] //Türki mädenietı: Ortaq bastaulary jäne damu erekşelikteri. – 2023. – S. 39 [in Rus.].

[13] Megoran, N. Nationalism and memory in Central Asia // *Political Geography*. – 2017. – Vol. 56. – P. 16–25.

[14] Khalid, A. *Making uzbekistan: nation, empire, and revolution in the early USSR*. – Ithaca : Cornell University Press, 2015. – 432 p.

[15] Romanova A. P., Fedorova M. M. Röl politiki pamäti v konstruirovanii novyh identichnostei v stranah Böļşogo Kaspia (na primere Respubliki Kazahstan i Respubliki Turkmenistan) [The role of political memory in the construction of new identities in the countries of the Greater Caspian Sea (on the example of the Republic of Kazakhstan and the Republic of Turkmenistan)] //Sravnitelnaia politika. – 2024. – T. 14. – №. 3. – S. 60-78 [in Rus.].

[16] Brubaker, R. *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. – Cambridge : Cambridge University Press, 1996. – 202 p.

[17] Alpysbes M., Erişeva T. Ülttyq üjymdyq jady fenomenı tūrğysyndağy tarihi personalistika мәseleleri [Problems of historical personalistics in the context of the phenomenon of national collective memory] //Vestnik KazNPU imeni Abaia. Seria: İstoricheskie i sosiälno-politicheskie nauki. – 2020. – T. 2. – №. 65 [in Kaz.].

ВЛИЯНИЕ ПОЛИТИКИ ПАМЯТИ И ИСТОРИЧЕСКИХ НАРРАТИВОВ НА НАЦИОНАЛЬНУЮ ИДЕНТИЧНОСТЬ: НА ПРИМЕРЕ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

*Ахмеджанова М.Ж. ¹

*¹ Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Аннотация. Проблема формирования национальной идентичности в условиях современной глобализации и постсоветской трансформации приобретает особую актуальность для стран Центральной Азии. В этом процессе историческая память и институциональные механизмы ее управления, то есть политика памяти, становятся важным инструментом укрепления государственности и общественной целостности. Данная статья направлена на научное осмысление роли политики памяти и исторических нарративов в формировании национальной идентичности на основе опыта стран Центральной Азии.

Цель исследования-выявить механизмы влияния исторической памяти и исторических нарративов на национальную идентичность и раскрыть их интегративные и конфликтогенные аспекты. В ходе исследования политика памяти рассматривается как символическое, идеологическое и институциональное средство формирования национальной идентичности. Основная идея основана на доказательстве того, что историческая память-это не отражение нейтрального прошлого, а динамичная и многоуровневая структура, тесно связанная с текущими политическими и социальными процессами.

Методологически исследование проводилось с опорой на качественные подходы. В качестве основных методов использовались дискурсивный анализ, нарративный анализ и сравнительно-исторический метод. Источниковую базу исследования составили принятые на государственном уровне документы исторической политики, официальные материалы в области образования, а также отечественные и зарубежные академические исследования.

Результаты исследования показали, что политика памяти оказывает многогранное влияние на формирование национальной идентичности. Было обнаружено, что исторические нарративы могут увеличить риск социальной классификации, создав общее историческое пространство и укрепив общественное единство, с одной стороны, и исключив альтернативные воспоминания, с другой. Научная ценность исследования определяется комплексным анализом особенностей политики памяти на пространстве Центральной Азии и теоретическим углублением процесса формирования национальной идентичности. Выводы, полученные с практической точки зрения, могут быть использованы при совершенствовании исторической политики, обновлении содержания образования и разработке культурных стратегий, направленных на укрепление общественного согласия.

Ключевые слова: историческая память, политика памяти, исторический нарратив, национальная идентичность, Центральная Азия, постсоветское пространство, государственность, символическая политика, культурная память

THE INFLUENCE OF MEMORY POLICY AND HISTORICAL NARRATIVES ON NATIONAL IDENTITY: ON THE EXAMPLE OF CENTRAL ASIA

*Akhmejanova M. Zh ¹

*¹Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The problem of national identity formation in the context of modern globalization and post-Soviet transformation is becoming particularly

relevant for the countries of Central Asia. In this process, historical memory and the institutional mechanisms of its management, that is, memory policy, become an important tool for strengthening statehood and social integrity. This article is aimed at a scientific understanding of the role of memory politics and historical narratives in the formation of national identity based on the experience of Central Asian countries.

The purpose of the study is to identify the mechanisms of influence of historical memory and historical narratives on national identity and to reveal their integrative and conflict-causing aspects. In the course of the research, the policy of memory is considered as a symbolic, ideological and institutional means of forming national identity. The main idea is based on the proof that historical memory is not a reflection of a neutral past, but a dynamic and multilevel structure closely related to current political and social processes.

Methodologically, the research was conducted based on qualitative approaches. The main methods used were discursive analysis, narrative analysis and the comparative historical method. The source base of the research was made up of state-level historical policy documents, official materials in the field of education, as well as domestic and foreign academic research.

The results of the study showed that the policy of memory has a multifaceted impact on the formation of national identity. It has been found that historical narratives can increase the risk of social classification by creating a common historical space and strengthening social cohesion, on the one hand, and eliminating alternative memories, on the other. The scientific value of the research is determined by a comprehensive analysis of the features of memory policy in Central Asia and the theoretical deepening of the process of national identity formation. The conclusions obtained from a practical point of view can be used in improving historical policy, updating the content of education and developing cultural strategies aimed at strengthening social harmony.

Keywords: historical memory, memory policy, historical narrative, national identity, Central Asia, post-Soviet space, statehood, symbolic politics, cultural memory

Мақала түсті / Статья поступила / Received: 25.01.2026.

Жариялауға қабылданды / Принята к публикации / Accepted: 27.03.2026.

Автор туралы мәлімет:

Ахмеджанова Майнур Жайшиғалиевна – Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ «Аймақтану» мамандығының 1 курс докторанты, e-mail: mainur_81@mail.ru

Информация об авторе:

Ахмеджанова Майнур Жайшигалиевна-докторант 1 курса специальности «Регионоведение» КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Information about author:

Akhmejanova Mainur Zhaishigaliyevna – 1st-year PhD student in Regional Studies at Ablai Khan KazUIR&WL, e-mail: mainur_81@mail.ru

III. БӨЛІМ. ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘСЕЛЕЛЕР
РАЗДЕЛ III. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАВОВЫЕ ВОПРОСЫ
PART III. THEORETICAL AND LEGAL ISSUES

UDC 327.8

IRSTI 11.25.15

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.027>

**THEORETICAL APPROACHES TO UNDERSTANDING THE
POLYCENTRIC WORLD ORDER**

*Kazybekova U.M.¹

*¹KIMEP University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article examines the main theoretical approaches to understanding the polycentric world order in the context of the growing prevalence of unilateral actions and power politics pursued by leading global actors. Drawing on a comparative analysis of realist, liberal, and constructivist theories, as well as the concept of a multiplex world order, the article demonstrates that contemporary interventions by great powers in the domestic affairs of other states do not negate the polycentric nature of the international system. Rather, they reflect a crisis-driven and transitional stage in its ongoing transformation.

The article argues that polycentricity cannot be reduced solely to the redistribution of material power among states. Instead, it reflects a more complex transformation of global politics, encompassing institutional fragmentation, the rise of regional centers of influence, and multi-level interdependence. It is further substantiated that, under contemporary conditions, polycentricity takes on a conflictual character, accompanied by the weakening of universal rules and the intensification of regional dynamics. Particular attention is paid to the conceptual distinction between multipolarity and polycentricity. The contemporary world is characterized by the simultaneous coexistence of different models of international behavior and competing interpretations of what constitutes legitimacy. Under such conditions, polycentricity does not imply automatic stability or universal cooperation; on the contrary, it creates an environment in which states are compelled to continuously adapt and search for new strategies of behavior.

This article contributes to the theoretical debate on the nature of the contemporary world order and provides a conceptual foundation for subsequent applied analyses of states' foreign policy strategies within a polycentric environment.

Keywords: polycentric, world order, multipolarity, multiplex world, power politics, realism, liberalism, constructivism

Introduction

The transformation of the world order at the end of the twentieth and in the twenty-first century has become one of the central topics in international relations research. The collapse of the bipolar system and the subsequent period of U.S. hegemony gave rise to expectations of a stable liberal world order based on institutions, universal norms, and rules. However, already in the 2000s it became clear that the unipolar system was temporary, and that the global system had entered a phase of structural transformation marked by the rise of new centers of power, institutional fragmentation, and stronger regional dynamics.

In this article, the following distinction is used: multipolarity is understood as the distribution of material power among several great powers and refers to structural characteristics of the system [1]. Polycentricity means the presence of multiple centers of influence of different natures (state and non-state), interacting at different levels of global governance. The multiplex order reflects a qualitatively more complex configuration in which diverse norms, institutions, and forms of interaction coexist that cannot be reduced to a single hierarchy [20].

The relevance of a theoretical analysis of the polycentric order is determined not only by changes in the balance of power, but also by the increasing complexity of world politics itself. In particular, it is characterized by the simultaneous coexistence of different, and often competing, understandings of the rules of international relations, as well as by uneven patterns of interdependence among states. As a result, it has become difficult to explain contemporary processes using a single theoretical model. For this reason, the use of multiple theoretical approaches and their combination becomes especially important, as it allows us to identify not only the structural constraints under which states operate, but also the space available for autonomous decision-making and strategic choice.

The purpose of this article is to systematize and analyze the main theoretical approaches in order to understand the polycentric world order, to identify their explanatory strengths and limitations, and to demonstrate how different theoretical traditions complement one another in the analysis of the contemporary international system.

The theoretical contribution of this article is that it clarifies the understanding of a polycentric world order, clearly distinguishing it from multipolar and multiplex order. Furthermore, a holistic approach to its analysis is proposed, integrating three key dimensions of global politics: the distribution of power (realism), the role of institutions (liberalism) and the importance of norms and identities (constructivism). Unlike existing studies, the article demonstrates the polycentricity is not simply the presence of multiple centers of power, but a more complex system of interactions in which various norms, institutions, and regional orders are intertwined.

Materials and Methods

The methodological foundation of this article is a qualitative theoretical analysis aimed at the comparative study of the leading paradigms in international relations theory. The research is based on an interdisciplinary approach that combines elements of political theory, international relations, and comparative studies of world order.

The analytical basis of the study consists of classical and contemporary scholarly works in international relations theory, including research on structural realism, neoliberal institutionalism, constructivism, and comparative regionalism.

The study employs several methods. First, a comparative-theoretical method is used to compare interpretations of the polycentric order across different theoretical schools and to identify their key differences. Second, a structural-analytical method is applied to examine the world system as a set of interconnected levels. Finally, conceptual analysis is used to clarify the concepts of “multipolarity”, “polycentricity”, and the “multiplex world order”.

Results

This section examines realism and neorealism in relation to the topic of this study. Classical realism is based on the assumption that the international system is inherently anarchic, and that states rely primarily on their own military power and resources while seeking security and survival. Within this theoretical framework, polarity is understood as the distribution of power among key centers of influence, which in turn shapes both the level of conflict and the stability of the world system.

The theories of realism and neorealism in the context of our topic could be analyzed, as classical realism, for instance, is based on the assumption that the international system is inherently anarchic, and that states rely on their own military power and resources and strive for security and survival. Polarity in this theory is understood as the distribution of power among key centers of strength, which determine the conflict potential and stability of the world system.

A more structured and internally consistent explanation of international politics is offered by structural realism, developed by the American scholar Kenneth Waltz. According to this approach, the international system is defined by a specific ordering of relations among states, forming a structure characterized by several core features: anarchy, understood as the absence of a supreme authority; the primary function of the state, which is the protection of sovereignty; and the unequal distribution of power. While the first two characteristics remain relatively stable over time, the distribution of power changes, thereby shaping states’ foreign policy behavior and altering the configuration of the system, which may take unipolar, bipolar, or multipolar forms [1, pp. 111–114].

As Kenneth Waltz predicted in the early 1990s, the U.S.-led unipolar world

proved to be unstable due to the uneven distribution of power [3, p. 55]. Moreover, even NATO allies have increasingly pursued balancing policies in response to the dominant position of the hegemon. From Waltz's perspective, the international system is moving toward multipolarity as a more balanced structure, with the emergence of new major powers.

At the same time, the realist tradition does not offer a single, unified interpretation of how the balance of power emerges and operates. In classical realism, Hans Morgenthau viewed the balance of power as an equilibrium among great powers and associated it primarily with a multipolar system. By contrast, Kenneth Waltz's structural realism considered bipolarity to be the most stable configuration [1, pp. 161–176]. Other approaches, such as George Modelski's theory of long cycles [4, pp. 52–53] and Robert Gilpin's theory of hegemonic stability [5, pp. 212–213], emphasized unipolar arrangements, while the historical-systemic approach developed by Paul Kennedy supported the idea of multipolarity [6, p. 110]. As a result, definitions of the balance of power as a systemic condition have varied significantly, and some of these interpretations directly contradict one another. For example, K. Waltz and P. Kennedy emphasized relative equality among major powers, whereas R. Gilpin and G. Modelski associated balance with the maintenance of the status quo under the leadership, or hegemony, of a single dominant state. Despite these disagreements, neorealist scholars generally agree that the logic of balancing remains the main guiding principle shaping state behavior in the international system.

From a realist perspective, multipolarity can be understood as an objective reflection of broader global trends, including the growing military, economic, and political capabilities of non-Western states and the relative weakening of the United States as the world's leading power. Neorealism, in turn, treats multipolarity as a systemic characteristic of the international system that directly influences state behavior [7, p. 135].

According to realist theory, the emergence of a multipolar world is driven by two closely related processes: the rise of new centers of power and the gradual decline of U.S. global dominance. British scholar David Blagden argues that the international system is returning to multipolarity primarily due to the shift of economic power from the West to the East, particularly toward new industrial centers such as China, Brazil, Russia, and India. Under certain conditions, he suggests, economic power can be converted into military power if supported by sufficient political will [8].

The growing trend toward multipolarity has also been noted by policymakers and experts in Australia. For example, the 2017 *Independent Intelligence Review* stated that “the geopolitical consequences of economic globalization are creating new centers of power and encouraging new strategic ambitions among states” [9].

Simultaneously, not all scholars agree that economic growth alone is sufficient to produce a truly multipolar system. Italian researcher Stefano Conti argues that China, the United States, Russia, and the European Union should be considered the primary global actors, while Brazil and India, in their view, lack the necessary capabilities to play a comparable global role. According to this position, economic potential by itself is not enough to ensure global influence [10].

A group of European scholars has proposed an original approach to understand the polarity in the contemporary world. According to this view, multipolarity is forming primarily in the economic sphere, while the military sphere remains largely unipolar. The environmental domain is described as inter-polar, whereas the political and cultural sphere is characterized by non-polarity [11].

As noted above, one of the key preconditions for multipolarity is the decline of the United States' role in global affairs. Multipolarity, as one possible scenario for the future, is often linked to the claim that the creation of alternative orders by China and Russia, together with China's economic growth, will lead to a situation in which the United States becomes one of several great powers rather than the sole arbiter of international politics [12].

At the same time, a number of scholars argue that the United States will retain its position as a central actor in the international system. American researcher Bruce Jones maintains that the United States should be viewed not as a "declining" power, but as a "resilient" one that continues to play a key global role [13, p. 78]. A more explicit position is taken by a scholar from the Republic of Korea, who emphasizes that polarity should be assessed at the global rather than the regional level. From this perspective, the United States significantly surpasses other states in terms of military expenditure and overall power capabilities. As a result, the actions of countries such as China and Russia are interpreted not as evidence of a changing global hierarchy, but rather as attempts to assert their positions within the existing system [14, p. 15].

There is also a substantial group of experts who argue that the world is moving not toward multipolarity, but toward a new form of bipolarity. In this context, the work of Russian scholar D. A. Degtyarev is particularly relevant. Based on an analysis of the capabilities of the BRICS countries, the G7, as well as the United States and China, he concludes that the contemporary world order is evolving toward a "new bipolarity" rather than toward a multipolar system [15].

Thus, from the perspective of political realism, multipolarity is defined by two key factors. First, it involves the growth of economic, political, and military capabilities among new centers of power, whether individual states or alliances. Second, it reflects the decreasing ability of the United States to continue acting as

a global hegemon. At the same time, within the realist framework, the question of a transition to a multipolar world order remains highly contested. Some scholars continue to view the system as unipolar, others argue that a shift to multipolarity has already occurred, while a third group maintains that the world is moving toward bipolarity.

One of the foundational traditions in international relations theory is the liberal paradigm. Within this framework, scholars differ in their assessments of the implications of multipolarity for international stability and security. French scholar Zaki Laïdi describes multipolarity as a “transition without hegemony”, in which rising non-Western states challenge Western dominance but lack sufficient strength and cohesion to offer a coherent alternative world order [16]. A similar position is advanced by Sean Butler, who argues that the emergence of new powers seeking greater autonomy in foreign policy may weaken multilateralism. In his view, the development of multipolarity poses risks to international stability by making it more difficult to address issues that require collective action, such as maintaining peace through collective security mechanisms [17, p. 27].

Russian scholar A. Kortunov argues that the concept of multipolarity should be left behind and that the foundation of a new world order should instead be a model of multilateralism. This model should be based on multilateral agreements, international regimes, and greater consideration of the interests of weaker states [18]. Moreover, this scholar suggests that contemporary multilateralism “will emerge not within traditional institutions, but around shared problems and specific projects” [19].

In sum, from the perspective of the liberal paradigm, multipolarity should be viewed in a balanced way. On the one hand, a multipolar world order is often perceived as undesirable or even as a threat to liberal values and the liberal international order, and consequently to the stability of the international system itself. On the other hand, a more multipolar world order does not necessarily have to lead to destabilization of the international environment, the refusal of new centers of power to cooperate, and the transition to a state of “war of all against all”.

To summarize the theoretical approaches considered and to identify their analytical potential, their comparative characteristics is presented (Table 1).

Table 1 – Comparative analysis of theoretical approaches to understanding world order

Approach	Key idea	Interpretation of world order	Limitations of the approach
Realism / neo-realism	Balance of power and anarchy of the system	Distribution of material power between states	Insufficient consideration of the role of norms and institutions

Liberalism	Institutions and interdependence	The system of international regimes and rules	Presupposes a higher level of cooperation than exists in practice
Constructivism	Norms, identities and discourses	A set of competing narratives and norms	Not always easy to apply to specific cases
Regionalism	Regional subsystems	Different regional orders with their own centers of influence	Works better at the regional level than at the global level
Multiplex approach	Pluralization of interactions	A world order without a single center, with different levels of interaction	Conceptual uncertainty

[made by the author]

As table 1 depicts various theoretical approaches interpret the nature of world order differently, emphasizing either the distribution of power, institutions, or norms and identities. This demonstrates that no single theoretical paradigm can provide a comprehensive explanation for the contemporary transformations of the international system.

Discussion

A comparison of the presented theoretical approaches allows to move from description to analytical synthesis. This comparative analysis reveals that the differences between them carry not only methodological but also ontological character, as each theory defines the nature of centers of power and the mechanisms of their interaction differently.

In this context, a polycentric world order can be interpreted as the result of the overlap of several logics: structural (the distribution of power), institutional (the functioning of international regimes) and normative (the competition of values and identities). This multilayered nature explains why contemporary international processes do not fit within the framework of a single theoretical model.

From the perspective of a polycentric order, the liberal approach allows this phenomenon to be viewed not only as a “redistribution of power”, but also as a network of overlapping international regimes and organizations in which influence is more widely dispersed. Studies of the liberal international order show that regimes related to free trade, democratic peace, and “pluralistic security communities” create an institutional framework within which the “polycentrization” of governance takes place. In this context, rules are not formed or revised by a single hegemon, but emerge through complex interactions among coalitions, institutions, and actors.

Understanding the essence of multipolarity in contemporary international relations also requires engagement with key ideas of constructivism, which

emphasizes that world politics is shaped through ideas, concepts, and narratives. The model of a multipolar world order is actively supported and developed within Russian foreign policy discourse. For example, O. A. Alekseeva-Karnavali argues that the world cannot be clearly described as multipolar, unipolar, or bipolar. In her view, multipolarity represents a Russian discourse supported by China, which operates mainly within its own political bloc, where its assumptions are shared and accepted. At the same time, “none of the existing narratives, despite their claims to universality, are sufficient to structure the international system as a whole” [20]. From this perspective, multipolarity cannot function as a universally accepted model of world order, as it is not recognized by all major international actors.

The phenomenon of multipolar populism has been identified by American scholars Alexander Cooley and Daniel Nexon. They argue that many contemporary populist leaders, including those in countries such as Serbia and Italy, increasingly refer to a multipolar world order, emphasize the availability of new international partners, especially Russia and China; and thereby justify policies that are more independent from the liberal West [21].

From a constructivist standpoint, a polycentric order involves not only the distribution of material power, but also a set of competing and overlapping norms, identities, and narratives. Different centers of power promote their own interpretations of what constitutes a legitimate world order, while states and regions position themselves as members of particular normative “communities”.

Amitav Acharya’s concept of “Global IR” further develops this idea by emphasizing that regions should be understood as socially constructed spaces shaped by shared narratives, historical experiences, and regional norms [22]. In his work on the “end of the American world order”, Acharya shows that the weakening of Western hegemony is accompanied by the rise of alternative normative projects and regional “worlds”, reinforcing the polycentric rather than merely multipolar character of the international system.

In a 2023 article titled “*Multipolarity or Multiplexity? Interaction Capacity, Global Cooperation, and World Order*,” Acharya, A. Estevadeordal, and L. V. Goodman propose the concept of multiplexity as a more appropriate framework for analyzing the changing world order, instead of multipolarity or liberal hegemony. Rather than focusing on traditional indicators such as economic or military power, they use “interaction capacity”; that is, the ability of states to exercise leadership and organize cooperation as a key measure of world order. Using a new dataset based on international treaties concluded since World War II, the authors find that the world order is shifting away from U.S. leadership toward a more decentralized and pluralistic, or multiplex system. In this system, the relative dominance of great powers declines, while the interaction capacity of middle and small powers increases, along with the importance of cooperation clusters that are not

necessarily based on geographic proximity. The authors conclude that although leadership in global cooperation is becoming more diversified across actors and issue areas, it is neither collapsing nor becoming excessively transactional. These findings should guide discussions about the future of world order and the reform of international institutions. While policymakers must prepare for the transition from a unipolar moment and the rise of non-Western countries, they should avoid unjustified pessimism about the collapse of global cooperation, which is based on the long-term dynamics of interoperability between countries [2].

The concept of multiplexity thus broadens our understanding of the increasingly complex nature of global interactions. It also helps to clarify whether global politics, in the context of rising non-Western powers, is becoming more chaotic and transactional, or whether cooperation remains viable in the long term. A multiplex order allows for the coexistence of cooperation and confrontation, as well as the parallel functioning of universal and regional institutions.

From a constructivist perspective, multipolarity can be summarized in two key points. First, it functions as a foreign policy discourse and a social construct that seeks not only to describe reality but also to shape it. Second, the spread of multipolar discourse reflects both the desire of some states to pursue policies more independent from the liberal West and the recognition of changing power relations in the international system.

According to A. Kostin and V. Izotov, the most likely characteristic of the future global structure is integration–confrontational polycentrism. In this model, integration systems act as centers of power that compete with one another for political and economic space [23, pp. 17–19]. The formation of regional orders is linked to the growing capabilities of regional powers and the simultaneous weakening of U.S. positions in global politics. Similarly, Indian scholar Sreeram Chaulia argues that rapidly rising powers in different regions may fill the vacuum created by the declining international role of the United States and provide order, security, and prosperity within their respective regions [24].

It is important to note that polycentricity does not imply the disappearance of power politics. On the contrary, it is often accompanied by increased competition and higher risks. According to William C. Wohlforth, although the United States continues to maintain significant military and technological advantages, it has lost the ability to establish stable rules of behavior for the entire international system [25]. This creates conditions in which other powers, including Russia and China, more actively challenge the status quo, resulting in a more conflict-prone form of polycentricity.

Liberal institutionalism offers a more critical assessment of the current transformation of the world system. G. John Ikenberry argues that the “America First” policy undermines the institutional foundations of the liberal order by weakening multilateral regimes and reducing trust in international rules [26].

From this perspective, contemporary polycentricity appears “distorted”: centers of power exist, but coordination mechanisms and institutional constraints are weakened. In later work, Ikenberry, together with D. Deudney, emphasizes that the U.S. retreat from its role as an institutional leader does not restore classical sovereignty, but instead increases instability and conflict in the international environment [27, p. 19]. Similar assessments appear in analytical reports by the Council on Foreign Relations, which describe the current system as “World Order 2.0” – less manageable, more fragmented, and lacking a stable center [28].

Turkish analyst Efe Can Gürkan notes that in the context of a crisis in global governance and the weakening of U.S. leadership, world politics is becoming increasingly polarized. Eurasian regionalism promoted by Russia and China is emerging as a key driver of geopolitical multipolarity. In response to the crisis of global governance, Eurasia presents itself as a leading region and develops alternative institutions outside U.S. influence, including the Collective Security Treaty Organization (CSTO), the Eurasian Economic Union (EAEU), the Shanghai Cooperation Organisation (SCO), and the Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB) [29, pp. 135–139].

Earlier, Amitav Acharya suggested that the emerging world should be described in terms of “regiopolarity” rather than multipolarity or other polarity-based concepts [30]. According to this view, no rising power will be able to fully replace the United States at the global level, and most will remain primarily anchored within their respective regions [31]. This logic implies a division of global space into limited zones of influence, which broadly aligns with the idea of multipolarity. In this sense, multipolarity can be formed and strengthened as regions “emerge” and become isolated, regional connections develop, and a unique economic, political, and cultural space is created within a specific regional cluster.

Research on “complex regionalism” highlights that the contemporary order is characterized by a multi-layered architecture involving global, interregional, and subregional institutions. These institutions include not only great powers, but also middle and small states [32]. From this perspective, a polycentric world consists of interacting regional subsystems such as Europe, the Indo-Pacific, the Middle East, Eurasia, and Africa, each with its own internal logic of centers and peripheries.

In conclusion, when examining multipolarity from a regional perspective, two key points should be emphasized. First, multipolar world order is grounded in expanding processes of regionalization, the development of regional ties, and the growth of regional integration systems. Second, the strengthening of regional dynamics and the formation of regional orders are directly linked to the rising capabilities of new centers of power – regional states – and the weakening of the United States’ position in the global system.

Conclusion

There is no single, widely accepted understanding of multipolarity within the academic community. Scholars representing different theoretical schools and national traditions define and evaluate the core meaning of multipolarity in different ways. Realism views multipolarity as an objective reflection of broader global trends, rooted in the weakening of the United States' position as the world's leading power and the growing economic, military, and political capabilities of non-Western states. Neorealism treats multipolarity as a characteristic of the international system that shapes state behavior. The regional approach emphasizes the intensification of regionalization processes and the development of regional integration systems, which contribute to the emergence of multipolarity as regional powers gain strength and the global influence of the United States declines. Liberal approaches focus primarily on assessing the implications of multipolarity for international stability and security. Alongside the more skeptical view of multipolarity as a potential threat to peace and security, liberal scholarship also offers more optimistic interpretations. Constructivism, in turn, understands multipolarity both as a foreign policy discourse and as a project advanced by a number of states.

Overall, the theoretical analysis conducted in this study allows for several important conclusions regarding the nature of the contemporary world order and the applicability of the concept of polycentricity to current international realities. Firstly, the comparison of realist, liberal, and constructivist approaches demonstrates that polycentricity cannot be reduced solely to the number of centers of power or to the redistribution of material resources. Instead, it reflects a deeper transformation of world politics, involving normative pluralism, institutional fragmentation, and multi-level interdependence.

Secondly, an examination of leading expert assessments suggests that the active use of force, sanctions, and political pressure by major powers does not indicate the persistence of an old hegemonic or bipolar world order. Rather, such practices point to a declining capacity of individual states to manage the international system through commonly accepted institutions and rules. In this sense, contemporary "power politics" is not an alternative to polycentricity, but one of its manifestations – a sign of a conflictual and still incomplete transition from a more hierarchical world order toward a more complex and decentralized system.

Thirdly, the idea of a multiplex world order provides a useful lens for understanding these dynamics, as it takes into account not only the distribution of power, but also the diversity of norms, rules, and forms of interaction. The contemporary international system is characterized by the coexistence of different models of international behavior and competing interpretations of what is considered legitimate. Under such conditions, polycentricity does not lead

automatically to stability or universal cooperation. On the contrary, it creates an environment in which states are required to continuously adapt and develop new strategies of behavior.

It is important to emphasize that the polycentric world order should not be viewed as a stage of transition from unipolarity to multipolarity, but as a qualitatively new form of organization of the international system, characterized by a plurality of centers, levels, and norms of interaction.

REFERENCES

[1] Waltz K. *Theory of International Politics*. - Readings: Addison-Wesley, 1979. - 250 p.

[2] Acharya A., Estevadeordal A., Goodman L. Multipolar or multiplex? Interaction capacity, global cooperation and world order // *International Affairs*. – 2023. - Volume 99. - Issue 6.– P. 2339–2365. <https://doi.org/10.1093/ia/iia242>

[3] Waltz K. 1993. *The Emerging Structure of International Politics* // *International Security*. – 1993. - Vol. 18. - No. 2. – P. 44-79.

[4] Modelski G., Thompson W. 1996. *Leading Sectors and World Powers: The Co-Evolution of Global Economics and Politics*. - Columbia: University of south California Press, 1996. - 263 p.

[5] Gilpin R. 1981. *War and Change in World Politics*. NY: Cambridge University Press, 1981. - 272 p.

[6] Kennedy P. *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. - NY: Random House, 1987. - 677 p.

[7] Izoriya M. Geopoliticheskaya borba za mnogopolyarnyj mirovoj poryadok [The geopolitical struggle for a multipolar world order] // *International Scientific Journal “The Caucasus and the World”*. – 2024. - № (28). – P. 134–140. <https://doi.org/10.52340/isj.2024.28.15> [in Russian]

[8] Blagden D. Global Multipolarity, European Security and Implications for UK Grand Strategy: Back to the Future, Once Again // *International Affairs*. - 2015. - Vol. 91. - No. 2. - P. 333–350. DOI: 10.1111/1468-2346.12238:335

[9] *Independent Intelligence Review* // Commonwealth of Australia. - 2017. <https://pmc.gov.au/sites/default/files/publications/2017-Independent-Intelligence-Review.pdf>

[10] Cont S. Geopolitical Shifts and the Post-COVID World: Europe and the Multipolar System // *IAI Commentaries*. - 2020. <https://www.iai.it/en/pubblicazioni/geopolitical-shifts-and-postcovid-world-europe-and-multipolar-system>

[11] Alcaro, R., Peterson, J., Greco, E. *The West and the global power shift: Transatlantic relations and global governance*. - London: Palgrave Macmillan, 2016. – 298 p.

[12] De Santis H. *The Right to Rule: American Exceptionalism and the*

Coming Multipolar World Order. - Lexington Books, 2021. – 414 p.

[13] Jones B. A Not Quite Multipolar World // Think Tanks, Foreign Policy and the Emerging Powers / ed. by M. McGann. Palgrave Macmillan, 2019. - P. 61–78.

[14] Tizzard D. American Unipolarity: The Uneven Distribution of Power // Global Politics Review. - 2017. - Vol. 3. - No. 2. - P. 10–25

[15] Degtarev D.A. Mnogopolyarnost' ili «novaya bipolyarnost'»? [Multipolarity or «new bipolarity»?]. - RSMD, 2020. <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/mnogopolyarnost-ili-novayabipolyarnost/> [in Russian]

[16] Laïdi Z. Towards a post-hegemonic world: The multipolar threat to the multilateral order // International Politics. - 2014. - Vol. 51. - No. 3. - P. 350–365. DOI: 10.1057/ip.2014.13 351

[17] Butler S. Gemeinschaft as the Lynchpin of Multilateralism: World Order and the Challenge of Multipolarity // Irish Studies in International Affairs. - 2018. - No 29. - P. 17–34. DOI: 10.3318/isia.2018.29.09 3

[18] Kortunov A. Why the world is not becoming multipolar // Russia in global politics. 26.08. 2018. <https://globalaffairs.ru/articles/pochemu-mir-nes-tanovitsya-mnogopolyarnym/>

[19] Kortunov A. The multilateral world order without a good hegemon // Russia in global politics. 28.01.2021. <https://globalaffairs.ru/articles/gegemon-rukovodstvo-k-dejstviyu/>

[20] Alekseeva-Karnevali O. Pochemu mir ne stanovitsya mnogopolyarnym, ili grammatika mezhdunarodnoj (ne)lyubvi [Why the world is not becoming multipolar, or the grammar of international (not)love] / RSMD, 2020. <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/pochemu-mir-nes-tanovitsya-mnogopolyarnym-ili-grammatika-mezhdunarodnoy-ne-lyubvi> [in Russian]

[21] Cooley A., Nexon D. Exit from Hegemony: The Unraveling of the American Global Order. - Oxford University Press, 2020. – 304 p.

[22] Acharya A. Global International Relations (IR) and Regional Worlds: A New Agenda for International Studies // International Studies Quarterly. – 2014. - Volume 58/ - Issue 4. – P. 647–659, <https://doi.org/10.1111/isqu.12171>

[23] Kostin A.I., Izotov V.S. Integracionnye sistemy v paradigme globalistiki: obnovlenie issledovatel'skikh podhodov [Integration systems in the Global Studies paradigm: updating research approaches] // Vestnik Moskovskogo universiteta. - Seriya 12: Politicheskie nauki. - 2015. - № 2. - P. 7–32. [in Russian]

[24] Chaulia S. Trumped: Emerging Powers in a Post-American World. - Bloomsbury India, 2019. – 325 p.

[25] Wohlforth, W. C. The stability of a unipolar world revisited // International Studies Quarterly. - 2020. - 64(4). - P. 824–836.

[26] Ikenberry, G. J. The end of liberal international order? // *International Affairs*. – 2018. - 94(1). - P. 7–23.

[27] Deudney, D., & Ikenberry, G. J. Misplaced restraint: The quixotic quest for sovereignty // *International Security*. – 2021. - № 46(2). – P. 7–45.

[28] Haass, R. *World Order 2.0*. - New York: Council on Foreign Relations, 2017. – 301 p.

[29] Gürcan E.C. The construction of “post-hegemonic multipolarity” in Eurasia: A comparative perspective // *The Japanese Political Economy*. - 2020. - 46 (2–3). - P. 127–151. DOI: 10.1080/ 2329194X.2020.1839911

[30] Acharya A. Regional Worlds in a Post-hegemonic Era // *SPIRIT Working Papers*. - 2009. - No 1. – P. 1-13.

[31] Acharya A. *The End of American World Order*. — Cambridge: Polity Press, 2017.- 384 p.

[32] Thorhallsson, B. Studying small states: A review // *Small States & Territories*. – 2018. - 1(1). – P. 17–34.

ПОЛИЦЕНТРЛІ ӘЛЕМДІК ТӘРТІПТІ ТҮСІНУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕРІ

*Қазыбекова, Ұ.М.¹

*¹КИМЭП Университеті, Алматы, Қазақстан

Андатпа. Мақалада жетекші әлемдік акторлар тарапынан біржақты әрекеттер мен күш саясатының күшеюі жағдайында полицентрлі әлемдік тәртіпті ұғынудың теориялық тәсілдері қарастырылады. Реализм, либерализм және конструктивизм теориялары, сондай-ақ көпқабатты әлемдік тәртіп тұжырымдамасы негізінде жүргізілген салыстырмалы талдау қазіргі ірі державалардың басқа мемлекеттердің ішкі істеріне араласуы халықаралық жүйенің полицентрлі сипатын жоққа шығармайтынын, керісінше оның қайта қалыптасуының дағдарысты әрі өтпелі кезеңін көрсететінін дәлелдейді.

Мақалада полицентрлік ұғымының тек мемлекеттер арасындағы материалдық қуаттың қайта бөлінуімен шектелмейтіні көрсетіледі. Ол әлемдік саясаттағы анағұрлым күрделі өзгерістерді, атап айтқанда институционалдық бөлшектенуді, аймақтық ықпал орталықтарының өсуін және көпдеңгейлі өзара тәуелділікті қамтиды. Қазіргі жағдайдағы полицентрліктің қақтығысты сипатта екені, әмбебап ережелердің әлсіреуімен және аймақтық динамиканың күшеюімен қатар жүретіні негізделеді. Көпполярлық пен полицентрлік арасындағы тұжырымдамалық айырмашылыққа ерекше назар аударылады.

Қазіргі әлем халықаралық мінез-құлықтың әртүрлі модельдерінің қатар өмір сүруімен және заңдылық туралы бәсекелес түсініктердің болуымен сипатталады. Мұндай жағдайда полицентрлік автоматты түрде

тұрақтылықты немесе жалпы ынтымақтастықты білдірмейді, керісінше мемлекеттерді үнемі бейімделуге және жаңа мінез-құлық әрекет ету үлгілерін іздеуге мәжбүр ететін орта қалыптастырады.

Бұл мақала қазіргі әлемдік тәртіптің сипаты жөніндегі теориялық пікірталасқа үлес қосып, полицентрлі орта жағдайындағы мемлекеттердің сыртқы саяси стратегияларын кейінгі қолданбалы талдау үшін негіз қалыптастырады.

Тірек сөздер: полицентрлі, әлемдік тәртіп, көпполярлық, көпқабатты әлем, күш саясаты, реализм, либерализм, конструктивизм

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ПОНИМАНИЮ ПОЛИЦЕНТРИЧНОГО ПОРЯДКА

*Казыбекова, У.М.¹

*¹ Университет КИМЭП, Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические подходы к осмыслению полицентричного мирового порядка в условиях усиления односторонних действий и политики силы со стороны ведущих мировых акторов. На основе сравнительного анализа реалистских, либеральных и конструктивистских теорий, а также концепции мультиплексного мирового порядка, показано, что современные вмешательства великих держав во внутренние дела других государств не опровергают полицентричный характер международной системы, а отражают кризисный и переходный этап ее трансформации.

В статье показано, что полицентричность не сводится исключительно к перераспределению материальной мощи между государствами. Она отражает более сложную трансформацию мировой политики, включающую институциональную фрагментацию, рост региональных центров влияния и многоуровневую взаимозависимость. Обосновывается тезис о том, что полицентричность в современных условиях носит конфликтный характер, сопровождаясь ослаблением универсальных правил и ростом региональной динамики. Особое внимание уделяется концептуальному различию между многополярностью и полицентричностью. Современный мир характеризуется одновременным существованием разных моделей международного поведения, конкурирующих представлений о том, что считается легитимным. В таких условиях полицентричность не означает автоматической стабильности или всеобщего сотрудничества, а, напротив, создает среду, в которой государства вынуждены постоянно приспособляться и искать новые стратегии поведения.

Данная статья вносит вклад в теоретическую дискуссию о характере современного мирового порядка и формирует основу для последующего прикладного анализа внешнеполитических стратегий государств в полицентричной среде.

Ключевые слова: полицентричный, мировой порядок, многополярность, мультиплексный мир, политика силы, реализм, либерализм, конструктивизм

Received / Мақала түсті / Статья поступила: 22.01.2026.

Accepted / Жариялауға қабылданды / Принята к публикации: 27.03.2026.

Information about the author:

Kazybekova Ulzhan Muratovna – PhD, Assistant Professor, KIMEP University, Almaty, Kazakhstan, orcid.org/0009-0008-8698-4659 e-mail: u.kazybekova@kimep.kz

Автор туралы мәлімет:

Қазыбекова Ұлжан Мұратқызы – PhD докторы, ассистент-профессор, КИМЭП Университеті, Алматы, Қазақстан, orcid.org/0009-0008-8698-4659 e-mail: u.kazybekova@kimep.kz

Информация об авторе:

Казыбекова Улжан Муратовна – доктор PhD, ассистент-профессор, Университет КИМЭП, Алматы, Казахстан, orcid.org/0009-0008-8698-4659 e-mail: u.kazybekova@kimep.kz

УДК 327.8

МРНТИ 11.25.91

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.028>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДИПЛОМАТИИ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ

*Байсултанова К.Ч.¹, Шайморданова З.Д.²

*^{1,2} Казахский университет международных отношений и мировых языков
имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье рассматривается нормативно-правовая система, обеспечивающая экономическую дипломатию в условиях глубоких изменений мировой политики и экономики. Значимость темы определяется усилением протекционизма, санкционным давлением и ростом потребности государств в правовой защите своих экономических интересов за пределами страны. Экономическая дипломатия трактуется как компонент внешней политики, ориентированный на поддержку внешней торговли, привлечение инвестиций, развитие технологического взаимодействия и продвижение финансово-экономических приоритетов. При этом её реализация опирается на многослойный комплекс источников: международные договоры, нормы дипломатического права, торговые соглашения, инвестиционно-правовые режимы, а также национальные стратегии и правовые акты.

Статья направлена на анализ нормативно-правовых оснований экономической дипломатии (на примере крупных держав) как междисциплинарного феномена международных отношений. Цель исследования — выявить и систематизировать ключевые регуляторные элементы, формирующие правовую инфраструктуру экономической дипломатии. Показано, что экономическая дипломатия имеет «гибридную» природу и формируется на стыке дипломатии, экономики, международного права, международных отношений и внутритригосударственного регулирования. Сделан вывод о повышающемся значении договорных механизмов, которые регулируют торгово-экономические связи, инвестиционную деятельность и роль национальных стратегических документов в современном развитии экономической дипломатии.

Ключевые слова: экономическая дипломатия, международное экономическое право, внешнеторговая политика, национальные интересы, правовое регулирование, договоры, соглашения, торговая дипломатия, инвестиционные соглашения, ВТО, внешнеэкономическая политика

Финансирование: Данное исследование финансируется Комитетом по науке Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан

в рамках (Гранта №АР23490344 Тенденция экономизации международных отношений и экономическая дипломатия Нового Казахстана)

Введение

Современная система международных отношений отличается тесной взаимосвязанностью политических и экономических факторов. На этом фоне экономическая дипломатия всё чаще выступает практическим инструментом реализации внешнеполитических задач государств: она содействует продвижению национальных интересов на глобальных рынках, привлечению капиталовложений и правовой защите национального экспортера. Вместе с тем, при росте её прикладной роли, нормативно-правовые основания экономической дипломатии во многих случаях сохраняют фрагментарный характер и недостаточно описаны как целостная система.

Степень изученности темы. Исследования экономической дипломатии развиваются на пересечении экономики, международных отношений и международного права, что формирует несколько устойчивых направлений анализа.

Так, в работе ученых Ф. Генссмантеля и Цзянь-Хуэй Ву рассматривается соотношение дипломатии и права во внешних экономических связях Европейского союза и проблема выбора управленческих механизмов [1]. Авторы показывают, что международно-правовые инструменты наряду с дипломатическими практиками являются ключевыми для урегулирования конфликтов и управления торгово-инвестиционными отношениями ЕС, включая использование механизмов разрешения споров ВТО и механизмов, предусмотренных соглашениями о свободной торговле. На международном уровне ЕС может передать торговый спор в многосторонний орган разрешения споров Всемирной торговой организации. Кроме того, учитывая, что в большинстве соглашений о свободной торговле, стороной которых является ЕС, предусмотрены отдельные органы разрешения споров, такие двусторонние органы разрешения споров также могут быть доступны для ЕС.

Профессор Школы права Бристольского университета Г. Мессинджер акцентирует внимание на институциональные трудности ВТО и относительной слабости реальных обязательств, что повышает роль соглашений о свободной торговле (ФТА) как более гибких инструментов согласования стандартов, развития регуляторного сотрудничества и продвижения повестки устойчивого развития. Автор предлагает рассматривать ФТА шире, чем договоры о тарифах и спорах, как пространство «регуляторной дипломатии», где формируются нормы и практики [2].

В монографии «Современные дипломатические и консульские отношения» в разделе «Право дипломатических отношений: дипломатия и ее правовая основа» анализируются правовые основы современной дипломатии и её новые направления -экономическая, цифровая и климатическая [3]. Подчеркивается, что дипломатия выступает не только политической практикой, но и институционализированным механизмом международного взаимодействия. Делается вывод, что экономическая дипломатия функционирует внутри устойчивой правовой рамки международного публичного права, например, Венской конвенции о праве международных договоров (23.05.1969), а не «вне права».

В российской научной традиции вопросы правовых основ экономической дипломатии исследовались, в частности, в работе А.А. Нарышкина «Нормативно-правовые основы экономической дипломатии России» [4].

При этом значительная часть исследований не раскрывает нормативно-правовые характеристики инструментов экономической дипломатии в системном виде, соответствующая проблематика нередко остаётся описанной фрагментарно и недостаточно разработанной в отечественной политологической литературе.

Таким образом, проблема исследования состоит в отсутствии целостного методологического подхода к анализу нормативно-регулирующих основ экономической дипломатии, что на практике может приводить к дублированию функций и снижению результативности внешнеэкономической деятельности.

Описание материалов и методов

Для проведения исследования использованы данные нормативно-правовой базы Казахстана, Китая, США, России (<https://adilet.zan.kz/rus>, www.consultant.ru, <https://www.congress.gov/>), различных организаций, например, NATO (<https://www.nato.int/en>), The Office of the U.S. Trade Representative (USTR, <https://ustr.gov/>) и другие. Также использованы монографии зарубежных исследователей, статьи международных наукометрических журналов.

Методологическая база включает концептуальный, сравнительный, политико-правовой и системный анализ. Концептуальный подход использовался для уточнения понятий «экономическая безопасность» и «экономическая дипломатия», а также для соотнесения экономической дипломатии с категорией «внешнеэкономическая политика» в нормативной базе. Сравнительный метод применялся для выявления общих и отличительных черт Концепций внешней политики РК на 2014–2020 гг. и 2020–2030 гг.

Результатом исследования стала систематизация нормативно-правовых оснований экономической дипломатии ряда государств и формулирование предложений по дальнейшему совершенствованию правовой базы.

Результаты

Экономико-дипломатическое право какого-либо государства является производным прежде всего международного права. Международные нормы, включая Устав ООН, соглашения в рамках ВТО, Венскую конвенцию о дипломатических сношениях 1961 г., региональные соглашения ЕАЭС, ШОС, БРИКС, требуют имплементации в национальные правовые системы. В экономико-дипломатической практике особое место занимают двусторонние договоры: соглашения об избежании двойного налогообложения, соглашения о поощрении и взаимной защите капиталовложений (СПЗК), соглашения о благоприятных торговых режимах и другие.

Национальные концепции внешней политики закрепляют приоритет экономической дипломатии, определяют региональные направления и инструменты поддержки экспорта и инвестиций. Национальные законы о внешнеэкономической деятельности, инвестициях и международных договорах формируют механизм выполнения международных обязательств.

Институционально экономическая дипломатия обычно реализуется через:

- министерства иностранных дел;
- министерства экономики и торговли;
- инвестиционные агентства;
- экспортно-кредитные агентства,
- бизнес структуры.

Представив общий контур международных нормативно-правовых основ экономической дипломатии нами проведен сравнительный анализ нормативно-правовых параметров экономической дипломатии США, Китая, России и Казахстана для достижения поставленной цели.

Обсуждение

В США стратегическая связка внешней политики, экономики и безопасности строится вокруг доктринальных документов, ключевым из которых выступает «Национальная стратегия безопасности» (National Security Strategy/NSS), подготавливаемая администрацией президента. В редакции 2022 года усилен акцент на стратегическое соперничество с Китаем и Россией, укрепление союзов, технологическое лидерство и экономическую устойчивость как элемент национальной безопасности; отдельное внимание уделяется кибербезопасности, энергетической

трансформации и защите демократических институтов [5]. Логика NSS демонстрирует переход от доминирования повестки «глобальной войны с терроризмом» к модели долгосрочной конкуренции великих держав, где экономические и технологические инструменты рассматриваются наравне с военными.

В экономическом блоке важнейшими актами стали «Закон о снижении инфляции» (Inflation Reduction Act, 2022) и «Закон о чипах и науке» (CHIPS and Science Act, 2022), ориентированные на промышленную поддержку, развитие полупроводников и стимулирование «зеленой» трансформации [6]. Эти законодательные инициативы свидетельствуют о переходе к модели «стратегического экономического национализма», где государство активно участвует в формировании индустриальной политики в ответ на глобальную технологическую конкуренцию.

В международно-договорном измерении США остаются участником ключевых соглашений в сфере безопасности и торговли. Центральным для архитектуры коллективной безопасности является Североатлантический договор 1949 г., создавший НАТО [7]. Сегодня при трансформации мировой системы НАТО сохраняет значение базового инструмента военно-политического присутствия США в Европе и формата институционализированного лидерства.

В торгово-экономической сфере важным примером является USMCA (United States–Mexico–Canada Agreement), вступившее в силу в 2020 г. и заменившее НАФТА. Соглашение усиливает требования к локализации производства, защите интеллектуальной собственности и регулированию цифровой торговли [8]. USMCA отражает стремление адаптировать региональную интеграцию к цифровизации и цепочкам добавленной стоимости при одновременном усилении протекционистских элементов.

Период 2016–2026 гг. стал ключевым в формировании правовой основы экономической дипломатии КНР. Внешняя среда существенно изменилась, от относительной предсказуемости глобализации - к росту односторонних мер и протекционизма, от устойчивого функционирования многосторонней системы торговли - к стагнации апелляционного органа ВТО. В этих условиях Китай формировал правовую систему, где курс на открытость сочетается с механизмами обеспечения безопасности.

Эволюция рассматривается в четырех измерениях:

1. институционализация стратегического планирования;
2. развитие инструментов внешнеторгового регулирования;
3. увязка многосторонних и двусторонних правил;
4. правовое освоение новых сфер регулирования.

Пятилетние планы получили расширенную роль как элементы стратегического управления экономической дипломатией. 13-я пятилетка

(2016–2020) впервые включила отдельную рамку участия в глобальном экономическом управлении, поддержка центральной роли многосторонней торговой системы, развитие региональных и двусторонних зон свободной торговли, вклад в совершенствование международного экономического управления. Это обозначило переход от адаптации к правилам — к их более активному формированию.

14-я пятилетка (2021–2025) и долгосрочные цели до 2035 года, базовый стратегический документ КНР опубликованы на сайте Государственного комитета по развитию и реформе КНР и определяют приоритеты 2021–2025 гг., включая инновационность и экологическую повестку как основу «высококачественного развития».

Проект 15-й пятилетки (2026–2030), принятый в октябре 2025 года, закрепил подход «одновременного учета открытости и безопасности» как основной принцип. В стратегическом документе «Предложения ЦК КПК по разработке 15-й пятилетней программы народнохозяйственного и социального развития на 2026–2030» усилены приоритеты высококачественного развития, технологического суверенитета и опоры на внутренний спрос, отдельно выделяются направления, связанные с ИИ и интеграцией ИИ в экономику [9]. С правовой точки зрения институционализация пятилетних планов проявляется в трех аспектах:

- закрепление процедур разработки и принятия решений, совмещающих «верхнее проектирование» и учет общественных позиций;
- нормативная формализация целей и задач в индикативной и проектной логике;
- правовое обеспечение исполнения через преобразование плановых установок в нормы сопутствующего законодательства.

Наиболее заметным событием в правовом оформлении внешнеэкономического блока стал пересмотр Закона КНР об внешней торговле в декабре 2025 года, который вступил в силу 1 марта 2026 года. Ревизия (11 глав, 83 статьи) закрепила сдвиг законодательной философии, наряду с развитием торговли прямо зафиксирована задача защиты суверенитета, безопасности и интересов развития государства. Это означает переход от модели, где безопасность воспринималась как вторичная к открытости, к модели интегрированного учета обеих целей.

В международном экономическом регулировании Китай демонстрирует тенденцию смещения от роли «получателя правил» к роли более активного «соавтора». На многостороннем уровне сохраняется ориентация на центральное значение ВТО при одновременном продвижении более справедливых и инклюзивных правил через площадки G20 и БРИКС.

На региональном и двустороннем уровнях КНР развивает сеть соглашений о свободной торговле; к 2025 году Китай подписал 19 соглашений

о свободной торговле с 26 странами и регионами и стал торговым партнером более чем 150 государств. Возрастает внимание к новым предметным областям регулирования: e-commerce, интеллектуальная собственность, конкурентная политика.

КНР расширяет инвестиционное сотрудничество и обновляет договорные режимы. Так, обновленное соглашение о поощрении и взаимной защите инвестиций с Россией, подписанное в мае 2025 года, устанавливает более высокие стандарты защиты инвестиций и допускает передачу споров в международный арбитраж [10].

По итогам саммита в январе 2026 г. были подписаны 14 документов, включая договоренности о межправительственном канале координации торгово-инвестиционной политики и цепочек поставок; выделяется также меморандум по экологии и климату, что свидетельствует о росте значимости «зеленой» повестки в Азии [11].

Дальнейшее развитие правовой системы экономической дипломатии КНР определяется тремя задачами:

- 1 Настройка институциональных механизмов под высокие международные стандарты;
- 2 Поиск баланса между защитой интересов и продвижением открытости;
- 3 Продолжение участия в формировании более справедливой международной экономической системы.

В российской практике 2015–2025 гг. экономическая дипломатия формируется не через единый кодифицированный акт, а как совокупность стратегических документов, отраслевых программ, норм внешнеторгового регулирования и международных соглашений. Такой «мозаичный» характер объясняется тем, что сопровождение торговли и инвестиций встроено одновременно во внешнюю политику, национальную и экономическую безопасность, проектные механизмы поддержки экспорта, а в 2020-е - также в климатическую и ESG-повестку.

С аналитической позиции нормативную конструкцию целесообразно описывать на трех уровнях:

- 1 стратегический - документы внешней политики и безопасности задают рамку и приоритеты;
- 2 операционный - госпрограммы и нацпроекты превращают рамку в инструменты (экспортная поддержка, кооперация, внешнеэкономические связи);
- 3 международно-правовой - соглашения и режимы обеспечивают доступ на рынки и закрепляют правила торговли и устойчивого финансирования.

Ядро стратегического уровня в 2015–2025 гг. формируют документы национальной безопасности и внешней политики. Стратегия национальной безопасности 2015 года связывает безопасность с устойчивым социально-экономическим развитием и трактует внешнеэкономическую деятельность как элемент защиты национальных интересов [12]. В Стратегии национальной безопасности 2021 усиливается акцент на устойчивости к внешним ограничениям (финансовым, технологическим и др.), что расширяет практическое поле экономической дипломатии (рынки, логистика, платежи, технологии, кооперация) [13].

Далее правовую рамку дополняет Концепция внешней политики 2016, а в 2023 году принимается обновленная Концепция внешней политики, которая фиксирует новую конфигурацию приоритетов и задает интерпретацию экономической дипломатии как инструмента реализации национальных интересов во внешнем контуре [14].

В российской модели экономическая дипломатия к 2015–2025 гг. институционально поднимается до уровня стратегического планирования: она не ограничивается экспортным продвижением, а увязана с устойчивостью и суверенным развитием, что особенно заметно после 2021 года.

Существенное значение имеет Стратегия экономической безопасности до 2030, где внешнеэкономические зависимости трактуются как управляемые риски; диверсификация рынков, кооперационные связи и защита интересов в торговой политике становятся частью экономической безопасности [15].

Особо значимым шагом является присоединение к Парижскому соглашению (2019), что влияет на внешнеэкономические переговоры и требования трансграничного регулирования углеродной эффективности [16].

В 2015–2017 гг. такие стратегии, как «Стратегия национальной безопасности» (2015) и «Стратегия экономической безопасности» (2017) укрепляют установку на защиту экономических интересов и усиливают координационную роль государства. В 2018–2020 гг. логика национальных целей и экспортных проектов задает измеримую рамку эффективности: рынки, поставки, кооперация. В 2021–2025 гг. параллельно усиливается климатический, ESG-контур, который становится фактором внешнеэкономической конкурентоспособности и доверия на рынках капитала, а региональные форматы (например, ЕАЭС) возрастают в практической значимости.

В нормативной системе важное место занимает госпрограмма [17]. В декабре 2024 г. утверждена Стратегия пространственного развития РФ до 2030 года с прогнозом до 2036 [18].

К выше проанализированным законам следует добавить федеральный закон «Об иностранных инвестициях в Российской Федерации» 1999 г., с

последними изменениями и дополнениями от 08.08.2024 г., направленный на привлечение и эффективное использование иностранных инвестиций в экономике РФ с обеспечением основных гарантий прав иностранных инвесторов. Кроме того, этот закон касается таких материальных ресурсов, как привлечение передовой техники и технологий, управленческого опыта [19].

Полученные результаты свидетельствуют о том, что текущая нормативная база отстает от динамично меняющейся геополитической реальности. Традиционное понимание дипломатии, сфокусированное на политических вопросах, трансформируется. Экономическая безопасность становится частью национальной безопасности, что требует соответствующего правового отражения.

Сравнительный анализ показывает, что в таких странах с развитой системой экономической дипломатии Китай, США, Россия, существует четкая иерархия: МИД координирует политику, а специализированные агентства реализуют проекты на основе рамочного закона. В казахстанской практике координация часто осуществляется на уровне межведомственных комиссий, что является эффективным инструментом, но не закреплено на уровне федерального закона достаточной юридической силы.

Казахстанская практика экономической дипломатии базируется на Уставе ООН, соглашениях в рамках ВТО, региональных соглашениях и договоров в рамках ЕАЭС, ШОС, двусторонних договорах и соглашениях с различными странами мира, а также национальных нормативно-правовых документах.

Концепции внешней политики РК на 2014-2020 гг. и 2020-2030 гг. обеспечивают преемственность внешнеполитического курса государства, сохраняя приоритет безопасности и экономического развития.

Но Концепция внешней политики на 2014-2020 гг. была в основном направлена на укрепление региональной безопасности, стратегическое партнерство с ЕАЭС, ЕС, КНР, РФ, США. Концепция внешней политики на 2020-2030 гг. акцентирована на адаптацию в новой геополитической и геоэкономической ситуации, цифровой дипломатии, и более активном продвижении национальных экономических интересов. Концепция определяет защиту экономических интересов и повышение конкурентоспособности экономики как ключевые цели внешней политики [20].

Закон РК «О национальной безопасности Республики Казахстан» Закон Республики Казахстан от 6 января 2012 года (№ 527-IV) направлен на поддержание политической стабильности в стране, устойчивости экономики государства. Статья 22 Закона включает виды экономической безопасности как финансовую, продовольственную, энергетическую,

транспортную, обеспечиваемую решениями и действиями государственных органов, организаций, должностных лиц и граждан [21].

Закон РК «О дипломатической службе» (с изменениями от 2021 г.) закрепляет за МИР РК функции по развитию торговых связей, привлечению инвестиций и поддержке экспортеров, используя институциональную структуру за рубежом.

«Предпринимательский кодекс Республики Казахстан» 2015 г. обеспечивает взаимодействие субъектов предпринимательства и государства, регулирует отношения по инвестициям в Республике Казахстан, определяет правовые и экономические основы стимулирования инвестиций, а также гарантирование защиты прав инвесторов при осуществлении инвестиций в Республике Казахстан. Статьи 273-296-3 главы 25 отражают инвестиционную политику РК [22].

«Экономическая политика РК на среднесрочный период», утвержденная в апреле 2023 г. направлена на обеспечение справедливости и равенства возможностей для раскрытия и развития экономического потенциала всех его акторов и граждан посредством обеспечения верховенства закона как важного инструмента для качественного всеобъемлющего экономического развития Казахстана [23].

Подтверждение положения о верховенстве закона в экономической политике государства мы находим в проекте новой Конституции Республики Казахстан, представленный 30 января 2026 года, где предполагается переход к президентской республике, и закрепляются принципы закона и порядка, важных категорий экономической дипломатии [24].

Таким образом, в XXI в. Казахстан закрепил свои позиции в рамках существующих международных договоров и придал импульс их реализации с помощью национальных документов. Однако в новых геополитических и геоэкономических условиях необходимо с помощью закона найти новый консенсус в ответ на риски и вызовы.

Заключение

Результаты исследования позволяют выделить особенности нормативно-правовой базы экономической дипломатии стран:

– Экономическая дипломатия сочетает нормы дипломатического, торгового и инвестиционного права. Это создает сложную, но гибкую правовую конструкцию.

– Современная экономическая дипломатия все чаще реализуется через многосторонние и двусторонние соглашения, формирующие детализированные обязательства.

Проведенное исследование позволило сформировать трехуровневую модель нормативно-правовой основы экономической дипломатии:

- Универсальный международно-правовой уровень - Устав ООН, Венские конвенции.
- Специализированные режимы - ВТО.
- Национальный уровень имплементации - стратегии, законы и институциональные механизмы.

Экономическая дипломатия представляет собой системный инструмент продвижения национальных интересов, основанный на сложной правовой структуре. Ее эффективность зависит от согласованности международных обязательств и национальной нормативной базы.

Вместе с тем, совершенствование существующих правил, регулирующих ответственность, развитие и устойчивость экономического развития, усилит переговорную силу государств в смысле солидарности интересов.

Экономическая дипломатия представляет собой системный механизм продвижения национальных интересов, основанный на многоуровневой нормативной структуре. Эффективность этой сферы напрямую зависит от согласованности международных обязательств и внутренней правовой базы. Одновременно дальнейшее развитие и уточнение правил, связанных с ответственностью, развитием и устойчивостью экономического роста, способно усилить переговорные позиции государств и укрепить солидаризацию интересов в международном экономическом взаимодействии.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Gaenssmantel F., Wu C.-H. Managing International Economic Relations through Diplomacy and Law: Towards a Framework for Understanding the External Policies of the European Union / In: C.-H. Wu, F. Gaenssmantel (Eds.), Law and Diplomacy in the Management of EU-Asia Trade and Investment Relations. - Routledge, 2020. - P. 17–42.

[2] Messenger Gr. Disruptions and the Reorientation of the Trade Regime: Towards a Trade and Sustainability 2.0? // World Trade Review. - 2025. - Vol. 24, Special Issue 2. - P. 194–213, DOI: <https://doi.org/10.1017/S1474745624000296>

[3] The Law of Diplomatic Relations: Diplomacy and Its Legal Framework/ Chapter / In: Contemporary Diplomatic and Consular Relations. - Springer Cham, 2025. – P. 11–20. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-99243-8>).

[4] Нарышкин А.А. Нормативно-правовые основы экономической дипломатии России // Дипломатическая служба. – 2021. – №4. DOI:10.33920/vne-01-2104-04).

[5] National Security Strategy of the United Statesю 2022 / The White House.

[6] CHIPS and Science Act, 2022; Inflation Reduction Act, 2022 / U.S. Congress. www.congress.gov

[7] North Atlantic Treaty, 1949 / NATO Official Website. <https://www.nato.int/en>

[8] USMCA Agreement, 2020 / Office of the United States Trade Representative. www.USTR.gov

[9] Низковисотная экономика: Китай раскрыл планы по переходу к инновационной модели. 30.10.2025. <https://www.inform.kz/ru/15-ya-ryatiletka-kitaya-kurs-na-kachestvo-innovatsii-i-ustoychiviy-rost>).

[10] Россия и Китай подписали обновленное Соглашение о поощрении и взаимной защите инвестиций. 08.05. 2025. https://www.economy.gov.ru/material/news/rossiya_i_kitay_podpisali_obnovlennoe_soglashenie_o_pooshchrenii_i_vzaimnoy_zashchite_investiciy.html

[11] Республика Корея и Китай подписали 14 меморандумов о взаимопонимании. 06.01.2026. <https://russian.korea.net/NewsFocus/Policies/view?articleId=285246>)

[12] Стратегия национальной безопасности РФ. Указ № 683, 2015. 31.12.2015. <http://www.kremlin.ru/acts/bank/40391>

[13] Стратегия национальной безопасности РФ. Указ № 400, 2021. 02.07.2021. <http://www.kremlin.ru/acts/bank/47046>

[14] Концепция внешней политики РФ. 2016. Концепция внешней политики РФ. 2023. 31.05.2023. <https://www.mid.ru/ru/detail-material-page/1860586/>

[15] Указ Президента Российской Федерации от 21.07.2020 N 474 «О национальных целях развития Российской Федерации на период до 2030 года». https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_380244/95306fd63c6d78809f4ae93a22b776b264fcb0d7/?utm_source=chatgpt.com

[16] Принятие Парижского соглашения. Постановление правительства РФ №1228, 2019. <https://base.garant.ru/72761694/>

[17] Развитие внешнеэкономической деятельности. Постановление правительства РФ №330 от 15 апреля 2014 г., в ред. ПП РФ №508 от 31 марта 2021 г. https://www.economy.gov.ru/material/departments/d12/gp_rf_razvitie_vneshneekonomicheskoy_deyatelnosti/?utm_source=chatgpt.com

[18] Стратегия пространственного развития РФ до 2030 года с прогнозом до 2036 (распоряжение Правительства РФ от 28 декабря 2024 г. № 4146-р). <http://static.government.ru/media/files/ttXJCZ4PNa7bmTrRgcuPwoIQA8SYR91B.pdf>

[19] Федеральный закон «Об иностранных инвестициях в Российской Федерации» от 9 июля 1999 г. N 160-ФЗ. https://www.alta.ru/tamdoc/99_fz160/

[20] Концепция внешней политики РК на 2020-2030 гг. Указ Президента Республики Казахстан от 6 марта 2020 года № 280. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2000000280>).

[21] Закон РК «О национальной безопасности Республики Казахстан»

(с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.01.2026 г.). https://prg.kz/document/?doc_id=31106860&pos=465;90

[22] Предпринимательский кодекс Республики Казахстан от 29 октября 2015 года № 375-V ЗРК с изм. и доп. от 09.01.2026 № 256-VIII. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000375>

[23] Об утверждении «Экономической политики на среднесрочный период». Постановление Правительства Республики Казахстан от 5 апреля 2023 года № 275. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000275>

[24] Опубликован проект новой Конституции Республики Казахстан. 31.01.2026. <https://www.gov.kz/memleket/entities/ksrk/press/news/details/1152063>

REFERENCES

[1] Gaenssmantel F., Wu C.-H. Managing International Economic Relations through Diplomacy and Law: Towards a Framework for Understanding the External Policies of the European Union / In: C.-H. Wu, F. Gaenssmantel (Eds.), Law and Diplomacy in the Management of EU-Asia Trade and Investment Relations. Routledge, 2020, p. 17–42.

[2] Messenger Gr. Disruptions and the Reorientation of the Trade Regime: Towards a Trade and Sustainability 2.0? World Trade Review, 2025, Vol. 24, Special Issue 2, p. 194–213. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1474745624000296>

[3] The Law of Diplomatic Relations: Diplomacy and Its Legal Framework/ Chapter / In: Contemporary Diplomatic and Consular Relations. Springer Cham, 2025, p. 11–20. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-99243-8>.

[4] Naryshkin A.A. Normativno-pravovyye osnovy ekonomicheskoy diplomatii Rossii [Regulatory Framework for Russia's Economic Diplomacy], Diplomaticheskaya sluzhba 2021, № 4. DOI:10.33920/vne-01-2104-04) [in Russ.].

[5] National Security Strategy of the United Statesю 2022 / The White House.

[6] CHIPS and Science Act, 2022; Inflation Reduction Act, 2022 / U.S. Congress. www.congress.gov

[7] North Atlantic Treaty, 1949 / NATO Official Website. <https://www.nato.int/en>

[8] USMCA Agreement, 2020 / Office of the United States Trade Representative. www.USTR.gov

[9] Nizkovysotnaya ekonomika: Kitay raskryl plany po perekhodu k innovatsionnoy modeli [Low-Altitude Economy: China Reveals Plans for the Transition to an Innovative Model] .30.10.2025. <https://www.inform.kz/ru/15-ya-pyatiletka-kitaya-kurs-na-kachestvo-innovatsii-i-ustoychiviy-rost>) [in Russ.].

[10] Rossiya i Kitay podpisali obnovlennoye Soglasheniye o pooshchrenii i

vzaimnoy zashchite investitsiy. 08.05. 2025 [Russia and China Signed an Updated Agreement on the Promotion and Mutual Protection of Investments]. https://www.economy.gov.ru/material/news/rossiya_i_kitay_podpisali_obnovlennoe_soglashenie_o_pooshchrenii_i_vzaimnoy_zashchite_investitsiy.html [in Russ.].

[11] Respublika Koreya i Kitay podpisali 14 memorandumov o vzaimoponimanii. 06.01.2026 [The Republic of Korea and China signed 14 memoranda of understanding] [in Russ.]. <https://russian.korea.net/NewsFocus/Policies/view?articleId=285246>

[12] Strategiya natsional'noy bezopasnosti RF [National Security Strategy of the Russian Federation]. Ukaz № 683, 2015. 31.12.2015 [in Russ.]. <http://www.kremlin.ru/acts/bank/40391>

[13] Strategiya natsional'noy bezopasnosti RF. Ukaz № 400, 2021. [National Security Strategy of the Russian Federation. Decree No. 400, 2021. July]. 02.07.2021. <http://www.kremlin.ru/acts/bank/47046> [in Russ.].

[14] Kontseptsiya vneshney politiki RF Foreign Policy Concept of the Russian Federation. 2016. Kontseptsiya vneshney politiki RF 31.05.2023 [Foreign Policy Concept of the Russian Federation. 2023. May 31, 2023] [in Russ.]. <https://www.mid.ru/ru/detail-material-page/1860586/>

[15] Ukaz Prezidenta Rossiyskoy Federatsii ot 21.07.2020 N 474 «O natsional'nykh tselyakh razvitiya Rossiyskoy Federatsii na period do 2030 goda» [Decree of the President of the Russian Federation of July 21, 2020 No. 474 “On the National Development Goals of the Russian Federation through 2030]. https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_380244/95306fd63c6d78809f4ae93a22b776b264fcb0d7/?utm_source=chatgpt.com [in Russ.].

[16] Prinyatiye Parizhskogo soglasheniya. Postanovleniye pravitel'stva RF №1228, 2019 [Adoption of the Paris Agreement. RF Government Resolution No. 1228, 2019]. <https://base.garant.ru/72761694/> [in Russ.].

[17] Razvitiye vneshneekonomicheskoy deyatel'nosti. Postanovleniye pravitel'stva RF № 330 ot 15 aprelya 2014 g., v red. PP RF № 508 ot 31 marta 2021 g. [Development of Foreign Economic Activity. RF Government Resolution No. 330 of April 15, 2014, as amended. Government Resolution No. 508 of the Russian Federation of March 31] [in Russ.]. https://www.economy.gov.ru/material/departments/d12/gp_rf_razvitie_vneshneekonomicheskoy_deyatelnosti/?utm_source=chatgpt.com

[18] Strategiya prostranstvennogo razvitiya RF do 2030 goda s prognozom do 2036 (rasporyazheniye Pravitel'stva RF ot 28 dekabrya 2024 g. №4146-r) [Strategy for Spatial Development of the Russian Federation until 2030 with a Forecast to 2036 (RF Government Order of December 28, 2024 No. 4146-r)] [in Russ.] <http://static.government.ru/media/files/ttXJCZ4PNa7bmTrRgcuPwoIQa8SYR91B.pdf>

[19] Federal'nyy zakon «Ob inostrannykh investitsiyakh v Rossiyskoy Federatsii» ot 9 iyulya 1999 g. N 160-FZ [Federal Law “On Foreign Investments in the Russian Federation”] [in Russ.]. https://www.alta.ru/tamdoc/99_fz160/

[20] Kontseptsiya vneshney politiki RK na 2020-2030 gg. Ukaz Prezidenta Respubliki Kazakhstan ot 6 marta 2020 goda № 280 [Foreign Policy Concept of the Republic of Kazakhstan for 2020-2030. Decree of the President of the Republic of Kazakhstan]. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2000000280> [in Russ.].

[21] Zakon RK «O natsional'noy bezopasnosti Respubliki Kazakhstan» (s izmeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 01.01.2026 g.). [Law of the Republic of Kazakhstan “On National Security of the Republic of Kazakhstan” (with amendments and additions as of January 1, 2026)] [in Russ.]. https://prg.kz/document/?doc_id=31106860&pos=465;90

[22] Predprinimatel'skiy kodeks Respubliki Kazakhstan ot 29 oktyabrya 2015 goda № 375-V ZRK s izm. i dop. ot 09.01.2026 № 256-VII [Entrepreneurship Code of the Republic of Kazakhstan dated October 29, 2015 No. 375-V ZPK with amendments and supplements dated January 9, 2026] [in Russ.]. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000375>

[23] Ob utverzhdenii «Ekonomicheskoy politiki na srednesrochnyy period». Postanovleniye Pravitel'stva Respubliki Kazakhstan ot 5 aprelya 2023 goda № 275 [On approval of the “Economic Policy for the Medium-Term Period”. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan] [in Russ.]. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000275>

[24] Opublikovan proyekt novoy Konstitutsii Respubliki Kazakhstan. 31.01.2026 [The draft of the new Constitution of the Republic of Kazakhstan has been published. January 31, 2026] [in Russ.]. <https://www.gov.kz/memleket/entities/ksrk/press/news/details/1152063>

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДИПЛОМАТИЯНЫҢ НОРМАТИВТІК- ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРІ: ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

*Байсұлтанова К.Ч.¹, Шайморданова З.Д.²

*^{1,2} Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада әлемдік саясат пен экономиканың терең өзгерістері жағдайында экономикалық дипломатияны қамтамасыз ететін нормативтік-құқықтық жүйе қарастырылады. Тақырыптың маңыздылығы протекционизмнің күшеюімен, санкциялық қысыммен және мемлекеттердің елден тыс жерлерде өздерінің экономикалық мүдделерін құқықтық қорғауға деген қажеттілігінің өсуімен анықталады. Экономикалық дипломатия сыртқы сауданы қолдауға, инвестицияларды тартуға, технологиялық

өзара іс-қимылды дамытуға және қаржы-экономикалық басымдықтарды ілгерілетуге бағытталған сыртқы саясаттың құрамдас бөлігі ретінде түсіндіріледі. Бұл ретте оны іске асыру көздердің көп қабатты кешеніне сүйенеді: халықаралық шарттар, дипломатиялық құқық нормалары, сауда келісімдері, инвестициялық-құқықтық режимдер, сондай-ақ ұлттық стратегиялар мен құқықтық актілер.

Мақала халықаралық қатынастардың пәнаралық құбылысы ретінде экономикалық дипломатияның нормативтік-құқықтық негіздерін (ірі державалар мысалында) талдауға бағытталған. Зерттеудің мақсаты-экономикалық дипломатияның құқықтық инфрақұрылымын қалыптастыратын негізгі реттеуші элементтерді анықтау және жүйелеу. Экономикалық дипломатия «гибридті» сипатқа ие және дипломатия, экономика, халықаралық құқық, Халықаралық қатынастар және мемлекетішілік реттеу қиылысында қалыптасады. Сауда-экономикалық байланыстарды, инвестициялық қызметті және экономикалық дипломатияның қазіргі дамуындағы ұлттық стратегиялық құжаттардың рөлін реттейтін шарттық тетіктердің маңыздылығының артуы туралы қорытынды жасалды.

Тірек сөздер: экономикалық дипломатия, халықаралық экономикалық құқық, сыртқы сауда саясаты, ұлттық мүдделер, құқықтық реттеу, шарттар, келісімдер, сауда дипломатиясы, инвестициялық келісімдер, ДСҰ, сыртқы экономикалық саясат

Қаржыландыру: Бұл зерттеу Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті тарапынан «Халықаралық қатынастардың экономикалануының үрдісі және Жаңа Қазақстанның экономикалық дипломатиясы» №АР23490344 гранты аясында қаржыландырылды.

REGULATORY AND LEGAL BASES OF ECONOMIC DIPLOMACY: CURRENT STATE AND PROBLEMS OF DEVELOPMENT

*Baysultanova K.Ch.¹, Shaimordanova Z.D.²

*^{1,2} Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The article examines the regulatory and legal system that ensures economic diplomacy in the context of profound changes in world politics and the economy. The importance of the topic is determined by increased protectionism, sanctions pressure and the growing need for states to legally protect their economic interests outside the country. Economic diplomacy is interpreted as a component of foreign policy focused on supporting foreign trade, attracting investment, developing technological cooperation and promoting financial and economic priorities. At the same time, its implementation is based on a multi-
серия «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ И РЕГИОНОВЕДЕНИЕ» №1 (63) 2026 531

layered set of sources: international treaties, norms of diplomatic law, trade agreements, investment and legal regimes, as well as national strategies and legal acts.

The article is aimed at analyzing the regulatory and legal foundations of economic diplomacy (using the example of major powers) as an interdisciplinary phenomenon of international relations. The purpose of the study is to identify and systematize the key regulatory elements that form the legal infrastructure of economic diplomacy. It is shown that economic diplomacy has a “hybrid” nature and is formed at the junction of diplomacy, economics, international law, international relations and domestic regulation. The conclusion is made about the increasing importance of contractual mechanisms that regulate trade and economic relations, investment activities and the role of national strategic documents in the modern development of economic diplomacy.

Keywords: economic diplomacy, international economic law, foreign trade policy, national interests, legal regulation, treaties, agreements, trade diplomacy, investment agreements, WTO, foreign economic policy

Funding: This research was funded by the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (Grant No. AP23490344, ‘The Trend of Economization of International Relations and the Economic Diplomacy of New Kazakhstan’).

Статья поступила / Мақала түсті / Received: 15.01.2026.

Принята к публикации / Жариялауға қабылданды / Accepted: 27.03.2026.

Сведения об авторах:

Байсултанова К.Ч. - кандидат политических наук, профессор, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: baisultan_k@mail.ru

Шайморданова З.Д. – доктор исторических наук, профессор, Казахский университет международных отношений и мировых языков им. Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: shaimordanova.z@ablaikhan.kz

Авторлар туралы мәлімет:

Байсултанова К.Ч. - саясаттану ғылымдарының кандидаты, профессор, Абылай хан атындағы қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: baisultan_k@mail.ru

Шайморданова З.Д. - тарих ғылымдарының докторы, профессор, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: shaimordanova.z@ablaikhan.kz

Information about the authors:

Baisultanova K.Ch. - Candidate of Political Sciences, Professor, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: baisultan_k@mail.ru

Shaimordanova Z.D. – Doctor of Hist. Sciences, Professor, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: shaimordanova.z@ablaikhan.kz

UDC 338.48:34(574)

IRSTI 10.15.59; 06.71.57

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2026.63.1.029>

THE ROLE OF POLICY AND LEGISLATION IN THE DEVELOPMENT OF ACCESSIBLE TOURISM IN AN INTERNATIONAL PERSPECTIVE: A LEGAL ANALYSIS (KAZAKHSTAN CASE)

*Aitbayeva G.D.¹, Kalganbayev N.A.², Abeldanova A.B.³, Akhmejanova D.Zh.⁴

*^{1,2,3,4} Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The article examines the development of accessible tourism as an integral component of public policy and legal regulation in both international and national contexts. The relevance of the study is driven by the transformation of the global tourism industry, the increasing social orientation of public policy, and the growing importance of sustainable development and social inclusion in international relations. Accessible tourism is viewed not only as a socially oriented segment of tourism activity, but also as an instrument for enhancing the international competitiveness of states and tourist destinations.

The purpose of the study is to provide a comprehensive analysis of the role of public policy and legislation in the development of accessible tourism from an international perspective, with a focus on the legal system of the Republic of Kazakhstan. The methodological framework includes comparative legal analysis, institutional and structural-functional approaches, as well as general scientific methods of analysis, synthesis, and generalization. The empirical base comprises international legal instruments, national regulatory acts of the Republic of Kazakhstan, materials produced by international organizations, and scholarly publications by Kazakhstani and foreign authors.

The study identifies key problems hindering the development of accessible tourism in Kazakhstan, including fragmented legal regulation, insufficient institutional support, infrastructure constraints, and a shortage of specialized personnel. It is shown that the current regulatory framework requires further harmonization with international accessibility standards. Priority directions for improving public policy and legislation are proposed, aimed at building a comprehensive model for the development of accessible tourism based on international best practices. The findings can be used by public authorities and in further research in international relations and tourism policy.

Keywords: accessible tourism, inclusive tourism, public policy, legal regulation, social inclusion, International standards, Republic of Kazakhstan

Introduction

In the context of the transformation of the global tourism industry and the increasing social orientation of public policy, accessible tourism is increasingly viewed not only as a specialized area of tourism activity, but also as an important instrument for sustainable development, social inclusion, and the international competitiveness of destinations. The expansion of population mobility, demographic aging, and growing attention to human rights are generating steady demand for tourism services adapted to the needs of various population groups, including persons with disabilities, older persons, families with children, and other people with limited mobility.

In international practice, the accessibility of the tourist environment increasingly acts as a criterion for the quality of state tourism policy and the effectiveness of legal regulation. International organizations and integration associations emphasize that without the systematic participation of the state, expressed in regulatory and legal mechanisms, institutional support and strategic planning, the development of affordable tourism is fragmented and unbalanced. In this regard, legislation and government policy are becoming key tools for creating an inclusive tourism environment and ensuring equal access to tourism services.

Analysis of international experience indicates that countries which have integrated accessibility principles into national tourism development strategies and social policy demonstrate a higher level of resilience in the tourism sector and greater adaptability to global challenges. At the same time, the effectiveness of legal regulation in accessible tourism is determined not only by the formal existence of regulatory acts, but also by the degree of their alignment with international standards, as well as by the availability of mechanisms for practical implementation and enforcement oversight.

In the Republic of Kazakhstan, issues related to the development of accessible tourism are gradually being incorporated into the agenda of public policy and the regulatory framework governing tourism activities. The adoption of strategic program documents, the digitalization of the sector, and participation in international accessible tourism networks demonstrate the state's intention to integrate into the global tourism space. At the same time, a number of challenges remain, including the fragmented nature of legal regulation, limited institutional support, and insufficient harmonization of national standards with international accessibility requirements.

In academic literature, accessible tourism is predominantly examined from the perspectives of social policy, tourism economy, or infrastructure development. However, a comprehensive analysis of the role of public policy and legislation in the development of accessible tourism from an international perspective taking into account the national specifics of Kazakhstan remain insufficiently developed.

This necessitates the application of a systemic and comparative legal approach to identify patterns in the interaction between international norms, national legislation, and mechanisms of public policy.

In this regard, the present study attempts to provide a comprehensive analysis of the role of public policy and legislation in the development of accessible tourism from an international perspective, with a focus on the legal system of the Republic of Kazakhstan. The achievement of this objective determined the choice of methodological framework based on comparative legal, institutional, and structural-functional approaches, which made it possible to identify key challenges and prospects for the development of accessible tourism within the context of national and international interaction.

The scientific novelty of this research lies in the comprehensive consideration of accessible tourism as an object of public policy and legal regulation within the context of international relations and the national legislation of the Republic of Kazakhstan. Unlike existing studies, this article:

- substantiates the role of accessible tourism as an indicator of the effectiveness of public tourism policy and legal regulation;
- conducts a comparative legal analysis of international standards and the national legislation of Kazakhstan in the field of accessible tourism;
- identifies institutional and regulatory constraints that hinder the implementation of accessibility principles in tourism activities;
- formulates prospective directions for harmonizing national legislation with international norms and recommendations.

Materials and Methods

The methodological basis of the study comprises contemporary scholarly approaches to analyzing socio-economic and legal processes in the tourism sector, grounded in the principles of interdisciplinarity, system analysis, and comparative research. The study is situated at the intersection of international relations, tourism policy, and legal regulation, which made it possible to examine the phenomenon of accessible tourism in a comprehensive manner from both international and national perspectives.

The research employed general scientific methods of inquiry, including analysis and synthesis, induction and deduction, abstraction, and generalization. These methods enabled the study to clarify the essence of accessible tourism as a direction of sustainable development and to determine its place within the system of public policy.

A key research method was comparative legal analysis, used to compare international legal instruments, foreign regulatory models for accessible tourism, and the national legislation of the Republic of Kazakhstan. This approach made it possible to assess the degree of alignment between Kazakhstan's regulatory

framework and international standards and to identify directions for its further harmonization.

To examine the role of the state in the development of accessible tourism, an institutional approach was applied, within which the functions of public authorities, mechanisms for implementing tourism policy, as well as legal and economic instruments influencing the development of accessible tourism infrastructure were analyzed. In addition, a structural-functional method was used, making it possible to consider the interrelationship between legislation, infrastructure, human resources provision, and the level of accessibility of tourism services.

The empirical basis of the study included:

–international legal instruments and recommendations (the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities; materials of UNWTO, the European Union, and ENAT);

–national regulatory legal acts of the Republic of Kazakhstan, including the Law of the Republic of Kazakhstan «On Tourist Activity» and program documents on tourism development;

–analytical reports of international organizations;

–findings from academic studies by domestic and foreign authors;

–official statistical and informational materials of government agencies.

To identify the challenges and prospects for the development of accessible tourism in the Republic of Kazakhstan, a problem-oriented analytical method was used, which made it possible to systematize existing barriers of an institutional, infrastructural, and human-resources nature. A forecasting approach was applied when formulating prospects and recommendations for improving public policy and legislation in the field of accessible tourism.

The combined use of these methods ensured the scientific validity of the study's conclusions and made it possible to examine the development of accessible tourism as an outcome of the interaction between international norms, national legislation, and public policy.

Results

Theoretical and Legal Foundations for the Development of Accessible Tourism

In the context of implementing the principles of sustainable development and social inclusion, accessible tourism is viewed as an important area of public and international policy aimed at ensuring equal rights and opportunities for all population groups, including persons with disabilities. In academic literature, accessible (inclusive) tourism is defined as a system of organizational, legal, infrastructural, and service-related measures that ensures the possibility of full participation of persons with disabilities and other groups with limited mobility in tourism activities [1,2].

1. International Legal Approaches to Regulating Accessible Tourism

International legal regulation of accessible tourism is grounded in universal human-rights norms and in specialized instruments that enshrine the principles of non-discrimination and accessibility. Studies by N. V. Novikov, M. A. Shirinyants, and O. V. Tkachenko published in *Molodoy Uchenyy*, as well as research articles in *Bulletin of Kazakh Ablai Khan UIR&WL*, note that international standards play a central role in shaping the legal foundations of inclusive tourism. These standards are aimed at removing barriers in transport, accommodation, guided and excursion services, and access to tourism information [3].

The authors emphasize that international practice shows a shift from fragmented regulation toward a systemic approach in which accessibility is treated as a mandatory component of the tourism product. A similar position is presented in the article ««Accessible Tourism in Global Tourist Destinations and Its Relationship with Sustainable Marketing in the Digital Age», published in the *International Journal of Current Scientific Research*, where accessible tourism is analyzed as an integral element of destination competitiveness. That study highlights the need to standardize requirements for accessible infrastructure and service provision, as well as the importance of interstate cooperation in this field [4].

Thus, in international academic and legal practice, accessible tourism is interpreted not only as a state's social obligation, but also as a factor of economic development and an instrument for enhancing the tourism attractiveness of territories.

2. National Models of Legal Regulation of Tourism and Their Significance for Inclusion

National systems of legal regulation in tourism are formed with due regard to international obligations and a state's domestic socio-economic policy. In a study by A. A. Mukasheva and N. O. Ybyrai published in the *Bulletin of Eurasian National University*, the evolution of legal regulation of tourism activity is examined, including issues of public administration, standardization, and consumer rights protection in tourism services [5].

The authors emphasize that in most national legal systems, provisions that directly regulate accessible tourism are fragmented and are often not выделяются as an independent area. This makes it necessary to adapt legislation to the needs of persons with disabilities and to introduce special legal mechanisms aimed at developing an inclusive tourism environment.

A similar position is reflected in studies on the role of the state in developing inclusive tourism. For example, N. A. Logunova and Zh. L. Dotsenko note that public policy should include not only regulatory measures, but also economic incentives, institutional support, and oversight to ensure compliance with accessibility standards [6].

3. Conceptual Approaches to Developing Inclusive Tourism in Global Practice

Contemporary concepts of accessible tourism in global practice are based on the idea of universal design and a barrier-free environment. In a study by O. A. Almukhamedova published on the CyberLeninka platform, international experience in developing accessible tourism infrastructure is analyzed, emphasizing the importance of a comprehensive approach that combines legal, social, and economic instruments [7].

The author argues that effective development of inclusive tourism is possible only when the actions of the state, business, and society are coordinated, and when a clear regulatory framework is in place that establishes mandatory accessibility requirements for tourism facilities and services.

Overall, an analysis of theoretical sources suggests that accessible tourism is an interdisciplinary and multi-level concept that requires the integration of international standards, national legislation, and global best practices. This underscores the need for further research aimed at improving legal regulation and adapting international experience to national conditions.

Legal Regulation of Accessible Tourism in the Republic of Kazakhstan

In the Republic of Kazakhstan, the principal regulatory legal act governing tourism activity is the Law of the Republic of Kazakhstan «On Tourist Activity», which sets out the strategic objectives for sectoral development, the rights and obligations of tourism market participants, and measures of state support. In the current version of the law, one of the objectives of state policy in the field of tourism is defined as creating conditions for tourism activities that take into account the needs of various population groups, including persons with disabilities and other groups with limited mobility. This indicates a normative orientation of national legislation toward the principles of social inclusion and accessibility of tourism services and infrastructure, which corresponds to international approaches to the development of accessible tourism [8].

At the same time, analysis of the content of this regulatory act shows that provisions related to accessible tourism are largely declarative and are not accompanied by clearly articulated implementation mechanisms, accessibility assessment criteria, or specialized requirements for tourism infrastructure and services. The absence in legislation of a separate category of «accessible (inclusive) tourism» as well as special norms establishing the liability of tourism actors for compliance with accessibility standards, limits the practical effectiveness of legal regulation in this area and complicates the systematic introduction of inclusive approaches.

State-level measures to digitalize the tourism sector including the development of digital platforms, tourism registers, and information services contribute to improving the informational accessibility of tourism services and

simplifying interaction among tourists, businesses, and government authorities [9]. However, these initiatives are currently focused primarily on economic and administrative efficiency and insufficiently account for the specific needs of persons with disabilities, including requirements for digital accessibility, universal design, and an adapted user interface.

An important indicator of Kazakhstan's integration into the international system for developing accessible tourism was the accession of the country's capital, Astana, to the European Network for Accessible Tourism (ENAT), reflecting the intention of the state and local authorities to adopt European accessibility standards and exchange best practices [10]. At the same time, this step is largely image-driven and strategic in nature and requires further institutional consolidation at the national level, including the adaptation of ENAT's international recommendations to the conditions of Kazakhstan's legal framework and the development of unified regulatory requirements for an accessible tourism environment.

Thus, analysis leads to the conclusion that the Republic of Kazakhstan has established basic legal and institutional prerequisites for the development of accessible tourism; however, the existing regulatory framework requires further clarification, systematization, and practical specification. This highlights the need for scholarly substantiation of the mechanisms of legal regulation of accessible tourism and for the development of an integrated approach to its advancement, taking into account international experience and national specificities.

Discussion

Challenges in the Development of Accessible Tourism in Kazakhstan

Analysis of recent academic studies and regulatory legal sources makes it possible to identify several key challenges constraining the development of accessible tourism in the Republic of Kazakhstan.

1. Regulatory and institutional barriers

Despite the existence of a basic legal foundation, the regulatory framework for accessible tourism in Kazakhstan remains fragmented. Requirements for ensuring an accessible environment are insufficiently specified, while implementation and enforcement mechanisms are underdeveloped. Significant difficulties arise in adapting international accessibility standards to the national legal system and applying them in practice at the level of tourism facilities and services [11].

2. Infrastructure-related challenges

One of the most acute problems is the low level of adaptation of tourism infrastructure, including accommodation facilities, transport, excursion routes, and public spaces. The absence of a barrier-free environment substantially limits the participation of persons with disabilities and other groups with limited

mobility in tourism activities, especially in regional destinations [12].

3. Bureaucratic obstacles and limited access to support measures

The development of accessible tourism is hindered by complex administrative procedures for obtaining state support and subsidies. The lack of transparency in project selection mechanisms, lengthy application review timelines, and high levels of bureaucratization reduce the investment attractiveness of the tourism sector, including initiatives aimed at improving accessibility and inclusion [13].

4. Shortage of specialized tourism products and qualified personnel

Kazakhstan has an underdeveloped system for training personnel with competencies in inclusive service. There is also a shortage of specialized tour operators offering adapted tourism products and routes for people with specific needs. This limits the diversification of tourism offerings and reduces the competitiveness of the national tourism market [14].

Prospects for the Development of Accessible Tourism in the Republic of Kazakhstan

Addressing the identified challenges requires an integrated approach and the implementation of the following priority directions of public policy and sectoral development.

1. Harmonization of national legislation with international standards

A promising direction is the continued adaptation of Kazakhstan's legislation to international accessibility standards, including the norms of the World Tourism Organization (UNWTO) and European inclusive-tourism practices, taking into account national socio-economic conditions [15].

2. Development of state programs and support mechanisms

A necessary condition for the development of accessible tourism is the establishment of specialized state programs to finance infrastructure projects aimed at creating a barrier-free environment. Additional incentives may include the introduction of tax benefits, subsidies, and public-private partnership mechanisms for businesses investing in the adaptation of tourism facilities [9].

3. Workforce training and promotion of inclusive services

An important role is played by the development of professional education and continuing training for tourism specialists with an emphasis on inclusive service. The dissemination of best practices for serving persons with limited mobility contributes to the formation of sustained demand for accessible tourism services [10].

4. Information support and digitalization

A promising direction is the development of digital platforms and information resources that provide reliable information on the accessibility of tourism facilities, routes, and services for different categories of tourists. This would increase consumer awareness and strengthen Kazakhstan's image as an inclusive tourism destination [8].

Conclusion

The study made it possible to examine accessible tourism comprehensively as an object of public policy and legal regulation in both international and national contexts, and to identify key features of its development in the Republic of Kazakhstan. An analysis of theoretical and legal approaches, international standards, and the national regulatory framework shows that, under current conditions, accessible tourism goes beyond a narrowly social domain and increasingly functions as an important instrument of sustainable development, social inclusion, and enhanced competitiveness of tourism destinations.

It has been established that, in international practice, the development of accessible tourism is based on the systematic integration of the principles of non-discrimination, universal design, and a barrier-free environment into public tourism policy and legislation. The effectiveness of such models is determined not only by the formal закрепление of accessibility norms, but also by the presence of institutional mechanisms for their implementation and oversight, as well as by cross-sectoral interaction among the state, business, and society.

Analysis of the legal regulation of accessible tourism in the Republic of Kazakhstan indicates that basic regulatory and institutional prerequisites for shaping an inclusive tourism environment are in place. At the same time, significant constraints have been identified, including fragmented legislation, the declarative nature of certain provisions, the absence of specialized legal mechanisms, and insufficient harmonization of national requirements with international standards. These factors hinder the practical implementation of accessibility principles and limit the potential for the development of accessible tourism at both national and regional levels.

During the study, the key challenges to the development of accessible tourism in Kazakhstan were systematized, including regulatory and institutional barriers, insufficient adaptation of tourism facilities and infrastructure, bureaucratic constraints limiting access to state support measures, and a shortage of specialized tourism products and qualified personnel. It was established that these problems are interrelated in nature and require an integrated, interdisciplinary, and interagency approach to address them.

Based on the analysis, forward-looking directions for the development of accessible tourism in the Republic of Kazakhstan were formulated, including harmonizing national legislation with international standards, expanding targeted state programs and business incentive mechanisms, improving the system of workforce training, and actively employing digital solutions to enhance the informational and service accessibility of tourism services. The implementation of these directions would enable the formation of a coherent model for the development of accessible tourism oriented toward long-term sustainability and social responsibility in the tourism sector.

Overall, the findings confirm that the development of accessible tourism in the Republic of Kazakhstan is possible only through systematic interaction among public policy, legislation, and international norms. The conclusions and recommendations may serve as a scientific and practical basis for further improving the regulatory framework, developing strategic policy documents, and expanding research on inclusive and accessible tourism in an international context.

REFERENCES

- [1] Бессекей Е., Тулеген М. Вклад мирового океана в туризм // Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Серия «Международные отношения и регионоведение». – 2020. – № 42 (4). – С. ... – DOI: 10.48371/ISMO.2020.42.4.022.
- [2] Кайырбаева А.Е. Современное экономическое состояние туризма // Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Серия «Международные отношения и регионоведение». – 4 (42) 2020. – С154-162. DOI 10.48371/ISMO.2020.42.4.019
- [3] Новиков Н. В., Ширинянц М. А., Ткаченко О. В. Правовое регулирование инклюзивного туризма: международный и национальный опыт // Молодой ученый. – 2025. – № 21 (572).
- [4] Teodora Rizova, Nadezhda Dimova. Accessible Tourism in Global Tourist Destinations and Its ... // International Journal of Current Scientific Research. – Vol 8 No 8 (2025): Volume 08 Issue 08 August 2025
- [5] Мукашева А. А., Ыбырай Н. О. Правовое регулирование туризма: опыт и перспективы // Bulletin of Eurasian National University. – 2023.
- [6] Логунова Н. А., Доценко Ж. Л. Роль государства в развитии инклюзивного туризма // Сервис в России и за рубежом. – 2016.
- [7] Альмухамедова О. А. Особенности развития инклюзивного туризма в мире // CyberLeninka. – 2023.
- [8] Закон Республики Казахстан «О туристской деятельности» // Информационно-правовая система Эділет.
- [9] О мерах по развитию и цифровизации туристской отрасли Республики Казахстан // Официальный сайт Правительства Республики Казахстан — primeminister.kz.
- [10] Astana becomes first CIS city to join European Network for Accessible Tourism // The Astana Times. – 2026.
- [11] Правовые основы обеспечения доступной среды в Республике Казахстан // Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилёва. – URL: <https://bullaw.enu.kz>
- [12] Darcy S., Buhalis D. Accessible tourism: Concepts and issues. – Bristol: Channel View Publications, 2011.

[13] Gonzalez V., Smith R. Government support mechanisms for inclusive tourism development // Sustainability. – 2021. – Vol. 13(9). – MDPI.

[14] Инклюзивный туризм: проблемы и перспективы развития // Материалы международной научно-практической конференции. – Туркестан: Туран-Астана, 2022. – URL: <https://sci-conf.tou.edu.kz>

[15] UNWTO. Tourism for All: Promoting Universal Accessibility. – Madrid: World Tourism Organization, 2016.

REFERENCES

[1] Bessekey E., Tulegen M. Vklad mirovogo okeana v turizm // Izvestiya KazUMOiMYA im. Abilay khana. Seriya «Mezhdunarodnye otnosheniya I regionovedenie». – 2020. – № 42 (4). – S. ... – DOI: 10.48371/ISMO.2020.42.4.022[in Rus.].

[2] Kayyrbayeva A.E. Sovremennoe ekonomicheskoe sostoyanie turizma // Izvestiya KazUMOiMYA im. Abilay khana. Seriya «Mezhdunarodnye otnosheniya I regionovedenie». – 4 (42) 2020. – S154-162.[in Rus.]. DOI 10.48371/ISMO.2020.42.4.019

[3] Novikov N.V., Shirinyants M.A., Tkachenko O.V. Pravovoe regulirovanie inklyuzivnogo turizma: mezhdunarodnyi natsionalny opyt // Molodoyuchenyy. – 2025. – № 21 (572)[in Rus.].

[4] Teodora Rizova, Nadezhda Dimova. Accessible Tourism in Global Tourist Destinations and Its ... // International Journal of Current Scientific Research. – Vol 8 No 8 (2025): Volume 08 Issue 08 August 2025

[5] Mukasheva A.A., Ybyray N.O. Pravovoe regulirovanie turizma: opyt I perspektivy // Bulletin of Eurasian National University. – 2023[in Rus.].

[6] Logunova N.A., Dotsenko Zh.L. Rol gosudarstva v razvitiy inklyuzivnogo turizma // Servis v Rossiii za rubezhom. – 2016[in Rus.].

[7] Almukhamedova O.A. Osobennosti razvitiya inklyuzivnogo turizma v mire // CyberLeninka. – 2023[in Rus.].

[8] Zakon Respubliki Kazakhstan «O turisticheskoy deyatel'nosti» // Informatsionno-pravovaya sistema Ädilet.[in Rus.].

[9] O merakh po razvitiyui tsifrovizatsii i turisticheskoy otrasli Respubliki Kazakhstan // Ofitsialnyy sayt Pravitel'stva Respubliki Kazakhstan — primeminister. kz.[in Rus.].

[10] Astana becomes first CIS city to join European Network for Accessible Tourism // The Astana Times. – 2026.

[11] Pravovye osnovy obespecheniya dostupnoy sredy v Respublike Kazakhstan // Vestnik Evraziyskogo natsionalnogo universiteta imeni L.N. Gumilyova. – URL: [<https://bullaw.enu.kz>] (<https://bullaw.enu.kz>) [in Rus.].

[12] Darcy S., Buhalis D. Accessible tourism: Concepts and issues. – Bristol: Channel View Publications, 2011.

[13] Gonzalez V., Smith R. Government support mechanisms for inclusive tourism development // Sustainability. – 2021. – Vol. 13(9). – MDPI.

[14] Inklyuzivnyy turizm: problem i perspektivy razvitiya // Materialy mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii. – Turkestan: Turan-Astana, 2022. – URL: <https://sci-conf.tou.edu.kz> [in Rus.].

[15] UNWTO. Tourism for All: Promoting Universal Accessibility. – Madrid: World Tourism Organization, 2016.

ҚОЛЖЕТІМДІ ТУРИЗМДІ ДАМУДАҒЫ САЯСАТ ПЕН ЗАҢНАМАНЫҢ РӨЛІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ПЕРСПЕКТИВАДА: ҚҰҚЫҚТЫҚ ТАЛДАУЫ (ҚАЗАҚСТАНДЫҚ КЕЙС)

*Айтбаева Г.Д.¹, Калганбаев Н.А.², Абельданова А.Б.³, Ахмеджанова Д.Ж.⁴

*^{1,2,3,4} Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада қолжетімді туризмді халықаралық және ұлттық контексте қоғамдық саясатпен құқықтық реттеудің ажырамас құрамдасы ретінде дамыту мәселесі қарастырылады. Зерттеудің өзектілігі жаһандық туристік индустриядағы үздіксіз трансформациялармен, мемлекеттік саясаттың әлеуметтік бағдарлы болып келе жатқаны және халықаралық қатынастарда тұрақты дамумен әлеуметтік инклюзияның артып келе жатқан маңыздылығымен негізделеді. Қолжетімді туризм тек әлеуметтік бағытталған туристік қызмет саласы ретінде емес, сонымен қатар туристік дестинациялардың халықаралық бәсекеге қабілеттілігін және тұрақтылығын арттыруға арналған стратегиялық құрал ретінде концептуализацияланады.

Зерттеудің мақсаты – халықаралық тұрғыдан қолжетімді туризмді дамытуда қоғамдық саясатпен құқықтық негіздердің рөлін жан-жақты талдау, сонымен қатар Қазақстан Республикасының құқықтық жүйесіне ерекше назар аудару. Зерттеу әдістемесі салыстырмалы құқықтық талдау, институционалдық және құрылымдық-функционалдық тәсілдерге, сондай-ақ жалпы ғылыми талдау, синтез және жалпылау әдістеріне негізделген. Эмпирикалық база ретінде халықаралық құқықтық құжаттар, Қазақстан Республикасының ұлттық нормативтік актілері, халықаралық ұйымдардың аналитикалық есептері және отандық және шетелдік ғалымдардың академиялық зерттеулері пайдаланылды.

Зерттеу нәтижелері Қазақстандағы қолжетімді туризмді дамытуға кедергі болатын негізгі институционалдық, нормативтік, инфрақұрылымдық және адами ресурстық шектеулерді анықтайды. Мақалада құқықтық реттеудің бөлшектелген сипатымен ұлттық заңнаманың халықаралық қолжетімділік стандарттарымен жеткілікті үйлесімінің жоқтығы көрсетіледі. Нәтижелер

негізінде инклюзивті туристік органы қалыптастыруға бағытталған қоғамдық саясатпен құқықтық механизмдерді жетілдірудің басым бағыттары ұсынылады. Зерттеу қорытындылары мемлекеттік органдар қызметінде, туристік саясатты дамытуда және халықаралық қатынастармен туризм басқару саласындағы одан әрі академиялық зерттеулерде қолданылуы мүмкін.

Тірек сөздер: қолжетімді туризм, инклюзивті туризм, қоғамдық саясат, құқықтық реттеу, әлеуметтік инклюзия, халықаралық стандарттар, Қазақстан Республикасы

РОЛЬ ПОЛИТИКИ И ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА В РАЗВИТИИ ДОСТУПНОГО ТУРИЗМА В МЕЖДУНАРОДНОЙ ПЕРСПЕКТИВЕ: ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ (КАЗАХСТАНСКИЙ КЕЙС)

*Айтбаева Г. Д.¹, Калганбаев Н.А.², Абельданова А.Б.³, Ахмеджанова Д.Ж.⁴

^{*1,2,3,4} Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье анализируются особенности развития доступного туризма как направления государственной политики и правового регулирования в международном и национальном контексте. Актуальность исследования обусловлена трансформацией мировой туристской индустрии, усилением социальной направленности государственной политики и возрастанием роли принципов устойчивого развития и социальной инклюзии в системе международных отношений. Доступный туризм рассматривается не только как социально ориентированная сфера туристской деятельности, но и как инструмент повышения международной конкурентоспособности государств и туристских дестинаций.

Цель исследования заключается в комплексном анализе роли государственной политики и законодательства в развитии доступного туризма в международной перспективе с акцентом на правовую систему Республики Казахстан. Методологическую основу исследования составляют сравнительно-правовой, институциональный и структурно-функциональный подходы, а также общенаучные методы анализа, синтеза и обобщения. Эмпирическая база включает международные правовые документы, национальные нормативно-правовые акты Республики Казахстан, материалы международных организаций и научные публикации отечественных и зарубежных авторов.

В результате исследования выявлены ключевые проблемы развития доступного туризма в Казахстане, включая фрагментарность правового регулирования, недостаточную институциональную поддержку, инфраструктурные ограничения и дефицит специализированных кадров.

Установлено, что действующая нормативно-правовая база требует дальнейшей гармонизации с международными стандартами доступности. Сформулированы перспективные направления совершенствования государственной политики и законодательства, направленные на формирование комплексной модели развития доступного туризма с учётом международного опыта. Полученные выводы могут быть использованы в деятельности органов государственного управления, а также в научных исследованиях в сфере международных отношений и туристской политики.

Ключевые слова: доступный туризм, инклюзивный туризм, государственная политика, правовое регулирование, социальная инклюзия, международные стандарты, Республика Казахстан

Received / Мақала түсті / Статъя постуила: 25.01.2026.

Accepted / Жариялауга қабылданды / Принята к публикации: 27.03.2026.

Information about authors:

Aitbayeva G.D. – Candidate of philological sciences, Professor, Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, Almay, Kazakhstan, <https://orcid.org/0000-0002-2332-8207> e-mail: Z_ussen2018@mail.ru

Kalganbayev N.A. – Candidate of economic sciences, Professor, Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, Almay, Kazakhstan, 0000-0002-4450-8151 e-mail: nurkalad@mail.ru

Abeldanova A.B. - PhD, Associate Professor, Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, Almay, Kazakhstan, 0009-0003-3657-687X e-mail: abeldanova@inbox.ru

Akhmejanova D.Zh.–Master of Pedagogics, Senior lecturer, Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, Almay, Kazakhstan, 0000-0002-4450-8151 e-mail: Ahmedzhanova.D@ablaikhsn.kz

Авторлар туралы мәлімет:

Айтбаева Г.Д. – филология ғылымдарының кандидаты, профессор, Абылайхан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар және Әлем Тілдері Университеті, Алматы қ., Қазақстан, <https://orcid.org/0000-0002-2332-8207> E-mail: Z_ussen2018@mail.ru

Қалганбаев Н.А. – экономика ғылымдарының кандидаты, профессор, Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар және Әлем Тілдері Университеті, Алматы қ., Қазақстан, 0000-0002-4450-8151 e-mail: nurkalad@mail.ru

Абельданова А.Б. - PhD доктор, қауымдастырылған профессор, Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар және Әлем Тілдері Университеті, Алматы қ., Қазақстан, 0009-0003-3657-687X e-mail: abeldanova@inbox.ru

Ахмеджанова Д.Ж. - магистр, аға оқытушы, Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар және Әлем Тілдері Университеті, Алматы қ., Қазақстан, 0000-0002-4450-8151 e-mail: Ahmedzhanova.D@ablaikhsn.kz

Сведения об авторах:

Айтбаева Г.Д. - кандидат филологических наук, профессор, Казахский университет международных отношений и мировых языков им. Абылай хана, г. Алматы, Казахстан, <https://orcid.org/0000-0002-2332-8207> E-mail: Z_ussen2018@mail.ru

Калганбаев Н.А. - кандидат экономических наук, профессор, Казахский университет международных отношений и мировых языков им. Абылай хана, г. Алматы, Казахстан, 0000-0002-4450-8151 e-mail: nurkalad@mail.ru

Абельданова А.Б. - PhD доктор, асс.профессор, Казахский университет международных отношений и мировых языков им. Абылай хана, г. Алматы, Казахстан, 0009-0003-3657-687X e-mail: abeldanova@inbox.ru

Ахмеджанова Д.Ж. - магистр, ст.преподаватель, Казахский университет международных отношений и мировых языков им. Абылай хана, г. Алматы, Казахстан, 0000-0002-4450-8151 e-mail: Ahmedzhanova.D@ablaikhsn.kz

**Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
ХАБАРШЫСЫ
«ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
және АЙМАҚТАНУ»
сериясы**

**ИЗВЕСТИЯ
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ и
РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»**

**BULLETIN
of Ablai Khan KazUIRandWL
series “INTERNATIONAL RELATIONS and
REGIONAL STUDIES”**

**1 (63) 2026
ISSN 2411-8753 (Print)
ISSN 2710-3633 (Online)**

«Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘнеӘТУ» АҚ «Полилингва» баспасында басылып шықты
«Баспа авторлық құқық материалдарының мазмұнына және фактілерді
жариялауға байланысты кепілдіктер бермейді, мақалалар нәтижелері
туралы деректер және басқа ақпараттар туралы мәліметке жауапты емес»

Отпечатано в издательстве «Полилингва» АО «КазУМОиМЯ имени Абылай хана»
«Издательство не несет ответственности за содержание авторских материалов и
не предоставляет гарантий в связи с публикацией фактов,
данных результатов и другой информации»

Ответственный за выпуск журнала
директор издательства:
Б.А. Есенғалиева

Технический редактор,
компьютерная верстка:
Б.С. Кынырбеков

Подписано в печать 26.03.2026 г.
Формат 70x90 1/8. Объем 68.75 п.л.
Заказ № 3666. Тираж 300 экз.

Издательство «Полилингва» КазУМОиМЯ имени Абылай хана
050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
Тел.: +7 (727) 292-03-84, 292-03-85, вн. 24-18
E-mail: kazumo@ablaikhan.kz, ablaikhan@list.ru